

AHKÂMU'L KUR'ÂN

KUR'ÂN-I KERÎM VE FIKHÎ TEFSÎRÎ

Prof. Dr. Hamdi Döndüren

7

 ERKAM
YAYINLARI

7. CİLT SÛRELER:

27. Neml Sûresi.....	19
28. Kasas Sûresi	95
29. Ankebût Sûresi	189
30. Rûm Sûresi	255
31. Lokmân Sûresi.....	315
32. Secde Sûresi.....	365
33. Ahzâb Sûresi	393
34. Sebe' Sûresi	513
35. Fâtır Sûresi	565
36. Yâsîn Sûresi.....	639

©Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.**'ne aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Ahkâmu'l-Kur'ân

Kur'ân-ı Kerîm ve Fıkhî Tefsiri

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

Erkam Yayın No : 749

Yayın Yönetmeni : Salih Zeki Meriç

Kapak : Altınolukgrafik / Muzaffer Çalışkan

İç Tasarım : Altınolukgrafik / Halil Ermiş

ISBN No : 978-605-302-948-9

Yayın ve Matbaa Sertifika No : 19891

Baskı - Cilt : Erkam Yayın ve San. Tic. A.Ş.

İkitelli Organize San. Böl. Mah.

Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım

No: 60/3 Başakşehir / İstanbul

Tel : (0212) 671 07 00

Faks : (0212) 671 07 48

İlk Baskı Tarihi : İstanbul / 2020

ERKAM
YAYINLARI

GENÇ
Kitaplığı

İD
Kitapları

Şebnem

İRİSTİ
Kitapları

GÖZ
Kitapları

BİRBİRKE
KITAPLARI

BAKKEVAN
KITAPLARI

Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşın yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C

Başakşehir / İstanbul Tel: (0212) 671 07 00 - Faks: (0212) 671 07 48

www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

AHKÂMU'L KUR'ÂN

KUR'ÂN-I KERÎM VE FIKHÎ TEFSİRİ

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

7. Cilt

27. NEML SÛRESİ / 19

◀ BÂB 1 ▶

KUR'ÂN'IN BÂZİ NİTELİKLERİ, MÛSÂ'YA İLK VAHİY, ASÂ, BEYAZ EL VE DOKUZ MÛCİZE, FİRAVUN'A GİDİŞ	21
HZ. MÛSÂ'YA VERİLEN İKİ MÛCİZE	27
1) Asâ Mûcizesi	27
2) Beyaz El Mûcizesi	28
HZ. MÛSÂ'YA VERİLEN DOKUZ MÛCİZE	28

◀ BÂB 2 ▶

DÂVUD VE SÛLEYMAN PEYGAMBER, CİNLER, KARINCA, HÜDHÜD KUŞU, BELKİS'A MEKTUP	30
HZ. SÛLEYMAN'IN HAYATI VE PEYGAMBERLİĞİ	33
HZ. SÛLEYMAN'A VERİLEN BÂZİ LÛTUF VE İMKÂNLAR	35
KARINCALARIN YAŞAMI	43

◀ BÂB 3 ▶

BELKİS'İN DANIŞMA TOPLANTISI, SÛLEYMAN'A GİDİŞ, TAHTIN GETİRİLMESİ, BELKİS'İN İMÂN ETMESİ	51
IŞINLAMA	56
Kuantum Bilgisayar ile Teleportasyon	56

◀ BÂB 4 ▶

SÂLİH VE SEMÛD KAVMİ, DOKUZ SUİKASTÇİ, LÛT KAVMİ VE HELÂKİ	59
---	----

❖ BÂB 5 ❖

PUTLARIN ACZİ, ALLÂH'IN GÜCÜ, GAYBI BİLMESİ, MÜŞRİKLERİN ÂHİRET İNANCI ZAYIFLIĞI.....	69
GAYBI BİLMEK.....	75

❖ BÂB 6 ❖

YENİDEN DİRİLMİYİ İNKÂR EDENLERİN SONU, ALLÂH'IN İLMİ, İSRÂİLOĞULLARI, HİDÂYET, TEVEKKÜL, DÂBBETÜ'L-ARZ.....	77
DÂBBETÜ'L-ARZ.....	84

❖ BÂB 7 ❖

ALLÂH'IN HUZÛRUNDA TOPLANMA, GECE VE GÜNDÜZÜN HİKMETİ, SÛR'A ÜFÜRÜLME VE KİYÂMETİN KOPUŞU, İYİLİK VE KÖTÜLÜĞÜN SONUCU.....	86
SÛR.....	89

28. KASAS SÛRESİ / 95

❖ BÂB 1 ❖

MÛSÂ VE FİRAVUN, İSRÂİLOĞULLARI'NA ALLÂH'IN LÛTFU, HÂMÂN, MÛSÂ'NIN NEHRE ATILMASI, FİRAVUN'UN KARISI, MÛSÂ'NIN ANNESİ İLE BULUŞMASI.....	97
HZ. MÛSÂ.....	101

❖ BÂB 2 ❖

MÛSÂ'YA İLİM VE HİKMET VERİLMESİ, YANLIŞLIKLA ÖLÜME SEBEBİYET, MISIR'DAN MEDYEN'E KAÇIŞ.....	107
--	-----

❖ BÂB 3 ❖

MEDYEN SUYU, MÛSÂ'NIN İKİ KIZA YARDIMI,	
ŞUAYB عَلَيْهِ السَّلَام İLE BULUŞMA, ONUN KIZI İLE EVLENME.....	112
MEHİR VE BAŞLIK PARASI.....	114

❖ BÂB 4 ❖

MISIR'A DÖNÜŞTE MÛSÂ'YA İLK VAHİY,	
ASÂ VE BEYAZ EL MÛCİZESİ, HÂRÛN,	
FİRAVUN KAVMİNİN İNKÂRCILIĞI, HÂMÂN'IN YAPTIĞI KULE.....	116

❖ BÂB 5 ❖

MÛSÂ VE TEVRAT,	
BÛTÛN BU OLAYLARIN BİLGİSİNİN HZ. MUHAMMED'E VERİLMESİ,	
ZAMANIN GEÇMESİNİN HÜKÜMLERE ETKİSİ,	
PEYGAMBERLERİN UYARICI OLARAK GELMESİ.....	127
ZAMANIN DEĞİŞMESİ İLE HÜKÜMLERİN DEĞİŞMESİ.....	130
Sahâbenin Ta'lîl Metodu.....	135
Tâbiîlerin Ta'lîl Metodu.....	137
Mezhep İmamlarının Ta'lîl Metodu.....	139
EHL-İ KİTAP UYARILMIŞ BİR TOPLUM MUDUR?.....	144

❖ BÂB 6 ❖

MÜSLÜMAN OLAN EHL-İ KİTABA İKİ KAT ECİR,	
BUNLARIN NİTELİKLERİ,	
KİŞİNİN SEVDİĞİNE HİDÂYET VEREMEMESİ,	
REFAHTAN ŞİMARANLARIN HELÂKİ, DÜNYA VE ÂHİRET NÎMETİ.....	149

❖ BÂB 7 ❖

PUTLARIN ACZİ, ŞEYTANIN ZORLAMA GÜCÜ,	
İYİLERİN KURTULUŞU, ALLÂH'IN İLMİ VE YÜCELİĞİ,	
ALLÂH'IN TABİAT OLAYLARINI DEĞİŞTİRMEMESİ,	
KİYÂMET GÜNÜ SAHTE İLÂHLARIN SORGULANMASI.....	161

İSTİHÂRE DUÂSİ VE NAMAZI.....	167
-------------------------------	-----

﴿ BÂB 8 ﴾

KÂRÛN VE MÛSÂ, KÂRÛN'UN SERVETİNİN YOK OLMASI, ONA ÖZENENLERİN PİŞMANLIĞI.....	173
---	-----

﴿ BÂB 9 ﴾

ÂHİRET YURDU VE TAKVÂ SÂHİPLERİ, İYİLİK VE KÖTÜLÜĞÜN KARŞILIĞI, KUR'ÂN'IN İNİŞİ VE ONA UYMADA TİTİZLİK, ŞİRKTE UZAK DURMAK, ALLÂH'IN ZÂTINDAN BAŞKA HER ŞEYİN YOK OLMASI.....	181
--	-----

29. ANKEBÛT SÛRESİ / 189

﴿ BÂB 1 ﴾

İMAN, AMEL, KİYÂMET GÜNÜ, CİHAD, İYİLİK VE KÖTÜLÜK, ANA-BABAYA İTAAT, DARLIĞA DÜŞMEK, BAŞKASININ GÜNAHINI YÜKLENMEK.....	191
--	-----

﴿ BÂB 2 ﴾

NÛH TÛFÂNİ, GEMİDEKİLERİN KURTULMASI, İBRAHİM VE KAVMİ, İLK YARATANIN YENİDEN YARATABİLMESİ, ALLÂH'IN GÜCÜ.....	202
---	-----

﴿ BÂB 3 ﴾

İNKÂRCILAR, HZ. İBRAHİM, LÛT, İSHAK, YÂKUB, LÛT'UN DUÂSİ.....	208
--	-----

﴿ BÂB 4 ﴾

İBRAHİM, LÛT, ŞUAYB VE MEDYEN HALKI, ÂD VE SEMUD, KÂRÛN, FİRAVUN, HÂMÂN VE BUNLARIN HELÂKİ, ÖRÜMCEK, ALLÂH'IN GÖKLERİ VE YERİ YARATMASI.....	215
---	-----

ÖRÜMCEK VE YUVASI.....	223
------------------------	-----

◀ BÂB 5 ▶

KUR'ÂN OKUMAK, NAMAZIN KÖTÜLÜKTEN ALIKOYMASI, EHL-İ KİTAPLA EN GÜZEL ŞEKİLDE MÜCÂDELE, ÜMMÎLİK, MÜŞRİKLERİN MÜCİZE İSTEĞİ.....	226
KUR'ÂN-I KERÎM'İ ANLAMANNIN ÖNEMİ.....	228
NAMAZIN HER TÜRLÜ KÖTÜLÜKTEN UZAKLAŞTIRMASI.....	229
İSLÂM'IN EHL-İ KİTABI DAVET METODU.....	231

◀ BÂB 6 ▶

ALLÂH'IN ŞÂHİTLİĞİ, AZÂBIN ERTELENMESİ, HİCRET, ÖLÜM, İYİLERİN MÜKÂFATI, SABIR, RIZIK, ALLÂH'IN GÜCÜ.....	242
HİCRETİN ŞARTLARI.....	246

◀ BÂB 7 ▶

DÜNYA YURDU, DARLIKTA VE BOLLUKTA ALLÂH'I UNUTMAMAK, GÜVENLİ BELDE MEKKE KENTİ, ALLAH YOLUNDA CİHAD EDENİN BAŞARIYA ULAŞMASI.....	250
---	-----

30. RÛM SÛRESİ / 255

◀ BÂB 1 ▶

İRAN VE BİZANS ARASINDA SAVAŞ, ALLÂH'IN VAADİ, GÖKLERİN VE YERİN BELLİ SÜRE İÇİN YARATILMASI, GEÇMİŞ TOPLUMLARIN HELÂKİNDEN İBRET ALMAK.....	257
--	-----

◀ BÂB 2 ▶

İLK VE İKİNCİ YARATMA, ŞİRK, ŞEFAAT, MÜ'MİNLER, KÂFİRLER, BEŞ VAKİT NAMAZ, YERİN CANLANMASI VE YENİDEN DİRİLİŞ.....	266
---	-----

❖ BÂB 3 ❖

İNSANIN YARATILMASI, EŞİN YARATILMA SEBEBİ, GÖKLERİN VE YERİN YARATILMASI, DİL VE RENK FARKLILIĞI, UYKU, RIZIK, ŞİMŞEK VE YAĞMUR, GÖKLERİN VE YERİN DÜZENİ, YARATIP YENİDEN YARATMA GÜCÜ	271
--	-----

❖ BÂB 4 ❖

ŞİRK, HANÎF VE FITRAT DÎNİ, TAKVÂ, NAMAZ, ŞİRKTE KÖRÜNMEK, DİNDE AYRILIKTAN KAÇINMAK, RIZIKTA DARLIK VE BOLLUK, YAKINLARA İNFAK, RİBÂ, ZEKÂT, PUTLARIN ACZİ, ALLÂH'IN YÜCELİĞİ	277
FITRAT DÎNİ	281
RİBÂ TERİMİ VE KAPSAMI	287
a) Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in Görüşü	289
<i>Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in Dayandığı Deliller</i>	289
b) Çoğunluğun Görüşü	291
<i>Dayandıkları Deliller</i>	291

❖ BÂB 5 ❖

KARADA VE DENİZDE FESAT, İBRET ALMAK, GERÇEK DİN, İYİLERİN MÜKÂFATI, RÜZGÂR VE YAĞMUR, YERİN CANLANMASI, YENİDEN DİRİLİŞ, DUYARLI VE DUYARSIZ KİŞİLER	295
RÜZGÂRIN OLUŞUMU	302
KABİRDEKİ ÖLÜNÜN İŞİTMESİ	305

❖ BÂB 6 ❖

İNSAN HAYATININ DEVRELERİ, KİYÂMET GÜNÜNDE ZAMAN KAVRAMI, ÖZÜR BEYANI, DÜNYADA DUYARSIZ KİŞİLER, SABRA TEŞVİK	307
İNSAN HAYATININ DEVRELERİ	308

31. LOKMÂN SÛRESİ / 315

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN VE HİKMET, HİDÂYET, İHSAN SÂHİPLERİ, BOŞ SÖZLE ŞAŞIRTMAK, BÜYÜKLÜK TASLAMAK, İYİLERİN MÜKÂFATI, GÖKLERİN DİREKSİZ YARATILMASI, DAĞLAR, CANLILAR, BİTKİLERDE ÇİFT YARATILIŞ.....	317
KURTULUŞA EREN MÜ'MİNLERİN SIFATLARI	319
İSLÂM'DA EĞLENCE VE DÜĞÜN.....	325
İslâm'da Şarkı, Türkü ve Çalgı Sesinin Hükümü.....	327
MED-CEZİR.....	332
DAĞLARIN BİRER KAZIK OLMASI.....	332

﴿ BÂB 2 ﴾

LOKMÂN ﷺ VE OĞLUNA ÖĞÜTLERİ.....	334
AİLE FERTLERİ İÇİN DUÂ ETMEK VE ÖĞÜT VERMEK	341

﴿ BÂB 3 ﴾

ALLÂH'IN NÎMETLERİ, ATALARIN İZİNDE GİTMENİN YANILTICI OLMASI, EN SAĞLAM KULP, İNKÂRCIYA ÜZÜLMEMEK, YARARLANMA VE AĞIR AZÂBA SÜRÜKLENME, ALLÂH'IN İLMİNİN SINIRSIZLIĞI, YARATMA İLKESİ, EVRENDE BELLİ SÜRE, PUTLARIN ACZİ.....	344
İHSAN	348

﴿ BÂB 4 ﴾

GEMİLERİN DENİZDE YÜZMESİ, DENİZ FIRTINASI, KIYÂMET GÜNÜ KİŞİSEL HESAP, ŞEYTANIN ALLÂH'IN AFFINA GÜVENDİRMESİ, BEŞ BİLİNMEYEN GAYB	354
---	-----

BEŞ BİLİNMEYEN	358
a) Kıyâmetin Kopma Zamanını Sadece Allah Teâlâ Bilir	359
<i>Kıyâmet</i>	359
<i>Küçük Kıyâmet</i>	361
<i>Kıyâmet Alâmetleri</i>	362
<i>Büyük Alâmetler</i>	362
b) Yağmuru O Yağdırır	363
c) Rahimlerde Olanı Ancak Allah Bilir	363
d) Hiç Kimse Yarın Ne Kazanacağını Bilmez	363
e) Hiç Kimse Nerede Öleceğini Bilmez	364

32. SECDE SÛRESİ / 365

❖ BÂB 1 ❖

KUR'ÂN'IN İNDİRİLİŞİ, ALTI GÜNDE YARATMA VE ARŞ'A İSTİVÂ, ŞEFAAT, EVRENİN YÖNETİMİ, ALLÂH'IN İLMİ VE GÜCÜ, İNSANIN YARATILIŞ AŞAMALARI, ÖLÜM VE YENİDEN DİRİLME	367
--	-----

❖ BÂB 2 ❖

KİYÂMET GÜNÜ GÜNAHKÂRLARIN PİŞMANLIĞI, CEHENNEMİ DOLDURMA, BÜYÜKLÜK TASLAMAYAN İYİLER, İNANANLAR VE İNKÂRCILAR, EN BÜYÜK VE EN YAKIN AZAP	375
TİLÂVET SECDESİ	378
MÜ'MİN	386
FÂSİK	386

❖ BÂB 3 ❖

MÛSÂ VE TEVRAT, SABIR, İBRET ALMAK, SUYUN İNİŞİ VE BİTKİLER, ÖLÜM SIRASINDA İMÂN ETMEK, İNKÂRCILARI TERK ETMEK	388
--	-----

33. AHZÂB SÛRESİ / 393

KÂFİR VE MÜNÂFIKLARA BOYUN EĞMEMEK, VAHYE UYMAK, TEVEKKÛL, ZIHAR YEMİNİ, EVLATLIK, PEYGAMBER EŞLERİ, ZEVÎ'L-ERHAM'IN MİRASÇILIĞI, VASIYET, ALLÂH'IN PEYGAMBERLERDEN SÖZ ALMASI.....	395
TEVEKKÛL.....	398
ZIHAR VE KEFÂRETİ.....	400
İSLÂM'DA EVLAT EDİNME.....	401
MEVLÂ - MEVÂLİ.....	402
İslâm Hukûkunda Başlıca İki Türlü Mevlâ Vardır.....	403
Mîrasçı Olmanın Sebepleri.....	404
Nesebin Sabit Olma Yolları.....	404
Nesebi İspat Yolları.....	408
ZEVÎ'L-ERHÂM'IN MÎRASÇILIĞI.....	412
MÎRAS PAYLAŞIMI.....	413
HENDEK SAVAŞI, MÜNÂFIKLARIN BOZGUNCULUĞU, ECELİN DEĞİŞMEMESİ, SAVAŞA SİRF GANÎMET İÇİN KATILMAK.....	416
HENDEK SAVAŞI.....	420
HENDEK SAVAŞININ PSİKOLOJİK ANALİZİ.....	429
HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEK AHLÂKİ, MÜ'MİNLERİN SAMİMÎ İTAATİ, ŞEHİTLİK, MÜNÂFIKLAR, BENÎ KURAYZA'NIN SONU.....	434
HZ. PEYGAMBER'İN AHLÂKİ.....	435
HZ. PEYGAMBER'İN TİCARET AHLÂKİ.....	438
BENÎ KURAYZA SAVAŞI.....	443
KADINA BOŞAMA YETKİSİ VERMEK, PEYGAMBER EŞİNE İKİ KAT AZAP İKİ KAT ECİR, KADININ CEZBEDİCİ KONUŞMAMASI, EHL-İ BEYTİN AYRICALIĞI.....	445

TEFVÎZ-İ TALÂK (KADINA BOŞAMA YETKİSİ VERMEK).....	447
EHL-İ BEYT.....	451
Ehl-i Beytin Geçimi ile İlgili Tasarruflar	452
MÜ'MİN ERKEK VE KADINLARIN MÜKÂFATI, ALLÂH'IN HÜKMÜNE UYMAK, EVLATLIĞIN İLGASI, ZEYD, ZEYNEB BİNTİ CAHŞ, SON PEYGAMBER	455
ZEYD BİN HÂRİSE.....	459
ZEYNEB BİNTİ CAHŞ	460
ALLÂH'I ZİKİR VE TESBİH, MELEKLERİN İSTİĞFÂRI, PEYGAMBERİN GÖREVLERİ, KÂFİRLERE VE MÜNÂFIKLARA BOYUN EĞMEMEK, ZİFAFTAN ÖNCE BOŞANMADA İDDET, PEYGAMBERE HELÂL OLAN KADINLAR.....	464
İDDET ÇEŞİTLERİ.....	474
EVLİLİKTE VELÂYET.....	477
EVLERE GİRİŞ ÇIKIŞ ÂDÂBI, PEYGAMBER EŞLERİ, ALLÂH'IN İLMİ, EŞLERİN GÖRÜŞEBİLECEĞİ KİMSELER, PEYGAMBER'E YAPILAN DUÂ VE SALEVÂT	481
VELÎME YEMEĞİ	483
TA'ZİR CEZÂSI.....	490
1- Hapis Cezâsı.....	491
2- Siyaseten Öldürme ile Ta'zir.....	492
3- Mal ile Ta'zir Cezâsı.....	493
Ta'zir Cezâsının Özellikleri.....	495
Ta'zir Cezâsını Vermeye Yetkili Olanlar	496
HANIMLARDA CİLBÂB, MÜNÂFIKLAR, KALPLERİNDE HASTALIK OLANLAR, ALLÂH'IN SÜNNETİ, KİYÂMETİN KOPMA ZAMANI, İNKÂRCILARIN AZÂBI VE TOPLUMU SAPTIRANLARIN CEZÂSI.....	499
İSLÂM'DA TESETTÜR.....	500
KÂFİRLERİN KİYÂMET GÜNÜ KARŞILAŞACAĞI SIKINTILAR	504

MÛSÂ'YA EZİYET, DOĞRU SÖZLÜLÜK, İNSANIN EMÂNETİ YÜKLENMESİ, ŞİRK KOŞANA VE NİFAK YAPANA AZAP, İMÂN EDENE MÜKÂFAT	507
--	-----

34. SEBE' SÛRESİ / 513

❖ BÂB 1 ❖

ALLÂH'IN ÖVÜLMESİ, İLMİ, YENİDEN DİRİLME VE KİYÂMET, İBRET ALMA	515
---	-----

❖ BÂB 2 ❖

DÂVUD VE SÜLEYMAN PEYGAMBERLER VE MÛCİZELERİ, SEBE' KAVMİ VE HELÂKİ	523
SEBE' KAVMİ	532
EBCED HESÂBİ	533

❖ BÂB 3 ❖

PUTLARIN ACZİ, ŞEFAAT, RIZIK, KİŞİSEL SORUMLULUK, TEBLİĞ VE UYARMA, KIYÂMET VAKTİNİN DEĞİŞMEMESİ	536
--	-----

❖ BÂB 4 ❖

BÜYÜKLÜK TASLAYAN İNKÂRCILARLA GÜÇSÜZ DÜŞÜRÜLENLERİN ÂHİRETTE KONUŞMALARI, VARLIKLI VE ŞİMARIK KİŞİLERİN UYARILMASI	543
---	-----

❖ BÂB 5 ❖

ALLÂH'A YAKLAŞTIRACAK AMELLER, RIZIK PLANLAMASI, MELEK, CİN VEYA PUTLARA TAPMAK	550
---	-----

❖ BÂB 6 ❖

HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİ, TEBLİĞ İÇİN BİR ÜCRET ALMAMASI, HAKKIN BÂTILI YOK ETMESİ, ÖLÜM SIRASINDAKİ PİŞMANLIK.....	559
---	-----

35. FÂTİR SÛRESİ / 565

❖ BÂB 1 ❖

ALLÂH'IN ÖVÜLMESİ, LÛTFU, VAADİ, ŞEYTANIN DÜŞMANLIĞI.....	567
--	-----

❖ BÂB 2 ❖

KÖTÜLÜĞÜ GÜZEL GÖRMEK, BİTKİ GİBİ YENİDEN DİRİLME, İNSANIN ÜREMESİ, ECEL, İKİ DENİZ SUYUNUN FARKLI OLUŞU, PUTLARIN ACZİ.....	574
BULUTLAR VE SU.....	577
GÜZEL SÖZ.....	578
ÇOCUĞUN ERKEK VEYA KIZ OLUŞU.....	581
GÜNEŞ VE AY'IN HAREKETİ.....	584

❖ BÂB 3 ❖

ALLÂH'IN HER ŞEYDEN MÜSTAĞNÎ OLMASI, KİŞİSEL SORUMLULUK, KÖRLE GÖREN, DİRİYLE ÖLÜ KARŞILAŞTIRMASI, PEYGAMBER'İN TEBLİĞİ.....	586
---	-----

❖ BÂB 4 ❖

BİTKİLERİN CANLANMASI, ALLAH'TAN ANCAK ÂLİMLERİN KORKMASI, KUR'ÂN OKUMANIN FAZÎLETİ, SÜREKLİ KAZANÇ, ÖNCEKİ KİTAPLARI ONAYLAMAK, CENNET VE CEHENNEM EHLİNİN KONUŞMALARI.....	595
---	-----

İSLÂM'IN İLME VERDİĞİ ÖNEM	598
KUR'ÂN OKUMANIN FAZÎLETİ.....	603

❖ BÂB 5 ❖

ALLÂH'IN İLMİ, İNSANLARIN YERYÜZÜNDE HALÎFELİĞİ, PUTLARIN ACZİ, GÖK CİSİMLERİ ARASINDA DENGİ, BÜYÜKLÜK TASLAYANLARA KARŞI ALLÂH'IN SÜNNETİ, CEZÂDA ERTELEME	613
GAYBA İNANMAK	615
HİLÂFET	617
Hilâfetin Tarihçesi.....	618
Halîfeliğin Süresi	622
Hilâfet Türleri	622
Halîfenin Belirlenmesi	624
Râşid Halîfeler Dönemi ve Belirlenme Usulleri.....	625
Hz. Ebûbekir'in Halîfe Seçilmesi.....	626
Hz. Ömer'in Halîfe Seçilmesi.....	627
Hz. Osman'ın Halîfe Seçilmesi.....	628
Hz. Ali'nin Halîfe Seçilmesi.....	629
SÜNNETULLAH	635

36. YÂSİN SÛRESİ / 639

❖ BÂB 1 ❖

KUR'ÂN'IN ÖZELLİKLERİ VE PEYGAMBER'İN TEBLİĞİ, HER ŞEYİN APAÇIK BİR KİTAPTA YAZILI OLMASI	641
YÂSİN SÛRESİ VE FAZÎLETİ.....	642

❖ BÂB 2 ❖

ANTAKYALILARA GÖNDERİLEN ÜÇ ELÇİ, HABÎB EN-NECCÂR, KAVMİN HELÂKİ.....	650
UĞUR - UĞURSUZLUK.....	655

❖ BÂB 3 ❖

TOPRAK VE BİTKİLERİN SUYLA CANLANMASI, GECE, GÜNEŞ, AY, NÛH'UN GEMİSİ, MÜŞRİKLER VE YOKSULA YARDIM, KIYÂMET ZAMANI	661
GÜNEŞ HAKKINDA ASTRONOMİK BİLGİ	666
Bilim Adamlarının Güneşle İlgili Açıkladığı On Gerçek	668
AY HAKKINDA ASTRONOMİK BİLGİ	670

❖ BÂB 4 ❖

SÛR'UN ÜFLENMESİ, HESAP İÇİN TOPLANMA, CENNET VE CEHENNEMLİKLER	674
CENNET NÎMETLERİ	677

❖ BÂB 5 ❖

YAŞLILIK, KUR'ÂN'DA ÖĞÜTLER, HAYVANLARDAN YARARLANMAK, PUTLARIN ACZİ, İLK YARATMA VE YENİDEN YARATMA, HER ŞEYİN ALLÂH'IN TASARRUFUNDA VE O'NA ÂİT OLMASI	684
SÛRTME YOLUYLA ATEŞ ELDE ETMEK	693
TEKVÎN	695

سُورَةُ النَّملِ

NEML SÛRESİ

Neml sûresi Mekke döneminin ortalarında Şuarâ sûresinden sonra inmiştir. 93 âyettir. Adını 18. âyetteki “Neml (karınca)” kelimesinden almıştır. Diğer Mekkî sûrelerde olduğu gibi, bu sûrenin de esas konusu inanç esaslarıdır. Baş tarafında Hz. Mûsâ’nın kıssasına değinilmekte; ardından Hz. Dâvud ve oğlu Süleyman’a Allah Teâlâ’nın verdiği maddî ve mânevî imkân ve nîmetlerden söz edilmekte, Hz. Süleyman ve Yemen Melikesi Belkıs kıssasına yer verilmektedir. Daha sonra Hz. Sâlih ve Lût peygamberler ve kavimleriyle ilgili kıssalar nakledilmektedir. Ayrıca sûrede; insanları yanlış inançlardan kurtarmak, Allâh’a, gayba îman, gaybı yalnız Allâh’ın bilmesi, yaratanın ve değıştirme gücüne sahip olanın, rızkı verenin Allah Teâlâ olduğu, iyiliğin daha iyisiyle karşılanacağı, inanmayanların kötü sonları gibi konular yer almaktadır.

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN BÂZİ NİTELİKLERİ, MÛSÂ'YA İLK VAHİY, ASÂ, BEYAZ EL VE DOKUZ MÛCİZE, FİRAVUN'A GİDİŞ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طَسَّ ٓ تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ١ هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ٢
 الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ٣
 إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ٤
 أُولَئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْآخَسُونَ ٥
 وَإِنَّكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ٦ إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ
 إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَاتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ
 تَصْطَلُونَ ٧ فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا
 وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ٨ يَا مُوسَى إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ٩
 وَالَّتِي عَصَاكَ فَلَمَّا رَاها تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ١٠
 يَا مُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ١١ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ
 ثُمَّ بَدَّلْ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ١٢ وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي
 جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضًا مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ
 إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ١٣ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا
 سِحْرٌ مُبِينٌ ١٤ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا
 فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ١٥

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- **Tâ, Sîn. Bunlar, Kur'ân'ın ve (hak ile bâtıl) açıklayan bir kitabın âyetleridir.**
- 2- **Mü'minlere doğru yolu gösterir ve onları müjdeler.**
- 3- **O mü'minler ki namazlarını dosdoğru kılarlar, zekâtlarını verirler ve âhirete de kesin olarak inanırlar.**
- 4- **Biz, âhirete îmân etmeyenlere işlerini süslü gösterdik. Bu yüzden onlar şaşkınlık içinde bocalayıp dururlar!**
- 5- **İşte bunlar için azâbın en kötüsü vardır. Bunlar, âhirette de en çok ziyâna uğrayacak olanlardır.**
- 6- **Şüphesiz bu Kur'ân sana, tam hüküm ve hikmet sahibi olan ve her şeyi bilen Allah tarafından verilmektedir.**
- 7- **Hani bir zaman Mûsâ ailesine şöyle demişti: "Ben bir ateş gördüm, size oradan ya bir haber getireceğim ya da ısınmanız için bir kor parçası getireceğim."**
- 8- **Oraya gelince şöyle seslenildi: "Ateşin bulunduğu yerde ve çevresinde olanlar mübârek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden uzaktır!"**
- 9- **"Ey Mûsâ! Gerçek şu ki mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah benim!"**
- 10- **"Asâ'nı yere at!" Mûsâ, onun bir yılan gibi hareket ettiğini görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. (Dedik ki): "Ey Mûsâ, korkma, çünkü benim huzûrumda peygamberler korkmaz."**
- 11- **"Ancak kim haksızlık yapar, sonra işlediği kötülüğün yerine iyilik yaparsa, (ona karşı da) Ben çok bağışlayan, çok merhametli olanım!"**
- 12- **"Elini koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz çıksın. Dokuz mucize ile Firavun'a ve kavmine git. Çünkü onlar fâsik bir kavim oldular."**
- 13- **Böylece, mucizeler onların gözleri önüne serilince: "Bu apaçık bir sihir!" dediler.**
- 14- **Vicdanları mucizelerimizi kesinlikle kabul ettiği hâlde, sırf zulüm ve böbürlenme yüzünden onları bile bile inkâr ettiler. Fesat çıkaranların sonunun nasıl olduğuna bir bak!**

1-6. âyetlerde, Kur'ân'ın her şeyi açıkladığı, namazını kılıp, zekâtını veren ve âhiret gününe îmân eden mü'minlere doğru yolu gösterip müjdeler verdiği, âhirete inanmayanların ise bir aldaniş içinde bocalayıp durdukları, onların âhirette en ağır cezâ ile karşılaşacakları ve bu Kur'ân'ın Allah Teâlâ tarafından indirildiği vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Elif, Lâm, Râ. Bunlar Kitab'ın ve her şeyi açıklayan apaçık Kur'ân'ın âyetleridir.”**¹ **“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerinizin derdine bir şifâ ve mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.”**²

“Hiç şüphe yok ki bu Kur'ân, insanları en sağlam yola iletir ve sâlih ameller işleyen mü'minlere büyük bir ecir olduğunu müjdeler.”³

“Allâh'a hamd olsun ki kulu Muhammed'e kitabı indirdi ve onda hiçbir tutarsızlığa yer vermedi. Onu, dosdoğru bir kitap olarak indirdi ki katından gelecek şiddetli bir azâba karşı uyarsın ve iyi işler yapan mü'minlere de, kendileri için güzel bir ecir bulunduğunu müjdelesin. Onlar sürekli olarak o ecir içinde bulunacaklardır.”⁴

“Biz o Kur'ân'ı Arapça dışında yabancı bir dilde indirseydik, mutlaka: “Bu kitabın âyetleri genişçe açıklanmalı değil miydi? Arap bir peygambere yabancı dil, olacak şey değil!” derlerdi. De ki: “O, îmân edenler için doğru yolu gösteren bir rehber ve bir şifâdır.” Îmân etmeyenlere gelince; onların kulaklarında bir ağırlık vardır. Kur'ân onlara göre bir körlüktür. Sanki onlar uzak bir yerden çağrılıyor da duymuyorlar!”⁵

Kur'ân'ın belirlediği doğru yolu bulan ve onun verdiği güzel müjdelere lâyık olan samimî mü'minlerin nitelikleri aşağıdaki âyetlerde şöyle sıralanır: **“Mü'minler o kimselerdir ki Allah anıldığında kalpleri ürperir, kendilerine O'nun âyetleri okunduğu zaman, bu onların imanlarını artırır ve yalnız Rab'lerine güvenip dayanırlar. Onlar namazlarını dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah yolunda) harcarlar. İşte bunlar gerçek mü'minlerdir. Onlara, Rab'lerinin katında dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.”**⁶

1. Hicr, 15/1.

2. Yûnus, 10/57.

3. İsrâ, 17/9.

4. Kehf, 18/1-3.

5. Fussilet, 41/44.

6. Enfâl, 8/2-4.

“O takvâ sahipleri gayba î mân ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar. Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene î mân ederler. Âhiret gününe de kesin olarak inanırlar. İşte onlar, Rab’lerinden gelen bir hidâyet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.”⁷

Yukarıdaki 4. ve 5. âyetlere göre, âhirete inanmayan ve dünyadaki yaptıklarının hesabını vereceği bir yer olmadığını düşünen kimselerin hâli de ilgili âyetlerde şöyle açıklanır: **“Böylece, kötü işleri onlara güzel gösterildi. Allah kâfirler toplumunu hidâyete erdirmez.”**⁸

“Onlar, Allâh’a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allâh’ın korunup gözetilmesini emrettiği sıla-i rahmi (akraba ziyareti) keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. İşte bunlar ziyâna uğrayanların ta kendileridir.”⁹

“İşte bunlar kendilerini ziyâna sokan kimselerdir ve ilâh diye uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitmiştir. Hiç şüphesiz âhirette en fazla ziyâna uğrayacaklar da onlardır.”¹⁰

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَاتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُمْ
بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ
فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾ يَا مُوسَىٰ إِنَّهُ
أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

7- Hani bir zaman Mûsâ ailesine şöyle demişti: “Ben bir ateş gördüm, size oradan ya bir haber getireceğim ya da ısınmanız için bir kor parçası getireceğim.”

8- Oraya gelince şöyle seslenildi: “Ateşin bulunduğu yerde ve çevresinde olanlar mübârek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden uzaktır!”

9- “Ey Mûsâ! Gerçek şu ki mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah benim!”

7. Bakara, 2/3-5.

8. Tevbe, 9/37.

9. Bakara, 2/27.

10. Hûd, 11/21-22.

7-9. âyetlere göre, Hz. Mûsâ, Sînâ dağında ilk vahye mazhar olmuş ve Cenâb-ı Hak nidâ ederek kendisini şu sıfatlarla tanıtmıştır: a) Allâh'ın Rab olup, her türlü eksiklikten münezze olma, b) Allâh'ın mutlak üstün olma, c) Tam hüküm ve hikmet sahibi olması.

Hz. Mûsâ, yeşil bir ağaçtan çıkan ışığı ateş sanmıştı. Oysa o, nurdu Râzî'ye göre, en doğrusu ateşin içinde bulunan Hz. Îsâ, çevresinde olanlar da meleklerdir. Süleyman Ateş, ateşin (nurun) çevresinde olanlar için, "Hz. Mûsâ'ya inanıp tâbî olacak mü'minler" yorumunu getirmiştir. Zemahşerî'ye göre, ateşin içinde olan Mûsâ, çevresi de Kutsal Topraktır. Übey bin Kâb'ın âyeti, "Tebâreketi'l-ardu ve men havlehâ/Toprak ve çevresinde bulunanlar mübârek oldu." şeklindeki okuyuşu da, bu anlamı destekler.¹¹ Yüce Allah kendisi mekândan münezzehtir.

Hz. Mûsâ'ya Sînâ Dağı'nda olan nidâ başka âyetlerde şöyle bildirilir: **"Ateşin yanına varınca kendisine şöyle seslenildi: Ey Mûsâ! Ben, evet ben senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar! Çünkü sen Kutsal Vâdi'de, Tuva'dasın."**¹²

"Biz ona Tûr Dağı'nın sağ yanından seslendik ve onu özel bir konuşma için kendimize yaklaştırdık."¹³

"Mûsâ oraya vardığında, o kutsal yerdeki vâdinin sağ kıyısındaki ağaçtan kendisine şöyle seslenildi: 'Ey Mûsâ! Ben âlemlerin Rabbi olan Allâhım!'"¹⁴

"Hani o, bir zamanlar bir ateş görmüş, ailesine, "Burada bekleyin, ben bir ateş gördüm, belki size ondan bir kor getiririm yahut ateşin yanında yol gösterecek birini bulurum." demişti. Ateşin yanına varınca kendisine şöyle seslenildi: Ey Mûsâ! Ben, evet ben senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar! Çünkü sen Kutsal Vâdi'de, Tuva'dasın."¹⁵

Ebû Mûsâ ؓ'ten, Nebî ؑ'ın şöyle buyurduğu nakledilmiştir: **"Hiç şüphe yok ki, Allah uyumaz, O'na uyku gerekmez. O, payı azaltır ve çoğaltır. Gündüzden önce gecenin ameli, geceden önce de gündüzün ameli, O'na yükseltilir. O'nun perdesi nur (ışık) veya (nar) ateştir. Eğer O, bu perdeyi açsa, Allâh'ın yüzünün azameti, gözün ulaştığı her şeyi yakardı."**¹⁶

11. Zemahşerî, Keşşâf, XXIV, 182; Ateş, age, VI, 364, 365.

12. Bk. Tâhâ, 20/11.

13. Meryem, 19/52.

14. Kasas, 28/30.

15. Tâhâ, 20/10-12.

16. Müslim, İman, 293; İbn Mâce, Mukaddime, 13; Ahmed bin Hanbel, IV, 401, 405.

Hız. Mûsâ'ya bu ilk vahyin gelişinde, Cenâb-ı Hakk'ın kendisini "Âlemlerin Rabbi" olarak tanımlaması önemlidir. Günümüzde Yahudilerin elinde olan Tevrat'ta ise Allah, İsrâil'in Rabbi, İsrâil'in İlâhı, İsrâiloğulları da Allâh'ın seçkin milleti olarak gösterilir. Allâh'ın, diğer milletleri köle yapacağından, İsrâiloğulları ile savaşan milletlerin kanlarını, mallarını, topraklarını İsrâiloğulları'na helâl kıldığından, ülkelerini istilâ edip, bütün erkekleri kılıçtan geçirerek kadın, çocuk, hayvan ve o kentte olan her şeyi yağma etmelerini emrettiğinden söz edilir.¹⁷

İsrâiloğulları'nın, bu sınırlayıcı ilâh yorumunun, sonradan Tevrat'a sokulduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Allah herkesin, her şeyin ve bütün evrenin Rabbidir. O'nu, bir kişi veya toplumun kendine özgü ilâh olarak tanımlaması, "Âlemlerin Rabbi" nitelemesi ile çelişir.

وَأَلِّقْ عَصَاكَ ۖ فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ
يَا مُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَى الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ
ثُمَّ بَدَّلْ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي
جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتِ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾

10- "Asânı yere at!" Mûsâ, onun bir yılan gibi hareket ettiğini görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. (Dedik ki): "Ey Mûsâ, korkma, çünkü benim huzûrumda peygamberler korkmaz."

11- "Ancak kim haksızlık yapar, sonra işlediği kötülüğün yerine iyilik yaparsa, (ona karşı da) Ben çok bağışlayan, çok merhametli olanım!"

12- "Elini koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz çıksın. Dokuz mûcize ile Firavun'a ve kavmine git. Çünkü onlar fâsık bir kavim oldular."

10-12. âyetlerde, Hız. Mûsâ'ya verilen iki mûcize ve bunları gören Firavun kavminin ilk tepkisi açıklanmaktadır.

HZ. MÛSÂ'YA VERİLEN İKİ MÛCİZE

1) Asâ Mûcizesi

Asâyı yere atınca hareket eden bir yılan hâlini alıyor, Mûsâ ona dokununca da yeniden asâyâ (değnek) dönüşüyordu.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz Mûsâ'ya: ‘Sen de asânı yere at!’ diye vahyettik. Bir de ne görsünler asâ, onların yalandan yaptıklarını yutuyor!”**¹⁸

“Ey Mûsâ! Sağ elindeki nedir?” Mûsâ dedi: ‘O benim asâmdır; ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelerim. Onunla başka işlerimi de görürüm.’ Allah dedi: ‘Onu yere at, ey Mûsâ!’ (Mûsâ) onu yere attı, bir de ne görsün, o bir yılan olmuş koşuyor! Allah dedi: ‘Tut onu, korkma, çünkü Biz onu eski hâline sokacağız.’”¹⁹

“Sağ elindekini bırakıver. O, onların yaptıklarını yutar. Çünkü onların yaptıkları sihribazın hîlesinden başka bir şey değildir. Sihribaz ise, ne yaparsa yapsın, başarıya ulaşamaz!” Sonunda bütün sihribazlar secdeye kapandılar ve **“Hârûn ile Mûsâ'nın Rabbine îmân ettik!”** dediler.”²⁰

“Asânı yere bırak! Mûsâ asâyı yılan gibi hareket eder görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. ‘Ey Mûsâ! Beri gel, korkma; çünkü sen güvende olanlardansın. Elini koynuna sok ki kusursuz, bembeyaz olarak çıksın! Korkudan açılan kollarını kendine çek. İşte bunlar, Firavun ve ileri gelenlerine karşı, Rabbinden sana verilen iki mûcizedir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır!”²¹

Hız. Mûsâ ilk olarak asâyı yere atınca onun iri bir yılan veya ejderha olarak koştuğunu görmüş, korkup kaçmak istemiş, Cenâb-ı Hak korkmasına gerek olmadığını, kendisinden sadece zâlimlerin korkması gerektiğini, ancak onların da pişmanlık duyup tevbe edince, Allâh'ın çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici olduğunu bildirmişti.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki yapılan iyilikler kötülükleri yok eder. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.”**²²

18. A'râf, 7/117.

19. Tâhâ, 20/17-21.

20. Tâhâ, 20/69-70.

21. Kasas, 28/31-32.

22. Hûd, 11/114.

“Onlar Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar. Allâh’ın haram kıldığı cana, haksız yere kıymazlar ve zinâ da etmezler. Kim bunları yaparsa günahının cezâsını çeker. Kıyâmet günü onun azâbı kat kat olur ve orada alçaltılmış olarak sürekli kalır. Ancak tevbe ve îmân edip sâlih amel işleyenler müstesnâdır. Çünkü Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır. Her kim tevbe eder ve sâlih amel işlerse, şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allâh’a döner.”²³

“İyilikle kötülük bir olmaz Sen kötülüğü en güzel şekilde sav! Bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost oluvermiştir! Ancak buna sabredenler kavuşturulur, buna ancak hayırdan büyük nasibi olan kimse kavuşturulur!”²⁴

2) Beyaz El Mûcizesi

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir de elini koynuna sok ki, başka bir mûcize olmak üzere kusursuz bembeyaz çıksın! Böylece sana en büyük mûcizelerimizden bâzılarını göstereyim.”**²⁵

“Elini koynuna sok ki kusursuz, bembeyaz olarak çıksın! Korkudan açılan kollarını kendine çek. İşte bunlar, Firavun ve ileri gelenlerine karşı, Rabbinden sana verilen iki mûcizedir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır!”²⁶

HZ. MÛSÂ’YA VERİLEN DOKUZ MÛCİZE

Hız. Mûsâ’nın dokuz mûcizesi şunlardır: Asâ, beyaz el, Sînâ dağı, tûfân, çekirge, haşerât, kurbağa, kan ve denizin yarılmasıdır.²⁷

İlgili âyette dokuz mûcize ve bu mûcizeleri görmelerine rağmen îmân etmeyen kavmin başına gelenler şöyle açıklanır:

“Bunun üzerine Biz de onlara; tûfânı, çekirgeyi, keneyi, kurbağayı ve kanı ayrı ayrı mûcizeler olmak üzere gönderdik. Ama onlar, yine büyüklük tasladılar ve günahkâr bir toplum oldular. Üzerlerine o azap (tâûn) çökünce: ‘Ey Mûsâ! Sana verdiği söz uyarınca, bizim

23. Furkan, 25/68-71.

24. Fussilet, 41/34.

25. Tâhâ, 20/22-23.

26. Kasas, 28/32.

27. Elmalılı, age, VI, 127.

için Rabbine duâ et, eğer bu azâbı üzerimizden kaldırırsan, mutlaka sana îmân ederiz ve İsrâiloğulları'nı da seninle birlikte göndeririz!" dediler. Biz ulaşabilecekleri bir süreye kadar azâbı üzerlerinden kaldırdırca da hemen sözlerinden döndüler. Biz de âyetlerimizi yalan saymaları ve umursamamaları nedeniyle, kendilerinden öğ almak istedik ve onları denizde boğduk."²⁸

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَفَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

13- Böylece, mûcizeler onların gözleri önüne serilince: "Bu apaçık bir sihir!" dediler.

14- Vicdanları mûcizelerimizi kesinlikle kabul ettiği hâlde, sırf zulüm ve böbürlenme yüzünden onları bile bile inkâr ettiler. Fesat çıkaranların sonunun nasıl olduğuna bir bak!

13-14. âyetlerde, mûcizeleri gören kavmin bunlara sihir dediği, aslında bunların bir sihir veya rastlantı olamayacağına kanaat getirdikleri hâlde, sırf zulüm ve böbürlenme yüzünden onları inkâr ettikleri için, Firavun ve kavminin suda boğularak helâk edildiklerine işaret edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Sonra bu peygamberlerin ardından Mûsâ'yı, mûcizelerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına gönderdik. Fakat onlar bu mûcizelerle kendilerine haksızlık ettiler. Ama bak ki, bozguncuların sonu nasıl oldu!"**²⁹

"Onlar, katımızdan kendilerine gerçek (mûcize) gelince: 'Bu kesinlikle apaçık bir sihir!' dediler. Mûsâ: 'Size gerçek gelmişken, böyle mi diyorsunuz? Bu bir sihir mi? Oysa sihirbazlar kurtuluşa eremezler!' dedi. O zaman ileri gelenler dediler ki: 'Sen bizi, atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan çevirmek ve böylece ülkede egemenliği ele geçirmek için mi geldin? Bu yüzden biz, sizin ikinize inacak değiliz!'"³⁰

28. A'râf, 7/133.

29. A'râf, 7/103.

30. Yûnus, 10/76-78.

﴿ BÂB 2 ﴾

DÂVUD VE SÜLEYMAN PEYGAMBER, CİNLER, KARINCA, HÜDHÜD KUŞU, BELKIS'A MEKTUP

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۖ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَخُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتَّى إِذَا اتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ ۖ وَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَتِي وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لِيَأْتِنَنِي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾ إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ۖ ﴿٢٤﴾ أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ
 أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ إِذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَاَلْقِهِ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ
 عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ
 كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾
 أَلَّا تَعْلَمُوا عَلَيَّ وَأُتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾

15- Andolsun ki Biz Dâvud'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar da: "Bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allâh'a hamd olsun!" dediler.

16- Süleyman, Dâvud'a mîrasçı oldu ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi ve bize her şeyden bir pay verildi. Şüphesiz bu apaçık bir lûtuftur!"

17- Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları toplanmıştı; hepsi birarada düzenli olarak sevk ediliyordu.

18- Sonunda karınca vâdisine geldiklerinde, bir karınca dedi ki: "Ey karıncalar, haydi yuvalarınıza girin de Süleyman ve orduları, farkına varmadan sizi ezmesin!"

19- Süleyman karıncanın bu sözüne gülümseyerek şöyle dedi: "Ey Rabbim! Bana ve ana-babama verdiği nîmetine şükretmeye, senin hoşnut olacağın iyi amel işleme-yeni beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!"

20- Süleyman kuşları gözden geçirdi ve dedi ki: "Hüdhüd kuşunu niçin göremiyorum, yoksa kayıplara mı karıştı?"

21- "Andolsun ki, ya bana (mâzeretini gösteren) apaçık bir delil getirir ya da onun canını iyice yakarım yahut onu boğazlarım!"

22- Derken çok geçmeden hüdhüd kuşu çıkageldi ve "Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim; sana Sebe' kavmin-den gerçek bir haber getirdim." dedi.

23- "Onları yöneten bir kadın gördüm. Kendisine her türlü imkân verilmiş ve büyük bir tahtı var!"

- 24- “Onun ve kavminin, Allâh’ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan onlara yaptıklarını süslü gösterip, kendilerini yoldan çıkarmış! Bu yüzden onlar doğru yolu bulamıyorlar!”**
- 25- “(Şeytan bunu) onların göklerde ve yerde, gizli olanları açığa çıkaran, sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilen Allâh’a secde etmemeleri için yapmıştır!”**
- 26- Oysa Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur; O, büyük Arş’ın sahibidir.**
- 27- Süleyman dedi: “Şimdi sen doğru mu söyledin yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz!”**
- 28- “Şu mektubumu al, onlara götür! Sonra da bir kenara çekil! Ne sonuca varacaklarına bak!”**
- 29- (Süleyman’ın mektubunu alan Sebe’ melikesi) dedi ki: “Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı.”**
- 30- “Mektup, Süleyman’dan gelmekte, Rahmân ve Rahîm olan Allâh’ın adıyla başlamaktadır.”**
- 31- “Bana karşı büyüklük taslamayın ve bana boyun eğmiş olarak gelin!” (diye yazıyor).”**

15-17. âyetlerde, Dâvud’a ve Süleyman’a ilim verildiği, onların bunun için Allâh’a hamd ettikleri, Süleyman’ın Dâvud’a vâris olduğu, kendisine kuşdili öğretildiği ve muhtaç olduğu her şeyin verildiği bildirilir.

Sûrenin bu ikinci kısma dizisinde, Hz. Dâvud ve Süleyman’la ilgili anılar nakledilir. Babası Dâvud’un ilmine ve mülküne vâris olan Süleyman’a kuşdili öğretilmiş, insan, cin ve kuşlardan ordu edinmiş, istihbarat, saray yapımı vb. günlük işlerde, bunların emeğinden yararlanmıştır.

Bu iki elçiye, iktidarla birlikte ilim ve hikmetin verilmesi, ilmin üstünlüğünü gösterir. Şehristânî’nin “*Milel ve Nihâl*” adlı eserinde belirttiği gibi, Anadolu’da ve Yunanlılarda felsefenin ortaya çıkışı Süleyman ﷺ döneminde parlayan ilim ve hikmetin etki ve katkılarıyla olmuştur.³¹ Başka bir

31. Elmalılı, Neml, 27/15, 16. âyet tefsiri.

âyette, **“Allah Dâvud’a hükümdarlık ve hikmet verdi, dilediği ilimlerden ona öğretti.”**³² buyrulur.

HZ. SÜLEYMAN’IN HAYATI VE PEYGAMBERLİĞİ

Süleyman isminin aslı, İbrânîce olan Salomon’dur. Bu kelime, akl-selîm ve nâzik anlamlarına gelen “selîm” ile eş anlamlıdır. Hz. Süleyman, kendisi gibi kral peygamber olan Dâvud ﷺ’in en küçük oğludur.³³ Peygamberler, maddî mîras bırakmadıkları için,³⁴ babasına malda değil; saltanat ve peygamberlikte vâris olmuştur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Peygamberler, mîras olarak altın ve gümüş bırakmazlar, ancak ilim mîras bırakırlar.”*³⁵

Rivâyetlere göre Hz. Dâvud’un 19 evlâdından biri olduğu hâlde, diğer 18 kardeşinden ilim, hikmet, takvâ gibi özellikleri ile küçük yaşlarından beri farklılaştığı için, babasının mânevî alandaki mîraslarına sahip olmuştur.³⁶ Milattan önce 1032 ilâ 975 yılları arasında yaşadığı, 1014 yılında babası Hz. Dâvud’un vefâtı üzerine İsrâiloğulları krallığını devraldığı tarihî bilgilerden anlaşılmaktadır. Anası ibadete düşkün sâliha bir kadındı ve oğlu Süleyman’a geceleri az uyumasını öğütlemişti. Rivâyetlere göre, Kudüs yakınlarında Gazze’de doğdu. Babası gibi önce sultan, sonra peygamber oldu. Mescid-i Aksâ’yı yedi yılda inşâ ettirdi. Kudüs’te vefât etti. Rivâyete göre Hz. Süleyman, beyaz tenli, iri gövdeli, nur yüzlü bir zât olup tüy ve kılları çoktu; beyaz elbise giyerdi.

Süleyman ﷺ, Kur’ân’da isminden çokça söz edilen bir peygamberdir. Büyük dünya nîmetlerine mazhar olmuştur. Dillere destan, darb-ı meselle-re konu olan muazzam bir saltanatın sahibidir. Kuş dilinden anlayan, rüz-gârın kendisine âmâde olduğu, insanlar, cinler ve kuşlardan müteşekkil ordusu olan kral peygamberdi. Bakır mâdeni ilk kez kendisi için bir pınar gibi akıtılmıştı. Cinler, itirazsız hizmetini görür ve emrinden dışarı çıkmazlardı. Varlıklı ve mevki sahibi herkes gibi, peygamberlerin tümü için geçerli olduğu şekilde,³⁷ Süleyman ﷺ için de birtakım düşmanlar çıkmış ve bunlar çeşitli fitnelerle Hz. Süleyman’ın mülkünde çeşitli ihtilâl denemelerine girişmişti.

32. Bakara, 2/251.

33. Sâd, 38/30.

34. Buhârî, Meğâzi, 14; Müslim, Cihad, 51, 52; Ebû Dâvûd, İmâre, 19.

35. Ebû Dâvûd, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 19; İbn Mâce, Mukaddime, 17.

36. Neml, 27/16.

37. En’âm, 6/112; Furkan, 25/31.

Kur'ân-ı Kerîm'de Süleyman ﷺ: "Süleyman" kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de 17 yerde zikredilir; yani Hz. Süleyman, Kur'ân'da 17 yerde ismi geçen bir peygamberdir. Süleyman ﷺ'in peygamberliği, şahsiyeti, krallığı ve hak dîni tebliği ile ilgili olarak özellikle Enbiyâ, Neml ve Sebe' ve Sâd sûrelerinde bilgi verilir.³⁸ Kur'ân'da toplam olarak 51 âyette ondan söz edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Bir zaman Dâvud ve Süleyman, bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir grup insanın koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz, onların hükmünü görüp bilmekte idik. Böylece Süleyman'ın bunu (dâvâ konusunu, daha derinden) anlamasını Biz sağladık. Bununla birlikte Biz, onların her birine hüküm (sağlam bir muhâkeme gücü, hükümdarlık, peygamberlik) ve ilim verdik."**³⁹

"İçinde bereketler yarattığımız kutlu ülkeye doğru onun emriyle esip gitsin diye kasırga (gibi esen zorlu) rüzgârı Süleyman'ın emrine Biz verdik. Çünkü her şeyin aslını bilen Biziz."⁴⁰

"Şeytanlardan da, onun için dalgıçlık eden ve bundan başka işler görenler vardı. Bu güçleri de gözetim altında tutan yine Bizdik."⁴¹

"Süleyman'a da sabah gidişi bir aylık mesâfe, akşam dönüşü de bir aylık mesâfe olan rüzgârı verdik (emrine âmâde kıldık) ve onun için erimiş bakırı da kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azâbı tattırırdık."⁴²

"Onlar Süleyman'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar (geniş) leğenlerden, sâbit kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Dâvud ailesi! Şükredin. Kullarımdan şükreden azdır!"⁴³

"(Süleyman'ın) ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. Bu sûretle yere kapanıp yıkılınca öldüğü anlaşıldı. Eğer cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı."⁴⁴

38. Bk. Enbiyâ, 21/78-82; Neml, 27/15-44; Sebe', 34/12-14 ve Sâd, 38/30-40 âyetleri.

39. Enbiyâ, 21/78-79.

40. Enbiyâ, 21/81.

41. Enbiyâ, 21/82.

42. Sebe', 34/12.

43. Sebe', 34/13.

44. Sebe', 34/14.

“Biz Dâvud’a Süleyman’ı verdik. Süleyman ne güzel bir kuldu! Doğrusu o, dâimâ Allâh’a yönelirdi.”⁴⁵

“Öğleden sonra kendisine, üç ayağının üzerinde durup bir ayağını yere diken çalımlı ve safkan koşu atları sunulmuştu.”⁴⁶
“Süleyman, ‘gerçekte ben mal sevgisine, Rabbimi anmayı sağladığı için düştüm’ dedi. Nihâyet bu atlar koşup gözden kayboldukları zaman, ‘onları bana getirin!’ dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.”⁴⁷

“Andolsun Biz Süleyman’ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bırakıverdik, sonra o, yine eski hâline döndü.”⁴⁸

**“Süleyman, ‘Rabbim, beni bağışla; bana, benden sonra kimse-
nin ulaşamayacağı bir hükümrânlık ver. Şüphesiz Sen dâimâ bağış-
ta bulunansın’ dedi.”⁴⁹**

**“Bunun üzerine Biz de, istediği yere onun emriyle kolayca gi-
den rüzgârı, binâ kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halka-
larla bağlı diğer yaratıkları onun emrine verdik.”⁵⁰**

**“İşte Bizim bağışımız budur. İster ver, ister tut; hesapsızdır’ de-
dik.”⁵¹**

**“Doğrusu onun, Bizim yanımızda yüksek bir makâmı ve güzel
bir istikbâli vardı.”⁵²**

HZ. SÜLEYMAN'A VERİLEN BÂZİ LÛTUF VE İMKÂNLAR

Ehl-i Kitap, Hz. Süleyman’ı peygamber olarak tanımaz. Kendisinden Kitab-ı Mukaddes’te dâimâ “kral” olarak söz edilir.⁵³ Kur’ân-ı Kerîm ise Süleyman ﷺ’i vahye mazhar olmuş peygamberler arasında sayar.⁵⁴ Kendisine Allah tarafından bahşedilen nîmetlerden bâzılarını dile getirir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

45. Sâd, 38/30.

46. Sâd, 38/31.

47. Sâd, 38/32-33.

48. Sâd, 38/34.

49. Sâd, 38/35.

50. Sâd, 38/36-38.

51. Sâd, 38/39.

52. Sâd, 38/40.

53. Bk. I. Krallar, 10/23; 11/1.

54. Nisâ, 4/163.

1- Hz. Süleyman ve kuşdili: Hz. Süleyman, hem ilim sahibi ve hem de “yönetici olarak” Dâvud ﷺ’in yerine geçmiştir. **“Ey Dâvud! Biz seni veryüzünde halîfe yaptık. O hâlde insanlar arasında hak ve adâletle hükmet, onların tutkularına uyma.”**⁵⁵

Hz. Süleyman kuşdilini anlama yanında, onların hislerini yöneten ana mantığı, işin gizli ilâhî sırlarını da anlıyor ve cinler gibi kuşları da idâresi altına alarak toplum hizmetinde ve ordusunda kullanıyordu. Burada “kuşdili” yerine “kuş mantığı” terimi, dilin de ötesinde, daha derin bir anlayış ve sezgiyi ifâde eder. Bir çeşit o tür yaratığın beyin gücüne nüfûz ederek, onu anlama, kendi irâde ve sözlerini ona iletme yeteneği demektir. Nitekim Hz. Süleyman’a, “rüzgâr enerjisinden, uçarak yararlanma” yeteneği de verilmiştir.⁵⁶

2- Hz. Süleyman’ın atları: Kur’ân-ı Kerîm, Hz. Süleyman’ın atlarından şu şekilde bahsediyor: **“Öğleden sonra kendisine, üç ayağının üzerinde durup bir ayağını yere diken çalımlı ve safkan koşu atları sunulmuştu. Süleyman, ‘gerçekte ben mal (yani at) sevgisine, Rabbimi anmayı sağladığı için düştüm’ dedi. Nihâyet bu atlar koşup gözden kayboldukları zaman, ‘onları bana getirin!’ dedi. Bacaklarını ve boynlarını sıvazlamaya başladı.”**⁵⁷

Atın üç ayağını yere basıp dördüncünün tırnağını dikerek duruşu, en güzel duruşu ifâde eder ki bu hâl ekseriya safkan Arap atlarında görülür. Âyette bir de Süleyman ﷺ’in atlarının güzel koştuğuna işaret edilmiştir. En fazla beğenilip övülen iki sıfatı dile getirilen bu atların sayısı hakkında 20’den 20 bin’e kadar, cinsi hakkında da savaş atından kanatlı olmasına kadar hayli değişik rivâyetler vardır ki, bu tür rivâyetlerin Hz. Peygamber’den mervî sahih haberler olmadığı için, sadece abartı ve masalımsı unsurların boyutları açısından değerlendirmelidir. At sevgisi fitrîdir, salma atlara karşı düşkünlük insanlara çekici kılınmış, süslü gösterilmiştir (Âl-i İmrân, 3/14). Mü’minlerin düşmanlara karşı, onları korkutacak şekilde, gücü yettiği kadar kuvvet ve cihâd için bağlanıp beslenen atlar hazırlaması Kur’ân’ın emridir.⁵⁸ Peygamberimiz ﷺ de, kıyâmete kadar ‘at’ta hayır olduğunu belirtir.⁵⁹

55. Sâd, 38/26.

56. Bk. Sebe’, 34/12; Sâd, 38/36.

57. Sâd, 38/31-33.

58. Enfâl, 8/60.

59. Buhârî, Cihâd, 43; Müslim, İmâre, 96; Muvatta, Cihâd, 44.

3- Hz. Süleyman'ın üç duâsı: Hz. Peygamber'in bildirdiğine göre, Süleyman ﷺ Beytü'l Makdis'i yapıp bitirdiği zaman Allah'tan üç şey istemişti: a) Allâh'ın hükmüne uygun hüküm; İnsanlar arasındaki dâvâ konusu problemlerde ve içtihadı dayanan hususlarda Allâh'ın kendisini doğruya ulaştırması, b) Kendisinden sonra hiçbir kimseye nasip olmayacak mülk ve saltanat; c) Mescidine ibadet niyetiyle girecek herkesin, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından arınması. Bu dilekleri kabul edilmiştir.⁶⁰ Bu hadisin başka varyantlarındaki ifâdeye göre Süleyman ﷺ'a ilk iki dileği verilmiştir. Hz. Peygamber, “sonuncu dileğin bize (Muhammed ümmetine) verilmesini umarız” buyurmuştur.⁶¹

Kur'ân-ı Kerîm Hz. Süleyman'a âit bu dileklerden ikisine temas eder. Şöyle ki: Gece vakti çobansız bir sürünün bir tarlada meydana getirdiği zararlar ilgili olarak Hz. Dâvud ve oğlu Hz. Süleyman ﷺ ayrı ayrı hüküm vermişlerdi. Meselenin çözümü Allah tarafından Süleyman ﷺ'a bildirilmişti: **“Bir zaman Dâvud ve Süleyman, bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir grup insanın koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik. Böylece Süleyman'ın bunu (dâvâ konusunu, daha derinden) anlamasını Biz sağladık. Bununla birlikte Biz onların her birine hüküm (sağlam bir muhâkeme gücü, hükümdarlık, peygamberlik) ve ilim verdik.”**⁶²

Tefsirlerde anlatıldığına göre, ekin sahibi ile koyun sürüsü sahipleri arasındaki dâvâda hâkimlik yapan Dâvud ﷺ ile Süleyman ﷺ, farklı hükümler vermişlerdi. Hz. Dâvud, tahrip edilen ekinin kıymetinin, koyunların kıymetine denk olduğunu göz önüne alarak, koyunların ekin sahibine tazminat olarak verilmesine hükmetmişti. Oğlu Süleyman ise, şu hükme varmıştı: Ekin tarlası koyun sahiplerine verilmeli, onlar ziyandan önceki hâline gelinceye kadar tarlanın bakımını üstlenmelidir. Koyunlar da tarla sahibine verilmeli, tarlası eski bakımlı hâline gelinceye kadar bu koyunların sütünden, yününden ve kuzularından yararlandırılmalıdır. Hz. Dâvud, oğlunun bu icthâdını beğenerek kendi görüşünden vazgeçmişti.

Kur'ân ikinci dileğe şöyle temas eder: **“Süleyman, ‘Rabbim, beni başışla; bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlerlik ver. Şüphesiz Sen dâimâ başışta bulunansın’ dedi.”**⁶³

60. Nesâî, Mesâcid, 6; İbn Mâce, İkâmetu's-Salât, 196; K. Sitte, 12/357.

61. İbn Mâce, İkâme, 196; Ahmed bin Hanbel, II, 176; K. Sitte Terc, 17/103.

62. Enbiyâ, 21/78-79.

63. Sâd, 38/35.

Hız. Süleyman'ın bu dileğine nâil olduğuna, müteâkip âyetler işaret eder. Ayrıca Hız. Peygamber'in, birçok hadis mecmuasında yer alan bir vâkıası da bunu teyid eder: Peygamberimiz, namaz kıldığı sırada, ibadetine engel olmak için kendisine hücum eden cin tâifesinden bir ifriti zararsız hâle getirdikten sonra onu mescidin direklerinden birine bağlamayı ve ashâbına göstermeyi düşünmüş, fakat kardeşi Süleyman peygamberin duâsını hatırladığı için bundan vazgeçmiştir.⁶⁴

Mevsuk hadislerde bir de yine Dâvud عليه السلام'la oğlu Süleyman عليه السلام arasında geçmiş fetvâ konusu başka bir olaya yer verilir. Bir çocuk üzerinde hak iddiâ eden iki anne arasında geçen olayla ilgili hükümde de yine Hız. Süleyman haklı çıkmıştır. Olay şöyledir: "Vaktiyle iki kadın ve beraberlerinde iki oğlan çocuğu (bebek) vardı. Yolda giderlerken, bir kurt gelip kadınlardan birinin (büyük kadının) çocuğunu alıp götürdü. Bunun üzerine büyük kadın, arkadaşı (olan küçük) kadına: 'Kurt, senin çocuğunu götürdü' dedi. Öbür kadın: 'Hayır, senin çocuğunu götürdü!' dedi. Nihâyet bu iki kadın, aralarında hükmetmesi için Dâvud عليه السلام'a mürâcaat ettiler. Dâvud عليه السلام da, çocuğun büyük kadına âit olduğuna hükmetti. (Daha sonra kadınlar) muhâkemededen çıkıp Dâvud عليه السلام'ın oğlu Süleyman عليه السلام'a gittiler. Dâvud عليه السلام'ın hükmünü söylediler. Süleyman عليه السلام da: 'Bana bir bıçak getirin!' Çocuğu (bu) iki kadın arasında paylaştırayım!' dedi. Bunun üzerine küçük kadın: 'Aman, sakın öyle yapma! Allah sana rahmet etsin! Çocuk bu kadındır' dedi. Bunun üzerine Süleyman عليه السلام, çocuğun (kesilmesine şiddetli tepki gösteren ve hayatta kalması için kendi analığından fedakârlık gösteren) küçük kadına âit olduğuna hükmetti."⁶⁵

4- Rüzgârın emrine verilmesi: Bir âyet-i kerîmede şöyle buyrulur: **"İçinde bereketler yarattığımız kutlu ülkeye doğru onun emriyle esip gitsin diye kasırga (gibi esen zorlu) rüzgârı Süleyman'ın emrine Biz verdik. Çünkü her şeyin aslını bilen Biziz."**⁶⁶ Başka bir âyet, bu rüzgârın Süleyman عليه السلام'ı sabahtan öğleye ve öğleden akşama kadar ki zaman içinde, yürüyüşle birer aylık mesâfeye (takrîben 900 km) götürdüğünü beyan eder.⁶⁷ Rüzgârın Hız. Süleyman'ın emrine âmâde kılınması konusunda pek çok rivâyet vardır ve bu rivâyetlerde hâkim unsur isrâîliyattır; bu

64. Buhârî, Salât, 75, Enbiyâ, 40; Müslim, Mesâcid, 39, 40; Nesâî, Sehiy, 19.

65. Buhârî, Enbiyâ, 40, Ferâiz, 30; Müslim, Akdiye, 20; Nesâî, Kudât, 14; K. Sitte, 12/355-356.

66. Enbiyâ, 21/81.

67. Sebe', 34/12.

rivâyetlerden sakınmak evlâ, Kur'ân'ın nassı ile yetinmek en sağlam yoldur.⁶⁸ Maalesef eski tefsir, kasasu'l-enbiyâ ve tarih kitaplarımız isrâiliyat kaynaklı akla mantığa ters rivâyetlerle doludur. Hz. Süleyman, bu anlatımlarda tevhid peygamberi vasfından ziyâde bir masal kahramanı, efsânevî kişi hüviyetindedir. Hakikatini bilmediğimiz ve tahkikten de uzak olduğumuz bu tür hurâfelere girmemek gerekir.

5- Hz. Süleyman'a verilen "Aynü'l-Kıtr": Sebe' sûresinin 12. âyetinde Allah. **"aynü'l-kıtr'ı ona sel gibi akıttık"** buyurur. Bütün müfessirler bunun "erimiş bakır mâdeni" olduğunda müttefiktirler. Bu sâyede Hz. Süleyman kendisine gerekli olan binâları, âlet ve edevâtı, muhtemelen ordusunun techizatını kolaylıkla yapmaya ve temin etmeye muvaffak olmuştur. Bakır mâdeni bir mûcize olarak Hz. Süleyman'a cidden bir pınar gibi mi akıtıldı, yoksa bu, Süleyman ﷺ'in ilim ve fen yardımıyla bakırı eritmesinden kinâye midir? Bu soru da zihinleri meşgul etmiştir. Bu iki ayrı görüşü savunan iki büyük müfessiri örnek olarak verebiliriz: Fahreddin Râzî, bu işi mûcize olarak düşünmeyenleri kınar ve bunları inanç zayıflığı ve Allâh'ın kudretine itimatsızlıkla itham eder. Elmalılı ise bakırın ilim ve sanatla akıtılmış olmasını peygamberlik makâmı için daha önemli görür.⁶⁹

6- Timsaller/heykeller ve dalgıçlar: Kur'ân-ı Kerîm, Süleyman ﷺ'a iş gören bâzı cinlerin râm edildiğini bildirir ki bunlar, ona, mihrablar (mes-cidler), timsaller/heykeller, havuz büyüklüğünde çanaklar, sâbit kazanlar yaparlardı.⁷⁰ Timsâl: Canlı veya cansız bir şeyin aslına benzer biçimde yapılan herhangi bir sûreti, heykelidir. Cinlerin Hz. Süleyman için yaptıkları, onların aynı zamanda sanatkâr ve ellerine iş yakışır, belli bir seviyede hesap kitap, ilim-irfan sahibi olduklarını ifâde eder. Ve yine aynı âyetler Hz. Süleyman'ın halka son derece şefkatli, onların huzûrunu ön planda tutan ve düşünen bir kişi olduğunu da ifâde ederler. İri iri çanaklar, havuz büyüklüğünde yerinden kalkmaz çömlek, tencere ve kazan gibi kapların yapılması, Hz. Süleyman'ın fakir dostu olduğunu, kurulan muazzam sofralarda halkın ağırlandığını ifâde eder.⁷¹

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Süleyman'a şeytanlardan binâ ustaları, dalgıçlar ve fesatlarına meydan verilmeyecek bir sûrette sıkı kontrole tâbî olan

68. Seyyid Kutub, Fî Zılâli'l-Kur'ân, X, 160.

69. Elmalılı, Eser Yayını, VI, 3951.

70. Sebe', 34/12-13.

71. Elmalılı, VI/3953.

diğerlerinin de râm edildiğini bildirir ki,⁷² rivâyetlere göre dalgıçlar, Hz. Süleyman'a denizlerde bulunan her çeşit süs eşyasını, cevher ve incileri bulup çıkarırlardı. Şeytanların Hz. Süleyman'ın emrine râm edilmesinden sonra onun için yaptıkları ve bunların nelerden ibâret oldukları yolunda birçok rivâyet varsa da, bunlara îtibar etmemek, Kur'ân'ın nassı ile yetinmek ve dolayısıyla hurâfelere dalmamak en hayırlı iştir.⁷³

7- Hz. Süleyman ve nemle (karınca): Hz. Süleyman maiyetiyle bir sefere çıktığında yolları “karınca vâdisi” ne uğrar; ya da karıncaların olduğu bir vâdiden geçerler. Hz. Süleyman ve ordusunun kendilerine doğru yaklaşmakta olduğunu gören bir nemle/karınca (muhtemelen reis durumunda olan, arkadaşlarını uyarır): **“Nihâyet karınca(larla dolu bir) vâdiye geldikleri zaman, bir karınca, ‘Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!’ dedi. (Süleyman) onun sözüne gülümseyerek dedi ki: ‘Ey Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nîmete şükretmemi ve râzı olacağın sâlih amel yapmamı gönlüme getir. Rahmetinle, beni sâlih (dürüst ve erdemli) kullarının arasına kat.”**⁷⁴

Bu âyetlerde bir karıncanın, kendi hemcinslerini, Süleyman ﷺ'in ordusu tarafından çiğnenmesinler diye uyardığını görüyoruz. Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerde bunun dışında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Buna rağmen tarih ve tefsir kitaplarına konuyla ilgili yığın yığın mâlûmat dercedilmiştir.

8- Hz. Süleyman'ın kürsüsüne atılan ceset: Süleyman ﷺ'la ilgili olarak bir âyette şöyle buyrulur: **“Andolsun Biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bırakıverdik, sonra o yine eski hâline döndü.”**⁷⁵ Kürsüye atılan “ceset” konusu müfessirleri çok meşgul etmiş ve buna dâir hayli değişik îzahlara yer verilmiştir.

Kur'ân'da anılan bu cesedin ne olduğu ve bundan neyin kastedildiği kesin olarak belli değildir. Konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber'den de bir açıklama yoktur. Hurâfelerden uzak kalmak düşüncesiyle bâzı müfessirler cesetten maksadın hadislerde bahis konusu edilen “yarım çocuk” olduğunu ifâde ediyorlarsa da bunda da kesinlik yoktur ve bâzı yönleriyle tenkide müsâittir. Âyette Hz. Süleyman'ın fitneye düşürüldüğü ve kürsüsüne bir cesedin

72. Sâd, 38/37-38.

73. Seyyid Kutub, Fî Zılâl, 12/390.

74. Neml, 27/18-19.

75. Sâd, 38/34.

atıldığı bildirildiğine göre böyle bir şey olmuş demektir. Ama bunun, şu veya bu diye kestirilip atılmasına imkân yoktur. Muhtemelen Hz. Süleyman'ın Beytü'l Makdis'i yaptırdığı sırada inşaat işlerinde çalıştırdığı sanatkârlar içinde, çeşitli hilelere vâkıf dessâs kişiler vardı. Bu şeytanların veya şeytan ruhlarının planladıkları bir ihtilâl yüzünden Hz. Süleyman bir müddet nüfûzu nu yitirmiş veya tahtından uzaklaşmış, bu sûretle tahtında ya kendisi kuvvetsiz bir ceset hâlinde hükümsüz kalmış, yahut tahtı işgal edilip, ona muayyen bir zaman için heykel gibi birisi oturtulmuş olabilir.

9- Hz. Süleyman'ın mülkünün genişliği: Hz. Süleyman Cenâb-ı Hak'tan kendisinden sonra kimseye nasip olmayacak bir mülk ve saltanat istemişti. Kur'ân, onun duâsının kabul edildiğini ve dileğine nâil olduğunu haber verir.⁷⁶ Bahis konusu mülkün daha ziyâde mânevî mülk olduğu ve mânevî varlıklara tasarrufta bulunduğu anlaşıyor. Fakat bilindiği gibi Hz. Süleyman, peygamber olması yanında aynı zamanda bir kraldı. Kral, coğrafî bir vatan üzerinde hükmeden kişi olduğuna göre Hz. Süleyman da bundan hâriç tutulamaz. Bugünkü Filistin'le Ürdün'ün tamamı ve Sûriye'nin bir kısmını içine alan topraklarında hüküm sürdüğünü tarihî bilgilerden ve ilgili haberlerden öğrendiğimiz Süleyman ﷺ'in hükmettiği topraklar hakkında aşırı büyüklüklere ve abartılı tasvirlerle yer verildiğini görüyoruz.

10- Süleyman ﷺ ve Hüdhdüd: Halkımız arasında “ibibik” ve “çavuş kuşu” gibi isimlerle anılan hüdhdüd, müslümanlarca muhterem tanınan bir kuştur ve Hz. Peygamber o kuşun öldürülmesini ve avlanmasını yasak etmiştir.⁷⁷ Başında dikkat çeken bir sorgucu bulunan bu kuşun huy ve itiyatları hakkında pek çok şey söylenmiştir. Ana ve babasına gösterdiği hürmet özellikle belirtilir. Hüdhdüdün ölen anasını kefenleyerek cesedini, bir istirahat yeri buluncaya kadar, sırtında ve başında taşıdığı yolunda bir hikâye anlatılır ve sırtının kahverengi oluşu buna bağlanır. Eşi ölünce hüdhdüd yeni bir eş aramaz. Ebeveyni yaşlanınca, onların yiyeceklerini temin eder.⁷⁸ Kısaca tanıtılmaya çalışılan hüdhdüdün Hz. Süleyman ile Belkıs kıssasında rolü büyüktür. İbn-i Abbâs'tan nakle göre, Hz. Süleyman ﷺ'in özellikle hava yolculuklarında kendisi ve ordusu için su lâzım olduğunda hüdhdü çağırırdı. Hz. Süleyman'ın su mühendisi olan bu kuş, insanların yeryüzünde olan bir cismi gördükleri gibi arzın derinliklerinde bulunan suyu görür ve onun ne kadar derinlikte olduğunu da anlardı. Suyun yer ve derinliği

76. Sâd, 38/35-40.

77. Ebû Dâvûd, Edeb, 164; İbn Mâce, Sayd, 10; Dârimî, Edâhî, 26.

78. Bk. DİA, “Hüdhdüd” mad.

böylece keşfedildikten sonra Süleyman görevlilere emreder, orası kazılır ve su çıkarılırdı.⁷⁹ Ordusunda bu kadar önemli bir görev yaptığı söylenen hüdhüd'ü bir gün Hz. Süleyman arar. “(Bir gün Süleyman) **Kuşları gözden geçirdikten sonra şöyle dedi: ‘Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?’**”⁸⁰ Hüdhüd'ü aradığı anda bulamayan Hz. Süleyman kızar ve şöyle der: “**Ya bana (mâzeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek, ya da mutlaka onu şiddetli bir cezâyla azâba uğratacağım veya boğazlayacağım!**”⁸¹

11- Belkıs'ın Hz. Süleyman'a takdim ettiği hediyeler: Belkıs, Sebe' kraliçesinin ismidir. Hz. Süleyman'ın hizmetinde bulunan Hüdhüd'ün haberi sonucu Süleyman ﷺ ona mektup yazar. Hz. Süleyman'ın, müslüman olmalarını isteyen mektubunu alan Belkıs, durumu maiyetiyle istişâre eder ve neticede, önce Hz. Süleyman ﷺ'a elçiler ve hediyeler göndermeye, sonra da bizzat ziyaret etmeye karar verir. Ziyaretinden önce gönderdiği hediyeler, bir gerekçe ile redde uğrar. Kendisinin dünya peşinde koşan bir insan değil; hak dîni yayma çabasında bir peygamber olduğunu karşı tarafa oldukça sert ve kesin bir ifâdeyle bildiren Hz. Süleyman sonuç olarak misafirlerini karşısında bulur.

12- Belkıs'ın tahtının getirilmesi: Hz. Süleyman kendisini ziyarete gelmekte olan Belkıs ve maiyetinin ulaşmasından önce kraliçenin dillere destan özelliklere sahip meşhur tahtının getirilmesini arzu etti. Allâh'ın bir lûtfu olarak taht çok kısa bir müddet içinde getirilip Hz. Süleyman ﷺ'in yanına kondu.⁸² Tahtın nasıl geldiği merakını gidermek için bu konuda bâzı tarihçi ve müfessirler birbirini tutmayan çok çeşitli ifâdeler kullanmışlardır.

13- Hz. Süleyman Belkıs ile evlendi mi? Hz. Süleyman'ın Belkıs'ı alıp almadığı da merak konusu olmuş, soruya olumlu ve olumsuz karşılıklar verilmiştir. Rivâyetlerin ekseriyeti evlendiklerini beyan ediyorsa da buna dâir Kur'ân ve hadislerde bir açıklama yoktur.

14- Ölümü bildiren “Dâbbetü'l-Arz”: Yüce Allah “gaybı bilirim” iddiâsında bulunan cinlere ve onlarla aynı paralelde hareket etmek için çaba sarf eden kötü ruhlu insanlara ebedî bir ders vermek için Hz. Süleyman'ın ölümünü gizlemiş, onu hayatta sanan cinler uzun bir süre tıpkı sağlığında olduğu gibi ağır işlerde çalışmaya devam etmişler ve akılsızca “zillet verici azap

79. İbn Kesir, Tefsir, 5/227-228; Taberî, Tefsir, 19/143.

80. Neml, 27/20.

81. Neml, 27/21.

82. Neml, 27/38-41.

içinde” beklemiş durmuşlardır.⁸³ Cenâb-ı Hakk’ın Hz. Süleyman’ın vefâtını asâsı vâsitasiyla halka duyurduğu mutlak bir gerçektir. Süleyman ﷺ irtihâl edince, naaşının uzun süre asâsına dayanarak ayakta kaldığı anlaşılmaktadır. Hz. Süleyman’ın ölümünü anlamadıkları için hayatında olduğu gibi, yorucu işlere onun ölümünden sonra da bir süre daha devam etmişlerdi. O hâlde gaybı ancak Allah bilir.⁸⁴

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ ۖ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا
مَسَاكِنَكُمْ ۚ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمُنُ وَجُنُودُهُ ۖ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾
فَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا مِّنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي
أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي
بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾

18- Sonunda karınca vâdisine geldiklerinde, bir karınca dedi ki: “Ey karıncalar, haydi yuvalarınıza girin de Süleyman ve orduları, farkına varmadan sizi ezmesin!”

19- Süleyman karıncanın bu sözüne gülümseyerek şöyle dedi: “Ey Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nîmetine şükretmeye, senin hoşnut olacağın iyi amel işleme-ye beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!”

18-19. âyetlerde sözü edilen bu yerin, Şam’da karıncası çok olan bir vâdi olduğu söylenmiştir. Konuşan da karıncaların beyi olan dişi karıncadır. Bal arısında olduğu gibi, karınca toplumlarında da iş görenler dişilerdir. Âyette bu niteliğe dikkat çekilmiştir.

KARINCALARIN YAŞAMI

Karıncı kolonisinde dört grup karınca bulunur.

a) Kraliçe karıncalar: Bunların temel görevi yumurtlayarak koloninin sürekliliğini sağlamaktır.

83. Sebe', 34/14.

84. Bk. Şâmil İslâm Ansik. “Hz. Süleyman” mad.

b) Erkek karıncalar: Bunların görevi kraliçe karıncayı dölleyerek koloninin sürekliliğini sağlamaktır.

c) Asker karıncalar: Bunlar koloniyi dış tehlikelere korurlar, yeni yaşam yerleri araştırırlar ve avlanırlar.

d) İşçi karıncalar: Yiyecek arar, buldukları yiyecekleri yuvaya getirir, koridorlar inşâ eder, temizlik yapar, yuvalarının belirli alanlarında fungus (mantar) yetiştirirler. Bunlar da kendi aralarında işbölümü yaparlar.

Bir karınca kendi ağırlığının 10 katı kadar ağırlığı kaldırabilir.

Karınca dilini anlaması Süleyman peygamberi hoşnut etmiş, kendisine ve ana-babasına verilen bu nîmetlerden dolayı Allâh’a şükretmiş ve sâlih kulları arasında cennete girmeyi nasip etmesi için duâ etmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar ayakta iken, otururken ve yanları üzere yatarken Allâh’ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler ve (şöyle derler): ‘Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. O hâlde bizi ateş azâbından koru! Ey Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, onu elbette perişan etmişsindir. Zâlimlerin yardımcıları da yoktur! Ey Rabbimiz! Biz, ‘Rabbimize inanın!’ diyerek, îmâna çağıran bir davetçi işittik ve hemen îmân ettik. Ey Rabbimiz! O hâlde Sen bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört! Canımızı da iyilerle birlikte al! Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize vâd ettiklerini de bize ver ve kıyâmet günü bizi rezil etme! Şüphesiz ki Sen, verdiğin sözden caymazsın!”**⁸⁵

Süleyman ﷺ’in başka bir duâsı şöyledir: **“(Süleyman) dedi ki: Ey Rabbim! Beni bağışla; bana öyle bir saltanat ver ki, benden sonra hiç kimseye nasip olmasın. Şüphesiz bütün nîmetleri bağışlayan yalnız Sensin.’ Bunun üzerine rûzgârı onun emrine verdik. Öyle ki rûzgâr onun emriyle istediği yere akıp giderdi.”**⁸⁶

Yusuf ﷺ’in da şöyle duâ ettiği bildirilir: **“Ey Rabbim! Gerçekten Sen bana mülk ve saltanat verdin ve rüya tâbirini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen, dünyada da âhirette de benim**

85. Âl-i İmrân, 3/191-194.

86. Sâd, 38/35-36.

işlerimi görensın! Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!”⁸⁷

وَتَقَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾
لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾

20- Süleyman kuşları gözden geçirdi ve dedi ki: “Hüdhüd kuşunu niçin göremiyorum, yoksa kayıplara mı karıştı?”

21- “Andolsun ki, ya bana (mâzeretini gösteren) apaçık bir delil getirir ya da onun canını iyice yakarım yahut onu boğazlayrım!”

20-21. âyetlere göre, Hz. Süleyman kuşları denetlediği sırada Hüdhüd kuşunun bulunmadığını fark etmiş, kuş dönüp gelir ve geçerli bir mâzeret göstermezse, cezâlandıracağını söylemişti.

Âyetlerde sözü edilen hüdhüd; çavuş kuşu, ibibik denilen bir kuş türüdür.⁸⁸ Süleyman ﷺ Beytü'l Makdis'in inşâsını tamamlayınca, Hac için Harem-i Şerif'e gitmiş, oradan Yemen'e yönelerek San'a'da boş bir arâziye yerleşmişti. Ancak su bulamayınca, rehberlik yapan Hüdhüd kuşunu aradı, bulamadı. Çünkü bu sırada o, başka bir Hüdhüd kuşu ile haberleşerek Sebe'deki bir Kraliçe (Belkis) hakkında bilgi toplamaktadır.⁸⁹

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾ إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾ أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾

87. Yûsuf, 12/101.

88. Kamus Terc., II, 66.

89. Beyzâvî, Neml, 27/20-22.

22- Derken çok geçmeden hüdhüd kuşu çıkageldi ve “Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim; sana Sebe’ kavmin-den gerçek bir haber getirdim.” dedi.

23- “Onları yöneten bir kadın gördüm. Kendisine her türlü imkân verilmiş ve büyük bir tahtı var!”

24- “Onun ve kavminin, Allâh’ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan onlara yaptıklarını süslü gösterip, kendilerini yoldan çıkarmış! Bu yüzden onlar doğru yolu bulamıyorlar!”

25- “(Şeytan bunu) onların göklerde ve yerde, gizli olanları açığa çıkaran, sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilen Allâh’a secde etmemeleri için yapmıştır!”

26- Oysa Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur; O, büyük Arş’ın sahibidir.

22-26. âyetlere göre, Hüdhüd kuşunun Sebe’ kavminden Süleyman’a birtakım haberler getirdiği bildirilmektedir. Âyette geçen Sebe’ veya Seba; Güney Arabistan’da bulunan Yemen’dedir. Tevrat, Yaratılış 10/28’de Sheba olarak geçer.⁹⁰

Hüdhüd kuşunun, Yemen Sebe’ kavminden Süleyman’a getirdiği haberler şunlardır:

a) Sebe’ ülkesini kendisine her türlü imkân verilmiş ve muhteşem tahtı olan bir kraliçe yönetmektedir. Burası, o tarihte ünlü Kraliçe Belkis’in yönetimindedir. 23. âyette sözü edilen bu kadın, Sebe’ kraliçesi Belkis binti Şerahîl’dir. Ebû’l-Fida tarihinde, “Belkis binti Hedhad bin Şürahbîl” denilmiş ve yirmi yıl kraliçelik yaptığı belirtilmiştir. Kraliçenin servet, saltanat ve tahtının büyütülerek anlatılması, Hz. Süleyman’ın ilgisini çekmek için olmalıdır.

b) Ancak bu kraliçenin kavmi güneşe tapmaktadır. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Gece ile gündüz, güneş ile ay O’nun âyetlerindendir. Siz güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer sadece Allâh’a kulluk edecekse-niz, bunları yaratan Allâh’a secde edin!”**⁹¹

c) Sebe’ kavmini şeytan şaşırtmış, doğru yolu bulamamışlardı. 25. âyet-te, Yemen bölgesindeki insanları şeytanın yanılttığı, bu yüzden onların her

90. Ayrıca bk. Tevrat, I. Krallar, b. 10.

91. Fussilet, 41/37.

şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Allâh'a secde etmedikleri belirtilmektedir. Bu âyeti okuyanın, şeytanın secdeyi engellemesine karşı çıkmak amacıyla, secde etmesi gerekir.⁹²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hiç değilse azâbımız geldiği vakit boyun eğmeleri gerekmez miydi? Aksine kalpleri katılaştı. Çünkü şeytan, yapmakta olduklarını onlara güzel gösterdi.”**⁹³ **“Böylece, kötü işleri onlara güzel gösterildi. Allah kâfirler toplumunu hidâyet e erdirmez.”**⁹⁴

“Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunan kimse, hiç o kötü ameli kendisine güzel gösterilip de hevâ ve hevesine uyan kimse gibi olur mu?”⁹⁵

d) Allah, yerde ve göklerde gizli açık ne varsa hepsini bilir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“De ki: ‘İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir. O, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Allah her şey e kâdirdir.’”⁹⁶

“Gaybın anahtarları O’nun yanındadır. Onları O’ndan başka kimse bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O’nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. Yeraltındaki karanlıklarda bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.”⁹⁷

“(Münâfıklar) Allâh’ın onların sırlarını ve gizli konuşmalarını bilip durduğunu ve yine Allâh’ın gaybla ilgili her şeyi bildiğini hâlâ anlamadılar mı?”⁹⁸

e) Yüce Arş’ın Rabbi olan Allah’tan başka Allah yoktur. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Artık onlar yine de yüz çevirirlerse de ki: ‘Bana Allah yeter! O’ndan başka ilâh yoktur. Ben yalnız O’na güvenip dayandım ve O, yüce Arş’ın sahibidir.’”**⁹⁹

92. Bk. A'râf, 7/206.

93. En'âm, 6/43.

94. Tevbe, 9/37.

95. Muhammed, 47/14.

96. Âl-i İmrân, 3/29.

97. En'âm, 6/59.

98. Tevbe, 9/78.

99. Tevbe, 9/129.

“De ki: ‘Yedi göğün Rabbi ve büyük Arş’ın Rabbi kimdir? (Onlar) Allah’tır.’ diyecekler. De ki: Öyleyse siz Allâh’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?”¹⁰⁰

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ إِذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا
فَالْقِهَ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا
الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾

27- Süleyman dedi: “Şimdi sen doğru mu söyledin yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz!”

28- “Şu mektubumu al, onlara götür! Sonra da bir kenara çekil! Ne sonuca varacaklarına bak!”

29- (Sebe’ melikesi) dedi ki: “Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı.”

27-29. âyetlere göre Hz. Süleyman, Hüdhüd’ün “sana, doğru bir haber getirdim” sözünü yeterli bulmamış, haberin doğrulanması için Hüdhüd’e bir mektup vererek, bunu Kraliçe’ye vermesini ve sonucunu anlamaya çalışmasını istemiştir.

Nitekim âyette, **“Eğer size fâsık bir kimse bir haber getirirse, onun doğruluğunu araştırın, yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırırsınız da sonra yaptığınıza pişman olursunuz.”**¹⁰¹ buyrulur.

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾

30- “Mektup, Süleyman’dan gelmekte, Rahmân ve Rahîm olan Allâh’ın adıyla başlamaktadır.”

30. âyette, Hz. Süleyman’ın Belkis’a yazdığı mektubun başlık kısmı ve-
rilmektedir. Mektup, besmele ile başlamıştır. Kur’ân’ın içinde besmele yal-
nız bu âyette geçer. Hanefîlere göre, sûrelerin başlarındaki diğer besmele-
ler, sûreleri birbirinden ayırmak için yazılmıştır. Bu yüzden Fâtiha okunur-
ken besmele okunması farz değil, bir sünnet sayılmıştır.

100. Mü’minûn, 23/86-87.

101. Hucurât, 49/6.

Besmelenin anlamı: **“Okumaya, çok esirgeyen, çok merhametli olan Allâh’ın adıyla başlıyorum.”** demektir. Hanefîlere göre, yalnız yukarıdaki 30. âyetteki besmele Kur’ân’dan bir âyettir. Diğer besmeleler, sûreleri birbirinden ayırmak için Hz. Peygamber tarafından yazdırılmıştır. Bu yüzden, gerek namazda, gerekse namaz dışında her Kur’ân okuyuşun ve her yemek yeme, su içme, yola çıkma gibi önemli işin başında okunması sünnettir.¹⁰² Delil, **“Yaratan Rabbinin adıyla oku.”**¹⁰³ âyeti ve Hz. Peygamber’in; **“Besmele ile başlanmayan her önemli iş eksiktir.”**¹⁰⁴ hadîsidir.

Şâfiîlere ve Ahmed bin Hanbel’den bir görüşe göre ise, sûre başındaki besmeleler birer âyet sayıldığı için, namazda veya namaz dışında okunması farzdır. Bu yüzden Şâfiîler namazda besmeleyi sesli okurlar.

Kur’ân okumaya sûre başından başlanırsa “Eûzü-besmele” yi birlikte okumak sünnet, sûrenin ortasından veya sonundan okumaya başlarken ise mendub olur. Âyette şöyle buyrulur: **“Kur’ân okumak istediğin zaman kovulmuş şeytandan Allâh’a sığın, yani eûzü.. oku!”**¹⁰⁵

Enes bin Mâlik ؓ’ten rivâyete göre Hz. Peygamber ؐ şöyle buyurmuşur: **“Kişi evinden çıkacağı zaman, ‘Bismillâhi tevekkeltü alallâhi, lâ havle velâ kuvvete billâhi (Allâh’ın adıyla. Allâh’a tevekkül ettim. Güç ve kuvvet sadece Allah’tandır.)’ dediği zaman ona şöyle denilir: İşte şimdi sana rehberlik edilir, ihtiyaçların karşılanır ve korunursun.”**¹⁰⁶

Şurayh’ın Ebû Mâlik el-Eş’arî’den naklettiğine göre, Rasûlullah ؐ şöyle buyurmuştur: **“Kişi evine döndüğü zaman şöyle desin: ‘Allâhım! Senden eve en hayırlı dönüş ve giriş istiyorum. Biz Allâh’ın ismiyle eve girdik ve çıktık. Rabbimiz’e tevekkül ettik.’ Sonra aile fertlerine selam versin.”**¹⁰⁷

أَلَا تَعْلَمُوا عَلَىٰ وَأَتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾

31- “Bana karşı büyüklük taslamayın ve bana boyun eğmiş olarak gelin!” (diye yazıyor).”

102. Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 59; Hâkim, Müstedrek, IV, 324, 325.

103. Alak, 96/1.

104. Hâkim, Müstedrek, III, 359; Beyhakî, Sünen, VI, 128.

105. Nahl, 16/98.

106. Ebû Dâvûd, Edeb, 102, 103, H No: 5090; Tirmizî, Deavât, H No: 3422.

107. Ebû Dâvûd, Edeb, 102, 103, H No: 5096.

31. âyette, Hz. Süleyman'ın mektubunun devamı ve asıl ana mesajı verilmektedir. Mektupta Belkıs ve toplumundan iki şey istenmiştir. a) Büyüklük taslamamaları, b) Boyun eğerek teslim olmaları. Aksi hâlde bölgeyi ele geçirmek için güç kullanılacağı tehdidi.

Hz. Süleyman'ın dili İbrânice, Sebe' (Himyerîler)in ise Arapça'dır. Mektubun Arapça olarak anladıkları dilde yazıldığı anlaşılmaktadır. Asıl mektubun İbrânice olup, bu ifâdenin onun tercümesi olması da mümkündür. Buna göre besmele Kur'ân'dan bir âyettir. Ancak sûre başlarına yazıların, sûre aralarını ayırmak için yazılması muhtemel olduğu için, onlar hakkında görüş ayrılığı vardır.

﴿ BÂB 3 ﴾

**BELKIS'IN DANIŞMA TOPLANTISI, SÜLEYMAN'A GİDİŞ,
TAHTIN GETİRİLMESİ, BELKIS'IN İMÂN ETMESİ**

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي ۚ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ أُولُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً ۚ وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمُنَ قَالَ أَتَمِدُّونَ بِمَالٍ ۖ فَمَا آتَيْنِيَ اللَّهُ خَيْرَ مِمَّا آتَيْكُم ۚ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدْيِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾ قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ ۚ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي ۚ لِيَبْلُوَنِي ۚ أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ۚ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَزَّيْشُكَ ط قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ؕ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ ط إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ؕ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا ط قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ ط قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ؕ ﴿٤٤﴾

32- (Sonra Melike) dedi ki: “Ey ileri gelenler! Bu işimde bana bir fikir verin, çünkü ben, siz yanımda olmadan hiçbir işi kestirip atmam.”

33- Onlar dediler: “Biz güçlü kişileriz ve zorlu savaş adamlarıyız, ama buyruk senindir. Artık ne söyleyeceğini sen düşün!”

34- Melike dedi: “Doğrusu hükümdarlar bir ülkeye girdikleri zaman, oranın düzenini bozar ve halkının ulularını alçaltırlar. Herhalde, onlar da böyle yapacaklardır!”

35- “Ben, onlara bir hediye göndereyim de bakayım elçiler ne ile dönecekler!”

36- Elçiler gelince, Süleyman onlara dedi ki: “Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allâh’ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır. Belki hediyenizle siz sevinirsiniz!”

37- “(Ey elçi!) Onlara geri dön; iyi bilsinler ki kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları aşağılanmış ve küçük düşürülmüş olarak oradan çıkarırsınız!”

38- Süleyman dedi ki: “Ey ileri gelenler! Onlar teslim olup bana gelmezden önce, hanginiz o Kraliçenin tahtını bana getirebilir?”

39- Cinlerden bir İfrit: “Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm. Çünkü ben bu konuda gerçekten güçlü ve güvenilir biriyim.” dedi.

40- Yanında Kitap’tan ilim bulunan biri ise: “Sen gözü-nü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm.” dedi.

Süleyman, tahtı yanı başında kurulmuş görünce, dedi ki: “Bu Rabbimin lûtfundandır. Kendisine şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor. Kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur; kim de nankörlük ederse bilsin ki Rabbim onun şükrüne muhtaç değildir, çok lûtf ve kerem sahibidir.”

41- Sonra Süleyman dedi ki: “Onun tahtını, tanınmayacak hâle getirin, bakalım tanıyabilecek mi yoksa tanımayacak mı?”

42- Kraliçe gelince, “Senin tahtın böyle miydi?” denildi. O da: “Sanki oymuş gibi! Zaten daha önce bize bilgi ulaşmış ve biz müslüman olmuşuk.” dedi.

43- Daha önce Allah’tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü o, kâfir olan bir kavimden idi.

44- Ona, “Saraya gir!” denildi. Sarayı görünce, zeminini derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman dedi: “Bu billurdan yapılmış, şeffaf bir zemindir.” Kraliçe dedi ki: “Ey Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Artık Süleyman ile birlikte, âlemlerin Rabbi olan Allâh’a teslim oldum!”

32-35. âyetlere göre, Sebe’ melikesi Belkıs danışmanlarını toplamış ve onların görüşünü almıştır. Onlar son sözü Melike’ye bırakarak, kendilerinin savaşçı kimseler olduklarını ve buyruk beklediklerini bildirdiler. Bunun üzerine Melike Belkıs, düşmanın gelmesi durumunda ülkenin zarar göreceğini, şerefli kimselerin zelil kılınacağını, eskiden beri savaş uygulamasının böyle olduğunu, buna fırsat vermemek için karşı tarafı memnun edecek bâzı hediyelerle elçiler gönderip, sulh görüşmeleri yapmanın daha uygun olacağını bildirdi.

Belkıs’ın danışma heyeti: Belkıs’ın önemli devlet işlerini danıştığı bir “şûrâ heyeti”nin bulunduğu anlaşılıyor. Katâde’ye göre bunların sayısı her biri on bin kişiyi temsil etmek üzere üç yüz on kişi idi. İslâm da devlet yönetiminde şûrâ ilkesini korumuştur. **“Onlara iş konusunda danış.”**¹⁰⁸

“Onların işleri aralarında şûrâ iledir.”¹⁰⁹ Ancak Belkıs'ın görüştüğü konu askerî nitelikli olduğu için heyet, politik çözüme öncelik tanımış, hemen saldırı taraftarı olmadığını, emir verilirse savaşıacaklarını belirtmekle yetinmişlerdir.¹¹⁰

Abdullah bin Abbâs ؓ'nın bildirdiğine göre Belkıs adamlarına şöyle demiştir: “Eğer Süleyman göndereceğimiz hediye kabul ederse, o bir kraldır, onunla savaşın; kabul etmezse, o bir peygamberdir, ona uyun.”¹¹¹

36-37. âyetlerde, Belkıs'ın Yemen'den, Filistin bölgesinde bulunan Süleyman'a gönderdiği elçilerle görüşmesi anlatılmaktadır. Süleyman ؑ elçilerin getirdiği hediyeleri kabul etmemiş, Allâh'ın kendisine verdiği nîmetlerin bunlardan daha hayırlı olduğunu bildirmiş ve eğer teslim olup, gerçek dîne girmezlerse, Yemen'e güçlü bir orduyla gelerek onları oradan zorla çıkarabileceğini hatırlatmıştır.

38-39. âyetlere göre, Hz. Süleyman Hüdhd'ün haber verdiği Belkıs'ın ünlü tahtını kendi sarayına getirtmek ister. İfrit isimli bir cin, Süleyman makâmından inmeden bu tahtı getirebileceğini bildirir.

İfrit; pis, çetin, güçlü cin demektir. Cinler sıralamasında; yalın olarak cin'e “cinnî”, insanlarla birlikte oturanına “âmir, (çoğulu ümmâr)” denir. Çocuklara musallat olanına “ervah”, kötü olup baş edilemez olanına “şeytan”, daha çoğalıp güçlenenine ise “ifrit (çoğulu efarhît)” denir. Hz. Süleyman'ın makâmında her gün öğleye kadar oturduğu nakledilir. İfrit sözcüğü sıfat olarak cinler için kullanıldığı gibi, insanlar için de kullanılır. “Ne kadar ifrit bir insan!” sözünde olduğu gibi.¹¹²

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ إِنَّا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ
طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقَرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي ۚ لِيَبْلُوَنِي
ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ۚ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي
غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾

109. Şûrâ, 42/38.

110. Bk. Kurtubî, Câmi', XIII, 129; Elmalılı, Azim Baskısı, VI, 32, 33.

111. İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, X, 405.

112. Elmalılı, age, VI, 3678-3679.

40- Yanında Kitap'tan ilim bulunan biri ise: "Sen gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm." dedi. Süleyman, tahtı yanı başında kurulmuş görünce, dedi ki: "Bu Rabbimin lûtfundandır. Kendisine şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor. Kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur; kim de nankörlük ederse bilsin ki Rabbim onun şükrüne muhtaç değildir, çok lûtuf ve kerem sahibidir."

40. âyete göre, kitaptan yanında bilgi bulunan birisi göz açıp kapayıncaya kadar tahtı getirebileceğini söyler ve bunu gerçekleştirir. Süleyman عليه السلام bu olağanüstü olay karşısında bir imtihanla karşı karşıya olduğunu, şükür mü nankörlük mü edeceğinin denendiğini anlar ve bütün bu lûtuf ve nîmetler için Allâh'a şükreder. Bununla birlikte Allah Teâlâ'nın hiçbir şeye muhtaç olmadığını ve O'nun lûtuf ve kereminin bol olduğunu belirtir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Eğer iyilik yaparsanız, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük yaparsanız o da kendinizdir. Artık ikinci fesadınızın zamanı gelince, yüzünüzü kara etmeleri ve ilk kez girdikleri gibi yine Beytü'l Makdis'e girmeleri ve ele geçirdiklerini tahrip etmeleri için onları tekrar göndeririz."**¹¹³

"Her kim iyi bir iş yaparsa, bunu kendi lehine yapmış olur. Kim de bir kötülük yaparsa, o da bunu kendi aleyhine yapmış olur. Senin Rabbin, kullarına zulmedici değildir!"¹¹⁴

"Hani Rabbiniz size şunu bildirmişti: 'Eğer şükrederseniz, size olan nîmetimi artırırım; eğer nankörlük ederseniz, şüphesiz benim azâbım elbette pek çetindirger!' Mûsâ demişti ki: 'Siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah her şeyden müstağnîdir ve her türlü övgüye lâyıktır.'"¹¹⁵

Yukarıdaki 27/40. âyete göre, tahtı göz açıp kapayıncaya kadar getirebileceğini söyleyen kimse, çoğunluk müfessirlere göre, Süleyman'ın veziri Âsaf bin Berhiya olup, İbn-i Abbâs'ın meşhur görüşüne dayanır. Bu, sıddık (dosdoğru) bir zât idi, ism-i âzam'ı (Allâh'ın en büyük ismi) bilir ve onunla

113. İsrâ, 17/7.

114. Fussilet, 41/46.

115. İbrâhim, 14/7-8.

istekte bulununca yerine gelirdi. Bu kişinin Hızır veya Cebrâil ﷺ yahut Hz. Süleyman'ın bizzat kendisi olduğunu söyleyenler de vardır.¹¹⁶

İŞINLAMA

Eşyayı ışınlama yoluyla bir yerden bir yere nakletme çalışması günümüz pozitif bilimlerinin üzerinde çalıştığı bir konudur. Bir mucize olarak Belkıs'ın tahtının getirilmesi olayı, "ışınlama" yoluyla binlerce km uzaklıktan getirilmesi olayıdır.

Mucizeler günümüz bilim ve teknik çalışmalarına da ışık tutabilen, yol gösteren işaretler olarak değerlendirilir. Buna göre bir maddeyi atomlarına ayırıştırarak, ışık yardımıyla bir yerden bir yere nakledip, yeniden önceki formatında atomları birleştirme ve önceki maddeyi oluşturma işlemi çalışmaları yapılmaktadır. Ancak bilim adamlarının Hz. Süleyman döneminde ulaşılan bu hedefin, henüz başında olduğu söylenebilir. Aşağıda bununla ilgili çalışmalardan örnek vereceğiz:

Kuantum Bilgisayar ile Teleportasyon

Kuantum bilgi, araları bir metre olan iki atom arasında başarılı şekilde ışınlandı. Araştırmacılar bunun, uzun mesâfe kuantum iletişim ve kuantum bilgisayara doğru önemli bir adım olduğunu söylüyorlar.

Daha önce, kuantum ışınlama çok uzun mesâfelerde atom grupları ve ya fotonlarla gerçekleştirilmişti, ama bu tek atomlarla ilk kez gösterildi.

Tek tek atomlar arasındaki kuantum ışınlama, uzun mesâfelerde kuantum bilgiyi taşıma ve yönetmenin yapılabilir yoludur. Monroe, "Fotonlar uzun mesâfelerde hızlı bilgi transferi için idealdir, atomlar uzun ömürlü hafıza için değerli bir ortam sunarlar." dedi.

Saniyede 300.000 kilometre hızla, yani ışık hızıyla gidilirse 1 ışık yılı 9,5 trilyon kilometre. En yakın gökada Andromeda, 2 milyon ışık-yılı uzaklıkta. Bu evrende, milyarlarca yıldız içeren yüz milyonlarca gökada (galaksi) var. İnsan ömrü şartlanmasıyla ışınlama gibi kestirme yollardan uzak diyarlara gitmek düşü bu yüzden kuruluyor.¹¹⁷

116. Bk. Kurtubî, Câmi', XIII, 153, 154.

117. <http://www.yararlibilgiler.net/isinlama-nedir/>.

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكَ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۖ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾

41- Sonra Süleyman dedi ki: “Onun tahtını, tanınmayacak hâle getirin, bakalım tanıyabilecek mi yoksa tanımayacak mı?”

42- Melike gelince, “Senin tahtın böyle miydi?” denildi. O da: “Sanki oymuş gibi! Zaten daha önce bize bilgi ulaşmış ve biz müslüman olmuştuk.” dedi.

43- Daha önce Allah’tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü o, kâfir olan bir kavimden idi.

41-43. âyetler göre, Süleyman ﷺ Belkıs’ın tahtında bâzı değişiklikler yaptırmış, buna rağmen kendi tahtını tanıyan Belkıs, işin mûcize yönünü kavramış ve Süleyman ﷺ’in bir peygamber olduğu kanaatine varmıştır. Üstelik daha önce Hüdhüd’ün mektubu, elçilerin gelmesi ve hediyenin geri çevrilmesi gibi, Hz. Süleyman’ın peygamber olduğunu gösteren kanıtlar da kendisine ulaşmış ve müslüman olmaya karar vermişti. Çünkü daha önce kendisi inkârcı bir toplumda yaşadığı için, Allâh’ı bırakıp taptıkları şeyler onu hak dîne bağlanmaktan alıkoymuştu. Artık hak din ile yüzleşme zamanı gelmişti.

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا ۖ قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ ۖ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ۖ وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

44- Ona, “Saraya gir!” denildi. Sarayı görünce, zeminini derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman dedi: “Bu billurdan yapılmış, şeffaf bir zemindir.” Melike dedi ki: “Ey Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık ettim. Artık Süleyman ile birlikte, âlemlerin Rabbi olan Allâh’a teslim oldum!”

44. âyete göre, Hz. Süleyman, Belkıs Yemen'den Filistin'e gelmeden önce bir saray inşâ ettirmiş, giriş kısmını su renginde, billur camla kaplı havuz yaptırmıştı. Salonu su içinde sanan Belkıs, ıslanmamak için eteklerini toplamıştı. Ama eteklerini toplasa bile, acaba derin bir suyu geçebilecek miydi? Kraliçe, böylece kendi bilgisinin azlığını ve Hz. Süleyman'ın tebliğ ettiği dînin üstünlüğünü anlamıştır.¹¹⁸ Belkıs son söz olarak da: *"Ey Rabbim! Ben, Sen'den başkasına kulluk ederek kendime zulmettim, şimdi ise Süleyman ile beraber Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a teslim oldum."* demiştir.

Çoğunluk müfessirlere göre Hz. Süleyman, gerçek dîni kabul eden Belkıs'la evlenmiş ve onu mülkünde bırakmıştır.

Tevrat'ta, Sebe' Kraliçesi'nin çok büyük alayla, baharat, pek çok altın ve değerli eşya yüklü develerle Yerusâlim'e gelip, Süleyman'la görüştüğü, onun ilmine, hikmetine ve saltanatına hayran kaldığı, sorduğu bütün sorulara Süleyman'dan cevap aldığı ve Süleyman'ın, kendisine verdiği büyük hediyelerle geri dönüp, ülkesine gittiği bildirilir. Fakat bundan ötesi, günümüz Tevrat'ında yoktur.¹¹⁹

Diğer yandan günümüz Tevrat'ı "Süleman'ın Özdeyişleri" bölümünün sunuş kısmında, "Dâvud oğlu İsrâil Kralı Süleyman'ın özdeyişleri" denilerek Süleyman عليه السلام İsrâil kralı olarak nitelendirilir.

¹¹⁸. krş. Kalem, 68/42.

¹¹⁹. Bk. Tevrat, I. Krallar, bâb: 10.

﴿ BÂB 4 ﴾

**SÂLİH VE SEMÛD KAVMİ, DOKUZ SUİKASTÇİ,
LÛT KAVMİ VE HELÂKİ**

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَال طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَاَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مُكْرِهِمْ أَنَا دَمَرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةٌ بِمَا ظَلَمُوا إِن فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَانْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾ وَلَوْطَا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ آتَانُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَتِنَكُم لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَظْهَرُونَ ﴿٥٦﴾ فَانْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾

- 45- Andolsun Biz Semûd kavmine de, “Allâh’a kulluk edin.” diye çağrıda bulunmak üzere kardeşleri Sâlih’i peygamber olarak göndermiştik. Ama onlar hemen birbiriyle çekişen iki grup oluverdiler.
- 46- Sâlih dedi: “Ey kavmim! İyilikten önce niçin hemen kötü olanı istiyorsunuz? Allah’tan mağfiret dileseniz olmaz mı? Belki size merhamet edilir!”
- 47- Onlar: “Sen ve beraberindekiler yüzünden uğursuzluğa uğradık.” dediler. Sâlih dedi: “Size gelen uğursuzluğun sebebi Allah katında bellidir. Doğrusu siz sınanmakta olan bir toplumsunuz.”
- 48- O kentte dokuz kişilik bir çete vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapar, iyiliğe bir türlü yanaşmazlardı.
- 49- Allâh’a yemin ederek birbirlerine dediler ki: “Gece ona ve ailesine baskın yapalım, sonra da yakınlarına: ‘Biz, onlar öldürülürken orada değildik; inanın ki biz gerçekten doğru söylüyoruz’ diyelim.”
- 50- Onlar böyle bir tuzak kurdu, ama onlar hiç farkında olmadan, onların planlarını altüst ettik.
- 51- İşte bak! Tuzaklarının sonu nice oldu! Biz onları da, kavimlerini de toptan yerle bir ettik.
- 52- İşte yapmış oldukları zulümleri yüzünden çökmüş, boş kalmış evleri! Şüphesiz bunda anlayan bir toplum için büyük bir ibret vardır!
- 53- Biz îmân eden ve Allâh’a karşı gelmekten sakınanları ise kurtardık.
- 54- Lût’a da peygamberlik verdik. O zaman kavmine demişti ki: “Göz göre göre, o hayâsızlığı hâlâ yapacak mısınız?”
- 55- Siz, kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi gideceksiniz? Doğrusu siz ne yaptığını bilmez bir kavimsiniz.”
- 56- Buna karşı kavminin cevabı sadece şöyle demek oldu: “Şu Lût ailesini ülkenizden çıkarın. Çünkü onlar çok temiz kalmak isteyen insanlarmış!”

57- Bunun üzerine onu ve ailesini kurtardık, yalnız karısı müstesnâ; onun geride kalanlardan olmasını takdir ettik.

58- Onların üzerine öyle bir azap yağmuru yağdırdık ki, uyarıldıkları hâlde aldırmayanların yağmuru ne kötü oldu!

45-46. âyetlerde, Sâlih عليه السلام'in Semûd kavmine peygamber olarak gönderildiği, kavmin hemen ikiye ayrılarak görüş ayrılıklarına düştükleri, Sâlih عليه السلام'in onlara: “İyiliği bırakıp niçin kötülüğe yöneldikleri, merhametine sığınıp Allah’tan bağışlanma beklemek daha iyi değil mi?” sorularını yönelttiği belirtilir.

Yukarıdaki 45-53 arası âyetlerde, Semûd kavmine gönderilen Sâlih عليه السلام kıssası anlatılır. Sûrede üçüncü diziyi oluşturan kıssanın kimi bölümleri daha önce A'râf ve Şuarâ sûrelerinde geçmişti. Burada farklı olarak, Sâlih'in ve inananların uğursuz görülmesi, bu yüzden öldürülmek istenmesi, bozguncu dokuz kişinin suçu başkalarının üstüne atmaya çalışması, ama kendi kurdukları tuzağa düşerek yok olmaları anlatılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i gönderdik. (Sâlih onlara) dedi ki: 'Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin, sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Size Rabbiniz tarafından açık bir kanıt gelmiştir. İşte bu, size bir mûcize olarak Allâh'ın dışı devesi! Siz onu serbest bırakın da, Allâh'ın arzında yesin. Ona kötülükle dokunmayın, yoksa sizi acıklı bir azap yakalar! Allâh'ın, Âd kavminden sonra sizi onların yerine nasıl getirdiğini ve yeryüzünde sizi nasıl yerleştirdiğini hatırlayın! Siz oranın düzlüklerinde saraylar yapıyor, dağları oyup evler ediniyordunuz. Allâh'ın nîmetlerini anın ve yeryüzünde fesat çıkarmayın!' Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, yine kendilerinden olup zayıf saydıkları mü'minlere: 'Siz Sâlih'in, Rabbi tarafından gönderilen bir elçi olduğunu kabul ediyor musunuz?' dediler. Onlar: 'Biz onunla gönderilene inanıyoruz!' dediler. Büyüklük taslayanlar dediler ki: 'Biz, sizin inandığınızı inkâr edenleriz!'”**¹²⁰

“Onlar senden, iyilikten önce kötülüğün biran önce gelmesini isterler. Oysa onlardan önce benzerlerinin başına gelen nice ibretlik

olaylar gelip geçti. Senin Rabbin, (kendilerine yaptıkları) zulümlere rağmen insanlar için yine de mağfiret sahibidir. Ancak Rabbinin azâbı da çok şiddetlidir!”¹²¹

Sâlih peygamberin bu kıssası da, diğerleri gibi ibretli bir olaydır. Hz. Muhammed ﷺ’in hayatı ile ilgili yönü de vardır. Nitekim Kureyşliler de onu uğursuz sayıyorlar, onun yüzünden başlarına belâ geldiğini düşünüyorlardı. Diğer müslümanlara baskı ve işkence yaparken, Hz. Muhammed’in vücudunu ortadan kaldırmak için plânlar yapıyorlardı. Hicret öncesi her kabîleden seçtikleri kimselerin gece yapacağı bir baskınla, Hz. Muhammed’i öldürmeyi, sonra da akrabalarına onu kimin öldürdüğünü bilmediklerini söylemeyi planlamışlardı. Ancak o gece kendi yatağında Hz. Ali’yi bırakan Allâh’ın elçisi, hicret hazırlıklarını tamamlamış ve Hz. Ebûbekir’le birlikte Medîne’ye hicret etmişti.

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ ۖ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾

47- Onlar: “Sen ve beraberindekiler yüzünden uğursuzluğa uğradık.” dediler. Sâlih dedi: “Size gelen uğursuzluğun sebebi Allah katında bellidir. Doğrusu siz sınanmakta olan bir toplumsunuz.”

47. âyete göre, Semûd kavminin karşılaştıkları kılığı, bir uğursuzluk olarak Sâlih peygamberden bilmesi üzerine, Sâlih عليه السلام bunun Allah katında yazılı olan kötü amellerinin bir sonucu olduğunu, çünkü hâlen sınanmakta olduklarını bildirmiştir. Nitekim kavmi Sâlih عليه السلام’ı yalanlayınca, Cenâb-ı Hak kendilerine kılık vermişti, uğursuzluk dedikleri budur. Ancak İslâm insan veya hayvanların uğursuzluk meydana getirerek, insan kaderini etkileme inancını yasaklamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara bir iyilik dokunsa: ‘Bu, Allah’tan.’ derler. Başlarına bir kötülük gelince de: ‘Bu, senin yüzünden.’ derler. De ki: ‘Hepsi Allah katındandır.’ Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar? Sana gelen her iyilik**

Allah'tan, başına gelen her kötülük de kendindendir. Seni insanlara peygamber olarak gönderdik; şahit olarak da Allah yeter.”¹²²

“Başlarına bir iyilik gelince, onlar: ‘Bu, zaten bizim hakkımızdı.’ derler. Başlarına bir kötülük geldiğinde ise, bunu Mûsâ ve onunla birlikte olanların uğursuzluğuna yorarlardı. Oysa gerçek şudur ki, onların uğursuzluğu ancak Allah katındandır. Fakat onların çoğu bunu bilmez.”¹²³

“Şehir halkı dediler: ‘Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun ki sizi taşlarız ve mutlaka bizden size can yakıcı bir cezâ dokunur!’ Elçiler şöyle dediler: ‘Uğursuzluğunuz sizin kendinizdendir. Size öğüt verilmesi mi uğursuzluk? Hayır, siz aşırı giden bir kavimsiniz!’”¹²⁴

“Her nefis ölümü tadacaktır. Biz sınamak için sizi şerle de hayırla da imtihan ederiz. Sonunda Bize döndürüleceksiniz.”¹²⁵

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَنَنْظُرُ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَا دَمَرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةٌ بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾

48- O kentte dokuz kişilik bir çete vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapar, iyiliğe bir türlü yanaşmazlardı.

49- Allâh'a yemin ederek birbirlerine dediler ki: “Gece ona ve ailesine baskın yapalım, sonra da yakınlarına: ‘Biz, onlar öldürülürken orada değildik; inanın ki biz gerçekten doğru söylüyoruz’ diyelim.”

122. Nisâ, 4/78-79.

123. A'râf, 7/131.

124. Yâsîn, 36/18-19.

125. Enbiyâ, 21/35.

50- Onlar böyle bir tuzak kurdu, ama onlar hiç farkında olmadan, onların planlarını altüst ettik.

51- İşte bak! Tuzaklarının sonu nice oldu! Biz onları da, kavimlerini de toptan yerle bir ettik.

52- İşte yapmış oldukları zulümleri yüzünden çökmüş, boş kalmış evleri! Şüphesiz bunda anlayan bir toplum için büyük bir ibret vardır!

53- Biz îmân eden ve Allâh'a karşı gelmekten sakınanları ise kurtardık.

48-53. âyetlerde, dokuz kişilik bir çetenin Sâlih (عليه السلام) ve beraberinde olanlar için bir ölüm tuzağı hazırladığı, kendi aralarında yeminleşerek, suçu başkalarının üzerine atmaya hazırlandıkları, ancak Allâh'ın da onlara karşı bir tuzak hazırladığı belirtilir. Tuzakları sonunda bunlar helâk olmuş, geride çökmüş ve bomboş evleri kalmıştır. Allâh'a îmân eden ve O'na karşı gelmekten sakınanlar ise kurtulmuştur.

Yukarıdaki 48. âyette sözü edilen kentin, Şam yöresinde Semûd kavminin bulunduğu Hicr kenti olduğu rivâyet edilmiştir.¹²⁶

Dokuz kişilik çete mensupları, ileri gelenlerin oğulları olup, deveyi öldürmüşler ve Hz. Sâlih'in evine baskın yaptıkları sırada meleklerin attığı taşlarla helâk olmuşlardı. Geri kalanlar da Cebrâil (عليه السلام)'in çığlığı ile yerle bir olmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz onları denemek için, kendilerine dişi deveyi gönderen Biziz. Sen onların ne yapacağını izle ve sabırlı ol! Onlara suyun, aralarında paylaştırılacağını haber ver. Her biri, kendi içme sırasında gelip suyunu alsın!” Bunun üzerine arkadaşlarını çağırdılar, o da bıçağı çekti ve deveyi kesti. Ama benim azâbım ve uyarılarım nasıl oldu!”**¹²⁷

“Semûd kavmi azgınlığı yüzünden (peygamberlerini) yalanladı. Onların en azgını (deveyi kesmek üzere) ileri atıldığı zaman; Allâh'ın Rasûlü onlara: ‘Allâh'ın devesine ve onun su içme hakkına dokunmayın!’ dedi. Ama onlar, onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine Rab'leri, günahları yüzünden başlarına azap indirip, onları yerle bir etti.”¹²⁸

126. Bk. A'râf, 7/73-78; İsrâ, 17/4-5.

127. Kamer, 54/27-30.

128. Şems, 91/11-14.

“(Yahudiler) İlsâ’yı öldürmek için gizlice tuzak kurdular. Allah da onların tuzaklarını boşa çıkardı. Çünkü Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır!”¹²⁹

“Derken Firavun, onları Mısır’dan sürüp çıkarmak istedi. Biz de onu ve beraberindekilerin hepsini suda boğduk. Arkasından İsrâiloğulları’na şöyle dedik: ‘Haydi o topraklara yerleşin; ancak âhiret vaadi geldiği zaman hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz.’”¹³⁰

“Ama Biz: ‘Ey ateş! İbrahim için serin ve zararsız ol!’ dedik. Onlar İbrahim’e bir tuzak kurmak istediler, ama Biz kendilerini daha çok zarara uğrayanlardan kıldık.”¹³¹

“Nûh’u da hatırla! Çünkü o daha önce duâ etmiş, Biz de onun duâsını kabul etmiş, onu ve ailesini o büyük sıkıntıdan kurtarmıştık. Böylece onu âyetlerimizi yalanlayan kavimden koruduk. Gerçekten onlar çok kötü bir toplumdur. Bu yüzden Biz de onların hepsini su da boğduk.”¹³²

“Biz kazançlarının çokluğu ile şırmamış nice kentleri helâk ettik! İşte yerleri! Kendilerinden sonra oralarda pek az oturulabilmiştir. İşte onların vârisleri hep Biz olduk.”¹³³

Sâlih ؑ ve ona inananların kurtuluşu için şöyle haber verilir: “Buyruğumuz gelince, Sâlih’i ve onunla birlikte îmân edenleri, Bizden bir rahmet olarak azaptan ve o günün aşağılayıcı azâbından kurtardık. Çünkü senin Rabbin çok güçlüdür, mutlak üstündür. O zâlimleri ise korkunç bir ses yakaladı. Kendi yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada daha önce hiç yaşamamışlardı! Biliniz ki, Semûd kavmi de Rab’lerini inkâr etmişti. Biliniz ki, Semûd kavmi işte böylece Allâh’ın rahmetinden uzak kılındı!”¹³⁴

“Sonra Biz peygamberlerimizi ve îmân edenleri kurtarıyoruz. Zaten îmân edenleri kurtarmak üzerimize düşen bir borçtur!”¹³⁵

129. Âl-i İmrân, 3/54.

130. İsrâ, 17/103-104.

131. Enbiyâ, 21/69-70.

132. Enbiyâ, 21/76-77.

133. Kasas, 28/58.

134. Hûd, 11/67-68.

135. Yûnus, 10/103.

وَلَوْ طَّا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ ائْتِنكُمْ
لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ ۖ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾
فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ
إِنَّهُمْ أَنْاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾

54- Lût'a da peygamberlik verdik. O zaman kavmine demişti ki: "Göz göre göre, o hayâsızlığı hâlâ yapacak mısınız?"

55- Siz, kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi gideceksiniz? Doğrusu siz ne yaptığınızı bilmez bir kavimsiniz."

56- Buna karşı kavminin cevabı sadece şöyle demek oldu: "Şu Lût ailesini ülkenizden çıkarın. Çünkü onlar çok temiz kalmak isteyen insanlarmış!"

54-56. âyetlerde anlatılan Lût kavmi kıssası, sûrede dördüncü kıssa dizisini oluşturmaktadır. Bu kıssa da A'râf ve Şuarâ sûrelerinde geçmişti. Aşağıda Hicr sûresinde de geçecektir. Lût kavminin başlarına yağdırılan kötü bir yağmurla helâk edildikleri bildirilmektedir. Hicr sûresi 74. âyetle, bu kavmin başına pişmiş çamurdan bir taş yağmuru yağdırıldığı belirtilir.

Lût kavminin üzerine yağdırılan pişmiş taş yağmuru, yerden fışkırıp kentin üzerine düşen yanardağ lavlarını akla getirmektedir. Çünkü ateş hâlinde düşen bu lavlar soğuyunca taş olur. ¹³⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde o, onlar hakkında derin bir kaygıya kapılmış, göğsü daralmış ve "Bu çok zor bir gün!" demişti. Lût'un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapıyorlardı. Lût dedi ki: 'Ey kavimim! İşte bunlar kızlarımdır (onlarla evlenin), onlar sizin için daha temizdir. Allah'tan korkun ve konuklarıma karşı beni rezil etmeyin! İçinizde hiç akli başında bir insan yok mu?'"**¹³⁷

"Lût'u da, (elçi olarak gönderdiğimizde) o, kavmine dedi ki: 'Dünyada sizden önce, hiç kimsenin işlemediği bir hayasızlığı mı işliyorsunuz? Siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere mi gidiyorsunuz? Doğrusu siz aşırı giden bir kavimsiniz!' Kavminin cevabı

¹³⁶. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VI, 376, 377. krş. A'râf, 7/80-84; Hûd, 11/70, 74, 77-83; Hicr, 15/59-77.

¹³⁷. Hûd, 11/77-78.

yalnızca şöyle demek oldu: ‘Onları (Lût ve O’na tâbî olanları) kasaba-nızdan çıkarın. Çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış!’ Biz de onu ve karısı dışındaki ailesini kurtardık. Yalnız karısı geride ka-lanlardan oldu. Üzerlerine yağmur gibi (taş) yağdırdık. Günah işle-yenlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!’¹³⁸

“Lût’u da peygamber olarak gönderdik. O kavmine şöyle dedi: ‘Gerçekten siz, kendinizden önce, âlemlerde hiç kimsenin işlemediği bir hayâsızlığı işliyorsunuz! Siz hâlâ şehvetle erkeklere gidecek, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik mi yapacaksınız?’ Kavminin ona cevabı ise: ‘Eğer doğru söylüyorsan, haydi bize Allâh’ın azâbını getir!’ demek oldu. Lût dedi: ‘Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme kar-şı bana yardım et!’¹³⁹

فَاجْنِبْنَاهُ وَاهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا مِّنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ
مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾

57- Bunun üzerine onu ve ailesini kurtardık, yalnız karısı müstesnâ; onun geride kalanlardan olmasını takdir ettik.

58- Onların üzerine öyle bir azap yağmuru yağdırdık ki, uya-rıldıkları hâlde aldırmayanların yağmuru ne kötü oldu!

57-58. âyetlerde, Hz. Lût ve karısı dışındaki ailesinin kurtulduğu, diğer kavmin bir azap yağmuru ile helâk edildiği haber verilmektedir. Rivâyete göre Hz. Lût’un karısı, onu elçilik görevinde desteklemez, er-kek konukları gelince, sapıklar topluluğuna haber ulaştırırdı. Bu yüzden böyle bir azâbı, kendi serbest irâdesiyle işlediği, kötü fiilleri yüzünden hak etmiş olmalıdır.

Hicr sûresi 74. âyetinde, Lût kavminin üzerine yağdırılan kötü yağmurun pişmiş çamurdan bir taş yağmuru olduğu bildirilir. Bu durum, yağmurun yer-den fışkırıp kentin üzerine düşen yanardağ lav parçalarını akla getirmek-tedir. Çünkü ateş hâlinde düşen lav parçaları, soğuyunca taş olur. Tevrat’a göre, Lût kavminin başına, “kükürt ve ateş” yağdırılmıştır.¹⁴⁰

138. A'râf, 7/80-84.

139. Ankebût, 29/28-30.

140. Bk. Tekvîn, 13/8-12.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kavminin cevabı yalnızca şöyle demek oldu: ‘Onları (Lût ve O’na tâbî olanları) kasabanızdan çıkarın. Çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış!’ Biz de onu ve karısı dışındaki ailesini kurtardık. Yalnız karısı geride kalanlardan oldu. Üzerlerine yağmur gibi (taş) yağdırdık. Günah işleyenlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!”**¹⁴¹

“Azap emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine çamurdan pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık. Rabbin katında işaretlenmiş (taşlar). Böyle bir azap, zâlimlerden uzak değildir!”¹⁴²

141. A'râf, 7/82-84.

142. Hûd, 11/82-83.

﴿ BÂB 5 ﴾

**PUTLARIN ACZİ, ALLÂH'IN GÜCÜ, GAYBI BİLMESİ,
MÜŞRİKLERİN ÂHİRET İNANCI ZAYIFLIĞI**

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى ۚ اللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ۚ ءَالِهَةٌ مَعَ اللَّهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِي وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ۚ ءَالِهَةٌ مَعَ اللَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۚ ءَالِهَةٌ مَعَ اللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۚ ءَالِهَةٌ مَعَ اللَّهِ ۚ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾ أَمَّنْ يَنْدُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۚ ءَالِهَةٌ مَعَ اللَّهِ ۚ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾ قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ ۚ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلْ إِدَارُكُ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ ۚ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا ۚ بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾

**59- De ki: “Allâh’a hamd olsun ve O’nun seçkin kıldığı kul-
larına selâm olsun! Allah mı daha hayırlı yoksa onların
O’na ortak koşmakta oldukları mı?”**

60- Onlar mı hayırlı yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten sizin için su indiren mi? Biz o suyla, bir ağacını bile yetiştiremeyeceğiniz, nice güzelliklerle dolu bahçeler yetiştirdik. Allah'la beraber başka bir ilâh mı var? Doğrusu onlar Rab'lerini başkalarına denk tutan bir toplumdur.

61- (Onlar mı hayırlı) yoksa yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarında ırmaklar akıtan ve onun için sâbit dağlar yerleştirip, iki deniz arasına bir engel koyan mı? Allah'tan başka bir ilâh mı var? Doğrusu, onların çoğu (gerçeği) bilmiyorlar!

62- (Onlar mı hayırlı) yoksa kendisine duâ ettğinde darda kalmış olan imdadına yetişip sıkıntısını gideren ve sizi yeryüzünün yöneticileri yapan Allah mı? Allah'tan başka bir ilâh mı var? Ne kadar da az düşünüyorsunuz!

63- (Onlar mı hayırlı) yoksa karanın ve denizin karanlıkları içinde size yol gösteren, rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen mi? Allah'tan başka bir ilâh mı var? Allah onların ortak koştukları şeylerden çok yücedir, münezzehdir.

64- (Onlar mı hayırlı) yoksa mahlûkâtı ilk defa yaratan, öldükten sonra da tekrar diriltecek olan ve sizi gökten ve yerden rızıklandıran Allah mı? Allah'tan başka bir ilâh mı var? De ki: "Haydi, doğru söylüyorsanız, delilinizi getirin!"

65- De ki: "Allah'tan başka, ne göklerde ne de yerde hiç kimse gaybı bilmez." Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

66- Hayır, onların âhiretle ilgili bilgileri yetersizdir. Hatta onlar âhiretin varlığı konusunda şüphe içindedirler. Çünkü onlar bu konuda kördürler."

59-64. âyetlerde, Hz. Muhammed ﷺ'den, yukarıda sözü edilen kıssaları kendisine vahyeden Allâh'a hamd etmesi ve bu kıssalarda adı geçen seçkin kullara esenlik dilemesi istenmektedir. Allah Teâlâ'nın dünyada ve evrende gücünü gösteren bâzı deliller ve nîmetler zikredilerek, müşriklerin taptıkları

putlarla karşılaştırma yapılmakta, kimin daha üstün ve daha hayırlı olduğu sorusu sorulmaktadır. Bununla Allâh'ın gücü karşısında, ilâh diye tapılan, yine Allâh'ın yarattığı birtakım varlıkların gücünden söz edilemeyeceği vurgulanmak istenmektedir.

İlk âyette geçen “seçkin kullar” kapsamına peygamberler girdiği gibi, Hz. Muhammed'in sahâbeleri, kimilerine göre de öncekilerden ve sonrakilere olup Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanan bütün mü'minler girer.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Güçlü ve basîret sahibi kullarımız İbrahim, İshak ve Yâkub'u da an! Biz onları temiz bir hasletle, âhîret yurdunu düşünen ihlâşlı kimseler kıldık. Çünkü onlar, katımızda seçkin iyi kimselerdendir.”**¹⁴³

Allâh'ın varlığının ve üstün gücünün delilleri olarak zikredilenleri şu şekilde sırayabiliriz:

a) Allah mı hayırlı, müşriklerin O'na ortak koştukları mı? sorusu sorularak aşağıdaki delil ve nîmetler sıralanmaktadır.

Kur'ân'da Allâh'ın şirki affetmeyeceği şöyle bildirilir: **“Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; ama dilediği kimsenin şirk dışındaki günahlarını bağışlar. Allâh'a şirk koşan, büyük bir günah işleyerek Allâh'a iftira etmiş olur.”**¹⁴⁴

b) Gökleri ve yeri yaratıp, gökten su indirmesi ve bununla nice bitki, bağ ve bahçelerin bitirilmesi, buna rağmen Allâh'ın başkasına denk tutulması.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizin için, yeryüzünü bir döşek, göğü (üzerinize) bir tavan yapan, gökten su indirip, onunla size rızık olarak ürünler çıkaran O'dur. Öyleyse, bunu bile bile Allâh'a eşler koşmayın!”**¹⁴⁵

“Kim, hakkında hiçbir delil bulunmadığı hâlde, Allah'tan başka bir ilâha yalvarırsa, bunun hesâbını Allah katında mutlaka verecektir. Şüphesiz ki kâfirler kurtuluşa eremezler.”¹⁴⁶

“Allâh'a yemin olsun ki bizler apaçık bir sapıklık içindeymişiz! Çünkü sizi âlemlerin Rabbine denk tutuyorduk. Ama bizi o

143. Sâd, 38/45-47. Bk. Kurtubî, Câmi', XIII, 146.

144. Nisâ, 4/48.

145. Bakara, 2/22.

146. Mü'minûn, 23/117.

günahkârlar saptırdı! Artık bizim için ne şefaathçiler var. Ne de yakın bir dost!”¹⁴⁷

c) Allâh'ın, yeryüzünü insanların ve canlıların yaşamasına elverişli kılması, akarsuları ve dağları yaratması, iki deniz arasına bir engel koyması.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah, sizin için yeryüzünü yerleşim alanı, göğü de tavan yapan, sizi şekillendirip, şeklinizi güzel yapan ve size temiz olan şeylerden rızık verendir. İşte Rabbiniz olan Allah budur. Âlemlerin Rabbi ne yücedir!”¹⁴⁸**

“Yeryüzünü yayıp döşeyen, onun üzerinde sâbit dağlar ve ırmaqlar var eden, orada her çeşit üründen çift çift yaratan ve gündüzü geceyle örten O'dur. Bütün bunlarda düşünen bir toplum için deliller vardır.”¹⁴⁹

“İki denizi birbirine salıveren O'dur. Şu tatlı ve susuzluğu giderici, bu da tuzlu ve acıdır. O, ikisinin arasına birbirine geçmelerine engel bir perde koymuştur.”¹⁵⁰

d) Darda kalanın sıkıntısını gidermesi ve insanları yeryüzünde yönetici yapması.

62. âyetteki darda kalma “zarûret hâli” olup Zemahşerî'ye göre kesin olarak sığınmayı gerekli kılan durumdur. Bunun iftial vezninden gelen “ıztırar” hâli yani muztar (darda) kalma hâli ise, ya hastalık veya yoksulluk ya da bir belânın kendisini Allâh'a sığınmaya sevk edip zorladığı bunalmış kimşenin hâlini ifâde eder.¹⁵¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Denizde başınıza bir sıkıntı gelse, yardıma çağırdığınız herkes kaybolur, yalnız Allah kalır. Allah sizi kurtarıp karaya çıkarınca da yüz çevirirsiniz. Zaten insan yapılan iyiliği görmezden gelir!”¹⁵²**

“Nîmet olarak size ulaşan ne varsa hepsi Allah'tandır. Sonra siz de bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız. Sonra da sizden zararı giderdiğinde de, içinizden bir topluluk, hemen Rab'lerine ortak koşarlar!”¹⁵³

147. Şuarâ, 26/97-101.

148. Mü'min, 40/64.

149. Mü'min, 40/64.

150. Furkan, 25/53.

151. Bk. Keşşâf, Neml, 27/62. âyet tefsiri.

152. İsrâ, 17/67.

153. Nahl, 16/53-54.

Hız. Peygamber bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: “Bir mü'min Allah'tan bir şey isteyince, günah bir şeyi istemediğı veya sıla-i rahimi kesmeyi arzu etmediğı sürece, Allah onun dileğini mutlaka yerine getirir.” Bunu işiten sahâbenin: ‘Biz de çok şey isteriz.’ deyince, Allâh'ın Rasûlü: ‘Allâh'ın lûtfu sizin dilediklerinizden çok daha geniştir.’ buyurmuştur.”¹⁵⁴

Yeryüzünde yönetici yapılması insana verilen genel yeteneklerdendir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Hani bir zamanlar Rabbin meleklerle: ‘Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım.’ dedi. Onlar: ‘Biz seni överek tesbih ve takdis edip dururken, sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah da onlara: ‘Hiç şüphesiz, Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.’ demişti.**”¹⁵⁵

Kur'ân'da ferdin topluma halife kılınmasına Dâvud Peygamber örnek verilir. “**Ey Dâvud! Biz seni yeryüzünde (senden öncekilerin yerine) halife yaptık. O hâlde, insanlar arasında adâletle hükmet. Hevâ ve hevesine uyma, sonra bu seni Allâh'ın yolundan saptırır. Şüphesiz, Allâh'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır.**”¹⁵⁶ Topluma tek kişinin lider olması durumunda, buna Kur'ân diliyle Halife denildiğı gibi, “İmam” veya “Melik” de denilmektedir.¹⁵⁷

e) Karanın ve denizin karanlıklarında insana yol göstermesi, rüzgârı rahmet müjdecisi olarak göndermesi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Kara ve denizin karanlıklarında yol bulasınız diye, sizin için yıldızları yaratan O'dur. Biz, âyetleri iyi anlayan bir toplum için ayrıntılı olarak açıkladık!**”¹⁵⁸

“**O, sizi sarsmaması için yeryüzünde sâbit dağlar yerleştirmiştir. Orada ırmaklar ve dilediğiniz yere şaşırmadan gidebilmeniz için yollar yarattı. Ve daha birçok alâmetler yarattı. Nitekim insanlar, geceleyin yıldızlarla da yollarını bulurlar.**”¹⁵⁹

“**Rüzgârları, rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. O rüzgârlar yağmur yüklü bulutları yüklenince, Biz onu kurak bir**

154. Tirmizî, Deavât, 115; Ahmed bin Hanbel, III, 18.

155. Bakara, 2/30.

156. Sâd, 38/26.

157. Bakara, 2/247; Mâide, 5/20.

158. En'âm, 6/97.

159. Nahl, 16/15-16.

bölgeye süreriz, yağmuru oraya indirir, o suyla da her türlü ürünü çıkarırız. İşte Biz ölüleri de (kabirlerinden) böyle çıkaracağız. Belki bunu düşünüp öğüt alırsınız!”¹⁶⁰

f) Mahlûkatı ilk olarak yaratması, öldükten sonra tekrar diriltmesi, insanı yerden ve gökten rızıklandırması.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘İlâh diye taptıklarınız arasında, varlığı yoktan yaratacak ve ölümünden sonra onu yeniden diriltecek birisi var mı?’ De ki: ‘Varlıkları ilk defa Allah yaratır, sonra onu çevirip yeniden diriltir. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?’”¹⁶¹**

“Allah yaratışı ilkin yapar, sonra da hayatınıza son verir ve tekrar diriltir. Sonra da O’na döndürülürsünüz!”¹⁶² “Bilin ki ilk yaratan da O’dur, sonra diriltecek olan da. O, çok bağışlayan, çok seven ve çok sevilendir.”¹⁶³

İnsanlara rızık verenin Allah Teâlâ olması ile ilgili bâzı âyetler: **“De ki: ‘Size göklerden ve yerden kim rızık veriyor?’ De ki: ‘Allah! Öyleyse doğru yolda veya apaçık bir sapıklık içinde olan biz miyiz, yoksa siz misiniz?’”¹⁶⁴**

“Size âyetlerini gösteren ve sizin için gökten rızık indiren O’dur. Ancak O’na yönelen kimse düşünüp öğüt alır!”¹⁶⁵

g) Yukarıda belirtilen varlıkları yaratıp, varlığını sürdüren ve canlıların ihtiyâcını karşılayan Allah’tan başka bir ilâhın varlığını öne sürenin bunun delilini getirmesi gerekir. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar: ‘Yahudilerden ve Hristiyanlardan başkası asla cennete giremeyecek.’ dediler. Bu, onların kuruntularıdır! De ki: ‘Eğer gerçekten doğru söylüyorsanız, delilinizi getirin!’”¹⁶⁶**

160. A’raf, 7/57.

161. Yûnus, 10/34.

162. Rûm, 30/11.

163. Burûc, 85/13-14.

164. Sebe’, 34/24.

165. Mü’min, 40/13.

166. Bakara, 2/111.

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ
 أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ ۖ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ
 مِنْهَا ۖ بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾

65- De ki: “Allah’tan başka, ne göklerde ne de yerde hiç kimse gaybı bilmez.” Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

66- Hayır, onların âhiretle ilgili bilgileri yetersizdir. Hatta onlar âhiretin varlığı konusunda şüphe içindedirler. Çünkü onlar bu konuda kördürler.”

65-66. âyetlerde, göklerde ve yerde Allah’tan başka kimsenin gaybı bilemediği, yarattıklarının ne zaman dirileceğini de kimsenin bilemeyeceği, müşriklerin âhiretin varlığından şüphe ettikleri vurgulanmaktadır.

GAYBI BİLMEK

Duyularla algılanamayan şeydir. İnsanın gözlem ve deney sınırları dışında kalan şeye “gayb” denir. Önceden bilinmezken, teknik ve bilimsel araçlarla bilinir duruma gelen şeyler, gayb olmaktan çıkar ve insanın bilgi alanı içine girer. Meteoroloji’nin bir gün sonraki hava durumunu vermesi böyledir. Beş bilinmeyen diye nitelenen; a) Kıyâmetin kopma zamanı, b) Yağmurun yağışı, c) Anne rahminde olanı, d) Yarın ne kazanacağı, e) Kişinin nerede öleceği konularından,¹⁶⁷ ilk ve son ikisini, insanın bilemeyeceği belirtilirken, “Allah yağmuru yağdırır; rahimlerde olanı bilir” cümleleri, bu işleri Allâh’ın yaptığını ifâde eder, yoksa başkasının bunları bilemeyeceği âyetle ifâde edilmez. Böyle olunca, araştırma, tahmin ve teknik yollarla hava durumunun bilinmesi, yine anne karnındaki ceninin erken dönemde cinsiyetinin belirlenmesi bu âyetle çelişmez. Çünkü Allah, hiçbir araç olmadan, yumurta hücresinin aşılandığı andan itibaren, ceninin erkek mi kız mı olacağını ve diğer kadere ilişkin konuları bilir.

Hız. Peygamber, bu bilgilerden, a) Sağ doğacak bebeğin erkek mi kız mı olacağı, b) Yaşama süresi, c) Rızık, d) Saîd mi şakî mi olacağı gibi, önemli kader ve gen bilgilerinin, cenin kırk günlük olunca, Allâh’ın emriyle, görevli melek tarafından yükleneceğini bildirmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁷. Lokmân, 31/34.

¹⁶⁸. Müslim, Kader, 3; İbn Mâce, Mukaddime, 7; Ahmed bin Hanbel, II, 176; bk. H. Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, s. 20, 21, Erkam Yayınları, İstanbul.

Buna göre asıl gayb; kıyâmetin ne zaman kopacağı, yarın insanın başına ne geleceği, nerede öleceği gibi, insan duyularının ve deney alanının dışında kalan olaylardır. İşte bunları Allah'tan başka kimse bilemez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Ben size Allâh'ın hazineleri yanımdadır, demiyorum. Gaybı biliyorum da demiyorum. Ben size melek olduğumu da söylemiyorum. Ben, ancak bana vahy olunanı uyarım. De ki: Hiç görmeyenle gören bir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?”**¹⁶⁹

“Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başka kimse bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O'nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. Yeraltındaki karanlıklarda bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.”¹⁷⁰

“Sana kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: 'Onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır. Onu, tam zamanında açığa çıkaracak olan ancak O'dur. Kıyâmet(in bilgisi), göklere de yere de ağır gelmiştir. O, size ansızın gelir. Sanki sen onu biliyor da saklamışsın gibi sana soruyorlar. De ki: 'Onun bilgisi ancak Allah katındadır.' Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler.”¹⁷¹

“Onlar Bize gelecekleri gün, neler işitecekler, neler görecekler! Fakat o zâlimler bugün apaçık bir sapıklık içindedirler!”¹⁷²

“Onlar, sıra sıra dizilip Rabbinin huzûruna çıkarılmışlardır. Andolsun ki, Bizim huzûrumuza sizi ilk defa yarattığımız gibi geldiniz! Yoksa siz, hesap ve cezâ için size belli bir zaman tâyin etmediğimizi mi sanmıştınız?”¹⁷³

Hız. Âişe, “Peygamber'in yarın ne olacağını bildiğini sanan kimse, Allâh'a büyük yalan isnâd etmiş olur.” demiş ve delil olarak da, yukarıdaki Neml, 27/65. âyeti okumuştur.¹⁷⁴

169. En'âm, 6/50.

170. En'âm, 6/59.

171. A'râf, 7/187.

172. Meryem, 19/38.

173. Kehf, 18/48.

174. Buhârî, Tevhid, 4; Müslim, İman, 287; Tirmizî, Tefsir, 6/5. krş. İncil, Matta, 24/36; Markos, 13/32.

﴿ BÂB 6 ﴾

**YENİDEN DİRİLMİYİ İNKÂR EDENLERİN SONU,
ALLÂH'IN İLMİ, İSRÂİLOĞULLARI, HİDÂYET,
TEVEKKÜL, DÂBBETÜ'L-ARZ**

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِذَا كُنَّا تُرَابًا وَابَاؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ
وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَابَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ ۖ إِنَّ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾
قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾
وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ
مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ رَدِفٌ
لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ
وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ
وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ
مُبِينٍ ﴿٧٥﴾ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقْضَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهْدَىٰ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ
يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ
إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ
الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِيَ الْعُمَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ
إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ
عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ ۖ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا
لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

- 67- O kâfirler şöyle dediler: “Biz toprak olduğumuz zaman, biz ve atalarımız, gerçekten, biz mi (kabirlerden) çıkarılacağız?”
- 68- “Andolsun ki, bu tehdit bize de, daha önce atalarımıza da yapılmıştı. Ama bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir!”
- 69- De ki: “Yeryüzünde gezip dolaşın da günahkârların sonunun nasıl olduğunu görün!”
- 70- Sen onlar için üzülme. Kurmakta oldukları tuzaklar yüzünden de canın sıkılmasın!
- 71- Onlar: “Eğer doğru sözlü iseniz, bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?” diyorlar.
- 72- De ki: “Acele gelmesini istediğiniz şeyin (azâbın) bir kısmı herhalde yakında başınıza gelecektir!”
- 73- Doğrusu Rabbin, insanlara karşı lûtf sahibidir. Ama onların çoğu şükretmezler.
- 74- Şüphesiz Rabbin onların içlerinde gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir.
- 75- Gökte ve yerde gizli hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta yazılı olmasın.
- 76- Doğrusu bu Kur’ân İsrâiloğulları’na, anlaşmazlığa düşükleri pek çok şeyi anlatmaktadır.
- 77- Çünkü o, îmân edenlere doğru yolu gösteren bir rehber ve bir rahmettir.
- 78- Hiç şüphe yok ki, senin Rabbin onlar arasında hikmet ve adâletle hükmünü verecektir. O, mutlak üstündür, her şeyi bilendir.
- 79- O hâlde Allâh’a güvenip dayan, çünkü sen apaçık gerçek üzerindesin.
- 80- Şüphesiz sen ölümlere asla işittiremediğin gibi, arkalarını dönüp giden sağırlara da çağrını işittiremezsin.

81- Sen körleri de şaşkınlıklarından kurtarıp hidâyete erdiremezsin. Sen, sesini ancak âyetlerimize î mân edip teslim olanlara duyurabilirsin.

82- Kıyâmet yaklaşım onlara verilen azap sözü başlarına geldiğinde, onlara yerden bir yaratık (dâbbe) çıkarırız. O da, insanların âyetlerimize gerçek anlamda î mân etmediklerini kendilerine söyler.

67-70. âyetlerde, kıyâmet gününe ve yeniden dirilmeye inanmayan, bu incanın insanları korkutmak için ataları tarafından uydurulmuş masallar olduğunu ileri süren müşriklere, yeryüzünde dolaşıp inkârcıların karşılaştıkları kötü sonuçtan ibret almaları istenmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer şaşılacak bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: “Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?” demeleridir. İşte Rab’lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağılar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır.”**¹⁷⁵

“Doğrusu biz de, daha önce atalarımız da aynı şeyle tehdit edilip durduk. Fakat bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir!”¹⁷⁶ **“De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allâh’ın mahlûkatı ilk defa nasıl yarattığına bir bakın! Allah bundan sonra ikinci hayatı da işte böyle yaratacaktır. Şüphesiz Allah her şeye kâdirdir.”**¹⁷⁷

“Onlar hiç yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş, bakmadılar mı? Oysa onlar kendilerinden daha güçlü idiler, toprağı işlemişler ve yeryüzünü bunlardan daha fazla îmar etmişlerdi. Peygamberleri bunlara da apaçık deliller getirmişlerdi. Allah elbette ki onlara haksızlık edecek değildi; fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.”¹⁷⁸

“Onların söylediklerinin seni üzmemekte olduğunu Biz elbette biliyoruz. Gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zâlimler, Allâh’ın âyetlerini inkâr ediyorlar.”¹⁷⁹

175. Ra’d, 13/5.

176. Mü’minûn, 23/83.

177. Ankebût, 29/20.

178. Rûm, 30/9.

179. En’âm, 6/33.

71-75. âyetlerde, müşriklerin azap tehdidinin ne zaman olacağını sor-
dukları, bunun hiç beklenmedik bir zamanda gerçekleşebileceği, hatta bir
kısmının pek yakın olabileceği, bununla birlikte Allah Teâlâ'nın lûtfunun
çok geniş olduğu, O'nun yerde ve gökte olan her şeyi bildiği, bütün bunla-
rın apaçık bir kitapta yazılı olduğu bildirilmektedir.

Müşriklerin çabucak gelmesini istediği sıkıntının (azâbın) bir kısmının
Medîne döneminde Bedir Gazvesi'nde gerçekleştiği, daha sonraki gazveler-
le bunun devam ettiği söylenebilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar şöyle diyorlar: ‘Eğer doğ-
ru söylüyorsanız, bu vaad edilen azap ne zaman gerçekleşecek?’
De ki: ‘Ben kendime bile, Allah dilemedikçe, ne bir zarar verebi-
lirim ne de bir yarar sağlayabilirim.’ Her toplumun bir süresi var-
dır. Süreleri geldiğinde, (onu) ne bir an erteleyebilirler, ne de öne
alabilirler!”**¹⁸⁰

**“Onlar: ‘Doğru söylüyorsanız, bu tehdit ettiğiniz azap ne zaman
gelecek?’ diyorlar. De ki: Sizin için, belli bir gün belirlenmiştir. Öyle
ki ondan ne bir an geri kalabilirsiniz, ne de ileri geçebilirsiniz!”**¹⁸¹

**“De ki: Sizin çabucak gelmesini istediğiniz (azap), benim elimde
olsaydı, iş sizinle benim aramda çoktan bitirilmiş olurdu. Allah zâ-
limleri daha iyi bilir.”**¹⁸²

**“Andolsun Biz sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada sizin için ge-
çim imkânları sağladık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”**¹⁸³ **“Yoksa
onlar, gizlediklerini de açığa vurduklarını da Allâh'ın bildiğini bil-
miyorlar mı?”**¹⁸⁴

**“Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başka
kimse bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O'nun ilmi dı-
şında, bir yaprak bile düşmez. Yeraltındaki karanlıklarda bir ta-
ne, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bu-
lunmasın.”**¹⁸⁵

180. Yûnus, 10/48-49.

181. Sebe', 34/29-30.

182. En'âm, 6/58.

183. A'râf, 7/10.

184. Bakara, 2/77.

185. En'âm, 6/59.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَآئِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهْدَىٰ وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

76- Doğrusu bu Kur'ân İsrâiloğulları'na, anlaşmazlığa düştükleri pek çok şeyi anlatmaktadır.

77- Çünkü o, îmân edenlere doğru yolu gösteren bir rehber ve bir rahmettir.

76-77. âyetlerde, Kur'ân-ı Kerîm'in İsrâiloğulları'nın anlaşmazlığa düştükleri pek çok konuyu açıkladığı, çünkü Kur'ân'ın doğru yolu gösteren bir rehber ve bir rahmet olduğu belirtilmiştir.

Nitekim Kur'ân, İsrâiloğulları'nın Üzeyir ve İsâ ﷺ gibi görüş ayrılığına düştükleri pek çok konuyu açıklamıştır. Bütün bunları tarafsız ve peşin hükümsüz araştıran insaf ehli kişiler, gerçeğe ulaşabilirler.

Aşağıdaki âyetlerde bu gerçeklerden bâzıları açıklanmıştır: **“Gerçekten o (İsâ), kıyâmet vakti için bir alâmettir. Bu yüzden kıyâmet hakkında sakın kuşkuya düşmeyin. Bana uyun! İşte dosdoğru yol budur. Sakın şeytan sizi doğru yoldan alıkoymasın. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır. İsâ apaçık mucizelerle gelince demişti ki: ‘Ben size hikmetle ve hakkında ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir bölümünü size açıklayayım diye geldim. Allah’tan korkun ve bana itaat edin. Şüphe yok ki Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. O’na kulluk edin! İşte dosdoğru yol budur.”**¹⁸⁶

“Meryem çocuğu gösterdi. Onlar dediler: ‘Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?’ Çocuk dedi: ‘Şüphesiz ben Allâh’ın kulum. O bana kitap verdi ve beni bir peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, beni mübârek kıldı. Yaşadığım sürece bana namaz kılmayı ve zekât vermeyi emretti. Beni anneme karşı saygılı kıldı ve beni azgın bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün bana selam olsun!” İşte gerçek söze göre, hakkında (Yahudilerle Hristiyanların) çekişip durdukları Meryem oğlu İsâ budur!”¹⁸⁷

186. Zuhurf, 43/61-64.

187. Meryem, 19/29-34.

“Ey îmân edenler! Allâh’ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu Îsâ da Havârilere: ‘Allâh’a (giden yolda) benim yardımcılarım kimdir?’ demişti. Havârilere de: ‘Biz Allâh’ın yardımcılarıyız.’ dediler. Îsrâiloğulları’ndan bir grup (Îsâ’nın mesajına) îmân etmiş, bir grup da inkâr etmişti. Sonunda Biz, îmân edenleri düşmanlarına karşı destekledik. Böylece onlar üstün geldiler.”¹⁸⁸

Kur’ân’ın bir bir rehber ve bir öğüt kitabı oluşu başka bir âyette şöyle belirtilir: **“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerinizin derdine bir şifâ ve mü’minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.”**¹⁸⁹

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾

78- Hiç şüphe yok ki, senin Rabbin onlar arasında hikmet ve adâletle hükmünü verecektir. O, mutlak üstündür, her şeyi bilendir.

78. âyette, görüş ayrılığına düşenlerden kastedilen Yahudi ve Hristiyanlar olup, bunlar arasında Allâh’ın hikmet ve adâletle hükmünü vereceği bildiriliyor.

Burada hükmün master anlamı değil, hükmün kendisiyle verildiği isim anlamı kastedilmiştir. Nitekim, **“Ve böylece Biz onu Arapça bir hüküm olarak indirdik.”**¹⁹⁰ âyetinde bu anlam ile Kur’ân’ın bir ismi olmuştur. Gerçekte, **“İnsanlar arasında hükmedesin diye sana kitabı indirdik.”**¹⁹¹ âyetinden anlaşıldığına göre Kur’ân, insanlar arasında hüküm için indirilmiştir. Buna göre onun hükümleri ile hükmedecek demek, Kur’ân ile hüküm buyuracak demek olur. Bu şekilde Yahudi ve Hristiyanların ileride fiilen Kur’ân’ın hükmü ile hüküm verip, İslâm yönetimi altına girecekleri haber verilerek sûrenin başında hatırlatıldığı gibi, vaad edilen kudret ve saltanat müjdelennmiştir.¹⁹²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yahudiler dedi ki: ‘Hristiyanlar (inanç bakımından) bir temel üzerinde değiller.’ Hristiyanlar da: ‘Yahudiler bir temel üzerinde değiller.’ dediler. Hâlbuki hepsi de**

188. Saf, 61/14.

189. Yûnus, 10/57.

190. Ra’d, 13/37.

191. Nisâ, 4/105.

192. Elmalılı, age, VI, 159.

Kitabı (Tevrat ve İncil'i) okuyorlar. Bilgisi olmayanlar da birbirleri hakkında tıpkı onların söyledikleri gibi söylediler. Allah ayrılığa düştükleri konularda kıyâmet günü aralarında hükmünü verecektir.”¹⁹³

“Cumartesi gününe saygı, ancak o konuda ayrılığa düşenlere farz kılındı. Hiç şüphesiz Rabbin ayrılığa düştükleri şeyler hakkında kıyâmet günü onların arasında hükmünü verecektir.”¹⁹⁴

“Eğer onlar seninle tartışırlarsa de ki: ‘Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla bilmektedir.’ Allah, kıyâmet gününde, ayrılığa düştüğünüz konularda, aranızda hükmünü verecektir.”¹⁹⁵

“Allah, adâletle hüküm verir. Oysa onların Allah’tan başka tapıkları, hiçbir konuda hüküm veremezler. Çünkü hakkıyla işiten ve gören ancak Allah’tır.”¹⁹⁶

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تَسْمِعُ الضُّمَمِ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمَى عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تَسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

79- O hâlde Allâh’a güvenip dayan, çünkü sen apaçık gerçek üzerindesin.

80- Şüphesiz sen ölülere asla işittiremediğin gibi, arkalarını dönüp giden sağırlara da çağrını işittiremezsin.

81- Sen körleri de şaşkınlıklarından kurtarıp hidâyete erdiremezsin. Sen, sesini ancak âyetlerimize îmân edip teslim olanlara duyurabilirsin.

79-81. âyetlerde, Hz. Peygamber’e, Allâh’a güvenip dayanması, kendisinin apaçık gerçek üzerinde olduğu, inanmayan inkârcılar için üzülmemesi, çünkü ölülere ve sağırlara söz işittiremeyeceği hatırlatılmaktadır.

193. Bakara, 2/113.

194. Nahl, 16/124.

195. Hac, 22/68-69.

196. Mü’min, 40/20.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Allâh’ın size olan nîmetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya kalkışmıştı da Allah, onların ellerini üzerinizden çekmişti. Allah’tan sakının ve mü’minler sadece Allâh’a güvenip dayansınlar!”**¹⁹⁷

“Biz, her ümmete, uygulayacakları bir şeriat, bir ibadet şekli belirledik. O hâlde onlar (ehl-i kitap) bu işte seninle asla çekişmesinler! Sen onları Rabbine çağır. Çünkü sen dosdoğru bir yoldasın.”¹⁹⁸

“Onların arasında sana kulak verip dinleyenler de vardır. Ama sen sağırlara, -üstelik aklını da kullanmıyorlarsa- nasıl işittireceksin?”¹⁹⁹ **“Çünkü yeryüzünde dolaşan canlıların Allah katında en kötüsü, aklını kullanmayan sağırlar ve dilsizlerdir.”**²⁰⁰

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ
أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

82- Kıyâmet yaklaşip onlara verilen azap sözü başlarına geldiğinde, onlara yerden bir yaratık (dâbbe) çıkarırız. O da, insanların âyetlerimize gerçek anlamda îmân etmediklerini kendilerine söyler.

82. âyette, âhireti inkâr edenleri uyarmak için, bâzı kıyâmet ve âhret olayları açıklanmaktadır. Kıyâmet olayı gelip çatınca Allâh’ın yerden çıkaracağı bir canlı (dâbbe), insanların Allâh’ın âyetlerine inanmadıklarını söyleyecektir.

DÂBBETÜ’L-ARZ

Râgıb, Müfredât’ında; “Dâbbe, tanıdığımızın aksine bir hayvan olup, çıkması kıyâmet vaktine mahsustur.” der.²⁰¹ Kur’ân ve hadislerde dâbbetü’l-arz’ın çıkması, kıyâmet alâmetleri arasında sayılmakla birlikte,²⁰²

197. Mâide, 5/11.

198. Hac, 22/67.

199. Yûnus, 10/42.

200. Enfâl, 8/22.

201. Bk. s. 165.

202. Bk. Müslim, Fiten, 118, 128, 129; Ahmed bin Hanbel, IV, 7.

onun niteliği, ne zaman, nerede ve nasıl çıkacağı ile ilgili sağlam bilgiler yoktur.

Yahudilerde İslâm'dan önce de, bu çeşit bir “canlı çıkma” inancı vardır. Vehb bin Münebbih, Üzeyir رضي الله عنه’ın, “Sodom’un altından bir hayvan çıkacağını, insanlarla konuşacağını, herkesin onu işiteceğini, o zaman gelince gebenin çocuğunu düşüreceğini, tatlı suyun acı olacağını, ahlâkın bozulacağını, hikmetin ve ilmin kalkacağını, insanların erişemeyecekleri şeyleri isteyip, bununla uğraşacaklarını” bildirdiğini haber verir.²⁰³

Ebû Hüreyre'den nakledilen bir hadiste, dâbbetü'l-arz şöyle tanımlanır: “O, Mûsâ'nın asâsı, Süleyman'ın mührü yanında olarak çıkacak, mühür ile mü'minin yüzünü parlatacak, asâ ile küfür ehlinin yüzünü damgalayacak, insanlar sofrada bir araya toplanacak, mü'min kâfir tanınacaktır.”²⁰⁴

Buna göre, dâbbe; tevhid inancını güçlendiren, küfür ehlinin gücünü kıran büyük bir saltanatın sahibi olarak kıyâmete yakın ortaya çıkacak bir kişilik olmalıdır. Yukarıdaki âyetin devamında, onun insanlarla konuşacağını bildirilmesi de bu anlamı güçlendirir.²⁰⁵

203. İbn Kesîr, Tefsir, III, 377.

204. Tirmizî, Tefsir, 27/1; İbn Mâce, Fiten, 31; Ahmed bin Hanbel, II, 491.

205. Geniş bilgi için bk. Elmalılı, Azim baskısı, VI, 161, 162; krş. Ahd-i Cedîd, Yuhanna'nın Vahyi, 8/11 vd., bâb: 19 vd.

﴿ BÂB 7 ﴾

ALLÂH'IN HUZÛRUNDA TOPLANMA, GECE VE GÜNDÜZÜN HİKMETİ, SÛR'A ÜFÜRÜLME VE KIYÂMETİN KOPUŞU, İYİLİK VE KÖTÜLÜĞÜN SONUCU

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُ قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَازَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لَيْسَكُنَا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصَرًا ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾ وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفِرَّعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ۚ وَكُلُّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۖ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتَقَنَ كُلُّ شَيْءٍ ۖ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ۚ وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وَجُوهُهُمْ فِي النَّارِ ۖ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ ۚ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ۚ ﴿٩١﴾ وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ ۚ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سِيرِكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

- 83- O gün her ümmetten, âyetlerimizi yalanlayanları gruplar hâlinde toplarsınız. Onlar toplu olarak (hesap yerine) sevk edilirler.**
- 84- Hesap yerine geldiklerinde Allah şöyle der: “Siz benim âyetlerimi, ne olduğunu anlamadan mı yalan saydınız, öyle mi? Değilse, bu yaptığınız neydi?”**
- 85- İşledikleri zulüm yüzünden tehdit edildikleri azap sözü gerçekleşmiştir; artık onlar konuşamazlar.**
- 86- Onlar görmediler mi ki, dinlensinler diye geceyi karanlık ve çalışıp kazansınlar diye de gündüzü aydınlık yaptık! Şüphesiz bunda, îmân edecek bir toplum için elbette nice ibretler vardır.**
- 87- Sûr'a üfürüleceği gün Allâh'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde bulunanlar dehşete kapılır! Hepsi başları eğik ve boyunları bükük olarak O'nun huzûruna gelirler.**
- 88- Sen dağları görürsün de, onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar, bulutların geçtiği gibi geçerler. Bu, her şeyi sağlam yapan Allâh'ın sanatıdır. Gerçekten O, yaptıklarınızdan tam olarak haberdardır.**
- 89- Her kim iyilikle gelirse, ona ondan daha iyisi vardır. Üstelik onlar o günün dehşetinden de güven içindedirler.**
- 90- Her kim de kötülükle gelirse, onlar da yüzüstü cehenneme atılırlar. Siz sadece yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz.**
- 91-92- (De ki): “Ben sadece kendisini mukaddes kıldığı bu beldenin Rabbine kulluk etmekle emrolundum. Her şey zaten O'na âittir. Bana müslümanlardan olmam ve Kur'ân okumam emredildi.” Artık kim doğru yola girerse, yalnız kendisi için girmiş olur; kim de doğru yoldan saparsa, de ki: “Ben, sadece uyarıcılardanım.”**
- 93- De ki: “Allâh'a hamd olsun, O, size âyetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”**

83-85. âyetlerde, kıyâmet günü her ümmetten inkârcıların toplanarak gruplar hâlinde Allâh'ın huzûruna çıkarılacağı, sorguya çekilip, işledikleri kötülükler yüzünden azapla karşılaşınca, konuşacak hâllerinin kalmayacağı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı ve gökyüzünde kanatlarıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizin gibi topluluklar oluşturmazın. Biz, o kitapta (levh-i mahfuz) hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Onlar, sonunda Rab’lerinin huzûrunda toplanacaklardır.”**²⁰⁶

“Sonra her topluluktan, Rahmân olan Allâh’a en çok karşı geleni çekip ayırırız. Sonra cehenneme atılmayı hak edenlerin kimler olduğunu elbette Biz daha iyi biliriz.”²⁰⁷

“İşte bu, yalanlamakta olduğunuz hüküm günüdür!” (Allah meleklerle der ki): **‘Toplayın şu zâlimleri, onlara uyan arkadaşlarını ve Allah’tan başka taptıkları şeyleri! Onları cehennemin yoluna sürün! Ve tutuklayın onları, çünkü sorguya çekilecekler!’**²⁰⁸

“O gün Allâh’ın düşmanları, cehennem ateşine sürülmek üzere bir araya getirilirler. Sonunda oraya vardıkları zaman kulakları, gözleri ve derileri, yaptıkları işler hakkında, onların aleyhinde şahitlik eder.”²⁰⁹

“Hayır, onlar, bilgisini kavrayamadıkları ve yorumu da henüz kendilerine gelmemiş olan bir şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Ama zâlimlerin sonunun ne olduğuna bir bak!”²¹⁰

“Bugün (kâfirlerin) konuşamayacağı bir gündür. Onlara izin de verilmez ki, özürlerini beyan etsinler! O gün, gerçeği yalanlayanların vay hâline!”²¹¹

86. âyette, Allah Teâlâ’nın insanların dinlenmesi için geceyi karanlık, çalışıp kazanmaları için de gündüzü aydınlık yapmasında îmân edenler için nice ibretler bulunduğu belirtilir.

206. En’âm, 6/38.

207. Meryem, 19/69-70.

208. Sâffât, 37/21-24.

209. Fussilet, 41/19-20.

210. Yûnus, 10/39.

211. Mürselât, 77/35-37.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, sizin için içinde dinlenesiniz diye geceyi, aydınlatıcı olarak da gündüzü yaratandır. Şüphesiz ki bunda, dinleyip anlayan bir toplum için nice ibretler vardır.”**²¹²

“Kullarına merhametinden dolayı Allah, sizin için gece ve gündüzü yarattı ki, gece sükûnete erip dinlenesiniz, gündüz de Allâh'ın lûtfundan rızkınızı arayıp şükredesiniz!”²¹³

“Gece uyumanız, gündüz O'nun lûtfundan rızkınızı aramanız da Allâh'ın varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır!”²¹⁴

87. âyette, Sûr'a üfleneceği gün, yerde ve gökte bulunanların -Allâh'ın diledikleri dışında- korkudan titreyip bayılacakları ve hesap vermek üzere Allâh'ın dîvanına gelecekleri bildiriliyor.

SÛR

İsrâfil ﷺ adlı meleğin, kıyâmet süreci içinde, iki ya da üç kez üfleyeceği, niteliği bilinmeyen, üflenince ses çıkaran bir borudur. Kıyâmet günü Sûr'a üç kere üflenecektir:

a) Korku salan üfürme. Yukarıdaki 87. âyette sözü edilen üfleme budur.

b) Yok olma üfleşi. İlgili âyetler: **“Sûr'a üfürülür. Göklerde kim var, yerde kim varsa -Allâh'ın diledikleri dışında- hepsi düşüp ölür. Sonra Sûr'a bir daha üfürülür. O anda hepsi kalkmış, bakışmaktadır! Yeryüzü Rabbinin nûruyla aydınlanır. Amel defterleri ortaya konulur; peygamberler ve şâhitler getirilir. Kimseye haksızlık edilmeden, aralarında adâletle hüküm verilir.”**²¹⁵

c) Yeniden dirilme üfleşi. İlgili âyetler: **“Sûr'a üfürülür. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkarak Rab'lerine doğru koşmaktadır. Onlar: “Eyvah başımıza gelenlere! Bizi bu yattığımız yerden kim kaldırdı? Çok merhametli olan Allâh'ın vaad ettiği işte bu imiş! Meğer gönderilen peygamberler doğru söylemişler!” derler.”**²¹⁶

212. Yûnus, 10/67.

213. Kasas, 28/73.

214. Rûm, 30/23.

215. Bk. Zümer, 39/68-69.

216. Bk. Yâsîn, 36/51-52.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(Allah) **sizi çağıracağı gün, O’na hamd ederek çağrısına uyarsınız ve (yeryüzünde) pek az bir süre kaldığınızı sanırsınız!**”²¹⁷ “**Yine göğün ve yerin O’nun buyruğu ile ayakta durması da O’nun varlığını gösteren delillerindendir. Sonra sizi çağırır çağırmaz, bir de bakarsın ki kabirlerinizden çıkıyorsunuz!**”²¹⁸

“**Rabbimiz dedi ki: ‘Bana duâ edin, duânızı kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar, hor ve hakir olarak cehenneme girecekler!’**”²¹⁹

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ط صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي
اتَّقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ط إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾

88- Sen dağları görürsün de, onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar, bulutların geçtiği gibi geçerler. Bu, her şeyi sağlam yapan Allâh’ın sanatıdır. Gerçekten O, yaptıklarınızdan tam olarak haberdardır.

88. âyete göre, dağlara bakıldığında yerlerinde sâbit durduğu sanılır. Oysa onların bulutların yürüdüğü gibi yürüdükleri, bu özelliğin Allah Teâlâ’nın bir sanatı olduğu vurgulanır. Dünya gezegeni ve çevresindeki diğer gezegenler sürekli hareket hâlinde bulundukları için, diğer gezegenlere gidip dünyaya bakıldığı zaman, dağların hızlı bir şekilde geçtiği görülür. Bu da dünyanın döndüğünü gösterir.

Diğer yandan, yerkabuğu levhâlar hâlinde yaratılmış olup, bu levhâlar sürekli olarak hareket hâlindedir. Yılda birkaç santim seviyesinde cereyan eden bu hareket sonucunda kıtalar kayar, dağlar yaratılır, ovalar açılır ve yeryüzü şekillenir. Buna göre görkemli dağlar, kızgın mâdenlerden meydana gelmiş mayi tabakadan oluşan bir deniz üzerinde bir yandan yüzer, bir yandan da şekilden şekle girer.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**O gün, dağları yerlerinden söküp yürütürüz, yeryüzünü dümdüz görürsün. Onları da mahşerde toplamışız ve hiçbirini bırakmamışızdır. Onlar, sıra sıra dizilip Rabbinin**

217. İsrâ, 17/52.

218. Rûm, 30/25.

219. Mü’min, 40/60.

huzûruna çıkarılmışlardır. Andolsun ki, Bizim huzûrumuza sizi ilk defa yarattığımız gibi geldiniz! Yoksa siz, hesap ve cezâ için size belli bir zaman tâyin etmediğimizi mi sanmıştınız?”²²⁰

“Yedi kat göğü birbiri üstünde tabaka tabaka yaratan O'dur. Rahmân olan Allâh'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?”²²¹

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَرَعِ يَوْمَئِذٍ اٰمِنُونَ ﴿٨٩﴾
وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

89- Her kim iyilikle gelirse, ona ondan daha iyisi vardır. Üstelik onlar o günün dehşetinden de güven içindedirler.

90- Her kim de kötülükle gelirse, onlar da yüzüstü cehenneme atılırlar. Siz sadece yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz.

89-90. âyetlere göre, kim kıyâmet günü îman ve güzel amelle gelirse, orada daha güzeli ile karşılık bulur, kötü amelle gelen de bunun cezâsı ile karşılaşır. Başka âyetlerde, güzel amel için, “on katına” hatta “yedi yüz katına” kadar ecir verileceği bildirilir.²²² Âyetteki “hayr”ın tafdîl için olmadığını, “minhâ”nın sebebiyet bildirdiğini söyleyen müfessirler de olmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim (Allâh'ın huzûruna) iyilikle gelirse, ona bu iyiliğin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse, bu kötülüğün misli kadar cezâlandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.”**²²³

“Kendiniz için önden hayır olarak ne gönderirseniz, Allah katında onu daha üstün bir iyilik ve daha büyük bir mükâfat olarak bulursunuz. Allah'tan mağfiret dileyin. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”²²⁴

220. Kehf, 18/47-48.

221. Mülk, 67/3.

222. Bk. En'âm, 6/160; Bakara, 2/261.

223. En'âm, 6/160.

224. Müzzemmil, 73/20.

“O en büyük korku bile, onları tasalandırmayacak ve melekler onları: ‘İşte bu size vaad edilmiş olan gününüzdür!’ diye karşılayacak.”²²⁵

“Âyetlerimiz hakkında doğruluktan ayrılıp eğriliğe sapanlar Bize gizli kalmaz. Kıyâmet günü, ateşe atılacak olan kimse mi daha hayırlıdır, yoksa güven içinde huzûrumuza gelen mi? İstedığınızı yapın, çünkü Allah, yaptıklarınızı görmektedir!”²²⁶

“O gün hiçbir kimseye en küçük bir haksızlık yapılmaz ve siz ancak yaptıklarınızın karşılığını görürsünüz!”²²⁷

“Siz o acı azâbı mutlaka tadacaksınız! Bununla birlikte yaptıklarınızın cezâsından başka bir şey görmeyeceksiniz.”²²⁸

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ
وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ^{٩١} وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ فَمَنْ اهْتَدَى
فَأِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ^{٩٢} وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ^{٩٣}

91-92- (De ki): “Ben sadece kendisini mukaddes kıldığı bu beldenin Rabbine kulluk etmekle emrolundum. Her şey zaten O’na âittir. Bana müslümanlardan olmam ve Kur’ân okumam emredildi.” Artık kim doğru yola girerse, yalnız kendisi için girmiş olur; kim de doğru yoldan saparsa, de ki: **“Ben, sadece uyarıcılardanım.”**

91-92. âyetlerde, Hz. Peygamber’den saygın ve kutsal beldenin Rabbine kulluk etmesi, müslüman olması ve Kur’ân okuması istenmiştir. Bu son âyetlerde gerçeğe, Kur’ân’ı okumak ve incelemekle ulaşılabileceği, doğru yola girenin kendi lehine, kötü yola sapanın da kendi aleyhine sapmış olacağı, elçinin görevinin sadece duyurmaktan ibâret olduğu vurgulanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yemin ederim, bu beldeye ki; sen bu beldede oturmaktasın.”**²²⁹ **“Onlar bu Kâbe’nin Rabbine kulluk**

225. Enbiyâ, 21/103.

226. Fussilet, 41/40.

227. Yâsîn, 36/54.

228. Sâffât, 37/38-39.

229. Beled, 90/1-2.

etsinler. Öyle bir Rab ki, onları açlıktan kurtarıp doyurmuş ve koldan emin kılmıştır.”²³⁰

“De ki: ‘Ey insanlar! İşte size Rabbinizden gerçek geldi. Artık, doğru yola giren, kendisi için girmiş olur. Doğru yoldan sapan da, kendi zararına sapmış olur. Ben sizin üzerinize vekil değilim!’ Sana vahyedilene uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. Çünkü O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”²³¹

“De ki: ‘Gökleri ve yeri yoktan var eden, herkesi besleyip doyuran, fakat kendisi beslenmeye muhtaç olmayan Allah’tan başkasını mı kendime dost ve koruyucu edineyim?’ De ki: ‘Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın Allâh’a ortak koşanlardan olma!’ (denildi).”²³²

Mekke’nin fethedildiği gün Hz. Peygamber ﷺ’in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “Şüphesiz bu şehir, Allâh’ın gökleri ve yeri yarattığı günden beri saygın kıldığı bir şehirdir. Kıyâmete kadar da Allâh’ın ona verdiği bu saygınlık devam edecektir. Burada savaşmak benden önce kimseye helâl kılınmamıştır. Benden sonra da kimseye helâl kılınmayacaktır. Bana da sadece geçici olarak günün belli saatlerinde helâl kılındı. Bu beldenin yeşillikleri koparılmaz, avı avlanmaz, bulduğu eşyayı etrafa duyurandan başkası alamaz. Buranın otunu kesemez.”²³³

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيَرْيَكُمُ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

93- De ki: “Allâh’a hamd olsun, O, size âyetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”

93. âyette, sûre Allâh’ın birliğini ve âhiret inancını telkin eden âyetlerle başlamıştı. İbretli, hikmetli peygamber kıssaları ile konu pekiştirildikten sonra, yine Allâh’ın birliğini vurgulayan âyetlerle sona ermektedir.

230. Kureyş, 106/3-4.

231. Yûnus, 10/108.

232. En’âm, 6/14.

233. Buhârî, Cezâ’ü’s-sayd, 10, Megâzî, 53; Müslim, Hac, 445.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onların başına geleceğini söylediğimiz azâbın bir kısmını sana göstersek de, göstermeden önce seni vefât ettirsek de, sonuç değişmez. Çünkü senin görevin sadece tebliğ etmektir; hesâba çekmek ise Bize âittir.”**²³⁴

“Size âyetlerini gösteren ve sizin için gökten rızık indiren O’dur. Ancak O’na yönelen kimse düşünüp öğüt alır! Öyleyse siz, inkâr edenlerin hoşuna gitmese de, dîni Allâh’a hâlis kılarak yalnız O’na kulluk edin.”²³⁵

“Zâlimlerin yaptıklarından Allâh’ın habersiz olduğunu sanma! O sadece onların hesâbını, gözlerin dehşetten donup kalacağı bir güne ertelemektedir.”²³⁶

234. Ra’d, 13/40.

235. Mü’min, 40/13-14.

236. İbrâhim, 14/42.

سُورَةُ الْقَصَصِ

KASAS SÛRESİ

Kasas sûresi, Mekke döneminin sonlarında Neml sûresinden sonra inmiştir. 88 âyettir. 85. âyeti hicret sırasında, 52-55. âyetleri ise Medîne’de inmiştir. Adını 25. âyetteki Mûsâ ﷺ’in Şuayb ﷺ’a anlatmış olduğu kıssa “kasas/olay, öykü, hikâye” kelimesinden almıştır. Sûrede; Hz. Mûsâ’nın çocukluğu, hayatı, Firavun’la olan mücadelesi, tevhid ehlinin başarısı, dünyanın geçiciliği ile Kârûn’un kibirli hâli ve yere batırılan serveti konularına yer verilir.

﴿ BÂB 1 ﴾

**MÛSÂ VE FİRÂVUN, İSRÂİLOĞULLARI'NA ALLÂH'IN
LÛTFU, HÂMÂN, MÛSÂ'NIN NEHRE ATILMASI,
FİRÂVUN'UN KARISI,
MÛSÂ'NIN ANNESİ İLE BULUŞMASI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طَسَمَ ۝۱ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝۲ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَأِ مُوسَى
وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝۳ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ
وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيْعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَةً مِنْهُمْ يَتَّبِعُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِ
نِسَاءَهُمْ ۝ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ۝۴ وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ
اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ۝۵
وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ
مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ۝۶ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَاِذَا
خَفَتْ عَلَيْهِ فَالْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۖ إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ
وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝۷ فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا
وَحَزَنًا ۖ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ۝۸ وَقَالَتْ
امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ ۖ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ
نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝۹ وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا ۖ
إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝۱۰

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنْبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾
 وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ
 يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾ فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا
 وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Tâ, Sîn, Mîm.

2- Bunlar, her şeyi açıklayan apaçık Kitab'ın âyetleridir.

3- Îmân edecek bir toplum için, Biz sana Mûsâ ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını gerçek şekliyle anlatacağız.

4- Doğrusu Firavun yeryüzünde iyice azmış, halkını çeşitli sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir sınıfı güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o, bozgunculardandı.

5- Biz de istiyorduk ki, o yerde ezilmekte olanlara lûtufta bulunalım, onları önderler yapalım ve kendilerini ezenlerin mülküne mîrasçılar kılalım.

6- Ve onları o yerde hâkim kılalım da Firavun ile Hâmân ve ordularına korkmakta oldukları şeyleri başlarına getirip göstereyim.

7- O sırada Mûsâ'nın annesine şunu vahyettik: "Çocuğu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman da, onu ırmağa (Nil Nehri'ne) bırakıver, korkup kaygılanma. Çünkü Biz onu tekrar sana vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız."

8- Sonunda Firavun ailesi onu sahipsiz bularak aldı. Hâlbuki o, ileride kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı! Şüphesiz Firavun ile Hâmân ve orduları yanılıyorlardı.

9- Firavun'un karısı şöyle dedi: "Bu çocuk, benim için de senin için de göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, umarım bize yararlı olur, ya da onu evlat ediniriz." Hâlbuki onlar o sırada yaptıkları işin farkında değillerdi.

- 10- Mûsâ'nın annesinin yüreğinde yalnızca çocuğunun tasası kaldı. Eğer Biz (sözümüze) inananlardan olması için, onun kalbini güçlendirmemiş olsaydık, neredeyse işi açığa vuracaktı.**
- 11- Annesi Mûsâ'nın kız kardeşine, “Onun izini takip et!” dedi. O da, onlar farkına varmadan, Mûsâ'yı uzaktan gözetliyordu.**
- 12- Biz daha ilk günden, çocuğun sütanneleri emmesini engellemiştik. İşte o sırada kız kardeşi dedi ki: “Sizin için, onun bakımını üstlenecek, hem ona şefkatle bakacak bir aileyi göstereyim mi?”**
- 13- Böylece Biz onu, annesinin gözü aydın olsun, tasalanmasın ve Allâh'ın sözünün gerçek olduğunu bilsin diye, annesine geri verdik. Fakat yine de onların çoğu bunu bilmezler.**

1-2. âyetlerde, ilk âyette yer alan kesik kesik harfler, Kur'ân-ı Kerîm'de 29 sûrenin başında bulunur ve “hurûf-ı mukattaa” adını alır. Bunların kesin olarak anlamı bilinmez. İkinci âyette “Apaçık kitap” güzel, parlak, açıkça ortaya koyan, açıklayan kitap demektir. Burada ilk akla gelen anlam bunun Kur'ân-ı Kerîm olmasıdır. Levh-i Mahfûz diyenler de olmuştur.¹ Bununla Tevrat'ın aslının kastedildiği de söylenmiştir.² **“Bunlar, Kur'ân'ın ve apaçık Kitab'ın âyetleridir.”**³ âyetinde, Kur'ân'ın ayrı olarak zikredilmesi, diğer iki anlamın da doğru olabileceğini düşündürmektedir. Çünkü her kutsal kitabın orijinali zaten Levh-i Mahfûz'da bulunmaktadır.

Şu âyetlerde “kitab”ın Kur'ân-ı Kerîm anlamında kullanıldığı daha açıktır. **“O apaçık Kitab'a yemin olsun ki; Biz onu mübârek bir gecede indirdik. Şüphe yok ki Biz uyarıcıyız.”**⁴

3-6. âyetlerde, îmân edenlerin ibret alması için Mûsâ ile Firavun kıssasının anlatılacağı, çünkü Firavun'un halkını sınıflara ayırarak, zayıf bulduğu İsrâiloğulları'nın erkek çocuklarını öldürerek soyunu yok etmeye çalıştığı,

1. Elmalılı, Azim baskısı, VI, 174.

2. Süleyman Ateş, age, VI, 437.

3. Neml, 27/1.

4. Duhân, 44/2-3.

Cenâb-ı Hakk'ın ise ezilenlere lûtufta bulunmak ve onları önderler yaparak, Firavun tarafından ezilmiş bir toplum olan İsrâiloğulları'nı, ezenlerin mülküne vâris kılmayı, Firavun, Hâmân ve askerlerinin korktuklarını başlarına getirmeyi dilemişti. Hâmân, Firavun'un veziridir.

Âyetle zayıf düşürülen “sınıf” tan kastedilen İsrâiloğulları'dır. Bir kâhinin, Firavun'a İsrâiloğulları'ndan doğacak bir erkek çocuğun saltanatını elinden alacağını söylemesi üzerine, tüm doğan çocuklar öldürülmeye başlanmıştı. İşte Hz. Mûsâ, bu dönemde dünyaya gelmiş ve Cenâb-ı Hakk'ın verdiği ilham üzerine, annesi onu bir sandık içinde Nil nehrine bırakmış, Nil kenarında olan Firavun sarayı görevlilerince, fark edilerek alınmış, böylece ölümden kurtularak, Firavun'un sarayında yetiştirilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte sana bildirdiğimiz bu kıssa gayb haberlerdendir. Yoksa Yusuf'un kardeşleri bir araya gelip, tuzak hazırlarken, sen onların yanlarında değildin!”**⁵

“De ki: ‘O, size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye yahut sizi çeşitli fırkalara ayırıp birinizin şiddetini diğerine tattırmaya kâdirdir.’ Bak! Âyetleri nasıl türlü türlü açıklıyoruz. Belki anlarlar!”⁶

“Sizi Firavun ailesinin elinden kurtardığımız zamanı hatırlayın! Onlar size azâbın en kötüsünü revâ görüyor, oğullarınızı boğazlıyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı! Hani bir zamanlar sizin için denizi yarıp, sizi kurtarmış ve siz bakıp dururken Firavun'un adamlarını da suda boğmuştuk!”⁷

“Onlar âyetlerimize kesin bir şekilde îmân ederek sabır ve sebat ettiklerinde, kendi içlerinden buyruğumuzla doğru yolu gösteren önderler çıkardık.”⁸

“Hor görülüp ezilen o kavmi de, bereketli kıldığımız toprakların doğusunu ve batısına yerleştirdik. İsrâiloğulları'nın sabretmelerinin mükâfatı olarak Rabbinin onlara verdiği güzel söz böylece

5. Yûsuf, 12/102.

6. En'âm, 6/65.

7. Bakara, 2/49-50.

8. Secde, 32/24.

gerçekleşmiş oldu. Firavun'un ve kavminin özenle yapmış oldukları köşk ve bahçeleri ise yerle bir ettik!"⁹

HZ. MÛSÂ

Mûsâ ﷺ, Mısır'da Firavun döneminin en şiddetli baskı yaptığı yıllarda dünyaya gelmişti. Dönemin firavunu, İsrâiloğulları'nın yeni doğmuş erkek çocuklarını öldürtüyordu. Mûsâ ﷺ'a hâmile olan anne ise korku ve heyecanla gün saymaktaydı.

Derken doğum gerçekleşti ve Allah Teâlâ tasalı anneye; "son derece sevimli" bir oğlan çocuğu lûtfetti. Bu arada, birbiri ardınca mucizeler de sökün etmeye başladı. Anne, kalbine gelen kuvvetli ilhamlar sayesinde endişelerinden kısmen kurtuldu. Allah Teâlâ'nın verdiği bu ilhamlar; "Onu emzirmesini, bir tehlike karşısında suya bırakmasını ve boğulmasından korkmamasını, ayrılığından kederlenmemesini" emrediyor, "Yine kendisine geri döndürüleceğini ve peygamberlikle şerefleendirileceğini" de vaad ediyordu.

Bunun üzerine anne, bir sandık yaptırarak çok sevdiği yavrusunu içine koyar ve Nil nehrine bırakır. Kızına da nereye gittiğini takip ettirir. Sandık, sularla sürüklenerek Firavun'un sarayının kenarına kadar gelir. Saray mensupları, onun içerisinde buldukları nurtopu gibi bebeği, Firavun'un karısı Âsiye hanıma getirirler.

Firavun, olayı duyar duymaz çocuğun öldürülmesini emretmiştir ama, Âsiye hanım onu öz oğlu gibi savunarak teslim etmemiştir. Fakat bu savunmasını çok ince bir siyaset takip ederek yapar. Firavun'u iknâ ettikten sonra çocuğa bir sûtanne aramaya başlar. Ne var ki çocuk, hiçbir sûtanneyi kabul etmez. Derken Allah Teâlâ'nın verdiği, "Onu sana döndüreceğiz." sözü gerçekleşir ve anne yavrusuna kavuşmuş olur. Mûsâ ﷺ sarayda büyümeye başlar. Âsiye hanım ona oğlum diye hitâb ederek herkesin saygı göstermesini sağlar.

Efendimiz Mîraç gecesi görüştükleri Hazret-i Mûsâ'yı uzun boylu, fazlaca esmer, saç ve vücudu toplu olarak târif etmişlerdir. Hz. Mûsâ büyüyüp olgunlaşınca başına garip bir kazâ gelir. Bir İsrâiloğlu ile bir kıptinin kavgasını ayırmak isterken istemeden kıptinin ölümüne sebep olur. İdam edilmek üzere arandığını öğrenince de, Medyen şehrine hicret etmek zorunda kalır. Bu olay Hazret-i Mûsâ'nın hayatının dönüm noktasıdır. Burada Şuayb

ﷺ'in damadı olur. 10 sene yanlarında kaldıktan sonra, Mısır'a dönmeye karar verir. Kayın pederinden izin ister.

İmâm-ı Nesefî ve Ebussuud Efendi'nin tespitlerine göre istikâmet Mısır'dır. Güvenle yaşadığı Medyen'den niçin ayrılmak istemişti? Bâzı kaynaklarda onun, Mısır'daki annesini ziyaret etmek için büyük arzu duyduğunu ve böylece yola çıktığı kaydedilmiştir. Mısır'a dönerken yanında hanımı, çocukları ve koyunları vardır. Öldürülmek üzere arandığı bir ülkeye niçin kesin dönüş yapar gibi yakınlarını da beraberinde götürmek istemişti? Allah Teâlâ'dan aldığı bir vahiy gereği diyemeyiz, çünkü henüz peygamber olmamıştır. Burada akla gelebilecek ilk ihtimal, Mısır'daki ölüm cezâsının kalkmış olmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm, i'cazı gereği ayrıntılardan söz etmez. Tevratta; "(Medyen'de geçen) Bu uzun süre esnasında Mısır kralı öldü." şeklinde çok ilginç bir ayrıntı vardır. Eğer doğruysa, yeni firavunun tahta çıkması şerefine Mısır'da ölüm cezâlarının kaldırılması gibi hatırı sayılır bir sosyal gelişme olmuş olabilir. Dönüş yolunun açıldığını gören Hz. Mûsâ, aile efradını ve mallarını alarak Mısır'a dönmeye karar vermiş olabilir.

Yarı yolda peygamberlikle şereflenir. Firavun ile yaptığı uzun mücadeleden sonra, İsrâiloğulları'nın Mısır'dan göçü için "eman" alır. Bu arada Firavun, göç eden topluluğu imha etmek için peşlerine düşer ve Süveyş körfezi kıyılarında arkalarından yetişir. Burada büyük bir mucize meydana gelerek deniz yarılır. İsrâiloğulları karşı kıyıya geçerler ama peşlerine düşen Firavun boğulur. Böylece Mısır dönemi geride kalır.

Hazret-i Mûsâ'nın yaşadığı dönemin Hiksoslardan sonra olduğu bugün artık kesin olarak bilinmektedir. Târihi kaynaklara göre Mûsâ ﷺ'in döneminin; MÖ 1300 başlarına doğru olduğu ileri sürülmüştür. Bu dönem, Mısır merkezli dünyada çok hızlı ve târihi açıdan çok önemli olayların yaşandığı dönemdir. Yine bu dönem, Mısır ve Hitit devletleri arasında dünyanın en büyük devletini belirlemek için bir dizi diplomatik ve sıcak savaşların yapıldığı dönemdir.

Hititler Anadolu'yu merkez yaparak ortadoğuyu ellerinde tutmak istiyorlardı. Bu dönemde ortadoğu halkları içinde hayli güçlü olduklarını görüyoruz. Hititlerin Tevrat'taki adları Het çocukları ve Hittim'dir. Dr. Martin Luther bunu Hethit diye almancaya aktardı. İngilizceye çevirenler Hittites diye yazmışlardır. Türkçesi Hititler'dir. O dönemin çok güçlü kavimlerinden olan Hititleri Tevrat, çok önemsiz toplulukları sayarken anar. Hz. İbrahim'in

anlatıldığı kısımda ise biraz daha fazla bilgi bulunur: “Hazret-i İbrahim, Het çocukları önünde kendisini bir yabancı olarak tanıtır ve önünde yatan cenâzeyi gömmek için onlardan izin ister.” Bu satırlardan, o dönemde Hitit toplumunun Filistin’de hayli etkin olduğunu anlıyoruz. Bir başka kayıttaki Hititlerin çok güçlü bir toplum olduğunu görüyoruz; “Çünkü Rab, Suriyelilere atların, arabaların ve büyük bir ordunun gürültüsünü duyurdu. Öyle ki, aralarında şöyle konuştular. Bakın, İsrâil kralı üstümüze saldırınsın diye yine Hitit kralları ve Mısır kralları ile anlaşmış.”

Asurlular da sık sık Hatti/Hitit ülkesinden söz edip Mısırlıların Heta ile sürüp giden savaşları anlatılmaktadır. Heta; Mısır hiyeroglif kelimesi H-T’nin okunuşudur.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَاِذَا خِفَتْ عَلَيْهِ فَالْقِيهِ فِي الْيَمِّ
وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۚ إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾
فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۖ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ
وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾ وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنٍ لِّي
وَلَكْ ۖ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

7- O sırada Mûsâ’nın annesine şunu vahyettik: “Çocuğu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman da, onu ırmağa (Nil Nehri’ne) bırakıver, korkup kaygılanma. Çünkü Biz onu tekrar sana vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız.”

8- Sonunda Firavun ailesi onu sahipsiz bularak aldı. Hâlbuki o, ileride kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı! Şüphesiz Firavun ile Hâmân ve orduları yanılıyorlardı.

9- Firavun’un karısı şöyle dedi: “Bu çocuk, benim için de senin için de göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, umarım bize yararlı olur, ya da onu evlat ediniriz.” Hâlbuki onlar o sırada yaptıkları işin farkında değillerdi.

7-9. âyetlere göre, bir İsrâil kadını Mûsâ’yı doğurmuştu. Diğer İsrâil çocukları gibi onun da öldürülmesinden korkuyordu. Allah anneye çocuğunu

bir sandığa koyup Nil nehrine bırakmasını, hiç korkmamasını, onu yine kendisine geri vereceğini ve onu peygamber yapacağını ilham etmişti. Nehirden Firavun'un sarayına alınan Mûsâ'yı, Firavun'un karısı çok sevmiş, kocasına onu öldürmeyip evlat edinmesini rica etmişti. Böylece Firavun, hiç farkına varmadan, kendi saltanatını yıkacak olan Mûsâ'yı sarayına almış ve onu yetiştirmeyi üstlenmişti.

Buradaki Mûsâ'nın annesine vahy etme; bildirme anlamında olup, ilham veya rüya yoluyla olmuştur. İlham, kelâmcılara göre bilgi kaynağı sayılmamakla birlikte, sahibi için "ameli gerektirecek bir gücü" olabilir. Bu, peygamberlerin mûcizesi niteliğinde değilse de, velînin kerâmeti gibi bir hâldir. Bu ilham, Mûsâ doğduktan sonra olmuş, annesinin onu üç ay kadar emzirdiği nakledilmiştir.¹⁰

Yukarıdaki 28/9. âyette sözü edilen Firavun'un karısı, Âsiye binti Müzâhim olup, çok iyi ve çok merhametli bir kadındı. Âsiye'nin büyük dedesi Velîd, Hz. Yusuf devrindeki Mısır Firavun'udur. Diğer yandan, Âsiye'nin İsrâiloğulları'ndan Hz. Mûsâ'nın halası olduğu da nakledilmiştir.¹¹

Âsiye, Hz. Mûsâ'nın peygamber olarak, sihirbazlarla karşılaşması sırasında gösterdiği mûcizeleri görünce, ona tâbî olmuş ve Firavun tarafından, kızgın güneş altında bırakılarak, göğsü üzerine konulan büyük bir kaya parçasıyla şehîd edilmiştir. Hadiste şöyle buyrulur: "*Erkeklerden kemâle eren çoktur. Kadınlardan ise Meryem binti İmrân ile Firavun'un karısı Âsiye'den başka kemâle eren yoktur.*"¹² İmam Eş'arî, kadınlardan altı peygamber geldiğini söylemiştir. Bunlar: Hz. Havva, Hz. İbrahim'in eşleri Sâre ve Hacer, Hz. Mûsâ'nın annesi, Firavun'un karısı Âsiye ve Meryem'dir.¹³ Bunlardan Hz. Meryem'in peygamberliği görüşüne, Kurtubî de katılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: "***O vakit annene vahyedip şöyle demiştik: Mûsâ'yı bir sandığın içine koy, nehre bırak; nehir onu sahile atsın da, Bana da ona da düşman olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Bir de gözümün önünde yetiştirilmen için senin üzerine kendimden bir sevgi koymuştum.***"¹⁴

10. Bk. Elmalılı, Kasas, 28/7. âyet tefsiri.

11. Bk. Kurtubî, Câmi', XVIII, 132.

12. Bk. Buhârî, Enbiyâ, 32, 46; Müslim, Fazâilü's-Sahâbe, 70; İbn Mâce, At'ime, 14.

13. A. Dâvûdoğlu, Sahih-i Müslim Terc. ve Şerhi, İst. 1979, X, 286.

14. Tâhâ, 20/38-39.

“Allah mü'minlere de Firavun'un karısını örnek gösterdi. O şöyle demişti: “Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap; beni Firavun'dan ve onun yaptıklarından kurtar ve beni şu zâlim toplumdaki kurtar!”¹⁵

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِعًا ۖ إِنَّ كَادَتْ لِتَنبِذَ بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ ۖ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۖ ﴿١١﴾ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾ فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَىٰ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

10- Mûsâ'nın annesinin yüreğinde yalnızca çocuğunun tasası kaldı. Eğer Biz (sözümüze) inananlardan olması için, onun kalbini güçlendirmemiş olsaydık, neredeyse işi açığa vuracaktı.

11- Annesi Mûsâ'nın kız kardeşine, “Onun izini takip et!” dedi. O da, onlar farkına varmadan, Mûsâ'yı uzaktan gözetliyordu.

12- Biz daha ilk günden, çocuğun sütanneleri emmesini engellemiştik. İşte o sırada kız kardeşi dedi ki: “Sizin için, onun bakımını üstlenecek, hem ona şefkatle bakacak bir aileyi göstereyim mi?”

13- Böylece Biz onu, annesinin gözü aydın olsun, tasalanmasın ve Allâh'ın sözünün gerçek olduğunu bilsin diye, annesine geri verdik. Fakat yine de onların çoğu bunu bilmezler.

10-13. âyetlere göre, oğlunun Firavun'un eline geçtiğini öğrenen Mûsâ'nın annesi, neredeyse, onun kendi oğlu olduğunu açıklayacaktı!

Mûsâ'nın kız kardeşi de, sütanneler arasında saraya girmiş ve çocuğun hiçbir kadının memesini almadığını görmüştü. Bunun üzerine yukarıdaki tek-lifi yapmış ve Mûsâ ile öz annesini, "süt emzirme ve eğitme" için buluştur-muştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Kız kardeşin gidip, 'Size, onun ba-kımını üstlenecek birini göstereyim mi?' demişti. Böylece Biz, gö-zünün aydın olması ve üzülmemen için seni yeniden annene kavuş-turmuştuk. Bir de sen birini öldürmüştün de, seni üzüntüden kur-tarmıştık. Böylece seni birçok sınamadan geçirdik! Daha sonra, yıl-larca Medyen halkı arasında kaldın. Sonunda, Ey Mûsâ! (Benim) be-lirlemem üzerine buraya geldin!"**¹⁶

"Ey insanlar! Allâh'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya haya-tı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı şeytan da sizi Allah konusunda kandırmasın!"¹⁷

16. Tâhâ, 20/40.

17. Fâtır, 35/5.

﴿ BÂB 2 ﴾

**MÛSÂ'YA İLİM VE HİKMET VERİLMESİ,
YANLIŞLIKLA ÖLÜME SEBEBİYET,
MISIR'DAN MEDYEN'E KAÇIŞ**

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۖ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي
 الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينٍ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ
 فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ ۖ فَاسْتَعَاثَ الَّذِي
 مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ ۖ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَٰذَا
 مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ
 نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا
 أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ فَاصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ
 خَائِفًا يَتَرَقَّبُ ۖ فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِحُهُ ۖ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ
 إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّا أَنِ ارَادَ أَن يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا ۖ
 قَالَ يَا مُوسَىٰ أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِي ۖ كَمَا قَتَلْتُ نَفْسًا بِالْأَمْسِ ۖ إِن تُرِيدُ إِلَّا
 أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَن تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾
 وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ ۖ قَالَ يَا مُوسَىٰ إِنَّ الْمَلَآئِمَآءَ يَأْتَمِرُونَ
 بِكَ ۖ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ ۖ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا
 يَتَرَقَّبُ ۖ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾

- 14- Mûsâ olgunluk çağına gelince, Biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte iyilik eden ve işini güzel yapanları Biz böyle mükâfatlandırırız.**
- 15- Mûsâ, halkının habersiz olduğu bir sırada kente girdi ve orada, biri kendi kavminden, diğeri düşman tarafından olan iki kişinin birbiriyle kavga ettiğini gördü. Kendi kavminden olan kişi, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Mûsâ da ötekine bir yumruk attı ve adamın ölümüne sebep oldu. “Bu şeytanın işidir; çünkü o, doğru yoldan saptıran apaçık bir düşmandır.” dedi.**
- 16- Mûsâ: “Ey Rabbim! Doğrusu ben kendime yazık ettim, beni bağışla!” dedi. Allah da onu bağışladı. Çünkü çok bağışlayan, çok merhametli olan yalnız O’dur.**
- 17- Yine Mûsâ dedi: “Ey Rabbim! Bana verdiğin nîmetler sayesinde artık suçlulara asla arka çıkmayacağım!”**
- 18- Mûsâ kentte korku içinde, çevreyi gözetleyerek sabahladı. Sonra bir de baktı ki, dün kendisinden yardım isteyen kimse, feryat ederek yine yardım istiyor! Mûsâ ona dedi ki: “Belli ki sen azgının birisin!”**
- 19- O arada ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, o adam dedi ki: “Ey Mûsâ! Dün sen birinin canına kıydığın gibi, şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun? Demek ki sen yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun, insanların arasını düzeltmek istemiyorsun!”**
- 20- Derken kentin öbür başından koşarak bir adam geldi. “Ey Mûsâ, Firavun’un ileri gelen adamları seni öldürmek için görüşüp duruyorlar. Hemen çıkıp git! Doğrusu ben senin iyiliğini isteyenlerdenim.” dedi.**
- 21- Mûsâ hemen korku içinde çevreyi gözetleyerek şehirden çıkıp gitti. “Ey Rabbim! Beni bu zâlim kavimden kurtar!” dedi.**

14-19. âyetlere göre, Firavun’un sarayında yetişen Hz. Mûsâ büyüüp güçlenince, Allah Teâlâ kendisine ilim ve hikmet vermiştir. Mûsâ kentte halkın istirahatı olduğu bir saatte gezintiye çıkmıştı. Bu arada biri kendi milleti

olan İsrâiloğulları'ndan diğeri Firavun'un adamlarından olan iki kişinin kavga ettiklerini gördü. Mûsâ, kendisinden yardım isteyen İsrâiloğulları'ndan olan kişiye arka çıkarak, Mısırlıya bir yumruk vurdu ve ölümüne sebep oldu. Ancak yaptığına pişman olarak Allah'tan bağışlanma diledi ve yakalanmaktan korktuğu için, geceyi sağı solu gözetleyerek geçirdi. Ertesi gün, yardım ettiği İsrâiloğulları'ndan olan kişinin yine başka bir Mısırlı ile kavga ettiğini ve kendisinden yardım istediğini gördü. Ona yardım etmek isteyince, Mısırlı kendisine, dün birisini öldürmüş olduğunu, arayı bulacak yerde haksızlık etmeye kalktığını söyledi. Hz. Mûsâ bu olayda, sadece tarafları ayırmak, belki sırf İsrâiloğulları'ndan olduğu için, haksızlığa uğrayan birisine yardım etmek istemişti. Onun öldürmek kastı yoktu. Ama kastı aşan bir sonuçla karşılaştığı için üzülmüş ve Cenâb-ı Hakk'a tevbe etmiştir.

Kavga edenlerden birisi Firavun'un adamlarından bir Kıptî idi. Kıptî'nin, Firavun'un ekmekçisi olup, diğerinden fırına odun taşımamasını istediği ve kavganın bu yüzden çıktığı nakledilmiştir. Hz. Mûsâ, haksızlığa uğrayan kişinin yardım istemesi üzerine, yardım etmek istemiş, fakat hasmın ölümüyle istemediği bir sonuç meydana gelmiştir.¹⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âlemler içinde Nûh'a selâm olsun! İşte Biz, iyilik eden ve işini iyi yapanları böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, Bizim mü'min kullarımızdandı.”**¹⁹

“Hani sen birini öldürmüştün de, seni üzüntüden kurtarmıştık. Böylece seni birçok sınamadan geçirdik! Daha sonra, yıllarca Medyen halkı arasında kaldın. Sonunda, Ey Mûsâ! (Benim) belirlemem üzerine buraya geldin!”²⁰

“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan nîmetlerin helâl ve temiz olanlarından yiyin ve şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır. Şeytan size hep kötü ve çirkin işleri emreder ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi ister.”²¹

“(Âdem ile Havva) şöyle duâ ettiler: Ey Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, mutlaka ziyâna uğrayanlardan oluruz.”²²

18. Kurtubî, Câmi', XIII, 172. Bk. Tevrat, Çıkış, II, 11 vd.

19. Sâffât, 37/79-81.

20. Tâhâ, 20/40.

21. Bakara, 2/168-169.

22. A'râf, 7/23.

“Yine o takvâ sahipleri çirkin bir iş yaptıkları veya kendilerine zulmettikleri zaman, Allâh’ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını isterler. Zaten günahları, Allah’tan başka kim bağışlayabilir? Bir de onlar, işledikleri (günahta) bile bile ısrar etmezler.”²³

“Onlar Allâh’ı bırakıp kendilerine bir fayda ve zarar vermeyen şeylere tapıyorlar! Böylece inkârcı kişi Rabbine karşı uğraşıp durmaktadır.”²⁴

“Sen, bu kitabın sana vahyedileceğini ummuyordun. Bu, ancak Rabbinden bir rahmettir. Öyleyse sakın kâfirlere arka çıkma!”²⁵

20-21. âyetlere göre, kentin uzağından gelen bir adam Mûsâ’ya, olayın duyulduğunu ve ilgililerin kendisini aramakta olduğunu, bir an önce kenti terk etmesini, kendisinin onun iyiliğini isteyen biri olduğunu söyledi. Hz. Mûsâ, etrafı kollayarak kenti terk etti ve Medyen’e doğru yola çıkınca şöyle duâ etti: “Ey Rabbim! Beni bu zâlim toplumun zulmünden kurtar.”

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Firavun ve kavminin ileri gelenlerinin, işkence etmesinden korktukları için, kendi kavminden bir grup gençten başka kimse Mûsâ’ya îmân etmedi. Çünkü Firavun, o yerde gerçekten ululuk taslayan bir zorba idi ve şüphesiz ki o, aşırı gidenlerdendi. Mûsâ: ‘Ey kavmim! Eğer Allâh’a îmân etmiş ve kendinizi O’na teslim etmişseniz, o hâlde, yalnız O’na güvenip dayanın!’ dedi. Onlar dediler ki: ‘Biz, yalnızca Allâh’a güvenip dayandık. Ey Rabbimiz! Bizi, o zâlimler toplumunun elinde perişan etme! Bizi merhametinle o kâfirler toplumundan kurtar!’”**²⁶

Bu arada Firavun ailesinden îmânını gizleyen birisi onlara şu öğütlerde bulunur: “Firavun ailesinden olup da, îmânını gizleyen bir adam şöyle dedi: “Siz bir adamı; sırf ‘Rabbim Allah’tır.’ dediği için mi öldüreceksiniz? Oysa o, size Rabbinizden apaçık delillerle gelmiştir. Hem o bir yalancı ise, çok geçmez, yalanı kendi boynuna dolandır. Eğer doğru söylüyorsa, size yaptığı tehditlerin bir kısmı olsun sizin başınıza gelir! Çünkü Allah aşırı giden, çok yalancı kimseyi doğru yola çıkarmaz. Ey kavmim! Bugün mülk, yeryüzünde üstünlüğü sağlamış kimseler olarak, elbetteki sizindir.

23. Âl-i İmrân, 3/135.

24. Furkan, 25/55.

25. Kasas, 28/86.

26. Yûnus, 10/83-86.

Ama Allâh'ın azâbı bize gelip çatarsa, ona karşı bize kim yardım eder?' Firavun: 'Ben size, sadece kendi görüşümü söylüyorum ve size doğru yolu göstermekten başka bir şey yapmıyorum.' dedi."

"Îmân etmiş olan o adam dedi ki: 'Ey kavmim! Ben üzerinize önceki toplumların günü (Ahzâb) gibi bir günün gelmesinden korkuyorum. Nûh kavminin, Âd'ın, Semûd'un ve onlardan sonra gelenlerin durumu gibi bir duruma düşmenizden korkuyorum. Allah, kulları için bir zulüm istemez. Ey kavmim! Gerçekten sizin için, o bağırsıp çağrışma gününden korkuyorum. O gün arkanızı dönüp kaçarsınız. Çünkü sizi Allah'tan kurtaracak kimse yoktur. Allah kimi saptırırsa, artık onu doğru yola iletecek kimse de yoktur!'"²⁷

27. Mü'min, 40/28-33.

﴿ BÂB 3 ﴾

**MEDYEN SUYU, MÛSÂ'NIN İKİ KIZA YARDIMI,
ŞUAYB ﷺ İLE BULUŞMA, ONUN KIZI İLE EVLENME**

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَى رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءَ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمُتَّ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

22- Mûsâ Medyen tarafına doğru yönelince, “Umarım, Rabbim beni doğru yola iletir.” dedi.

23- Medyen suyuna varınca, orada hayvanlarını sulayan bir toplulukla karşılaştı. Onların gerisinde de, kendi hayvanlarını engelleyen iki kadın gördü. Onlara, “Sizin işiniz

nedir?” diye sordu. Onlar, “Çobanlar hayvanlarını sulayıp çekilmeden biz sulamayız; babamız da çok yaşlıdır.” dediler.

24- Bunun üzerine Mûsâ, onların yerine davarlarını suladı; sonra da gölgeye çekildi ve “Ey Rabbim, dedi, doğrusu bana vereceğin iyiliğe ihtiyâcım var!”

25- Derken, o iki kadından biri, utana utana yürüyerek ona geldi. “Babam, dedi, bizim için (hayvanları) sulamanın karşılığını vermek üzere seni çağırıyor.” Mûsâ ona (Şuayb'a) gelip başından geçenleri anlatınca o, “Korkma, artık o zâlim kavimden kurtuldun.” dedi.

26- (Şuayb'ın) iki kızından biri, “Babacığım, onu ücretli olarak tut. Çünkü senin ücretle çalıştıracağın en iyi kimse, işte bu güçlü ve güvenilir kimsedir!”

27- Şuayb (Mûsâ'ya) dedi ki: “Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer süreyi on yıla tamamlarsan bu da senden; ama ben sana güçlük vermek istemem. İnşâallah beni iyi kimselerden bulacaksın.”

28- Mûsâ dedi: “Bu seninle benim aramda bir sözleşmedir. Demek ki bu iki süreden hangisini yerine getirirsem getireyim, bana karşı haksızlık edilmeyecek. Söylediklerimize Allah vekildir.”

22-24. âyetlere göre, Hz. Mûsâ'nın Mısır'ı terk edip, Medyen'e doğru yola çıkınca “Umarım Rabbim beni doğru yola iletir.” demiş ve Allah Teâlâ'ya güvenerek yoluna devam etmişti. Medyen Akabe körfezinin kuzeyindeki Maan yakınlarında ve Mısır'a yaya yürüyüşü ile sekiz günlük mesâfede bulunan, eski bir kenttir. Buranın halkı Arap asıllı olup, ataları yukarıda Hz. İbrahim'e dayanıyordu. Bu yüzden, Hz. Mûsâ'nın soyundan olan İbrânîlere hem soy hem de dil bakımından yakındılar. Bu kent o sırada, Firavun'un yönetimi dışındaydı. Şuayb ﷺ sağdı ve orada peygamberlik görevini sürdürüyordu.

Hz. Mûsâ Medyen kuyusunun yanına gelince, herkesin su çekip hayvanlarını suladığını, ancak iki kızın, erkeklerin içine giremeyip hayvanlarını uzakta beklettiklerini gördü. Onların neden böyle yaptıklarını sordu. Onlar

babalarının yaşlı olduğunu, hayvanları sulamak için gelemediğini, kendilerinin de erkeklerin içine sokulmak istemedikleri için ötekilerin hayvanlarını sulayıp gitmelerini beklediklerini söylediler. Mûsâ hemen adamların arasına sokulup kuyudan su çekmiş, kızların hayvanlarını sulamış ve gölgeye çekilip, bundan sonrası için Allah'tan yardım istemişti.

Mûsâ ﷺ daha önce Cenâb-ı Hakk'ın bir lûtfu olarak sarayda iyi imkânlarla yetişmişti. Ancak şimdi yolculuk boyunca aç kalmış ve hiç tanımadığı bu yeni beldede kendisini nelerin beklediğini bilmiyordu. Bu yüzden Allâh'a duâ ederek yardım istemiştir. Nitekim fazla zaman geçmeden duânın sonucunu görmüştür.²⁸

25. âyete göre, evlerine dönmüş olan kızlardan biri Mûsâ'nın yanına geldi, hayvanları sulamasının ücretini vermek üzere babasının kendisini çağırdığını söyledi. Mûsâ'dan, başından geçenleri dinleyen yaşlı zât, ona korkmamasını, artık o zâlim kavimden kurtulduğunu, sekiz veya on yıl hizmet etmesi karşılığında kızlarından birisini kendisiyle evlendirmek istediğini bildirdi.

Yukarıda, “çok yaşlı” diye sözü edilen kişi, Medyen yöresinde peygamber olan Şuayb ﷺ'dir. Sözü edilen kızlar da, onun kızlarıdır. Sûre, adını bu âyette geçen “kasas (hikâye/öykü)” sözcüğünden almıştır. Rivâyete göre Hz. Mûsâ, Hz. Şuayb'ın evine hayvanları sulama ücreti almak için değil, ziyaret için gitmişti. Hatta ikram edilen yemeği, karşılıksız yaptığı hizmetin bedelidir, diye yemek istememiş, her misafire yemek çıkarmanın, onlarca âdet olduğu söylenince yemiştir.

26-28. âyetlere göre Hz. Mûsâ'nın, işçi olarak alınmasını Şuayb ﷺ'in kızlarından birisi babasından rica etmişti. Bunun üzerine babası da Mûsâ'nın sekiz veya on yıl süreyle çobanlık yapması şartıyla evlenmelerine izin vermişti. Şuayb ﷺ'in kızını evlendirme karşılığında, sekiz veya on yıl çalışmayı şart koşması, bu bedelin bir başlık veya mehir parası olmasını akla getirmektedir.

MEHİR VE BAŞLIK PARASI

Mehir, evlenecek olan kadının hakkıdır. Babası veya dedesi mehri kadın adına teslim alabilir, fakat ona sahip olamaz. Ancak kadın râzı olmadığı takdirde velîye yapılacak mehir ödemesi geçerli değildir. Kadın; küçük, akıl hastası veya bunamış olursa mehir onun adına velîsine verilir.

Günümüzde “başlık parası” adıyla velînin koca tarafından aldığı para ile çeyiz alınmış veya evlenecek kadına harcanmış olursa bunun mehir olarak nitelendirilmesi mümkündür. Ancak böyle bir parayı kızın babası alır ve kendi özel işleri için harcamış olursa bunun mehir ile ilgisi bulunmaz. Acaba kızın babasının mehir dışında damattan böyle bir parayı alma hakkı var mıdır? Aşağıda, başlık parası denilen bu paranın hükmünü belirlemeye çalışacağız.

Ebû Hanîfe ve diğer kimi fakihlere göre, kızın babasının evlenecek erkekten mehir dışında bir şey alması câiz değildir. Osmanlı Devleti uygulamasında başlık parası için “cebrî hibe (zor altında kalanın yaptığı bağış)” hükümleri uygulanmıştır. Buna göre koca, uygun bulduğu takdirde başlık parasını daha sonra rucû yoluyla kayın pederinden geri isteyebilecektir. Ancak böyle bir rucû, aile içinde huzursuzluklara yol açabileceği için belki evliliğin yürümemesi durumunda başlık parasının geri istenmesi düşünülebilir. Nitekim 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi'nde başlık parası şu şekilde düzenlenmiştir: “Mehir, evlenen kadının hakkı olup onunla çeyiz yapmaya zorlanamaz. Bir kızı evlendirmek veya teslim etmek için ana-baba veya diğer hısımların, kocadan akçe veya benzeri şeyleri almaları memnûdur”²⁹

Ahmed b. Hanbel'e göre baba, kızını evlendirirken mehir yanında başka bir meblâğ alabilir. Delil; Hz. Mûsâ'nın Şuayb عليه السلام'ın kızı ile evlenmek için sekiz yıl çobanlık yapmasıdır. Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Şuayb عليه السلام, Mûsâ'ya dedi ki; bu iki kızımdan birini, bana sekiz yıl işçilik yapman şartıyla, sana nikâhlamak istiyorum. Eğer işçiliğini on yıla tamamlarsan o da kendinden.”**³⁰ Bu âyet-i kerîme, karşılığında ücret alabilen yararlanmanın mehir olabileceğini gösterir. Hanbelîler dışındaki diğer mezheplere göre, burada başlık parasından çok babanın kızı adına almış olduğu mehir söz konusudur. Nitekim, Hz. Mûsâ'nın, Şuayb عليه السلام'ın yurdunda evlendirilmesi ve daha sonra mal-mülk sahibi olarak yeniden Mısır'a dönmesi bunu gösterir.³¹

29. HAK mad. 89, 90.

30. Kasas, 28/27.

31. Döndüren, Aile İlmihali, İst. 1995, s. 227; Şâmil İslâm Ansiklopedisi, “Mehir” mad. IV, 110.

﴿ BÂB 4 ﴾

**MISIR'A DÖNÜŞTE MÛSÂ'YA İLK VAHİY, ASÂ VE
BEYAZ EL MÛCİZESİ, HÂRÛN, FİRAVUN KAVMİNİN
İNKÂRCILIĞI, HÂMÂN'IN YAPTIĞI KULE**

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ
لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ
لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي
الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾
وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ
يَا مُوسَى أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْأَمِينِينَ ﴿٣١﴾ أَسْلُكَ يَدَكَ فِي
جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ
فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ
﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَأَخِي
هَارُونَ هُوَ أَفْضَحُ مَنِّي لِسَانًا فَارْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ
أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا
فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا
جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا
بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾ وَقَالَ مُوسَى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَى
مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي ۚ فَأَوْقَدْ لِي
يَا هَامَانَ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى
وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِنَّا لَا يُزْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَآخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ
فِي الْيَمِّ ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ أَيْمَةً
يُدْعُونَ إِلَى النَّارِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ لَا يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَاتَّبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ
الدُّنْيَا لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾

29- Mûsâ, süreyi tamamlayıp ailesiyle birlikte yola çıkınca, Sînâ dağının sağ tarafında bir ateş gördü. Ailesine dedi ki: “Siz burada bekleyin, bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber getiririm yahut bir ateş koru getiririm de ısınırsınız!”

30- Mûsâ oraya vardığında, o kutsal yerdeki vâdinin sağ kıyısındaki ağaçtan kendisine şöyle seslenildi: “Ey Mûsâ! Ben âlemlerin Rabbi olan Allâhım!”

31- “Asâni yere at!” Mûsâ asâyı yılan gibi hareket eder görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. “Ey Mûsâ! Geri dön, korkma; çünkü sen güvende olanlardansın.”

32- “Elini de koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz bir hâlde çıksın! Korkuyla açılan kollarını indir. İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına karşı, Rabbinden sana verilen iki mucizedir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir topluluk olmuşlardır!”

33- Mûsâ dedi: “Ey Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm. Bu yüzden, onların beni öldürmelerinden korkuyorum.”

34- “Kardeşim Hârûn, benden daha iyi konuşur. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Çünkü onların beni yalanlamalarından korkuyorum.”

- 35- Allah dedi: “Biz seni kardeşinle destekleceğiz ve her ikinize de öyle bir güç vereceğiz ki mucizelerimiz sayesinde, onlar size asla erişemeyecekler. Siz ve size tâbî olanlar mutlaka üstün geleceksiniz!”**
- 36- Mûsâ onlara apaçık mucizelerimizle gelince: “Bu, uydurulmuş sihirden başka bir şey değildir. Biz geçmiş atalarımızdan böyle bir şey işitmedik.” dediler.**
- 37- Mûsâ dedi: “Benim Rabbim, kendi katından hidâyeti kimin getirdiğini ve hayırlı sonun kime âit olacağını en iyi bilendir. Gerçek şu ki zâlimler kurtuluşa eremezler!”**
- 38- Firavun dedi: “Ey ileri gelenler! Sizin için kendimden başka bir ilâh tanımıyorum! Ey Hâmân! Benim için tuğla ocaklarını tutuştur ve bana öyle bir kule yap ki Mûsâ’nın ilâhına ulaşayım; gerçi ben, onun kesinlikle yalan söyleyenlerden biri olduğuna inanıyorum!”**
- 39- Firavun ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve hesap için Bize dönmeyeceklerini sandılar.**
- 40- Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize döktük. Bir bak, o zâlimlerin sonu nasıl oldu!**
- 41- Biz onları, ateşe çağıran öncüler yaptık. Kıyâmet gününde de kendilerine yardım edilmeyecektir.**
- 42- Bu dünyada Biz onların peşlerine bir lânet taktık. Onlar, kıyâmet gününde de kötülenmişler arasındadır.**

29-35. âyetlere göre, Hz. Mûsâ hizmet sûresini tamamladıktan sonra ailesini alıp Mısır’a doğru yola çıktı. Soğuk bir gecede yolunu şaşırınca Sînâ dağının batı yamacına geldi. Eşi hâmile idi ve doğumu yaklaştı. Hava soğuk ve karlı idi. İşte böyle bir ortamda Sînâ dağı tarafında bir ateş gördü ve ilgisi o tarafa çekildi. Hem yolu sormak, hem de ailesinin ısınması için ateş getirmek üzere, ateşin bulunduğu tarafa gitti. O kutlu, bereketli vâdinin sağ yamacında bir ağaçtan Allâh’ın hitâbını işitti.

Sînâ dağındaki hitap, yukarıdaki âyette, “Ben, evet ben âlemlerin Rabbi Allâhım!” şeklindedir. Başka iki sûrede Hz. Mûsâ’ya, “**Gerçekten ben, evet**

ben senin Rabbinim!”³² diye hitâb edilmesi, **“Ateşin içinde ve çevresinde bulunanlar mübârek kılındı.”**³³ diye seslenildiğinin bildirilmesi, bu hitaplar arasında bir çelişki doğurmaz. Çünkü her sûrede hitâbın bir parçası nakledilmiştir.³⁴ Hz. Mûsâ'ya sesin geldiği bu ağacın sarmaşık veya böğürtlen (ulleyk) olduğu nakledilmiştir.³⁵

Sînâ dağındaki bu seslenmenin niteliği tartışılmıştır. Bunun vahiy seslenişi olduğunu söyleyenler olduğu gibi,³⁶ çoğunluk âlimler, seslenmenin aracısız olduğunu söylemiştir. Delil; **“Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu.”**³⁷ âyetinin açık anlamıdır.

Ancak Kur'ân'da, Allah Teâlâ'nın insanla üç şekilden birisi ile konuşacağı bildirilmiştir. Âyette şöyle buyrulur: **“Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir de izniyle ona dilediğini vahyeder. O, gerçekten çok yücedir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”**³⁸ Bunlar: a) Vahiy, b) Perde arkası, c) Elçi aracılığıdır. Buna göre, Hz. Mûsâ ile olan bu konuşma; söz veya anlamın, “vahiy yoluyla” verilmesi şeklinde olmalıdır.³⁹

Sînâ dağındaki bu ilk mülâkatta Hz. Mûsâ'ya verilenler şöyle ifâde edilebilir:

a) Asâ mûcizesi: Hz. Mûsâ elindeki asâyı yere atınca hareket eden bir yılan oluyordu. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey Mûsâ! Sağ elindeki nedir? Mûsâ dedi: ‘O benim asâmdır; ona dayanırım, onunla koyunlarımaya yaprak silkelerim. Onunla başka işlerimi de görürüm.’ Allah dedi: ‘Onu yere at, ey Mûsâ!’ (Mûsâ) onu yere attı, bir de ne görsün, o bir yılan olmuş koşuyor! Allah dedi: ‘Tut onu, korkma, çünkü Biz onu eski hâline sokacağız.’”**⁴⁰

“Bunun üzerine Mûsâ, asâsını bırakıverdi. Bir de ne görsünler, o kocaman bir yılan olmuştur!”⁴¹

32. Tâhâ, 20/12.

33. Neml, 27/8.

34. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXIV, 245.

35. krş. Tevrat, Çıkış, II, 16 vd.; Âlûsî, XX, 73.

36. Bk. Tâhâ, 20/13.

37. Nisâ, 4/160.

38. Şûrâ, 42/51.

39. Bk. Elmalılı, age, Kasas, 28/30.

40. Tâhâ, 20/17-21.

41. Şuarâ, 26/32.

b) Elini koynuna sokup çıkarınca, elin bembeyaz olması: Bu ikisi ona verilen en önemli ve sürekli mucizelerdi. 32. âyete göre, Hz. Mûsâ elini koynuna sokunca eli güneş gibi nurlu hâle geliyordu.

İlgili âyetlerde şöyle buyurur: **“Bir de elini koynuna sok ki, başka bir mucize olmak üzere kusursuz bembeyaz çıksın! Böylece sana en büyük mucizelerimizden bir kısmını gösterelim.”**⁴²

“Ardından elini çıkardı, bir de ne görsünler, o bakanlara bembeyaz oluverdi! Firavun çevresinde bulunan ileri gelenlere dedi ki: Bu, gerçekten usta bir sihirbaz! Sihriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor; şimdi ne diyeceksiniz?”⁴³

“Elini koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz çıksın. Dokuz mucize ile Firavun’a ve kavmine git. Çünkü onlar fâsık bir kavim oldular. Böylece, mucizeler onların gözleri önüne serilince: ‘Bu apaçık bir sihir!’ dediler.”⁴⁴

c) Hz. Mûsâ’nın, Firavun’un adamlarından birini öldürmesi ve bu yüzden Mısır’a dönmekten korkması: İlgili âyette şöyle buyrulur:

“Bir de (yanlışlıkla) sen birini öldürmüştün de, seni üzüntüden kurtarmıştık. Böylece seni birçok sınamadan geçirdik! Daha sonra, yıllarca Medyen halkı arasında kaldın. Sonunda, Ey Mûsâ! (Benim) belirlemem üzerine buraya geldin!”⁴⁵

d) Kardeşi Hârûn’un da yardımcı olarak elçi yapılması isteği ve bütün bu isteklerin kabul edildiğinin Allah Teâlâ tarafından bildirilmesi:

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Mûsâ dedi: ‘Rabbim! Göğsüme genişlik ver. Benim işimi kolaylaştır. Dilimden şu düğümü çöz; ki sözümü iyi anlasınlar. Bana ailemden bir de yardımcı ver. Kardeşim Hârûn’u. Onunla arkamı güçlendir. Ve onu işime ortak yap.’”**⁴⁶ **“(Allah) dedi: ‘Ey Mûsâ! İstediklerin sana verildi.’”**⁴⁷

“Mûsâ dedi: Ey Rabbim, onların beni yalanlamalarından korkuyorum. Göğsüm daralıyor, dilim tutuluyor; onun için Hârûn’u

42. Tâhâ, 20/22-23.

43. Şuarâ, 26/33-35.

44. Neml, 27/12-13.

45. Tâhâ, 20/40.

46. Tâhâ, 20/25-32.

47. Tâhâ, 20/36.

da peygamber olarak gönder. Üstelik onlara göre benim bir suçum var. Bu yüzden onların beni öldürmelerinden korkuyorum. Allah dedi: Hayır, ikiniz de âyetlerimizle gidin. Şüphesiz Biz sizinle beraberiz ve her şeyi işitmekteyiz. Haydi, Firavun'a gidin ve ona deyin ki: Biz, gerçekten âlemlerin Rabbinin elçileriyiz. İsrâiloğulları'nı bizimle birlikte gönder.”⁴⁸

“Rahmetimizden dolayı ona kardeşi Hârûn'u bir peygamber olarak armağan ettik.”⁴⁹ “Andolsun ki Biz Mûsâ'ya Kitabı verdik ve kardeşi Hârûn'u da kendisine yardımcı tâyin ettik.”⁵⁰

“Andolsun ki Biz, Mûsâ ile Hârûn'a da lûtuflarda bulunduk. Her ikisini ve kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık. Onlara yardım ettik de üstün geldiler. Hem onlara o belli kitabı (Tevrat'ı) verdik. Kendilerini doğru yola çıkardık. Sonra gelenler arasında, onlara iyi bir ün bıraktık. Mûsâ'ya ve Hârûn'a selâm olsun! İşte Biz iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız. Çünkü bunların ikisi de, Bizim mü'min kullarımızdandı.”⁵¹

e) Mûsâ, Hârûn ve onlara tâbî olanların, Firavun ve hânedanına üstün gelecekleri sözünün Allah Teâlâ tarafından verilmesi: İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Biz peygamberlerimize de, îmân edenlere de hem dünya hayatında, hem de şâhitlerin hazır bulunacağı kıyâmet gününde elbette yardım edeceğiz.”⁵²**

“Allah: ‘Ben ve peygamberlerim mutlaka üstün geleceğiz.’ diye yazmıştır. Gerçekten de Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.”⁵³

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

**36- Mûsâ onlara apaçık mucizelerimizle gelince: “Bu, uydu-
rulmuş sihirden başka bir şey değildir. Biz geçmiş ata-
larımızdan böyle bir şey işitmedik.” dediler.**

48. Şuarâ, 26/12-17.

49. Meryem, 19/53.

50. Furkan, 25/35.

51. Sâffât, 37/114-122.

52. Mü'min, 40/51.

53. Mücâdele, 58/21.

36. âyete göre Mûsâ, Firavun ve adamlarına açık mûcizeler gösterdiği hâlde, onlar bunun sihirden başka bir şey olmadığını, atalarından böyle bir şey işitmediklerini söyleyip, Mûsâ'yı yalanladılar. Kendisinin bir tanrı olduğunu sanan Firavun, Allâh'a ve âhiret gününe inanmadığı için, ülkesinde zorbalık yapıyor ve halkı sınıflara ayırarak, zayıf düşürdüğü İsrâiloğulları'na zulüm yapıyor ve hesap için Allâh'ın huzûruna çıkmayacaklarını sanıyordu.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine tarafımızdan gerçek (mûcize) gelince: ‘Bu kesinlikle bir sihir!’ dediler. Mûsâ: ‘Size gerçek gelmişken, böyle mi diyorsunuz? Bu bir sihir mi? Oysa sihirbazlar kurtuluşa eremezler!’ dedi.”**⁵⁴

“Elini koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz çıksın. Dokuz mûcize ile Firavun’a ve kavmine git. Çünkü onlar fâsık bir kavim oldular.’ Böylece, mûcizeler onların gözleri önüne serilince: ‘Bu apaçık bir sihir!’ dediler.”⁵⁵

“Kavminin ileri gelen inkârcıları şöyle dediler: Bu, sadece sizin gibi bir beşerdir. Size üstünlük sağlamak istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermek) isteseydi, elbette melekler gönderirdi. Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey işitmedik.”⁵⁶

وَقَالَ مُوسَى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ
عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ
مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرِي ۖ فَأَوْقَدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ
لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَىٰ إِلَهِ مُوسَى ۖ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ
﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُم إِلَيْنَا
لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾

37- Mûsâ dedi: “Benim Rabbim, kendi katından hidâyeti kimin getirdiğini ve hayırlı sonun kime âit olacağını en iyi bilendir. Gerçek şu ki zâlimler kurtuluşa eremezler!”

54. Yûnus, 10/76-77.

55. Neml, 27/12-13.

56. Mü'minûn, 23-24.

38- Firavun dedi: “Ey ileri gelenler! Sizin için kendimden başka bir ilâh tanımıyorum! Ey Hâmân! Benim için tuğla ocaklarını tutuştur ve bana öyle bir kule yap ki Mûsâ'nın ilâhına çıkayım; gerçi ben, onun kesinlikle yalan söyleyenlerden biri olduğuna inanıyorum!”

39- Firavun ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve hesap için Bize dönmeyeceklerini sandılar.

37-39. âyetlere göre, Mûsâ ﷺ kavmine gerçeği kimin getirdiğini ve hayırlı sonun kime âit olacağını en iyi bilenin Allah Teâlâ olduğunu ve zâlimlerin asla kurtuluşa eremeyeceklerini bildirmişti. Firavun ise kendinden başka bir ilâh tanımadığını söylemiş, veziri Hâmân'dan, Mûsâ'nın tanrısını göklerde araştırmak için yüksek bir kule yapmasını istemiş, bu sayede Mûsâ'nın ilâhını görebileceğini iddiâ etmişti. Çünkü o ve askerleri böbürlenerek Allâh'a ve âhiret gününe inanmıyorlardı.

Yukarıdaki 38. âyette sözü edilen Hâmân, Firavun'un veziri olup, “Amon” ismini çağrıştırıyor.⁵⁷ Diğer yandan Hâmân, Tevrat'a göre, MÖ V. yy'da Fars kralı bulunan Ahaşveroş'un veziri olup, ülkedeki bütün Yahudileri öldürtmeye kalkışmış, kralın Yahudi olan karısı Ester, hünerle Hâmân'ı idam ettirmeyi başarmıştır.⁵⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yakında dünya hayatı sona erince kimin haklı çıkacağını siz de bileceksiniz! Gerçek şu ki, zâlimler kurtuluşa eremezler.”**⁵⁹ **“Allah adına yalan uyduran veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim olabilir? Hiç şüphe yok ki, zâlimler kurtuluşa ermezler!”**⁶⁰

“Firavun dedi: ‘Eğer benden başka bir ilâh edinirsen, seni mutlaka zindana atılanlardan ederim!’ Mûsâ dedi: ‘Sana apaçık ispat edecek bir şey getirmiş olsam da mı?’ Firavun dedi: ‘Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi getir onu bakalım!’ Bunun üzerine Mûsâ, asâsını bırakıverdi. Bir de ne görsünler, o kocaman bir ejderha oluverdi! Ardından elini çıkardı, bir de ne görsünler, o bakanlara bem-beyaz oluverdi!”⁶¹

57. M. Hamidullah, Aziz Kur'ân, Çeviri, Kasas, 28/38 dipnot.

58. Tevrat, Ester, bâb: 3-7.

59. En'âm, 6/135.

60. En'âm, 6/21.

61. Şuarâ, 26/29-33.

“Andolsun ki Biz Mûsâ’yı mucizelerimizle ve apaçık bir delille gönderdik. Firavun’a, Hâmân’a ve Kârûn’a. Ama onlar: ‘Bu, çok yalancı bir sihirbazdır!’ dediler. Mûsâ, onlara katımızdan gerçeği getirdiğinde: ‘Onunla birlikte îmân etmiş olan kimselerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın!’ dediler. Ama o kâfirlerin tuzağı hep boşa çıktı!”⁶²

“Firavun dedi ki: ‘Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap ki, belki yollara ulaşarım! Yani göklerin yollarına erişirim de Mûsâ’nın Tanrısı’nı görürüm! Çünkü ben onun yalancı olduğunu düşünüyorum.’ Böylece Firavun’a, yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve yoldan saptırıldı. Firavun’un tuzağı tamamen boşa çıktı.”⁶³

“Bunun üzerine Mûsâ, Firavun’a o büyük mucizeyi gösterdi. Fakat o, yalanladı ve isyan etti. Sonra koşarak dönüp gitti. Hemen adamlarını topladı ve seslendi: ‘Ben sizin en büyük Rabbinizim!’ dedi. Allah da onu dünya ve âhiret azâbıyla cezâlandırıldı. Elbette burada Allah’tan korkan kimseler için bir ibret vardır!”⁶⁴

فَاخْذَنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ ۖ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾

40- Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize döktük. Bir bak, o zâlimlerin sonu nasıl oldu!

40. âyete göre, Yüce Allah ateşe çağıran bu küfür önderlerini, Hz. Mûsâ’nın bir mucizesi olarak açılan denizden karşı sahile geçtikleri sırada, birleşen deniz suları ile boğmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani bir zamanlar sizin için denizi yarıp, sizi kurtarmış ve siz bakıp dururken Firavun’un adamlarını da suda boğmuştuk!”⁶⁵**

“Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taşıyor ve kötü tuzaklar kuruyorlardı. Oysa kötü tuzak sahibine geri döner. O hâlde onlar daha öncekilere uygulanan ilâhî kânundan başka bir şey mi bekliyorlar?

62. Mü’min, 40/23-25.

63. Mü’min, 40/36-37.

64. Nâziât, 79/20-26.

65. Bakara, 2/50.

Sen Allâh'ın kânununda (sünnetinde) asla bir değişme bulamazsın. Sen Allâh'ın kânununda asla bir sapma da bulamazsın.”⁶⁶

“Hayır, onlar, bilgisini kavrayamadıkları ve yorumu da henüz kendilerine gelmemiş olan bir şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Ama zâlimlerin sonunun ne olduğu-na bir bak!”⁶⁷

“Sana haberi geldi mi orduların? Firavun ve Semûd'un? Doğrusu o inkâr edenler bir yalanlama içindedirler. Allah ise onları arkalarından kuşatmıştır.”⁶⁸

وَجَعَلْنَاهُمْ آئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ لَا يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾
وَأَتَّبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾

41- Biz onları, ateşe çağıran öncüler yaptık. Kıyâmet gününde de kendilerine yardım edilmeyecektir.

42- Bu dünyada Biz onların peşlerine bir lânet taktık. Onlar, kıyâmet gününde de kötülenmişler arasındadır.

41-42. âyetlerde, Allah Teâlâ Firavun ve adamlarını cehenneme çağıran öncüler yaptığını, kıyâmet günü kendilerine yardım edilmeyeceğini, bu dünyada peşlerine bir lânet taktığını, kıyâmet gününde daha da çirkinleşceklerini haber vermektedir.

Yukarıdaki 42. âyette “el-makbûhîn” kelimesini, kimi müfessirler “el-matrûdîn” şeklinde açıklar. Bu takdirde anlam “kovulmuşlar.” şeklinde olur. Oysa “kabîh” çirkin, “makbûh” çirkinleştirilmiş, demektir. Bu yüzden biz meâlde, ikisinin ortası olarak, “kötülenmişler.” anlamı verdik. Çünkü kaba-hatli bulunmak, aynı zamanda kötülenmiş olmak demektir.

İbn-i Abbâs'a göre, kıyâmet günü bunların yüzleri kapkara, gözle-ri kanlı ve son derece çirkin bir durumda olacakları için bu şekilde anıl-mışlardır.

66. Fâtır, 35/43.

67. Yûnus, 10/39.

68. Burûc, 85/17-20.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Müşrik kadınlar îmân etmedikçe onlarla evlenmeyin! Hoşunuza gitse bile, müşrik bir kadından, mü'min bir câriye daha hayırlıdır. Îmân etmedikçe müşrik erkekleri de, (mü'min kadınlarla) evlendirmeyin. Hoşunuza gitse bile, müşrik bir erkekten, mü'min bir köle daha hayırlıdır. Çünkü bunlar sizi ateşe çağırırlar. Allah ise, izniyle cennete ve bağışlanmaya çağırır. Allah, düşünüp öğüt alsınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.”**⁶⁹

“Kıyâmet gününde Firavun kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Onların varacağı yer ne kötü yerdir! Onlar bu dünyada da kıyâmet gününde de lânete uğratıldılar! Onlara verilen bu armağan ne kötü armağandır!”⁷⁰

“Biz onları kıyâmet gününde kör, dilsiz ve sağır olarak yüzüstü haşrederiz. Onların varacakları yer cehennemdir; ateşi yavaşladıkça, onlara ateşin alevini arttırırız! İşte bu onların cezâsıdır. Çünkü onlar; âyetlerimizi inkâr etmişler ve “Biz bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak yığını hâline geldiğimiz zaman, biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?” demişlerdir.”⁷¹

“O gün Sûr'a üflenir ve o günde Biz suçluları korkudan gömgök olmuş bir hâlde mahşerde toplarız.”⁷²

69. Bakara, 2/221.

70. Hûd, 11/98-99.

71. İsrâ, 17/97-98.

72. Tâhâ, 20/102.

﴿ BÂB 5 ﴾

MÛSÂ VE TEVRAT, BÛTÛN BU OLAYLARIN BİLGİSİNİN HZ. MUHAMMED'E VERİLMESİ, ZAMANIN GEÇMESİNİN HÜKÜMLERE ETKİSİ, PEYGAMBERLERİN UYARICI OLARAK GELMESİ

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ بَصَائِرَ
لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ
الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾
وَلَكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ
مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ
الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَيْهِمْ مِنْ نَذِيرٍ
مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمْتَ
أَيْدِيَهُمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتَكَ وَنَكُونَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا
أُوتِيَ مُوسَى ۖ أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ ۚ قَالُوا سِحْرَانِ
تَظَاهَرَا ۖ وَقَالُوا إِنَّا بِكُلِّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ
هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا أَتَّبِعُهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ
فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ ۖ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى
مِّنَ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ۖ ﴿٥١﴾

- 43- Andolsun Biz önceki nesilleri yok ettikten sonra, insanların gönül gözünü açmak, bir hidâyet rehberi ve bir rahmet olmak üzere Mûsâ'ya o Kitab'ı verdik ki, düşünüp öğüt alsınlar!**
- 44- Biz Mûsâ'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada, sen dağın batı yamacında değildin ve olayı görenlerden de değildin.**
- 45- Kaldı ki Biz, nice nesiller yarattık ve onların üzerinden uzun yıllar geçti. Ayrıca sen Medyen halkı arasında da bulunmadın ki, onlardan öğrenip âyetlerimizi Mekke halkına okuyasın. Aksine seni peygamber olarak gönderip, sana vahyeden Biziz.**
- 46- Biz (Mûsâ'ya) nidâ ettiğimizde sen Tûr'un yanında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak, senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir toplumu uyarsın ve onlar da düşünüp öğüt alsınlar diye (Biz seni peygamber olarak gönderdik).**
- 47- Biz, işledikleri günahlar yüzünden başlarına bir musîbet geldiğinde: “Ey Rabbimiz! Keşke bize bir peygamber gönderseydin de, Senin âyetlerine uysaydık ve mü'minlerden olsaydık!” demesinler diye seni peygamber gönderdik.**
- 48- Ama tarafımızdan kendilerine o gerçek (Peygamber) gelince dediler ki: “Mûsâ'ya verilenin bir benzeri ona da verilmeli değil miydi?” Peki daha önce Mûsâ'ya verileni de inkâr etmediler mi? Nitekim, “Bu ikisi (Tevrat ve Kur'ân), birbirini destekleyen iki sihirdir. Biz hepsini inkâr ediyoruz.” demediler mi?**
- 49- De ki: “Eğer doğru söylüyorsanız, O hâlde Allah katından bu ikisinden (Tevrat ve Kur'ân'dan) daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım!”**
- 50- Eğer sana cevap veremezlerse, bil ki onlar, hevâ ve heveslerine uymaktadırlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın, hevâ ve hevesine uyandan daha sapkın kim olabilir? Şüphesiz ki Allah, zâlimler toplumuna doğru yolu göstermez.**

51- Andolsun ki, düşünüp öğüt alsınlar diye Biz onlara vah-yi birbiri ardınca ulaştırdık.

43-44. âyetlerde, Allah Teâlâ Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût ﷺ'in kavimle-rini helâk ettikten sonra, Hz. Mûsâ'ya Tevrat'ı verdiğini ve bu Kitab'ın in-sanlar için bir ışık, yol gösterici bir rehber ve bir rahmet olmasını dilediğini, Mûsâ'ya Tevrat verilirken Hz. Muhammed'in orada bulunmadığını ve buna şâhit de olmadığını belirtmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Firavun, ondan öncekiler ve altı üstüne getirilmiş beldeler halkı (Lût kavmi), hep o günahı (şirki) işle-diler! Böylece Rab'lerinin peygamberine karşı geldiler. O da onları pek şiddetli bir şekilde yakalayiverdi!”**⁷³

“Andolsun Biz Mûsâ'ya hidâyeti verdik. İsrâiloğulları'nı da o ki-taba (Tevrat'a) mîrasçı kıldık ki, temiz akıl sahipleri için bir irşad ve bir hatırlatma olsun!”⁷⁴

“Bu (Kur'ân), insanların kalp gözlerini açan bir nur, kesin olarak inanan bir toplum için bir hidâyet ve bir rahmettir.”⁷⁵

“İşte bütün bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir! Çünkü bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. Artık sabret! Çünkü güzel sonuç takvâ sahiplerinindir.”⁷⁶

وَلَكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۖ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ
مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۖ وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾

45- Kaldı ki Biz, nice nesiller yarattık ve onların üzerinden uzun yıllar geçti. Ayrıca sen Medyen halkı arasında da bulunmadın ki, onlardan öğrenip âyetlerimizi Mekke hal-kına okuyasın. Aksine seni peygamber olarak gönderip, sana vahyeden Biziz.

73. Hâkkâ, 69/9-10.

74. Mü'min, 40/53-54.

75. Câsiye, 45/20.

76. Hûd, 11/49.

45. âyetle her nesil geçtikçe hükümlerin yenilendiğine işaret edilir. Fıkıhta, “ezmânın teğayyürü ile ahkâmın teğayyürü inkâr olunamaz” kaidesinin bir aslı demek olan bu veciz âyet, Hz. Muhammed ﷺ’in peygamber olarak gönderilmesinin bir sırrını ve hikmetini göstermekte ve Kur’ân’ın her zaman hakim olabildesinin esas yönünü anlatmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İmân edenlerin Allâh’ı anma ve O’ndan inen gerçek için kalplerinin saygı ile yumuşaması zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir. Bilin ki Allah ölümünden sonra yeryüzünü canlandırıyor. Aklınız ersin diye gerçekten, size âyetleri açıkladık.”**⁷⁷

Ebû Hüreyre ؓ’ten rivâyet edildiğine Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ bu ümmete şüphesiz ki her yüz yıl başında dînini yenileyecek kimse gönderir.”⁷⁸ Bu hadîs-i şerîf yüzyıldan yüzyıla bu âyetlerin uygulamasına teşvik edici ilâhî bir vaaddir.⁷⁹

ZAMANIN DEĞİŞMESİ İLE HÜKÜMLERİN DEĞİŞMESİ

Hz. Peygamber ﷺ toplumun çeşitli problemlerini çözerken belirli nite-lik ve kuralları gözetmiştir. O’nun bu konuda izlediği yolu şu şekilde açık-layabiliriz:

1- Bâzı emir veya yasaklarda yarar ya da zararı açıklamıştır.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ey gençler topluluğu, sizden ki-min evlenmeye gücü yeterse, evlensin. Çünkü evlilik gözü haramdan ve iffeti zinâdan daha koruyucudur. Kimin buna gücü yetmezse oruç tutsun, çünkü oruç şehveti kırar.”⁸⁰ Burada evlenme; gözü ve iffeti haramdan ko-ruma ve oruç tutma ise şehveti kırma illetine bağlanmıştır.

Yine hadiste şöyle buyurulmuştur: “Sizden biriniz kardeşinin alışverişi üstüne alışveriş yapmasın ve onun dünürlüğü üstüne dünür göndermesin.”⁸¹ Burada illet açıklanmamış olmakla birlikte, yasaklama illetinin “mü’minler

77. Hadîd, 57/16-17.

78. Ebû Dâvûd, Hâkim ve Beyhakî; Münâvî, “et-Teyisr bi Şerhi'l Câmi'i's-Sağîr”, I, 267.

79. Elmalılı, age, VI, 45. Âyet tefsiri.

80. Bk. Buhârî, Savm, 10, Nikâh, 2, 3; Müslim, Nikâh, 1, 3; Ebû Dâvûd, Nikâh, 1; Tirmizî, Nikâh, 1.

81. Buhârî, Nikâh, 45, Buyû', 58; Müslim, Buyû', 8, Nikâh, 38, 39; Ebû Dâvûd, 17; Tirmizî, Nikâh, 38.

arasında çıkabilecek anlaşmazlık ve kırıngınlığı önlemek amacı”nın illet olduğunu her düşünen kişi bulabilir.

2- Kimi meşrû amellere zararlı sonuçlarını dikkate alınarak sınırlama getirmiştir.

a) Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (ö. 73/692) aşırı ibadet yüzünden ailevî görevlerini ihmâl etmişti. O, gündüzleri oruç tutar, geceleri de namazla geçirdi. Allâh'ın Elçisi O'na şöyle buyurdu: “*Sen böyle yapma. Oruç tut, tutmadığın da olsun, gece ibadet et ve uyu. Şüphesiz senin üzerinde bedeninin, gözünün, eşinin ve ziyaretçinin hakkı vardır.*” Allah Elçisinin ayda üç gün oruç teklifini Abdullâh'ın az bulması ve bundan daha fazlasına güç yetirebileceğini söylemesi üzerine, kendisine Dâvud عليه السلام'ın orucu gibi bir gün oruç ve bir gün iftar etmek üzere izin verilmiştir.⁸²

b) Hz. Peygamber kendi döneminde imamlık yaparken namazı çok uzatan kimi sahâbelere, durumu öğrenince şöyle buyurmuştur: “*Ey insanlar, siz usandırılıyorsunuz. Sizden kim insanlara namaz kıldırırsa hafif tutsun. Şüphesiz onların içinde hasta, zayıf ve ihtiyaç sahibi kişiler bulunabilir.*”⁸³

3- Kimi fiilleri zararlı görerek yasaklamak istemiş, ancak zararlı olmadığını öğrenince yasaklamaktan vazgeçmiştir.

Bunun en tipik örneği emzikli kadınla cinsel temas meselesidir. Bu konuda Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur: “*Gebe olan ya da çocuğu süt emmekte bulunan kadınla cinsel teması yasaklamak istedim. Ancak İranlıların bu fiili işledikleri hâlde çocuklarına bir zarar gelmediğini duydum.*”⁸⁴ Hadisteki “gıyle” sözcüğü, hem gebe ve hem de çocuğu süt emen kadın anlamına geldiği için tercümede bu şekilde anlam verdik. Müslim'in başka bir rivâyetinde “Eğer bu zararlı olsaydı Fars ve Rum çocuklarına zarar verirdi.”⁸⁵ ifâdesi vardır. Burada Hz. Peygamber'in, gayrimüslimlerin tecrübesinden yararlanarak bir fiili yasaklamaktan vazgeçtiği görülmektedir.

4- Önce kimi fiillerin işlenmesini istemiş, ancak sahâbenin daha güzel bir çözüm önerisi üzerine önceki emirden vazgeçmişti.

a) Ashâb-ı kirâmdan Seleme b. Akva naklediyor: Hayber'in fethedildiği günün akşamı askerler ateş yakıp et pişirirken Allâh'ın elçisi “evcil eşek

82. Buhârî, Savm, 55, 57, 59, Fazâilü'l-Kur'ân, 34, İsti'zân, 38; Müslim, Sıyâm, 182, 186, 192.

83. Buhârî, İlm, 28, Ezân, 63, Müslim, Salât, 182.

84. Müslim, Nikâh, 140, 141.

85. Müslim, Nikâh, 143.

eti” pişirdiklerini öğrenince şöyle buyurmuştur: “Etləri dökün ve kazanları da kırın” Bunun üzerine Hz. Ömer, “Ey Allâh’ın Elçisi, etleri döküp kapları yıkasak olmaz mı?” diye sorunca “Öyle yapın” buyurdu.”⁸⁶ Burada sahâbenin gösterdiği daha güzel bir öneri kabul görmüştür.

b) Bedir Gazvesi’nde suya uzak bir yere konaklamak istenince sahâbe-den Habbab b. el-Münzir şöyle dedi: “Ey Allâh’ın Elçisi, bu kendi görüşünüz mü, yoksa vahye dayalı bir hüküm mü?” Hz. Peygamber kendi görüşü olduğunu söyleyince, Habbab: “Öyleyse su yakınına konaklamamızı uygun bulurum” dedi ve öyle yaptılar.⁸⁷ Burada da sahâbenin önerisi uygulanmıştır.

c) Hendek Gazvesi bir ay kadar uzayınca Allâh’ın Elçisi, sahâbenin korkusunu gidermek için, Gatafan Kabîlesi’nin liderleri Uyeyne b. Hısn ve Hâris b. Avf’la gizlice görüşerek Kureyş’e destek olmamaları karşılığında Medîne hurma hâsılatının üçte birini vermeyi teklif etti. Ancak antlaşmayı imzalamadan önce kendileriyle istişâre ettiği Sa’d b. Muâz (ö. 5/626) ile Sa’d b. Ubâde (ö. 14/635); bunun vahye değil Allah Elçisinin düşmanın gücünü parçalamak düşüncesine dayandığını öğrenince, Sa’d b. Muâz şöyle dedi: “Biz ve onlar Allâh’a ortak koşar ve putlara tapardık. O dönemde onlar bizim misafirimiz olmadıkça veya satın almadıkça bir tek hurmamıza bile göz dikemezdi. Şimdi İslâm’la şereflendiğimiz bu sırada mı onlara mallarımızı vereceğiz?” Bunun üzerine anlaşma yapmaktan vazgeçildi.⁸⁸ Burada Hz. Peygamber Sa’d’ı haklı bularak kendi görüşünde ısrar etmemiştir.

5- Maslahat gereği kimi genel prensiplere istisnâlar getirmiştir.

a) Genel prensip olarak eti yenmeyen hayvanın salyası da necis olup, artığı câiz değildir, ancak kedi ev içinde yaşayan bir hayvan olduğu için zarûret ve maslahata dayanarak hadisle kedinin artığının temiz olduğu belirtilmiştir.⁸⁹

b) Allâh’ın Rasûlü önceleri kurban etlerinin üç günden fazla bekletilmesini yasaklamıştır.⁹⁰ Sahâbenin su tulumlarını kurban derisinden yapmaya ve yağları da eritmeye başladıklarını görünce bu yasağı kaldırmış ve bayram günlerinde çölden gelen yoksul bedevîlerin yararlanması için böyle bir

86. Buhârî, Megâzî, 38.

87. Serahsî, Usûl, Kahire, 1372, II, 91.

88. Serahsî, Usûl, II, 91, 92; Buhârî, Keşf, III, 930.

89. Ahmed bin Hanbel, V, 309.

90. Müslim, Edâhî, 24.

yasak koyduğunu belirtmiş ve “bundan böyle yiye, biriktirin ve tasadduk edin,” buyurmuştur.⁹¹ Hz. Âişe'den nakledildiğine göre bu yasaklama insanların aç kaldığı bir yıla âit olmak üzere yapılmıştır. Çünkü o yıl insanlar bir koyun budunu saklar ve on beş gün sonra yerlerdi.⁹²

c) Hz. Peygamber önceleri kabir ziyaretini yasaklamış ve bunun nedeni de şöyle açıklamıştır: “Allah Yahudi ve Hristiyanlara lânet etsin. Onlar nebîlerinin kabirlerini mescid edindiler.”⁹³ Daha sonra inançlar kökleşince kabir ziyareti serbest bırakılmış ve bu ziyaretlerin âhireti hatırlatacağı da belirtilmiştir.⁹⁴

6- Kimi zaman, zarar durumunu dikkate alarak şahsa göre farklı hüküm vermiştir.

a) Hz. Âişe'den rivâyete göre Allah Elçisi oruçlu iken eşini öper ve onunla mübâşeretle bulunurdu. Ebû Hüreyre şöyle der: “Hz. Peygamber'e yaşlı bir adam gelip, oruçlu iken eşiyile cinsel temas dışında ilgilenip ilgilenemeyeceğini sordu. Hz. Peygamber ona bunu yasaklamadı. Başka bir defasında aynı soruyu genç birisi sorunca olumsuz cevap verdi.”⁹⁵ Buna göre bir konuda hüküm verilirken yarar ve zarar dengesinin gözetildiği anlaşılmaktadır.

b) Abdullah bin Ömer'in naklettiğine göre Hz. Peygamber: “Giysisini büyükenerek yerde sürüyene Allah bakmaz.”⁹⁶ buyurmuştur. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir, dikkat etmezsem kimi zaman benim giysim de sürünüyor, deyince Allâh'ın Elçisi “Sen onu büyükenerek yapanlardan değilsin.” buyurdu.⁹⁷

c) Hz. Peygamber'in damadı olan Hz. Ali (ö. 40/660), bir ara ikinci eş olarak Ebû Cehil'in kızı ile evlenmek istemişti. Bunu haber alan Hz. Muhammed minbere çıkarak şiddetle karşı çıkmış: “Ali benim kızımı boşamak isterse bu mümkündür. Kızımı üzen şey beni de üzer, Allah düşmanının kızı ile Allah elçisinin kızı kesinlikle bir araya gelemes. Ancak bununla birlikte ben helâl olan bir şeyi haram kılmış da olmuyorum.”⁹⁸ buyurmuştur.

91. Müslim, Edâhî, 28.

92. Buhârî, At'ime, 27.

93. Müslim, Mesâcid, 19, 22; Mâlik, Muvatta, Sefer, 85.

94. Ebû Dâvûd, Cenâiz, 77.

95. Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, Mısır, t. y., IV, 236.

96. San'ânî, Sübûlû's-Selâm, 4. baskı, Dâru lhyâi't-Turâsi'l-Arâbi, 1379/1960, IV, 158.

97. San'ânî, age, IV, 158.

98. Aynî, Umdu'tu'l-Kârî, el-Âmira, 1308-1311, IX, 513.

Burada İslâm'a göre meşrû olan bir fiilin uygulanması durumunda birtakım zararlar ortaya çıkabilecekse bu konuda sınırlama ya da yasaklama getirilebileceği görülmektedir.

7- Hz. Peygamber'in, istişâreye dayansın veya dayanmasın, toplum hayatı ile ilgili ortaya koyduğu kimi hükümler yüzünden Yüce Allah tarafından uyarılmıştır.

a) Bedir esirleri için önce âyet gelmemiştir. Hz. Ömer öldürülmelerini, Hz. Ebûbekir ise fidye karşılığı serbest bırakılmalarını teklif etmişti. Bu konuda ikinci görüş uygulanınca, daha sonra gelen âyetle şöyle buyuruldu **“Eğer, Allâh'ın geçmişte verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azap erişirdi.”**⁹⁹ Bunun üzerine Allâh'ın Elçisi çok üzülmüş ve ashâbına şöyle buyurmuştur: **“Fidye alındığı için, sizlere azap şu ağaç kadar yaklaştı. Eğer azap gelseydi Ömer'den başkası kurtulamazdı.”**¹⁰⁰ Burada dünya maslahatı gözetilerek karar verilmiş, fakat âyetle âhiret maslahatına öncelik verilmesine dikkat çekilmiştir.

b) Münâfıkların başkanı Abdullah b. Übey ağır hastalığa yakalanınca Allâh'ın Elçisini çağırması ve kendisi için Allâh'a duâ etmesini istemiştir. Ancak müslümanlara olan zararı yüzünden Allah Teâlâ onu affetmeyeceğini bildirir ve gereksiz yere duâ etmemesini Hz. Peygamber'den istedi.¹⁰¹

8- Hz. Peygamber dünya işlerini ehil olan kimselere bırakmıştır.

Hz. Peygamber ticaret işinden anlar, fakat tarımla uğraşmazdı. Medîne'ye hicret edince insanların hurmaları aşıladıklarını görmüş ve bunun yarar sağlamayacağını düşünerek, aşılalmazsa daha iyi olacağını söylemiştir. Aşı yapmayanların iyi ürün alamaması üzerine **“Ben bir zanda bulunmuştum. Bundan dolayı beni sorumlu tutmayın. Dünya işlerini siz ben-den daha iyi bilirsiniz.”**¹⁰² buyurmuştur. Burada Allah Elçisi'nin insanları deney ve tecrübeye teşvik ettiği görülür. Pezdevî'ye (ö. 493/1099) göre Hz. Peygamber'in içtihatlarının yanlışlığı ve yanılğı üzerinde devam ihtimali yoktur. Çünkü O, içtihadında yanıldığı takdirde Allah Teâlâ tarafından uyarılır.¹⁰³ İbn-i Haldûn'a göre ise, Hz. Peygamber şer'î hükümleri tâlim için

99. Enfâl, 8/68.

100. Bk. İbn Hişâm, Sîre, Kahire, 1383/1963, II, 499; M. Es'ad, İslâm Tarihi, Sâdeleş. A. Lütfi Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul, 1983, s. 606 vd.

101. Bk. Tevbe, 9/80.

102. Serahsî, Usûl, II, 92.

103. Pezdevî, Usûl, İstanbul, 1307, III, 929 vd.

gönderildiğinde, bu nitelikte olmayan dünyevî meselelerde tecrübeye dayanarak konuşabildiği için yanılması mümkündür.¹⁰⁴

Sahâbenin Ta'lil Metodu

1- Hz. Peygamber kimi hükümleri belirli bir niteliğe bağlamış sahâbe ise bu niteliğin hikmetini araştırarak kapsamı genişletmiştir.

Örneğin hadiste “*Seferde el kesilmez.*”¹⁰⁵ buyurulmuş, Tirmizî’de ise “sefer” yerine “gazâ” sözcüğü yer almıştır.¹⁰⁶ Buna göre, burada hırsızın elinin kesilmemesi “sefer ve gazâ” illetine bağlanmış, ancak bunun hikmeti açıklanmamıştır. Ashâb-ı kirâm bu illetin hikmetini araştırmış ve hükmün kapsamını genişletmiştir. Ebû Yusuf’un naklettiğine göre Zeyd b. Sâbit şöyle demiştir: “*Düşmana sığınmasından korkulduğu için, dâru’l-harpte had-di gerektiren bir suç işleyen müslümana had cezâsı uygulanmaz.*”¹⁰⁷ Buna göre Zeyd b. Sâbit, dâru’l-harpte bulunmayı savaş hâli içinde bulunma niteliğinde saymış, diğer yandan el kesme cezâsının kapsamını da tüm hadlere teşmil etmiştir.

Hz. Ömer de ordu komutanlarına, düşman üzerine gidildiği sırada aske-re had cezâsı uygulamamalarını bildirmiştir. Burada da illetin yanında düşmana sığınma endişesi hikmetine dayanıldığı görülür.¹⁰⁸

Huzeyfe b. El-Yeman ise, ordu komutanı Velid b. Ukbe’nin, Rum topraklarında bulundukları sırada içki içmesi üzerine had cezâsının uygulanmamasını “düşmana cesâret verme ve onların saldırıya geçmesine yol açma” endişesine dayandırmıştır.¹⁰⁹

2- Kimi zaman, gösterilen yararlıklar yüzünden had cezâsı affedilmiştir.

Örneğin Kadisiye savaşı sırasında içki içen Ebû Mihcen’i, ordu komutanı olan Sa’d b. Ebî Vakkas tutuklatmıştı. Herkes düşmanla çarpışırken ayağından bağlı tutuklu olarak bulunmak Ebû Mihcen’e ağır gelmiş ve Sa’d’ın eşine yalvararak serbest bırakılmasını sağlamıştır. Bundan sonra düşman

104. İbn-i Haldûn, Mukaddime, Terc. S. Uludağ, Emel Mat., 1982-1983, II, 1172.

105. Ebû Dâvûd, Hudûd, 19.

106. Tirmizî, Hudûd, 20.

107. Ebû Yusuf, er-Reddu alâ Siyeri’l-Evzâ’î, Mısır t. y., s. 81.

108. İbnu’l-Kayyim, l’lâm, III, 6.

109. İbnu’l-Kayyim, age, III, 6.

saflarına dalarak kahramanca çarpışmıştı. Savaşın sonunda, Sa'd'ın eşine verdiği söze uyarak kendiliğinden, cezânın uygulanacağı yere gelmiştir. Bu durumu gören Sa'd, haddi uygulamayarak Ebû Mihcen'i serbest bırakmış, o da artık kesin olarak içki içmemeye karar vermiştir.¹¹⁰

3- Sahâbe hem illeti ve hem de hikmeti ortadan kalkan hükmün de ortadan kalkacağı kanaatine varmıştır.

Hz. Ömer bir Hristiyan'ın da hazır bulunduğu toplulukla istişâre ederek, içkinin hangi durumda nitelik değiştireceğini araştırmış ve şu sonuca varılmıştır: Köpük atmış olan üzüm suyu (asîr) üçte ikisi gidinceye kadar kaynatılırsa, içki olmaktan çıkar. Hz. Ömer bu şekilde kaynatılmış şıranın üzerine üçte iki oranında su karıştırarak içmiştir. Böyle bir durumda artık içki, nitelik değiştirerek ya meyve suyu, ya pekmez ya da sirke gibi başka çeşit bir sıvı hâlini alır.¹¹¹ Böyle bir deneyin günümüzde laboratuvar tahlili ile alkol kontrolünün yapılması gerekir.

4- Sahâbe, nass'a dayanan kimi hükümleri meşrû saymakla birlikte kötü sonuçları önlemek amacıyla uygulamamıştır.

a) Yolculuk sırasında dört rekâtlı namazların iki kılınması Hz. Peygamber, Ebûbekir ve Ömer dönemlerinde uygulanmıştır. Hz. Osman halife iken bir hac yolculuğu sırasında Mina'da namazları tam olarak kıldırması ve bunun sebebini hacılara şöyle açıklamıştır: *"Bu yıl hacda anlayışsız ve bilgisiz kimseler çoğaldı. Onların namazın kısaldığını sanarak sürekli olarak iki rekât kılmalarından korktum."*¹¹² Burada Hz. Osman namazın kısa kılınmasından meşrû olduğunu kabul etmekle birlikte, kimi zararların ortaya çıkmasından korktuğu için tam kılma yoluna gitmiştir. Diğer yandan Hz. Osman'ın Mekke'den evli olması nedeniyle kendisini mukîm sayarak dört rekât kıldığı da nakledilmiştir.¹¹³

b) Hz. Ömer, halîfeliği sırasında Temettü haccını yasaklamıştır. Hâlbuki Allah Elçisi zamanında bu çeşit hac yapılmıştı. Temettü haccı şöyle olur: Hac aylarında önce ihramlı olarak umre yapılır, ihramdan çıkılır ve Arefe gününden önce yeniden ihrama girilerek hac ibadeti yapılır. Hz. Ömer, hacla birlikte umre yapılırca insanların yıl boyunca Kâbe-i Muazzama'yı ziyarete gelmeyerek hicazın insansız ve garip kalacağını düşünmüş ve yıl boyunca

110. İbnü'l-Esir, el-Kâmil, Beyrut, 1965, XIII, 475, 476; İbnü'l-Kayyim, age, III, 6, 7.

111. Buhârî, Keşfu'l-Esrâr, İstanbul, 1307, III, 1081.

112. Bk. Mâlik, Muvatta, Hac, 19; Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, IV, 345.

113. Bk. Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 62; Serahsî, Mabsût, I, 240.

umre ziyaretlerinin devamını arzu etmiştir.¹¹⁴ Hz. Osman'ın da bu konuda Ömer ؓ gibi düşündüğü ve kendi döneminde Hz. Ali karşı çıkmasına rağmen hacıları kıran veya ifrad haccına teşvik ettiği nakledilmiştir.¹¹⁵ Ancak şunu hemen belirtelim ki, ne Hz. Ömer ve ne de Hz. Osman Temettü hac-cının meşrû olmadığını söylememiş, belki insanları daha fazîletli olan amele yöneltmek istemişlerdir. Burada sahâbenin nassları illet, hikmet ve maslahat açısından ne kadar inceledikleri ve şâriin maksadını anlamaya çalış-tıklarını görmekteyiz.

c) Hz. Ömer, İslâm Devleti vatandaşı olan ehli kitap bir kadınla, müslüman bir erkeğin evlenmesini câiz görmekle birlikte Yemâme'ye vâli olarak gönderilen Huzeyfe ؓ'ın bir Yahudi kızı ile evlenmesi üzerine, bu evliliğin müslüman kadınların aleyhine sonuçlar verebileceğini düşünerek yasakla-mış ve ayrılımlarını istemiştir.¹¹⁶

d) İlgili nasslara göre ehl-i kitabın kestikleri yenir ve kendileriyle haram olmayan her türlü alışveriş yapılabilir. Hz. Peygamber ve Ebûbekir döneminde uygulama da bu yönde olmuştur. Ancak Hz. Ömer Halîfeliği sırasında bir genelge yayınlayarak, çeşitli yerleşim birimlerinde Yahudi ve Hristiyanların sarraflık ve kasaplık mesleklerinden uzaklaştırılmalarını istemiştir. Gerekçesi şudur: Yüce Allah müslümanları onlara muhtaç olmaktan kurtarmıştır. Onlar fâizli muâmeleyi câiz görür, domuz eti yer ve kendi dindaşlarına bunları sat-tarlar. Dolayısıyla müslümanların arasına da bunları sokmaya kalkışabilir-ler.¹¹⁷ Burada Hz. Ömer'in ileride doğabilecek bâzı zararları dikkate alarak böyle bir yasaklama yoluna gittiği anlaşılmaktadır.

Tâbiîlerin Ta'lîl Metodu

Tâbiûn nesli genellikle dört halîfeden sonra başlar ve Emevîler dönemi-ni kapsar. Emevî yönetimi, Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ın İslâm birliğini sağla-mak amacıyla halîfeliği Muâviye bin Ebî Süfyân'a bırakmasıyla başlar ve 89 yıl (41 H / 661-750 M) devam eder. Bu nesil, illeti ortadan kalktığı için, uygulama-dan kaldırılan kimi nassları yeniden uygulamaya koymuşlardır.

Tâbiûn ve tebe-i tâbiîn döneminin ta'lîl metodunu şu şekilde açıklaya-biliriz:

114. Mâlik, Muvatta, Hac, 21.

115. M. Mustafa Şelebî, Ta'lîlül-Ahkâm, Mısır, 1947, s. 48.

116. Bk. Mâide, 5/6; Cassâs, Ahkâmu'l-Kur'ân, Âsitâne, 1338, II, 397.

117. Bk. Şelebî, Ta'lîl, s. 43.

1- Sahâbe döneminde illeti ortadan kalktığı için hükmü terk edilen kimi nasslar yeniden uygulama yoluna gidilmiştir.

a) Hz. Ömer'in müdâhalesiyle Hz. Ebûbekir döneminde müellefe-i kulûba zekât uygulaması durdurulmuştu. Emevî Halîfesi Ömer b. Abdülaziz, Hristiyanların dînî lideri Patrik'e 1000 dinar (bir dinar yaklaşık 4 gr altın) para vermiş ve yine diğer bâzı Hristiyanlara da bu fondan para aktardığı nakledilmiştir.¹¹⁸ Burada Ömer b. Abdülaziz'in, âyetin illetini "müslümanların zayıf olması" yerine "kalplerin İslâm'a ısındırılması" olarak değerlendirdiği görülür.

b) Hz. Peygamber'in hadislerinde komşu için genel olarak şuf'a hakkı tanındığı hâlde,¹¹⁹ bunun Emevîler devrine kadar "gayrimenkule ortak olan komşu" şeklinde anlaşıldığı görülür. Ömer b. Abdülaziz'in Mısır kadısı İyaz b. Abdullâh'a yazdığı mektupta, satılan bir gayrimenkule ortak olmasa bile "bitişik komşunun" şuf'a hakkından yararlanabileceğini bildirmiştir. Böylece mülk ortaklığı bulunmadığı hâlde mücerret bitişik komşu bulunmak da kapsama alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu uygulamasında kat mülkiyeti ortaya çıkınca da bir apartmanda alt, üst veya yanlardan bitişik komşuya da şuf'a hakkı tanınmıştır. Hatta kapıları aynı çıkmaz aralığa açılan ve başka yolu bulunmayan mesken sahiplerinin, bu çıkmaz aralıkta bir yer satılınca şuf'a (ön alım) haklarının bulunduğu da düşünülürse, İslâm hukûkunun toplumdaki gelişmelere uyarlanmaya ne kadar elverişli bulunduğu anlaşılır.

2- Tâbiiler, illeti ortadan kalktığı için, kimi nassların açık anlamını terk etmede sahâbe yolunu tutmuştur.

a) Abdullah b. Ömer'in (ö. 73/692) Vakıd adındaki oğlu, Hz. Peygamber kadınların mescide çıkmalarına izin vermesine rağmen, şartların değiştiğini ve bu durumun kötüye kullanılabileceğini öne sürerek özellikle gece namazlarına izin verilmemesi gerektiğini savunmuştur.¹²⁰

b) Enes b. Mâlik'ten nakledildiğine göre Medîne'de eşya fiyatları yükselince Allâh'ın Rasûlü'ne çeşitli zamanlarda narh koymasına için başvurulmuş fakat o her defasında bu istekleri geri çevirmiştir.¹²¹ Bu uygulamaya rağmen Tâbiîn müçtehitlerinden Saîd b. El-Müseyyeb, Râbia b. Abdirrahman ve Yahyâ b. Saîd el-Ensâri toplumun ihtiyâcı olan bâzı maddelere narh

118. İbn Sa'd, et-Tabakatu'l-Kübra, Leyden, 1325, V, 262.

119. Bk. Müslim, Musâkât, 135; Tirmizî, Ahkâm, 32, İbn Mâce, Şuf'a, 1; Ebû Dâvûd, Buyû', 73.

120. Müslim, Salât, 139; Ayrıntı için bk. Müslim, Salât, 134-138.

121. Ebû Dâvûd, Buyû'49; Tirmizî, Buyû', 73; İbn Mâce, Ticârât, 27 Dârimî, Buyû'13.

konulabileceğine fetvâ vermişlerdir.¹²² Sünnete ve sahâbe uygulamasına uymamasına rağmen, yeni şartlar karşısında bu âlimler “maslahat” prensibi-ne dayanarak narha fetvâ vermişlerdir.

c) Hz. Peygamber döneminde hadis yazımı yasaklanmış, özel izin verilen çok az sayıda sahâbe dışında, sünnet yazıyla tespit edilmemiştir. Bu ya-sağın illeti hadislerin Kur'ân'la karışma endişesidir. Emevîler döneminde ar-tık böyle bir endişe kalmadığı ve Kur'ân tam olarak yazılıp çoğaltıldığı için, sünnetin yazıyla tespiti çalışmaları başlatılmıştır. Hadîsi tedvin edenlerin ba-şında ünlü hadisçi İmam Zuhri (ö. 124/741) gelmektedir.¹²³ Buna göre tâbiî-lerin nassları maslahatla ta'lil ettikleri ve endişe duyulan bâzı zararların or-tadan kalkması durumunda ise, bu amaçla vârid olan nassın açık anlamı-yı amelin terk edildiği anlaşılmaktadır.

Mezhep İmamlarının Ta'lil Metodu

Hz. Peygamber Muâz b. Cebel'i Yemen'e vâli olarak gönderirken kendi-sine Kitap veya Sünnette çözüm bulunmayan konularda içtihat yapma yet-kisi vermiştir. Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı gibi sahâbe ve tâbiîn müçtehitleri illet, hikmet ve toplum maslahatlarını dikkate alarak çeşitli içti-hatlar yapmıştır. Mezhep müçtehitleri de daha düzenli ve İslâm'ın her alanı-nı ilgilendiren meselelerini tartışmış ve hakkında açık nass bulunmayan pek çok problemi içtihat yoluyla çözümlemişlerdir. Aşağıda bununla ilgili onla-rın talil metodunu vermeye çalışacağız.

1- Kimi müçtehitler başkasına olabilecek zararı önlemek için bâzı hürriyetleri kısıtlama yoluna gitmişlerdir.

a) Ebû Hanîfe'ye göre, mâlik mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunabi-lir. Buna bir sınırlama getirilemez. Buna göre, komşuya doğru pencere aç-a-bilir ya da komşusunun bahçe sınırına yakın yere kuyu kazdırabilir. Buna engel olmak mülkiyet hakkının rûhuna aykırıdır.¹²⁴ Ebû Hanîfe kendi döne-mindeki ahlâk anlayışına göre, bu konuda komşuya zarar vermeyi diyâne-ten haram saymakla yetinmiştir. Çünkü o dönemde dinin etkisi, kazâ gü-cünün etkisinden daha üstündür.¹²⁵ Ancak daha sonra ahlâkın bozulması üzerine, müteahhirûn fakihler, “fâhiş zarar” söz konusu olunca, mülkiyet

122. Baci, el-Muntekâ, Mısır, 1331, V, 18; Ayrıntı için bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Ticaret ve İktisat ilmi'hâlî, Erkam Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 283 vd.

123. İbn Abdilberr, Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlih, Mısır, 1346, I, 73.

124. Serahsî, Mabsût, XV, 21; Kâsânî, Bedâ'î, VI, 264.

125. Ebû Zehra, Ebû Hanîfe, s. 412.

üzerindeki tasarrufa devletin (kazâ organı) de müdâhale edebileceğine fetvâ vermişlerdir. Delil, istihsan ilkesidir. Nitekim Mecelle 1197. maddede bunu şu şekilde kânunlaştırmıştır: “Hiç kimse, mülkünde tasarruftan men olunamaz. Meğerki âhara zarar-ı fâhişi ola..”

b) Hanefilere göre, borçlunun malı üzerindeki vakıf, bağış vb. teberra ları geçerlidir. Borçların tüm mal varlığını kapsamaması durumu değiştirmez. Çünkü borç zimmete taalluk eder, mala bağlı sayılmaz.¹²⁶ Ancak daha sonra genel ahlâk bozulup, borçluların bu yolla alacaklılarından mal kaçırmaya başlaması üzerine, önce muteahhırûn Hanbelî fakihleri borç miktârını karşılamayacak maldaki vakıf vb. bağışlara kısıtlama getirmişlerdir.¹²⁷ Daha sonra bu konuda Hanefî fakihleri de Hanbelîleri izlemiştir. Nitekim Ebussuud Efendi (ö. 982/1574) borçlunun vakfının geçerli olmayacağına fetvâ vermiş ve bu konuda ferman da çıkarılmıştır.¹²⁸

c) Hz. Peygamber döneminde kadınlar da erkekler gibi düzenli olarak beş vakit namaz için mescide çıkıyordu. Nitekim hadiste şöyle buyrulur: “Sizden izin istediklerinde kadınlarınızın mescidlere gitmelerini önlemeyin.”¹²⁹ Genel ahlâktaki değişiklik nedeniyle bu konuda Hz. Âişe şöyle demiştir: “Eğer Allâh’ın Rasûlü bugünkü kadınları görseydi, İsrâiloğulları’nın kadınlarının mescidlerden men edildiği gibi bunları da men ederdi.”¹³⁰ Ancak Hz. Âişe’nin üslûbundan, bu konuda farklı düşünenlerin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Abdullah b. Ömer’in bu konuyu oğlu Vakıd ile tartıştığını yukarıda belirtmiştik. Nitekim ilk Hanefî müçtehitleri fitneden korunmak için genç hanımların mescide devam etmesini mekruh görürken, müteahhırûn fakihler zamanın bozulması yüzünden bütün hanımların namazlarını evde kılmalarının daha uygun olduğuna fetvâ vermişlerdir.¹³¹ Hz. Peygamber’in şu hadîsinin de bu fetvâda etkili olduğunda şüphe yoktur: “Kadınları mescidlere gitmekten alıkoymayın, bununla birlikte onlar için evlerinin içi daha hayırlıdır.”¹³²

2- Kimi müçtehitler, nass’ın açık anlamı yanında hükmün hikmetini dikkate alarak yeni şartlara göre hüküm çıkarma yoluna gitmişlerdir.

126. Bk. İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, III, 395, 396.

127. Bk. İbn Recep, Kavâid, 14, kaide, 11.

128. Ömer Hilmi, İthâfu'l-Ahlâf fi Ahkâmi'l-Evkâf, mad. 120 ve notu.

129. Buhârî, Cuma, 13; Müslim, Salât, 136.

130. Buhârî, Ezân, 163, I, 220; Muvatta, Kible, 15, I, 198.

131. İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, I, 529; Meydânî, Lübâb, I, 83; İbn Âbidîn, age, I, 529.

132. Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, III, 130; bk. Ahmed bin Hanbel, VI, 297, 301; Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, s. 293, 294.

a) Hz. Peygamber hangi maldan ne miktar zekât verileceğini açıklamıştır. Zekâtın bu malların kendi cinslerinden verilmesi gerekirken Hanefiler yoksulun maslahatını dikkate alarak bedel olarak da verilebileceğini söylemişlerdir.¹³³

b) Hz. Peygamber Hâşimoğulları'na kesin olarak zekât verilemeyeceğini bildirmişken,¹³⁴ Ebû Hanîfe toplum şartlarının değiştiğini, beytül-mâlden olan hakların sahiplerine gitmediğini ve bu yüzden Hâşimoğulları'na zekât-tan pay verilmesinin gerektiğine fetvâ vermiştir.¹³⁵

c) Hadiste “*İmamlar (Halîfeler) Kureyş'tendir.*”¹³⁶ buyurulmuştur. Ünlü İslâm düşünürü İbn-i Haldûn (ö. 809/1406) bunun Kureyş'in asabiyet ve galebe çalma gücü ile ilgili olduğunu, bu yüzden daha sonraki yüzyıllarda Kureyş'ten daha güçlü toplulukların bu nitelikleri taşıması durumunda Halîfenin başka milletlerden de olabileceğini söylemiştir.¹³⁷ Nitekim bu ilkenin bir sonucu olarak son Abbâsî Halîfesi Mûtevekkil Alallâh'ın İslâm ümmetini temsil gücünü kaybetmesi üzerine, Memlûklularla çeşitli cephelerde çarpışıp onları yenen Osmanlı Devleti, Suriye ve Mısır yöresini de fethederek, Mekke ve Medîne'nin hizmetini de üstlenmişti. Böylece arkasında güçlü bir kamu gücü desteği oluşunca, hilâfet Osmanlı Devleti'ne geçmiş ve Yavuz Sultan Selim (ö. 1520) ilk Osmanlı Halîfesi olmuştur.

d) Hadiste “*Bir malı satın alan kimse, onu kabzetmedikçe başkasına satmasın.*”¹³⁸ buyrulur. Burada menkul veya gayrimenkul ayırımı yapılmadığı için İmam Şâfiî bu yasağın her çeşit malı kapsadığını söylerken, Ebû Hanîfe gayrimenkullerde kabzın önemli bir etki meydana getirmedeğini düşünerek, bunları hadis kapsamı dışında saymıştır.

3- Kimi müçtehitler, nassın açık anlamı ile amel etmek bâzı zararlar ortaya çıkaracaksa açık anlamı terk etmenin gerekli olduğunu söylemişlerdir.

a) Genel kurala göre su bulununca abdestsiz namaz ya da cenâze namazı kılınmaz. Ancak abdest almakla uğraşırken cenâze namazını kaçıracağından korkan kimse teyemmüm abdesti alarak bununla cenâze namazı

133. Serahsî, Mebsût, II, 152.

134. Şelebî, Ta'lîl, s. 311, 362.

135. Müslim, Zekât, 168; Zeylâi, Nasbu'r-Râye, II, 404.

136. Buhârî, Ahkâm, 1; Dârimî, Siyer, 78; Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 129; İbn Hazm, el-Muhâlâ, IX, 359.

137. İbn-i Haldûn, Mukaddime, I, 479, 542, 543.

138. Şevkânî, Neyl, V, 178.

kılabilir Burada imâmın cemaati bekletmemesi, cemaatin de cenâze namazını kaçırmaması için maslahat prensibiyle içtihatla bulunulduğu görülür.¹³⁹

b) Hz. Peygamber şehre yiyecek getirenlerin şehre girmeden yolda karşılaşılıp, ellerinden mallarının alınmasını yasaklamışken,¹⁴⁰ Ebû Hanîfe ile İmam el Evzâî'ye (ö. 157/784) göre satıcıyı bu şekilde karşılamının ona veya şehir halkına bir zararı bulunmazsa bu câizdir. Aksi hâlde mekruh olur ve satıcı aldandıysa malı geri isteyebilir.¹⁴¹

4- Nassın genel olan anlamını maslahat prensibine göre tahsis yoluna gitmişlerdir.

a) Hz. Peygamber şigar (trampa) evliliğini yasaklamıştır.¹⁴² Şâfiî ve Mâlik'e göre mehirsiz yapılan böyle bir nikâh geçersizdir. Çünkü yasaklama bâtil olmayı gerektirir. Hanefîlere göre ise trampa şartı geçersiz olup, nikâh sahihtir. Karşılıklı emsal mehir gerekir. Burada ilk iki mezhep hadîsin açık anlamını esas alırken, Hanefîler maslahata göre talil yapmışlardır.

b) Kur'ân'da **“Boşanmış kadınlar, kendi başlarına üç kuru’ süresince iddet beklerler.”**¹⁴³ buyrulur. Hanefîler'e göre, âyetin açık anlamı esas alınarak eşinden boşanan ve yıllarca hayız görmeyen kadının boşanma iddeti hayızdan kesilme yaşına kadar devam eder. İmam Mâlik'e göre bu konuda maslahata îtibar edilerek böyle bir kadın dokuz ay hâmilelik ve üç ay da şüphe nedeniyle iddet bekler ve bundan sonra serbest olur. Çünkü kadın hiç evlenmeden hayız görünceye veya sinn-i iyas'a kadar bekler ve bundan sonra ay hesâbıyla iddet beklerse bundan zarar görür. Bu durum kadını sıkıntıya sokar ve kötü yola düşmesine de yol açabilir.

c) Hadiste **“Bir kimse başkasına âit olmayan bir toprağı ihya ederse, bu yere sahip olmaya başkasından daha lâyıktır.”** buyrulur.¹⁴⁴ Çoğunluk fakihlere göre ihya için devlet izni şart değildir. Ebû Hanîfe'ye göre, müslümanların yerlerine sular ölü arâzilerden aktığı için bu yerler mülk hükmündedir. Bu yüzden ihya için devlet izni gereklidir. Delil, maslahat prensibidir.

139. Serahsî, age, II, 126.

140. Buhârî, Buyû', 72, İcâre, 11, 19; Nesâî, Buyû', 18.

141. Bk. Ebû Dâvûd, Buyû', 43; Tirmizî, Buyû', 12; Döndüren, age, s. 230.

142. Buhârî, Nikâh, 28, Hiyel, 4 ; Müslim, Nikâh, 57; İbn Mâce, Nikâh, 16.

143. Bakara, 2/228.

144. Bk. Buhârî, Hars, 15; Ebû Dâvûd, İmâre, 37; Tirmizî, Ahkâm, 38; Mâlik, Muvatta, Akdiye, 26, 27; Dârimî, Buyû', 65.

5- Kimi zaman nass tek olduğu hâlde, müçtehitler kişilerin durumuna göre farklı fetvâlar vermişlerdir.

a) Kur'ân'da Allah alışverişi helâl kılmıştır.¹⁴⁵ Bununla birlikte fakihler alışverişin hükmünü vâcip, mendup, mekruh ve haram kısımlarına ayırmıştır. Burada şahısların ve olayın özel durumu dikkate alınarak farklı sonuçlara varılmıştır.

b) Kur'ân ve sünnette evlenme teşvik ve tavsiye edilmiştir.¹⁴⁶ Fakihler kişinin durumuna göre farklı hükümler ortaya koymuştur. Zinâyâ düşeceği kesin olanın evlenmesinin farz, îtidâl hâlde olanın evlenmesinin sünnet, eşine zulmedeceği kesin olanın evlenmesinin haram, zulmetme endişesi bulunanın evlenmesinin ise mekruh olması gibi.¹⁴⁷

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا
مَّا آتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

46- Biz (Mûsâ'ya) nidâ ettiğimizde sen Tûr'un yanında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak, senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir toplumu uyarsın ve onlar da düşünüp öğüt alsınlar diye (Biz seni peygamber olarak gönderdik).

46. âyete göre, Hz. Mûsâ'ya Tevrat verilirken Hz. Muhammed'in orada bulunmadığı ve onun kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir topluma peygamber olarak gönderildiği belirtilir. Bu toplum Arap toplumu mu yoksa ehli kitap toplumu mudur?

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz ona Tûr Dağı'nın sağ yanından seslendik ve doğrudan konuşması için onu kendimize yaklaştırmıştık.”**¹⁴⁸

“Ateşin yanına varınca kendisine şöyle seslenildi: ‘Ey Mûsâ! Ben, evet ben senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar! Çünkü sen Kutsal Vâdi’de, Tuva’dasın.”¹⁴⁹

145. Bk. Bakara, 2/275.

146. Bk. Nisâ, 4/12.

147. Hamdi Döndüren, İstanbul Osmanlılar İlim ve İrfan Vakfı'na, 28 Aralık 1997 tarihinde düzenlenen “II. Abdülhamid ve Hür İslâm” konulu sempozyumda bildiri olarak sunulmuş ve tartışılmıştır.

148. Meryem, 19/52.

149. Tâhâ, 20/11-12.

“(Bu Kur’ân) mutlak üstün, çok merhametli olan Allah tarafından indirilmiştir. (Onunla), ataları uyarılmamış ve bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir kavmi uyarasın!”¹⁵⁰

“Yoksa “Onu kendisi uydurmuş.” mu diyorlar! Hayır, o senden önce kendilerine uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için, Rabbin tarafından gelen gerçektir. Umulur ki bunlar doğru yolu bulurlar.”¹⁵¹

EHL-İ KİTAP UYARILMIŞ BİR TOPLUM MUDUR?

Uyarısız geçen sürenin, Hz. Îsâ ile Hz. Muhammed ﷺ arasında geçen altı asırlık dönemi içine aldığı da söylenmiştir.

Süleyman Ateş, ehl-i kitabın, daha önce, kitap ve elçilerle uyarılan bir toplum oldukları için, Hz. Muhammed’e tâbî olmakla yükümlü tutulmadıklarının ileri sürmüştür. Delil olarak da, Bakara, 2/62; Âl-i İmrân, 3/55, 64, 113-115; Mâide, 5/43, 47. âyetlerini göstermiştir. Gerçi, son paragrafta, ehl-i kitabın, dinlerine sokulan şirk inançlarından arınması ve tevhid inancına bağlanması ve bu arada, Hz. Muhammed’in peygamberliğini kabul ve itiraf etmeleri gerektiği belirtilmiş ise de, İslâm’a âit bir inanç ve amel olmaksızın, kuru bir îtirâfın, İslâm toplumu içinde yer almak için yeterli olmaması gerekir.¹⁵²

Ehl-i kitabın o günkü özel durumları ile ilgili olarak inen bu âyetlerin, Kur’ân mesajının evrenselliği ve Hz. Muhammed’in, bütün beşerin son peygamberi olduğu gerçeğini değiştiremez. Çünkü ehl-i kitap, hangi inanç grubundan olursa olsun, çok sayıdaki âyet ve sûrelerde İslâm’a tâbî olmaya çağrılmış, Hz. Muhammed ve dört halife döneminde, ehl-i kitaba yapılan tebliğler bu çerçevede yürütülmüştür. Medîne döneminde Yahudilerle yapılan savaşlar, Necran, Benî Tağlib gibi Hristiyan toplulukları ile akdedilen antlaşmalar, Bizans İmparatoru Herakliyus’la Suriye’de gerçekleşen, Hz. Peygamber’in elçisi Dıhye görüşmesi, hep İslâm’ın merkez alındığı, kendilerinin kurtuluş için İslâm’a çağrıldığı diyaloglardır. Ancak, bununla birlikte, ehl-i kitap İslâm’a girmeye zorlanmamış, -bir gün gerçeği görerek, son ve gerçek dine, kendi özgür irâdeleriyle ulaşmaları umudu korunarak- kendi inançlarıyla baş başa bırakılmışlardır.

150. Yâsîn, 36/5-6.

151. Secde, 32/3.

152. Bk. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VI, 443, 444.

Tevrat ve İncil'in asıllarının elde bulunmaması, birçok yerlerin tahrif edilmesi ve eldeki nüshalara büyük ölçüde kişisel düşüncelerin girmesi yüzünden, Kitab-ı Mukaddes'in bütününe ilâhî kitap olarak nitelemek, bilimsel gerçeklere uymaz. İçlerinde kuşkusuz, gerçek ilâhî mesajla örtüşen yerler vardır, bunlar Kur'ân mesajıyla karşılaştırılınca ortaya konulabilmektedir, ama Kur'ân'la örtüşmeyen, doğrudan Kur'ân'ın değiştirildiğini bildirdiği yerler de vardır. Bu yüzden, eldeki Kitab-ı Mukaddes için, Hz. Peygamber'in de ifâde ettikleri gibi, "ne toptan red, ne de toptan kabul" uygun olmaz.

Sonuç olarak, günümüzde, kendilerine Kur'ân mesajının hiç ulaşmadığı veya yanlış bilgiyle, kitlelerin yanıltıldığı yöreler dışında, Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'in elçiliğine inanmak ve tâbî olmak gereklidir.¹⁵³

وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمْتْ أَيْدِيَهُمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَى ۖ أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ ۚ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا ۚ وَقَالُوا إِنَّا بِكُلِّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾

47- Biz, işledikleri günahlar yüzünden başlarına bir musîbet geldiğinde: “Ey Rabbimiz! Keşke bize bir peygamber gönderseydin de, Senin âyetlerine uysaydık ve mü'minlerden olsaydık!” demesinler diye seni peygamber gönderdik.

48- Ama tarafımızdan kendilerine o gerçek (Peygamber) gelince dediler ki: “Mûsâ'ya verilenin bir benzeri ona da verilmeli değil miydi?” Peki daha önce Mûsâ'ya verileni de inkâr etmediler mi? Nitekim, “Bu ikisi (Tevrat ve Kur'ân), birbirini destekleyen iki sihirdir. Biz hepsini inkâr ediyoruz.” demediler mi?

47-48. âyetlerde, Hz. Peygamber'in Mekke müşrikleri, kıyâmet günü bize niçin bir peygamber gelmedi, demesinler diye gönderildiği, üstelik

müşriklerin Tevrat'ın ilk beş kitabı ile Kur'an'ı, birbirini destekleyen iki büyü olarak niteledikleri belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte bu cezâ senin iki ellerinle işlediğin günahlar yüzündendir. Yoksa Allah, kullarına karşı zulmedici değildir.”**¹⁵⁴

“Biz peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak gönderdik ki, peygamberler geldikten sonra artık insanların Allâh'a karşı ileri sürecekleri bir bahaneleri kalmasın. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁵⁵

“Ey kitap ehli! Peygamberlerin arkası kesildiği bir sırada: ‘Bize ne bir müjdecî ne de bir uyarıcı bir peygamber gelmedi!’ demeniz için, size (dinin hükümlerini) açıklayan peygamberimiz gelmiştir. İşte size bir müjdecî, bir uyarıcı peygamber gelmiştir. Allah her şeye gücü yetendir.”¹⁵⁶

“Kendilerine tarafımızdan gerçek (mûcize) gelince: ‘Bu kesinlikle bir sihir!’ dediler. Mûsâ: ‘Size gerçek gelmişken, böyle mi diyor-sunuz? Bu bir sihir mi? Oysa sihirbazlar kurtuluşa eremezler!’ dedi. O zaman ileri gelenler dediler ki: ‘Sen bizi, atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan çevirmek ve böylece ülkede egemenliği ele geçirmek için mi geldin? Bu yüzden biz, sizin ikinize inanacak değiliz!’”¹⁵⁷

“Şu iki adamın kavmi, bize kölelik ederken, şimdi bizim gibi olan iki insana mı inanacağız? dediler. Böylece bu iki peygamberi yaladılar ve helâk edilenlerden oldular.”¹⁵⁸

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِّنْ عِندِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا أَتَّبِعُهُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

154. Hac, 22/10.

155. Nisâ, 4/165.

156. Mâide, 5/19.

157. Yûnus, 10/76-78.

158. Mü'minûn, 23/47-48.

49- De ki: “Eğer doğru söylüyorsanız, O hâlde Allah katından bu ikisinden (Tevrat ve Kur'ân'dan) daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım!”

50- Eğer sana cevap veremezlerse, bil ki onlar, hevâ ve heveslerine uymaktadırlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın, hevâ ve hevesine uyandan daha sapkın kim olabilir? Şüphesiz ki Allah, zâlimler toplumuna doğru yolu göstermez.

51- Andolsun ki, düşünüp öğüt alsınlar diye Biz onlara vahyi birbiri ardınca ulaştırdık.

49-51. âyetlerde, eğer Kureyş müşrikleri doğru söylüyorsa, Tevrat ve Kur'ân'dan daha doğru bir kitap getirmeleri, bunu yapamayacakları için, kendi tutkularına uyandan daha sapık kimin olabileceği, Allâh'ın böylesi zâlimlere doğru yolu göstermeyeceği, ancak buna rağmen doğru yolu bulmaları için kendilerine vahiy mesajının birbiri ardından gönderildiği vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa sizin açık bir deliliniz mi var? Eğer doğru söylüyorsanız, getirin kitabınızı!”**¹⁵⁹

“De ki: Söyleyin bakalım; Allâh'ı bırakıp taptığınız şeyler yer yüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, bundan önceye âit bir kitap veya bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin!”¹⁶⁰

“İçinde yol gösteren ve aydınlatan âyetler bulunan Tevrat'ı da şüphesiz Biz indirdik. Kendilerini Allâh'a teslim etmiş peygamberler, Yahudilere ona dayanarak hüküm verirlerdi. Aynı şekilde onların bilginleri, fakihleri de, ilâhî kitabı korumakla görevli olmalarından dolayı (onunla hüküm verirlerdi). Hepsi de, onun (gerçek olduğuna) şahit idiler. (Ey Yahudiler ve yargıçlar!) öyleyse, artık insanlardan değil, benden korkun ve âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Her kim Allâh'ın indirdiği ile hükmetmezse; işte onlar kâfirlerdir.”¹⁶¹

“Sonra iyilik yapanlara nîmetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, doğru yola iletmek ve bir rahmet olmak üzere Mûsâ'ya da

159. Sâffât, 37/156-157.

160. Ahkâf, 46/4.

161. Mâide, 5/44.

Kitab'ı verdi. Umulur ki, onlar Rab'lerine kavuşacaklarına î mân ederler.' İşte bu (Kur'ân), Bizim indirdiğimiz mübârek bir kitaptır. Ona uyun ve Allah'tan sakının ki size merhamet edilsin!"¹⁶²

"Yoksa, 'Kur'ân'ı kendisi uydurdu!' mu diyorlar? De ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız, siz de onun benzeri, uydurulmuş on tane sû re getirin ve Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın!' Eğer onlar size cevap veremiyorlarsa, bilin ki bu Kur'ân, ancak Allâh'ın bilgisiyle indirilmiştir. O'ndan başka ilâh da yoktur. Artık müslü man olacak mısınız?"¹⁶³

"Allâh'ı bırakıp da, kıyâmet gününe kadar kendisine cevap ve remeyecek şeylere tapandan daha şaşkın kim olabilir? Üstelik bun lar, onların tapmalarından habersizdirler."¹⁶⁴

162. En'âm, 6/154-155.

163. Hûd, 11/13-14.

164. Ahkâf, 46/5.

﴿ BÂB 6 ﴾

**MÜSLÜMAN OLAN EHL-İ KİTABA İKİ KAT ECİR,
BUNLARIN NİTELİKLERİ, KİŞİNİN SEVDİĞİNE HİDÂYET
VEREMEMESİ, REFAHTAN ŞİMARANLARIN HELÂKİ,
DÜNYA VE ÂHİRET NÎMETİ**

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ
قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ أُولَٰئِكَ
يُؤْتُونَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا
أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾ إِنَّكَ
لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ
﴿٥٦﴾ وَقَالُوا إِن نَّبْتَغِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نَتَّخِطُّفَ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَمْ نُمَكِّنْ
لَهُمْ حَرَمًا أَمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطَرَتْ مَعِشَتَهَا
فَتِلْكَ مَسَاكِينُهُمْ لَمْ تُمْسِكْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ
﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا
يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾
وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ
وَابْقَىٰ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

- 52- Bu Kur'ân'dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz, buna da îmân ederler.**
- 53- Onlara (Kur'ân âyetleri) okunduğu zaman, “Biz buna îmân ettik; çünkü o, Rabbimiz'den gelen gerçeğin ta kendisidir. Zaten biz, bundan önce de müslüman idik.” derler.**
- 54- İşte bunlara, sabretmelerinden dolayı, ecirleri iki kat verilecektir. Çünkü onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.**
- 55- Onlar boş bir söz işittiklerinde, ondan yüz çevirirler ve bu sözün sahiplerine: “Bizim işimiz bize, sizin işiniz size. Size selâm olsun! Biz kendini bilmezlerle düşüp kalkmak istemiyoruz.” derler.**
- 56- Sen sevdiğini doğru yola iletemezsin. Fakat Allah dilediğini doğru yola iletir ve doğru yola girecek olanları en iyi O bilir.**
- 57- Onlar: “Biz, seninle birlikte doğru yola uyarsak, yurdu-muzdan atılırız.” dediler. Biz onları, katımızdan bir rızık olarak, her çeşit ürünün toplanıp getirildiği, güvenli bir yere (Mekke'ye) yerleştirmedik mi? Ama onların çoğu bilmezler.**
- 58- Biz, nîmetlerinin çokluğu ile şımarıp nankörlük eden nice memleketi helâk etmişizdir! İşte kendilerinden sonra pek az oturulan meskenleri! Onlara Biz vâris olmuşuzdur.**
- 59- Rabbin, âyetlerimizi kendilerine okuyan bir peygamberi anakentlerine göndermedikçe, o memleketleri helâk edici değildir. Çünkü Biz ancak halkı zâlim olan memleketleri helâk etmişizdir.**
- 60- Size verilen her şey, dünya hayatının geçici nîmeti ve süsüdür. Oysa Allah katında olanlar daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Bunu düşünmez misiniz?**

52-53. âyetlerde, ehl-i kitaptan Kur'ân-ı Kerîm'e îmân edenlerin bulunduğu ve bunların Kur'ân okunduğu zaman, “biz buna îmân ettik, zaten biz daha önce de müslüman idik” dedikleri belirtilir. Yukarıdaki 52-55 arası

âyetlerin Medîne'de indiği rivâyet edilmiştir. Burada sözü edilenler ehl-i kitaptan müslümanlığı kabul edenler olup, bunlardan ilk olarak İslâm'a girenlerin, Yahudilerden on, Hristiyanlardan ise kırk kişi olduğu nakledilmiştir. Kimilerine göre, bunlar Selman el-Fârisî ve Abdullah bin Selâm'ın da içinde bulunduğu bir gruptur.

Müslümanlar, Hz. Âdem'den bu yana gelen bütün peygamberlere inandığı gibi, bu peygamberlere gelen vahiy mesajına, Zebûr, Tevrat ve İncil ile Kur'ân-ı Kerîm'e inanırlar. Böylece, bütün dinlerin özü ve özeti İslâm'da birleşir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar (Yahudiler), Allâh'ın ipine sarılıp, insanların (mü'minlerin) himâyesine sığınmadıkça, nerede bulunsurlarsa bulunsunlar, üzerlerine zillet damgası vurulmuştur. Onlar Allâh'ın hışmına uğradılar ve üzerlerine de miskinlik damgası vuruldu. Bunun sebebi, Allâh'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Onlar ayrıca isyan etmişti ve sınırı aşıyorlardı. Bununla birlikte onların hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde doğruluk üzere olan bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak, Allâh'ın âyetlerini okurlar. Onlar, Allâh'a ve âhiret gününe inanır, iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışır ve hayırlı işlerde birbirleriyle yarışır. İşte bunlar, sâlih kullardandır. Onlar ne hayır işlerlerse, karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanları bilir.”**¹⁶⁵

“Gerçekten ehl-i kitap içinde öyleleri vardır ki, Allâh'a îmân ettikleri gibi, O'na boyun eğerek size indirilene ve kendilerine indirilene de îmân ederler. Allâh'ın âyetlerini az bir değer karşılığında satmazlar. İşte bunlar, mükâfatları Rab'leri katında olanlardır. Şüphesiz Allah, hesâbı çabuk görendir.”¹⁶⁶

“Mü'minlere en fazla düşmanlık besleyenlerin elbette Yahudilerle müşrikler olduğunu göreceksin. Mü'minlere en fazla sevgi duyanların ise: ‘Biz Hristiyanız.’ diyenler olduğunu göreceksin. Bu da onların içinde birtakım keşişler ve râhipler bulunması ve onların büyüklük taslamamaları yüzündendir. Bu yüzden, sen onların Peygamber'e indirileni dinlediklerinde, tanıdıkları gerçekten dolayı, gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün. Derler ki: ‘Ey Rabbimiz!

165. Âl-i İmrân, 3/112-115.

166. Âl-i İmrân, 3/199.

Îmân ettik, bizi (gerçeğe) şâhitlik edenlerle beraber yaz! Rabbimiz'in bizi iyiler arasına katmasını umup dururken, Allâh'a ve bize gelen gerçeğe niçin inanmayalım?' Söyledikleri (bu) sözden dolayı, Allah da onlara, içinde sürekli kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İşte iyi davrananların mükâfatı budur!"¹⁶⁷

"De ki: Kur'ân'a ister inanın, ister inanmayın! Daha önce kendilerine ilim verilenlere Kur'ân okunduğu zaman, hemen yüzüstü secdeye kapanırlar. Ve şöyle derler: 'Rabbimiz her türlü kusurdan uzaktır. Rabbimiz'in sözü mutlaka yerine getirilir!' Ve onlar ağlayarak yüzüstü secdeye kapanırlar. Bu durum onların Allâh'a bağlılığını daha da arttırır."¹⁶⁸

"Allâh'a çağırın, güzel amel işleyen ve 'Ben müslümanlardanım' diyenden daha güzel sözlü kim olabilir?"¹⁶⁹

Ehl-i kitabın daha önce de müslüman olduklarını ifâde etmesi, semâvî dinlerin temelde İslâm dîni, yani sulh, selâmet ve teslimiyet esasına dayanıldığını gösterir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Hiç şüphesiz Allah katında gerçek din, İslâm'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Her kim Allâh'ın âyetlerini inkâr ederse, (iyi bilsin ki) Allah, hesâbı çabuk görendir!"**¹⁷⁰

"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, ondan asla kabul edilmez ve o kimse, âhirette ziyâna uğrayanlardan olur."¹⁷¹ **"Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nîmetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'dan râzı oldum."**¹⁷²

Aşağıdaki âyetlerde hak dîne uyanların müslüman olarak nitelendirilmesinin daha önce de varlığı şöyle belirtilir:

"Allah, sizi bundan önce de, bu Kur'ân'da da müslümanlar olarak isimlendirdi."¹⁷³ Nitekim Hz. İbrahim de kendisini böyle nitelemişti:

167. Mâide, 5/82-84.

168. İsrâ, 17/107-109.

169. Fussilet, 41/33.

170. Âl-i İmrân, 3/19.

171. Âl-i İmrân, 3/85.

172. Mâide, 5/3.

173. Hac, 22/78.

“İbrahim, ne Yahudi ne de Hristiyan’dı; fakat o, Allâh’ı bir tanıyan dosdoğru bir müslümandı, Allâh’a ortak koşanlardan da değildi.”¹⁷⁴

Hiz. Âişe’den rivâyet edildiğine göre Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuş-
tur: “Kim, bizim bu dînimize olmayan bir şey ortaya çıkarırsa, o şey ka-
bul edilmez.”¹⁷⁵

أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا
لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

**54- İşte bunlara, sabretmelerinden dolayı, ecirleri iki kat ve-
rilecektir. Çünkü onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendi-
lerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.**

**55- Onlar boş bir söz işittiklerinde, ondan yüz çevirirler ve
bu sözün sahiplerine: “Bizim işimiz bize, sizin işiniz si-
ze. Size selâm olsun! Biz kendini bilmezlerle düşüp kalk-
mak istemiyoruz.” derler.**

54-55. âyetlerde, ihl-i kitaptan İslâm dînine girenlerin amellerine iki
kat ecir verileceği bildirilir. Çünkü bunlar, daha önce Hz. Mûsâ’ya veya Hz.
İsâ’ya uymuşlar, şimdi de son peygamberi tasdik etmişlerdir.

Ancak bunun için sadece soyut olarak “ben müslüman oldum” deyip
îmân etmekle yetinmeyip kendilerinde şu özelliklerin bulunması da iste-
nmiyor:

a) Karşılaşabilecekleri güçlülere sabretmeleri: Ehl-i kitabın din değışti-
rip müslüman olması, çevresinde tepki doğurur ve kişi çeşitli mahrumiyet-
lerle karşılaşabilir. Bazen ailesi ve toplumu tarafından dışlanır. Bütün bun-
lara karşı sabretmesi ona büyük ecir kazandırır.

Âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Ey îmân eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının! Bu dünyada iyilik yapanla-
ra iyilik vardır. Allâh’ın yeryüzü genişdir. Ancak sabredenlere**

174. Âl-i İmrân, 3/67.

175. Buhârî, Sulh, 5; Müslim, Akdiye, 17, 18.

mükâfatları hesapsız verilecektir.”¹⁷⁶ “Ey îmân edenler! Sabır ve namazla Benden yardım isteyin. Çünkü Allah, sabredenlerle beraberdir.”¹⁷⁷

“Asıl iyilik sahibi olanlar; Allâh’a, âhiret gününe, meleklerle, Kitab’a ve bütün peygamberlere îmân edip, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere ve esirleri kurtarmaya seve seve mal verenlerle; namazı dosdoğru kılanlar ve zekâtı verenler; bir de söz verdikleri zaman sözlerini yerine getirenler, sıkıntı ve hastalık durumlarında ve savaşın şiddetli zamanında sabır ve kararlılık gösterenlerdir. İşte doğru olanlar bunlardır, takvâ sahipleri de bunlardır.”¹⁷⁸

Ebû Bürde rahme’in, babasından rivâyet ettiğine göre Rasûlullah rahme şöyle buyurmuştur: “Üç sınıf insan vardır ki, bunların sevapları iki katı olacaktır. 1) Ehl-i kitaptan olup da hem kendi peygamberine hem de Muhammed rahme’a îmân eden kimse. 2) Hem Allâh’ın hakkını hem de efendisine olan hakkını yani hizmetini yerine getiren köle. 3) Cârîyesini güzelce eğitip, ona güzel bir öğretim veren, arkasından da onu özgürlüğüne kavuşturup kendisiyle evlenen kimse. İşte bunlar için iki kat ecir vardır.”¹⁷⁹

b) Kötülüğü iyilikle savmaları: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki yapılan iyilikler kötülükleri yok eder. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.”¹⁸⁰ “Onlar Rab’lerinin rızasını kazanmak için sabrederler, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak (hayır yolunda) harcarlar ve kötülüğe iyilikle karşılık verirler. İşte dünya yurdunun (güzel) sonu onlar içindir. Bu güzel hayat, babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekleri Adn cennetleridir. Melekler de her kapıdan onların yanlarına varırlar.”¹⁸¹**

“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel şekilde sav! Bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost oluvermiştir! Ancak buna sabredenler

176. Zümer, 39/10.

177. Bakara, 2/153.

178. Bakara, 2/177.

179. Buhârî, İlm, 31, İtk, 16, Nikâh, 12; Müslim, İmân, 241.

180. Hûd, 11/114.

181. Ra’d, 13/22-23.

kavuşturulur, buna ancak hayırdan büyük nasîbi olan kimse kavuşturulur!”¹⁸²

Allâh'ın elçisi, Muâz ؓ'e şöyle demiştir: “Kötülüğün arkasından hemen iyilik yap ki, onu yok etsin.”¹⁸³

c) Gerektiğinde Allah yolunda malından harcama yapmaları: İlgili âyette şöyle buyrulur: **“O takvâ sahipleri gayba îmân ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.”¹⁸⁴**

d) Boş sözlerden yüz çevirmeleri ve böyleleriyle dostluk kurmaktan kaçınmaları: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mü'minler gerçekten kurtuluşa ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler. Boş söz ve yararsız şeylerden kaçınırlar.”¹⁸⁵**

“İşte bunun için sen çağrını yap ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Onların tutkularına uyma ve de ki: “Ben, Allâh'ın indirdiği her kitaba îmân ettim ve aranızda adâleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Bizimle sizin aranızda, tartışılacak bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Çünkü dönüş yalnız O'nadır!”¹⁸⁶

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allâh'a ve âhiret gününe inanan kimse ya hayrı söylesin veya sussun.”¹⁸⁷

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ
بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

56- Sen sevdiğini doğru yola iletemezsin. Fakat Allah dilediğini doğru yola iletir ve doğru yola girecek olanları en iyi O bilir.

182. Fussilet, 41/34-35.

183. Tirmizî, Birr, 55; Dârimî, Rikâk, 74; Ahmed bin Hanbel, V, 153, 158.

184. Bakara, 2/3.

185. Mü'minûn, 23/1-3.

186. Şûrâ, 42/15.

187. Buhârî, Edeb, 31, 85, Rikâk, 23; Müslim, İman, 74; Ebû Dâvûd, Edeb, 123.

56. âyetle, Hz. Peygamber'e Allah Teâlâ dilemedikçe sevdiklerini doğru yola iletemeyeceği, çünkü doğru yola girecekleri en iyi O'nun bildiği belirtilmektedir. Bu âyetin Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib hakkında indiği rivâyet edilmiştir.

Ebû Tâlib'in vefâtı: Hz. Muhammed'in amcası Ebû Tâlib, Mekke'de ölümcül bir hastalığa yakalanınca, Allâh'ın elçisi onu ziyarette gitmişti. Ebû Cehil ve Abdullah bin Ebî Ümeyye de orada idi. Allâh'ın elçisi, birkaç defa kelime-i tevhîdi söylemesini telkin etmişse de, yanlarında bulunan iki müşrikin de etkisiyle Ebû Tâlib, kelime-i tevhîdi söylemekten yüz çevirerek vefât etmiştir. Başka bir rivâyette, Ebû Tâlib'in, *"Kureyş kadınlarının arkandan, Ebû Tâlib ölümden korktu da bu sözleri söyledi, demeyeceklerini bilseydim, müslüman olur seni sevindirirdim."* dediği nakledilmiştir.¹⁸⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: ***"İşte sana bildirdiğimiz bu kıssa gayb haberlerdendir. Yoksa Yusuf'un kardeşleri bir araya gelip, tuzak hazırlarken, sen onların yanlarında değildin!"***¹⁸⁹

"Sen ne kadar istesen de, insanların çoğu yine de îmân edecek değildir."¹⁹⁰ ***"Şüphesiz ki senin Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi iyi bilir; doğru yolu bulanları da en iyi bilen O'dur."***¹⁹¹

Ebû Tâlib'in vefâtının ardından Allâh'ın elçisi, *"Yasak gelmediği sürece, senin için, Allah'tan bağışlanmanı isteyeceğim."* demiş, fakat bu arada inen yukarıdaki 56. âyetle, Tevbe sûresinin aşağıdaki âyeti, îmansız öldükleri açıkça belli olanlar için bağışlanma istemek yasaklığı getirmiştir.¹⁹²

"Ne Peygambere ne de îmân edenlere, müşriklerin cehennemlik oldukları belli olduktan sonra, akraba bile olsalar, onlar için Allah'tan mağfiret dilemek yaraşmaz."¹⁹³

Diğer yandan geride kalanların cehennemliklerden sorumlu olmadığı başka bir âyetle şöyle bildirilir: ***"Hiç şüphesiz Biz seni bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gerçeikle gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin."***¹⁹⁴

188. Müslim, İman, 41, 42; Tirmizî, Tefsir, 28/1.

189. Yûsuf, 12/102-103.

190. Yûsuf, 12/103.

191. En'âm, 6/117.

192. Bk. Buhârî, Tefsir, 28; Müslim, İman, 39; Tirmizî, Tefsir, 28; krş. Şûrâ, 42/52.

193. Tevbe, 9/113.

194. Bakara, 2/119.

وَقَالُوا إِن تَتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ تَتَخَطَّفُ مِنْ أَرْضِنَا ۖ أَوَلَمْ نُمْكِنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِكَ بَطْرَتْ مَعِيشَتَهَا ۖ فَبَلَكَ مَسَاكِينُهُمْ لَمْ تُمْسِكْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾

**57- Onlar: “Biz, seninle birlikte doğru yola uyarsak, yurdu-
muzdan atılırız.” dediler. Biz onları, katımızdan bir rı-
zık olarak, her çeşit ürünün toplanıp getirildiği, güvenli
bir yere (Mekke’ye) yerleştirmedik mi? Ama onların ço-
ğu bilmezler.**

**58- Biz, nîmetlerinin çokluğu ile şımarıp nankörlük eden nice
memleketi helâk etmişizdir! İşte kendilerinden sonra pek
az oturulan meskenleri! Onlara Biz vâris olmuşuzdur.**

57-58. âyetlere göre inançlı veya inançsız bâzı kimseler, İslâm’ı her yö-
nüyle yaşamayı gönülden arzu ettiği hâlde, makam ve mevkiini kaybetme
veya içinde bulunduğu topluluktan dışlanma gibi korkularla, bu inancını açı-
ğa vuramaz ve içine gömer.¹⁹⁵ Bu yüzden “Din ve vicdan özgürlüğü”, bü-
tün demokratik ülke Anayasa’larına girmiş, ancak uygulamada, bu psikolo-
jik baskı fiilen sona erdirilememiştir.

Daha önce Mekke kenti ve çevresi güvensiz durumda iken ve Cenâb-ı
Hak pek çok beldeleri helâk etmiş iken, Hz. İbrahim’in şu duâları bereke-
tiyle o beldeler güvenli hâle gelmiştir:

**“O vakit İbrahim demişti ki: ‘Ey Rabbim! Burasını güvenli bir
belde kıl! Halkından, Allâh’a ve âhiret gününe îmân edenleri çeşit-
li meyvelerle rızıklandır!” Allah dedi: ‘Kim inkâr ederse, onu az bir
süre yararlandırır, sonra onu cehennem azâbına sürüklerim. Orası
ne kötü varılacak yerdir!’”¹⁹⁶**

Hz. İbrahim’in yedi duâsı İbrâhim sûresinde şöyle sıralanır: **“Hani bir
zamanlar İbrahim şöyle demişti:**

**a) “Ey Rabbim! Bu beldeyi (Mekke’yi) güvenli kıl! Beni ve oğulla-
rımı putlara tapmaktan koru!”**

195. Bk. Kurtubî, Câmi‘, XIII, 300.

196. Bakara, 2/126.

b) **“Ey Rabbim! Onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık bundan sonra kim bana uyarsa, hiç şüphesiz o bendendir; kim de bana karşı gelirse, artık Sen gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olansın!”**

c) **“Ey Rabbimiz! Ben neslimden bir bölümünü senin Evi’nin (Beytullâh’ın) yanında, tarıma elverişli olmayan bir vâdiye yerleştirdim. Ey Rabbimiz, namazı dosdoğru kılsınlar diye (böyle yaptım). Artık sen de birtakım insanların gönüllerini onlara yönelt ve kendilerine meyvelerden rızık ver! Umulur ki şükrederler!”**

d) **“Ey Rabbimiz! Sen bizim gizlediğimizi de açığa vurduğumuza da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allâh’a gizli kalmaz.”**

e) **“Yaşlılık dönemimde bana İsmâil’i ve İshâk’ı lûtfeden Allâh’a hamd olsun! Şüphesiz Rabbim, duâyı hakkıyla işitendir.”**

f) **“Ey Rabbim! Beni ve soyumdan bir bölümünü namazı kılanlardan eyle! Ey Rabbimiz! Duâmı kabul eyle!”**

g) **“Ey Rabbimiz! Hesâbın görüleceği gün beni, ana-babamı ve bütün mü’minleri bağışla!”¹⁹⁷**

Mekke ve çevresi ile ilgili güvenin bulunmadığı, halkın servetleriyle şırmadığı ve taşkınlık yaptığı dönemler âyetlerde şöyle açıklanır:

“Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, Bizim (Mekke’yi) güvenli kutsal bir yer yaptığımızı görmediler mi? Onlar, hâlâ bâtila inanıp Allâh’ın nîmetine karşı nankörlük mü ediyorlar?”¹⁹⁸ “Allah bir kenti örnek olarak verdi. Bu kent güvenli, huzurlu idi. Oraya her yerden rızık bol bol geliyordu. Sonra onlar Allâh’ın nîmetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıkları işler yüzünden açlık ve korku sıkıntısını tattırdı. Andolsun ki, onlara kendilerinden peygamber geldi de onu yalanladılar. Onlar zulümlerine devam ederlerken kendilerini azap yakalayiverdi.”¹⁹⁹

“Sonunda o azâbı, vâdilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görünce: ‘Bu, ufukta beliren bir bulut, bize yağmur yağdıracak.’

197. İbrâhim, 14/35-41.

198. Ankebût, 29/67.

199. Nahl, 16/112-113.

dediler. (Hûd dedi): ‘Hayır o, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. O, içinde can yakıcı azap olan bir rüzgârdır! O, Rabbinin buyruğuy-la, her şeyi yerle bir eder!’ Nitekim (o kasırga gelince) onların mes-kenlerinden başka bir şey görünmez oldu! İşte Biz suç işleyen top-lumu böyle cezâlandırırız!’”²⁰⁰

“Hiç şüphesiz bütün dünyaya ve üzerindekiyle sonunda Biz vâ-ris oluruz. Ve onlar ancak Bize döndürülürler.”²⁰¹

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمَمٍ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ
آيَاتِنَا ۖ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

59- Rabbin, âyetlerimizi kendilerine okuyan bir peygamber-i anakentlerine göndermedikçe, o memleketleri helâk edici değildir. Çünkü Biz ancak halkı zâlim olan memle-ketleri helâk etmişizdir.

59. âyete göre, Mekke'nin bir adı Ümmü'l-Kura olup, kentlerin anası, anakent, demektir.²⁰²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak gönderdik ki, peygamberler geldikten sonra ar-tık insanların Allâh’a karşı ileri sürecekleri bir bahaneleri kalmasın. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”²⁰³ “Gerçek şu ki, senin Rabbin halkı habersiz iken, haksız yere ülkeleri helâk edici değildir.”²⁰⁴**

وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ
وَابْقَىٰ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

60- Size verilen her şey, dünya hayatının geçici nîmeti ve sü-südüdür. Oysa Allah katında olanlar daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Bunu düşünmez misiniz?

200. Ahkâf, 46/24-25.

201. Meryem, 19/40.

202. Bk. En'âm, 6/92; Şûrâ, 42/7; Ahkâf, 46/27.

203. Nisâ, 4/165.

204. En'âm, 6/131.

60. âyet. İbn-i Abbâs, insanların mü'min, münâfık ve küfür ehli olmak üzere üçe ayrıldığını, mü'minin dünyada âhiret azığı hazırladığını, münâfığın lüks ve debdebeye yöneldiğini, küfür ehlinin ise maddî çıkar peşinde koştuğunu belirttikten sonra, yukarıdaki âyeti okumuştur.²⁰⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnkârcıların (refah içinde) diyar diyar gezip dolaşması, sakın seni aldatmasın! Çünkü bu, az bir yararlanmadır! Sonra onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü varış yeridir orası!”**²⁰⁶

“De ki: ‘Dünyanın faydası pek azdır; âhiret ise Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır ve size zerre kadar haksızlık yapılmaz.’”²⁰⁷

“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”²⁰⁸

“Mal ve çocuklar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan sâlih ameller ise, Rabbinin katında sevapça daha hayırlı olduğu gibi, umut bağlama bakımından da daha hayırlıdır.”²⁰⁹

205. Medârik, Kasas, 28/61.

206. Âl-i İmrân, 3/196-197.

207. Nisâ, 4/77.

208. Ra'd, 13/26.

209. Kehf, 18/46.

﴿ BÂB 7 ﴾

**PUTLARIN ACZİ, ŞEYTANIN ZORLAMA GÜCÜ,
İYİLERİN KURTULUŞU, ALLÂH'IN İLMİ VE YÜCELİĞİ,
ALLÂH'IN TABİAT OLAYLARINI DEĞİŞTİRMEMESİ,
KIYÂMET GÜNÜ SAHTE İLÂHLARIN SORGULANMASI**

أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مِنَ الْمُخْضَرِينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعِمِيتَ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ ۚ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ وَالْآخِرَةِ ۚ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ ۖ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بَلِيلٌ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾

61- Kendisine güzel bir vaatte bulunduğumuz ve ardından ona kavuşan kimse; sırf dünya hayatının geçici menfaat ve zevkini yaşattığımız, sonra da kıyâmet gününde azap için huzûrumuza getirilenler arasında bulunan kimse gi-bi olur mu?

62- Allah kıyâmet gününde onlara seslenecek ve: “Bana ortak olduğunu iddiâ ettikleriniz nerede?” diyecek.

63- Haklarında azap hükmü kesinleşmiş olanlar şöyle diyecek: “Ey Rabbimiz! Şunlar azdırdığımız kimselerdir; biz nasıl azmışsak onları da öyle azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp Sana geldik. Zaten onlar bize tapmıyorlardı!”

64- Onlara: “Allâh’a ortak olduklarını iddiâ ettiklerinizi çağırın!” denilecek. Onları çağıracaklar; fakat bunlar onlara cevap veremeyecek ve karşılarında azâbı görecekler. Ne olurdu daha önce doğru yolu bulsalardı!

65- O gün Allah onlara seslenecek ve: “Peygamberlere ne cevap verdiniz?” diye soracak.

66- O gün, bütün bilgi kapıları yüzlerine kapanmıştır; onlar birbirlerine de soramayacaklar.

**67- Ama tevbe eden, îmân edip sâlih amel işleyen kimsele-
rin, kurtuluşa erenler arasında olması umulur.**

68- Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçme hakları yoktur. Allah, onların ortak koştuğu şeylerden uzaktır, çok yücedir!

- 69- Senin Rabbin, onların göğüslerinin sakladıklarını da açığa vurduklarını da bilir.
- 70- O, Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Başında da sonunda da hamd yalnız O'na âittir. Hükümrânlık O'na âittir ve siz sonunda O'na döndürüleceksiniz!
- 71- De ki: "Hiç düşündünüz mü? Eğer Allah, üzerinizde geceyi kıyâmet gününe kadar uzatacak olsa, Allah'tan başka size bir ışıık getirecek bir ilâh kimdir? Hâlâ iştirmeyecek misiniz?
- 72- De ki: "Hiç düşündünüz mü? Eğer Allah, üzerinizde gündüzü, kıyâmet gününe kadar uzatacak olsa, Allah'tan başka size dinleneceğiniz geceyi getirecek bir ilâh kimdir? Bu gerçeği görmeyecek misiniz?"
- 73- Kullarına merhametinden dolayı Allah, sizin için gece ve gündüzü yarattı ki, gece sükûnete erip dinlenesiniz, gündüz de Allâh'ın lûtfundan rızkınızı arayıp şükredesiniz!
- 74- O gün Allah, onlara seslenerek: "Benim ortaklarım olduğunu iddiâ ettikleriniz nerede?" diye soracak.
- 75- Biz her ümmetten birer şâhit çıkaracağız ve diyeceğiz ki: "Bana ortak olduğunu iddiâ ettikleriniz hakkında delilinizi getirin!" O zaman onlar, gerçek ilâhlığın Allâh'a âit olduğunu anlayacaklar ve dünyada iken uydurmuş oldukları sahte ilâhlar da kaybolup gidecek.

61-62. âyetlerde, kendisine cennet vaad edilip ona kavuşak olan kimse ile dünyada bolluk içinde yaşamakla birlikte kıyâmet günü cehennemle karşılaşan kimsenin bir olup olmadığı sorusu sorulmaktadır.

Bu âyet İbn-i Abbâs'a göre, Hz. Hamza ve Ebû Cehil hakkında, Mücâhid'e göre ise Nebî ﷺ ve Ebû Cehil hakkında inmiştir. Bunlardan Hz. Hamza ve Hz. Muhammed ﷺ'in hâli ile, Ebû Cehil'in hâli karşılaştırılmış, bunların bir olamayacağına dikkat çekilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: "**Hiç îmân eden kimse, fâsık olan gibi olur mu? Elbette bunlar eşit olmazlar! İmân edip iyi ameller**

işleyen kimseler için, Me'vâ cennetleri vardır ki, amellerine karşılık bir ağırlanma yeri olarak hazırlanmıştır. Yoldan çıkmış olanların varacakları yer ise ateştir. Ne zaman oradan çıkmak isteseler, onlara: 'Haydi tadın bakalım, o ateşin yalanlayıp durduğunuz azâbını!' diye geri çevrilirler.”²¹⁰ “Onların hepsi bir araya toplanıp, Bizim huzûrumuza getirileceklerdir.”²¹¹

“Âyetlerimiz hakkında doğruluktan ayrılıp eğriliğe sapanlar Bize gizli kalmaz. Kıyâmet günü, ateşe atılacak olan kimse mi daha hayırlıdır, yoksa güven içinde huzûrumuza gelen mi? İstedığınızı yapın, çünkü Allah, yaptıklarınızı görmektedir!”²¹²

“Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunan kimse, hiç o kötü ameli kendisine güzel gösterilip de hevâ ve hevesine uyan kimse gibi olur mu?”²¹³

“Hiç şüphesiz takvâ sahipleri için, Rab'leri katında nîmetleri bol cennetler vardır. Biz Allâh'a teslimiyet gösterenleri, günahkârlarla bir tutar mıyız? Size ne oluyor? Nasıl hüküm veriyorsunuz?”²¹⁴

“Şimdi yüzüstü sürünerek yürüyen mi yoksa doğru yolda dimdik yürüyen mi varacağı yere daha kolay ve çabuk ulaşır?”²¹⁵

63-65. âyetlere göre, Allah Teâlâ kıyâmet günü kendisine ortak koşulan ilâhların huzûruna getirilmesini isteyecek; şeytanlar ve küfre ön ayak olanlar cezâ ile karşılaşınca, ortak koşanları kendilerinin azdirdiğini îtiraf edecekler, ama onların kendilerine kulluk etmelerinden sorumlu tutulmalarını da kabul etmek istemeyeceklerdir. Bu arada çağrılan sözde ilâhlar cevap veremeyecek.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Andolsun ki, tıpkı sizi ilk yarattığımız gibi yapayalnız huzûrumuza geleceksiniz. Dünyada size verdiğimiz şeyleri arkanızda bıraktınız. Hani, Allâh'ın ortakları sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda

210. Secde, 32/18-20.

211. Yâsîn, 36/32.

212. Fussilet, 41/40.

213. Muhammed, 47/14.

214. Kalem, 68/34-36.

215. Mülk, 67/22.

göremiyoruz! Onlarla aranızdaki bütün bağlar kopmuş, Allâh'a ortak saydıklarınız sizi terk edip ortadan kaybolmuştur!”²¹⁶

“Allah hakkında yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Onların kitaptaki payları ne ise, kendilerine erişir. Sonunda onlara canlarını alacak olan elçi meleklerimiz gelince: 'Allah'tan başka, tapmakta olduklarınız nerededir?' derler. Onlar: 'Bizi bırakıp kayboldular!' derler. Böylece onlar, kendilerinin inkârcı olduklarına tanıklık ederler.”²¹⁷

“O gün onların hepsini huzûrumuzda toplayacağız; sonra da Allâh'a şirk koşanlara: 'Haydi siz ve ilâh diye taptıklarınız olduğunuz yerde durun!' diyerek, onları birbirinden ayıracağız. Kendilerine ilâh diye taptıkları varlıklar onlara şöyle diyecek: 'Siz, bize tapmıyordunuz. Şimdi aramızda Allah da şâhittir ki, sizin bize taptığınızdan biz habersizdik!”²¹⁸

“Andolsun ki onların çoğu için Allâh'ın azap sözü hak olmuştur. Çünkü onlar îmân etmiyorlar.”²¹⁹ “İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı görerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur! Kötülerin arkasından gidenler: 'Keşke, dünyaya bir kez daha dönebilsek de, onların bizi tanımazdan geldikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!' diyecekler. İşte böylece Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine yığılmış hasretler hâlinde gösterecektir! Onlar bu ateşten çıkacak değillerdir!”²²⁰

“De ki: 'Söyleyin bakalım; Allâh'ı bırakıp taptığınız şeyler yer yüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, bundan önceye âit bir kitap veya bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin! Allâh'ı bırakıp da, kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapan-dan daha şaşkın kim olabilir? Üstelik bunlar, onların tapmalarından habersizdirler.”²²¹

216. En'âm, 6/94.

217. A'râf, 7/37.

218. Yûnus, 10/28-29.

219. Yâsîn, 36/7.

220. Bakara, 2/166-167.

221. Ahkâf, 46/4-5.

فَعَمِيتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ
وَأَمَرَ وَعَمَلَ صَالِحًا فَعَسَى أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾

66- O gün, bütün bilgi kapıları yüzlerine kapanmıştır; onlar birbirlerine de soramayacaklar.

**67- Ama tevbe eden, îmân edip sâlih amel işleyen kimsele-
rin, kurtuluşa erenler arasında olması umulur.**

66-67. âyetlere göre, hesap günü bütün haberleşmeler kesilmiş, herkes kendi derdine düşmüş, cevaptan, delilden âciz ve yoksun kalmış olacaktır. Dünyada işlediği her şey amel defterinde yazılı ve belgeli olarak kendisine sunulacağı için, bunlara itiraz etme gücünü kendinde bulamayacaktır. Allâh'ın rahmeti ve bağışlaması dışında yapabileceği bir şey kalmayacaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sûr’a üfürüldüğü zaman, artık o gün, aralarında ne akrabalık bağı kalacak ne de birbirlerini arayıp soracaklardır.”**²²²

“O gün herkese kazandığının karşılığı verilir. Çünkü bugün asla haksızlık yoktur. Allah hesâbı çabuk görendir. Onları, o yaklaşmakta olan kıyâmet günü hakkında uyar ki, o gün yürekler ağızlara gelir, yutkunup dururlar. Artık zâlimler için ne candan bir dost, ne de sözü dinlenir bir şefaathçi bulunur!”²²³

“Îmân edip iyi işler yapanlara, altlarından ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele!”²²⁴

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ ۚ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

68- Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçme hakları yoktur. Allah, onların ortak koştığı şeylerden uzaktır, çok yücedir!

222. Mü'minûn, 23/101.

223. Mü'min, 40/17-18.

224. Bakara, 2/25.

68. âyette, Allah Teâlâ'nın dilediğini yaratıp seçeceği, insanların seçim hakkının bulunmadığı, Allâh'ın kendisine şirk koşulan şeylerden uzak olduğu vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah ve Rasûlü bir işte hüküm verdiği zaman, artık mü'min bir erkek ve mü'min bir kadının, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allâh'a ve Rasûlü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”**²²⁵

“Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allâh'a âittir. O dilediğini yaratır, dilediğine kız çocuklar, dilediğine de erkek çocuklar bahşeder. Yahut onları hem erkek hem de kız çocuklar olmak üzere çift verir, dilediğini de kısır yapar. Çünkü O, her şeyi bilir, O'nun her şeye gücü yeter.”²²⁶

İSTİHÂRE DUÂSI VE NAMAZI

İstihâre; hayırlı olanı istemek demektir. İstihâre namazı, nasıl hareket etmenin doğru olacağı bilinemeyen mübah işlerde, mânevî bir işarete nâil olmak için kılınan iki rekâtlık bir namazdır. Bir kimsenin karar vermek durumunda kaldığı önemli işleri konusunda önce işi bilen ve güvenilen kişilerle istişâre etmesi sünnettir.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“İş konusunda onlara danış, karar verince de Allâh'a güvenip dayan; çünkü Allah kendisine güvenip dayananları sever.”**²²⁷ **“Onların işleri, aralarında danışma iledir.”**²²⁸ İstişâre sonunda o işin uygun ve hayırlı olacağı kanaatine varılırsa istihâreye ihtiyaç kalmaz. Bu takdirde istişâre istihârenin önüne geçer. Ancak, istişâre sonunda bir karara varılamazsa o zaman istihâre yoluna gidilir. Bununla birlikte istişâre ve istihâre yoluna birlikte başvurmak da mümkündür. İstihâre namazının ilk rekâtında “Kâfirûn”, ikinci rekâtında ise “İhlâs” sûresini okumak müstehaptır. Namazdan sonra “istihâre duâsı” okunur, sonra kıbleye yönelerek yatılır, rüyada beyaz veya yeşil görülmesi hayır ve iyiliğe; siyah veya kırmızı görülmesi ise kötülüğe delâlet eder. İstihâre namazının ve duâsının delili şu hadistir:

225. Ahzâb, 33/36.

226. Şûrâ, 42/49-50.

227. Âl-i İmrân, 3/159.

228. Şûrâ, 42/38.

Câbir bin Abdullah ؓ'tan rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle anlatmıştır: “Rasûlullah ؐ bütün önemli işlerde bize Kur’ân’dan bir sûre öğretir gibi istihâreyi öğretir ve şöyle buyururdu: “Sizden biri bir iş yapmak iste-diği zaman, farz dışında iki rekât namaz kılsın ve şöyle duâ etsin:

“Allâhümme, innî estehîruke bi ilmike, ve estakdiruke bi kudretike. Ve es’elûke min fadlike’l azîm. Fe inneke takdiru ve lâ akdiru. Ve ta’le-mu ve lâ a’lemu ve ente allâmu’l guyûb. Allâhümme, in kün-te ta’lemu enne hâzâ’l emra hayrun lî fî dînî ve meâşî ve âkıbeti emrî ev kâle âcili emrî ve âcilihi fa’kdihü lî ve yessirhu lî, sümme bârik lî fîhi. Ve in kün-te ta’lemu enne hâzâ’l emra şerrun lî fî dînî ve meâşî ve âkıbeti emrî ev kâle âcili emrî ve âcilihi fa’srifhu annî va’srifnî anhu, ve akdir lî el hayra haysü kâne, sümme ardînî bihi.”

Anlamı: “Ey Allâhım! Senin ilmine güvenerek senden hakkımda hayırlı olanı istiyorum, gücüme güç katmanı, sınırsız lûtuft ve kereminden bana ihsan etmeni istiyorum. Çünkü senin her şeye gücün yeter, benim ise gücüm yetmez. Sen her şeyi bilirsin, hâlbuki ben bilmem, çünkü Sen gayb âlemini tam olarak bilersin.

Ey Allâhım! Yapmayı düşündüğüm bu iş, benim dînim, yaşamım ve geleceğim -veya dünyam ve âhiretim- konusunda hayırlı ise, bunu bana takdir et, kolaylaştır, bunu hakkımda uğurlu ve bereketli kıl. Yok eğer benim dînim, yaşamım ve geleceğim -veya dünyam ve âhiretim- konusunda kötü ise, onu benden, beni de ondan uzaklaştır. Hakkımda hayırlı olan her ne ise onu takdir et ve beni hoşnut ve mutlu eyle!” Bundan sonra isteğini söyler.²²⁹

İstihâre samimî olarak yapıldığı takdirde Allâh’ın hayırlısını lûtfedeceğine ümit bağlanır, kalbe doğuş olabilir. Belirli işaretlerle birlikte kalpte rahatlık ve ferahlık hissedilirse, o işin hayırlı olacağına, buna karşılık sıkıntı ve darlık hissedilirse, olumsuz olacağına yorumlanır. Birinci defada sonuç alınmazsa üç kere veya yedi kere tekrarlanabilir. Bu duânın Arapçası okunacağı gibi Türkçesi de okunabilir. Bir kimse namaz kılarak istihâre yapamıyorsa, o takdirde sadece yukarıdaki duâyı okuyarak istihârede bulunabilir.²³⁰

229. Buhârî, Teheccüd, 25; Deavât, 49, Tevhid, 10; Ebû Dâvûd, Vitr, 31, H No: 1538; Tirmîzî, Vitr, 18, H No: 480; İbn Mâce, İkâme, 188, H No: 1383; Ahmed bin Hanbel, III, 344. Tirmîzî, Câbir hadisi için “hasen, sahîh, garîb” demiştir.

230. Bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, “İstihâre namazı” konusu.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

69- Senin Rabbin, onların göğüslerinin sakladıklarını da açığa vurduklarını da bilir.

70- O, Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Başında da sonunda da hamd yalnız O'na âittir. Hükümrânlık O'na âittir ve siz sonunda O'na döndürüleceksiniz!

69-70. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın gizli açık her şeyi bildiği, çünkü O'nun her şeye kâdir, dünya ve âhirette hertürlü övgüye lâyık tek ilâh olduğu, hükümrânlığın dünya ve âhirette O'nun elinde bulunduğu belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa onlar, gizlediklerini de açığa vurduklarını da Allâh'ın bildiğini bilmiyorlar mı?”**²³¹ **“Sizden birinin gizlice konuşmasıyla açıkça konuşması, geceleyin gizlenmesiyle gündüzün ortaya çıkması arasında O'na göre bir fark yoktur. İnsanın önünde ve arkasında, Allâh'ın buyruğu ile onu koruyan izleyiciler (melekler) vardır. Bir toplum kendi durumlarını değiştirmedikçe Allah onların durumlarını değiştirmez. Allah bir topluma kötülük dileyince, artık onu geri çevirecek yoktur. Zaten onların, Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.”**²³²

“Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; O, kalplerde olan her şeyi bilir. Hiç yaratan yarattığını bilmez mi? O'nun bilgisi her şeyin inceliklerini kapsar ve O her şeyden haberdardır.”²³³

“De ki: ‘Ben Rabbinden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalan sayıyorsunuz. Sizin çabuk gelmesini istediğiniz (azap) benim elimde değildir. Hüküm ancak Allâh'ındır. O, gerçeği haber verir. O, doğruyu eğriden ayıranların en iyisidir.”²³⁴

“Hamd, hertürlü övgü, âlemlerin Rabbi; Rahmân ve Rahîm; hesap gününün sahibi olan Allâh'a mahsustur.”²³⁵

231. Bakara, 2/77.

232. Ra'd, 13/10-11.

233. Mülk, 67/13-14.

234. En'âm, 6/57.

235. Fâtiha, 1/1-3.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِاللَّيْلِ تَسْكُونُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

71- De ki: “Hiç düşündünüz mü? Eğer Allah, üzerinizde geceyi kıyâmet gününe kadar uzatacak olsa, Allah’tan başka size bir ışık getirecek bir ilâh kimdir? Hâlâ ıstımayecek misiniz?

72- De ki: “Hiç düşündünüz mü? Eğer Allah, üzerinizde gündüzü, kıyâmet gününe kadar uzatacak olsa, Allah’tan başka size dinleneceğiniz geceyi getirecek bir ilâh kimdir? Bu gerçeği görmeyecek misiniz?”

73- Kullarına merhametinden dolayı Allah, sizin için gece ve gündüzü yarattı ki, gece sükûnete erip dinlenesiniz, gündüz de Allâh’ın lûtfundan rızkınızı arayıp şükredesiniz!

71-73. âyetlerde, Allâh’ın varlığına, birliğine ve gücüne kanıt olarak, O’nun evrendeki yasalarına dikkat çekiliyor. Çünkü Allah insanların çalışıp kazanmaları için gündüzü aydınlık, dinlenmeleri için de geceyi karanlık yapmıştır. Eğer Allah geceyi veya gündüzü kıyâmete kadar uzatmış olsa, bunu eski hâline kim çevirebilir? Allah, yarattıklarına acıdığından dolayı geceyi ve gündüzü bu şekilde düzenlemiştir.

Nitekim günümüzde kutup bölgelerinde altı ay gündüz altı ay gece olan bölgeler vardır. Dünyanın dönerken olan eğimi bunun böyle olmasını gerektirmiştir. Kutup bölgesinde gece ve gündüzü 24 saate göre kim düzenleyebilir?

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gece uyumanız, gündüz O’nun lûtfundan rızkınızı aramanız da Allâh’ın varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır!”**²³⁶

“Geceyi sizin için bir örtü, uykuyu dinlenme, gündüzü de dağılıp çalışma zamanı yapan O’dur.”²³⁷

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾

74- O gün Allah, onlara seslenerek: “Benim ortaklarım olduğunu iddiâ ettikleriniz nerede?” diye soracak.

75- Biz her ümmetten birer şâhit çıkaracağız ve diyeceğiz ki: “Bana ortak olduğunu iddiâ ettikleriniz hakkında delilinizi getirin!” O zaman onlar, gerçek ilâhlığın Allâh’a âit olduğunu anlayacaklar ve dünyada iken uydurmuş oldukları sahte ilâhlar da kaybolup gidecek.

74-75. âyetlerde, müşriklerin kıyâmet günü karşılaşacakları bir sahne sunulmaktadır. Suçlular Allâh’ın dîvanına alınmıştır, bütün milletler hazırdır. Her millete kendi içinden bir tanık getirilir. Çünkü tanıksız mahkeme adâletli olmaz. Bu tanıklar o milletlere gönderilen peygamberlerdir. Hz. Peygamber de kendi ümmetine tanıklık edecektir. **“Her ümmetten bir tanık, seni de bunlara tanık getirdiğimiz zaman hâlleri nice olur?”²³⁸** âyeti de bunu anlatır. Allah tanıkların huzûrunda inkârcı toplumlara; kendisi dışında taptıkları tanrıların nerede olduğunu sorar. Ortada hiçbir tapılan tanrı yoktur. O zaman herkes tek İlâh’ın yegâne güç sahibinin Allah olduğunu anlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz her ümmetten bir şâhit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şâhit yaptığımız zaman, durumları nice olacak?”²³⁹**

“Allah yolunda gereği gibi cihâd edin. O sizi seçti ve dinde size bir güçlük yükledi. Babanız İbrahim’in dînine (uyun). Allah, bundan önce de, bu kitapta (Kur’ân’da) da size “müslümanlar” adını verdi ki Peygamber size karşı şâhit olsun, siz de bütün insanlara karşı

237. Furkan, 25/47.

238. Nisâ, 4/41.

239. Nisâ, 4/41.

şâhit olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allâh'a sınıksız sarılın. Çünkü sizin Mevlâ'nız O'dur. O, ne güzel Mevlâ, ne güzel yardımcıdır!"²⁴⁰

"Allah hakkında yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Onların kitaptaki payları ne ise, kendilerine erişir. Sonunda onlara canlarını alacak olan elçi meleklerimiz gelince: 'Allah'tan başka, tapmakta olduklarınız nerededir?' derler. Onlar: 'Bizi bırakıp kayboldular!' derler. Böylece onlar, kendilerinin inkârcı olduklarına tanıklık ederler."²⁴¹

"İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı görerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur! Kötülerin arkasından gidenler: "Keşke, dünyaya bir kez daha dönebilsek de, onların bizi tanımazdan geldikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!" diyecekler. İşte böylece Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine yığılmış hasretler hâlinde gösterecektir! Onlar bu ateşten çıkacak değillerdir!"²⁴²

240. Hac, 22/78.

241. A'râf, 7/37.

242. Bakara, 2/166-167.

﴿ BÂB 8 ﴾

**KÂRÛN VE MÛSÂ, KÂRÛN'UN SERVETİNİN YOK
OLMASI, ONA ÖZENENLERİN PİŞMANLIĞI**

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ ۖ وَأَتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا
إِنْ مِفَاتِحُهُ لَتَنُوتُ بِالْعِصْبَةِ ۚ أُولَى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ
اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا
تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ
فِي الْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾ قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى
عِلْمٍ عِنْدِي ۚ أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ
أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَآكْثَرُ جَمْعًا ۚ وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾
فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ ۚ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ
لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ ۖ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ وَيَلْكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ أَمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلْقِيهَا
إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ
يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُتَنَصِّرِينَ ﴿٨١﴾ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ
تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيَكَآئُ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ
عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ ۚ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ۚ وَيَكَآئُهُ لَا يَفْلِحُ
الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

- 76- Kârûn, Mûsâ'nın kavminden idi. Ama onlara karşı azgınlık yapmıştı. Biz ona öyle hazineler verdik ki, sadece anahtarlarını taşımak bile güçlü bir topluluğa zor geliyordu. Kavmi ona şöyle demişti: “Şımarma! Çünkü Allah şımaranları sevmez!”**
- 77- “Allâh'ın sana verdikleriyle âhiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana nasıl iyilikte bulunduysa, sen de iyilikte bulun! Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma, çünkü Allah bozguncuları sevmez!”**
- 78- Kârûn dedi ki: “Bu servet bana, yalnız kendi bilgim sayesinde verildi.” O, Allâh'ın kendisinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü ve ondan daha çok servet toplamış olan kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Ancak günahkârlara günahları sorulmaz!**
- 79- Derken Kârûn ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler, “Keşke, Kârûn'a verilenin benzeri bizim de olsaydı! O, gerçekten şanslı biri!” dediler.**
- 80- Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise: “Yazıklar olsun size! Îmân edip iyi iş yapanlara göre Allâh'ın vereceği mükâfat daha üstündür. Ama ona da ancak sabredenler ulaşabilir.” dediler.**
- 81- Sonunda, Biz Kârûn'u da sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık, Allah'tan başka ona yardım edecek ne adamları kaldı, ne de kendini savunup kurtaracak durumdaydı!**
- 82- Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler şöyle demeye başladılar: “Vah bize! Meğer Allah, kullarından dilediğine bol, dilediğine de az veriyormuş! Eğer Allah, bize lûtufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Meğer inkâr edenler gerçekten kurtuluşa eremezlermiş!”**

76. âyette, Hz. Mûsâ'nın kavminden olan Kârûn'un topluma haksızlık yaptığı, kendisine çok büyük bir servet verildiği için şımardığı, kavmi kendisini: “Şımarma, çünkü Allah şımaranları sevmez” diyerek uyardığı belirtilir.

Yukarıdaki 76-84 arası âyetlerde dünya malının geçiciliğini vurgulamak için Kârûn kıssası örnek olarak anlatılır.

Kârûn, anahtarlarını bile ancak bir topluluğun taşıyabildiği büyük bir servete sahipti. Bütün bunları kendi bilgi ve becerisi ile kazandığını düşünür, zenginliği ile şımarır, böbürlenir, başkalarına değer vermez, haksızlık ederdi.

Kârûn, Hz. Mûsâ'nın amcaoğlu idi. Önce Hz. Mûsâ'ya îmân etmişti. Fakat hırsı ve kıskançlığı yüzünden münâfıklığa yöneldi. İsrâiloğulları'nın başında, Firavun'un görevlisi olarak bulundu, onlara karşı zulüm ve taşkınlık yaptı. Servetiyle ve ilmiyle övünür ve şımarırdı. Tevrat'ı en iyi okuyan kimse idi. Kimya ve ticaret alanında çok bilgi sahibiydi. Ancak bu bilgisini kötüye kullanır ve toplum içinde vurguncu, karaborsacı bir kapitalist olarak tanınırdı. Sonunda Allah onu servetiyle birlikte yerin dibine geçirmiştir.²⁴³

İlgili âyetelerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki Biz Mûsâ'yı mûcizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun'a, Hâmân'a ve Kârûn'a gönderdik. Ama onlar: 'Bu, çok yalancı bir sihirbazdır!' dediler.”**²⁴⁴

“Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, oranın şımarık varlıklılarına (iyiliği) emrederiz; onlar itaat etmeyip orada kötülük işlerler; böylece o ülke helâk edilmeyi hak etmiş olur. Biz de orayı yerle bir ederiz.”²⁴⁵

Hadiste şöyle buyrulur: *“Cennet ve cehennem birbiriyle tartışır. Cehennem der ki: 'Zâlimler, zorbalar ve böbürlenlenler bendedir.' Cennet de: 'İnsanların zayıfları ve yoksulları bendedir.' der. Allah Teâlâ aralarında hakem olur ve cennete: 'Ey cennet! Sen Benim rahmetimsin, dilediğime seninle rahmet ederim. Ey cehennem! Sen de Benim azâbımsın, dilediğime seninle azap ederem. Her ikinizi doldurmak Bana düşer.' der.”*²⁴⁶

77. âyette, Allâh'ın verdiği nîmet ve servet sayesinde âhiret yurdunu kazanmaya çalışmak, ancak bunu yaparken de dünya hayatını ve işlerini terk etmemek gerektiği vurgulanır. Burada, insanlığın ilerlemesi için, çaba gösterilmesine ilişkin ilâhî bir uyarı vardır. Bu arada Allâh'ın birçok nîmetler vererek insana ihsanda bulunduğu gibi, insanların da aralarında muhtaç olanlara ihsanda bulunmaları gerektiği, Allah teâlâ'nın yeryüzünde fesat çıkarıcıları sevmediği hatırlatılır.

243. Bk. Kitab-ı Mukaddes, Sayılar, bâb: 16.

244. Mü'min, 40/24.

245. İsrâ, 17/16.

246. Müslim, Cennet, 34. Bk. Buhârî, Tefsir, 50/1, Tevhid, 25.

Çünkü insanoğlu vefât edince malı mülkü vârislerine kalır, yanında mal olarak kefenden başka bir şey götüremez. Ancak daha önce yaptığı güzel ameller, bağışlar, sadaka ve zekâtlar onunla birlikte gider, kendinden sonrası için yaptığı sadaka-i câriye denilen yol, köprü, çeşme, okul, mescid gibi hayırlar ve vakıflardan da ecir gelmeye ve amel defterine yazılmaya devam eder. Nitekim bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: “Âdemoğlu ölünce ameli kesilir. Üç kişi bunun dışındadır: Sadaka-i câriye (çeşme, yol, köprü, mescid, okul ve vakıf gibi), yararlı ilim ve kendisine hayır duâ eden sâlih çocuk bırakan. Bunlardan toplum yararlandıkça amel defteri kapanmaz.”²⁴⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanlardan kimi vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider. Hatta böylesi, kalbinde olana Allâh’ı şahit tutar. Oysa o, İslâm düşmanlarının en yamanıdır. O bir işin başına geçince, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak, ekini ve nesli yok etmek için çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez. Ona: ‘Allah’tan kork!’ denilince, gururu onu günaha sürükler. Onun hakkından cehennem gelir. Orası ne kötü yataktır!”**²⁴⁸

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي ۖ أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِ
مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَآكْثَرُ جَمْعًا ۖ وَلَا يُسْئَلُ عَن ذُنُوبِهِمُ
الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

78- Kârûn dedi ki: “Bu servet bana, yalnız kendi bilgim sayesinde verildi.” O, Allâh’ın kendisinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü ve ondan daha çok servet toplamış olan kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Ancak günahkârlara günahları sorulmaz!

78. âyette, Kârûn’un, sahip olduğu serveti kendi bilgi ve becerisi ile kazandığını ileri sürdüğü, ancak daha önceki nesillerden, kendisinden çok daha güçlü ve varlıklı kimseleri Allah Teâlâ’nın helâk ettiğini düşünmediği belirtilir. Âyetin sonunda, “Ancak suçlulara, günahlarından sorulmaz.” ifâdesi, suçluların yaptıklarından sorumlu olmayacağı anlamına

247. Müslim, Vasiyye, 14.

248. Bakara, 2/204-205.

gelmez. Âhiret günü, daha önce dünyada işlenmiş olan suçlar o kadar ortada olacak ki, suçu işleyene bunu işleyip işlemediğini sormaya bile gerek olmayacaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz hangi ülkeye uyarıcı bir peygamber göndermişsek, oranın varlıklı ve şımarık kişileri: ‘Biz size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz.’ demişlerdi. Ve yine demişlerdi ki: ‘Bizim malımız da, çocuklarımız da sizden çok; bu sebeple biz azâba uğratılmayız.’ De ki: ‘Rabbim, rızkı dilediğine genişletir, dilediğine kısar. Ama insanların çoğu bilmezler.’”**²⁴⁹

“İnsana bir zarar dokunduğu zaman Bize yalvarır. Sonra, kendisine tarafımızdan bir nîmet verdiğimizde: ‘Bu, bana bir bilgi sayesinde verildi!’ der. Aslında bu, bir sınamadır; fakat çokları bunu bilmezler.”²⁵⁰

“İnsan hayır istemekten usanmaz. Oysa başına bir kötülük gelse, üzülr ve hemen ümitsizliğe düşer. Andolsun ki, başına gelen kötülükten sonra Biz ona tarafımızdan bir rahmet tattıracak olsak: ‘Bu benim hakkımdır, kıyâmetin kopacağını sanmıyorum, Rabbime götürülmüş olsam bile, mutlaka O’nun katında benim için bundan daha güzeli vardır!’ der. Biz o inkâr edenlere yaptıkları şeyleri mutlaka haber vereceğiz ve elbette onlara ağır azap tattıracağız!”²⁵¹

“Onlar, Rab’lerinin âyetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir. Biz, kıyâmet gününde onlara hiçbir değer vermeyeceğiz.”²⁵²

“O gün ne insanlara, ne de cinlere günahı sorulmaz!”²⁵³ Çünkü herkesin amel defteri önünde açık olup, orada her şey görülecektir. Bu durum bir âyetle şöyle açıklanır: **“Her insanın amelini boynuna doladık. Kıyâmet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız. ‘Kitabını oku! Bugün kendi kendini sorgulayacak durumdasın!’ denir.”**²⁵⁴

249. Sebe’, 34/34-36.

250. Zümer, 39/49.

251. Fussilet, 41/49-50.

252. Kehf, 18/105.

253. Rahmân, 55/39.

254. İsrâ, 17/13-14.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ ۖ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ
لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ ۖ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ وَيُؤْتُونَ ثَوَابَ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ أَمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلْقِيهَا إِلَّا
الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾

79- Derken Kârûn ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler, “Keşke, Kârûn’a verilenin benzeri bizim de olsaydı! O, gerçekten şanslı biri!” dediler.

80- Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise: “Yazıklar olsun size! İmân edip iyi iş yapanlara göre Allâh’ın vereceği mükâfat daha üstündür. Ama ona da ancak sabredenler ulaşabilir.” dediler.

79-80. âyetlere göre, Kârûn çok sayıda adamıyla, süslü giysiler içinde bayram günü veya cumartesi günü büyük bir gösteriş ve böbürlenme içinde, İsrâiloğulları’nın karşısına çıkmıştı. Dünya hayatına özenenler, onların bu durumuna imrenmiş, “keşke onların yerinde biz olsaydık!” demişlerdi. Kendilerine ilim ve hikmet verilmiş olan bir topluluk ise, “Yazıklar olsun size, imân edip iyi amel işleyenlere Allâh’ın vereceği ecir daha hayırlıdır. Buna ise ancak sabredenler kavuşturulur.” diye cevap vermişlerdi.²⁵⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yaptıkları iyi işlere karşılık, onlar için göz aydınlığı olacak ne gibi mükâfatların hazırlandığını hiç kimse bilemez!”**²⁵⁶

“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel şekilde sav! Bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost oluvermiştir! Buna ancak sabredenler kavuşturulur; buna kavuşturulanlar da hayırdan büyük bir nasip sahibi olanlardır!”²⁵⁷

“İnsanlardan öyleleri var ki, “Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver!” derler. Öylelerinin âhirette bir payı yoktur. Onlardan öyleleri de var ki, “Ey Rabbimiz! Bize dünyada güzellik, âhirette de güzellik ver ve bizi ateş azâbından koru!” derler. İşte kazandıklarından payı olanlar

255. Kurtubî, Câmi’, XIII, 209.

256. Secde, 32/17.

257. Fussilet, 41/34-35.

**bunlardır. İyi bilin ki Allah hesâbı çok çabuk görendir. Bâzı insanların dünya hayatı ile ilgili sözleri senin hoşuna gider. Hatta böyle-
si, pek yaman bir düşman olduğu hâlde, kalbinde olana Allâh'ı şâ-
hit de tutar. O bir işin başına geçince, yeryüzünde bozgunculuk çı-
karmak, ekini ve nesli yok etmek için çalışır. Allah ise bozgunculu-
ğu sevmez. Ona: "Allah'tan kork!" denilince, gururu onu günaha sü-
rükler. Onun hakkından cehennem gelir. Orası ne kötü yerdir. Bâzı
kimseler vardır ki, Allâh'ın rızasını kazanmak için canını bile verir.
Allah, kullarına karşı çok şefkatlidir."**²⁵⁸

فَحَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ ﴿٨١﴾ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ
يَقُولُونَ وَيَكُنَّ اللَّهُ يَبْطِطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْ لَا أَنْ
مَنْ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بَنَاءُ وَيَكُنَّ لَهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

**81- Sonunda, Biz Kârûn'u da sarayını da yerin dibine geçir-
dik. Artık, Allah'tan başka ona yardım edecek ne adam-
ları kaldı, ne de kendini savunup kurtaracak durumdaydı!**

**82- Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler şöyle demeye
başladılar: "Vah bize! Meğer Allah, kullarından dilediği-
ne bol, dilediğine de az veriyormuş! Eğer Allah, bize lû-
tufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi.
Meğer inkâr edenler gerçekten kurtuluşa eremezlermiş!"**

81-82. âyetlere göre, Allah Kârûn'u yerin dibine batırmış, ona ne ser-
veti ne de çevresindeki adamları bir yarar sağlayabilmişti. Dün onun yerin-
de olmayı arzu edenler, "Demek ki Allah dilediğinin rızkını genişletir ve da-
raltır. Allah bize lûtfetmiş olmasaydı, bizi de yere batırırdı. Demek gerçek-
ten kâfirler kurtuluşa eremezmiş!" demişlerdi.

Mukatil'e göre, Hz. Mûsâ'nın istemesi üzerine Kârûn toprağa batmış,
ancak İsrâiloğulları'nın, "Mûsâ, mirası için Kârûn'u helâk etti." dedikodu-
su üzerine, Yüce Allah üç gün sonra, onun bütün malını da yok etmiştir.²⁵⁹

258. Bakara, 2/200-207.

259. Kurtubî, Câmi', XIII, 209.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Derken bu kişinin serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece bağı için yaptığı masraflara karşı ellerini ovuşturmaya başladı! Çünkü bağ, çardakları üzerine yıkılıp kalmıştı. ‘Keşke Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!’ diyordu. Artık onun, Allah’tan başka kendine yardım edecek ne bir topluluğu vardı ve ne de kendi başının çâresine bakacak hâldeydi!”**²⁶⁰

“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”²⁶¹

“Onlar, kendilerini önlerinden, arkalarından ve bütün çevrelerinden kuşatan gökyüzünü ve yeryüzünü görmediler mi? Dilesek onları yerin dibine batırır veya gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda, Allâh’a yönelen her kul için açık ibret vardır.”²⁶²

“Kim, hakkında hiçbir delil bulunmadığı hâlde, Allah’tan başka bir ilâha yalvarırsa, bunun hesâbını Allah katında mutlaka verecektir. Şüphesiz ki kâfirler kurtuluşa eremezler.”²⁶³

260. Kehf, 18/42-43.

261. Ra’d, 13/26.

262. Sebe’, 34/9.

263. Mü’minûn, 23/117.

﴿ BÂB 9 ﴾

**ÂHİRET YURDU VE TAKVÂ SÂHİPLERİ,
İYİLİK VE KÖTÜLÜĞÜN KARŞILIĞI, KUR'ÂN'IN İNİŞİ
VE ONA UYMADA TİTİZLİK, ŞİRK TEN UZAK DURMAK,
ALLÂH'IN ZÂTINDAN BAŞKA HER ŞEYİN YOK OLMASI**

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا
فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ
جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
﴿٨٤﴾ إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَىٰ مَعَادٍ قُلْ رَبِّیْ أَعْلَمُ
مَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنْتَ تَرْجُوا أَنْ
يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ
﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ
وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ
إِلَّا هُوَ ۚ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ۚ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

**83- İşte âhîret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi
ve bozgunculuk yapmayı istemeyen kimselere veririz.
Hayırlı son ise takvâ sahiplerinindir.**

**84- Kim iyilik getirirse ona bundan daha hayırlı karşılık var-
dır. Kim de kötülük getirirse, o kötülükleri işleyenler, an-
cak yaptıklarının karşılığını görürler.**

- 85- Kur'ân'a uymayı sana farz kılan Allah, elbette seni dönülecek yere döndürecektir. De ki: "Rabbim, kimin doğru yolda olduğunu, kimin de apaçık bir sapıklık içinde bulunduğunu en iyi bilendir."**
- 86- Sen, bu kitabın sana vahyedileceğini ummuyordun. Bu, ancak Rabbinden bir rahmettir. Öyleyse sakın kâfirlere arka çıkma!**
- 87- Allâh'ın âyetleri sana indirildikten sonra, artık onlar seni bunlara uymaktan alıkoymasınlar! Sen, Rabbine çağır ve sakın Allâh'a ortak koşanlardan olma!**
- 88- Allah ile beraber başka bir ilâha tapıp yalvarma! O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zâtından başka, her şey yok olacaktır. Hüküm yalnız O'na âittir. Siz de O'na döndürüleceksiniz.**

83. âyete göre, âhiret yurdunun büyüklük taslamayan ve yeryüzünde fesat çıkarmayanlar için mutluluk yurdu olacağı ve güzel sonun da takvâ sahiplerine âit olacağı belirtilir. Hz. Ali عليه السلام'den rivâyet edildiğine göre, yukarıdaki âyet, vâlilerden ve diğer güçlü kişilerden adâlet sahibi ve alçak gönüllü olanlar hakkında inmiştir.

Hatem-i Tâi'nin oğlu Adiy bin Hâtim, Hz. Peygamber'in huzûruna geldiği zaman kendisine bir minder konulmuştu, o mindere değil yere oturmayı tercih etmişti. Allâh'ın Rasûlü de: "*Ben şehâdet ederim ki sen yeryüzünde ne ululuk, ne fesat arzu etmiyorsun.*" buyurdu. Bunun üzerine Adiy müslüman olmuştu. Tâbiînden Fudayl bu âyeti defalarca okur, burada bütün emeller gitti, dermiş. Ömer bin Abdülaziz'in vefât edinceye kadar bu âyeti okumayı vird edindiği nakledilmiştir.²⁶⁴

Yukarıdaki âyette âhiret yurdunda huzur için mü'minlerin aşağıdaki üç husûsa dikkat etmeleri isteniyor:

a) Yeryüzünde büyüklük taslamamak: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: "**Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü sen ne yeri yarabilirsin, ne de boyca dağlara yetişebilirsin! Bütün bunlar kötü ve yasaklanmış şeyler olup, Rabbinin katında çirkin işlerdir.**"²⁶⁵

264. Elmalılı, age, VI, 83, 84.

265. İsrâ, 17/37-38.

Lokmân ؑ'in oğluna verdiği aşağıdaki öğütlerde de insanlara karşı mütevâzî olmak gerektiği şöyle belirtilir:

“Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret! Çünkü bunlar, azmi gerektiren işlerdendir. Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri sevmez. Yürüyüşünde tabî ol, sesini alçalt, çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir!”²⁶⁶

Hadîs-i şerîflerde şöyle buyrulur: “Kalbinde zerre kadar kibir bulunan cennete giremez. Sahâbeden biri: ‘İnsan elbise ve ayakkabısının iyi olmasını ister. Bu da kibir sayılır mı?’ deyince, Allâh’ın Rasûlü şu cevabı verdi: ‘Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve insanları küçük görmektir.’”²⁶⁷

“Allah bana: ‘O kadar alçak gönüllü olun ki, kimse kimseye karşı böbürlenmesin; kimse kimseye haksızlık yapmasın!’ diye bildirdi.”²⁶⁸

b) Bozgunculuk yapmamak: Kur’ân-ı Kerîm’de yeryüzünde fesat çıkarmayı yasaklayan pek çok âyet vardır. Bâzıları şunlardır: **“O bir işin başına geçince, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak, ekini ve nesli yok etmek için çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez.”**²⁶⁹

“İşte bu yüzden İsrâiloğulları’na şunu yazmıştık: Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın birini öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kimsenin hayatını kurtarırsa, sanki bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur. Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler. Allâh’a ve Peygamber’ine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezâsı; ya öldürülmeleri veya asılmaları veyahut elleriyle ayaklarının çapraz olarak kesilmesi veyahut da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilliktir. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır.”²⁷⁰

266. Lokmân, 31/17-19.

267. Müslim, İman, 147; Ebû Dâvûd, Libâs, 26; Tirmizî, Birr, 61.

268. Müslim, Cennet, 64.

269. Bakara, 2/205.

270. Mâide, 5/32-33.

“Kâfirler birbirlerinin dostlarıdır. Eğer sizler birbirinize dost olmazsanız, veryüzünde bir fitne çıkar ve büyük bir fesat meydana gelir.”²⁷¹

c) Dünya ve âhirette güzel sonun takvâ sehiplerine âit olması: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mûsâ kavmine dedi ki: ‘Allah’tan yardım iste yin ve sabredin! Şüphesiz veryüzü Allâh’ındır. Ona kullarından kimi dilerse onu mîrasçı yapar. Sonunda kurtuluş sakınanlarındır.’ Kavmi (Mûsâ’ya) dedi: ‘Sen bize gelmezden önce de, geldikten sonra da bize işkence edildi!’ Mûsâ dedi: ‘Umulur ki, Rabbiniz düşmanınızı helâk edip, onların yerine sizi veryüzüne hâkim kılar da nasıl işler yapacağınıza bakar!’”**²⁷²

“İşte bütün bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir! Çünkü bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. Artık sabret! Çünkü güzel sonuç takvâ sahiplerininidir.”²⁷³

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

84- Kim iyilik getirirse ona bundan daha hayırlısı vardır. Kim de kötülük getirirse, o kötülükleri işleyenler, ancak yaptıklarının karşılığını görürler.

84. âyete göre, dünyada iyilik yapana, daha iyisi ile karşılık verilir. Kötülük yapana ise, yaptığı kötülük kadar cezâ verilir.

Âyetteki “hasene ve çoğulu hasenât” iyi ve güzel işler, sâlih ameller demektir. Verilecek ecir miktârı, bu amellerin çeşidine ve yapan kişinin ihlâs ve samimî oluşuna göre farklı miktarlardadır. Bu da bir katından yedi yüz katına hatta daha çok katlara kadar yükselebilir.

Mesela; İbn-i Abbâs’a göre, cihad ve hac için yapılacak harcama, yedi yüz katına kadar ecir kazandırır. Ebû Ubeyde bin el-Cerrah ؓ’in naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: **“Kim Allah yolunda harcarsa, yedi yüz kat ecir alır. Kim de kendisinin ve ailesinin ihtiyaçları için harcar, hasta**

271. Enfâl, 8/73.

272. A'râf, 7/128-129.

273. Hûd, 11/49.

ziyaret eder veya insanlara ezâ veren şeyi kaldırırca, emsâline göre on kat ecir alır.”²⁷⁴

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim (Allâh’ın huzûruna) iyilikle gelirse, ona bu iyiliğin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse, bu kötülüğün misli kadar cezâlandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.”**²⁷⁵

“De ki: Ey î mân eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının! Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allâh’ın yeryüzü geniştir. Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir.”²⁷⁶

“Sizin elinizdeki nîmetler tükenir, Allâh’ın katındakiler ise tükenmez. Elbette Biz, o sabredenlere ecirlerini, yaptıkları amelin en güzeliyle vereceğiz. Erkek olsun, kadın olsun kim mü’min olarak iyi bir amel işlerse, elbette ona güzel bir hayat yaşatırız ve mükâfatlarını da elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz.”²⁷⁷

İbn-i Ömer’e göre, yukarıdaki 28/84. âyetten sonra, “karz-ı hasen” ve renlerin ecir ile sabredenlerin ecrini bildiren âyetler inmiş ve ecirde sınır da ha da genişletilmiştir.²⁷⁸

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ۖ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ
بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾

85- Kur’ân’a uymayı sana farz kılan Allah, elbette seni dönülecek yere döndürecektir. De ki: “Rabbim, kimin doğru yolda olduğunu, kimin de apaçık bir sapıklık içinde bulunduğunu en iyi bilendir.”

85. âyette, Kur’ân’ı kendisine indiren Allah Teâlâ, peygamberini dönülecek yere yine döndüreceği, kimlerin doğru yolda, kimlerin sapık yolda olduğunu en iyi O’nun bildiği belirtilir.

Bu âyetin hicret sırasında Mekke ile Medîne arasında Cuhfe’de indiği nakledilmiş olup, İbn-i Abbâs’a göre “dönülecek yer”den kastedilen

274. Bk. Ahmed bin Hanbel, I, 195, 196, IV, 222.

275. En’âm, 6/160.

276. Zümer, 39/10.

277. Nahl, 16/196-197.

278. Bk. Bakara, 2/245; Hadid, 57/11, 18; Tegâbü, 64/17; Müzzemmil, 73/20.

Mekke'dir. Bununla, Mekke'nin fethedileceği müjdelenmiştir. Nitekim hicretin 8. yılında Mekke fethedilmiştir.²⁷⁹ Dönülecek yerin, âhirette en yüce makam olduğu yorumu da yapılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah, peygamberleri huzûrunda toplayacağı gün onlara: ‘Ümmetinizden size ne cevap verildi?’ diye soracak. Onlar da: ‘Bizim bir bilgimiz yok, gaybı yalnız sen bilirsin!’ diyecekler.”**²⁸⁰

“Mûsâ dedi: ‘Benim Rabbim, kendi katından hidâyeti kimin getirdiğini ve hayırlı sonun kime âit olacağını daha iyi bilir. Gerçek şu ki zâlimler kurtuluşa eremezler!’”²⁸¹

وَمَا كُنْتَ تَرْجُوا أَنْ يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ
ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

86- Sen, bu kitabın sana vahyedileceğini ummuyordun. Bu, ancak Rabbinden bir rahmettir. Öyleyse sakın kâfirlerle arka çıkma!

86. âyette, Hz. Muhammed ﷺ'in kendisine böyle bir kitap verileceğini ummadığı, Yüce Allâh'ın insanlara acıdığı için bu şekilde elçiler gönderdiği ve kitaplar indirdiği vurgulanmaktadır.

Bu hitaplar, her ne kadar Hz. Muhammed'e ise de, kastedilen ümmettir. Çünkü peygamberlerin “ismet (ma'sumluk)” sıfatı bu gibi emir ve yasaklara engel teşkil etmez. Diğer yandan bu ve benzeri âyetler, artık Hz. Muhammed'in Mekke müşriklerine karşı müsamahalı davranmasının gerekmediğine de işaret etmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sen bundan önce, ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar şüpheye düşerlerdi.”**²⁸²

“İşte böylece sana da buyruğumuzla Kur'ân'ı vahyettik. Sen kitap nedir, îman nedir, bilmezdin. Fakat Biz Kur'ân'ı bir nur yaptık ki, onunla kullarımızdan dilediğimizi doğru yola iletiyoruz. Şüphesiz

279. Buhârî, Tefsir, 28/85.

280. Mâide, 5/109.

281. Kasas, 28/37.

282. Ankebût, 29/48.

ki sen dosdoğru bir yolu gösteriyorsun. (O yol) göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allâh'ın yoludur. İyi bilin ki bütün işler sonunda Allâh'a döner."²⁸³

وَلَا يَصُدُّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾

87- Allâh'ın âyetleri sana indirildikten sonra, artık onlar seni bunlara uymaktan alıkoymasınlar! Sen, Rabbine çağır ve sakın Allâh'a ortak koşanlardan olma!

87. âyette, Allah elçisinin müşriklerin baskı ve telkinlerine aldırmaması yalnız Rabbine kulluk etmesi, kendisine gelen vahyi tebliğ etmesi ve Allâh'a ortak koşmaması istenmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun! Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah kâfirler topluluğunu doğru yola iletmez.**"²⁸⁴

“Biz, her ümmete, uygulayacakları bir şeriat, bir ibadet şekli belirledik. O hâlde onlar (ehl-i kitap) bu işte seninle asla çekişmesinler! Sen onları Rabbine çağır. Çünkü sen dosdoğru bir yoldasın.”²⁸⁵

“Şüphesiz, sana da senden öncekilere de şöyle vahy olundu: Andolsun ki, eğer Allâh'a ortak koşarsan, amelin mutlaka boşa gider ve mutlaka ziyâna uğrayanlardan olursun!”²⁸⁶

“Yalnız O'na yönelin ve O'ndan sakının! Namazı dosdoğru kılmaya devam edin ve Allâh'a ortak koşanlardan olmayın.”²⁸⁷

“Şüphesiz ki Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; ama dilediği kimsenin şirk dışındaki günahlarını bağışlar. Allâh'a şirk koştan, büyük bir günah işleyerek Allâh'a iftira etmiş olur.”²⁸⁸

283. Şûrâ, 42/52-53.

284. Mâide, 5/67.

285. Hac, 22/67.

286. Zümer, 39/65.

287. Rûm, 30/31.

288. Nisâ, 4/48.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ۚ
لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

88- Allah ile beraber başka bir ilâha tapıp yalvarma! O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zâtından başka, her şey yok olacaktır. Hüküm yalnız O'na âittir. Siz de O'na döndürüleceksiniz.

88. âyette, Allah'tan başka bir ilâh bulunmadığı, hükümranlığın O'na âit olduğu ve herkesin O'na döndürüleceği belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah’tan başka bir ilâh daha edinme! Sonra kınanmış ve yalnız başına terk edilmiş olarak kalırsın!”**²⁸⁹

“Her kim hakkında hiçbir delil bulunmadığı hâlde, Allah’tan başka bir ilâha yalvarırsa, bunun hesâbını Allah katında mutlaka verecektir. Şüphesiz ki kâfirler kurtuluşa eremezler.”²⁹⁰

“Mescidler şüphesiz Allâh’ındır. Sakın Allah ile beraber başka birisine ibadet etmeyin!”²⁹¹ **“Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak büyüklük ve ikram sahibi olan Rabbinin zâtı bâkî kalacaktır.”**²⁹²

“De ki: Ben Rabbinden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalan sayıyorsunuz. Sizin çabuk gelmesini istediğiniz (azap) benim elimde değildir. Hüküm ancak Allâh’ındır. O, gerçeği haber verir. O, doğruyu eğriden ayıranların en iyisidir.”²⁹³

289. İsrâ, 17/22.

290. Mü'minûn, 23/117.

291. Cin, 72/18.

292. Rahmân, 55/26-27.

293. En'âm, 6/57.

سُورَةُ الْعَنْكَبُوتِ

ANKEBÛT SÛRESİ

Ankebût sûresi Mekke döneminde Rûm sûresinden sonra inmiştir. 69 âyettir. 1-11 arası âyetler Medîne'de inmiştir. Ankebût "örümcek" demektir. 41. âyette, küfür ehlinin işleri örümcek ağına benzetildiği için, sûre bu adı almıştır. Sürenin başından on üçüncü âyete kadar olan bölümünde, imandan ve mü'minlerin iman yolunda karşılaştıkları çeşitli fitne ve imtihanlardan söz edilir.

Sûre'de başlıca; nefse ve düşmana karşı cihad, ana-babaya iyilik ve onlara itaatın ölçüsü, münâfıklar, Nûh ﷺ ve kıssası, Hz. İbrahim, Allâh'ın yaratması, Lût, İshak, Yâkub, Şuayb ﷺ kıssaları, Kârûn, Firavun ve Hâmân'ın helâk olması, inkârcıların kötü sonları anlatılır. Sürenin son bölümünde ise fitne ve fesattan uzak durdukları takdirde ehl-i kitap ile güzel bir ilişki ve tartışmaların yapılabilmesine işaret edilir.

﴿ BÂB 1 ﴾

**ÎMAN, AMEL, KİYÂMET GÜNÜ, CİHAD, İYİLİK VE
KÖTÜLÜK, ANA-BABAYA İTAAT, DARLIĞA DÜŞMEK,
BAŞKASININ GÜNAHINI YÜKLENMEK**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْم ﴿١﴾ أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يَتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ
﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ
الْكَاذِبِينَ ﴿٣﴾ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا
سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ
السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾ وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ
الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ
حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا
إِلَىٰ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا
بِاللَّهِ فَإِذَا أُورِذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةً النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ
مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ
الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ﴿١١﴾

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ
وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ ۖ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾
وَلِيَحْمِلُوا أَثْقَالَهُمْ وَأَنْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا
كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İnsanlar, imtihan edilmeden sadece “îmân ettik.” demekle serbest bırakılacaklarını mı sandılar?

3- Andolsun ki, Biz onlardan öncekileri de imtihan ettik. Elbette Allah doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da ortaya koyacaktır.

4- Yoksa kötülükleri işleyip duranlar, Bizden kaçabileceklerini mi sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

5- Kim Allâh'a kavuşmayı umuyorsa, bilsin ki Allâh'ın belirlemiş olduğu o vakit mutlaka gelecektir. O, her şeyi işitendir, bilendir.

6- Kim cihâd ederse, ancak kendisi için cihâd etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnîdir.

7- Îmân edip iyi ameller işleyenlere gelince, Biz elbette onların kötülüklerini örteriz ve onlara, yapmış oldukları amellerin daha güzeliyle karşılık veririz.

8- Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında hiç bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşmaya zorlayacak olurlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.

9- Îmân edip sâlih ameller işleyenleri ise, elbette sâlihler arasına koyarız.

10- İnsanlardan bir kısmı, “Allâh'a îmân ettik.” der, ama Allah uğrunda bir sıkıntıya uğratıldığı zaman, insanlardan gördüğü sakıntıyı Allâh'ın azâbı gibi sayarlar.

Hâlbuki Rabbinden bir zafer gelecek olsa, “Doğrusu biz de sizinle beraberdik.” diyeceklerinde şüphe yoktur. Allah herkesin kalbindekileri en iyi bilen değil midir?

11- Allah hiç şüphesiz îmân edenleri de ortaya çıkaracak, münâfıkları da ortaya çıkaracaktır.

12- Bir de kâfirler mü'minlere dediler ki: “Siz, bizim dînimize uyun, sizin günahlarınızı da biz yüklenelim!” Oysa kendileri onların günahlarından hiçbir şey yüklenmezler. Onlar kesinlikle yalan söylüyorlar.

13- Andolsun onlar, hem kendi günahlarını, kendi günahlarıyla birlikte daha başka günahları da yüklenecekler ve elbette kıyâmet gününde uydurdukları şeylerden dolayı mutlaka sorguya çekileceklerdir.

1-5. âyetlerde, sadece “îmân ettik” demenin yeterli olmadığı, insanların ameliyle doğruluk derecesinin sınanacağı, Allâh'ın daha önceki milletleri de denediği, kötülük yapanlar için bir kaçış yolunun bulunmadığı, hesap gününün mutlaka gelip çatacağı vurgulanmaktadır. İlk âyetteki hafler hurûf-ı mukatta adını alır, 29 sûrenin başında bir çeşit şifre gibidir. Kesin olarak anlamları bilinmez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa siz, kendinizden önce gelip geçenlerin başına gelenin benzeri, sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar öyle sıkıntıları dokundu ve öyle sarsıldılar ki, sonunda Peygamber ve beraberindeki îmân edenler; “Allâh'ın yardımı ne zaman?” derlerdi. Dikkat edin! Allâh'ın yardımı yakındır!”¹ “Yoksa siz, aranızda cihâd edenleri ve davası uğrunda sabredenleri sabredenleri Allâh'ın ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?”²**

“Yoksa siz, Allah içinizden savaşanları, Allah'tan, Peygamberinden ve mü'minlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan, kendi başınıza bırakılacağınızı mı sandınız? Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır!”³

1. Bakara, 2/214.

2. Âl-i İmrân, 3/142.

3. Tevbe, 9/16.

“Yoksa Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve sonunda Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?”⁴ “Allah hiç şüphesiz îmân edenleri de ortaya çıkaracak, münâfıkları da ortaya çıkaracaktır.”⁵

“De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahy olunuyor. O hâlde kim, Rabbine kavuşmayı umuyorsa sâlih amel işlesin ve Rabbine kullukta kimseyi ortak koşmasın!”⁶

“Böyle birisi mi, yoksa âhiret azâbından sakınıp, Rabbinin rahmetini umarak gece saatlerinde secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden kimse mi daha iyidir? De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak temiz akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.”⁷

Hız. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: “En şiddetli belâlar peygamberlerin başına, sonra sâlihlerin, sonra onlara benzeyen kimselerin başına gelir. Kişi dînine olan bağlılığına göre belâyâ uğrar. Dîninde ne kadar samimî ise, belâ ve musîbeti de o kadar fazla olur.”⁸ Ebû Hüreyre ؓ’ten gelen bir rivâyette, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Mü’min erkek ve kadın için, -kendi hatâ ve eksikliği olmadığı hâlde- kendisi, çocukları ve malı üzerinde, Allâh’a kavuşuncaya kadar belâ ve imtihan devam eder.”⁹

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

6- Kim cihâd ederse, ancak kendisi için cihâd etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnîdir.

6. âyette, Allah yolunda cihâd edenin, aslında kendi yararı için cihâd etmiş olacağı, yoksa Allâh’ın kimsenin ne cihâdına ne de başka bir ameli-ne ihtiyâcı bulunmadığı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim sâlih bir amel yaparsa, bunu kendi lehine yapmış olur. Kim de bir kötülük yaparsa, o da bunu kendi aleyhine yapmış olur. Senin Rabbin, kullarına zulmedici**

4. Mü’minûn, 23/115.

5. Ankebût, 29/11.

6. Kehf, 18/110.

7. Zümer, 39/9.

8. Zühd, 57; İbn Mâce, Fiten, 23; Ahmed bin Hanbel, I, 172, 173, 180, 185.

9. Tirmizî, Zühd, 57, H No: 2399.

değildir!”¹⁰ “Artık kim (Allâh’ın emrini) inkâr ederse, Allah bütün âlemlerden müstağnîdir!”¹¹

“Gerçek zengin ve sınırsız merhamet sahibi ancak senin Rabbin dir. Dilerse O sizi yok eder ve tıpkı sizi başka insanların soyundan yarattığı gibi, sizden sonra yerinize de dilediğini getirir. Size olacağı bildirilen şeyler mutlaka yerine gelir. Siz ona engel olamazsınız.”¹²

“Onlar: ‘Allah çocuk edindi.’ dediler. O, böyle bir şeyden uzaktır, çünkü O, kendi kendine yeterlidir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. Bu konuda, elinizde hiçbir delil de yoktur! Buna rağmen, Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”¹³

“Eğer inkâr ederseniz, bilin ki Allah size muhtaç değildir. Fakat kulları için küfre râzı olmaz. Eğer şükrederseniz, sizin için ona râzı olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü çekmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O, size yapmakta olduğunuz şeyleri haber verecektir. Çünkü O, bütün göğüslerde olanı bilir.”¹⁴

Ebû Zer رضي الله عنه’ten rivâyete göre, Nebî ﷺ Cenâb-ı Hak’tan kudsî hadis olarak şöyle buyurmuştur: “Ey Kullarım! Daha önce yaşayanlar, daha sonra yaşayanlar, insan ve cin herkes, bir yerde toplanıp benden istekte bulunsalar, Ben de her isteyene istediğini versem, bu Benim mülkümünden, iğne denize daldırılıp çıkarıldığında denizden ne kadar eksiltebilirse, işte o kadar azaltır. Ey kullarım! Sizin amelleriniz ancak sizin için tesbit edip verdiklerimdir. Kim bir hayır bulursa, Allâh’a hamd etsin. Kim de hayırdan başka bir şey bulursa, ancak kendi nefsinı kınasın. Çünkü bu eksiklik kendisindendir.”¹⁵

Zuhrî’nin Sâlim’den, onun da babasından rivâyet ettiğine göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez ve onu düşmana teslim etmez. Kim müslüman bir kardeşinin ihtiyâcını giderirse, Allah da onun ihtiyâcını giderir. Kim bir müslümanın bir keder ve üzüntüsünü giderirse, Allah da onun kıyâmet gününde keder ve üzüntülerinden birini giderir. Kim bir müslümanın ayıbını gizlerse, Allah da kıyâmet gününde onun ayıbını gizler.”¹⁶

10. Fussilet, 41/46.

11. Âl-i İmrân, 3/97.

12. En’âm, 6/133-134.

13. Yûnus, 10/68.

14. Zümer, 39/7.

15. Müslim, Birr, 55.

16. Müslim, Birr, 55.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ
أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

7- İmân edip iyi ameller işleyenlere gelince, Biz elbette onların kötülüklerini örteriz ve onlara, yapmış oldukları amellerin daha güzeliyle karşılık veririz.

7. âyette Allâh'ın, imân edip iyi işler yapanların kötülüklerini örteceği ve onları yaptıkları iyi işlerin en güzeli ile mükâfatlandıracağı bildiriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey imân edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında, mallarınızı aranızda haksız yollarla yemeyin ve kendinizi öldürmeyin. Şüphe yok ki Allah, size karşı çok merhametlidir. Kim düşmanlıkla ve haksızlık yaparak bu yasaklanan fiilleri işlerse, Biz onu yakında o cehennem ateşine sokacağız. Bu Allâh'a göre çok kolaydır. Eğer siz, yasaklandığınız büyük günahları işlemekten sakınırsanız, sizin diğer kötülüklerinizi örter ve sizi şerefli bir yere koyarız.”**¹⁷

“Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olarak iyi bir amel işlerse, elbette ona güzel bir hayat yaşatırız ve mükâfatlarını da elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz.”¹⁸

“Erkek olsun, kadın olsun her kim mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve en küçük bir haksızlığa uğratılmazlar.”¹⁹

“De ki: Ben de sizin gibi bir insanım. Ancak bana sizin ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahy olunuyor. O hâlde kim, Rabbine kavuşmayı umuyorsa sâlih amel işlesin ve Rabbine kullukta kimseyi ortak koşmasın!”²⁰

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ
بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۖ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

17. Nisâ, 4/29-31.

18. Nahl, 16/97.

19. Nisâ, 4/124.

20. Kehf, 18/110.

8- Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında hiç bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşmaya zorlayacak olurlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.

8. âyette, Allâh'ın insana ana-babasına iyilik etmeyi, ancak bunlar Allâh'a ortak koşmaya zorladıkları takdirde, bu konuda onlara itaatin gerekmediği bildiriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbini, sadece kendisine kulluk etmenizi ve ana-babaya iyilik etmenizi emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırlarsa, kendilerine “öf” bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle! Onların üzerine, alçak gönüllülükle sevgi ve şefkat kanatlarını indir ve ‘Ey Rabbim! Onlar küçüklüğümde beni nasıl yetiştirmişlerse, sen de onlara öyle rahmet et!’ diyerek duâ et.”**²¹

“Biz insana, anne-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu güçlülükle karnında taşıdı ve güçlülükle doğurdu. Onun ana karnında taşınması ile sütten kesilmesi otuz ay sürer. Sonunda insan olgunluk çağına erişip, kırk yaşına ulaşınca der ki: Ey Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nîmetlerine şükretmemi ve senin hoşnut olacağın iyi ameller işlememi gönlüme ilham et! Benim için de zürriyetim içinde iyiliği devam ettir. Doğrusu ben tevbe edip Sana yöneldim ve ben gerçekten müslümanlardanım.”²²

“Biz insana ana-babasını da tavsiye ettik. Anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşıdı. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana ve babana şükret diye (tavsiye ettik). Dönüş ancak banadır. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin ve bana yönelenlerin yoluna uy! Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.”²³

“Ey peygamber! Allah’tan sakın, kâfirlere ve münâfıklara itaat etme. Şüphe yok ki Allah, her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet

21. İsrâ, 17/23-24.

22. Ahkâf, 46/15.

23. Lokmân, 31/14-15. krş. İncil, Matta, 10/34-37.

sahibi olandır. Rabbinden sana ne vahyolunuyorsa ona uy! Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Allâh'a güvenip dayan; çünkü vekil olarak Allah yeter.”²⁴

Hadiste şöyle buyrulur: “Allâh'a isyanda kula itaat yoktur. İtaat ancak ma'rûf (iyi bilinen, meşrû olan) şeylerdedir.”²⁵

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾

9- İmân edip sâlih ameller işleyenleri ise, elbette sâlihler arasına koyarız.

9. âyette, Allah Teâlâ'nın imân edip sâlih ameller işleyenleri sâlihler arasına katıp cennete koyacağı vurgulanmaktadır.

Kıyâmet günü sâlih kimselerin arasında bulunmak ve onlarla birlikte haşredilip cennete girmek çeşitli peygamberlerin duâlarında da görülür. Hz. Yusuf'un bu konu ile ilgili duâsı şöyledir: **“Ey Rabbim! Gerçekten Sen bana mülk ve saltanat verdin ve rüya tâbirini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen, dünyada da âhirette de benim işlerimi görüyorsun! Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!”**²⁶ Hz. İbrahim'in de şu şekilde duâ ettiği belirtilir: **“Rabbim! Bana hikmet ve ilim ver ve beni sâlih kullarının arasına kat.”**²⁷

Diğer yandan sâlih kimselerin kendilerine tâbî olan zürriyetlerini de yanlarına alacakları bir âyette şöyle haber verilir: **“İmân eden ve zürriyetleri de iman yolunda kendilerine uyanlar, işte Biz onların nesillerini de kendilerine katarız. Hem onların amellerinden bir şey de eksiltmeyiz. Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir.”**²⁸ Buna göre imanlı anne baba ve onların imanlı zürriyeti, cennete birlikte girerler. Bu, Allah Teâlâ'nın çocuklarıyla birlikte cennette yaşaması için ona verdiği bir lütuftur. Âhirette herkes hayır ve şer ne yapmışsa karşılığını görecektir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Kim Allâh'a ve Rasûlü'ne itaat ederse işte onlar, Allâh'ın kendilerine nîmet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve sâlihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaşlardır!”**²⁹

24. Ahzâb, 33/1-3.

25. Buhârî, Âhad, 1; Müslim, İmâre, 39; Ebû Dâvûd, Cihâd, 87; Nesâî, Bey'at, 34.

26. Yûsuf, 12/101.

27. Şuarâ, 26/83.

28. Tûr, 52/21.

29. Nisâ, 4/69.

Hız. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Dürüst, sözüne ve işine güvenilen tüccar, nebîler, siddıklar ve şehitlerle beraberdir.”³⁰

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللّٰهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ۖ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِّن رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۖ أَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ﴿١١﴾

10- İnsanlardan bir kısmı, “Allâh’a îmân ettik.” der, ama Allah uğrunda bir sıkıntıya uğratıldığı zaman, insanlardan gördüğü sakıntıyı Allâh’ın azâbı gibi sayarlar. Hâlbuki Rabbinden bir zafer gelecek olsa, “Doğrusu biz de sizinle beraberdik.” diyeceklerinde şüphe yoktur. Allah herkesin kalbindekileri en iyi bilen değil midir?

11- Allah hiç şüphesiz îmân edenleri de ortaya çıkaracak, münâfıkları da ortaya çıkaracaktır.

10-11. âyetlere göre, bâzı kimseler “Biz Allâh’a îmân ettik” dedikleri hâlde, toplumdan bir baskı görünce, bu baskıyı Allâh’ın bir azâbı gibi sayarlar. Allah’tan müslümanlara bir yardım, bir zafer geldiğini gördüklerinde ise hemen, “Biz de sizinle birlikte idik.” diyerek, bu yeni durumdan yararlanmaya çalışırlar. Allâh’ın herkesin içinden geçen düşünceleri bildiği, bu yüzden kimin gerçek mü’min, kimin ikiyüzlü olarak davranacağını sınamak için insanlara bu şekilde fırsat verdiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar sizi gözetleyip dururlar, eğer Allah’tan size bir zafer gelirse: ‘Biz de sizinle beraber değil miydik?’ derler. Eğer kâfirlerin (zaferden) bir pay olursa. ‘Biz size (yardım ederek) üstün gelmenizi sağlamadık mı, sizi mü’minlerden korumadık mı?’ derler. Allah kıyâmet günü aranızda hükmünü verecektir. Allah kâfirler için mü’minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir.”**³¹

“Allah iyiyi kötüden ayırmadıkça, mü’minleri şu içinde bulunduğunuz durumda bırakacak değildir. Allah size, gaybı da bildirecek

30. Tirmizî, Buyû’, 4; İbn Mâce, Ticârât, 1; Dârimî, Buyû’, 8.

31. Nisâ, 4/141.

değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer. Öyleyse Allâh'a ve peygamberlerine îmân edin! Eğer siz îmân edip Allah'tan sakınırsanız, sizin için büyük bir ecir vardır.”³²

“(Böylece) Allah kötüyü iyiden ayırt eder sonra kötülerini üst üste koyup yığar ve hepsini cehenneme atar! İşte, ziyâna uğrayanlar bunlardır!”³³

“Andolsun ki, Biz onlardan öncekileri de imtihan ettik. Allah elbette doğru söyleyenleri ortaya çıkaracak, yalan söyleyenleri de ortaya koyacaktır.”³⁴

Allâh'ın Rasûlü bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: “Münâfığın alâmeti üçtür: Konuşunca yalan söyler, söz verince döner, kendisine bir şey emânet edilse hıyânet eder.”³⁵

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ
وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ ۖ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾
وَلِيَحْمِلْنَ أَثْقَالَهُمْ وَأَنْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

12- Bir de kâfirler mü'minlere dediler ki: “Siz, bizim dînimize uyun, sizin günahlarınızı da biz yüklenelim!” Oysa kendileri onların günahlarından hiçbir şey yüklenmezler. Onlar kesinlikle yalancıdır.

13- Andolsun onlar, hem kendi günahlarını, kendi günahlarıyla birlikte daha başka günahlar da yüklenecekler ve elbette, uydurdukları şeylerden dolayı kıyâmet gününde mutlaka sorguya çekileceklerdir.

12-13. âyetlere göre, müslümanlara baskı ve işkence yapan müşrikler, “Siz o dîni bırakın, bizim yolumuza uyun, sizin günahınız ne ise bizim boy-numuza olsun!” diyorlardı. Allah onların yalancı olduklarını, başkalarının

32. Âl-i İmrân, 3/179.

33. Enfâl, 8/37.

34. Ankebût, 29/3.

35. Tirmizî, İman, 14.

günahını taşıyamayacaklarını, ama kıyâmet gününde hem kendi günahlarını hem de saptırdıkları kimselerin vebâllerini yükleneceklerini, kendilerinden bütün bunların hesâbının sorulacağını bildirmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Herkes, sadece kendi işlediği günahından sorumludur. Çünkü hiç kimse başkasının günah yükünü taşımaz. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O zaman O, size ayrılığa düştüğünüz şeyleri haber verecektir.”**³⁶

“Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez. Yükü ağır olan kimse, onu taşımak için başkasını çağırırsa, bu çağırdığı kişi yakını bile olsa, onun yükünden bir şey yüklenmez. Sen ancak görmedikleri hâlde, Rab’lerinden korkanları ve namazı dosdoğru kılanları uyartabilirsin! Kim temizlenirse o, kendisi için temizlenmiş olur. Sonunda dönüş Allâh’adır.”³⁷

“Böylece hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenecek cehennemlik olmanı isterim. İşte zâlimlerin cezâsı budur.”³⁸

Başkasının günahını yüklenme: Cezâlarda vekillik geçerli değildir. Bir kimse başkasının günahını üstüne almakla onu kurtaramaz, fakat kendi üzerine aldığı için cezâsını çeker.

Hadislerde şöyle buyrulur: **“Her kim kötü bir çıkır açarsa, onun günahı ve kıyâmete kadar onunla amel edenlerin günahı da, o çıkırı açanın boynunadır.”**³⁹ **“Hayra delâlet eden, o hayrı işleyenin ecir gibi ecir alır.”**⁴⁰

36. En’âm, 6/164.

37. Fâtır, 35/18.

38. Mâide, 5/29.

39. Dârimî, Mukaddime, 44; İbn Mâce, Mukaddime, 14; Ahmed bin Hanbel, IV, 362. krş. Tevrat, Tesniye, 24/16; Kur’ân, A’lâ, 87/19.

40. Müslim, İmâre, 133; Tirmizî, İlim, 14; Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 272-274, 357.

﴿ BÂB 2 ﴾

**NÛH TÛFÂNI, GEMİDEKİLERİN KURTULMASI,
İBRAHİM VE KAVMİ, İLK YARATANIN YENİDEN
YARATABİLMESİ, ALLÂH'IN GÜCÜ**

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ
عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ
السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾ وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا
اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ
إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَإِنْ تَكْذِبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى
الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ
يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا
كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾
وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ
اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾

- 14- Andolsun ki, Biz Nûh'u kavmine peygamber olarak gönderdik de o, onların arasında elli yıl eksiği ile bin yıl kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken, tûfân kendilerini yakalayiverdi!
- 15- Fakat Biz Nûh'u ve gemide bulunanları kurtardık. Bu olayı âlemlere bir ibret yaptık.
- 16- İbrahim'i de peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: "Allâh'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilerseniz sizin için en hayırlı olan budur."
- 17- "Siz Allâh'ı bırakıp birtakım putlara tapıyorsunuz ve yalan şeyler uyduruyorsunuz. Biliniz ki sizin Allâh'ı bırakıp taptıklarınız, size rızık veremezler. Öyleyse rızık Allâh'ın yanında arayın, O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Hep döndürölüp O'na götürüleceksiniz!"
- 18- "Eğer gerçeği yalanlarsanız, şunu bilin ki sizden önceki ümmetler de yalanlamışlardı. Peygamberin görevi sadece apaçık tebliğden ibârettir!"
- 19- Onlar, Allâh'ın, mahlukatı ilk olarak nasıl yarattığını görmediler mi? Sonra da onları öldükten sonra yeniden diriltecektir. Şüphesiz ki bu Allâh'a göre kolaydır.
- 20- De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allâh'ın, mahlûkatı ilk defa nasıl yaratmış bir bakın! Allah bundan sonra ikinci hayatı da işte böyle yaratacaktır. Gerçekten Allah her şeye kâdirdir."
- 21- O dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder. Hepiniz O'na döndürüleceksiniz.
- 22- Siz ne yeryüzünde, ne de gökte (Allâh'ı) âciz bırakamazsınız! Sizin için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı yoktur.

14-15. âyetlere göre, Nûh Peygamber de kavmini irşâd için gönderilmiş, kavminin arasında dokuz yüz elli yıl kalmış, onları öğütleriyle uyarmaya çalışmış, fakat kavmi inkâr etmekte ısrar edince, Nûh ve gemide olanlar dışında kavmin tamamı tûfân ile helâk olmuşlardı.

Rivâyete göre Nûh ﷺ kırk yaşında peygamber olmuş, 950 yıl kavmini tevhid dînine davet etmiş ve tûfândan sonra da altmış yıl yaşamıştır. Geminin ibretli oluşu, maddî sebeplerle Allâh'ın vereceği doğal âfetlerden korunmaya çalışmanın gereğini de kapsar. Cenâb-ı Hak dilediklerini en ölümcül kazâ ve belâlardan da koruyabilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar için Allâh'ın varlığına bir delil de Bizim, onların soylarını dolu gemide taşımamızdır. Bunun gibi binecekleri daha nice şeyleri Biz onlar için yaratmışızdır. Dilersek onları suda boğarız da ne onların feryadına koşan olur, ne de onlar kurtarılırlar. Ancak tarafımızdan bir rahmet ve belli bir süreye kadar onları yaşatma müstesnâdır.”**⁴¹

“Şüphesiz, sular taşığında sizin atalarınızı gemiye bindirdik. Bunu size bir ibret yapalım ve işitecek kulaklar onu iyice bellesin diye!”⁴²

Toplumların îmân edip etmemesiyle ilgili uyarılar ve ilâhî ölçü aşağıdaki âyetlerde açıklanır ve bunun bir istisnâsı olarak Yunus'un kavmi örnek verilir:

“Haklarında Rabbinin sözü kesinleşmiş olanlar îmân etmezler. Onlara, her türlü mucize gelmiş olsa bile, can yakıcı azâbı görmeden îmân etmezler. (Azap gelince) îmân edip, îmânı kendilerine yarar sağlayan bir kasaba (halkı) var mıdır? Yalnız Yunus'un kavmi vardır ki, onlar azap gelince îmân ettikleri zaman Biz kendilerinden dünyaya hayatında aşağılayıcı azâbı kaldırmış ve onları (dünya varlıklarından) bir süre daha yararlandırmıştık. Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi îmân ederdi. Yoksa sen mü'min olsunlar diye insanları zorlayacak mısın? Allâh'ın izni olmadan, hiçbir kimse îmân edemez. O, (inkâr) pisliğini, akıllarını kullanmayanların üzerine koyar! De ki: “Göklerde ve yerde olanlara bir bakın!” Ancak, bütün bu delil ve uyarılar, inanmayacak bir topluma fayda vermez.”⁴³

Günümüz Tevrat'ında Nûh Tûfânıyla ilgili geniş bilgi bulunur. Tûfân hazırlığı için şu bilgiler verilir: “Tanrı Nûh'a: İnsanlığa son vereceğim dedi. Çünkü onlar yüzünden yeryüzü zorbalıkla doldu. Onlarla birlikte yeryüzünü de yok edeceğim. Kendine Gofer ağacından bir gemi yap. İçini dışını

41. Yâsîn, 36/41-44.

42. Hâkkâ, 69/11-12.

43. Yûnus, 10/96-101.

ziftle. İçeriye kamaralar yap. Geminin büyüklüğü şöyle olacak. Yeryüzüne tûfân göndereceğim. Göklerin altında soluk alan bütün canlıları yok edeceğim. Yeryüzündeki her canlı ölecek. Ama seninle bir anlaşma yapacağım. Oğulların, karın ve gelinlerinle birlikte gemiye bin. Sağ kalabilmeleri için her canlıdan bir erkek, bir dişi olmak üzere birer çifti gemiye al. Çeşit çeşit kuşlar, hayvanlar, sürüngenler sağ kalmak için çiftler çiftler sana gelecekler. Yanına hem kendin hem de onlar için yenebilecek ne varsa al, ilerde yemek üzere depola.”⁴⁴

16-17. âyetlere göre, Hz. İbrahim, Allâh'ın bir elçisi olarak kavmini Allâh'a kulluğa ve O'na karşı gelmekten sakınmaya çağırmış, taptıkları uydurma şeylerin tanrı olamayacağını, bunların ne kendilerine ne de başkalarına bir yarar veya zarar verme gücüne sahip olmadıklarını söyleyerek onları düşünmeye çağırmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yine onlar, Allâh'ı bırakıp da kendilerine göklerde ve yerde olan rızıktan hiçbir şey veremeyen ve buna asla güçleri de yetmeyen şeylere mi tapıyorlar?”**⁴⁵ **“Andolsun Biz sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada sizin için geçim imkânları sağladık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”**⁴⁶

“İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allâh'ındır. Dikkat edin, Allâh'ın verdiği söz gerçektir. Ama onların çoğu bilmezler. Yaşatan da öldüren de O'dur. Siz yalnız O'na döneceksiniz.”⁴⁷

18-20. âyetlerde, peygamberin görevinin tebliğden ibâret olduğu, ilk defa yaratmaya gücü yetenin yeniden yaratabileceği, yaratılanlara dikkatlice bakanların bunu anlayabileceği belirtilmiştir.

Bu âyetin muhâtabı, Mekkelilerdir. 18-24 arası âyetler, kıssanın ve İbrahim عليه السلام'ın sözünün devamıdır. Hz. Muhammed'in şânı ile ilgili olması da muhtemeldir.⁴⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin ve Allâh'a karşı gelmekten sakının! Eğer itaat etmezseniz, şunu bilin ki elçimizin görevi, sadece apaçık tebliğden ibârettir.”**⁴⁹

44. Kitab-ı. Mukaddes, Yaratılış, 6/13-20, bk. bâb: 6-10.

45. Nahl, 16/73.

46. A'râf, 7/10.

47. Yûnus, 10/55-56.

48. Bk. Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, Ankebût, 29/18. âyet, dipnot.

49. Mâide, 5/92.

“Allah yaratışı ilkin yapar, sonra da hayatınıza son verir ve tekrar diriltir. Sonra da O’na döndürülürsünüz!”⁵⁰

“Biz ilk yaratmada âcizlik mi gösterdik? Doğrusu onlar yeni bir yaratma konusunda şüphe içindedirler! Andolsun ki, insanı Biz yarattık ve nefsinin ona neleri fısıldadığını da biliriz. Çünkü Biz ona şah damarından daha yakınız. Onun sağında ve solunda oturmuş iki melek her şeyi kaydetmektedir. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında kendisini gözetleyen, dediklerini yazmaya hazır bir melek bulunmasın!”⁵¹

“Yakında onlara hem dış dünyada, hem de kendi içlerinde delillerimizi göstereceğiz ki, Kur’ân’ın gerçek olduğu kendilerine iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şâhit olması, yetmez mi?”⁵² “Yoksa onlar, bir yaratan olmadan mı yaratıldılar? Yahut kendileri mi yaratıcıdır? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar düşünüp gerçeği anlamazlar.”⁵³

يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۚ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾

21- O dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder. Hepiniz O’na döndürüleceksiniz.

22- Siz ne yeryüzünde, ne de gökte (Allâh’i) âciz bırakamazsınız! Sizin için Allah’tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı yoktur.

21-22. âyetlerde, Allah Teâlâ’nın dilediğine azap, dilediğine de merhamet edeceği, yerde ve göklerde kimsenin O’nun elinden kurtulamayacağı belirtilir. İnsan, ölümden veya Cenâb-ı Hakk’ın vereceği bir âfetten kurtulmak için yerin derinliklerine veya göğün içlerine saklansa da, ölüm onu yine bulur. Burada insanların göklere açılacağına da bir işaret vardır.

50. Rûm, 30/11.

51. Kâf, 50/15-18.

52. Fussilet, 41/53.

53. Tûr, 52/35-36.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allâh’ındır. İçinizde olanı açığa vursanız da, onu gizleseniz de Allah onunla sizi hesâba çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kâdirdir.”**⁵⁴ **“Yaşatan da öldüren de O’dur. Siz yalnız O’na döneceksiniz.”**⁵⁵

“Onlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş bakmadılar mı? Oysa öncekiler bunlardan daha da güçlüydü. Göklerde ve yerde hiçbir şey Allâh’ı âciz bırakamaz. Çünkü O her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir.”⁵⁶

“Yine bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü Allâh’ındır. Sizin Allah’tan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır!”⁵⁷

54. Bakara, 2/284.

55. Bakara, 2/284.

56. Fâtır, 35/44.

57. Bakara, 2/107.

﴿ BÂB 3 ﴾

**İNKÂRCILAR, HZ. İBRAHİM,
LÛT, İSHAK, YÂKUB, LÛT'UN DUÂSI**

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنْجِيَهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوِيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمُ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَاَمَّنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَتَيْنَكُم لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيَكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتَّبِعْنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

23- Allâh'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler, benim rahmetimden ümit kesmiş olanlardır. İşte onlar için can yakıcı bir azap vardır.

24- Kavminin İbrahim'e cevabı şu olmuştu: “Onu öldürün veya yakın!” Ama Allah, onu ateşten kurtardı.

Şüphesiz ki bunda, îmân eden bir toplum için nice ibretler vardır!

25- İbrahim dedi ki: “Siz, dünya hayatında sırf aranızdaki sevgi devam etsin diye, Allâh’ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Ama sonra kıyâmet gününde birbirinizi tanımayacak ve birbirinizi lânet edeceksiniz. Sizin varacağınız yer cehennemdir. Sizi oradan kurtaracak yardım-cınız da olmayacaktır.”

26- Bunun üzerine Lût ona îmân etti. (İbrahim) dedi ki: “Ben Rabbimin emrettiği yere hicret edeceğim. Şüphe yok ki Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”

27- Biz ona, İshâk’ı ve Yâkub’u bağışladık. Peygamberliği ve kitabı onun soyundan gelenler arasında sürdürdük. Ona dünyada mükâfatını verdik. Şüphesiz o, âhirette de iyiler arasındadır.

28- Lût’u da peygamber olarak gönderdik. O kavmine şöyle dedi: “Gerçekten siz, kendinizden önce, âlemlerde hiç kimsenin işlemediği bir hayâsızlığı işliyorsunuz!”

29- “Siz hâlâ şehvetle erkeklere gidecek, yol kesecek ve toplantılarınızda çirkin işler mi yapacaksınız?” Kavminin ona cevabı ise: “Eğer doğru söylüyorsan, haydi bize Allâh’ın azâbını getir!” demek oldu.

30- Lût dedi: “Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et!”

23. âyette, Allâh’ı ve O’na kavuşmayı inkâr edenlerin, aslında Allâh’ın rahmetinden ümit kesen kimseler oldukları, onları can yakıcı bir azâbın beklediği belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bize kavuşmayı ummayan, dünya hayatından hoşnut olup, ona bağlananlarla, Bizim âyetlerimizden gâfil olanlara gelince; kazandıkları günahlar yüzünden onların varacakları yer cehennemdir!”**⁵⁸

“Bizimle karşılaşmayı ummayanlar: ‘Bize meleklerin indirilmesi ya da bizim Rabbimiz’i görmemiz gerekmez miydi!’ dediler. Andolsun ki, onlar kendi içlerinde büyüklük tasladılar ve büyük bir azgınlık ettiler. Melekleri görecekları gün, işte o gün günahkârlara hiçbir müjdeli bir haber yoktur. Melekler onlara: ‘Size her şey yasak, her şeyden mahrumsunuz!’ diyecekler.”⁵⁹

“Ey îmân edenler! Allâh’ın gazap ettiğı bir toplumu dost edinmeyin. Çünkü onlar kâfirlerin, kabirdekilerin (dirilmesinden) ümit kesdikleri gibi, âhiretten ümit kesmişlerdir.”⁶⁰

24-25. âyetlerde, kavminin Hz. İbrahim’i öldürmeye veya ateşte yakmaya karar verdikleri, Allâh’ın ise onu ateşten kurtardığı belirtilir. Hz. İbrahim kavmini puta tapmaktan kurtarmak için iknâ edici deliller getirmiş, putların dünyada bir yararı olmadığı gibi, kıyâmet gününde de uzaklaşıp kaybolacaklarını, kendilerine herhangi bir yardımcı bulunamayacağını anlatmaya çalışmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İbrahim dedi: ‘Öyleyse siz, Allah’tan başka, size hiçbir yarar ve zarar vermeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Size de, Allah’tan başka taptıklarınıza da yazıklar olsun! Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?’ (Birbirlerine): ‘Eğer bir şey yapacaksanız, onu yakın ve böylece tanrılarınıza yardım edin!’ dediler. Ama Biz: ‘Ey ateş! İbrahim için serin ve zararsız ol!’ dedik. Onlar İbrahim’e bir tuzak kurmak istediler, ama Biz onları daha fazla zarara uğrattık.”**⁶¹

“Onlar (birbirlerine): ‘Onun için bir binâ yapın da kendisini ateşe atın!’ dediler. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları, (tuzaklarını boşa çıkararak) küçük düşürdük. İbrahim dedi: ‘Ben Rabbimin bildirdiğı yere gidiyorum, O bana doğru yolu gösterecektir.”⁶²

“İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı görerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur! Kötülerin arkasından gidenler: ‘Keşke, dünyaya bir kez daha dönebilsek de, onların bizi tanımazdan geldikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!’ diyecekler. İşte böylece Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine yığılmış hasretler hâlinde gösterecektir! Onlar bu ateşten çıkacak değillerdir!”⁶³

59. Furkan, 25/21-22.

60. Mümtebine, 60/13.

61. Enbiyâ, 21/66-70.

62. Sâffât, 37/97-99.

63. Bakara, 2/166-167.

“(Allah) şöyle diyecek: ‘Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları ile birlikte girin cehenneme!’ Oraya giren her topluluk, (yoldan çıkardığı) kendi taraftarlarına lânet edecek. Sonunda hepsi birbiri ardından bir araya toplanıp buluşunca, en sonra girenler daha önce girenler için: ‘Ey Rabbimiz! İşte bizi bunlar yoldan çıkarmışlardı. Onlara cehennem azâbını iki kat yap.’ diyecekler. Allah şöyle buyuracak ‘Hepinize iki kat azap var, ama bunu bilmiyorsunuz.’ O zaman öncekiler sonrakilere şöyle diyecek: ‘Sizin bize bir üstünlüğünüz yokmuş! Öyleyse, yapmış olduklarınızdan dolayı tadın azâbı!’”⁶⁴

فَأَمَّنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي ۖ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾

26- Bunun üzerine Lût ona îmân etti. (İbrahim) dedi ki: “Ben Rabbimin emrettiği yere hicret edeceğim. Şüphe yok ki Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”

26. âyete göre, Hz. İbrahim’e ilk olarak yeğeni olan Lût îmân ediyor. Lût, Hz. İbrahim’in kız kardeşinin oğlu olup daha sonra, peygamber olmuştur.

İbrahim ؑ Urfa yöresinde ateşe atılma olayları vukû bulduktan sonra, eşi Sâre ve yeğeni Lût ile birlikte, Harran üzerinden Şam’a hicret edip, Filistin’e yerleşti, Lût da Sodom’a (Lût Gölü çevresi) gitti.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İbrahim dedi: ‘Sana selam olsun, senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lûtuftur. Sizden de Allâh’ı bırakıp taptıklarınızdan da uzaklaşıyorum. Ben yalnızca Rabbime duâ ederim. Umulur ki Rabbime duâ sayesinde bahtsız olmam!’ İbrahim onlardan ve Allâh’ı bırakıp taptıklarından uzaklaşınca, Biz ona İshâk’ı ve Yâkub’u verdik ve her birini peygamber yaptık.”**⁶⁵

“Sizin için İbrahim’de ve onunla beraber olanlarda güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: ‘Biz sizden ve Allah’tan başka taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz, tek bir Allâh’a îmân edinceye kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir.’ Şu kadar var ki, İbrahim babasına:

64. A’raf, 7/38-39.

65. Meryem, 19/47-49.

‘Andolsun senin için mağfiret dileyeceğim. Bununla birlikte sana Allah’tan gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez.’ demişti. (İbrahim ve yanındakiler şöyle duâ etmişlerdi:) ‘Ey Rabbimiz! Ancak Sana güvenip dayandık, Sana yöneldik. Dönüş de ancak Sanadır!’⁶⁶

“İbrahim dedi: ‘Ben Rabbinin bildirdiği yere gidiyorum, O bana doğru yolu gösterecektir.’⁶⁷

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

27- Biz ona, İshâk’ı ve Yâkub’u bağışladık. Peygamberliği ve kitabı onun soyundan gelenler arasında sürdürdük. Ona dünyada mükâfatını verdik. Şüphesiz o, âhirette de iyiler arasındadır.

27. âyette, İbrahim’e İshak ve Yâkub’un bahşedildiği ve bundan sonra vahyin İbrahim’in soyundan gelen peygamberlere nasip edildiği, İbrahim’in dünyada da, âhirette de iyilerden olduğu vurgulanır.

Bu âyetteki “el-Kitâb”ın başındaki belirtme takısı cins için olup; Tevrat, İncil, Zebur ve Kur’ân’ı kapsar. Nitekim Hz. İbrahim’den sonra gelen bütün peygamberler, onun soyundan olduğu gibi, bu dört kutsal kitap da Hz. İbrahim’in soyundan gelen peygamberlere verilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Fakat onların o buzağı etine el sürmediklerini görünce, tuhafına gitti ve içinde onlara karşı bir korku uyandı. Onlar: ‘Korkma, biz Lût’un kavmine gönderildik.’ dediler. O sırada ayakta onları dinleyen İbrahim’in karısı güldü. Biz de ona İshâk’ı ve onun ardından da Yâkub’u müjdeledik.”⁶⁸**

“İbrahim onlardan ve Allâh’ı bırakıp taptıklarından uzaklaşınca, Biz ona İshâk’ı ve Yâkub’u verdik ve her birini peygamber yaptık. Bunlara rahmetimizden ihsan ettik ve hepsine de dillerde güzel ve yüksek bir nam bıraktık.”⁶⁹ “İbrahim’e İshâk’ı lûtfettik ve bir de Yâkub’u bahsettik ve her birini de sâlihlerden yaptık.”⁷⁰

66. Mümtetine, 60/4.

67. Sâffât, 37/99.

68. Hûd, 11/70-71.

69. Meryem, 19/49-50.

70. Enbiyâ, 21/72.

وَلَوْ طَأَّ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ
مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ
فِي نَادِيَكُمُ الْمُنْكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ
اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ
الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

28- Lût'u da peygamber olarak gönderdik. O kavmine şöyle dedi: "Gerçekten siz, kendinizden önce, âlemlerde hiç kimsenin işlemediği bir hayâsızlığı işliyorsunuz!"

29- "Siz hâlâ şehvetle erkeklere gidecek, yol kesecek ve toplantılarınızda çirkin işler mi yapacaksınız?" Kavminin ona cevabı ise: "Eğer doğru söylüyorsan, haydi bize Allâh'ın azâbını getir!" demek oldu.

30- Lût dedi: "Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et!"

28-30. âyetlere göre, Lût ﷺ erkeklerin birbiriyle ilişkiye girdiği bir topluma peygamber olarak gönderilmiş, kavmini uyarmasına rağmen, onlar Allâh'ın azâbını hemen isteyince, Lût ﷺ duâ etmiş, Allah Teâlâ genç delikanlılar sûretinde melekler göndermiş, sapıklar onları da tâcize kalkışınca, sonunda helâk olmuşlardı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Lût'u (peygamber olarak gönderdiği-mizde) kavmine dedi ki: Dünyada sizden önce, hiç kimsenin işlemediği bir hayâsızlığı mı işliyorsunuz? Siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere mi gidiyorsunuz? Doğrusu siz aşırı giden bir kavimsiniz!"**⁷¹

"Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde o, onlar hakkında derin bir kaygıya kapılmış, göğsü daralmış ve 'Bu çok zor bir gün!' demişti. Lût'un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapıyorlardı. Lût dedi ki: 'Ey kavmim! İşte bunlar kızlarımdır (onlarla evlenin), onlar sizin için daha temizdir. Allah'tan korkun ve konuklarıma karşı beni rezil etmeyin! İçinizde hiç akıllı başında bir insan yok mu?' Dediler ki: 'Sen de biliyorsun ki bizim senin kızların üzerinde bir hakkımız yoktur. Ama sen bizim ne istediğimizi biliyorsun!' Lût

dedi: ‘Keşke sizinle başedebilecek bir gücüm olsaydı veya sağlam bir desteğim bulunsaydı!’ (Melekler) dediler ki: ‘Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir vaktinde ailenle birlikte yola çık. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek azap, şüphesiz ona da erişecektir. Başlarına gelecek azap zamanı sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi?’ Azap emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine çamurdan pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık. Rabbin katında işaretlenmiş (taşlar). Böyle bir azap, zâlimlerden uzak değildir!’⁷²

“Elçiler Lût ailesine gelince; Lût onlara: ‘Gerçekten siz (buralar-da) tanınmayan kimselersiniz!’ dedi. Melekler dediler: ‘Doğrusu biz sana, onların kuşku duymakta oldukları azâbı getirdik. Sana gerçeği getirdik. Biz elbette doğru söyleyenleriz! Artık, gecenin bir vaktinde aileni yola çıkar, sen de arkalarından git; ancak içinizden hiç kimse arkasına dönüp bakmasın! Size söylenen yere doğru gidin!’ Böylece, ona şu buyruğumuzu bildirdik: ‘Sabaha doğru, bu insanların kökü kesilmiş olacaktır.’ Kent halkı, (güzel yüzlü gençlerin geldiklerini duyunca) sevinerek (Lût’un yanına) geldiler. Lût dedi ki: ‘Bunlar benim konuklarımdır. Beni utandırmayın! Allah’tan korkun ve beni rezil etmeyin!’ Onlar ise: ‘(Ey Lût!) Biz seni, başkalarının işine karışmaktan men etmemiş miydik?’ dediler. Lût dedi: ‘İşte bunlar benim kızlarımdır; dediğinizi illa da yapacaksanız (onlarla evlenin)!’ Ömrüne yemin olsun ki onlar (şehvetten) sarhoşlukları içinde bo-calıyorlardı. Güneş doğarken, o korkunç ses onları yakalayiverdi. Böylece o kentin altını üstüne getirdik ve üzerlerine çamurdan pişmiş taşlar yağdırdık. Gerçekten bunda, düşünüp ibret alanlar için nice işaretler vardır!’⁷³

Hız. Peygamber’e 29. âyetteki, “Siz toplantılarınızda çirkin işler mi yapacaksınız?” ifâdesinin anlamı sorulduğunda: “Onlar yoldan geçenlere taş atıyorlar, onlarla alay ediyorlardı. İşte onların yaptıkları çirkin davranış budur.” buyurmuştur.⁷⁴

72. Hûd, 11/77-83.

73. Hicr, 15/61-75. Bk. Şuarâ, 26/160-175; Neml, 27/54-66.

74. Tirmizî, Tefsir, 29/2; Ahmed bin Hanbel, VI, 341, 424; Hâkim, Müstedrek Atâ., II, 444.

﴿ BÂB 4 ﴾

**İBRAHİM, LÛT, ŞUAYB VE MEDYEN HALKI,
ÂD VE SEMUD, KÂRÛN, FİRAVUN,
HÂMÂN VE BUNLARIN HELÂKİ, ÖRÜMCEK,
ALLÂH'IN GÖKLERİ VE YERİ YARATMASI**

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ ۖ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ
الْقَرْيَةِ ۚ إِنَّ أَهْلَهَا كَانَوَا ظَالِمِينَ ۖ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۖ قَالُوا نَحْنُ
أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا ۚ لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ ۚ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ۖ ﴿٣٢﴾
وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سَيِّئًا بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا
لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنْجُوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ ۚ كَانَتْ مِنَ
الْغَابِرِينَ ۖ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ
بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ۖ ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۖ ﴿٣٥﴾
وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ
الْآخِرَ وَلَا تَعْتَوُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ۖ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَآخَذْتَهُمُ
الرَّجْفَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ۖ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودًا وَقَدْ
تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِينِهِمْ ۖ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ
السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ۖ ﴿٣٨﴾ وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ
جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ۖ
﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ ۖ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا ۖ وَمِنْهُمْ
مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ ۖ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ ۖ وَمِنْهُمْ مَنْ
أَغْرَقْنَا ۖ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ۖ ﴿٤٠﴾

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ ۚ اتَّخَذَتْ
 بَيْتًا ۖ وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾
 إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
 ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾
 خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

31- Elçilerimiz, İbrahim'e (oğlu olacağına âit) müjdeyi getirince şöyle dediler: "Biz bu şehrin halkını helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı zâlim kimselerdir!"

32- (İbrahim) dedi: "Ama orada Lût var!" Onlar, "Orada kimlerin olduğunu biz çok iyi biliyoruz. Onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Yalnız karısı müstesnâ; çünkü o geride kalacaklar arasındadır." dediler.

33- Elçilerimiz Lût'a gelince, Lût onları koruyamayacağı endişesiyle üzüldü ve göğsü daraldı. Ona, "Korkma, üzülme, dediler, biz seni ve aileni kurtaracağız, yalnız karın geride kalacaklardan olacak."

34- "Biz, yoldan çıkmaları yüzünden şu kent halkının üstüne gökten kötü bir azap indireceğiz."

35- Andolsun ki Biz, aklını kullanacak bir kavim için, orada apaçık bir ibret bırakmışızdır.

36- Medyen'e de, kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. O şöyle dedi: "Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin, âhîret gününe ümit bağlayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!"

37- Fakat kavmi Şuayb'ı yalanladı. Bunun üzerine şiddetli bir sarsıntı kendilerini yakaladı da, yurtlarında diz üstü çöke kaldılar!

38- Biz, Âd ve Semûd kavimlerini de (helâk ettik). Meskenlerinin hâli bunu size açıkça göstermiştir! Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel göstermiş ve kendilerini doğru yoldan alıkoymuştur. Oysa onlar gerçeği görebilecek kimselerdi!

- 39- Kârûn, Firavun ve Hâmân'ı da (yok ettik). Andolsun Mûsâ onlara apaçık mucizeler getirmişti de; onlar o yerde büyüklük taslamışlardı. Ancak azâbımızdan kaçıp kurtulamadılar!**
- 40- Nitekim onlardan her birini günahıyla yakaladık. Kiminin üzerine taş yağdıran kasırga gönderdik, kimini o korkunç ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı.**
- 41- Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir ev edinir, fakat evlerin en çürüğü şüphe yok ki örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi!**
- 42- Allah, onların kendisini bırakıp da nelere yalvardıklarını elbette bilir. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.**
- 43- İşte bu misalleri Biz insanlar için getiriyoruz. Ama bunları ancak, bilenler düşünüp anlayabilirler.**
- 44- Allah, gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratmıştır. Şüphesiz bunda mü'minler için büyük bir ibret vardır!**

31-32. âyetlere göre, melekler Hz. İbrahim'e bir oğlan çocuğunun doğacağı müjdesini vermek üzere geldiklerinde, hayasızca işler yaparak zulme saptıkları için Sodom halkını helâk edeceklerini söylemişlerdi. İbrahim ﷺ, bir peygamber olan yeğeni Lût'un da Sodom halkı arasında bulunduğu hatırlatınca, melekler bunu bildiklerini, Lût'u ve ailesini kurtaracaklarını, ancak Lût'un karısının da helâk olacağını bildirmişlerdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki, İbrahim'e elçilerimiz müjde ile geldiler ve ‘selâm’ dediler. O da ‘selâm’ dedi ve hemen gidip onlara kızartılmış bir buzağı getirdi. Fakat onların o buzağıya el sürmediklerini görünce, tuhafına gitti ve içinde onlara karşı bir korku uyandı. Onlar: ‘Korkma, biz Lût'un kavmine gönderildik.’ dediler.”**⁷⁵

“Hani onlar İbrahim’in huzûruna girip, ‘Selam sana’ dediler. İbrahim, ‘Size de selam olsun!’ dedi ve içinden, ‘Bunlar tanınmamış bir topluluk!’ diye geçirdi. İbrahim hemen ailesinin yanına giderek, semiz bir dana (eti) getirdi. Onların önüne koyup, ‘Yemez misiniz?’ dedi. Yemediklerini görünce onlar hakkında içine bir korku düştü. Onlar İbrahim’e, ‘Korkma!’ dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdelediler. Karısı (Sâre) bir çığlık atarak geldi ve elini yüzüne vurarak, ‘Ben kısır, yaşlı bir kadını, nasıl çocuğum olur?’ dedi. Onlar, ‘Rabbın böyle buyurdu. Çünkü O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi bilir!’ dediler.”⁷⁶

33-35. âyetlere göre, melekler insan sûretinde geldikleri için, başlangıçta Lût ﷺ sapkınların onlara sarkıntılık etmesinden korkmuştu. Bunun üzerine melekler kendilerini tanıtmış, Lût’u ve karısı dışında ailesini kurtarıp, diğer kavmin gökten inen korkunç bir azapla helâk edileceği ve bunun düşünen bir kavim için büyük bir ibret olacağı bildirilmiştir.

Nitekim bu kentin kalıntıları günümüzde Ürdün sınırları içinde kalan Ölü Deniz kıyısında Sodom ve Gomorra harabeleridir. Buradan geçerek Filistin ve Mısır’a giden Hicaz kâfileleri bu harabeleri görürlerdi.⁷⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Lût kavmi de gönderilen peygamberleri yalanladı. Hani, kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: ‘Siz Allah’tan korkmaz mısınız? Şüphesiz ben, size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Allah’tan korkun ve bana itaat edin. Ben sizden, buna karşı bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine âittir. İnsanlar içinden erkeklere mi gidiyorsunuz? Ve Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşan bir kavimsiniz!’ Onlar dediler ki: ‘Ey Lût! Bu sözlerine bir son vermezsen, mutlaka sürgün edilenlerden olacaksın!”**

“Lût dedi: ‘Doğrusu ben sizin bu yaptıklarınızdan tiksinti duyuyorum. Ey Rabbim! Beni ve ailemi bunların yapmakta olduklarından kurtar!’ Bunun üzerine Biz, onu ve bütün ailesini kurtardık. Ancak geride kalanların içinde yaşlı bir kadın da kaldı. Sonra diğerlerini helâk ettik. Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki, o uyarılanların yağmuru ne kötü bir yağmur oldu! Şüphesiz bunda elbette bir ibret vardır. Ama onların çoğu îmân etmiş değillerdir.

76. Zâriyât, 51/25-30.

77. Bk. Şuarâ, 26/160-175.

Şüphesiz senin Rabbin, işte O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.”⁷⁸

“Şüphesiz Lût da gönderilen peygamberlerdendir. Hani Biz onu ve ailesinin hepsini kurtarmıştık. Yalnız geridekiler arasında kalan yaşlı bir kadın müstesnâ. Sonra diğerlerini yerle bir ettik. Şüphesiz ki siz, sabah akşam onların yurtlarından geçiyorsunuz. Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?”⁷⁹

36-37. âyetlerde, Hz. Şuayb'ın Medyen halkına peygamber olarak gönderildiği ve onlara şu hususları tebliğ ettiği belirtilir. a) Allâh'a îmân edip, O'na kulluk etmek. b) Âhiret gününe îmân edip, Allâh'ın rızasını kazandıracak iyi işler yapmak. c) Ülkede fesat çıkarıp, bozgunculuk yapmamak. Hûd sûresi, 11/84. âyetle buna şu ilke de eklenir: d) Ticarete ölçü ve tartıyı eksik yapmamak.

Yukarıdaki 36-40 arası âyetlerde sûrenin dördüncü kıssa dizisi anlatılır. Bu kıssada, Âd ve Semûd kavimlerinin kendilerine gönderilen peygamberleri yalanladıkları; Kârûn, Firavun ve Hâmân'ın, ülkede böbürlenip zorbalık yaptıkları belirtilir. Allâh'ın bu kavimleri, yaptıkları kötülükleri yüzünden cezâlandırdığı; kimini gönderdiği kasırga, kimini korkunç bir ses, kimini yerin dibine batırma, kimini suda boğma ile cezâlandırdığı vurgulanır. Sonuçta Allah onlara zulmetmemiş, ama onlar kendi yaptıklarının karşılığını görmüşlerdir.

Hz. Şuayb'ın gönderildiği Medyen; ya Medyen adlı bir adamdan türemiş kabîlenin adıdır veya bir suyun adıdır. O suyun yöresinde oturanlara bu ad verilmiştir.

Hz. Hûd'un gönderildiği Âd kavmi ise, Yemen'de Hadramut kenti yakınlarındaki Ahkâf'ta oturlardı. Hz. Sâlih'in gönderildiği Semûd da Vâdi'l-kurâ yakınlarındaki Hicr'de yaşamıştır. Yolları buralara düşen Araplar bunların izlerini ve kalıntılarını görürlerdi. Nitekim, “Bu, onların oturdukları yerlerden size belli olmaktadır.” sözü de, Arapların onların başından geçen olayları bildiklerini gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. O da dedi ki: 'Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Ben sizi**

78. Şuarâ, 26/160-175.

79. Sâffât, 37/133-138.

bolluk içinde görüyorum ve ben sizin için kuşatıcı bir günün azâbından korkuyorum!”⁸⁰

“Bunun üzerine onları o şiddetli sarsıntı yakalayiverdi ve yurtlarında dizüstü cansız çökekaldılar.”⁸¹

وَعَادًا وَثُمُودًا وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِينِهِمْ^ق وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ
أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ^ل ﴿٣٨﴾

38- Biz, Âd ve Semûd kavimlerini de (helâk ettik). Meskenlerinin hâli bunu size açıkça göstermiştir! Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel göstermiş ve kendilerini doğru yoldan alkoymuştur. Oysa onlar gerçeği görebilecek kimselerdi!

38. âyete göre, Âd ve Semûd kavimleri de helâk edilmiştir. Bunlardan kalan yıkıntılar, o zamanki Arap kervanlarının sık sık uğradıkları yerlerdi. Bu târihî kalıntılardan, onların başına gelen felâketi izlemek mümkündür. Şeytan bunları iyi şeyler yaptıklarına inandırmış, böylece onları doğru yoldan uzaklaştırmıştı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(Hûd) dedi: ‘Artık, size Rabbinizden bir azap ve bir gazap inmiştir. Allâh’ın, kendilerine tapılacağına dâir hiçbir delil indirmedigi, adlarını sizin ve atalarınızın uydurduğu isimlerden ibâret ilâhlarınız hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Öyleyse o azâbı bekleyin, sizinle beraber ben de beklemekteyim!’ Bunun üzerine onu ve onunla birlikte olanları rahmetimizle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanların ve îmân etmeyecek olanların ise kökünü kestik.”⁸²

“O zâlimleri ise korkunç bir ses yakaladı. Kendi yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada daha önce hiç yaşamamışlardı! Biliniz ki, Semûd kavmi de Rab’lerini inkâr etmişti. Biliniz ki, Semûd kavmi işte böylece Allâh’ın rahmetinden uzak kılındı!”⁸³

80. Hûd, 11/84. Bk. A’râf, 7/85-93; Şuarâ, 26/176-190.

81. A’râf, 7/78.

82. Hûd, 11/71-72.

83. Hûd, 11/67-68.

**“Semûd ve Âd kavimleri de o kapılarını çalacak olan felâketi ya-
lanlamıştı. Semûd kavmi, o korkunç sesle helâk olup gitti. Âd kav-
mi ise, azgın, dondurucu bir kasırga ile yok edildi. Allah o kasırga-
yı, onlara kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün musallat etti. Öyle
ki onları orada, içi boş hurma kütükleri gibi yere serilmiş bir hâl-
de görürdün! Şimdi onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun?”⁸⁴**

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا
فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ﴿٣٩﴾

**39- Kârûn, Firavun ve Hâmân'ı da (yok ettik). Andolsun Mûsâ
onlara apaçık mucizeler getirmişti de; onlar o yerde bü-
yüklük taslamışlardı. Ancak azâbımızdan kaçıp kurtu-
lamadılar!**

39. âyette, Hz. Mûsâ döneminde tanrılık iddiâsında bulunacak kadar az-
mış olan Firavun ile halktan zayıf düşürülenleri ezmeye çalışmış olan zor-
balardan Kârûn ve Hâmân'ın Mûsâ'ya inanmadıkları ve Allah ile bir yarışın
içine girdikleri belirtilir. Böyle bir yarışta elbette öne geçmeleri mümkün ol-
mayacaktı. Nitekim bunlardan her biri helâk edilmiştir. Hâmân, Firavun II.
Ramses'in veziriydi.⁸⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kârûn dedi ki: ‘Bu (servet) bana,
bendeki bilgi sayesinde verildi.’ O, Allâh'ın kendisinden önceki ne-
sillerden, ondan daha güçlü ve ondan daha çok servet toplamış olan
kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor mu?”⁸⁶**

**“Firavun dedi: ‘Ey ileri gelenler! Sizin için kendimden başka bir
ilâh tanımıyorum! Ey Hâmân! Benim için çamurun üzerine ateş yak
(ve tuğla îmal et), bana öyle bir kule yap ki Mûsâ'nın tanrısına çıkayım;
ama ben, onun mutlaka yalan söyleyenlerden olduğunu sanıyorum!”⁸⁷**

**“Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taşıyor ve kötü tuzaklar ku-
ruyorlardı. Oysa kötü tuzak, sahibine geri döner. O hâlde onlar daha
öncekilere uygulanan ilâhî kânundan başka bir şey mi bekliyorlar?”**

84. Hâkkâ, 69/4-8.

85. Bk. Kasas, 28/38. Kârûn için krş. Tevrat, Sayılar, bâb. 16.

86. Kasas, 28/78.

87. Kasas, 28/38.

Sen Allâh'ın kânununda (sünnetinde) asla bir değişme bulamazsın. Sen Allâh'ın kânununda asla bir sapma da bulamazsın.”⁸⁸

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ
الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

40- Nitekim onlardan her birini günahıyla yakaladık. Kiminin üzerine taş yağdıran kasırga gönderdik, kimini o korkunç ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı.

40. âyete göre, inkârcıların sonunu getiren yıkımlar, hep aynı nitelikte değildir. Nitekim Allah Teâlâ Lût kavmini taş yağdıran rüzgâr,⁸⁹ Medyen ve Semûdluları korkunç ses,⁹⁰ Kârûn'u yerin dibine geçirme,⁹¹ Nûh kavmini ve Firavun'u suda boğma⁹² yoluyla yok etmiştir.

A'râf sûresi 7/91. âyette Medyen halkını recfe'nin yakaladığı belirtilirken, yukarıdaki âyette onları Sayha'nın (korkunç ses) yakaladığı ifâde edilir. Recfe deprem, sayha ise korkunç ses ve çığlık demektir. Bunlar birbirini tamamlayan ifâdeler de olabilir. Nitekim depremden önce büyük bir gürültü duyulur, arkadan da deprem gelir. İkisi bir bütün olarak yıkıntı meydana getirir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonunda, Biz Kârûn'u da sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık, Allah'tan başka ona yardım edecek ne adamları kaldı, ne de kendini savunup kurtarack durumdaydı!”⁹³**
“Hani bir zamanlar sizin için denizi yarıp, sizi kurtarmış ve siz bakıp dururken Firavun'un adamlarını da suda boğmuştuk!”⁹⁴

“Nûh'a şöyle vahyolundu: ‘Kavminden daha önce îmân etmiş olanların dışında, hiç kimse îmân etmeyecek. Öyleyse onların yapmakta olduklarından dolayı üzülme! Gözetimimiz altında ve

88. Fâtır, 35/43.

89. Bk. Kamer, 54/34.

90. Bk. Hûd, 11/67.

91. Bk. Kasas, 28/81.

92. Bk. Bakara, 2/50.

93. Kasas, 28/81.

94. Bakara, 2/50.

vahyettiğimiz şekilde gemiyi yap. Ama zâlimler hakkında artık bana başvurma! Çünkü onlar suda boğulacaklardır!”⁹⁵

“Kendi nefislerini temize çıkaranları görmüyor musun? Hayır! Allah dilediğini temize çıkarır ve onlar kıl payı kadar haksızlığa uğratılmazlar.”⁹⁶

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعُنْكَبُوتِ ۖ اتَّخَذَتْ بَيْتًا
وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعُنْكَبُوتِ ۖ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

41- Allah’tan başka dostlar edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir ev edinir, fakat evlerin en çürüğü şüphe yok ki örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi!

41. âyette, Allah’tan başkasını koruyucu edinen kimse, çok zayıf bir dayanığa tutunmuş olur. Bu da örümcek yuvası gibi, küçük bir darbe ile dağılıp gider. Sûre, adını bu âyetteki Ankebût (örümcek)’ten almıştır. Âyetteki örümcek örneğinde bir incelik vardır. Şöyle ki; “Ankebût” dişi örümcek demektir. Erkeğine “Ankeb” denir. Çiftleşmeden sonra eşini öldüren dişi örümceğin evi, en yakın bir dostuna bile felâket yeri olduğu gibi, oraya giren sinekler ve böcekler için de ölüm ağıdır. İşte, Allah’tan başka tapılan, sığınılan şeyler de tıpkı dişi örümcek ağı gibi, sığınanları felâkete götürür. Diğer yandan, örümcek yuvası, en zayıf ev niteliği taşır, çünkü ne gölge yapar, ne korur, ne de dıştan görünmeye engel olur.⁹⁷

ÖRÜMCEK VE YUVASI

Örümceklerde, diğer eklembacaklılar gibi açık bir dolaşım sistemi bulunur. Kılcal damarları yoktur. Hemen hemen her yerde rastlanan örümcek ağı, aslında bir sanat şaheseridir. Yapılış maksadı avlanmak olan ağ, bir nevi tuzaktır. Fakat her örümcek türü ağ yapmaz. Ancak bütün örümcekler ağ tellerinden yumurtalarının etrafını saran kozalar yaparlar. Bâzıları da ağ bezlerini yaprakları yapıştırmakta, yuvalarının içini döşemede, açtıkları çukurun çevresini kapatmakta vs. işlerde kullanırlar. Ağ kurmayan bu tür avcı örümcekler de, arkalarında ağdan bir iz bırakarak rüzgârla sürüklenmekten korunurlar. Erkekler dişileri bulmakta da bu izlerden faydalanırlar.

95. Hûd, 11/36-37.

96. Nisâ, 4/49.

97. Bk. Süleyman Ateş, age, VI, 514; Elmalılı, Azim baskısı, VI, 221.

Karın altlarının arka taraflarında üç çift ağ organları bulunur. Her birinin dışarıya ayrı bir çıkışı vardır. Bezlerden meydana gelen yapışkan ve sıvı iplik maddesi, havayla temas edince sertleşir. Her ağ memeciğinde 100 kadar ince ve küçük kanalcıklar bulunur. Bu ince kanalcıklardan sızan iplikçikler bir araya gelerek büküldükleri zaman tek iplik durumuna gelirler. Esnek ve yapışkandır. Bir sinek ne kadar sert çarpsa da kopmazlar. Ağ yapmak isteyen örümcek, ağ organlarını bacaklarının bir kısmı ile bastırarak ağ maddesinin akışını başlatır. Örümcekler, iplik deliklerinden çıkan tellerin hepsini toplayıp bir tek tel hâlinde kullandıkları gibi bunlardan ayrı ayrı incecik tel de yaparlar.

Düşme sırasında bir yere taktığı ağ telini, kendisi yere varıncaya kadar uzatabilir. Genç örümcekler, ağ tellerinin sayesinde uzun mesâfelere uçabilirler. Bunun için telin bir ucunu bir yere bağlayarak kendilerini hava akımlarına bırakırlar. Böylece yerlerinden havalanan örümcekler karada 5 km denizde ise yüzlerce km uzaklara savrulabilirler. Okyanuslardaki ıssız adalarda yaşayan örümcekler, hep böyle havadan gelmişlerdir. Sonbaharda bol bol rastlanan ağ telleri de uçan genç örümceklerden kalmıştır.

Ağ yapacak olan bir örümcek, önce yüksekçe bir yere tırmanarak, ağın ucunu bulunduğu kısma yapıştırarak ipek iplik yardımıyla aşağı süzülür. Gözüne kestirdiği bir dala ulaşarak bağlantı kurar. Sonra o iplik üzerinde gidip gelerek ağı kalınlaştırır. Daha sonra vücudundan çıkmakta olan ipliğin bir ucunu ilk ipliğe tutturarak kendisini boşluğa bırakır. Ağa bağlı hâlde bir yere varınca, o ucu vardığı yere yapıştırır. Bu yolla birkaç gidiş gelişte ağın kaba iskeleti meydana gelir. Bundan sonra iskeletin merkezi çevresinde dâirevî halkalar yaparak ağı tamamlar.

Ağ örümü çoğunlukla gece olur. Örülmesi en fazla 60 dakika alır. Ağın ortasında spiral ve yapışkan bir yer vardır. Diğer iplikçikler kurudur. Bir sinek ağa konsa hemen yapışır. Kurtulmak için çırpındıkça daha da yapışır. İkaz iplikçiği ile avın yakalandığını anlayan örümcek gelerek avını zehirler. İkaz iplikçiğinin bir ucu ağa bağlı, diğer ucu ise dâimâ kendisindedir.

Ağlar genellikle yere dik vaziyettedir. Amaç uçan arı ve sinekleri yakalamaktır. Her örümcek türünün, kendisine has ağ örme stili vardır. Ancak dikkati çeken nokta, ağlarda geometrik inceliklerin her zaman varlığıdır. Ağ örme işi örümceklerin doğuştan kazandıkları bir sanattır. Küçük bir örümcek, daha önce hiç ağı görmemiş ve örmemiş olmasına rağmen büyüklere benzer ağlar örer.⁹⁸

98. <http://www.maxihayat.net/maxiforum/soru-cevap/143047>.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنُضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

42- Allah, onların kendisini bırakıp da nelere yalvardıklarını elbette bilir. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

43- İşte bu misalleri Biz insanlar için getiriyoruz. Ama bunları ancak, bilenler düşünüp anlayabilirler.

44- Allah, gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratmıştır. Şüphesiz bunda mü'minler için büyük bir ibret vardır!

42-44. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın, inkârcıların neye taptığını bildiği, yarıdaki örneklerden düşünenlerin ibret alabileceği, Allâh'ın gökleri ve yeri bir amaca göre yarattığı, bunda îmân edenler için büyük bir ibret olduğu bildirilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratan O'dur. “Ol!” dediği gün her şey olur. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üfürüleceği gün de hükümlerlik O'nundur. O, görülmeyeni de görüleni de bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.”**⁹⁹

“Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri eğlence olsun diye yaratmadık. Biz onları gerçek bir sebeple yarattık. Ama onların çoğu bilmezler.”¹⁰⁰

“Onlar ayakta iken, otururken ve yanları üzere yatarken Allâh'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler ve (şöyle derler): Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. O hâlde bizi ateş azâbından koru!”¹⁰¹

99. En'âm, 6/73.

100. Duhân, 44/38-39.

101. Âl-i İmrân, 3/191.

﴿ BÂB 5 ﴾

**KUR'ÂN OKUMAK, NAMAZIN KÖTÜLÜKTEN
ALIKOYMASI, EHL-İ KİTAPLA EN GÜZEL ŞEKİLDE
MÜCÂDELE, ÜMMİLİK, MÜŞRİKLERİN MÜCİZE İSTEĞİ**

أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ
الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾
وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَالْهَنَا وَالْهَكْمُ وَاحِدٌ
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا
الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ
إِذَا لَازَتْكَ الْمُبْطَلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ
أُوتُوا الْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ
عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ
﴿٥٠﴾ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَرَحْمَةً وَذِكْرَى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

**45- Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı dosdoğru kıl.
Çünkü namaz, hayâsızlıktan, dînin ve aklın kabul**

etmediği şeylerden alıkor. Allâh'ı anmak elbette (ibadetlerin) **en büyüğüdür. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.**

46- İçlerinden zulmedenler dışında, ehl-i kitap ile en güzel bir şekilde mücâdele edin ve deyin ki: “Biz, bize indirilene de size indirilene de îmân ettik. Bizim ilâhımız da, sizin ilâhınız da birdir. Biz yalnız O’na boyun eğen müslümanlarız.”

47- İşte böylece sana bu Kitab’ı indirdik. Onun için kendilerine kitap verdiklerimiz buna îmân ederler. Şunlardan (Araplardan) da ona îmân eden nice kimseler vardır. Âyetlerimizi ancak nankörler bile bile inkâr eder.

48- Sen bundan önce, ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar şüpheye düşerlerdi.

49- Gerçekte bu Kur’ân, kendilerine ilim verilen kimselerin gönüllerinde yer eden apaçık âyetlerdir. Bizim âyetlerimizi ancak zâlimler bile bile inkâr eder.

50- Onlar: “Ona Rabbinden mûcizeler indirilmeli değil miydi?” dediler. De ki: “Mûcizeler ancak Allâh’ın katındadır. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.”

51- Kendilerine okunmakta olan bu kitabı sana indirmemiz (mûcize olarak) onlara yetmedi mi? Hiç şüphesiz bunda îmân eden bir toplum için elbette bir rahmet ve bir öğüt vardır.

45. âyette, Hz. Peygamber’e müşriklerin sözlerine aldırınması, Kitap’tan kendisine vahyedileni okuması ve namazı kılması emredilmektedir. Ayrıca namazın insanı fuhuştan, dînin ve aklın kabul etmediği şeylerden uzaklaştıracağı; Allâh’ı anmanın en büyük ibadet olduğu ve Allâh’ın her şeyi bildiği vurgulanmaktadır.

Âyetteki “el-Kitab” tan kastedilen Kur’ân’dır. Çünkü hitap Hz. Peygamber’e olup, o güne kadar gelen vahiy mesajını, düşünerek yeniden güzelce okuması istenmektedir. Diğer yandan bu âyette, “el-Kitab”la, “Tevrat ve

ekleri”nin kastedildiği, dolayısıyla, Hz. Muhammed’den, Tevrat’ı okumasının istendiği görüşünü ileri süren de olmuştur.¹⁰²

Ancak “el-Kitab” kelimesinin, Nahl, 16/64 ve 89, Kehf, 18/1-5. âyetlerinde, “Kur’ân” anlamında; Ra’d sûresinin, 13/39. âyetinde, “Allâh’ın ezeldeki yazısı/takdiri” anlamında; Kehf sûresinin, 18/49. âyetinde ise, “amel defteri” anlamında kullanıldığı görülür.

KUR’ÂN-I KERÎM’İ ANLAMININ ÖNEMİ

Kur’ân’ı okuyarak anlamaya çalışmak, bu güzel anlamları, öğüt ve kısımları insanlara aktarmak büyük ecir kazandırır. Kur’ân’ın anlamını düşünen kimse, bunu tekrar tekrar okudukça, kendisine yeni anlamlar açılır. **“Kur’ân okunduğunda, ona kulak verin ve sessiz olun. Umulur ki, merhamet olunursunuz!”**¹⁰³ âyeti, mücerret Kur’ân okumanın başışlanmaya sebep olacağını bildirir. Kur’ân’ı susarak dinleme hiç kuşkusuz, anlayarak ve düşünerek dinlemeyi de kapsar. Diğer pek çok âyette de benzer teşvikler görülür.¹⁰⁴

Araştırma, karşılaştırma, Kitab-ı Mukaddes’te değiştirilen yerleri tespit ve benzeri çalışmalar için, araştırma yapmak üzere İncil ve Tevrat da incelenir ve ehl-i kitapla olan görüşmelerde bu gibi araştırmalar önem arz eder. Ancak, kesin metin tahkiki yapılamayan, bugünkü Kitab-ı Mukaddes’i Kur’ân yerine, duâ veya kıraat amacıyla okumak, mü’min için uygun olmaz. Çünkü Cenâb-ı Hakk’ın son ve gerçek vahyi, Hz. Muhammed ﷺ tarafından alındıkça vahiy kâtiplerince yazılmış, bunlar Hz. Ebûbekir döneminde, en az ikişer tanıkla teyid edilerek toplanmış, tek metin hâline getirilmiş ve Hz. Osman döneminde, yine uzman bir heyet tarafından çoğaltılarak, belli yerleşim merkezlerine gönderilmiştir.

Bugün İslâm âleminin elindeki Kur’ân metinleri bu tahkiki yapılan ilk nüshalardan alınmıştır. Hz. Peygamber’den işitilen, dînî nitelikli sözler de, önce hafızalardan nakledilmiş, Emevîler döneminden itibaren İmam Zuhri’nin çalışmalarıyla yazıya geçirilmiş, metin ve râvi tenkitleri yapılarak günümüze ulaşmıştır. Bugünkü ehl-i kitabın elinde, bu şekilde metin tenkidi yapılabilen Tevrat, İncil, Zebur nüshaları bulunmadığı gibi, kendi peygamberlerine âit sözlerin de, böyle bir metin kritiği yapılarak, günümüze ulaştığı söylenemez. Bu yüzden, Kitab-ı Mukaddes içinde, şüphesiz ilâhî kökenli

102. Bk. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VI, 516-518.

103. A’râf, 7/204.

104. Bk. Nahl, 16/98; İsrâ, 17/45; İnşikâk, 84/21; Alak, 96/1-5.

metin ve ifâdeler vardır, ama insan eli değdiği için, değiştirilen, tahrif edilen, eklenen çok metinler de vardır.

Nitekim Ebû Hüreyre'nin naklettiği bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Kitap ehli, İbrânice Tevrat okur, müslümanlara bunu Arapça açıklarlardı. Hz. Peygamber: Kitap ehlini ne doğrulayınız, ne de yalanlayınız, ama biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık, ilâhınız ve ilâhımız birdir, biz ona teslim olduk, deyiniz”*¹⁰⁵

Buna göre, mü'minin elinde mihenk taşı, Kur'ân ve sahih sünnet olmak üzere, Kitab-ı Mukaddes ve ekleri incelenince, vahiy ve sünnetle örtüşen yerler ortaya çıkar, çelişen yerlerin neshedildiği veya insan eliyle eklenildiği sonucuna ulaşılır. Nitekim gerek eski dönemlerde, gerek günümüzde, bu konuda birçok araştırma yapılmış ve bu, örtüşen ve çelişen noktalar ortaya konulmuştur. Ehl-i kitapla yapılacak görüşmelerde, böyle bir metot bir mü'min için belirleyici olur.

NAMAZIN HER TÜRLÜ KÖTÜLÜKTEN UZAKLAŞTIRMASI

Bilinçli ve şuurlu kılınacak namaz kişiyi günlük yaşamında her türlü çirkin ve uygunsuz işlerden uzaklaştırır. Âyetteki “fahşâ” sözü, Arapça aynı kökten olan fuhuş sözüyle eş anlamlı olup; genellikle çirkin söz ve fiiller için kullanılır. Başta zinâ olmak üzere edep, iffet, haya gibi erdemlerle çelişen söz ve davranışlar bu kapsamdadır. “Münker” sözü ise, ma'rûf kavramının zıddı olup; genellikle “akıl ve sağduyunun çirkin bulduğu, ahlâk ve fazîlet sahibi bir toplumun yadırgadığı tutum ve davranışlar” anlamına gelir. Bir terim olarak haram ve mekruh olan söz ve fiilleri kapsar.

Namazı gerçek yönü ile kılmayanlara uyarı niteliğinde Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki onlar namazlarını ciddiye almazlar.”**¹⁰⁶ **“Gerçekten, namazlarında huşû içinde olan mü'minler kurtuluşa ermişlerdir.”**¹⁰⁷ **“Beni anmak için namaz kıl.”**¹⁰⁸ **“Öyle ise Beni anın ki, ben de sizi anayım.”**¹⁰⁹

Bu konuda Elmalılı merhum şöyle der: Kul, Allah Teâlâ'yı azameti ve cemaliyle hatırladığı zaman, O'nun yüce huzûrunda fahşâdan ve münkerden

105. Buhârî, İ'tisâm, 25. Bk. Ankebût, 29/46.

106. Mâûn, 107/4-5.

107. Mü'minûn, 23/1-2.

108. Tâhâ, 20/14.

109. Bakara, 2/152.

(açık ve gizli kötülüklerden) kaçınarak edep ve samimiyetle yükseleceği gibi, Allah Teâlâ'nın onu hatırladığını düşündüğü zaman, ilâhî huzurda hiç kimse kötülükle anılmayı arzu etmeyeceği için, her an Allâh'ın rızasına yükselmek üzere, iyilik duygusu ile dopdolu olur. Ve şüphe yok ki, bu duygu, öncekinden daha büyük bir kurtuluş vesilesi olur. Düşünmeli ki Allah Kur'ân'ında Firavun gibileri nasıl anıyor, peygamberleri ve mü'minleri nasıl anıyor? *"Hem Allah, her ne işlerseniz bilir."* Ona göre anar ve ona göre cezâ veya mükâfat verir.¹¹⁰

İnsanın Allah Teâlâ'ya yaklaşması samimî ve ihlasla yapacağı ibadetlerle gerçekleşir. Kudsî bir hadiste şöyle buyrulur: *"Kulum bana, farz ibadetlerle yaklaştığı kadar hiçbir şeyle yaklaşamaz. Bana nâfile ibadetlerle de yaklaşır. Öyle ki ben onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Artık o, benimle görür, benimle işitir, benimle tutar, benimle yürür. Böyle bir kul bana sığırırsa onu korurum, benden bir şey isterse, isteğini yerine getiririm."*¹¹¹ **"Allah kuluna şah damarından daha yakındır."**¹¹² Allâh'ın bir ismi de "el-karîb (her zaman herkese yakın olan)"dır. Fakat sevdiği kullarına daha da yakın olur. Allâh'ın yakınlığını kazanan kullara "mukarreb -mukarrebûn" denilir.¹¹³

İnsanın Rabbine yaklaştığı diğer bir derece de "ihsan" derecesidir. Hz. Ömer'in naklettiği Cibril hadîsi diye bilinen rivâyette, îmânın altı, İslâm'ın beş şartı sayıldıktan sonra en büyük derece olan ihсан şöyle tanımlanmıştır: *"İhsan, Allâh'a O'nu görüyormuşçasına ibadet etmendir, her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir."*¹¹⁴

Hız. Peygamber başka hadislerinde şöyle buyurmuştur: *"Ne dersiniz, birinizin kapısının önünden bir nehir aksa da, o kimse her gün bu nehirde beş defa yıkansa, bedeninde hiç kir kalır mı? İşte beş vakit namaz da böyledir. Allah beş vakit namazla günahları silip yok eder."*¹¹⁵ *"Rabbini zikredenle zikretmeyen arasındaki fark, ölüyle diri arasındaki fark gibidir."*¹¹⁶

110. Elmalılı, age, VI, 223.

111. Buhârî, Rikâk, 38.

112. Kâf, 50/16.

113. Vâkıa, 56/88, 89.

114. Buhârî, İman, 37; Müslim, İman, 57. Bk. Bakara, 2/195; Mâide, 5/93.

115. Buhârî, Mevâkîf, 6; Müslim, Mesâcid, 283.

116. Buhârî, Deavât, 65.

“Kullarına farz kıldığı beş vakit namazı küçümsemeden hakkını vere-
rek kılan kimseyi, Allah Teâlâ cennetine sokmaya söz vermiştir. Fakat bu
namazları yerine getirmeyenler için böyle bir sözü yoktur. Dilerse azap
eder, dilerse bağışlar.”¹¹⁷

Ebû Hüreyre radıallâhu anh’ın naklettiği bir hadis şöyledir: “Kıyâmet gününde ku-
lun ilk hesâba çekileceği şey, farz namazdır. Eğer bu namazı tam olarak
yerine getirmişse kurtulur. Eğer namaz eksiği varsa hüsrâna uğrar. Eğer
farz namaz eksiği varsa, Allah Teâlâ şöyle buyurur: Bakın bakalım, bu ki-
şinin tatavvuan yani mecbur olmadığı hâlde fazladan kıldığı namazı var
mıdır? Eğer nâfile namazları varsa, farzların eksiği bu nâfilelerle tamam-
lanır. Sonra diğer farz ibadetlerin eksiği için de aynı şeyler yapılır.”¹¹⁸

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْهُمْ وَقُولُوا أَمَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَالْهَآ وَالْهَآكُمْ وَاحِدٌ
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾

**46- İçlerinden zulmedenler dışında, ehl-i kitap ile en güzel
bir şekilde mücâdele edin ve deyin ki: “Biz, bize indiril-
lene de size indirilene de îmân ettik. Bizim ilâhımız da,
sizin ilâhınız da birdir. Biz yalnız O’na boyun eğen müs-
lûmanlarız.”**

46. âyette, ehl-i kitaptan insaf ehli olanlarla en güzel bir şekilde bilim-
sel tartışma yapılması, bu görüşmede özellikle mü’minlerin Kur’ân inancı
yanında onların kitaplarına da inandıklarını ve onlarla ilâhlarının bir oldu-
ğu gerçeğini ifâde etmeleri gerektiği hatırlatılmaktadır.

İSLÂM’IN EHL-İ KİTABI DAVET METODU

İslâm yoluna davette izlenecek metot, şu âyetle belirlenmiştir: “**Rabbini
yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel şekilde
tartış.**”¹¹⁹ Buna göre, çağrı yapılacak insanlar üç grupta toplanabilir: a)
Hikmetle çağrı. Araştırmacı âlimler bu yolla çağırılır. b) Güzel öğüt. Halkın

117. Ebû Dâvûd, Vitir, 2; Nesâî, Salât, 6.

118. Tirmizî, Salât, 188; Ebû Dâvûd, Salât, 145.

119. Nahl, 16/125.

büyük çoğunluğunun çağrı yoludur. c) Tartışma/mücâdele yolu. Bu da inatçı ve düşman kesim için başvurulabilecek metottur. Ancak bu da, en güzel biçimde yapılmalı, dine ısıdırıcı olmalı, nefret ettirmemeli, zulüm ve haksızlık yapılmamalıdır.

Yukarıdaki âyetle kitap ehliyle diyalogun şekil ve yöntemi belirlenmiştir. Buna göre;

a) Kendileriyle görüşme ve tartışmanın en güzel bir metotla yapılması. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütü çağır ve onlarla en güzel bir şekilde mücâdele et! Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi bilir. Doğru yolu bulanları da en iyi bilen O’dur.”**¹²⁰

b) Görüşmenin, müslümanlara zulmeden ehl-i kitapla olmaması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Zâlimlere meyletmeyin. Sonra ateş size de dokunur. Sizin için Allah’tan başka dostlar yoktur. Sonra hiç kimse-den yardım görmezsiniz.”**¹²¹ **“Onlar kazandıkları günahların cezâsını çektiler. Bunlardan zulmedenlere de yaptıkları kötülüklerin cezâsı erişecektir. Onlar, buna engel olabilecek değillerdir.”**¹²²

c) Onlara, İslâm inancının İncil, Tevrat ve Zebur ile bunların verildiği peygamberlere inancı da kapsadığının söylenmesi. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Onlar: ‘Yahudi veya Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız’, dediler. De ki: ‘Doğrusu biz, tek Allâh’a inanan İbrahim’in dînine uyarız. O, Allâh’a ortak koşanlardan olmadı.’”**¹²³

d) Bizim de onların da ilahının aynı olup, bunun da Allah Teâlâ olduğunun vurgulanması. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak olan bir söze gelin: Allah’tan başkasına kulluk etmeyelim; O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allâh’ı bırakıp da birbirimizi Rabler edinmeyelim!’ Eğer yine yüz çevirirlerse, deyin ki: Şâhit olun, biz Allâh’a teslim olmuş müslümanlarız!”**¹²⁴

e) İslâm toplumunun, Yüce Allâh’a teslim olmuş bir toplum olduğunun belirtilmesi. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Yâkub son nefesini verirken yoksa siz de orada mıydınız? O zaman o oğullarına: ‘Benden sonra**

120. Nahl, 16/125.

121. Hûd, 11/113.

122. Zümer, 39/51.

123. Bakara, 2/135.

124. Âl-i İmrân, 3/64.

kime kulluk edeceksiniz?’ diye sormuş, onlar da: ‘Senin ilâhına, ataların İbrahim, İsmâil ve İshâk’ın ilâhı olan tek Allâh’a kulluk edeceğiz. Biz yalnız ona boyun eğen müslümanlarız.’ demişlerdi.”¹²⁵

“Yine deyin ki: ‘Biz; Allâh’a, bize indirilene, İbrahim’e, İsmâil’e, İshâk’a, Yâkub’a ve torunlara indirilmiş olana, Mûsâ ve Îsâ’ya verilerek Rab’leri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbirisi arasında fark gözetmeksizin îmân ettik ve sadece Allâh’a teslim olduk.’ Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar. Ancak yüz çevirirlerse, mutlaka anlaşmazlık içine düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. Çünkü o, her şeyi işitendir, bilendir.”¹²⁶

İşte bu ölçüler içinde yapılacak bir görüşmelerden yararlı sonuçlar beklenebilir.

Hız. Peygamber’in ehl-i kitapla görüşmeleri: İslâm dîni, Hız. Âdem ﷺ’den bu yana gelen bütün Peygamberlere ve gönderilen ilâhî mesaj (vahiy) inanmayı “îmân esasları” arasına almıştır. Buna göre Hız. Nûh, İbrahim, Mûsâ ve Îsâ ﷺ ve diğerleri İslâm inancına göre birer peygamberdir ve onlara Yüce Allâh’ın bildirdiği vahiy mesajı orijinal şekli bakımından doğrudur. Diğer yandan, her peygamber, kendisinden sonra gelecek peygamberi haber verdiği gibi, Kur’ân-ı Kerîm’de Hız. Muhammed’in son peygamber olduğu açıklanmıştır. Âyette şöyle buyrulur: **“Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir; ancak o, Allâh’ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi çok iyi bilendir.”¹²⁷**

Nitekim Hız. Îsâ da kendisinden sonra Ahmed adında bir peygamber geleceğini şöyle bildirmiştir: **“Meryem oğlu Îsâ da; Ey İsrâiloğulları! Ben size gönderilen, Allâh’ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek olan Ahmed adında bir Peygamber’i müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, apaçık kanıtlar getirince: Bu, apaçık bir büyüdür, dediler.”¹²⁸**

Hız. Peygamber’in bir adı da Ahmed’dir. Ahmed ve Muhammed, “hamd” kökünden; övgüye lâyık olan ve çok övülmüş demektir. Hadiste

125. Bakara, 2/133.

126. Bakara, 2/136-137.

127. Ahzâb, 33/40.

128. Saf, 61/5-6.

şöyle buyrulur: “Benim çeşitli isimlerim vardır. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben toplayıcıyım...ben sonuncuyum.”¹²⁹

Günümüz İncil metinlerinde, Hz. İsa'nın diliyle bir peygamberin geleceği şöyle haber verilir: “(İsa şöyle dedi): Ben, Baba'ya duâ edeceğim ve O size başka bir önder (imam) gönderecektir.”¹³⁰ Hristiyanların “tesellici” diye tercüme ettikleri “parakletus” kelimesi aynı zamanda “önder-imam” anlamına gelir. Daha açık olarak Yuhanna XVI, 13'te şöyle denir: “Gerçeğin rûhu olan Önder (imam) gelince, o sizi yönetecektir. Çünkü o, kendiliğinden konuşmayacaktır.” Hristiyan kökenli rivâyetler daha bunun gibi İşaya'nın ağzından ve aynı gerekçeyle, Hz. İsa'dan kendisinden sonrasına ilişkin pek çok haber nakletmişlerdir.¹³¹

Hiz. Peygamber Medîne'ye hicret edince, çevrede bulunan Beni Kaynu-kâ, Beni Nadir ve Benî Kurayza gibi Yahudi kabileleri ile görüşmeler yapmış, onlarla “Medîne Vesikası” adı altında ortak anayasa metni üzerinde anlaşmıştır. Böylece bir çeşit Medîne Federe Devleti'nin temelleri atılmış, her kabîle iç işlerinde serbest olmakla birlikte, dış saldırıya karşı ortak hareket etmeyi kabul etmiştir. Yahudi toplulukları bu antlaşmayı ihlal etmedikçe Allâh'ın Rasûlü bunu uygulamaya devam etmiştir.

Allah Rasûlü'nün Mekke ve Medîne döneminde üç kez de Hristiyan toplumlarıyla görüşmeleri olmuştur. Şöyle ki:

1) Bunlardan ilki Habeşistan hicreti sırasında gerçekleşmiş ve Habeş Kralı Necaşi'nin İslâm'a girmesi ile sonuçlanmıştır. Mekke'de büyük bir baskıya uğrayan ilk müslümanlar, Hiz. Peygamber'in izniyle Habeşistan'a hicret etmişti. Mekke Kureyş müşrik yönetimi, bu ilk muhâcirlerin iade edilmelelerini Habeş Kralı'ndan istemişti. Habeş Kralı Necaşi, keşiş ve râhiplerle bir toplantı yaparak, Kureyş heyetini ve müslümanları bu toplantıya çağırmişti. Müslümanlara seslenerek: “Kitabınızda Hiz. Meryem'den söz ediliyor mu?” diye sormuş, Câfer b. Ebî Tâlib, “Evet, O'nun adına nisbet edilen Meryem sûresi var.” demiş ve sûreyi baştan başlayarak, 34. âyet olan **“İşte Meryem oğlu İsa budur”** âyetine kadar okumuş, arkasından Tâhâ sûresinin de baştan ilk dokuz âyetini okumuştur. Bunları dinleyen Necaşi gözyaşları içinde, “yemin olsun ki İsa'ya gelenle, bunlar aynı kaynaktır.” demiştir.

129. Buhârî, Tefsir, 61/1, Menâkıb, 17; Tirmizî, Edeb, 67; Dârimî, Rikâk, 59: Muvatta, Esmâü'n-Nebî, 1; Ahmed bin Hanbel, IV, 80, 81, 84.

130. Bk. Yuhanna, XIV, 16.

131. Bk. İşaya, VIII, 22, XLII, 1-4 Matta, IV, 15/16, VIII, 17; Kur'an, Âl-i İmrân, 3/81; M. Hamidullah, Aziz Kur'an, Saf, 61/6.

Bundan sonra Necaşi, Medîne'ye Hz. Muhammed'e yetmiş kişilik bir heyet göndermiş, Rasûlullah ﷺ onlara Yâsîn sûresini okumuş, aynı şekilde onlar da gözyaşları içinde îmân etmişlerdi.¹³²

Mâide sûresi 5/82-85 arası âyetlerin Habeş Kralı Necaşi ve arkadaşları hakkında indiği rivâyet edilir. Şu âyet anlamlıdır: **“Sen, onların, peygambere indirileni dinledikleri zaman, tanıdıkları gerçekten dola-
yı, gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün. Onlar şöyle derler: Ey Rabbimiz! Bizleri de, gerçeğe tanıklık edenlerle birlikte yaz!”**¹³³

2) İkincisi Necran Hristiyanları temsilcileri ile Allah elçisinin görüşmesi olayıdır. Necran Hristiyan topluluğu, Arabistan'ın güney kısmında yaşayan ve İstanbul (Kostantin) kilisesine bağlı olan bir topluluktur. İslâm'ın Hicaz böl-
gesi dışında yayıldığını görünce, Hz. Muhammed'le özel bir görüşme yap-
mak istediler.

Aralarından seçtikleri 60 kişilik bir heyetle Medîne'ye geldiler. Mescid-i Nebevî'de ikinci namazı kılınırken içeri girdiler. Mescidde Hz. Peygamber'in izni ile kendi namazlarını kıldılar ve üç kişilik temsilci heyeti birkaç gün Medîne'de kalarak Hz. Muhammed'le görüştü. Görüşme sırasında Hz. Îsâ'dan söz ederken hâşâ “Allah”, “Allâh'ın oğlu”, “Üçün üçüncüsü” gibi sözler söyleyince Hz. Peygamber kendilerini uyarmış, bu ifâdelerin ve bu inancın yanlış olduğunu bildirmişti. Onları bu inanca iten delillerini sorun-
ca da; Hz. Îsâ'nın çamurdan kuş şekli yapıp canlandırmasını, ölüleri dirilt-
mesini, gözleri görmeyeni ve alacatenlik hastalığını iyileştirmesini, gâip-
ten haber vermesini” delil getirmişlerdi. Hz. Peygamber bu söylediklerinin doğru olduğunu, ama bunların, bir ilâhlık belirtisi değil, Hz. Îsâ'nın elinde, Allâh'ın izniyle gerçekleşen birer mûcize olduğunu bildirdi ve bununla ilgili olarak aşağıdaki âyetleri okudu:

**“Allah, Îsâ'ya, kitabı, hikmeti/bilgeliği, Tevrat'ı ve İncil'i öğrete-
cek, onu İsrâîloğulları'na bir elçi olarak (gönderecektir). O da, onlara
şöyle diyecektir: Size Rabbinizden bir mûcize getirdim. Size çamur-
dan kuş şeklinde bir şey yapacağım, sonra ona üfleyeceğim, o da,
Allâh'ın izniyle bir kuş olacaktır. Yine Allâh'ın izniyle körü ve alaca-
ten hastalığını iyileştireceğim, ölüleri dirilteceğim. Evlerinizde ye-
diklerinizi ve biriktirdiklerinizi de size haber vereceğim.”**¹³⁴

132. Elmalılı, Azim baskısı, III, 328.

133. Mâide, 5/83.

134. Âl-i İmrân, 3/49; bk. Mâide, 5/110.

İslâm, İncil’de de bildirilen ve insan toplulukların gözü önünde Hz. İsa’nın elinde gerçekleşen bu olayları Allâh’ın izniyle gerçekleşen birer mûcize olduğunu bildirirken, Hristiyanlar bunların, ilâhlık gücüyle gerçekleştiğini öne sürerek, farklı bir yorum ortaya koymuşlardır. Doğru olan aynı olaya, bu iki farklı yorum yüzünden, yüzyıllar boyunca anlamsız ve gerekçesiz bir Müslüman-Hristiyan ayrışması sürüp gelmiştir.

Necran heyetinden kimisi İslâm’a girmişse de, kimisi Kur’ân’da yer alan “Hz. İsa’nın Allâh’ın kelimesi ve O’ndan bir ruh olduğu” nitelemesini,¹³⁵ kendi anlayışları yönünde yorumlayarak, müslüman olmadılar ve özel statüde bir topluluk olarak varlıklarını sürdürdüler. İşte bu görüşme sonunda, Hz. Peygamber doğru olanı bulmak için “lânetleşme” teklif etmiş, fakat Hristiyanlar buna da cesâret edememişti.¹³⁶

3) Üçüncüsü Bizans İmparatoru Herakliyus’a Şam’da bulunduğu sırada, Dıhye b. Ebî Halîfe ؓ’in elçi olarak gönderilmesidir. Hz. Peygamber ؐ, Dıhye’ye verdiği mektuba şu âyeti yazdırmıştır: **“De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda eşit olan bir söze gelin: Allah’tan başkasına tapmayalım; O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allâh’ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler edinmesin. “Sonra, yine yüz çevirirlerse, “şâhit olun, biz müslümanlarız, deyin.”**¹³⁷

Bu âyette bütün semâvî dinlerin ve peygamberlerin davet ettiği ortak ilkeler yer almıştır.¹³⁸ Nitekim Hz. Muhammed ؐ Şam’da bulunan Herakliyus’a şunları yazmıştı: *“Rahmân ve Rahîm olan Allâh’ın adıyla. Allâh’ın elçisi Muhammed’den Rum büyüğü Herakl’e. Doğru yola uyana selâm olsun. İslâm’a gir, kurtul. İslâm’a gir, Allah sana karşılığını iki kat olarak verecektir. Eğer yüz çevirirsen, sana uyanların günahı da senin üzerindedir.”* Bundan sonra mektup yukarıdaki âyetle sona ermiştir.¹³⁹ Ticaret için o sırada Şam’da bulunan Ebû Süfyân’ın da Hz. Muhammed ؐ hakkında güzel sözler söylemesi üzerine Herakl inancını açıklamak üzere iken, üst düzey komutanlarından sesler yükselmesi üzerine, mektup amacına ulaşamamıştır.

Sonuç olarak İslâm, önceki bütün semâvî dinleri birleştiren, onların insan eliyle değiştirilen yerlerini açıklayan evrensel bir mesaja sahiptir.

135. Bk. 3/39, 45; 4/171.

136. Bk. Âl-i İmrân, 3/61.

137. Âl-i İmrân, 3/64.

138. Bk. Enbiyâ, 21/25; Nahl, 16/36.

139. Bk. Kurtubî, Âl-i İmrân, 3/64. âyet tefsiri.

Hristiyanlıkla ve Yahudilikle ilgili doğru bilgiler öz olarak Kur'ân ve sünnette yer almıştır. Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde, kilise ve havralarla yüzleşmede, konuları müzâkere etmede, mü'minlerin elinde sağlam bir Kur'ân mesajı ve Hz. Peygamber'in elimize ulaşan sünneti mihenk taşı vazifesi gerecektir. Elimizde değişikliğe uğramamış böyle ilâhî bir mesajın varlığı, misyonerlerin zayıf tezlerini çürütmeye yeterlidir. Allah, inananların dostu ve yardımcısıdır.¹⁴⁰

وَكَذَلِكَ أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ ۖ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ
وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ ۖ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾

47- İşte böylece sana bu Kitab'ı indirdik. Onun için kendilerine kitap verdiklerimiz buna îmân ederler. Şunlardan (Araplardan) da ona îmân eden nice kimseler vardır. Âyetlerimizi ancak nankörler bile bile inkâr eder.

47. âyette, Allah Teâlâ'nın önceki peygamberlerden Hz. Mûsâ'ya Tevrat'ı, İsâ'ya İncil'i indirdiği gibi Hz. Muhammed'e de Kur'ân'ı indirdiği, kendilerine kitap verilenlerin buna inandıkları, sayıları az da olsa, Kur'ân'ın indiği sırada Yahudi ve Hristiyanlardan ona îmân edenlerin bulunduğu, onu sadece nankörlerin inkâr ettiği belirtilir.

Âyette Kur'ân'a, kitap denilmesi, ileride vahiy tamamlanınca, tek kitap hâlinde toplanacağına işaret eder. Üstelik Allah Teâlâ katında, daha Mekke'de ilk vahiy gelirken, 23 yıllık süreç sonunda alacağı şekil de bilinmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu Kur'ân'dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz, buna da îmân ederler. Onlara (Kur'ân âyetleri) okunduğu zaman: ‘Biz buna îmân ettik; çünkü o, Rabbimiz'den gelen gerçeğin ta kendisidir. Zaten biz, bundan önce de müslüman idik.’ derler. İşte bunlara, sabretmelerinden dolayı, ecirleri iki kat olarak verilecektir. Çünkü onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.”**¹⁴¹

140. Hamdi Döndüren. “Güncel Fikhî Meseleler” 16. Soru cevabı, Işık Yayınları, 2011.

141. Kasas, 28/52-54.

وَمَا كُنْتُمْ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكُمْ إِذَا لَأَزْتَابَ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾

48- Sen bundan önce, ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazdın. Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar şüpheye düşerlerdi.

48. âyet, Hz. Muhammed'in, peygamberlikten önce kitap okuyup yazmadığı konusunda açık bir delildir. Bu yüzden ona "ümmî" denilmiştir. Buna göre Hz. Muhammed'in dînî nitelikli konularda bütün bilgi kaynağı "vahiy"-den ibârettir. Eğer daha önceden okuyup-yazan ve araştıran bir kişi olsaydı, müşriklerin Kur'ân'ı kendisinin yazıp, Allâh'a dayandığı iddialarına cevap vermek güç olabilirdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlar ellerindeki Tevrat ve İncil'de özelliklerini yazılı buldukları o elçiye, okuma yazma bilmeyen (ümmî) Peygamber'e uyarlar. O Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, iyi ve temiz şeyleri onlara helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını ve üzerlerindeki zincirleri kaldırıp atar. İşte o Peygamber'e î mân edip saygı gösteren, ona yardım eden ve ona indirilen nûra (Kur'ân'a) uyanlar kurtuluşa erecek olanlardır."** De ki: **'Ey insanlar! Gerçekten ben, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan, diriltlen ve öldüren Allâh'ın, sizin hepinize gönderdiği elçisiyim. Öyleyse Allâh'a î mân edin ve O'nun sözlerine î mân eden o ümmî Peygambere de î mân edin. Ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız!'"**¹⁴²

"De ki: Eğer Allah dileseydi, (bana bu Kur'ân'ı indirmez) ben de onu size okumazdım. Allah onu (benim dilimle) bildirmezdi. (Bilirsiniz ki) ben bundan önce sizin aranızda, uzun bir süre yaşadım! Hâlâ aklınız ermiyor mu?"¹⁴³

"İşte böylece sana da buyruğumuzla Kur'ân'ı vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir, bilmezdin. Fakat Biz Kur'ân'ı bir nur yaptık ki, onunla kullarımızdan dilediğimizi doğru yola iletiyoruz. Şüphesiz ki sen dosdoğru bir yolu gösteriyorsun. (O yol) göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allâh'ın yoludur. İyi bilin ki bütün işler sonunda Allâh'a döner."¹⁴⁴

142. A'râf, 7/157-158.

143. Yûnus, 10/16.

144. Şûrâ, 42/52-53.

“Yoksa: ‘Bunu kendisi uydurdu.’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, haydi onun bir sûresinin benzerini de siz getirin ve hatta bunun için Allah’tan başka yardıma çağırabileceğiniz kim varsa onları da çağırın!’”¹⁴⁵

“Andolsun ki Biz onların: Bu Kur’ân’ı ona kesinlikle bir insan öğretiyor!” dediklerini biliyoruz. Peygamber’e öğretiyor dedikleri kimsenin dili yabancıdır. Hâlbuki bu Kur’ân apaçık bir Arapça’dır!”¹⁴⁶

“İnkâr edenler: ‘Bu Kur’ân, onun uydurduğu yalandan başka bir şey değildir. Bu konuda kendisine başka bir topluluk da yardım etmiştir.’ dediler. Böylece haksız ve asılsız bir söz uydurdular. Yine dediler ki: ‘Bu Kur’ân öncekilerin masallarıdır. Peygamber onları başkalarına yazdırmıştır. Bu masallar ona sabah akşam okunmaktadır.’ De ki: Onu, göklerin ve yerin sırrını bilen Allah indirmiştir. Şüphesiz O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”¹⁴⁷

بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي ضُؤْرِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾

49- Gerçekte bu Kur’ân, kendilerine ilim verilen kimselerin gönüllerinde yer eden apaçık âyetlerdir. Bizim âyetlerimizi ancak zâlimler bile bile inkâr eder.

49. âyette Kur’ân’ın, müslümanlar tarafından ezberlenip, belleklerde saklanacağına ve bu yüzden bir tahrif endişesinin bulunmadığına işaret edilir. Bu âyet, “hâfız” olup, Kur’ân’ı belleği ile birlikte, göğüslerinde saklayan, onun mânevî ağırlığını ve anlam yükünü hissederek yaşayanlar için önemlidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz sana (Kur’ân’ı) okutacağız, -Allâh’ın dilemesi dışında- artık hiç unutmayacaksın. Şüphesiz Allah açıkta olanı da gizleneni de bilir.”¹⁴⁸ “Kur’ân okunduğu zaman, onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin!”¹⁴⁹**

145. Yûnus, 10/38-39.

146. Nahl, 16/103.

147. Furkan, 25/4-6.

148. A'lâ, 87/6-7.

149. A'râf, 7/204.

وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾

50- Onlar: “Ona Rabbinden mûcizeler indirilmeli değil miydi?” dediler. De ki: “Mûcizeler ancak Allâh’ın katındadır. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.”

50. âyette, müşriklerin Hz. Peygamber’den mûcize istedikleleri, mûcizenin Allah katında bir iş olduğu, kendisinin görevinin sadece uyarmaktan ibâret olduğu bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar: ‘Ona, Rabbinden bir mûcize indirilmeli değil miydi?’ dediler. De ki: Allâh’ın, bir mûcize indirmeye, elbette ki gücü yeter; ancak onların çoğu bunu bilmez.”**¹⁵⁰ **“Bizi mûcizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Semûd’a açık bir mûcize olarak o dişi deveyi vermiştik de onlar, deve yüzünden kendilerine zulmetmişlerdi. Oysa Biz mûcizeleri sadece korkutmak için göndeririz.”**¹⁵¹

“Onlar: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, bu tehdit (ettiğiniz azap) ne zaman gelecek?’ derler. De ki: ‘Ona âit bilgi ancak Allâh’ın katındadır. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.”¹⁵²

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

51- Kendilerine okunmakta olan bu kitabı sana indirmemiz (mûcize olarak) onlara yetmedi mi? Hiç şüphesiz bunda îmân eden bir toplum için elbette bir rahmet ve bir öğüt vardır.

51. âyetin, bâzı sahâbelerin önceki kutsal kitaplardan derlenen kimi kıssaları Hz. Muhammed’in yanında okumaları üzerine indiği nakledilmiş-tir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: **“Bir kavmin kendi peygamberine geleni**

150. En’âm, 6/37.

151. İsrâ, 17/59.

152. Mülk, 67/25-26.

bırakıp da, başkasının başkalarına getirdiğine rağbet etmesi sapıklık olarak yeterlidir.”¹⁵³

Rivâyet edildiğine göre, Abdullah b. Amir b. Rûkn, Hz. Âişe ye bir hediye vermişti. Hz. Âişe bu kişiyi “Abdullah b. Amr” zannedip hediyeyi reddetti ve: “O başka kitapları okuyor, Allah Teâlâ ise, ‘Kendilerine okumakta olan kitabı sana indirmemiz onlara yetmedi mi?’ buyuruyor, dedi. Bunun üzerine: “Size hediyeyi veren Abdullah b. Amir’dir.” dediler; o zaman hediyeyi kabul etti.¹⁵⁴

Hz. Hafsa da bir levhâ üzerinde yazılı Yusuf kıssasından bir yazı getirmiş, Hz. Peygamber’e okumuştı. Peygamberimizin mübârek yüzü renkten renge girerek buyurdu ki: “*Nefsim kudret elinde olan Allâh’a yemin olsun ki, ben aranızda iken, size Yusuf gelse de, beni bırakıp ona uyacak olsanız, sapmış olursunuz. Ben sizin peygamberden payınıza düşenim, siz de benim ümmetlerden payımsınız.*”¹⁵⁵

153. Dârimî, Mukaddime, 42; Alûsî, XI, 7. Ayrıca bk. Elmalılı, Ankebût, 29/51. âyet tefsiri..

154. Dârimî, Mukaddime, 42; Alûsî, age, XI, 7.

155. Alûsî, age, XI, 7.

﴿ BÂB 6 ﴾

**ALLÂH'IN ŞÂHİTLİĞİ, AZÂBIN ERTELENMESİ,
HİCRET, ÖLÜM, İYİLERİN MÜKÂFATI,
SABIR, RIZIK, ALLÂH'IN GÜCÜ**

قُلْ كَفَى بِاللّٰهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۖ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ط
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا بِاللّٰهِ ۚ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٥٢﴾
وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ط وَلَوْ لَا اَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَهُمُ الْعَذَابُ ط
وَلَيَاْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ط
وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌ بِالْكَافِرِيْنَ ۚ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ
وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ وَيَقُوْلُ دُوْقُوْا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٥٥﴾ يَا عِبَادِىَ
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِنَّ اَرْضِىْ وَاَسْعَةً فَاِيَّآىَ فَاَعْبُدُوْنَ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذٰئِقَةٌ
الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ
لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرٰى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِيْنَ فِيْهَا ط
نِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِيْنَ ۚ ﴿٥٨﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٥٩﴾
وَكَاٰتِيْنَ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۗ اللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ ۗ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْعَلِيْمُ ﴿٦٠﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَسَخَّرَ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ۚ فَاَنۢى يُؤْفَكُوْنَ ﴿٦١﴾ اللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ
يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ
مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخۢيَا بِهِ الْاَرْضَ مِنْۢ بَعْدِ مَوۡتِهَا لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ
قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ ۚ بَلْ اَكۡثَرُهُمْ لَا يَعۡقِلُوْنَ ﴿٦٣﴾

- 52- De ki: “Benimle sizin aranızda şâhit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Bâtıla inanıp da Allâh’ı inkâr edenler, işte asıl ziyâna uğrayacaklar onlardır.”
- 53- Onlar senden azâbın bir an önce gelmesini istiyorlar. Eğer önceden belirlenmiş bir süre olmasaydı, elbette azap onlara hemen gelirdi. Fakat farkına varmadıkları bir sırada o kendilerine mutlaka gelecektir.
- 54- Onlar senden acele azap istiyorlar. Oysa cehennem o kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.
- 55- O gün azap onları üstlerinden ve ayaklarının altından saracak ve Allah onlara: “Yapmış olduklarınızın cezâsını tadın!” diyecektir.
- 56- Ey îmân eden kullarım! Şüphesiz benim arzım geniştir. Öyleyse yalnız bana kulluk edin!”
- 57- Her canlı ölümü tadacaktır. Sonra döndürülüp Bize getirileceksiniz.
- 58- Îmân edip iyi ameller işlemiş olanları, içinde sürekli kalmak üzere, içlerinden ırmaklar akan cennetteki köşklere yerleştireceğiz. İyi işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!
- 59- Ki onlar sabretmişler ve yalnız Rab’lerine güvenip dayanmışlardır!
- 60- Nice canlılar var ki rızkını yanında taşıyamaz. Allah onların da sizin de rızkınızı veriyor. O, her şeyi işitendir, bilendir.
- 61- Andolsun ki onlara: “Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı insanların hizmetine sunan kimdir?” diye sorsan, elbette “Allah” derler. Öyleyse nasıl oluyor da çevriliyorlar?
- 62- Allah kullarından dilediğine rızkı bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah her şeyi bilir.
- 63- Andolsun yine sen onlara, “Gökten suyu indiren ve onunla, ölümünün ardından toprağa hayat veren kimdir?” diye sorsan, elbette “Allah” derler. De ki: “Öyleyse hamd Allâh’ındır!” Fakat onların çoğu aklını kullanmazlar.

52. âyette, Hz. Muhammed'in peygamberliği için Allah Teâlâ'nın şâhitliğinin yeterli olduğu, çünkü O'nun göklerde ve yerde olan her şeyi bildiği, bâtıla inanıp Allâh'ı inkâr edenlerin ise ziyâna uğrayacakları vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana gelen her iyilik Allah’tan, başına gelen her kötülük de kendindendir. Seni insanlara peygamber olarak gönderdik; buna şâhit olarak da Allah yeter.”**¹⁵⁶

“De ki: ‘Hangi şey şâhitlik bakımından daha büyüktür?’ De ki: ‘Benimle sizin aranızda Allah şâhittir. Bu Kur’ân, bana kendisiyle hem sizi, hem onu duyan kimseleri uyarmam için vahyolundu. Siz, Allah’tan başka ilâhların bulunduğuna gerçekten şâhitlik edebilir misiniz?’ De ki: ‘Ben buna şâhitlik etmem.’ De ki: ‘O Allah, ancak tek bir ilâh’tır ve sizin Allah’tan başkalarını ilâh yerine koymanızla benim hiçbir ilişğim yoktur.’”¹⁵⁷

“İnkâr edenler: ‘Sen peygamber değilsin!’ diyorlar. De ki: ‘Benimle sizin aranızda, şâhit olarak Allah ile O’nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter!’”¹⁵⁸

“De ki: Siz dîninizi Allâh’a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir!”¹⁵⁹

“Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, Bizim (Mekke’yi) güvenli kutsal bir yer yaptığımızı görmediler mi? Onlar, hâlâ bâtıla inanıp Allâh’ın nîmetine karşı nankörlük mü ediyorlar?”¹⁶⁰

53-55. âyetlere göre, Hz. Peygamber’e inanmayan müşrikler, “İşte biz sana inanmıyoruz. Senin sözlerine karşı çıkanların azâba çarptırılacağını söyleyip duruyorsun, öyleyse bu azap bize niçin hemen gelmiyor?” diyorlardı. Âyetin son kısmında, böyle bir azap için belli süre konmamış olsaydı, hemen geleceği, ancak süre gelince azâbın onları hemen yakalayacağı ve cehennemin kâfirleri çepeçevre kuşatacağı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalan sayıyorsunuz. Sizin**

156. Nisâ, 4/79.

157. En’âm, 6/19.

158. Ra’d, 13/43.

159. Hucurât, 49/16.

160. Ankebût, 29/67.

çabuk gelmesini istediğiniz (azap) benim elimde değildir. Hüküm ancak Allâh'ındır. O, gerçeği haber verir. O, doğruyu eğriden ayıranların en iyisidir.' De ki: 'Sizin çabucak gelmesini istediğiniz (azap), benim elimde olsaydı, iş sizinle benim aramda çoktan bitirilmiş olurdu. Allah zâlimleri daha iyi bilir.'"¹⁶¹

"Onlar senden, iyilikten önce kötülüğün bir an önce gelmesini isterler. Oysa onlardan önce benzerlerinin başına gelen nice ibretlik olaylar gelip geçti. Elbette Senin Rabbin, bütün zulümlerine rağmen insanları yine de bağışlayandır. Ancak senin Rabbinin azâbı da çok şiddetlidir!""¹⁶²

"Senin merhamet sahibi olan Rabbin gerçekten çok bağışlayıcıdır. Eğer Allah işledikleri günahlar yüzünden onları hemen cezâlandırarak olsaydı, onlara azâbı hemen verirdi! Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, o geldiği zaman artık bundan kaçıp kurtulacak bir sığınak bulamazlar.""¹⁶³

"Eğer Allah insanları işledikleri günahlar yüzünden hemen cezâlandırarak olsaydı, yeryüzünde tek bir canlı bırakmazdı. Fakat Allah belirlenmiş bir vakte kadar onlara süre tanıyor. Vakitleri gelince (gereğini yapar). Şüphe yok ki Allah, kullarını görmektedir.""¹⁶⁴

يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةً فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعَمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾

56- Ey îmân eden kullarım! Şüphesiz benim arzım geniştir. Öyleyse yalnız bana kulluk edin!"

57- Her canlı ölümü tadacaktır. Sonra döndürülüp Bize getirileceksiniz.

161. En'âm, 6/57-58.

162. Ra'd, 13/6.

163. Kehf, 18/58.

164. Fâtır, 35/45.

58- İmân edip iyi ameller işlemiş olanları, içinde sürekli kalmak üzere, içlerinden ırmaklar akan cennetteki köşklere yerleştireceğiz. İyi işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!

59- Ki onlar sabretmişler ve yalnız Rab'lerine güvenip dayanmışlardır!

56-59. âyetlere göre, Mekke müşrikleri mü'minlere baskı yapmakta ısrar edince, mü'minlere dinlerinin gereğini serbestçe yerine getirebilecekleri bir yere hicret etmeleri öğütleniyor. Bu yer de Medîne olacaktır. Âyetlerde, her nefsin ölümü tadacağı, imân eden, sâlih ameller işleyen ve sabredip yalnız Rabbine güvenip dayananların ebedî olarak cennete girecekleri bildiriliyor.

HİCRETİN ŞARTLARI

Eğer bir beldede Allâh'a ibadet etmek ve İslâm'ı yaşamak imkânsız hâl gelmişse, daha güvenli olan başka beldeye göç etmek gerekir. Buna göre bir beldede mal, can, ırz güvencesi kalmaz, inanç ve ibadet özgürlüğü bulunmaz, insanlar dînini yaşamakta büyük sıkıntı ve baskılarla karşılaşır, dış görünüş ve tecrübelerle göre bunu ortadan kaldırma gücünü de bulamazlar, daha güvenli bölge veya ülkeye göç etmeleri gerekir. Bu gerçekleşinceye kadar da "takıyye" yoluna başvurmaları câiz olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Kendilerine yazık edenlerin canlarını alan melekler onlara: 'Sizler ne yapıyordunuz?' derler. Onlar da: 'Biz düşman yurdunda çâresizlik içinde bırakılan zayıf insanlardık.' diye cevap verirler. (Melekler de onlara): 'Allâh'ın arzı göç etmeniz için geniş değil miydi?' derler. İşte, onların varacakları yer cehennemdir. Orası varılacak ne kötü bir yerdir! Ancak, çâre bulamayan ve yol bilmeyen güçsüz bırakılmış erkek, kadın ve çocuklar bunun dışındadır. İşte bunlar, Allâh'ın kendilerini affetmesi umulan kimselerdir. Çünkü Allah çok affeden, çok bağışlayandır. Kim, Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer ve bolluk bulur. Şu hâlde, kim Allâh'a ve peygamberine hicret etmek üzere evinden çıkar ve sonra da kendisine ölüm erişirse, (bilsin ki), onu ödüllendirmek Allâh'a âittir. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhametli olandır."**¹⁶⁵

“Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dostlar edinmesin. Kim böyle yaparsa, Allah'tan ilişkisini kesmiş olur. Ancak, onlardan (gelebilecek bir zarardan) korunmanız durumu müstesnâdır. Allah sizi, asıl kendisine karşı gelmekten sakındırıyor. Sonunda dönüş Allâh'adır.”¹⁶⁶

“De ki: Ey îmân eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının! Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allâh'ın yeryüzü geniş. Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir.”¹⁶⁷

“Biz senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona: ‘Benden başka ilâh yoktur, öyleyse bana kulluk edin!’ diye vahyetmiş olmalıyım.”¹⁶⁸

“Her nefis ölümü tadacaktır. Kıyâmet günü size, ecirleriniz tam olarak verilir. O gün kim cehennemden uzaklaştırılır da, cennete konursa, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”¹⁶⁹

“Sizi Bize yaklaştıracak olan ne malınız ne de çocuklarınızdır. Ancak îmân edip iyi işler yapanlar müstesnâdır. İşte onlar için, yaptıklarına karşılık iki kat mükâfat vardır. Onlar cennetin yüksek köşklerinde güven içinde olurlar.”¹⁷⁰

وَكَايْنِ مِنْ ذَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

60- Nice canlılar var ki rızkını yanında taşıyamaz. Allah onların da sizin de rızkınızı veriyor. O, her şeyi işitendir, bilendir.

60. âyete göre hicret emrolununca, kimileri geçim imkânlarımızın olmadığı bir beldeye nasıl gideriz, demişlerdi. Âyet bunun üzerine inmiştir. Allah, rızkını yanında taşımaktan âciz nice varlıkları ve bütün insanları besler. O,

166. Âl-i İmrân, 3/28.

167. Zümer, 39/10.

168. Enbiyâ, 21/25.

169. Âl-i İmrân, 3/185.

170. Sebe', 34/37.

herkesin duâsını işitir ve hâlini bilir. Bu yüzden rızıktan dolayı endişe etmeye gerek yoktur. Nitekim her şeyini Mekke’de bırakıp göç eden mü’minlere, Medîne’nin yerlisi Ensâr kucak açmış, onlarla mallarını paylaşmış, bu destek onlar işlerini kurup gelir sahibi oluncaya ve gazvelerden ganimet gelirleri elde edinceye kadar sürmüştür.

Bu sûre Mekke’de inen son sûredir. Allâh’ın elçisi bu sırada, Hac mevsiminde Mekke’ye gelen Evs ve Hazrec liderleriyle görüşmüş, eğer Medîne’ye hicret ederlerse, kendisini koruyacaklarına dâir onlardan söz almıştı. Bundan sonra müslümanlar birbiri ardınca Medîne’ye hicret etmeye başlamışlardı.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et! Biz senden rızık istemiyoruz. Kaldı ki seni Biz rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç Allâh’a karşı gelmekten sakınanların dır.”**¹⁷¹

وَلَيْنُ سَالَتْهُم مِّنْ خَلَقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
لَيَقُولَنَّ اللَّهُ فَاَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
وَيَقْدِرُ لَهُ ۖ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾

61- Andolsun ki onlara: “Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı insanların hizmetine sunan kimdir?” diye sorsan, elbette “Allah” derler. Öyleyse nasıl oluyor da çevriliyorlar?

62- Allah kullarından dilediğine rızık bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah her şeyi bilir.

61-62. âyetlerde, Mekke müşrikleri Allâh’ın varlığı, birliği konusunda yeniden düşünmeye çağrılıyor. Gökleri ve yeri Allâh’ın yarattığını, güneşi ve ayı O’nun yönettiğini söyleyen bu kimselerin, hâlâ O’na ortak koşmalarının anlamsızlığı vurgulanıyor. Sonra Allâh’ın dilediği kuluna bol, dilediğine az rızık verdiği, O’nun her şeyi bildiği, herkes için uygun olanı yaptığı belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah, gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip, onunla size rızık olarak çeşitli ürünler bitiren, buyruğuyla denizde seyretmek üzere, gemileri hizmetinize sunan ve ırmakları emrinize âmâde kılandır. Bir düzen içinde seyreden güneş**

ile ayı da sizin hizmetinize sunan, geceyi ve gündüzü size faydalı kılan O'dur.”¹⁷²

“Andolsun ki sen onlara: ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye sorsan, elbette ‘Allah!’ diyecekler. Sen, ‘Allâh’a hamd olsun!’ de. Ama onların çoğu bilmezler!”¹⁷³

“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”¹⁷⁴

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا
لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

63- Andolsun yine sen onlara, “Gökten suyu indiren ve onunla, ölümünün ardından toprağa hayat veren kimdir?” diye sorsan, elbette “Allah” derler. De ki: “Öyleyse hamd Allâh’ındır!” Fakat onların çoğu aklını kullanmazlar.

63. âyete göre, Mekke müşrikleri gökten suyu indirip, onunla ölmüş olan toprağı diriltmenin de Allah olduğunu söylerler, ama yine de O’na ortak koşmaktan geri durmazlardı.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı olan şeylerle denizde yüzen gemilerde, Allâh’ın gökten bir su indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, orada her türlü canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirmesinde, elbette düşünen bir toplum için nice deliller vardır!”¹⁷⁵**

172. İbrâhim, 14/32-33.

173. Lokmân, 31/25.

174. Ra’d, 13/26.

175. Bakara, 2/164.

﴿ BÂB 7 ﴾

**DÜNYA YURDU, DARLIKTA VE BOLLUKTA ALLÂH'I
UNUTMAMAK, GÜVENLİ BELDE MEKKE KENTİ,
ALLAH YOLUNDA CİHAD EDENİN BAŞARIYA ULAŞMASI**

وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوَ وَلَعِبٌ ۖ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ
لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلِّ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ
الدِّينَ ۖ فَلَمَّا نَجَّيَهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ۖ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا
آتَيْنَاهُمْ ۖ وَلِيَمَسْتَعْتُوا ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا
أَمِنًا وَيَتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ
يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ
لَمَّا جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا
فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

64- Bu dünya hayatı, sadece bir eğlence ve bir oyundan ibârettir. Oysa âhiret yurdu, işte gerçek hayat odur. Keşke bilmiş olsalardı!

65- Onlar gemiye binip sefere çıktıkları zaman, dîni yalnız O'na has kılarak Allâh'a yalvarırlar. Fakat kendilerini karaya çıkarıp kurtarınca, bir de bakarsın ki Allâh'a ortak koşmaktadırlar.

66- Onlar kendilerine verdiğimiz nîmetlere karşı nankör-lük edip eğlenedursunlar bakalım! Ama yakında anlayacaklar!

67- Çevrelerinden insanlar kapılıp götürülürken, Bizim (Mekke'yi) güvenli kutsal bir yer yaptığımızı görmediler mi?

Onlar, hâlâ bâtıla inanıp Allâh'ın nîmetine karşı nankör-lük mü ediyorlar?

68- Allah adına yalan uyduran veya kendisine gerçek gel-mişken, onu yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Cehennemde kâfirlere yer mi yok?

69- Biz, uğrumuzda cihâd edip çaba harcayanlara elbette kendi yollarımızı gösteririz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.

64. âyete göre, dünya hayatı bir eğlence ve oyun yeri gibi olup kısa sü-relidir. Âhiret hayatı ise sürekli olup sonsuza kadar uzanır. Akıllı kişi dün-yası için çalışırken, sonsuza uzanan âhireti için de çalışmayı ihmâl etmez. Dünyada bedeninin de rûhun da ihtiyaçlarını karşılar. Ama bedeninin geçici, rûhun ise sürekli olduğunu bilerek çalışmalarını sürdürür.

Dünya hayatı insanoğlu için bir imtihan yeridir. Zenginlik, yoksulluk, re-fah ve darlık hâli bu imtihanın safhalarıdır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanma-dan başka bir şey değildir.”**¹⁷⁶

“Andolsun, Biz sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme ile deneriz. Sabredenlere müjde-le! Onlar, başlarına bir musîbet geldiği zaman: ‘Biz Allah’tan geldik ve sonunda O’na döneceğiz.’ derler.”¹⁷⁷

Âhiret hayatına intikal edilince, dünyadaki bütün sıkıntılar veya refah içinde geçen ömür unutulur ve herkes bu yeni hayatın içinde yerini alır. Öyle ki, dünyada geçirilen süre artık insanın gündeminden çıkmış olur. Aşağıdaki hadiste bunu görmek mümkündür.

Enes bin Mâlik ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuş-tur: **“Dünyada bolluk ve refah içinde yaşayan cehennemlik bir kişi kıyâ-met gününde getirilip cehenneme bir kere daldırılır. Sonra kendisine: Ey Âdemoğlu! Sen dünyada hiç hayırlı bir gün gördün mü, herhangi bir nî-mete nâil oldun mu? diye sorulur. O kişi: Hayır, vallâhi Rabbim, öyle bir**

176. Ra’d, 13/26.

177. Bakara, 2/155-156.

şey görmedim, der. Bir de dünyada çok yoksul ve sıkıntılı bir hayat geçiren cennetliklerden biri getirilir ve cennete bir kere daldırılır. Ona da: Ey Âdemoğlu! Sen dünyada herhangi bir yoksulluk ve sıkıntı gördün mü? diye sorulur. O da: Hayır, vallâhi Rabbim! Hiçbir yoksulluk ve sıkıntı çekmedim, darlık görmedim, der.”¹⁷⁸

65-66. âyetlere göre, Allâh’a ortak koşanlar bir gemiye binip engin denizlere yolculuğa çıkınca, fırtınaya yakalandıklarında sahile ulaştırması için, taptıkları putlara değil, Allâh’a yalvarırlar. Fakat sahile çıkınca da hemen Allâh’ı unuturlar ve O’na ortak koşmaya başlarlar. Ama bu yaşamları uzun sürmez. Allâh’ın huzûruna çıktıklarında nasıl aldandıklarını anlarlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Size karada ve denizde yolculuk yaptıran O’dur. Siz gemilerde bulunduğunuzda, o gemiler, içindekileri tatlı bir rüzgârla götürürken, yolcular bu duruma çok sevinir. Ama birden çok şiddetli bir fırtına çıkar, onları, dalgalar her yandan kuşatır. Onlar, çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca, dîni yalnız Allâh’a âit kılarak, “Eğer bizi bu tehlikeden kurtarırsan, andolsun ki şükredenlerden olacağız!” diyerek Allâh’a duâ ederler. Ama Allah kendilerini kurtarınca, bakarsın ki onlar yeryüzünde, haksız yere taşkınlık yaparlar! Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. Bununla sadece geçici dünya hayatının menfaatini elde edersiniz. Sonunda dönüşünüz yine Bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz!”**¹⁷⁹

“(Yahudiler), Allâh’ı gereği gibi tanıyamadılar ve ‘Allah, beşere hiçbir şey indirmedir.’ dediler. De ki: Öyleyse Mûsâ’nın insanlara bir nur ve yol gösterici olarak getirdiği kitabı kim indirdi? Siz onu parça parça kâğıtlar hâline getirir, ondan (dilediğinizi) açıklar, çoğunu da gizlerdiniz. (Kur’ân’da) sizin ve babalarınızın bilmedikleri şeyler size öğretilmiştir. (Rasûlüm) sen, ‘Allah’, de, sonra da onları kendi hâllerine bırak, daldıkları bataklıklarında oyalanadursunlar!”¹⁸⁰

“Kendilerine verdiğimiz nîmetlere sonuçta nankörlük ederler. Dünyanın safâsını sürüp, eğlenin bakalım! Yakında bileceksiniz!”¹⁸¹

178. Müslim, Münâfikîn, 55; İbn Mâce, Zühd, 38.

179. Yûnus, 10/22-23.

180. En’âm, 6/91.

181. Nahl, 16/55.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ
يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾

67- Çevrelerinden insanlar kapılıp götürülürken, Bizim (Mekke'yi) güvenli kutsal bir yer yaptığımızı görmediler mi? Onlar, hâlâ bâtila inanıp Allâh'ın nîmetine karşı nankörlük mü ediyorlar?

67. âyete göre Yüce Allah, çevresinde insanların saldırıya uğrayıp kaçırılarak esir ve köle yapıldığı Mekke harem bölgesini güvenli belde kılmıştır. Orada insanlar güven içinde yaşarlar. Ancak böyle kutsal bir yerin değerini bilmeyen Mekke müşrikleri, yine de putlara tapmak sûretiyle nankörlük etmişlerdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeryüzünde az sayıda ve zayıf olduğunuz, bu yüzden insanların sizi kapıp götürmesinden korktuğunuz günleri hatırlayın! Allah, şükretmeniz için, sizi barındırmış, yaradımıyla sizi desteklemiş ve size güzel rızıklar vermiştir.”**¹⁸²

“Onlar: ‘Biz, seninle birlikte doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız.’ dediler. Biz onları, katımızdan bir rızık olarak, her çeşit ürünün toplanıp getirildiği, güvenli bir yere (Mekke'ye) yerleştirmedik mi? Ama onların çoğu bilmezler.”¹⁸³

“Allah kiminize, kiminizden fazla rızık verdi. Ama kendilerine bol rızık verilenler, kendileriyle eşit olması için mallarını ellerinin altındaki köle ve hizmetçileriyle paylaşmazlar. Durum böyle iken bunlar Allâh'ın nîmetini bilerek inkâr mı ediyorlar?”¹⁸⁴

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ
الْيَسَّ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ
سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

182. Enfâl, 8/26.

183. Kasas, 28/50.

184. Nahl, 16/71.

68- Allah adına yalan uyduran veya kendisine gerçek gelmişken, onu yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Cehennemde kâfirlere yer mi yok?

69- Biz, uğrumuzda cihâd edip çaba harcayanlara elbette kendi yollarımızı gösteririz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.

68-69. âyetler, bu sûrede anlatılanların bir özeti ya da sonuç bölümü gibidir. 68. âyette, Allâh'ın emretmediği veya yasaklamadığı bir şeyi, Allâh'ın emri veya yasağı gibi gösterip, O'nun adına yalan uyduran kimselerle, Hz. Peygamber'e gelen vahiyleri yalanlayan kimseler en zâlim insan olarak tanımlanır ve bu gibi kimselerin yerinin cehennem olduğu vurgulanır.

Yukarıdaki 69. âyette Allâh'ın, uğrunda cihâd edenleri kendi yollarına ileteceği ve kendisinin güzel davrananlarla birlikte olduğu haber verilir. Allâh'ın rızasına ulaştıran yollar pek çoktur. Ezcümle namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetler; cihad, dürüstlükle yapılan ticaret, ana-babaya meşrû isteklerinde itaat, İslâm'ın ve güzel ahlâkın yayılması için yapılan çalışmalar gibi iyi işler bunlar arasında sayılabilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allah hakkında yalan uyduran ve kendisine geldiği zaman gerçeği (Kur’ân’ı) yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Cehennemde kâfirler için yer mi yok?”**¹⁸⁵

“Allah adına yalan uydurandan veya kendisine hiçbir şey vahy olunmadığı hâlde: ‘Bana vahy olundu.’ diyenden ve ‘Allâh’ın indirdiği gibi bir kitap, ben de indiririm.’ diyenden daha zâlim kim olabilir?”¹⁸⁶

“Allah yolunda harcayın, kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın ve iyilik edin, yaptığınızı güzel yapın. Çünkü Allah, iyilik eden ve işini güzel yapanları sever.”¹⁸⁷

185. Zümer, 39/32.

186. En’âm, 6/93.

187. Bakara, 2/195. Bk. Âl-i İmrân, 3/134; Mâide, 5/13, 93.

سُورَةُ الرُّومِ

RÛM
SÛRESİ

Rûm sûresi 60 âyettir. Mekke'de inmiştir. Yalnız 17. âyet Medîne'de inmiştir. İlk âyetlerde İranlılarla, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) arasında yapılan bir savaştan söz edildiği için sûre bu adı almıştır. Sûre'de; Bizans ve İranlılar, Allâh'ın yüceliği, yaratıcılığı, yerde ve gökteki âyetleri, rızkın genişleyip daralması, ihtiyaç sahibine yardım edilmesi, yeryüzünde gezip ibret alınması, inananların güzel, inkârcıların kötü sonları anlatılır.

İranlılarla Rumlar/Bizanslılar arasında, 613 M'de başlayıp üç yıl süren savaşta, Rumlar yenilmiş, İranlılar 613 M'de Şam ve Kudüs'ü, bir yıl sonra da Mısır'ı ele geçirmişlerdi. Bu sırada, İranlıların başında Hüsrev Perviz, Bizanslıların

başında ise Herakliyus bulunuyordu. İran ordusu Anadolu'yu kuşatıp 615 veya 616 M yılında Doğu Roma'nın merkezi İstanbul'u tehdit etmeye başlamıştı. İranlılar 619 yılında Mısır'ı işgal ettiler. Rumların 619 M yılında sona eren bu hezimetini, Mekke'de duyulunca, Kureyş müşrikleri sevinç gösterisi yapmaya başladılar. Onlar, Farslar bizim kardeşlerimiz, Rumlar da sizin ehl-i kitap olarak kardeşlerinizdir. İranlıların, Rumları yendikleri gibi, biz de size üstün geleceğiz, diyorlardı.¹

İşte bu sırada inen Rûm sûresinin ilk âyetlerini ashâbına tebliğ eden Allâh'ın elçisi, "bıd'ın sinîn (birkaç yıl/üç-dokuz yıl)" içinde, Rumların, İranlıları yeneceklerini bildirdi. Gerçekten 624 M yılında Bizans orduları İran'a girmiş ve aynı yıl, müslümanlar da Bedir'de Mekke müşriklerine karşı zafer kazanmıştır.

1. Geniş bilgi için bk. Esko Naskali, "İran", DİA, XXII, 394, 395; Işın Demirkent, "Heraklios", DİA, XVII, 210-212.

﴿ BÂB 1 ﴾

İRAN VE BİZANS ARASINDA SAVAŞ, ALLÂH'IN VAADI,
GÖKLERİN VE YERİN BELLİ SÜRE İÇİN YARATILMASI,
GEÇMİŞ TOPLUMLARIN HELÂKİNDEN İBRET ALMAK

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الَمْ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ۚ ﴿٢﴾ فَبَىٰ أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۚ ﴿٣﴾ فَبِضْعِ سِنِينَ ۖ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ ۖ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۚ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فَبَىٰ أَنْفُسِهِمْ ۖ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ۖ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسْتَأْذَنُوا السَّوْأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Elif, Lâm, Mîm.
- 2-3- Rumlar en yakın bir yerde (İranlılara) yenildiler. Onlar, bu yenilgilerinin ardından gâlip geleceklerdir.
- 4-5- Birkaç yıl içinde. Önce de, sonra da buyruk Allâh'a âittir. O gün mü'minler Allâh'ın yardımıyla sevinecekler. Allah dilediğine yardım eder. O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.
- 6- Bu zafer Allâh'ın vaadidir. Allah verdiği sözden caymaz. Ama insanların çoğu bilmezler.
- 7- Onlar bu dünya hayatının sadece dış yüzünü bilirler. Âhiretten ise onlar bütünüyle habersizdirler.
- 8- Onlar kendi yaratılışlarını hiç düşünmediler mi? Allah, gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunanları ancak bir anlam ve amaca göre ve belirli bir süre için yaratmıştır. İnsanlardan birçoğu Rab'lerine kavuşmayı gerçekten inkâr etmektedirler.
- 9- Onlar hiç yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonlarının nasıl olduğuna bakmadılar mı? Oysa onlar kendilerinden daha güçlüydüler; toprağın altını üstüne getirmişler ve yeryüzünü bunlardan daha fazla îmar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da apaçık deliller getirmişlerdi. Allah onlara zulmetmemişti, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.
- 10- Sonra o kötülük işleyenlerin sonu pek kötü oldu; çünkü Allâh'ın âyetlerini yalan sayıyor ve onlarla alay ediyorlardı.

1-5. âyetlerde, ilk âyetteki "Elif-Lâm-Mîm" kesik kesik harflerden ibâret olup bunlara "hurûf-ı mukattaa" denir. Bâzı sûrelerin başındaki bu gibi harflerin anlamı kesin olarak bilinmez. Âyetlerde Rumların Araplara en yakın yerde yenilgiye uğradıkları, fakat her şeyin kendi gücünde olan Allâh'ın yardımı ile Rumların, 3-9 yıl içinde (bid' sinîn) İranlıları yenecekleri, Allâh'ın verdiği sözden caymayacağı, fakat çoğu insanların bunu bilmedikleri anlatılmaktadır.

Rumlar'dan maksat, Bizanslılardır. Âyet, Bizanslıların, Persler (İranlılar) tarafından bozguna uğratılmalarının ardından, 627 M yılında Ninova toprakları üzerindeki zaferlerini önceden bildirmektedir. Burada ehl-i kitap olan Hristiyanların, puta tapanlara tercih edildiği görülür.

Yukarıdaki 3. âyetle, “ednâ'l-arz” yakın bir yer anlamına geldiği gibi “ar zın en aşağısı” anlamına da gelir. Nitekim Şam ve Kudüs'ün İranlıların eline geçmesiyle sonuçlanan ilk savaşın yapıldığı Lût Gölü bölgesi Arapların yaşadığı bölgeye yakın olduğu gibi, karaların deniz seviyesine göre en derin noktasını teşkil etmektedir. Lût Gölü çevresinin deniz seviyesinden 395 metre aşağıda olduğu düşünülürse, âyetin bu bölgeye işaret ettiği söylenebilir.

Yine 4. âyetle, “birkaç” anlamını verdiğimiz, “bıd” kelimesi, 3 ile 9 arasındaki bir rakamı ifâde eder.

Mü'minlerin böyle bir savaş sonucundan dolayı sevinmesi ehl-i kitap olan Bizans'ın üstün gelmesi yüzündendir. Çünkü o gün İranlılar ateşe tapan bir toplum idi. Nitekim Kur'ân'ın böyle bir müjde vermesi üzerine, Mekke'de Hz. Ebûbekir, bir müşrik olan Übey bin Halef ile bahse girmişti.

Mekke'de yukarıdaki âyetler inince, Hz. Ebûbekir, bir müşrik topluluğuna, “birkaç yıl içinde (bid'i sinîn = 3-9 yıl)” Rumların, İranlıları yeneceğini söylemişti. Puta tapanlardan Übey bin Halef, “Yalan söylüyorsun! Bu sözün gerçekleşinceye kadar, bir süre belirle de seninle bahse girelim” dedi. İki taraf üç yıl süre belirleyerek, on adet genç dişi deve üzerinde anlaştılar.¹ Hz. Ebûbekir durumu Allâh'ın elçisine bildirince, Nebî ﷺ, “Âyetteki bıd' sözcüğü, 3-9 arası sayılar için kullanılır. Bu yüzden deve sayısını artır ve süreyi de uzat.” buyurdu. Bunun üzerine deve sayısı yüze, süre de dokuz yıla çıkarıldı. Übey, bahis süresi dolmadan önce, Uhud savaşında aldığı bir yarayla, savaş dönüşü ölmüştü. İranlıların ana ordusunu 627 yılı sonunda Ninova'da kesin yenilgiye uğratan Herakliyus, Ocak 628'de II. Hüsrev'in sığındığı Destgird'e girdi. Kısa bir süre sonra da, II. Hüsrev tahttan indirilip öldürüldü. Müslümanlar, Rumların İranlıları yendikleri haberini, Hudeybiye Antlaşması sırasında (6/628) almışlardı.² Bunun üzerine, Hz. Ebûbekir, bahis için konulan yüz deveyi, Übey bin Halef'in mîrasçılarından aldı ve develerle Allâh'ın elçisine geldi. O da, bunların yoksullara sadaka olarak dağıtılmasını bildirdi.³

1. Tirmizî, Tefsir, Sûre, 30.

2. Bk. Tirmizî, Tefsir, 30/3.

3. Tirmizî, Tefsir, 30/2-4; Elmalılı, Rûm, 30/4. âyet tefsiri; K. Mîras, Tecrîd-i Sarîh terc. XI, 148; Komisyon, Kur'ân Yolu, DİB. Yayını, IV, 271, 272.

Hanefî fakihleri, bu bahis olayını delil getirerek, dâru'l-harpte, gayri-müslimle yapılacak fâsit akitlerin câiz olduğuna fetvâ vermişlerdir. Diğer üç fıkıh mezhebi ise, bu bahis olayının, kumarın haram kılınmasından önce vukû bulduğu kanaatindedir.

Elmalılı merhum bu konuda özetle şu tespiti yapar: "Hz. Peygamber'in gönderildiği sıralarda doğu Roma ile İran, dünyanın en büyük iki devletiydiler. Hintli Süleyman Nedvî Efendi'nin Asr-ı Saâdet Tarihi'nde ifâde ettiği üzere, peygamberliğin beşinci, yani Milâdın 613. yıllarında bu iki komşu ve birbirine rakip devlet, birbirleriyle kanlı bir savaşa girişmişlerdi. İran, İkinci Hüsrev'in, Rum Herakl'in yönetimi altındaydı. Sınırları Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde birbiriyle birleşiyordu. Filistin, Suriye, Mısır ile Irak'ın bir bölümü ve küçük Asya (Anadolu) Rumlara tâbî idi. İranlılar, Rumlara iki taraftan saldırdılar. Dicle ve Fırat üzerinde (Ezreat ve Busra) mevkilerinden Suriye'ye, Azerbaycan ve Ermenistan tarafından da küçük Asya'ya saldırdılar. İran orduları, Rum kuvvetlerini her iki cepheden geri atarak denize dökünceye kadar takip etmiş, Suriye'deki bütün kutsal şehirlere girmiş, Milâdın 614. yılında bütün Filistin'i ve Kudüs'ü ele geçirmişti. Bu istilâ sırasında bütün kileseler yıkılmış, bütün dînî binâlar tahrip edilip kirletilmişti.

İranlılara katılan yirmi altı bin Yahudi, altmış binden fazla Hristiyan'ı kılıçtan geçirmişlerdi. İran Kisra'nın sarayı, öldürülen otuz bin kişinin kafatası ile donatılmıştı.

Bu istilâ tûfânı, burada durmayarak Mısır'ı da basmış, Milâdın 616. yılında İranlı'lar bir taraftan Nil vâdisini işgal ederek İskenderiye'ye ulaşmışlar, diğer taraftan bütün Anadolu'yu ele geçirerek İstanbul'un Boğaziçi sahillerine kadar gelmişler, doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan Kostantiniye (İstanbul) şehrinin karşısında görünmüşler, saltanatlarını Irak, Suriye, Filistin, Mısır ve Anadolu'ya yaymışlardı. İranlılar, girdikleri her yerde ateş gede tapınakları meydana getiriyorlar ve böylece Hristiyanlığın çıktığı yerlerde ateşperestliği yayıyorlardı.

Romalıların bu yenilgi haberi Mekke'ye ulaştığı zaman müşrikler sevinmiş ve müslümanlara karşı onların yenilgisinden duydukları sevinci açığa vurmuşlar: "Siz ve Hristiyanlar kitap ehlisiniz, biz ve Fârisî (İranlılar) ümmîyiz; bizim kardeşlerimiz, sizin kardeşlerinizi yendiler. Biz de sizi yeneriz." demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Muhammed'in bir mucizesi olmak üzere yukarıdaki âyet inip, buyuruldu ki: "Gerçi Rumlar yenildi, yerin en yakınında, ancak birkaç yıl içinde İranlılara karşı gâlip geleceklerdir."

O sırada Rum İmparatorluğu öyle perişan olmuştu ki, iç isyanlarla devlet çöküntüye uğramış, ordusu dağılmış, hazinesi boşalmış, imparator Herakl İstanbul'u terk ederek Kartaca'ya kaçmayı bile düşünmüştü. İranlıların gâlip kumandanları, zaferin verdiği sarhoşlukla şu barışı teklif etmişler: İmparator, İranlılar tarafından istenecek her şeyi verecektir. Bu cümleden olarak bin yük altın, bin yük gümüş, bin yük ipek, bin at, bin kadın teslim edecektir. Rum İmparatorluğu, bütün bu aşağılayıcı şartları kabul etmiş, bu esaslar üzerinde barışı imzalayacak delegeler göndermişlerdi.

Bu delegeler, İranlıların yanına vardıkları zaman Husrev, şu sözleri de söylemiş: "Bu yeterli değildir. Bizzat imparator Herakl, karşıma zincirler içinde gelerek asılıp çarmıha gerilmiş olan ilâhına karşılık ateşe ve güneşe tapmalıdır." İşte o yenilgi, böyle bir yenilgiydi. Böyle bir çöküş içinde Romalıların birkaç yıl içinde canlanıp yeniden üstün geleceklerine kesinlikle hüküm vermek şöyle dursun, ihtimal vermek bile normal olarak akılların havsalasına sığacak bir şey değildi.⁴

وَعَدَ اللَّهُ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾
يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

**6- Bu zafer Allâh'ın vaadidir. Allah verdiği sözden caymaz.
Ama insanların çoğu bilmezler.**

**7- Onlar bu dünya hayatının sadece dış yüzünü bilirler.
Âhiretten ise onlar bütünüyle habersizdirler.**

6-7. âyetlerde, Bizanslıların İranlıları yenmesiyle gerçekleşecek olan zaferin Allâh'ın bir vaadi olduğu, insanların ise hayatın sadece maddî yönünü bildikleri ve âhiretten habersiz oldukları belirtilir. Böylece yeryüzünde inançlı olan toplumların zaferine dikkat çekilir. Bizanslıların ilk zaferi Bedir savaşı sırasında, ikinci ve nihai zaferleri ise 627 M'de Hudeybiye yılında gerçekleşmiştir. Müslümanların Hudeybiye antlaşması ile Mekke müşriklerine kendilerini kabul ettirdikleri o yıl sevindikleri gibi, kitap ehli olan Hristiyanlar da müşrik olan İranlıları yenmeleri yüzünden sevinmişlerdi.

Semâvî dinlerin özü bir olduğu için, ehl-i kitaptan olanlar, ateist ve put-perestlere göre, kendilerini birbirine daha yakın hissederler. Yeter ki dünya

4. Elmalılı, age, VI, 235-238.

menfaatlerinden ve ön yargıdan kurtulmuş olsunlar. Nitekim kin ve hasetten, ön yargıdan arınmış olan bâzı Hristiyan ve Yahudiler de Hz. Muhammed'e gelen vahye sevinmişler ve bunun Hz. Mûsâ ve Îsâ'ya gelen kaynaktan geldiğini kabul etmişlerdi. Habeşistan'a hicret edenlerin Meryem sûresini okudukları zaman, Habeş kralının ve yanındaki Hristiyanların gözyaşları içinde Kur'an dinlemeleri ve bunların Hz. Îsâ'ya inenle aynı kaynaktan olduğunu söylemeleri bunu gösterir. Kur'an-ı Kerim'in birkaç yerinde bu gibi kitap ehlinin övüldüğü görülür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilenden ötürü sevinirler.”**⁵ **“Kendilerine kitap verdiklerimiz, onun, gerçekten, Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilmektedirler.”**⁶

“Bu Kur'an'dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz buna inanırlar. Onlara (Kur'an âyetleri) okunduğu zaman, ‘Biz ona inandık; çünkü o, Rabbimiz’den gelen gerçektir. Zaten biz, daha önce de müslüman idik’ derler.”⁷

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ ۚ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾

8- Onlar kendi yaratılışlarını hiç düşünmediler mi? Allah, gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunanları ancak bir anlam ve amaca göre ve belirli bir süre için yaratmıştır. İnsanlardan birçoğu Rab'lerine kavuşmayı gerçekten inkâr etmektedirler.

8. âyette, Yüce Allah insanları, yarattığı şeyler üzerinde düşünmeye çağırıyor. Nitekim insan bedenindeki yaratılış düzeni, göklerde ve yerde bulunan varlıklar, bunlara sınırlı bir ömrün verilmesi, bir gün insan ömrünün de sona erecek olması, insanın dünyada yaptıklarının mükâfat veya cezâsını

5. Ra'd, 13/36.

6. En'am, 6/114.

7. Kasas, 28/52, 53.

göreceği bir âhîret âlemini gerekli kılar. Diğer yandan bâzı hak ve alacakların dünya hayatında alınamaması, işlenen bâzı suçların cezâsız kalması, herkesin hakkını alacağı ve işlediği suçun cezâsını çekeceği böyle bir âlemin gerekli olduğunu gösterir. Yine bir cinâyetten dolayı kısas cezâsı uygulanan veya ömür boyu hapis yatanla, fâil-i meçhul kalan cinâyetlerde suçlunun dünyada hiç cezâ görmemesi, adâletin tecelli edeceği bir âhîret hayatını gerekli kılar. Aksi hâlde insan aklının iknâ ve tatmin olmadığı ve sosyal bilimle çelişen bir sonuç ortaya çıkar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri bir anlam ve amaçla göre yaratan O’dur. “Ol!” dediği gün her şey oluverir. O’nun sözü gerçektir. Sûr’a üfürüleceği gün de hükümlerlik O’nundur. O, görülmeyeni de görüleni de bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.”**⁸

“İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allâh’ındır. Dikkat edin, Allâh’ın verdiği söz gerçektir. Ama onların çoğu bilmezler. Yaşatan da öldüren de O’dur. Siz sonunda O’na döneceksiniz.”⁹

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا
وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ آسَآؤُا السَّوْآى أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ
وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

9- Onlar hiç yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonlarının nasıl olduğuna bakmadılar mı? Oysa onlar kendilerinden daha güçlüydüler; toprağın altını üstüne getirmişler ve yeryüzünü bunlardan daha fazla îmar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da apaçık deliller getirmişlerdi. Allah onlara zulmetmemişti, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.

8. En'am, 6/73.

9. Yunus, 10/55-56.

10- Sonra o kötülük işleyenlerin sonu pek kötü oldu; çünkü Allâh'ın âyetlerini yalan sayıyor ve onlarla alay ediyorlardı.

9-10. âyetlere göre, daha önce nice toplumlar gelmiş, dünyayı îmar etmiş, hiç ölmeyecekmiş gibi davranmış, fakat süresini tamamlayınca bir daha dönmek üzere dünyadan ayrılmış, Allâh'ın âyetlerini yalan sayıp onlarla alay edenlerin sonu pek kötü olmuştur. Bütün bunları görüp düşünenler âhiretin varlığını anlamakta güçlük çekmezler.

Yukarıdaki âyetlerde, su ve mâden çıkarmak veya toprağı işleyip bayındır hâle getirmek için çalışan, sonra da inkârları yüzünden Allâh'ın hışmına uğrayıp helâk olan Âd ve Semûd kavmi gibi toplumlar kastedilmiş olup, bunlardan ibret alınması istenmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizden önceki milletlere nice ilâhî kânunlar uygulanmıştır. Yeryüzünde gezip dolaşın da peygamberleri yalanlayanların başlarına neler geldiğini bir görün!”**¹⁰ **“De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, peygamberleri yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bir bakın!”**¹¹

“Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de, o ülkelerin halkından kendilerine vahiy indirdiğimiz erkeklerden başkası değildi. Şimdi o yerlerde şöyle gezip görmediler mi? Kendilerinden önce gelip geçenlerin sonunun nasıl olduğuna bir baksalar! Hâlâ, aklınızı kullanmayacak mısınız?”¹²

“Andolsun ki Biz her ümmete: ‘Allâh'a kulluk edin ve azgın şeytandan sakının!’ diye uyarın bir peygamber gönderdik. Allah onlardan bir kısmını doğru yola iletti; kimi de doğru yoldan sapmayı hak etti. Yeryüzünde gezip dolaşın da, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuş, bakın!”¹³

“Onlar yeryüzünde hiç gezip dolaşmazlar mı? Eğer gezip dolaşsalar, bunları düşünecek kalplere, işitecek kulaklara sahip olurlardı! Çünkü gözler kör olmaz, fakat göğüslerin içindeki kalpler kör olur.”¹⁴

10. Âl-i İmrân, 3/137.

11. En'âm, 6/11.

12. Yûsuf, 12/109.

13. Nahl, 16/36.

14. Hac, 22/46.

“Onlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş bakmadılar mı? Oysa öncekiler bunlardan daha da güçlüydü. Göklerde ve yerde hiçbir şey Allâh’ı âciz bırakamaz. Çünkü O her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir.”¹⁵

“Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş, bir baksınlar! Oysa onlar sayıca kendilerinden daha kalabalık ve daha güçlüydüler; yeryüzünde daha çok eser bırakmışlardı. Öyle iken bu kazandıkları, kendilerini kurtaramadı!”¹⁶

“Kendilerinden önce yeryüzünde size vermediğimiz imkânları verdiğimiz nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Biz onların üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve ırmakları altlarından akar duruma getirmiştik. Sonra günahları yüzünden onları helâk ettik ve onların ardından başka nesiller var ettik.”¹⁷

15. Fâtır, 35/44.

16. Mü'min, 40/82.

17. En'âm, 6/6.

﴿ BÂB 2 ﴾

**İLK VE İKİNCİ YARATMA, ŞİRK, ŞEFAAT,
MÜ'MİNLER, KÂFİRLER, BEŞ VAKİT NAMAZ,
YERİN CANLANMASI VE YENİDEN DİRİLİŞ**

اللَّهُ يَبْدُؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُنْفِثُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شَفَعُونَ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُؤْمِنُ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ مُخَضَّرُونَ ﴿١٦﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُخَيِّ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

11- Allah yaratışı ilkin yapar, sonra da hayatınıza son verir ve tekrar diriltir. Sonra da O'nun huzûruna çıkarılırsınız!

12- Kıyâmetin kopacağı gün, günahkârların hiçbir ümidi kalmaz.

13- Allâh'a ortak koştukları şeylerden hiçbiri onlara şefaathçi olmaz. Zaten kendileri de o ortakları inkâr etmişlerdir.

- 14- Kiyâmetin kopacağı gün, inanan ve inkâr edenlerin birbirinden ayrılacağı gündür.**
- 15- Îmân edip sâlih ameller işleyenlere gelince, onlar, cennet bahçesinde sevinç içinde ağırlanacaklardır.**
- 16- Âyetlerimizi ve âhiret buluşmasını yalan sayanlar ise, işte onlar azapla yüz yüze bırakılırlar.**
- 17- Akşama ulaştığınızda ve sabaha kavuştuğunuzda Allâh'ı tesbih edin!**
- 18- Göklerde ve yerde hamd O'na âittir. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde de (O'nu tesbih edin!).**
- 19- O, ölüden diriye, diriden de ölüyü çıkarır; yeryüzünü ölümünün ardından O diriltiyor. İşte siz de kabirlerinizden böyle çıkarılacaksınız!**

11-14. âyetlerde, Allâh'ın ilk yaratılıştaki olduğu gibi, öldükten sonra da insanları yeniden yaratacağı, hesap için huzûrunda toplayacağı, artık o gün kâfirler için hiçbir ümit kalmayacağı, tapılan putların şefaatçi olamayacağı, mü'minlerle kâfirlerin birbirinden ayrılacağı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Siz Allâh'ı nasıl inkâr edersiniz ki, cansız iken size O hayat verdi. Sonra sizi öldürecek, ardından sizi yine diriltecektir. Sonunda O'na döndürüleceksiniz.”**¹⁸

“Allâh'ın verdiği gerçek söze göre, hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Çünkü O, mahlûkatı önce yoktan yaratır, sonra da îmân edip, sâlih amel işleyenlere adâletle mükâfat vermek üzere yeniden diriltir. İnkâr edenlere ise, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır!”¹⁹

“De ki: ‘Îlâh diye taptıklarınız arasında, varlığı yoktan yaratacak ve ölümünden sonra onu yeniden diriltecek birisi var mı?’ De ki: ‘Varlıkları ilk defa Allah yaratır, sonra onu çevirip yeniden diriltir. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?’”²⁰

18. Bakara, 2/28.

19. Yûnus, 10/4.

20. Yûnus, 10/34.

“Öyle bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası için bir ödemedede bulunamaz, kimseden şefaât kabul olunmaz, kimseden fidye alınmaz; onlara hiçbir yardım da yapılmaz.”²¹

15-16. âyetlerde, îmân edip sâlih ameller işleyenlerin cennet bahçelerinde ağırlanacakları, inkâr edip Allâh'ın âyetlerini ve kıyâmet gününü yalan sayanların ise sürekli olarak cehennemde kalacakları bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey benim kullarım! Bugün size hiç korku yoktur ve siz üzülmeceksiniz! Bizim âyetlerimize îmân edip hâlis müslüman olmuş kullarım! Haydi cennete girin, siz ve eşleriniz ağırlanıp sevindirileceksiniz.”²²**

“Âyetlerimizi etkisiz bırakmak için çalışanlar ise, tutuklanıp cehennem azâbı içinde sürekli olarak kalacaklardır.”²³

17-18. âyetlerde, sabah-akşam, gündüzün sonuna doğru ve öğle vaktinde Allah Teâlâ'ya tesbih edilmesi istenmekte, O'nun göklerde ve yerde her türlü övgüye lâyık olduğu vurgulanmaktadır.

Bu âyetlerde Allâh'ın en çok tesbih edilip anılacağı zamanlara işaret edilir. Gökyüzünün ışımaya ve kararmaya başladığı zamanlar günün en belirgin anlarıdır. Güne ve geceye putların adını anarak değil, yalnız Allâh'ın şânının yüceliğini anarak başlamak öğütlenmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Zekerîyyâ: ‘Ey Rabbim! O hâlde, (oğlum olacağına dâir) bana bir alâmet göster!’ dedi. Allah dedi: ‘Senin için alâmet, insanlara üç gün boyunca, işarettten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et!’”²⁴**

“Bunun için sen onların söylediklerine sabret! Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki, Rabbinin hoşnutluğuna eresin.”²⁵

“O hâlde sen sabret, çünkü Allâh'ın vaadi gerçektir. Günahından dolayı istiğfâr et ve akşam sabah Rabbine hamd ile tesbih et!”²⁶

21. Bakara, 2/48.

22. Zuhruf, 43/68-70.

23. Sebe', 34/38.

24. Âl-i İmrân, 3/41.

25. Tâhâ, 20/130.

26. Gâfir, 40/55.

Yukarıdaki 30/18. âyetle “âşiyîy-aşâ” karanlığın çöktüğü, “izhâr” ise gün ışığının her yanı tam olarak kapladığı öğle zamanını ifâde eder.

Arapçada sabah namazına “salâtü's-subh”, öğle namazına “salâtü'z-zuhr”, ikindiye “salât'l-asr”, akşama “salâtü'l-mağrib” ve yatsı namazına da “salâtü'l-ışâ” denilmesi âyetlerdeki bu fiil kökleri ile ilgilidir. Bu vakitlerde Allâh'ın tesbih ve O'na hamd edilmesi gerektiği belirtilir. Ancak tesbih ile kastedilen bu vakitlerde kılınacak namazlardır.

Hiz. Peygamber ﷺ'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: “Allâh'ın, İbrahim'e niçin ‘vefâlı dost’ dediğini söyleyeyim mi? O her sabah ve akşam olduğu zaman;

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ. وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ

(Akşama ulaştığınızda ve sabaha kavuştuğunuzda Allâh'ı tesbih edin! Göklerde ve yerde hamd O'na âittir. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde de «O'nu tesbih edin!») derdi.”²⁷

Bâzı müfessirlere göre bu âyetlerde beş vakit namazın farz olduğuna işaret vardır. Nitekim birisi, Abdullah bin Abbâs'a, Kur'ân'da beş vakit namaz hakkında bir şey gördün mü? diye sorunca, yukarıdaki 30/17-18. âyetlerle, Nûr sûresinin aşağıdaki âyetini hatırlatarak cevap vermiştir.

“Ey îmân edenler! Sahibi olduğunuz köle ve câriyeleriniz, bir de henüz ergenlik çağına ulaşmamış çocuklarınız, şu üç vakitte yanınıza girmek için sizden izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle sıcağında giysilerinizi çıkarıp istirahata çekildiğinizde ve yatsı namazından sonra. Çünkü bu üç vakit, sizin mahrem hâlde bulunaçağınız zamanlardır. Bu vakitlerin dışında, izinsiz olarak yanınıza girmelerinde ne size bir günah vardır, ne de onlara. Çünkü birbirinizin yanına girip çıkmak durumundasınız. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklamaktadır. Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”²⁸

İbn-i Abbâs'ın açıklaması şöyledir: “Akşama erdiğinizde: Akşam namazı. Sabaha çıktığınızda: Sabah namazı. Gündüzün sonunda: İkinci namazı.

27. Rûm, 30/17-18.

28. Nûr, 24/58.

Öğleye eriştiğinizde: Öğle namazı. Yatsı namazından sonra sizin için mahremiyet vaktidir.”²⁹

Buna göre yukarıdaki âyetlerde; akşama girme; “akşam ve yatsı namazlarını”, sabaha ulaşma; “sabah namazını”, gündüzün sonu; “ikinci namazını”, öğleye erişme de “öğle namazını” ifâde eder.³⁰

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

**19- O, ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarır; yeryüzünü ölü-
münün ardından O diriltir. İşte siz de kabirlerinizden
böyle çıkarılacaksınız!**

19. âyette, insanın öldükten sonra yeniden dirilmesinin hiç de akıl almaz bir şey olmadığı, yeryüzünde sürekli olarak yenilenme olaylarına işaret edilerek açıklanmaktadır. Gerçekten nutfe denilen bir damla sudan insan neslinin devamı, yumurtadan kuşların canlı olarak yeryüzünde yerini alması, kuru bitki tohumlarının su, hava ve toprak yardımıyla canlanıp bitkiler âlemini oluşturması bu konuda verilebilen birkaç örnektir. Bütün bunları var eden ve varlığını sürdüren Yüce Allâh'ın öldükten sonra insanı diriltmesi aklın kabul edebileceği bir gerçektir.

29. Hâkim, Müstedrek, (Atâ) II, 445.

30. Beş vakit namazın vakitleri için bk. Hûd, 11/114; Tâhâ, 20/130.

﴿ BÂB 3 ﴾

**İNSANIN YARATILMASI, EŞİN YARATILMA SEBEBİ,
GÖKLERİN VE YERİN YARATILMASI,
DİL VE RENK FARKLILIĞI, UYKU, RIZIK,
ŞİMŞEK VE YAĞMUR, GÖKLERİN VE YERİN DÜZENİ,
YARATIP YENİDEN YARATMA GÜCÜ**

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَهُ قَانُونٌ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

- 20- Sizi topraktan yaratması Allâh'ın varlığını gösteren delillerindendir. Sonra siz yeryüzüne dağılıp yayılan insanlar oluverdiniz!**
- 21- Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de Allâh'ın varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır!**
- 22- Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da Allâh'ın varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda bilenler için ibretler vardır!**
- 23- Gece uyumanız, gündüz O'nun lûtfundan rızınızı aramanız da Allâh'ın varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır!**
- 24- Size hem korku, hem de umut vermek için şimşeği göstermesi, gökten bir su indirip, onunla ölümünün ardından yeryüzüne hayat vermesi de Allâh'ın varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır!**
- 25- Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile durması da O'nun varlığını gösteren delillerindendir. Sonra sizi çağırır çağırılmaz, bir de bakarsın ki kabirlerinizden çıkıyorsunuz!**
- 26- Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. Hepsi O'na itaat etmektedirler.**
- 27- Mahlukâtı ilkin yaratan, ölümünden sonra çevirip yeniden diriltten de O'dur. Bu O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek şan ve şeref O'nundur. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.**

20-27 arası âyetlerde, övülmeye lâyık olan Allâh'ın kudretini gösteren birtakım deliller zikredilmekte ve insanlara bahşedilen nîmetler sayılmaktadır. Bunları şu maddelerde toplayabiliriz:

a) Allah Teâlâ'nın ölüden diri, diriden ölü çıkarması, yani ölümünden sonra diriltmesi, yeryüzünü ölümünden sonra canlandırması, kabirlerden çıkışın da buna benzetilmesi.

Kuşeyrî 20. âyetle ilgili olarak şu yorumu yapar: Allah, Hz. Âdem'i topraktan yarattı. Sonra Hz. Âdem'den de zürriyeti yarattı. Böylece bu âyette

Allah, hâllerini beğenmemeleri için onlara neseplerini hatırlatmıştır. Bir yoruma göre de insanın aslı topraktır, ancak dikkate alınan husus toprak değil, terbiyedir. Değer de yaratıkların özüne değil, yaptıklarına verilir. Bu arada Allah, seçme irâdesini ortaya koydu ve Kâbe'yi seçti. Bu nedenle Kâbe, cennetten üstündür. Cennet cevherler ve yâkutlardır, Kâbe ise taştır. Ancak Allâh'ın seçtiği Kâbe'dir. Bu seçilen de taştır. Bir de Allah, insanı seçmiştir. Bu seçilen de topraktır. Her şeyden müstağnî olan Allah ise zâtî itibârıyla müstağnîdir. O, zâtî dışındaki her türlü şekilden ve eserden müstağnîdir.³¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Geceyi gündüze katarsın, gündüzü geceye katarsın. Ölüden diriye çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsin!”**³² **“Tohumu ve çekirdeği çatlatan şüphesiz Allah'tır. Ölüden diriye O çıkarır; diriden ölüyü çıkaran da O'dur. İşte Allah budur! O hâlde nasıl olur da O'ndan yüz çevirirsiniz?”**³³

“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı olan şeylerle denizde yüzen gemilerde, Allâh'ın gökten bir su indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, orada her türlü canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirmesinde, elbette düşünen bir toplum için nice deliller vardır!”³⁴

“Size hem korku, hem de umut vermek için şimşegi göstermesi, gökten bir su indirip, onunla ölümünün ardından yeryüzüne hayat vermesi de Allâh'ın varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır!”³⁵

“Şimdi Allâh'ın rahmet eserlerine bir bak! O, ölü toprağa nasıl can veriyor? İşte O, ölüleri de elbette böyle diriltecektir! O her şeyde kâdirdir.”³⁶

“Rüzgârları gönderip bir bulut kaldıran da Allah'tır. Derken Biz o bulutu ölü bir beldeye göndeririz de, onunla yeryüzüne ölümünden sonra hayat verimiz. İşte öldükten sonra yeniden diriliş de böyledir.”³⁷

31. Kuşeyri Tefsiri Terc., 30/20. âyet tefsiri.

32. Âl-i İmrân, 3/27.

33. En'âm, 6/95.

34. Bakara, 2/164.

35. Rûm, 30/24.

36. Rûm, 30/50.

37. Fâtır, 35/9.

“Gökten belli bir ölçüye göre su indiren O’dur ki, Biz onunla ölü bir beldeye yeniden hayat verdik. İşte siz de kabirlerinizden böyle diriltilip çıkarılacaksınız.”³⁸

b) İnsanı topraktan yaratması ve üreme yoluyla yeryüzüne yayması. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirlleyen O’dur. O’nun katında belirlenmiş bir ecel (kıyâmet günü) da ha vardır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz!”**³⁹

c) Kendisi ile sükûn bulunacak eşler yaratması, eşler arasına sevgi ve acıma duygusunu koyması. 21. âyete göre, eşlerin birbiriyle huzur ve sükûn bulmaları asıldır. Ailede huzur ve sükûn ortadan kalkınca amaç dışına çıkmış olur.⁴⁰

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Hanımlarınızla iyi bilinen örfe göre geçin! Eğer kendilerinden hoşlanmadınızsa, olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur!”**⁴¹

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratıp bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının! Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının! Şüphesiz ki Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.”⁴²

Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanıdır. Ben de aileme karşı hayırlı olanım.”⁴³ Dünya hayatını birlikte yaşamaya karar veren eşler, birbirinin değerini bilmeli, karşılıklı sevgi ve anlayış içinde ömrünü geçirmelidir.

d) Gökleri ve yeri yaratması, dillerin ve renklerin değişik olması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri yaratması ve oralarda canlıları yayması O’nun delillerindendir. Dilediği zaman onun, bütün bunları bir araya toplamaya da gücü yeter.”**⁴⁴

“Ey insanlar! Doğrusu Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık.

38. Zuhurf, 43/11.

39. En’âm, 6/2.

40. Bk. Nisâ, 4/1; Zümer, 39/6.

41. Nisâ, 4/19.

42. Nisâ, 4/1.

43. İbn Mâce, Nikâh, 50; Dârimî, Nikâh, 55.

44. Şûrâ, 42/29.

Şüphesiz ki Allah katında en üstün olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Gerçekten Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”⁴⁵

e) Gece ile gündüzü dinlenme ve çalışma vakti olarak belirlemesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, sizin için içinde dinlenesiniz diye geceyi, aydınlatıcı olarak da gündüzü yaratandır. Şüphesiz ki bunda, dinleyip anlayan bir toplum için nice ibretler vardır.”⁴⁶**

“Geceleyin sizi uyutan, gündüzün ne kazandığınızı bilen O'dur. Sonra belirlenmiş olan ecel tamamlanıncaya kadar sizi uykudan kaldırır. Dönüşünüz O'nadır. Sonunda işlemiş olduklarınızı size haber verir.”⁴⁷

f) Korku ve ümit olarak şimşegi göstermesi, gökten su indirip yeri canlandırması. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Size korku ve umut vermek üzere şimşegi gösteren ve yağmur yüklü bulutları meydana getiren O'dur.”⁴⁸**

g) Göklerin ve yerin O'nun buyruğu ile durması, ikinci Sûr'un üflenmesi ile kabirlerden çıkılacağı. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, yeryüzünde ne varsa, hepsini sizin için yarattı. Sonra göğe yöneldi, onları yedi gök olarak düzenledi. O, her şeyi bilir.”⁴⁹**

“Gökleri, gördüğünüz şekilde direksiz olarak yükselten Allah'tır. O, Arş'a egemen olmuş, güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belirlenmiş bir süreye göre akıp giderler. Allah her işi düzenler, âyetleri açıklar. Umulur ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanırsınız.”⁵⁰

“Göge gelince, onu Allah yükseltti ve dengeyi koydu. Sakın dengeyi bozmayın. Ölçüyü adâletle yapın ve eksik tartmayın.”⁵¹

“Sûr'a üflenmiştir. Göklerde kim var, yerde kim varsa -Allâh'ın diledikleri dışında- düşüp ölmüştür. Sonra Sûr'a bir defa daha üflenmiştir. O anda bakarsın ki, onlar (kabirlerinden) kalkmış beklemtedirler!”⁵²

45. Hucurât, 49/13.

46. Yûnus, 10/67.

47. En'âm, 6/60.

48. Ra'd, 13/12.

49. Bakara, 2/29.

50. Ra'd, 13/2.

51. Rahmân, 55/7-9.

52. Zümer, 39/68.

h) Göklerde ve yerdekilerin hepsinin O'na âit olması ve hepsinin O'na itaat etmesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Doğu da batı da Allâh’ındır. Nereye yönelirseniz yönelin, Allâh’ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz ki Allah, rahmeti geniş olan, her şeyi bilendir. Onlar: “Allah çocuk edildi.” dediler. Hâşâ! O, bundan münezzektir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. Hepsi O’na boyun eğmiştir. O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır ve O, bir şeyin olmasını dilediği zaman, ona sadece “ol!” der, o da olur.”**⁵³

i) Allâh’ın ilk yaratıcı olması ve canlıları ölümünden sonra yeniden yaratması. 27. âyete göre varlıklar âlemini ilk olarak yaratan Allah canlıları ölümlelerinden sonra yeniden de yaratabilir. Bu ikinci yaratma birinciye göre daha kolaydır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah mahlûkatı önce yoktan yaratır, sonra da îmân edip, sâlih amel işleyenlere adâletle mükâfat vermek üzere yeniden diriltir. İnkâr edenlere ise, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü kaynar sudan bir içecek ve can yarıcı bir azap vardır!”**⁵⁴

“De ki: ‘Varlıkları ilk defa Allah yaratır, sonra onu çevirip yeniden diriltir. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?’⁵⁵

“Görölmeyeni de göröleni de bilen, mutlak üstün ve çok merhametli olan O’dur. O, her şeyin yaratılışını güzel yaptı ve insanı yaratmaya çamurdan başladı. Sonra da insanın soyunu, süzülmüş bir özden, değersiz bir sudan yarattı. Sonra ona düzgün bir şekil verdi, kendi rûhundan üfledi ve size kulaklar, gözler ve kalpler var etti. Ne kadar da az şükrediyorsunuz! Bir de: ‘Biz, toprağa karışıp yok olduktan sonra, gerçekten biz mi yeniden yaratılacağız?’ diyorlar. Doğrusu onlar, Rab’lerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.”⁵⁶

53. Bakara, 2/115-117.

54. Yûnus, 10/4.

55. Yûnus, 10/34.

56. Secde, 32/6-10.

﴿ BÂB 4 ﴾

**ŞİRK, HANÎF VE FITRAT DÎNİ, TAKVÂ, NAMAZ,
ŞİRKİTEN KORUNMAK, DİNDE AYRILIKTAN KAÇINMAK,
RIZIKTA DARLIK VE BOLLUK, YAKINLARA İNFAK,
RİBÂ, ZEKÂT, PUTLARIN ACZİ, ALLÂH'IN YÜCELİĞİ**

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنْفُسِكُمْ ۖ هَلْ لَكُمْ مِّنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ
شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ ۚ
كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا
أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ ۚ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ
﴿٢٩﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ
لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ۚ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٣٠﴾ مُبِينٍ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۚ
﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا ۚ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ
فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾ وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُبِينٍ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا
أَذَقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ۚ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا
آتَيْنَاهُمْ ۚ فَتَمَتَّعُوا ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ
يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ۚ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا
بِهَا ۚ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۖ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ فَاتِذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۖ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبًّا لِّيزُبُّوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَزُبُّوا عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۖ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَّنْ يَفْعَلُ مِّنْ ذَلِكَ مِّنْ شَيْءٍ ۖ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾

28- Allah size kendinizden şöyle bir örnek veriyor: Elinizin altındaki köle ve hizmetçilerinizden, size verdiğimiz rızıklarda, birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit haklara sahip ortaklarınız var mı? İşte Biz âyetlerimizi aklını kullanacak bir toplum için böylece açıklıyoruz.

29- Ancak zulmedenler bilgisizce kendi hevâ ve heveslerine uydular. Artık Allâh'ın saptırdıklarını kim doğru yola getirebilir? Onların hiçbir yardımcıları da yoktur!

30- O hâlde yüzünü bir hanîf olarak dîne, Allâh'ın, insanları kendisine göre yarattığı temiz fıtrata çevir. Allâh'ın yaratışında değişme olmaz. İşte dosdoğru din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.

31- Yalnız O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının! Namazı dosdoğru kılın ve Allâh'a ortak koşanlardan olmayın.

32- Dinlerini parçalayıp bölük bölük ayrılanlardan olmayın. Her grup kendi yanındaki ile övünüp durmaktadır.

33- İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman, Rab'lerine yönelerek yalnız O'na yalvarır, duâ ederler. Sonra Rab'leri onlara kendinden bir rahmet tattırdığı zaman, bir de bakarsın ki içlerinden bir grup, Rab'lerine ortak koşuyorlar!

- 34- Kendilerine vermiş olduğumuz nîmetlere karşı nankör-
lük etsinler bakalım! Haydi, geçici bir süre yararlanın
bakalım! Yakında bileceksiniz!**
- 35- Yoksa Biz onlara bir delil indirmişiz de, Allâh'a ortak
koşmalarını o mu söylüyor?**
- 36- İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda buna sevinirler.
Kendi işledikleri yüzünden, başlarına bir kötülük gelin-
ce de ümitsizliğe düşerler.**
- 37- Onlar görmediler mi ki, Allah dilediğine rızkı yayar, di-
lediğine de kısar! Şüphesiz ki bunda, îmân edecek bir
toplum için ibretler vardır!**
- 38- Öyleyse akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa (zekât ve sa-
dakadan) hakkını ver! Allâh'ın rızasını arayanlar için bu
daha hayırlıdır. İşte bunlar kurtuluşa erecek olanlardır.**
- 39- İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz fâiz,
Allah katında artmaz. Allâh'ın rızasını isteyerek verdiğiniz
zekâta gelince; işte onlar, mallarını kat kat arttıranlardır.**
- 40- Sizi yaratan, sonra rızıklandıran, sonra öldüren, daha
sonra da tekrar diriltecek olan Allah'tır. Peki, ortak koş-
tuklarınız arasında, bunlardan herhangi birini yapabi-
lecek olan var mı? Allah, onların ortak koştuklarından
uzaktır ve çok yücedir.**

28. âyete göre, bir kölenin efendisine ortak olması nasıl kabul edilemez-
se, kulun da Allâh'a ortak olması düşünülemez.⁵⁷

Mekke müşrikleri temelde evrenin yaratıcısı ve yönetici olarak Allâh'ın
varlığını kabul ediyor, fakat kendilerinin doğrudan doğruya o yüce varlığa
ibadet edecek kadar büyük olmadıklarını, kendileri ile Allah arasında birta-
kım araçlar olması gerektiğini düşünüyorlardı. İşte taptıkları putları Allah
ile insanlar arasında bir vasıta, bir şefaathçi olarak kabul etmeleri bu yüzden
idi. Nitekim hac ziyareti için Kâbe'ye geldiklerinde tekrarladıkları telbiyede
de bu anlam görülür. Onlar şöyle telbiye getiriyordu: "Lebbeyke lâ şerîke

57. krş. Nahl, 16/71.

leke illâ şerîken huve leke temlîkuhû vemâ meleke (Allâh'ın, buyruğuna geldik, senin ortağın yoktur. Yalnız bir ortağın var ki o senindir, sen onun sahibisin, o senin sahibin değil.)”⁵⁸

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allah kiminize, kiminizden fazla rızık verdi. Ama kendilerine bol rızık verilenler, kendileriyle eşit olması için mallarını ellerinin altındaki köle ve hizmetçileriyle paylaşmazlar. Durum böyle iken bunlar Allâh'ın nîmetini bilerek inkâr mı ediyorlar?”**⁵⁹

29. âyette, zâlimlerin hiçbir bilgiye dayanmadan hevâ ve heveslerinin peşine düştüğü, Allâh'ın saptırdığı kimseyi, yola getirebilecek birinin bulunmadığı belirtilmektedir.

Âyetteki “ehvâ” hevâ'nın çoğulu olup, istek, aşırı tutku, nefsin şehvetlere olan meyli demektir. Buna “keyif veya tutku” da denir. “Bilgisizce” kaydı, tutkunun bilime uygun olan ve olmayan diye ikiye ayrıldığını gösterir. Nitekim iffetli kalmak ve çoğalmak amacıyla evlenme isteği, yaratılışa ve bilime uygun meşrû bir meyildir. Zinâ ve metres hayatı yaşama meyli ise, bilime aykırı olan bir tutkudur. Çünkü bunda, şehvetin tatmini dışında aile hayatına âit bir nitelik bulunmaz ve sağlıklı bir toplumun çekirdeği olan aile bundan zarar görür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âyetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içinde kalmış birtakım sağırlar ve dilsizlerdir. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir.”**⁶⁰

“Sen nefsinin tutkularını kendine ilâh edineni gördün mü? Şimdi ondan sen mi sorumlu olacaksın?”⁶¹

“De ki: Ey Ehl-i kitap! Dininiz konusunda, gerçek dışına çıkarak sınırı aşmayın! Bundan önce azıp sapmış, birçoklarını da yoldan çıkarmış, böylece doğru yoldan uzaklaşmış bir toplumun istek ve arzularına uymayın!”⁶²

“Âyetlerimizi yalanlayanların ve âhiret gününe inanmayanların tutkularına uyma! Çünkü onlar, Rab'lerine başkalarını denk tutuyorlar!”⁶³

58. Müslim, Hac, 22; İbn Kesir, Tefsir, III, 422, Ankebût, 29/61. âyet; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VII, 18.

59. Nahl, 16/71.

60. En'âm, 6/39.

61. Furkan, 25/43.

62. Mâide, 5/77.

63. En'âm, 6/150.

فَاقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ
لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

30- O hâlde yüzünü bir hanîf olarak dîne, Allâh'ın, insanları kendisine göre yarattığı temiz fıtrata çevir. Allâh'ın yaratışında değişme olmaz. İşte dosdoğru din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.

30. âyette, insanın bâtil inançlardan kurtulup, yüzünü tek Allah inancına dayanan fıtrat ve hanîf dînine çevirmesi, bu inançta asla bir değişme olmayacağı, dosdoğru dînin bu olduğu, fakat insanların çoğunun bunun farkında olmadığı vurgulanmaktadır.

Âyetteki “Hanîf” Allâh'ı bir tanıyan, bâtil olan her türlü inancı reddederek eğriliğe sapmaksızın doğru yoldan giden kişi demektir. Daha çok, “Hz. İbrahim'in tevhid dîni ve inancı üzere olan kimse” anlamında kullanılır.

FİTRAT DÎNİ

Fıtrat kelimesi sözlükte; ilk yaratılış hâli, temiz ve aslî tabiat anlamına gelir. İnsanın, başlangıçtaki saf ve temiz hâlini ifâde eder. İslâm inancına göre, insan temiz bir yaratılışla doğar, doğuştan bir günah yükü bulunmaz. Sonradan, çevrenin etkisi altında kişiliği şekillenir. Hadiste şöyle buyrulur: “Her çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra ana-babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî yapar.” Bundan sonra Allâh'ın elçisi yukarıdaki âyeti okumuştur.⁶⁴ Fıtrat dîni, hanîflik dîni olup, bu da Allâh'ın gönderdiği İslâm dînidir.

Hadiste, “İnsanlar altın ve gümüş mâdenleri gibi çeşitli yaratılış ve karakterlerdedir.”⁶⁵ buyurulmuştur. Ancak asıl insanlık fıtratı, insan tabiatı bakımından hepsi birdir. Âdemoğludur. İnsanın, insan olma yönüyle asıl yaratılışı, yaratıcısına boyun eğmek ve kendisini yaratan Allâh'a kulluk etmektir. Âyette: “**Ben insanları ve cinleri ancak bana kulluk yapsınlar diye yarattım..**”⁶⁶ buyrulur. Dinsizlik fıtrata (yaratılışa) aykırı bir sapıklık olduğu gibi, Allah'tan başkasına tapmak da öyledir. Fıtrat dîni, Allah dîni, hanîflik (tek Allah inancına bağlılık), İslâm'dır.

64. Bk. Buhârî, Cenâiz, 79-80, 93, Tefsir, 30/1; Müslim, Kader, 22-24; Ahmed bin Hanbel, II, 315, 346.

65. Ahmed bin Hanbel, II, 539.

66. Zâriyât, 51/56.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah katında gerçek din, İslâm’dır.”**⁶⁷ **“Göklerde ve yerde kim varsa, hepsi ister istemez O’na boyun eğmiştir. Sonunda da ancak O’na döndürülüp götürüleceklerdir.”**⁶⁸

Hız. Yusuf’un zindan arkadaşlarına yaptığı şu konuşmada da aynı inancı tebliğ ettiğı görülür: **“Ben, atalarım İbrahim’in, İshâk’ın ve Yâkub’un dînine uydum. Allâh’a herhangi bir şeyi ortak koşmak bize yaraşmaz. Bu, Allâh’ın bize ve insanlara bir lûtfudur. Ama insanların çoğı şükretmezler. Ey zindan arkadaşlarım! Çeşit çeşit tanrılara inanmak mı daha iyi, yoksa karşı konulamaz gücün sahibi olan tek bir Allâh’a inanmak mı? Siz, Allâh’ı bırakıp da sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım boş isimlere tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm yalnız Allâh’ındır. O, sadece kendisine kulluk etmenizi emretmiştir. İşte gerçek din budur. Ama insanların çoğı bilmezler.”**⁶⁹

Şu hâlde din husûsu, arzulara göre değil, Allâh’ın birliğı ile insanlığın birleşmesi üzerine yürümelidir. Tefsircilerin çoğı fıtratı, gerçeğı kabul ve anlama yeteneğı diye, fıtrata sarılmayı da gereğince amel ile tefsir etmişlerdir.

Hız. Enes ’ten rivâyet edilen bir hadiste şöyle buyrulur: **“Allâh’ın, insanları üzerinde yarattığı fıtratı, Allah Teâlâ’nın dînidir.”**⁷⁰ Ebû Hüreyre’den rivâyet olunan bir Hadîs-i Şerîfte de şöyle buyrulmuştur: **“Hayvan, âzâları tam olan bir yavru doğurur, içlerinde organları eksik bir yavru görür müsünüz?”**⁷¹

Demek ki fıtratın aslı tam ve sağlam olmasıdır. Burnu, kulağı sonradan kesilir. Maddî bakımdan böyle olduğu gibi mânevî ve ahlâki bakımdan da böyledir. Fıtratın bu sağlamlığı, düşünce alanında ve sosyal şartlarla terbiye çevresinde, âdetlerin akışı içinde ya bozulur veya güzel bir gelişme ile kemâlini bulur. Âhiret de bu iki sonucun birine göre olur.

Buna göre dînin iki kayağı vardır: Biri fıtrat, biri kazanç. Fıtrat sadece ilâhidir. Gerçek bir yöneliştir. Allâh’ın emrini yerine getirerek Allâh’a ulaşmak için, hep Hakk’a doğru bir gidişi ifâde eder. Kazanç ise, sübjektif ve objektif çeşitli şartlar içinde duygunun hareketleri, zihnin düşünceleriyle ilgili

67. Âl-i İmrân, 3/19.

68. Âl-i İmrân, 3/83.

69. Yûsuf, 12/38-40.

70. Buhârî, Tefsir, 30/30; Ahmed bin Hanbel, II, 275.

71. Buhârî, Cenâiz, 80, Tefsir, 30/1, Kader, 3; Ahmed bin Hanbel, II, 315, 346.

olduğundan yaratılışın yönüne aykırı isteklere, zararlara, haksızlıklara, isyan ve şirke sürükleyebilir.⁷²

مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾
مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

31- Yalnız O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının!
Namazı dosdoğru kılın ve Allâh'a ortak koşanlardan olmayın.

32- Dinlerini parçalayıp bölük bölük ayrılanlardan olmayın.
Her grup kendi yanındaki ile övünüp durmaktadır.

31-32. âyetlerde, insanların yalnız Allâh'a yönelmeleri, namaz kılmaları, dinlerini bölüp de çeşitli fırkalara ayrılan ve her biri kendi inanç ve düşünceleriyle övünen müşriklerden olmamaları istenmektedir.

İnsanlar arasındaki ayrılıkların ve çeşitli dinlerin ortaya çıkışı, onların fitrat dîni olan tevhid inancından uzaklaşmaları sonucunda olmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanlar başlangıçta tek millet idiler, sonra ayrılığa düştüler.”**⁷³ **“Size azap gelip çatmadan önce, Rabbinize yönelin ve kendinizi O'na teslim edin; çünkü azap geldikten sonra, size yardım edilmez! Siz, hiç farkına varmadığınız bir sırada, başınıza ansızın inecek olan azap gelmeden önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun.”**⁷⁴

“Yüzünü hanîf olarak gerçek dîne çevir ve sakın Allâh'a ortak koşanlardan olma! Allah'tan başka; sana ne yarar ne de zarar vere-meyecek olan şeylere tapma! Eğer böyle yaparsan, sen de hiç şüphesiz zâlimlerden olursun!”⁷⁵

“Onlar, sana indirildikten sonra Allâh'ın âyetlerine uymaktan seni alıkoymasınlar! Sen, Rabbine çağır ve sakın Allâh'a ortak koşanlardan olma!”⁷⁶

72. Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, VI, 255-257.

73. Yûnus, 10/19.

74. Zümer, 39/54-55.

75. Yûnus, 10/105-106.

76. Kasas, 28/87.

“Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlara gelince, senin onlarla hiçbir ilgin yoktur. Onların işi ancak Allâh’a kalmıştır. Sonra Allah onlara yapmakta olduklarını haber verecektir.”⁷⁷

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا آذَاهُمْ مِنْهُ رَحْمَةٌ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

33- İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman, Rab’lerine yönelerek yalnız O’na yalvarır, duâ ederler. Sonra Rab’leri onlara kendinden bir rahmet tattırdığı zaman, bir de bakarsın ki içlerinden bir grup, Rab’lerine ortak koşuyorlar!

34- Kendilerine vermiş olduğumuz nîmetlere karşı nankörlük etsinler bakalım! Haydi, geçici bir süre yararlanın bakalım! Yakında bileceksiniz!

35- Yoksa Biz onlara bir delil indirmişiz de, Allâh’a ortak koşmalarını o mu söylüyor?

33-35. âyetlerde, genel olarak insanların ve özel olarak da müşriklerin karakterleri tanıtılıyor. İnsanlar bir darlıkla karşılaşınca Allâh’a yalvarırlar. Ama bir bolluğa ve sevince kavuşturunca Allâh’a şükretmezler, hemen O’na ortak koşmaya başlarlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine dokunan bir sıkıntıdan sonra, insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki, onların âyetlerimiz hakkında bir tuzağı vardır. De ki: Allâh’ın tuzağı daha çabuktur. Şüphesiz elçilerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar!”⁷⁸**

“Kendilerine verdiğimiz nîmetlere sonuçta nankörlük ederler. Dünyanın safâsını sürüp, eğlenin bakalım! Yakında bileceksiniz!”⁷⁹

77. En’âm, 6/159.

78. Yûnus, 10/21.

79. Nahl, 16/55.

“Onlar Allâh’ın yolundan saptırmak için, O’na ortaklar koştular. De ki: ‘Şimdilik dünya nîmetlerinden yararlanın bakalım! Ama sonunda varacağınız yer ateştir!’”⁸⁰

وَإِذَا أَدْقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

36- İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda buna sevinirler. Kendi işledikleri yüzünden, başlarına bir kötülük gelince de ümitsizliğe düşerler.

37- Onlar görmediler mi ki, Allah dilediğine rızkı yayar, dilediğine de kısar! Şüphesiz ki bunda, îmân edecek bir toplum için ibretler vardır!

36-37. âyetlerde insanın başka bir zayıf tarafına işaret edilir. İnsan, Allâh’ın nîmetlerine kavuşunca sevinir, kendi yaptığı birtakım kötülükler yüzünden başına bir sıkıntı gelince de hemen ümitsizliğe düşer. Oysa bu sıkıntı ve belâların da, dünyadaki imtihanın bir parçası olduğunu düşünecek sabretmesi ve Allâh’a güvenip dayanması gerekirken bunu ihmâl eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer ona çektiği bir sıkıntıdan sonra bir nîmeti tattırsak, elbette: ‘Benden kötülükler silinip gitti!’ der. Çünkü o pek şımarık pek kibirlidir.”⁸¹**

“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”⁸²

“Nerede olursanız olun, isterseniz sarp ve sağlam kaleler içinde bulunun, yine ölüm sizi bulur!” Onlara bir iyilik dokunsa: ‘Bu, Allah’tan.’ derler. Başlarına bir kötülük gelince de: ‘Bu, senin yüzünden.’ derler. De ki: ‘Hepsi Allah katındandır.’ Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar? Sana gelen her

80. İbrâhim, 14/30.

81. Hûd, 11/10.

82. Ra’d, 13/26.

iyilik Allah'tan, başına gelen her kötülük de kendindendir. Seni insanlara peygamber olarak gönderdik; buna şâhit olarak da Allah yeter.”⁸³

فَاتِذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۖ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

38- Öyleyse akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa (zekât ve sadakadan) hakkını ver! Allâh'ın rızasını arayanlar için bu daha hayırlıdır. İşte bunlar kurtuluşa erecek olanlardır.

38. âyette akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkının verilmesi, onlara yardım edilmesi emrediliyor. Allâh'ın rızasını arayanlar için bunun daha hayırlı olduğu ve öylelerinin kurtuluşa ereceği vurgulanıyor. Burada sadaka verilecek üç sınıf sayılmıştır. Tevbe sûresi 9/60. âyette ise sekiz sınıf sayılır ve zekâtın yalnız bu sınıflara verilmesi gerektiği belirtilir.

Mekke'de inen yukarıdaki âyette sadaka kelimesi daha genel olan “infak” anlamında olup, fazla malı olanın yapacağı yardımını ifâde eder. Bu yardım öncelikle akrabaya, yoksullara ve yolculara yapılmalıdır. Bu üç sınıfın içine bütün yoksullar girer. Âyette bu sınıflara “...hakkını ver.” ifâdesi, zengininin bir ihsanı olmaktan çok, onun malında yoksulun hakkı bulunduğu gösterir. Buna göre zengininin malında yoksulun hakkı vardır. Nitekim, **“Onların mallarında dilenci ve yoksul için bir hak vardır.”⁸⁴** âyeti de bunu gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir zamanlar İsrâiloğulları'ndan: ‘Yalnız Allâh'a kulluk edin, anaya-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik edin ve insanlara güzel söz söyleyin; namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin!’ diye kesin söz almıştık. Sonra pek azınız dışında sözünüzden döndünüz, hâlâ da yüz çeviriyorsunuz!”⁸⁵**

“Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik sahibi olmak (birr) değildir. Ama asıl iyilik sahibi olanlar; Allâh'a, âhiret gününe, meleklerle, Kitab'a ve bütün peygamberlere îmân edip, akrabaya,

83. Nisâ, 4/78-79.

84. Zâriyât, 51/19.

85. Bakara, 2/83.

yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere ve esirleri kurtarmaya seve seve mal verenlerle; namazı dosdoğru kılanlar ve zekâtı verenler; bir de antlaştıkları zaman sözlerini yerine getirenler, sıkıntı ve hastalık durumlarında ve savaşın şiddetli zamanında sabır ve kararlılık gösterenlerdir. İşte doğru olanlar bunlardır, takvâ sahipleri de bunlardır.”⁸⁶ “Akrobaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. Ama sakın saçıp savurma.”⁸⁷

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبًّا لِيَرْبُوهَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

39- İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz fâiz, Allah katında artmaz. Allâh'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince; işte onlar, mallarını kat kat arttıranlardır.

39. âyette, insanların malları içinde artıp büyümesi için verilen malın, Allah katında artmayacağı, ancak Allah rızası için verilecek zekât ve sadakanın malı artırıp bereketlendireceği belirtilir. Âyette ribâ ile zekât arasında bir uyum vardır. Çünkü bu iki kelime de “artmak” anlamına gelir. Ama ribâ, görünürde artmayı, diğeri ise mânevî bereket olarak artmayı ifâde eder. Çünkü ribâ artma gibi görünse de Allah katında artmaz, onda bereket olmaz. Zekât ise Allah katında malı artırır, Allah o mala bereket verir.

RİBÂ TERİMİ VE KAPSAMI

Yukarıdaki âyette “ribâ” kelimesi üzerinde iki görüş vardır:

a) Süddî bu âyetin, Tâif'te yaşayan Sekîf'in fâizi hakkında indiğini rivâyet etmiştir. Çünkü Sekîf ve Kureyş kabileleri arasında fâizli muâmeleler vardı. Buna göre demek olur ki, fâiz, henüz yasaklanmadan önce de kötülenmiştir.

b) Fakat diğer birçok tefsirciler burada ribâ (fâiz) deyiminin mecaz olup kastedilenin, fazlasıyla karşılığı gözetilerek verilen hediyeler, bağışlar olduğunu söylemişlerdir ki, bu anlam İbn-i Abbâs'tan rivâyet edilmiştir. Buna göre fazlasıyla karşılığı gözetilerek verilen hediyeler bir çeşit fâizciliğe

86. Bakara, 2/177.

87. İsrâ, 17/26.

benzetilerek yerilmiş olacağından dolayı fâizin yasaklanmasında daha belîğ olmuş olur.⁸⁸ Nitekim bilinen fâiz deyimi hakkında “yemek” ifâdesi kullanılmıştır. Şu hâlde anlam şöyle olur: Halkın mallarında fâiz gibi nemalanarak (artış gözeterek) fazlasıyla karşılığını almak için verdiğimiz bağışlar, hediyeler (Allah yanında artmaz. Fâizin Allah yanında hiçbir sevabı olmadığı gibi, halktan karşılığı fazlasıyla alınmak niyetiyle verilen hediyeler de öyledir. Gerçi bu günah değildir, fakat sevabı da yoktur. Allah rızasını dileyerek verdiğiniz zekât ise, *وَمَا أَتَيْتُمْ مِنْ زَكْوَةٍ تَرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ* işte kat kat katlayanlar onlardır. Âyette şöyle buyrulur: **“Allah için verilen sadakalar, bir tohumu benzer ki yedi başak bittirmiştir, her başakta yüzer tane vardır. Allah dilediğine böyle veya daha fazla kat kat verir.”**⁸⁹

Mekke’de inen bu âyette kesin yasak bulunmamakla birlikte, ileride fâizin yasaklanacağına bir işaret vardır. Daha sonra inen fâiz yasağı bildiren âyette de, fâizin malın bereketini gidereceği vurgulanır. **“Allah fâizi yok eder, sadakaları ise bereketlendirir. Kuşkusuz Allah, çok nankör günahkârı sevmez.”**⁹⁰

Mekke dönemi şartlarını taşıyan ve müslümanların azınlıkta bulunduğu ülkelerde fâiz yasağı ile ilgili bir değerlendirme:

Allah bir kimseye gücünün üstünde bir yük yüklemeyiz. İslâm’ın emir ve yasakları insanın gücü ile sınırlıdır. Herkes içinde bulunduğu şartlara göre bir imtihana tâbidir. Her daralan yerde bir genişlemenin, her zorluk olan yerde bir kolaylığın ortaya çıkması İslâm’ın genel ilkeleri arasındadır. Bunun bir sonucu olarak bir İslâm ülkesinde yaşayan kimse İslâm’ın bütün emir ve yasaklarına muhâtap olurken, müslümanların azınlıkta olduğu ve kendi inandığı gibi yaşama imkânını bulamadığı yer ve ülkelerde kendisi için birtakım kolaylıklar söz konusu olur. Kazâ organına götürülemeyen dînî nitelikli birtakım meselelerin, fetvâ ehli kişilerce, karşılıklı rıza yoluyla çözüme kavuşturulması, İslâm ülkesinde haram sayılan birtakım mâlî konuların müslümanın lehine sonuca bağlanması bunlar arasında sayılabilir.

Bu konuda Hanefilerle, karşı görüşte olan cumhurun görüşünü ve dayandığı delilleri aşağıda vermeye çalışacağız:

88. Süyûtî, ed-Dürri’l Mensûr, VI, 495; Alûsî, age, XI, 45.

89. Bakara, 2/261.

90. Bakara, 2/276. Fâiz yasağı için bk. Bakara, 2/275-280.

a) Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in Görüşü

Bu iki müçtehide göre, gayrimüslim ülkede vizeli pasaportla (eman) kalmakta olan bir müslümanla, o ülkenin gayrimüslim vatandaşı arasında fâiz muâmelesi câizdir. Bunun yanında fâsit sayılan alışverişler, kan, domuz eti satmak, ya da kumar çeşidine giren bir oyundan elde edilecek kazancı almak da câizdir. Gayrimüslim ülkede müslüman olup da henüz İslâm ülkesine hicret etmemiş olan yerli halk veya İslâm ülkesinden gayrimüslim bir ülkeye gelen pasaportlu zimmî gayrimüslim de, gayrimüslim ülke vatandaşı ile sözü edilen muâmeleleri yapabilir.⁹¹ Ancak bütün bu muâmelelerin müslümanın lehine olması gereklidir. Ünlü hanefî hukukçusu Serahsî (ö. 490/1097) bu konuda şöyle demiştir: “Müslüman, gayrimüslim bir ülkeye eman (vize-li pasaport) ile girdiğinde, onların mallarını rızaları bulununca, hangi yolla olursa olsun almasında bir sakınca yoktur. Fâiz, kumar veya domuz ya da ölmüş hayvan etine âit satış bedeli olması arasında bir fark bulunmaz. Müslüman emanla girdiği için, onların mallarını, rızaları dışında alması câiz olmaz. Karşılıklı rızanın ve bir sözleşmenin bulunması, malın müslümana mübah olması için yeterlidir.”⁹²

Gayrimüslim ülkede fâiz konusunda, Câferiyye mezhebi de hanefîlerle aynı görüştedir. Câferiyye bu konuda kendi naklettikleri şu hadîse dayanır: “Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Bizimle harp ehli arasında fâiz yoktur. Onlardan bir dirheme bin dirhem alabiliriz. Onlardan alırsınız, onlara vermeyiz.”⁹³

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in Dayandığı Deliller

1) Gayrimüslim ülkede, fâizin müslümana câiz olduğunu bildiren hadisler;

Hadiste şöyle buyurulmuştur. “Müslümanla harbî⁹⁴ arasında darulharp-te fâiz cereyan etmez.”⁹⁵ Beyhakî, Ma'rife'de naklettiği bu hadîse “Mürsel (tâbiînin sahâbeyi atlayarak naklettiği hadis)” demiş, İmam Şâfiî “bu haber sâbit değildir” demiş, İbnu'l-Hümâm ise “Garîb” olduğunu söylemiştir.

91. Serahsî, Mabsût, X, 28, 95, Şerhu's-Siyer, IV, 1329, 1410; Kâsânî, Bedâ'î, V, 192, 193, VI, 132; İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, VI, 177, 178; el-Fetâvâ'l-Hindiyîye, III, 248; İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr, III, 247, IV, 188; Ahmet Özel, İslâm Hukukunda Ülke Kavramı, İstanbul, 1988, 169, 170 vd.

92. Serahsî, Mabsût, X, 95, Şerhu's-Siyer, IV, 1329, 1410; bk. İbn Âbidîn, age, IV, 188; el-Fetâvâ'l-Hindiyîye, III, 248.

93. Bk. Mağniyye, Fıkhul-İmam Câferî's- Sâdık, 1. Baskı, Beyrut, 1956-1966, III, 278; Tûsî, en-Nihâye, Tahrân, 1342, II, 381.

94. Müslümanlarla aralarında antlaşma bulunmayan gayr-i müslimlerin ülkesinde yaşayan kimse.

95. Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 44.

Mekhûl bunu Hz. Peygamber'den nakletmiştir. Hâlbuki kendisi tâbiilerdendir.⁹⁶ Bu hadis için, her ne kadar uzmanlarınca “mürsel” veya “garîb” denilmişse de, hadîsin râvisi Mekhûl Ebû Abdullah (ö. 112/730), sika (güvenilir) bir fakihtir. Böyle bir râvinin mürsel (sahâbeyi atlayarak naklettiği) hadîsi de Hanefîlerce delil olarak alınmıştır.⁹⁷

Hz. Peygamber, vedâ hutbesinde şöyle buyurmuştur: “...Şüphesiz, câhiliye dönemine âit fâiz kaldırılmıştır. İlk kaldırdığım fâiz de amcam Abbâs bin Abdülmuttalib'in (ö. 32/652) fâizidir.”⁹⁸ Hz. Abbâs'ın Bedir (2/623) veya Hayber (7/628) savaşıdan önce İslâm'a girdiği, ancak Hz. Peygamber'in uygun bulmasıyla Mekke'de ikâmet ettiği nakledilmiştir.⁹⁹ Katlanmış fâizi yasaklayan âyetin¹⁰⁰ Uhud (3/625) gazvesi sırasında indiği ve kesin fâiz yasağının da Hayber fethi (7/628) sırasında geldiği¹⁰¹ düşünülürse, Hz. Abbâs'ın Mekke'de yasağa rağmen müşriklerle fâiz muâmelelerine devam ettiği anlaşılır. Çünkü fetihten (8/630) önce Mekke darulharpti. Hz. Peygamber vedâ hutbesinde, daha önce alınmamış bulunan fâizlerden vazgeçilerek, yalnız anaparanın alınabileceğini bildirmiştir. Nitekim Kur'ân'da **“Ey îmân edenler Allah'tan korkun ve gerçek mü'minler iseniz, fâizden kalanı bırakın.”**¹⁰² buyrulur. Buna göre Hz. Peygamber'in Mekke'de oturan Abbâs عليه السلام'ı fetihten önce fâizden men etmemesi ve bu dönemde aldığı fâizlerin geri verilmesini istememesi darulharp'te müslümanın harbîden fâiz almasının câiz olduğunu gösterir.¹⁰³

2) Gayrimüslim ülkede, bu ülke vatandaşına âit malın temelde müslümana mübah sayılması;

Gayrimüslim ülke vatandaşına âit malın müslümana câiz sayılmaması, müslüman oraya emanla (vizeli pasaport) girmesi yüzündendir. Çünkü bu ülkede yasal oturma hakkı elde etmesi, onların mal ve canlarına zarar vermemesini gerektirir. Ancak müslüman gerek fâiz ve kumarla ve gerekse müslümanların kendi aralarında yapmaları câiz olmayan birtakım ticaret muâmeleleri (fâsit akitler) yoluyla, onların temelde mübah olan mallarına mâlik

96. Bk. Selman Başaran, Bütün Yönleriyle Fâiz Hadisleri, Bursa, 1986, s. 57, 58.

97. Serahsî, Mabsût, X, 28; İbnü'l-Hümâm, age, VI, 128.

98. Ebû Dâvûd, Buyû', 5, III, 629; İbn Hişâm, IV, 251; Hamidullah, Vesâik, 307.

99. İbn Hişâm, Sîre, II, 281, 301, IV, 42 ; Taberî, Târih, Mısır, 1960-1968, II, 461.

100. Âl-i İmrân, 3/130; Serahsî, Şerhu's-Siyer, IV, 1488.

101. Bk. Beyhakî, Sünen, V, 291-293.

102. Bakara, 2/258.

103. Serahsî, Mabsût, X, 28, XIV, 57, Şerhu's-Siyer, IV, 1487, 1488; Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, İstanbul, 1335-38, I, 470, 471.

olmuş bulunur. Burada karşılıklı rızanın bulunması ve bir sözleşmenin yapılması yeterli görülmüştür.¹⁰⁴

3) Gayrimüslim ülkede, kumar niteliğindeki “bahs”ın müslümanla o ülke vatandaşı arasında câiz görülmesi;

Hiz. Peygamber Mekke döneminde, bir müşrik olan Rükâne'nin tekli-fi üzerine onunla güreş tutmayı kabul etmiş ve onu üst üste birkaç kez yenmiştir. Rükâne bahis olarak başlangıçta koyunlarının üçte birini koymuştu. Üst üste yenilip bütün sürüsünü kaybedince; “Beni yenen sen olamazsın, işin içinde anlayamadığım bir güç var” deyince Allâh'ın Rasûlü koyunlarını geri vermiştir.¹⁰⁵

Bu konuda başka bir delil, Hiz. Ebûbekir'in bir müşrikle bahse girmesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilen olay şöyle cereyan etmiştir:

Mekke döneminde inen Rûm sûresinin ilk âyetlerinde İran karşısında yenilen Bizanslıların birkaç yıl içinde gâlip gelecekleri bildirilmişti.¹⁰⁶ Kureys müşrikleri bunun gerçekleşmeyeceği konusunda Hiz. Ebûbekir (ö. 13/634) ile mal karşılığında bahse girdiler. Ancak birkaç yıl sonra çıkan bir savaşta İranlılar yenilince, Hiz. Ebûbekir bahsi kazandı ve elde ettiği hayvanları, Allah Elçisi'nin emri ile tasadduk etti. O tarihlerde Mekke darulharp olduğu için, kumar çeşidine giren böyle bir bahse izin verilmiştir. Diğer yandan Hiz. Ebûbekir'in bahsi kazanacağı âyetle sâbit olduğu için, muâmelenin müslümanın lehine olduğunda şüphe yoktur.¹⁰⁷

b) Çoğunluğun Görüşü

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri ile Hanefîlerden Ebû Yusuf'a ve Zâhirîlere göre, müslümanların gayrimüslim bir ülkede, fâiz alıp vermeleri câiz değildir. İslâm'ın yasakladığı bir şey, ülke ayırımı söz konusu olmaksızın her yerde yasaktır.¹⁰⁸

Dayandıkları Deliller

1) Fâiz yasağı bildiren âyet ve hadislerin İslâm ülkesi ile gayrimüslim ülke arasında bir ayırım yapmaması;

104. Özel, İslâm Hukukunda Ülke Kavramı, s. 172.

105. Serahsî, Mebsût, XIV, 57, Şerhu's-Siyer, IV, 1412.

106. Rûm, 30/1-4.

107. Serahsî, Mebsût, XIV, 57, Şerhu's-Siyer, IV, 1411; İbnü'l-Hümâm, age, VI, 178.

108. Mâlik, Mudevvene, Mısır, 1323, IV, 271; İbnu'l-Arabî, Ahkâmu'l-Kur'ân, Beyrut, 1392/1972, I, 516; Şâfiî, Ümm, VII, 326; İbn Kudâme, Muğnî, IV, 162, 163; Serahsî, Mebsût, XIV, 56; Kâsânî, Bedâiy', V, 192, VII, 132; İbn Hazm, Muhâllâ, VIII, 514, 515.

Fâiz yasağı bildiren âyet ve hadislerin genel anlamı, ülke ayırımı yapılmaksızın fâizin her yerde câiz olmadığını ifâde eder. **“Allah alışverişi helâl ribâyı ise haram kılmıştır.”**¹⁰⁹ **“Ey îmân edenler, Allah’tan korkun ve gerçek mü’minler iseniz, fâizden arta kalanı bırakınız.”**¹¹⁰ âyetleri ile altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuzdan ibâret olan altı maddenin örnek olarak zikredildiği hadisin devamında Müslim’in (ö. 261/874) naklettiği şu ilâveyi örnek verebiliriz: **“(Bu maddelerde aynı cinsin değişiminde veya aynı cinsten borçlanmada) kim artırır veya artırmayı isterse, şüphesiz fâize düşmüş olur. Bu konuda alan da veren de eşittir.”**¹¹¹ Bu ve benzeri nass’lardaki genel ifâde, gayrimüslim ülkeleri de kapsamına alır.

İslâm ülkesinde haram olan bir şey gayrimüslimlerin hâkim olduğu ülkede de haramdır. Yasaklarda ülke ayrılığının bir etkisi olmaması gerekir.

Aksi görüşte olan Hanefilere göre ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi, darulharp’te, o ülke vatandaşı olan gayrimüslimle fâiz muâmelesi veya fâsit bir akitle, harbinin rızası alınmış olacağından onun malı müslüman için mübah hâle gelir, bundan sonra da “ahz ve istilâ (alma ve el koyma)” yoluyla bu mala sahip olur.¹¹²

2) İslâm’daki yasakların gayrimüslimleri de kapsaması;

İslâm’ın fâiz yasağı, hangi ülkede bulunursa bulunsun, müslümanlara muhâtap aldığı gibi gayrimüslimleri de muhâtap alır. Çünkü, ilke olarak İslâm’ın haram kıldığı şeylere gayrimüslimler de muhâtaplırlar. Nitekim Kur’ân’da şöyle buyrulur: **“Yahudilerin zulmü sebebiyle, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri, men edildikleri hâlde fâizi almaları ve haksız yollarla insanların mallarını yemeleri yüzünden kendilerine (daha önce) helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık. İçlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık”**¹¹³

3) Hz. Peygamber’in bir müşriğin cesedinin, yakınlarına para karşılığında verilmesine karşı çıkmaması;

Hendek savaşında, hendeğin içinde kalan bir müşriğin cesedini yakınları para ve mal karşılığında satın almak istemişlerdi. Hz. Peygamber böyle

109. Bakara, 2/275.

110. Bakara, 2/278.

111. Müslim, Musâkât, 82; bk. Ahmed bin Hanbel, III, 49, 66, 97; Ebû Dâvûd, Buyû’, 12.

112. Serahsî, Mebsût, X, 95; Kâsânî, age, V, 192; Özel, age, s. 169, 175, 176.

113. Nisâ, 4/160, 161.

bir satışa izin vermemiştir.¹¹⁴ Bu uygulamayı delil olarak alan Ebû Yusuf (ö. 182/798) şarap, domuz eti vb. bir şeyi gayrimüslim ülke vatandaşına (harbî) satmanın câiz olmadığını söylemiştir.¹¹⁵

Aksi görüşte olan hanefî fakihlerine göre ise, Hz. Peygamber bir müş-riğe âit cesedin satışını, haram olduğu için yasaklamamış, belki müslümanların onlarla mal için değil, dînin yücelmesi ve Allah rızası için savaştıkları- nı bilmeleri için bu satışa izin vermemiştir.¹¹⁶

Gayrimüslim bir ülkede yaşayan müslümanlar kendi arasında fâiz muâ- melesi:

Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, gayrimüslimle- rin hâkim olduğu bir ülkede bulunan müslümanların kendi aralarında fâiz alıp-vermesi veya fâsit ticaret muâmelelerinde bulunmaları câiz değildir. Bunların gayrimüslim ülkeye emanla girmesi veya yerli halktan olup da müslüman olması sonucu etkilemez. Ancak Ebû Hanîfe emanla giren müs- lümanla, İslâm ülkesine hicret etmemiş bulunan yerli müslüman arasındaki bir fâiz muâmelesini mekruh sayar.¹¹⁷

Sonuç olarak, Hanefîlerde ağırlıklı görüş, gayrimüslim bir ülkede, bir müslümanın fâiz almasının câiz olduğu yönündedir. Ancak ilk temel kay- naklarda fâiz alma veya verme ayrımının yapılmadığı dikkate alınarak, ya- pılacak fâiz muâmelesinin veya fâsit bir ticaret ilişkisinin, dış görünüş ve tecrübelere göre "müslümanın lehine olması" gerekir. Buna göre, Avrupa ülkelerinde gayrimüslim bankalara yatırılan dövizin fâizi alınabileceği gibi, dış görünüşe ve tecrübelere göre yıllık %3-5 gibi çok düşük bir fâizle veri- len mesken, iş kurma, işi büyütme ya da kendi ülkesine transfer edilebilme gibi nitelikleri bulunan kredilerin müslümanın lehine olduğunda şüphe yok- tur. Ancak bununla birlikte İslâm'ın üzerinde çok durduğu ve ağır yaptırımlar koyduğu fâiz meselesini sürekli bir gelir kaynağı olarak düşünmemelidir. Özellikle hangi ülkede olursa olsun, bir mü'minin fâizli bankacılık, kumar- hane, içki üretimi ve dağıtımı, içkili yerlerin işletilmesi veya domuz üretme çiftliği kurma gibi ticârî faaliyetlerden uzak durması gerekir. Bunların gayri- müslimlerle ortak olarak işletilmesi de sonucu değiştirmez.

114. İbn Hişam, Sîre, III, 265; Taberî, Târih, II, 574.

115. Serahsî, Mebsût, X, 22, XIV, 56.

116. Serahsî, age, X, 22, XIV, 57.

117. Serahsî, age, XIV, 58, XXII, 131, XXIII, 121; Şerhu's-Siyer, IV, 1400; Kâsânî, age, V, 192; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, III, 248; İbn Âbidîn, age, IV, 188.

Yukarıda belirttiğimiz, gayrimüslim ülkede fâizi meşrû sayan ilk görüşün, mü'min için yalnız zarûret veya ihtiyaç durumunda yararlanılabilecek bir ruhsattan ibâret olduğu düşünülmelidir.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ
مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكَمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾

40- Sizi yaratan, sonra rızıklandıran, sonra öldüren, daha sonra da tekrar diriltecek olan Allah'tır. Peki, ortak koştuklarınız arasında, bunlardan herhangi birini yapabilecek olan var mı? Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve çok yücedir.

40. âyete göre, insanı yaratan, ona rızık veren, eceli gelince öldürüp, daha sonra diriltecek olan Allah Teâlâ'dır. O'na ortak koşulan putlar böyle bir güce sahip değildir. Allah Teâlâ bütün eksikliklerden uzaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘İlâh diye taptıklarınız arasında, varlığı yoktan yaratacak ve ölümünden sonra onu yeniden diriltecek birisi var mı?’ De ki: ‘Varlıkları ilk defa Allah yaratır, sonra onu çevirip yeniden diriltir. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?’ De ki: ‘İlâh diye taptıklarınız arasında, doğru yola iletecek biri var mı?’ De ki: ‘Doğru yola yalnızca Allah iletir. Öyleyse doğru yola ileten mi kendisine uyulmaya daha lâyıktır; yoksa yol gösterilmedikçe kendiliğinden yol bulamayan mı? O hâlde ne oluyor size, nasıl hüküm veriyorsunuz?’”**¹¹⁸

﴿ BÂB 5 ﴾

**KARADA VE DENİZDE FESAT, İBRET ALMAK,
GERÇEK DİN, İYİLERİN MÜKÂFATI,
RÜZGÂR VE YAĞMUR, YERİN CANLANMASI,
YENİDEN DİRİLİŞ, DUYARLI VE DUYARSIZ KİŞİLER**

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ
بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ
﴿٤٢﴾ فَاقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ
اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصْدَعُونَ ﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا
فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَّاحَ
مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ
فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى
قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا
عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا
فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَنَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ
مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ
﴿٤٨﴾ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لُمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾

فَإَنْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾ فَإِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تَسْمِعُ الضُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِ الْعُمَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنَّ تَسْمِعَ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

41- İnsanların bizzat kendi elleriyle işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu. Yaptıklarının bir kısmını, belki vazgeçerler diye Allah onlara tattırıyor!

42- De ki: “Yeryüzünde gezip dolaşın da, daha öncekilerin sonlarının nasıl olduğuna bir bakın! Onların çoğu Allâh’a ortak koşan kimselerdi.”

43- Öyleyse Allah tarafından o geri dönüşü olmayan gün gelmeden önce, yüzünü o gerçek dîne çevir. O günde, insanlar bölük bölük ayrılacaklardır.

44- Kim inkâr etmişse, inkârı kendi aleyhinedir. Kim de iyi amel işlemişse, bunlar da kendileri için iyi bir hazırlık yapmış olurlar.

45- Çünkü Allah îmân edip iyi ameller işleyenleri lûtfuyla mükâfatlandıracaktır. Şüphesiz ki O, kâfirleri sevmez!

46- Rüzgârları müjdeciler olarak göndermesi de O’nun varlığını gösteren delillerdendir. Böylece Allah size rahmetinden tattırır; gemiler O’nun koyduğu yasalara uygun şekilde akıp gider ve siz de O’nun lûtfundan rızınızı ararsınız. Umulur ki şükredersiniz!

47- Andolsun ki, Biz senden önce kendi kavimlerine nice peygamber gönderdik de onlara apaçık deliller getirdiler. Buna rağmen günaha dalanların ise cezâlarını hakkıyla vermişizdir. Mü’minlere yardım etmek de Bize düşer.

48- O Allah ki, rüzgârları gönderir; bunlar da bulutları kaldırır; sonra bulutları gökte dilediği gibi yayar ve parçalara ayırır. Derken bulutların içinden yağmurun çıktığını

görürsün! Artık Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, bir de bakarsın ki onların yüzü gülüyor!

49- Oysa onlar, daha önce, üzerlerine yağmur yağdırılmasından iyice ümitlerini kesmişlerdi.

50- Öyleyse sen Allâh'ın rahmetinin eserlerine bir bak! O, veryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor? İşte O, ölüleri de elbette böyle diriltecektir! O her şeye kâdirdir.

51- Andolsun ki, bir rüzgâr göndersek de ekinlerini sararmış görseler, hemen nankörlük etmeye başlarlar.

52- Şüphesiz sen ölülere duyuramazsın; arkalarını dönüp giderlerse çağrını sağırlara da işittiremezsin.

53- Körleri de içinde bulundukları şaşkınlıklarından kurtarıp doğru yola iletemezsin! Ancak teslimiyet göstererek âyetlerimize îmân edeceklere duyurabilirsin!

41-42. âyetlerde, insanların yaptıkları kötü işlerden dolayı karada ve denizde fesat çıktığı, bunun yanlış işlerden dönmeleri için Allah tarafından insanlara bir uyarı olduğu belirtilmekte, şirk koşma yüzünden daha önceki toplumların başına gelen felâketlerden ibret alınması istenmektedir. Hava ve denizlerdeki kirlilik, ozon tabakasının delinmesi, kitle imha silahlarının tahribatı, bitki ve hayvan genleriyle gelişigüzel oynanması insan eliyle meydana gelen bozulmalar arasında sayılabilir.

Kötü işlerin cezâsının bir bölümünü Allah Teâlâ dünyada verebilir. Bu bozulmaların insan sağlığı ve yaşamı üzerindeki olumsuz etkileri dünyaya âit bir zarar olarak ortaya çıkar. Yarım yüzyıl geçmesine rağmen atom bombasının Japonya'daki bitki, hayvan ve insanlar üzerindeki yıkıcı etkisinin hâlen yok olmaması buna örnek verilebilir. Âyette dünyada insan eliyle meydana gelebilen fesada dikkat çekilmesinin amacı, insanların bundan ibret alarak doğru yola yönelmesidir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar hiç veryüzünde dolaşp da kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş, bakmadılar mı? Oysa onlar kendilerinden daha güçlü idiler, toprağı işlemişler ve veryüzünü bunlardan daha fazla îmar etmişlerdi. Peygamberleri bunlara da apaçık deliller getirmişlerdi. Allah elbette ki onlara haksızlık edecek değildi; fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.”**¹¹⁹

Hız. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Mü’min vefât edince, Allâh’ın rahmetine kavuşarak dünyanın eziyet ve sıkıntılarından kurtulur. Kötü ve günahkâr birisi ölünce de insanlar, şehirler, ağaçlar ve hayvanlar onun elinden kurtulup rahata kavuşur.”¹²⁰

Dünyanın ve evrenin yaratılışı ve bir düzen içinde varlığını sürdürmesi akıllara durgunluk verecek bir güce işaret eder. Bu da Allah Teâlâ’dan başkası değildir. Şöyle ki:

Kâinata yaklaşık olarak 300 milyar Galaksi (Yıldız Kümesi) vardır. Samanyolu bunlardan sadece bir tanesidir. Samanyolunda yaklaşık 200 milyar yıldız vardır. Samanyolunun bir ucundan diğer ucuna gidebilmek; ancak saatte 10.000 km hızla giden bir roketle 15 milyar 800 milyon yıl hiç durmadan yolculuk yapmakla mümkündür. Bütün bunlar bir düzen ve sistem içinde yaratılmıştır.

Bu mükemmel yaratılıştaki bir eksiklik olmadığı bir âyetle şöyle belirtilir: **“Çevir gözünü semâyâ herhangi bir kusur görebilecek misin?”**¹²¹

Güneş, dünyaya 150 milyon kilometre uzaklıktadır. Güneş merkezinde sıcaklık 15 milyon santigrat derecedir. Güneş merkezinde her saniye binlerce patlama meydana gelir. Bir patlamaların şiddeti 2 bin atom bombasına eşittir. Ama biz bunların hiçbirini duymayız.¹²² Hepsini hesapla, belli bir düzenle devam eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Güneş ve ay ikisi de bir hesap ile dir.”**¹²³ **“O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize vermiştir. Yıldızlar da O’nun buyruğu ile sizin hizmetine verilmiştir. Şüphesiz bütün bunlarda, aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır!”**¹²⁴ **“Biz, yeryüzünü bir beşik (döşek) gibi kılmadık mı?”**¹²⁵

Yaşadığımız dünyada, gözümüzün gördüğü ve görmediği her şeyi Allah yaratmıştır. Yeryüzü canlı varlıklar için yaratılmıştır. Âyetle şöyle buyrulur: **“Allah, yeryüzünü canlı varlıklar için yarattı.”**¹²⁶

120. Buhârî, Rikâk, 42; Müslim, Cenâiz, 61.

121. Mülk, 67/3.

122. Hüseyin Demirkan, Yıldızların Esrarı, s. 69.

123. Rahmân, 55/75.

124. Nahl, 16/12.

125. Sebe’, 34/6.

126. Rahmân, 55/10.

43-45. âyetlerde, Hz. Muhammed ﷺ'in şahsında bütün insanlara şöyle hitâb edilmektedir. Ey insan oğlu! Geri dönülmesi mümkün olmayan, Allâh'a inananlarla O'na ortak koşanların birbirinden ayırt edileceği, Allâh'a ortak koşanların azâba çarpılacağı, inananların ise cennetlerde ağırlanacağı gün gelmezden önce, dosdoğru dine dön! Çünkü inkâr eden, kendi aleyhine inkâr etmiş, sâlih amel işleyenler de kendileri için hazırlık yapmış olurlar. Böylece Allah, îmân edip iyi işler yapanları lûtfundan ödüllendirmek istemektedir. Ancak şu da bir gerçek ki, Allah inkârcıları sevmez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O hâlde yüzünü bir hanîf olarak dine, Allâh'ın, insanları kendisine göre yarattığı temiz fitrata çevir. Allâh'ın yaratışında hiçbir değişme olmaz. İşte dosdoğru din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.”**¹²⁷

“Siz üç sınıfa ayrılacaksınız. Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! Soldakiler, ne bedbaht kimselerdir o soldakiler! İman ve amelde öne geçenler ise hepsinden ileridirler. İşte bunlar, Allâh'a yaklaştıranlar. Nîmet cennetlerinde olanlardır.”¹²⁸

“Sizi yeryüzünde halîfeler yapan O'dur. Artık kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir. Çünkü kâfirlere nankörlükleri Rab'leri katında, öfke ve gazaptan başka bir şey artırmaz. Yine kâfirlere nankörlükleri ziyandan başka bir şey artırmaz.”¹²⁹

“Kim cihâd ederse, ancak kendisi için cihâd etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnîdir.”¹³⁰

“Andolsun Biz Lokmân'a da hikmet verdik ve “Allâh'a şükret!” dedik. Kim şükrederse, kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır!”¹³¹

“De ki: ‘Allâh'a ve Peygamber'e itaat edin.’ Eğer yüz çevirirlerse, şüphe yok ki Allah inkâr edenleri sevmez!”¹³²

127. Rûm, 30/30.

128. Vâkıa, 56/7-12.

129. Fâtır, 35/39.

130. Ankebût, 29/6.

131. Lokmân, 31/12.

132. Âl-i İmrân, 3/32.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيَذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ
الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾

46- Rüzgârları müjdeciler olarak göndermesi de O'nun varlığını gösteren delillerdendir. Böylece Allah size rahmetinden tattırır; gemiler O'nun koyduğu yasalara uygun şekilde akıp gider ve siz de O'nun lûtfundan rızınızı ararsınız. Umulur ki şükredersiniz!

46. âyete göre rüzgârların çıkması bulutların oluşması, ihtiyaç olan yere sevki ve yağmurun yağması, denizlerde gemilerin yürütülmesi Allâh'ın gücünü gösteren kanıtlardandır. Yağmur sayesinde ölümünden sonra toprağın dirilmesi, bolluk ve bereketin gelmesi Allâh'ın rahmetidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rüzgârları, rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. O rüzgârlar yağmur yüklü bulutları yüklenince, Biz onu kurak bir bölgeye süreriz, yağmuru oraya indirir, o suyla da her türlü ürünü çıkarırız. İşte Biz ölüleri de (kabirlerinden) böyle çıkaracağız. Belki bunu düşünüp öğüt alırsınız!”**¹³³

“Gökten belli bir ölçüye göre su indiren O'dur ki, Biz onunla ölü bir beldeye yeniden hayat verdik. İşte siz de kabirlerinizden böyle diriltilip çıkarılacaksınız.”¹³⁴

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَاَتَقَمْنَا
مَنْ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

47- Andolsun ki, Biz senden önce kendi kavimlerine nice peygamber gönderdik de onlara apaçık deliller getirdiler. Buna rağmen günaha dalanların ise cezâlarını hakkıyla vermişizdir. Mü'minlere yardım etmek de Bize düşer.

47. âyette Hz. Muhammed ﷺ teselli edilmekte, daha önce de toplumlara birçok elçiler gönderildiği, onların da toplumlarına delil ve mucizeler getirmelerine rağmen, kendilerine inananlar olduğu gibi inkâr edenlerin

133. A'râf, 7/57.

134. Zuhurf, 43/12.

bulunduğu, Allâh'ın suç işleyenlerden öç aldığı ve Allâh'ın inananlara yardım ettiği belirtilmektedir. Burada inkârcı müşrikler uyarılmakta, mü'minlere ise yardım sözü verilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki, Allâh'ın âyetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah mutlak üstündür, suçlulardan intikamını alandır.”**¹³⁵

“Andolsun ki peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında Bizim geçmişte verdiğimiz şöyle bir söz vardır: “Şüphe yok ki onlara mutlaka yardım erişecektir. Ve sonunda üstün gelen, kesinlikle Bizim ordumuz olacaktır!”¹³⁶

“Biz elçilerimize de, îmân edenlere de hem dünya hayatında, hem de şahitlerin hazır bulunacağı kıyâmet gününde elbette yardım edeceğiz.”¹³⁷

“Allah: ‘Ben ve peygamberlerim mutlaka üstün geleceğiz.’ diye yazmıştır. Gerçekten de Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.”¹³⁸

Hız. Peygamber'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: “Bir müslüman, diğer müslüman kardeşinin ırzını savunursa kıyâmet gününde cehennem azâbını ondan savmak, Allâh'ın üzerine borç olur.” Daha sonra Allah Rasûlü yukarıdaki, **“Mü'minlere yardım etmek Bizim üzerimize borçtur.”**¹³⁹ âyetini okumuştur.¹⁴⁰

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ ۚ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لُمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُخْفِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ ذَلِكَ لَمُخْيِ الْمَوْتَى ۖ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

135. Âl-i İmrân, 3/4.

136. Sâffât, 37/171-173.

137. Mü'min, 40/51.

138. Mücâdele, 58/21.

139. Rûm, 30/47.

140. İbn Kesîr, Tefsir, III, 437. Hadisi İbn Ebi Hâtim, Ebu'd-Derdâ ؓ'ten merfû olarak rivâyet etmiştir.

48- O Allah ki, rüzgârları gönderir; bunlar da bulutları kaldırır; sonra bulutları gökte dilediği gibi yayar ve parçalara ayırır. Derken bulutların içinden yağmurun çıktığını görürsün! Artık Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, bir de bakarsın ki onların yüzü gülüyor!

49- Oysa onlar, daha önce, üzerlerine yağmur yağdırılmasından iyice ümitlerini kesmişlerdi.

50- Öyleyse sen Allâh'ın rahmetinin eserlerine bir bak! O, veryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor? İşte O, ölüleri de elbette böyle diriltecektir! O her şeye kâdirdir.

48-50. âyetlerde, Allah Teâlâ gücünü gösteren rüzgârları ve bunların yarıklarını açıklıyor. Allah rüzgârları gönderir, rüzgârlar bir bulut kaldırır, bulut Allâh'ın yasaları uyarınca gökte yayılır, küme küme ayrılır, sıkışan bulutların arasından yağmur yağmaya başlar. Rüzgâr esmez ve yağmur yağmazken suskun ve üzgün olan kurak bölge insanları, yağmurun inmesiyle sevinir. Ölü ve kupkuru toprak birden kabarır, canlanır ve bitkileri canlandırır. İşte Allah cansız toprağı suyla dirilttiği gibi, insanı da ölümünden sonra yeniden dirilterek kabirlerinden kaldıracaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rüzgârları, rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. O rüzgârlar yağmur yüklü bulutları yüklenince, Biz onu kurak bir bölgeye süreriz, yağmuru oraya indirir, o suyla da her türlü ürünü çıkarırız. İşte Biz ölüleri de (kabirlerinden) böyle çıkaracağız. Belki bunu düşünüp öğüt alırsınız!”**¹⁴¹ **“İnsanlar ümitlerini kesmişken yağmuru indiren ve rahmetini her tarafa yayan da O'dur. O, her türlü övgüye lâayık olan gerçek dost ve gözeticidir.”**¹⁴²

“O'nun varlığını gösteren delillerden biri de şudur: Sen toprağı kupkuru görürsün; ancak Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman canlanır ve kabarır. İşte toprağı canlandıran, elbette ölüleri de diriltir. Çünkü O, her şeye gücü yetendir.”¹⁴³

RÜZGÂRIN OLUŞUMU

Komşu iki hava kütlesi arasında basınç farklılaşması sonucunda oluşan hava hareketidir.

141. A'râf, 7/57.

142. Şûrâ, 42/28.

143. Fussilet, 41/39.

Rüzgâr en basit anlatımla atmosferdeki havanın Dünya yüzeyine yakın yatay hava hareketidir. Rüzgârın oluşmasına neden olan sürücü güç, soğuk hava ile sıcak hava arasındaki basınç farkıdır. Rüzgâr, yüksek basınçtan (soğuk havadan) alçak basınca (sıcak havaya) doğru akar.

Rüzgâr hızı anemometre ile ölçülür, ancak artık meteorolojik ölçümlerin çoğu sensörler yoluyla otomatik meteoroloji istasyonları tarafından yapılmaktadır.

Rüzgâr, doğu, batı, kuzey (yıldız) ve güney (kıble) olmak üzere dört ana, kuzeydoğu (poyraz), kuzeybatı (karayel), güneydoğu (keşişleme) ve güneybatı (lodos) ara yönleri ile tanımlanmaktadır. Meteorolojik ölçümlerde ise daha da hassas ara yönler kullanılmaktadır.

Rüzgâr, daha önceden de belirtildiği gibi, yüksek basınçtan alçak basınca doğru akar. Basıncın etrafına göre yüksek olduğu merkezler, yer seviyesinde yüksek basınç merkezini gösterir. Yüksek basınç, basınç merkezi kuzey yarıkürede saat istikâmetinde bir dönüş yapar. Alçak basınç merkezi ise kuzey yarıkürede saat istikâmetinin tersine bir dönüş yapar. Güney yarıkürede ise dönüşler kuzey yarıkürenin tersinedir.

Karaların ve denizlerin farklı ısınıp farklı soğumasından kıyı meltemleri oluşur. Karalar denizlere göre daha çabuk ısındığından, ısınan hava yükselir ve yerinde alçak basınç merkezi oluşur, deniz üzeri henüz ısınma olmadığı için buradaki basınç karaya göre daha fazladır yani yüksek basınçtır. Gündüzleri denizden karaya, geceleri ise karadan denizlere doğru olan kıyı rüzgârları dünyanın değişik noktalarında değişik isimlerle adlandırılır. Ayrıca soğuk havanın hafif olup yükselme, sıcak havanın ağır olup çökme özelliklerine göre dağ, yamaç ve vâdilerde de gece gündüz sıcaklık farkından dolayı rüzgâr akışları vardır. Aslında kartalları ve planörleri enerji kullanmadan yüksek seviyelere çıkaran sıcak havanın yükselmesidir.¹⁴⁴

Bulut: Su damlacıkları, buz kristalleri ya da bunların karışımlarından oluşan, toprağa değmeyen, gözle görülür kütledir. Dünya'da yoğunlaşan madde su buharıdır. Bu da, küçük su damlacıklarını, genellikle 0,01 mm buz kristallerini oluşturur. Milyarlarca damlacık ve kristallerin beraber durmasıyla bulut olarak görünürler.

Bulut, bir araya toplanarak havada asıltı hâlinde yüzen milyonlarca mik su damlacığından ya da buz parçacığından oluşmuş bir kütledir. Havada

144. Çelik, S. Eylül, 2008, Meteoroloji, Ankara: DMİ Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü.

her zaman bir miktar su buharı, yani gözle görülemeyen gaz hâlinde su bulunur. Havanın taşıyabileceği su buharının miktârı havanın sıcaklığına bağlıdır; hava ne kadar soğursa taşıyabileceği su buharı da o kadar azalır. Çünkü hava soğuduğunda, buharlaşmış olan suyun bir bölümü yoğunlaşarak gözle görülebilen su damlacıklarına dönüşür. Eğer bu su damlacıkları yere doğru çökerek toprağın ya da bitkilerin üstünde toplanmışsa çiy ya da şebnem, yere yakın bir katman oluşturmuşsa sis ya da pus, gökyüzünde bir kütle hâlinde sürükleniyorsa bulut adını alır.

Havadaki su buharının yoğunlaşmaya başlamasıyla oluşan bu su damlacıklarının boyutları önce çok küçüktür; çapları milimetrenin ellide birini ancak bulur. Bu yüzden, çok küçük ve kendi ağırlığıyla yere düşemeyecek kadar hafif olan bu damlacıklar hava akımlarıyla sürüklenerek atmosferde dolaşır. Ama hava daha da soğursa giderek yoğunlaşan damlalar büyür ve yağmur olarak yere düşer.

Hava kütlesi atmosferin yukarı kesimlerine doğru yükseldikçe serinler; serinledikçe de içindeki su buharı yoğunlaşır. Bu nedenle bulut oluşumu nemli hava kütlesinin yükselmesine bağlıdır. Nitekim dağ gibi bir engel karşılansan hava kütlesi yükselmek zorunda kaldığı için, dağlık bölgeler genellikle çok bulutludur. Ayrıca karaların aşırı ısınması ve başka bâzı nedenler de hava akımlarının yükselmesine yol açar. Oluşan bulutlar, içindeki su damlacıkları yağmur olarak yere düşmedikçe ya da hava ısınarak damlacıkları yeniden buharlaştırmadıkça kendiliğinden dağılmaz.

Dünyanın bâzı yerleri az, bâzı yerleri her zaman çok bulutludur. Örneğin büyük çöllerin kurak havasında çok az su buharı bulunduğu için, buralarda bulut ender olarak görülür. Oysa ekvator kuşağında hava çok nemli olduğundan ve karalar ısındıkça bu nemli hava yükseldiğinden, gün ortasında gökyüzü her zaman bulutlarla kaplıdır.

Asya ve Amerika gibi büyük kıtaların orta kesimlerinde ise çok fazla bulut olmaz; çünkü denizlerin üzerindeki nemli hava kıtanın içlerine gelinceye kadar neminin büyük bölümünü yitirir. Dünyanın en bulutlu yöreleri, kuzey ve güney yarıkürede, 40° ile 60° enlemleri arasında ve özellikle denizlerin yakınındaki yerlerdir.¹⁴⁵

145. Kaynak: <https://www.bircokbilgi.com/bulut-nedir-bulut-cesitleri-hakkinda-bilgi>

وَلَيْنُ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾

51- Andolsun ki, bir rüzgâr göndersek de ekinlerini sararmış görseler, hemen nankörlük etmeye başlarlar.

51. âyete göre, eğer Allah toprağı diriltten yararlı rüzgâr ve yağmur değil de, kavurucu bir rüzgâr, bir kasırga gönderseydi de, çiftçilerin ekinlerini kurutsaydı, insanlar Allâh'ın daha önceki yıllarda verdiği bol nîmetleri unutarak, hemen nankörlük etmeye başlardı.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Biz insana bir nîmeti tattırdıktan sonra, onu elinden geri alacak olsak, hemen ümitsizliğe düşer ve nankör olur. Eğer ona çektiğı bir sıkıntıdan sonra bir nîmeti tattırsak, elbette: ‘Benden kötülükler silinip gitti!’ der. Çünkü o pek şımarık pek kibirlidir.”**¹⁴⁶

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الضُّمَمَ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِ الْعُمَى عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

52- Şüphesiz sen ölülere duyuramazsın; arkalarını dönüp giderlerse çağrını sağırlara da işittiremezsin.

53- Körleri de içinde bulundukları şaşkınlıklarından kurtarıp doğru yola iletemezsin! Ancak teslimiyet göstererek âyetlerimize îmân edeceklerle duyurabilirsin!

52-53. âyetlere göre, ölülere söz dinletmek veya arkasını dönüp gitmek olan sağırlara çağrıyı işittirmek mümkün değildir. Çünkü ölü duymaz, sağır da işitmez. İşte basîretleri kapanmış olan ve kalpleri ölü bulunan kimse-ler de Cenâb-ı Hakk'ın çağrısını anlayıp doğru yola gelmezler. Kalp gözleri kör olan küfür ehlini, doğru yola çevirmek güçtür. Kur'ân'a inanmış olanlar ise Allâh'ın âyetlerini dinlerler ve O'na teslim olurlar.

KABİRDEKİ ÖLÜNÜN İŞİTMESİ

Kişinin ölmesiyle, ruhla beden yolları ayrılır ve ruh Berzah âlemi denen ruhlar âleminde yerini alırken beden geldiğı yer olan toprağı döner.

Bu sebeple artık kabir dışında olan biteni biyolojik olarak göz ve kulak gibi organlarla işitmek yerine, rûhuyla izlemesi ve anlaması olarak değerlendirilmek gerekir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz sen ölümlere asla işittiremediğin gibi, arkalarını dönüp giden sağırlara da çağrını işittiremezsin. Ve sen körleri de şaşkınlıklarından kurtarıp hidâyete erdiremezsin. Sen, sesini ancak hakka teslim olup, âyetlerimize imân edenlere duyurabilirsin.”**¹⁴⁷

Hiz. Peygamber Bedir Savaşında öldürülen Ebû Cehil ve diğer müşriklerin adlarını zikrederek: *“Biz Rabbimiz’in bize vaad ettiğı şeylerin gerçek olduğunu gördük. Siz de Rabbimizin başınıza geleceğini söylediğı şeylerin gerçekleştiğini gördünüz mü? Diyerek yukarıdaki 44. âyeti okumuştur. Hiz. Ömer’in, bu ölmüş kişiler sizin söylediklerinizi işitirler mi? sorusuna şu cevabı vermiştir: “Muhammed’in canını kudret elinde tutan Allâh’a yemin olsun ki, söylediğim sözleri onlar sizden daha iyi duyarlar. Sözlerimi onlar da sizin gibi anlarlar, fakat cevap veremezler.”*¹⁴⁸

Ancak Hiz. Âişe, kabirdeki kişinin sesi işitmesi yerine, söyleneni anlayıp bilmesi şeklinde değerlendirmiştir. Nitekim, Abdullah bin Ömer babaşından nakledilen yukarıdaki Bedir savaşı ile ilgili hadîsi Hiz. Âişe’ye hatırlatınca, Hiz. Âişe Rasûlullah ﷺ’in şöyle dediğini nakletmiştir: *“Şimdi onlar benim söylediklerimin gerçek olduğunu anladılar. Sonra Hiz. Âişe yukarıdaki şu âyeti okumuştur: “Şüphesiz ki sen ölümlere duyuramazsın; arkasını dönmüş giderlerken sağırlara da çağrını işittiremezsin.”*¹⁴⁹

Abdullah bin Ömer ﷺ’nin Hiz. Âişe’ye, Nebî ﷺ’in, *“Ölen kişi, aile fertlerinin mezarı başında ağlamasından dolayı azâba uğrar.”* hadîsini hatırlatması üzerine, Hiz. Âişe Rasûlullah ﷺ’in bu konuda şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *“Şüphesiz ki mezardaki mevtaya, hatâ ve günahı yüzünden azap olunur.”* Hiz. Âişe bundan sonra yukarıdaki Bedir müşrikleriyle ilgili olayı anlatmıştır.¹⁵⁰

147. Neml, 27/80-81.

148. Buhârî, Cenâiz, 86, Megâzî, 8.

149. Rûm, 30/52; Buhârî, Megâzî, 8.

150. Buhârî, Megâzî, 8.

﴿ BÂB 6 ﴾

**İNSAN HAYATININ DEVRELERİ,
KIYÂMET GÜNÜNDE ZAMAN KAVRAMI,
ÖZÜR BEYANI, DÜNYADA DUYARSIZ KİŞİLER,
SABRA TEŞVİK**

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ
مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾
وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ
كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي
كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ
﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾
وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ
لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى
قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَكَ
الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

54- Sizi güçsüz yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve yaşlılık veren Allah'tır. O, dilediğini yaratır; çünkü O her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir.

55- Kıyâmetin koptuğu gün, günahkârlar dünyada bir saat-ten fazla kalmadıklarına dâir yemin ederler. İşte onlar önceden de böyle aldanıyorlardı!

56- Kendilerine ilim ve îman verilenler ise şöyle derler: “Andolsun ki siz, Allâh’ın kitabında yazılı olan yeniden diriliş gününe kadar kaldınız. İşte bugün yeniden diriliş günüdür. Ama siz (onu) tanımıyordunuz!”

57- Zulmedenlere o gün ileri sürdükleri özürleri bir fayda vermez; artık onlardan Allâh’ı hoşnut edecek şeyler yapmaları da istenmez.

58- Andolsun ki, Biz bu Kur’ân’da insanlar için her türlü misâli vermişizdir. Şayet sen onlara bir mûcize getirsen de, o inkâr edenler kesinlikle şöyle diyeceklerdir: “Siz ancak asılsız, boş şeyler ortaya atmaktasınız!”

59- İşte Allah hakkı tanımayanların kalplerini böyle mühürler.

60- Şimdi sen sabret. Çünkü Allâh’ın vaadi gerçektir. Sakın iyice îmân etmemiş olanlar, seni gevşekliğe sevk etmesin!

54. âyette, insanın iç dünyasındaki kudret delillerine dikkat çekilerek, onun bir damla sudan yaratılıp çocukluk, gençlik ve yaşlılık devrelerine işaret edilmektedir. Şöyle ki: Allah insanı zayıf bir hâlde yaratıp, onu güçlü çağına eristirmekte, bundan sonra yeniden zayıflayarak ömrünü ters çevirmektedir. Her şeyin bilgiye ve güce dayalı olarak yaratıldığı vurgulanmaktadır. İnsanı zayıfken güçlendiren, onu yeniden zayıf duruma düşüren Allâh’ın, ölümünün ardından onu kıyâmet gününde yeniden diriltmeye elbette gücü yeter.

İNSAN HAYATININ DEVRELERİ

Doğumla başlayıp, ölümle sona eren insan hayatı ruh ve bedenden meydana gelir. Rûhun yaratılışı daha önceye dayanır. Bedenin yaratılışının ilk oluşum dönemi anne karnında geçer, doğumdan sonra çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemi hakkında takdir edilen programa göre devam eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz biz sizi topraktan, sonra nutfeden (sperm), sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan), sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirli bir et parçasından yarat-
tık ki size gücümüzü gösterelim. Dilediğimizi belirlenmiş bir sü-
reye kadar rahimlerde bekletiriz, sonra sizi bir bebek olarak dışarı
çıkarırız.”**¹⁵¹

**“Şüphesiz Biz insanı çamurdan bir özden yarat-
tık. Sonra onu sağlam bir karargâhta sperm hâline getirdik. Sonra bu spermi,
alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden alakayı bir parça et hâ-
line soktuk. Sonra bu bir parça ette kemikleri yarat-
tık, kemikle-
re de et giydirdik. Sonra onu başka bir yaratılışla insan hâline
getirdik.”**¹⁵²

**“O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratmış, sonra ondan da
eşini var etmiştir. Yine O, sizin için hayvanlardan sekiz çift indirdi.
Sizi annelerinizin karınlarında üç karanlık içinde yaratmadan ya-
ratmaya geçirerek yaratıp duruyor. İşte Rabbiniz olan Allah budur.
Mülk O'nundur. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse nasıl oluyor da
doğru yoldan yüz çeviriyorsunuz?”**¹⁵³

**“Sizi güçsüz bir hâlde yaratan; güçsüzlükten sonra size güç ve-
ren; bunun ardından yine sizi güçsüzlük ve yaşlılık dönemine ulaştı-
ran Allah'tır. O, dilediğini yaratır; çünkü O her şeyi bilen, her şe-
ye gücü yetendir.”**¹⁵⁴

**“Ey insanlar! Eğer öldükten sonra, yeniden dirilme konusun-
da şüphede iseniz, bilin ki Biz sizi topraktan, sonra meni damla-
sından, sonra aşılanmış yumurtadan, sonra da yapısı (önce) belir-
siz (sonra) belirli bir et parçasından yarat-
tık ki size gücümüzü gös-
terelim. Biz dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde bekleti-
riz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağın-
ıza ulaşmanız için sizi bırakırız. Sizden kiminiz (erken) vefât etti-
rilir, kiminiz de ömrünün en düşkün çağına kadar ulaştırılır; öyle
ki, önceden bilirken artık bir şey bilmez hâle gelir. Sen yeryüzünü
de kupkuru ve cansız bir hâlde görürsün; fakat biz üzerine yağmur**

151. Hac, 22/5.

152. Mü'minûn, 23/12-14; bk. Mü'min, 40/67.

153. Zümer, 39/6.

154. Rûm, 30/54.

indirdiğimizde o, hareket eder, kabırır ve her çiftten iç açıcı bitkiler verir.”¹⁵⁵

“Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçim hakları yoktur. Allah, onların ortak koştığı şeylerden uzaktır, çok yücedir!”¹⁵⁶

“Göklerin ve yerin mülkü Allâh’ındır. O dilediğini yaratır, dilediğine kız çocuklar, dilediğine de erkek çocuklar bağışlar.”¹⁵⁷

“Biz kime uzun ömür verirsek, onun yaratılışını (güç ve kuvvetini alarak) tersine çeviririz. Hâlâ akıllarını kullanmayacaklar mı?”¹⁵⁸

Hiz. Peygamber’in hadislerinde anne karnındaki gelişim şöyle belirlenmiştir: “Şüphesiz sizden birinizin oluşumu annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra orada o kadar bir süre içinde alaka (aşılanmış yumurta) olur. Sonra o kadar bir süre içinde mudga (bir parça et) hâline gelir. Sonra melek gönderilir ve kendisine ruh üflenir. Meleğe dört kelime emredilir: Doğacak çocuğun rızkını, yaşama süresini, işleyeceği amellerini, şakî mi (cehennemlik mi?) yoksa saîd mi (cennetlik mi?) olacağını yazması.”¹⁵⁹

Âmir b. Vâsile رضي الله عنه’ın naklettiği hadiste ise şu ilâveler vardır: “(Anne rahmine düşen) spermin (zigot) üzerinden kırk iki gece geçince, Allah ona bir melek gönderir. Ona sûret verir; kulağını, gözünü, derisini, etini ve kemiklerini yaratır. Sonra melek sorar: Erkek mi, yoksa dişi mi olacak, eceli ve rızkı ne olacak? Allah dilediğine hüküm verir ve melek yazar. Sonra melek elinde bu sahife ile çıkar. Emrolunduğunun üzerine ne bir ziyâde ve ne de eksiklik yapmaz.”¹⁶⁰

Huzeyfe bin Esîd el-Gıfârî رضي الله عنه’ın Rasûlullah ﷺ’den bizzat işittim dediği bir hadiste ise 40’ar günlük üç gelişim süreci belirtildikten sonra, kemiklerin teşekkülünden söz edilir ve “Allah bu et parçasının (mudga) yaratılışını tamamlamayı murad ettiği zaman ona bir melek gönderir.” buyrulur. Bundan sonra meleğin, çocuğun cinsiyeti, şakî mi yoksa saîd mi, kısa

155. Hac, 22/5.

156. Kasas, 28/68.

157. Şûrâ, 42/49.

158. Yâsîn, 36/68.

159. Buhârî, Bed’ül-Halk, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünne, 16; Tirmizî, Kader, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 10.

160. Müslim, Kader, 3; İbn Mâce, Mukaddime, 7; Ahmed bin Hanbel, II, 176.

boyu mu, uzun boyu mu, rızkının ve ecelinin eksik mi, fazla mı, yine çocuğun sağlıklı mı yoksa hastalıklı mı olacağı hususlarını yazacağı belirtilir.¹⁶¹

Buhârî'nin kaydettiği, Ebû'l-Ahvas'ın A'meş'ten, onun Zeyd bin Vehb'den, onun da Abdullah ra'ten rivâyet ettiği bir hadiste rûhun üflenmesi şöyle zikredilir: “Sizden birinizin yaratılışı anne karnında kırk günde toplanır. Sonra bunun gibi bir sürede alaka, bunun gibi bir sürede mudga olur. Sonra Allah meleği gönderir. Meleğe şu dört şeyi yazması emredilir: Ameli, rızkı, eceli, saîd mi şakî mi olacağı. Sonra ona ruh üflenir.”¹⁶²

Sonuç olarak yukarıdaki âyet ve hadislerle göre, çocuğa ana karnında oluşum devresinde iken bir hayat programının yükletildiği ve onun biyolojik yaratılışında kader programının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Hz. Peygamber sa'ın ömür boyu cennete girmeye sebep olan amelleri işleyip sonunda cennete bir arşın kalmışken cehenneme götüren amelin, sonucunu değiştirebildiğini; ömür boyu, cehenneme götürecektir amelleri işleyip, sonunda cennete götüren bir amel yüzünden cennete girilebileceğini ve bunun anne karnında yazılan bu program nedeniyle böyle olduğunu belirtmesi üzerine,¹⁶³ bir sahâbi; kader programımız yazıldığına göre amel etmemiye ne gerek var? diye sorunca, Allah elçisi şöyle buyurmuştur: “Amel edin! Herkese imkân verilmiştir. Saâdet ehline (programı saîd yazılanlar) saâdet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Şekâvet ehline (şakî yazılanlar) ise şekâvet ehlinin ameli kolaylaştırılır”, sonra şu âyeti okudular:

“Kim Allah yolunda harcar ve O'ndan korkar, Ve en güzel olan İslâm inancını tasdik ederse, Biz onu en kolay olana muvaffak kılarız. Fakat kim de cimrilik eder ve Allâh'a ihtiyâcı olmadığını iddiâ eder ve engüzel olan İslâm inancını yalanlarsa, Biz de onu en zor olana sürükleriz.”¹⁶⁴

55-56. âyetlere göre, kıyâmet günü yeniden diriltilecek suçlular dünyada çok kısa bir süre kaldıklarını sanırlar. İlim ve îman sahibi olan peygamberler, melekler ve mü'minler, onlara dünyada geçirdikleri ömrü ve kabirde kaldıkları süreyi şöyle hatırlatırlar. “Siz öldükten sonra, Allâh'ın zamanını belirlediği yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte sizin inkâr ettiğiniz yeniden dirilme günü budur. Fakat siz bunu bilmiyor ve inkâr ediyordunuz!” derler.

161. Bk. Müslim, Kader, 4; Ahmed bin Hanbel, I, 374, III, 397.

162. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6.

163. Bk. Buhârî, Bed'ü'l Halk, 6; Müslim, Kader, 1.

164. Leyl, 92/5-10.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allâh’ın onları bir araya toplayacağı gün, sanki onlar sadece gündüzün, görüşüp tanıştıkları bir saati kadar dünyada kaldıklarını sanırlar. Allâh’ın huzûruna çıkmayı yalanlayıp, doğru yolu tutmamış olanlar, en büyük ziyâna uğramışlardır.”**¹⁶⁵

57. âyette, kıyâmet günü zâlimlerin ileri sürecekleri özürlerin kabul edilmeyeceği, artık onlardan Allâh’ı hoşnut edecek şeyleri yapmaları da istenmeyeceği bildirilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir de: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih ne zaman?’ diyorlar? De ki: O fetih günü gelince, şimdi inkâr edenlere o zaman inanmaları bir fayda sağlamaz ve onlara göz de açtırılmaz.”**¹⁶⁶

“O gün zâlimlere özür dilemeleri yarar sağlamaz. Artık lânet de onların, kötü yurt da onlarındır.”¹⁶⁷

“O gün (kâfirlerin) konuşamayacağı bir gündür. Onlara izin de verilmez ki, özür dilesinler! O gün, gerçeği yalanlayanların vay hâline!”¹⁶⁸

“O gün her ümmetten birer şâhit göndereceğiz, artık o inkâr edenlere söz hakkı verilmeyecek, onların özür dilemeleri de istenmeyecek.”¹⁶⁹

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

58- Andolsun ki, Biz bu Kur’ân’da insanlar için her türlü misâli vermiştizdir. Şayet sen onlara bir mûcize getirsen de, o inkâr edenler kesinlikle şöyle diyeceklerdir: “Siz ancak asılsız, boş şeyler ortaya atmaktasınız!”

165. Yûnus, 10/45.

166. Secde, 32/28-29.

167. Mü’min, 40/52.

168. Mürselât, 77/35-37.

169. Nahl, 16/84.

59- İşte Allah hakkı tanımayanların kalplerini böyle mühürler.

58-59. âyetlerde, Kur'ân'da hertürlü örneğin verildiği, buna rağmen inkârda ısrar edenlere her türlü mucize gösterilse bile, bir bahane bulup îmân etmeyecekleri, Allah Teâlâ'nın gerçeği kabul etmek istemeyenlerin kalplerini bu sebeple mühürleyeceği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Düşünüp öğüt alsınlar diye Biz bu Kur'ân'da sözü çeşitli şekillerde açıkladık. Fakat bu, onların nefretini artırmaktan başka bir şey sağlamıyor.”**¹⁷⁰

“Hiç şüphesiz, inkâr edenleri azap ile uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir; îmân etmezler. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerine de bir perde inmiştir. Onlara büyük bir azap vardır.”¹⁷¹

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

60- Şimdi sen sabret. Çünkü Allâh'ın vaadi gerçektir. Sakın iyice îmân etmemiş olanlar, seni gevşekliğe sevk etmesin!

60. âyette, Hz. Peygamber'in Mekke müşrikleri karşısında sabredip dik duruşunu sürdürmesi ve onların kendisi hakkında, istedikleri şekilde yön verebileceklerini düşünmelerine fırsat vermemesi istenmektedir.

Bu âyet, Mekke'de hicretten önce müşriklerin Hz. Muhammed'i ve as-hâbını ne derece tedirgin etmekte olduklarını gösterir. İsrâ sûresinde benzer baskı şöyle belirtilmiştir: **“Onlar neredeyse seni yurdundan çıkarmak için tedirgin edecekler! Ancak o takdirde kendileri de senin arından (orada) pek az kalabilirler.”**¹⁷²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte bütün bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir! Çünkü bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. Artık sabret! Çünkü güzel sonuç takvâ sahiplerinindir.”**¹⁷³

170. İsrâ, 17/41.

171. Bakara, 2/6-7.

172. İsrâ, 17/76.

173. Hûd, 11/49.

“Sen sabret, çünkü Allâh’ın vaadi gerçektir. Günahından dolayı istiğfâr et ve akşam sabah Rabbine hamd ile tesbih et!”¹⁷⁴

“Sen şimdi sabret! Çünkü Allâh’ın vaadi gerçektir. İster onların başına geleceğini söylediğimiz azâbın bir kısmını sana gösterelim, ister seni daha önce vefât ettirelim (sonuç değişmez). Çünkü onlar, sonunda Bize döndürölüp getirileceklerdir.”¹⁷⁵

Ebû Yahyâ’nın rivâyetine göre Hz. Ali sabah namazını kıldırırken Hâri-ciler’den biri, yüksek sesle, **“Andolsun eğer ortak koşarsan amelin boşa çıkar ve ziyâna uğrayanlardan olursun.”¹⁷⁶** âyetini okumuş. Hz. Ali de, yukarıdaki 30/60, **“Sabret, Allâh’ın verdiği söz gerçektir. İnanmayanlar seni telaşa düşürmesin!”** âyetini okuyarak cevap vermiştir.¹⁷⁷

174. Mü'min, 40/55.

175. Mü'min, 40/77.

176. Zümer, 39/65.

177. Taberî, Câmiu'l-Beyân, XXI, 59.

سُورَةُ لُكْمَانَ

LOKMÂN
SÛRESİ

Lokmân sûresi Mekke döneminde inmiştir. 34 âyettir. 27-29. âyetlerin Me-dîne'de indiği nakledilmiştir. Sûrede, başlıca: Lokmân عليه السلام ve onun oğluna olan öğütleri, Mekke müşriklerinin boş sözlerle inananları yanıltmaya çalışması, tevhid inancının akla ve insan yaratılışına uygun oluşu, yer ve göklerin ibretli olayları, Allâh'ın ilminin genişliği gibi konular anlatılır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN VE HİKMET, HİDÂYET, İHSAN SÂHİPLERİ,
BOŞ SÖZLE ŞAŞIRTMAK, BÜYÜKLÜK TASLAMAK,
İYİLERİN MÜKÂFATI, GÖKLERİN DİREKSİZ
YARATILMASI, DAĞLAR, CANLILAR,
BİTKİLERDE ÇİFT YARATILIŞ**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْم ﴿١﴾ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ
﴿٣﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ
﴿٤﴾ أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾
وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ
وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٦﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا
وَلَّى مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَن فِي أُذُنِهِ قِرَافٌ ۚ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ
أَلِيمٍ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ النَّعِيمِ ﴿٨﴾
خَالِدِينَ فِيهَا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ خَلَقَ السَّمَوَاتِ
بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ۚ وَآلَقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا
مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ ۚ وَانزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ
﴿١٠﴾ هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۚ بَلِ الظَّالِمُونَ
فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۙ ﴿١١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İşte bunlar, hikmet dolu kitabın âyetleridir.

3- Güzel davrananlar için bir yol gösterici rehber ve bir rahmet olarak (indirilmiştir).

4- O kimseler namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler ve onlar âhiret gününe kesin olarak îmân ederler.

5- İşte bunlar, Rab'lerinden gelen bir hidâyet üzeredirler ve kurtuluşa erecek olanlar da işte bunlardır.

6- İnsanlar arasında öyleleri vardır ki, halkı bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve dinle alay etmek için boş söz ve eğlenceleri satın alır. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

7- Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, sanki onları hiç işitmemiş, kulaklarında bir ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen ona can yakıcı bir azâbı müjdele!

8- Şüphesiz îmân edip, iyi ameller işleyenler için ise, nîmetlerle dolu cennetler vardır.

9- Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır. Bu, Allâh'ın gerçek bir vaadidir. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

10- O, gökleri gördüğünüz gibi direksiz olarak yarattı. Yeryüzüne de sizi sarsmaması için sâbit dağlar yerleştirdi ve orada her türlü canlıdan üretti. Biz gökten de bir su indirdik ve yeryüzünde her güzel çiftten bitkiler yetiştirdik.

11- İşte bunlar Allâh'ın yarattıklarıdır. Allah'tan başkaları neyi yarattıysa gösterin bakalım bana! Doğrusu o zâlimler, apaçık bir sapıklık içindedirler.

1-5. âyetlerde hikmet dolu Kur'ân-ı Kerîm'in güzel davrananlara doğru yolu gösteren bir rehber ve bir rahmet olarak indirildiği, güzel davrananların da namazını kılan, zekât veren ve âhirete inanan kimseler olduğu belirtilir. İlk âyette geçen (Elif-Lâm-Mîm) hurûf-ı mukattaa adını alır ve kesin

olarak anlamı bilinmez. Bâzı sûre başlarında yer alan bu gibi harfler birer rumuz olup, söze başlamada ilk âyet olarak zikredilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerinizin derdine bir şifâ ve mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.”**¹ **“O mü'minler ki namazlarını dosdoğru kılarlar, zekâtlarını verirler ve âhirete de kesin olarak inanırlar. Biz, âhirete îmân etmeyenlere işlerini süslü gösterdik. Bu yüzden onlar şaşkınlık içinde bocalayıp dururlar!”**²

Kur'ân'ın hikmetle dolu olması: Hikmet sözlükte yarar, maslahat, eşyanın gerçeğini olduğu gibi bilmek ve gereğince amel etmek anlamlarına gelir. Fıkıh usûlü ilminde hikmet; “hükmün meyvesi” yani şer'î hükmün uygulanması sonucunda ortaya çıkacak olan maslahatı ifâde eder.³ Usûlde maslahat; yalnız iyi ve yararlı şeyler için değil, genel anlamda “celb-i menâfi' ve def'-i mefâsid (yarar sağlamak ve zararı kaldırmak)” anlamında kullanılmıştır. Şer'î hükümler hikmetler sebebiyle konulmuştur. Ancak bu hükümler hikmetler üzerine değil, illetler üzerine binâ edilmiştir. Bu yüzden hikmetle illet arasında birtakım ayrılıklar vardır. İlet gerektirici (mûcib) olduğu hâlde, hikmette bu nitelik yoktur.⁴ Mesela, yolcunun namazı kısaltarak kılmasının illeti “mücerred yolculuk (sefer)”, hikmeti ise “güçlük”tür. Yolcu güçlükle karşılaşmasa da namazını kısaltabilir. Burada güçlük hâli illet yapılsaydı, yolculuk dışındaki güçlük durumlarında da namazı kısa kılmak söz konusu olurdu ki, bu takdirde maksadı aşan bir sonuç ortaya çıkardı. Buna göre hikmetin olmaması, hükmün varlığını ortadan kaldırmaz.⁵ Hikmet çoğu kere subjektif bir nitelik taşıdığı hâlde, illet objektif niteliklidir.

KURTULUŞA EREN MÜ'MİNLERİN SIFATLARI

Yukarıdaki âyetlere göre aşağıdaki dört esasa uyan mü'minlerin korktuklarından emin, umduklarına nâil olacakları müjdelenmiştir: Bunlar önceki peygamberlerden ve ümmetlerinden de istenen güzel hasletlerdir.

1- İyilik etmek ve iyi davranmak: Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde geçen “ihسان” terimi, farz emirlerin de üstünde “iyilik yapmak, iyi davranmak, en güzel davranışı göstermek” anlamlarında kullanılır. Yukarıdaki âyette

1. Yûnus, 10/57.

2. Neml, 27/3-4.

3. Gazzâlî, el- Mustasfâ, Beyrut, 1324, II, 332.

4. Kerhî, Usûl, Kahire, t. y, s. 118.

5. Kerhî, age, s. 118.

ihşan derecesi, takvâdan üstün olduğu için, (Bakara 2/2'den farklı olarak) "rahmet" eklenmiştir.

İhşan, kötülük edene bile iyilikle karşılık vermektir. Başka bir deyişle "adâlet" farzları, "ihşan" ise mendup ve müstehapları yerine getirmektir. Çünkü farzlarda meydana gelebilen eksikler sünnet ve menduplarla tamamlanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Şüphesiz ki Allah adâleti, iyilik yapmayı ve yakınlarla (muhtaç oldukları şeyi) vermeyi emreder; çirkin işleri, kötülük ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."**⁶

"Allah yolunda harcayın, kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın ve iyilik edin, yaptığınızı güzel yapın. Çünkü Allah, iyilik eden ve işini güzel yapanları sever."⁷ **"Bir zamanlar İsrâiloğulları'ndan: 'Yalnız Allâh'a kulluk edin, anaya-babaya, yakınlarla, yetimlere ve yoksullara iyilik edin ve insanlara güzel söz söyleyin; namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin!' diye kesin söz almıştık."**⁸

"Allah sana nasıl iyilikte bulunduyorsa, sen de iyilikte bulun! Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma, çünkü Allah bozguncuları sevmez!"⁹

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, bir gün Allâh'ın Rasûlü insanların da bulunduğu bir yerde iken Cebrâil ؑ gelmiş ve bâzı sorular sormuştu. Bunlardan "İhşan nedir?" sorusuna Hz. Peygamber şu cevabı vermiştir: "İhşan; Allâh'ı görüyormuş gibi O'na ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, O seni görmektedir."¹⁰ "Allah, her şeyin, ihşan üzere yapılmasını yazmıştır. Buna göre, hayvanı öldürme ve kesmeyi bile güzel yapınız. Sizden biriniz bıçağını iyi bilesin ve boğazlayacağı hayvanı rahat ettirsin."¹¹ Diğer yandan insanlara yapılacak iyiliğin de, en güzel biçimde yapılması ihşan derecesinde bir iyilik olur. Hadiste: "Sizden biriniz kendisi için sevdiğini, kardeşi için de sevmedikçe gerçek mü'min olmaz." buyrulurken en güzel davranışın ölçüsü bildirilmiştir.¹²

6. Nahl, 16/90. İhşân için bk. Bakara, 2/112, 195; Mâide, 5/85; A'râf, 7/56; Nahl, 16/90, 128; Hac, 22/37; Ankebût, 29/69; Zâriyât, 51/16-19.

7. Bakara, 2/195.

8. Bakara, 2/83.

9. Kasas, 28/77.

10. Bk. Buhârî, Tefsir, 31/2, İman, 37; Müslim, İman, 57.

11. Müslim, Sayd, 57; Ebû Dâvûd, Edâhî, 12; Tirmizî, Diyât, 14; Nesâî, Dahâyâ, 22, 26, 27.

12. Buhârî, İman, 7; Müslim, İman, 71, 72; Tirmizî, Kıyâmet, 59; Nesâî, İman, 19, 33.

2- Namaz kılmak: Bir âyetle şöyle buyrulur: **“O takvâ sahipleri gay-ba îmân ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiği-miz rızıktan Allah yolunda harcarlar.”**¹³

Namazın İslâm'dan önceki semâvî dinlerde de emredildiği, Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli âyetlerinde haber verilir. Kendilerine ve ümmetlerine namazın farz kılındığı bildirilen peygamber ve ümmetlerini şöyle sıralayabiliriz:

a) Hz. İbrahim: İbrahim عليه السلام eşi Hacer ve oğlu İsmâil'i Hicaz'a götürüp bıraktığı sırada Yüce Allâh'a duâ ederek: **“Ben soyumdan bir bölümünü, namazı kılmaları için senin Kutsal Evi'nin yanında, tarıma elverişsiz bir vâdide bıraktım.”**¹⁴ diye duâ etmişti. Yine o, çocukları için de şöyle duâ etmiştir: **“Ey Rabbim! Beni ve çocuklarımı namazı kılanlardan eyle.”**¹⁵ Kur'ân'da, Hz. İbrahim'e bir başış olarak İshak ve Yâkub'un verildiği bildirildikten sonra bütün bunlara iyilik yapmanın, namazı kılmanın ve zekâtı vermenin vahyedildiği haber verilmiştir.¹⁶

b) Lokmân عليه السلام: O, oğlu Sârân'a: **“Ey Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret ve kötülükten vazgeçirmeye çalış ve başına gelene sabret. Bütün bunlar kararlılıkla yapılmaya değer işlerdir!”**¹⁷ diye öğüt vermiştir.

c) İsrâiloğulları'ndan “namaz kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz” diye söz alınması.¹⁸

d) Hz. Mûsâ'ya Sînâ dağında ilk vahiy gelişinde: **“..bana kulluk et ve beni anmak için namazı kıl.”**¹⁹ buyurulmuş, daha sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn'a hitâben de: **“Siz ikiniz Mısır'da kavminiz için birtakım evler hazırlayın, evlerinizi merkez (kıble) edinin, namazı kılın.”**²⁰ buyurulmuştur.

e) Hz. Şuayb'ın namazından söz edilmesi.²¹

f) Hz. İsmâ'nın bebek yaşta bir mucize olarak namazdan söz etmesi. O beşite iken konuşup şöyle demişti: **“Ben gerçekten Allâh'ın kuluyum. O,**

13. Bakara, 2/3.

14. İbrâhim, 14/37.

15. İbrâhim, 14/40.

16. Enbiyâ, 21/72, 73.

17. Lokmân, 31/17.

18. Bakara, 2/83.

19. Tâhâ, 20/14.

20. Yûnus, 10/87.

21. Hûd, 11/87.

bana kitap verdi ve beni peygamber seçti. Nerede olursam olayım, beni kutsadı ve yaşadığım sürece, bana namazı ve zekâtı emretti.”²²

g) Hz. Meryem’e namazın emredilmesi. Kur’ân’da Hz. Meryem’e hitâb edilerek şöyle buyurulmuştur: **“Ey Meryem! Bütün kalbinle Rabbine bağlan. Secde et ve rükû edenlerle birlikte rükû et!”²³** Bütün bunlar, namazın İbrâhimî dinlerin ortak ibadeti olduğunu göstermektedir.

Mekke döneminin başlangıç yıllarında Cebrâil ﷺ, Hz. Muhammed’e gelerek, onu vâdi tarafındaki Akabe denilen yere götürmüş, orada fışkıran su ile önce Cibrîl sonra Hz. Peygamber abdest almış ve birlikte iki rekât namaz kılmışlardı. Hz. Peygamber sevinçli bir hâlde eve gelmiş ve eşi Hz. Hatice’yi de oraya götürmüş, birlikte abdest alarak iki rekât namaz kılmışlardı.²⁴

Hicretten bir buçuk yıl kadar önce Hz. Peygamber Mekke’de iken gerçekleşen Mîraç gecesinde de beş vakit namaz farz kılınmıştır.

3- Zekât vermek: Kur’ân-ı Kerîm’de zekât için “zekât, sadaka, infak, hak” gibi kelimeler kullanılır. Ancak bunlardan son üç tanesi aynı zamanda nâfile sadakaları da içine alır. 30 kadar âyette zekât kelimesi bizzat kullanılır ve pek çoğunda “Namazı kılınız, zekâtı veriniz” şeklinde namaz emri ile birlikte zikredilir.

İslâm’dan önceki dönemde malı biriktirip zekâtını vermeyen kitap ehli şöyle kınanır:

“Ey îmân edenler! Şüphe yok ki, Yahudi hahamlarının ve Hristiyan râhiplerinin birçoğu, insanların mallarını haksız yere yerler. Allah yolundan saptırırlar. Altın ve gümüşü biriktirip, Allah yolunda harcamayanları acıklı bir azap ile müjdele! O gün o altın ve gümüşlerin üstü, cehennem ateşinde kızdırılıp, bunlarla alınları, yanları ve sırtları dağlanacak. İşte bu, kendiniz için saklayıp biriktirdiğiniz şeydir. Haydi, tadın bakalım şu biriktirdiğinizin tadını, (denilecek).”²⁵

Âyetteki biriktirilen (kenz) ve kıyâmet günü kişiyi sıkıntıya düşürecek olan mal, zekâtı verilmeyen servet olarak tefsir edilmiştir. Zekâtı verilen tasarruflar kenz niteliğinde sayılmaz.

Namaz kılanların ve takvâ sahiplerinin vasıfları açıklanırken genel bir ifâdeyle, **“Onların mallarında isteyen ve isteyemeyen ihtiyaç sahipleri**

22. Meryem, 19/30, 31.

23. Âl-i İmrân, 3/43.

24. Komisyon, İlmihal, TDV yayını, I, 219.

25. Tevbe, 9/34-35.

için bir hak vardır.”²⁶ buyrulur. Nitekim bir gün Allâh'ın Rasûlü, kıyâmet gününde yoksulların zekâtını vermeyen varlıklı kimselerden hak isteyeceklerini belirttikten sonra yoksullara, “**Yüce Allah, bugün İzzet ve Celâlim hakkı için sizi kendime yaklaştıracam, onları ise rahmetimden uzaklaştıracam, buyuracak.**” dedikten sonra, yukarıdaki Zâriyat sûresinin 19. âyetini okumuştur.²⁷

Yine Kur'ân'da Tevrat'a uyan İsrâiloğulları'na şöyle seslenilir: **“Namazı kılın, zekâtı verin ve rukû edenlerle birlikte rukû edin!”**²⁸ Hz. İsa'nın daha beşikte konuşurken şöyle dediği nakledilir: **“Rabbim bana, hayatta olduğum sürece namazı ve zekâtı emretti.”**²⁹

4- Âhiret gününe inanmak: Âhiret son ve sonra olan demektir. Kıyâmet kopması, kıyâmet günü, zelzele saati denilen son günde hiçbir canlı kalmayacak ve yeniden dirilme ile yeni yaşam başlayacaktır. Artık herkes dünyada yaptıklarının karşılığını bulacağı yeni bir âlemde yerini alacaktır. Âhiret inancı bütün semâvî dinlerin bildirdiği ortak inançtır. İlk kez yaratıp yaşatanın, ikinci kez diriltmesinin güç olmayacağı açıktır. Kıyâmetin kopması ve yeniden dirilme Kur'ân'ın pek çok yerinde vurgulanır.³⁰

Âhiret inancı, îmân esaslarından olup, genellikle Kur'ân-ı Kerîm'de Allâh'a îmanla yan yana zikredilmiştir. Âhiret inancı olmayan kimse dinin sınırları dışına çıkar. Bu şekilde inanç bozukluğu olan kimselerle ilgili olarak Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Kim Allâh'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse o tam olarak sapmıştır.”**³¹

Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde dünya hayatının geçici, âhiretin ise kalıcı olduğuna, insanların bu geçici hayatın zevk ve aldatmacalarına kapılmaması gerektiğine vurgu yapılır. Bununla birlikte âhiret, dünya hayatında kazanılacağı için, dünyanın da ihmâl edilmemesi gerektiğine dikkat çekilir. Âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz bu dünya hayatı geçici bir eğlencedir. Âhiret ise gerçekten kalınacak bir yurttur.”**³² **“Âhiret hayatı daha hayırlı ve daha sürekli olduğu hâlde, siz dünya hayatını tercih**

26. Meâric, 70/25; Zâriyât, 51/19.

27. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, II, 62.

28. Bakara, 2/43.

29. Meryem, 19/31.

30. Bk. Bakara, 2/3; 39/68; 30/27; 36/79; Mü'min, 40/57; Nâziât, 79/27.

31. Nisâ, 4/136.

32. Mü'min, 40/39.

ediyorsunuz.”³³ “Allâh’ın sana verdiğiinden âhiret yurdunu iste, fakat dünyadan da nasibini unutma.”³⁴

Kur’ân’da öldükten sonra dirilmeye dâir pek çok âyet vardır. **“Yaratılışı başlatan, sonra da, onu yenileyen O’dur. Bu, O’nun için çok kolaydır.”³⁵ “De ki: Onları ilk defa yaratan diriltecektir. Çünkü O, her türlü yaratmayı bilir.”³⁶ “Elbette gökleri ve yeri yaratmak insanları (öldükten sonra) yaratmaktan daha büyüktür. Fakat insanların çoğu bilmezler.”³⁷**

Mü’min için müjde, münkir için korkularla dolu olan âhiret hayatına inanmak, insanın dünya hayatını düzene sokan en büyük etkindir. Kalbinde Allah sevgisi ve âhiret inancı olan kimse, her işinin yazıcı meleklerce tespit edildiğini de bilir. Bu inanç onun kötülük işlemesine engel olur.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ
وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٦﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ
مُستَكْبِرًا ۚ كَانَ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِى أُذُنَيْهِ وَقْرًا ۚ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾

6- İnsanlar arasında öyleleri vardır ki, halkı bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve dinle alay etmek için boş söz ve eğlenceleri satın alır. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

7- Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, sanki onları hiç işitmemiş, kulaklarında bir ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen ona can yakıcı bir azâbı müjdele!

6-7. âyetlerde bilgisiz, inatçı ve kibirli müşriklerin özellikleri şöyle sıralanır: a) İnsanları boş sözlerle Allah yolundan çevirmeye çalışırlar. b) Allâh’ın âyetleri ile alay ederler. c) Yanlarında Allâh’ın âyetleri okunsa, kibir ve inatları yüzünden duymaz ve böbürlenerek dönüp giderler. d) Bunlar için can yakıcı bir azap vardır.

33. A’lâ, 87/16, 17.

34. Kasas, 28/77.

35. Rûm, 30/27.

36. Yâsîn, 36/79.

37. Mü’min, 40/57; Nâziât, 79/27.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnkâr edenler dediler ki: ‘Bu Kur’ân’ı dinlemeyin, okunurken dinlenmesini engellemek için gürültü yapın!’ Biz o inkâr edenlere şiddetli bir azap tattıracağız ve onları yaptıklarının en kötüsüyle cezâlandıracağız. İşte bu, Allah düşmanlarının cezâsı olan ateştir. Âyetlerimizi inkâr etmelerinden dolayı, onlara içinde sürekli kalacakları cehennem yurdu vardır.”**³⁸

“O, kendisine okunan Allâh’ın âyetlerini işitir de, sonra onları sanki hiç işitmemiş gibi büyüklük taslayarak küfründe ısrar eder! İşte onu can yakıcı bir azapla müjdele! O, âyetlerimizden bir şey öğrendiğinde hemen bunları küçümseyip alay konusu yapar. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.”³⁹

Yukarıdaki 31/6. âyette “lehve’l-hadîs (eğlence sözü)”, Abdullah bin Mes’ud’a göre “şarkı”, Hasan el-Basri’ye göre ise, “şarkı ve çalgı” anlamına gelir. Bu sebeple aşağıda İslâm’ın düğün, şarkı ve eğlence konusuna yaklaşımı hakkında bilgi vereceğiz.

Buradaki eğlence sözü; daha geniş anlamda; insanı oyalayan, işinden alıkoyan sözler, alırsız hikâye, masal, roman ve târihî görüntülü efsaneler, güldürü sözleri gibi eğlendirici sözler olarak açıklanmıştır. Mekke döneminde, Nadr bin Hâris ticaret için İran’a gidiyor, oradan Acemlerin hikâyelerini, efsane kitaplarını getirip Kureyş müşriklerine okuyarak şöyle diyordu: “Muhammed ﷺ size, Âd ve Semûd hikâyelerini anlatıyor. Ben de Acem ve Rum masallarını (yani Rüstem, İsfendiyar, Kisra masallarını) okuyorum.” Böylece onları eğlendirir ve Kur’ân dinlemelerine engel olurdu. İşte yukarıdaki 6. âyetin inme sebebi budur.⁴⁰

İSLÂM'DA EĞLENCE VE DÜĞÜN

İslâm’ın evrensel mesajı, insan hayatının bütün devrelerini kapsar. Doğum öncesi, çocukluk, gençlik, evlenme, aile yuvası içinde sevinçli ve ya üzüntülü bütün yaşama devreleri için İslâm’ın öğretimi ve getirdiği hayat tarzı vardır.

Üzüntülü ve sıkıntılı günlerinde kadere teslim olmakla teselli ve sükûnet bulan mü’min, sevinç ve neşe günlerinde de bunun dışı yansıması olan nezih eğlenceye meyillidir. İnsan hayatında sevincin sembolü olan iki vakit önemlidir. Evlenme merasimi ve bayramlar. Sahâbe devrinde de bu iki

38. Fussilet, 41/26-28.

39. Câsiye, 45/8-9.

40. Bk. Kurtubî, Câmi’, XIV, 251; İbn Kesîr, Tefsir, V, 377; Elmalılı, Azim bas., VI, 268.

sevinç zamanında sevinç belirtisi olarak genç kızların şarkı söylediği ve deflere vurulduğu görülür.

Hz. Peygamber ve ashâb-ı kirâmın düğün ve bayram eğlencesi ile ilgili uygulama örnekleri vardır. Hadiste şöyle buyrulur: “*Nikâhı ilan edin. Onu mescidlerde kıyın ve onun üzerine deflere vurun.*”⁴¹

Hz. Âişe, Es'ad bin Zürrare'nin yetim kalmış kızı Fârîga'yı himâyesine alıp büyüttü. Evlenme çağına gelince onu Ensâr'dan bir gençle evlendirdi. Gelini, koca evine götürenler arasında bulunan Hz. Âişe şöyle der: “*Döndüğümüzde, Allâh'ın Rasûlü bize; erkek tarafının bizi nasıl karşıladığını ve neler konuşulduğunu sordu. Ben de “selâm verdik, hayır ve bereket diledik” dedim. Allah elçisi; “Ey Âişe sizin eğlenceniz yok mu? Ensâr eğlenmeden (oyundan) hoşlanır.” buyurdu. Şurayk'ın rivâyeti şöyledir: “Ey Âişe! Gelinle birlikte def çalıp şarkı söyleyecek bir câriye gönderseydin.”*”⁴²

Rubeyye binti Muavviz ؓ'dan şöyle dediği nakledilmiştir: “*Ben evlendiğim zaman, Rasûlullah ؐ evimize geldi. Bu sırada câriyelerimiz def çalıp, mersiyeler söylemeye başladılar. İçlerinden birisi; “Bizim aramızda yarın olacakları bilen Peygamber var.” anlamında bir mısra okudu. Bunun üzerine Hz. Peygamber; “Bunu bırak (böyle söyleme), söylemekte olduğun diğer şeyleri söyle. Çünkü yarın olacakları bilen ancak Allah'tır..”*”⁴³

Yukarıdaki hadisler nikâhın def ve ifâdeleri meşrû olan bâzı şarkılarla ilanının mübah olduğunu gösterir.

Hz. Peygamber ؐ'in düğün cemiyetinde olduğu gibi, bayram günlerinde veya bâzı sportif gösteriler sırasında da nezih eğlenceyi müsamaha ile karşıladıklarını görüyoruz. Aşağıdaki uygulamalar bunu gösterir.

Yine Hz. Âişe anlatır: “*Bir gün Allâh'ın Rasûlü benim yanıma girdi. Yanımda iki de câriye vardı. Buas günü şarkısını söylüyorlardı. Rasûlullah ؐ yatağa uzandı ve yüzünü öbür yana çevirdi. Bu arada babam Ebûbekir de yanıma girdi ve beni azarlayarak; “Rasûlullâh'ın yanında şeytan çalgısını mı çalıyorsunuz?” dedi. Rasûlullah ؐ ona dönerek; “Onları bırak Ey Ebûbekir, her toplumun bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır.”*”⁴⁴ buyurmuştur.

41. Tirmizî, Nikâh, 6.

42. İbn Mâce, Nikâh, 21; Ahmed bin Hanbel, IV, 78.

43. Buhârî, Tefsir-i Ra'd, 1; Tirmizî, Nikâh, 6; İbn Mâce, Nikâh, 21; bk. İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, XI, 108; Ahmed bin Hanbel, II, 52.

44. Buhârî, İdeyn, 3; İbn Mâce, Nikâh, 21; İbn Hanbel, VI, 187.

Hız. Âişe, Hız. Peygamber'le birlikte seyrettiğı bir spor oyununu şöyle anlatır: "Bir bayram günüydü. Sudanlılar Mescid-i Nebvî'de kılıç kal-kan oyunu oynuyorlardı. Ben istedim, ya da Rasûlullah ﷺ; "Bakmayı arzu ediyor musun?" buyurdu. Ben de, "Evet isterim" dedim. Beni arkasında durdurdu, yanağına yanağı üzerinde idi. Oyuncuları; "Haydin Erfideoğulları, göreyim sizi!" diyerek teşvik ediyordu. Ben usanıncaya kadar baktım. Bana "Yeter mi?" buyurdu. "Evet" dedim. "O hâlde içe-riye git" buyurdu."⁴⁵

Yukarıdaki ilk hadîse göre, şarkı söylemek câiz olmasaydı, Rasûlullâh'ın evinde söylenmez, ya da Allâh'ın Rasûlü'nün bunu açıkça men etmesi gerekirdi. Hız. Ebûbekir'in karşı çıkması, Hız. Peygamber'in dinlenme saatinde rahatsız edilmesi ve bunu edebe aykırı görmesinden dolayı olmalıdır.

İslâm'da Şarkı, Türkü ve Çalgı Sesinin Hükümü

İslâm fıkhrında, şarkı söylemek ve insanı duygulandıran veya insana hü-zün veren bâzı sözleri belirli bir makâma uygun biçimde okumak anlamını ifâde etmek üzere "teganni" terimi kullanılır. Bâzı sözleri makamlı söylemede esas olan tabiattaki tabii seslerdir. İnsanın da yaratılıştan bu seslere meyli vardır. İnsanoğlu, fıtratı gereğı güzel sestem hoşlanır, sevinç, keder, sıkıntı ve şaşkınlık sırasında ona yönelir. Nitekim, küçük çocuk annesinin güzel sesle söylediğı ninni ile sükûnet bulur ve uykuya dalar. Hayvanların kendi cinsleriyle iletişimi teganniye benzer seslerle olur. Birçok kuşun sesi gerçek mûsikî gibidir.

Evrensel bir din olan İslâm'ın mûsikîye ve tegannili sözlere mutlak olarak karşı çıkması söz konusu olamazdı. Bu yüzden İslâm mûsikî ve teganni için birtakım sınırlar belirlemiş, meşrû olanla olmayanın arasını ayırmıştır.

Kitap ve sünnette nefsi azdıran ve beraberinde haramı getiren şarkı ve çalgı âletleri ile ilgili kınayıcı ifâdeler yer alır. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **"İnsanlardan kimi vardır ki, bilgisizce (insanları) Allâh'ın yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için eğlence sözleri satın alırlar. İşte onlara küçük düşürücü bir azap vardır."**⁴⁶ Abdullah bin Mes'ud ؓ bu âyetteki "lehve'l-hadîs (eğlence sözleri)" ifâdesine "şarkı", Hasan el-Basrî ise "şarkı ve çalgı" anlamı vermiştir.⁴⁷

45. Buhârî, İdeyn, 2, Cihad, 81; Müslim, İdeyn, 19.

46. Lokmân, 31/6.

47. Bk. Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân, XIV, 251; İbn Kesîr, Tefsir, V, 377.

Allah Teâlâ şeytana hitâb ederek şöyle buyurur: **“Onlardan gücünün yettiğini sesinle yerinden oynat.”**⁴⁸ Bu âyetteki “ses (savt)” ten maksat Abdullah bin Abbâs ve Mücâhid’e göre; şarkı, çalgı ve oyundur.⁴⁹

Şarkıya ve çalgı âletlerine düşkünlüğü kötüleyen çeşitli hadisler nakledilmiştir. Ancak bu hadislerin insanı fuhuş, içki ve zinâyâ düşürebilen nite-likteki şarkı, türkü ve eğlenceleri kastetmesi yanında, bir bölümünün de za-yıf hadisler olduğunu görmekteyiz.

Hanefilere göre fuhuş ve günahı beraberinde getiren teganni câiz de-ğildir. Son devir fakihlerinden İbn-i Âbidîn (ö. 1252/1836) bu konuda şöyle de-miştir: “Haram olan teganni bir erkeğin veya diri olan bir kadının yahut şa-rabın heyecan uyandıran niteliklerini anlatan şarkı türü sözcüklerle, müslü-man veya zimmiyi (ehl-i kitap tebea) hicveden sözlerdir. Ancak bu gibi sözleri sırf şiir söylemek veya fesahat ve belâgatini göstermek için okursa câiz olur.”⁵⁰

İmam Gazâlî (ö. 505/111), İhya adlı eserinde mûsikî konusuna geniş yer vermiş, bununla ilgili delilleri karşılaştırarak şu sonuca varmıştır: Mûsikî ister insan sesi isterse bir müzik âleti ile icrâ edilsin, bunu icrâ edenin veya dinleyeninin durumuna göre haram, mekruh, mübah, hatta müstehab olabilir. Şöyle ki; dünya arzusu ve şehvet hisleri ile dolu olan gençler için yalnızca bu duyguları tahrik eden müzik haramdır. Vakitlerinin çoğunu müziğe harca-yan ve bununla uğraşmayı alışkanlık hâline getiren kimse için müzik mek-ruhtur. Güzel sestten zevk alma dışında bir duyguya kapılmayan kimse için müzik mübah; Allah sevgisi ile dolup taşan, duyduğu güzel ses kendisinde sadece güzel duyguları harekete geçiren kimse için ise müzik müstehaptır.⁵¹

Buna göre günümüzde düğün cemiyetinde Kur’ân-ı Kerîm, mevlid ve ilâhiler okuyarak merasim yapmak da güzel ve müstahsen olur. Ancak böy-le bir sevinç gününde, Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi erkeklerin ve kadınların kendi aralarında meşrû eğlenti düzenlemesinde de bir sakın-ca bulunmaz.

Düğün yemeği vermek sünnet midir? Düğün dolayısıyla verilen yemeğe “velîme” denir. Velîmede misafir, eş-dost ve yöredeki fakirlere yemek ikrâmı esastır. Düğün yemeği uygulaması câhiliye dönemine kadar uzanır. Hz. Peygamber, ilk eşi Hz. Hatice ile evlenirken iki deve kestirerek davetlilere

48. İsrâ, 17/64.

49. Kurtubî, age, I, 288.

50. İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, V, 305; Terc. age, XV, 344; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, VI, 35, 36.

51. Gazâlî, İhyâu Ulûmi'd-Dîn, II, 238 vd. III, 109.

yemek ikram etmiştir. Amcası Ebû Tâlib de bu münasebetle evinde bir ziyafet düzenleyerek Hz. Peygamber'i ve Hz. Hatice'yi davet etmişti.

Önceden yalnız örf olan velîme Hz. Peygamber'in uygulaması ile sünnete dönüşmüştür. O, ashâbına, evlenirlerken düğün yemeği vermelerini tavsiye ederdi. Nitekim Abdurrahman b. Avf'ın evlendiğini duyunca, kendisine, *“Bir koyun keserek de olsa, düğün yemeği ver.”* buyurmuştur.⁵²

Hanefilere göre bu yemeği vermek sünnet olduğu gibi, velîme davetine katılmak da sünnettir. Şâfiîlere ve Zâhiri mezhebine göre düğün yemeği vermek vâcip hükmündedir.

Çoğunluk mezhep müçtehitlerine göre ise velîme davetine katılmak vâciptir. Dayandıkları delil şu hadislerdir: *“Kim düğün yemeğine çağrılır ve icâbet etmezse Allâh'a ve Rasûlü'ne âsî olmuş bulunur”*⁵³ *“Sizden biriniz düğün yemeğine çağrılınca gitsin.”*⁵⁴ Düğün yemeklerinde haram olan şeylerin ikram edilmemesi, riya ve gösterişten sakınılması gerekir. Nitekim hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Velîme'yi ilk gün vermek bir haktır, ikinci gün vermek güzeldir, üçüncü günde yemek vermekte ise şöhret ve gösteriş (kokusu) vardır.”*⁵⁵

Diğer yandan bu davetlere zenginlerle birlikte fakirlerin de çağrılması gerekir. Hadiste şöyle buyrulur: *“Davetlerin en kötüsü, zenginlerin çağrılıp, fakirlerin mahrum edildiği düğün yemeğidir.”*⁵⁶

Sonuç olarak düğünlerde eğlenti yapılması tercih edildiği takdirde, müzik ve eğlence sözçükler, fuhşa özendirici veya insan vakar ve haysiyetini kırıcı yahut İslâm'ı ve mü'minleri küçük düşürücü ifâdeleri kapsamamasıdır. Bu arada eğlence her iki cinsin kendi arasında olmalıdır. Ancak şunu da belirtelim ki insanın kalbini huzur ve rahata kavuşturan en etkili araç, yüce Allah ile mânevî iletişim kurmak ve O'nun yüce ismini zikretmektir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmuştur: ***“Onlar inanan ve Allâh'ı anmakla gönülleri huzur bulan kimselerdir. İyi bilin ki gönüller ancak Allâh'ı anmakla huzur bulur.”***⁵⁷

52. İbn Mâce, H No: 1907, Nikâh, 24; Buhârî, 67, 68; Dârimî, At'ime, 28, Nikâh, 22.

53. Buhârî, Nikâh, 72; Müslim Nikâh, 107-110; Ebû Dâvûd, At'ime, 1.

54. Buhârî, Nikâh, 71; Müslim, Nikâh, 96-98.

55. Ebû Dâvûd, At'ime, 3; İbn Mâce, Nikâh, 25; Dârimî, At'ime, 28.

56. Buhârî, Nikâh, 72; Müslim, Nikâh, 107, 109, 110; Ebû Dâvûd, At'ime, 1; İbn Mâce, Nikâh, 25.

57. Ra'd, 13/28.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾
خَالِدِينَ فِيهَا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

8- Şüphesiz îmân edip, iyi ameller işleyenler için ise, nîmetlerle dolu cennetler vardır.

9- Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır. Bu, Allâh'ın gerçek bir vaadidir. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

8-9. âyetlerde, îmân edip sâlih ameller işleyenlerin, Allâh'ın gerçek bir vaadi olarak ebediyyen içinde kalmak üzere nîmetlerle dolu cennete girecekleri bildirilir. Allah Teâlâ'nın buna gücünün yeteceği ve O'nun her şeyi yerli yerinde yaptığı, tam hüküm ve hikmet sahibi olduğu belirtilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: ***"Allâh'ın verdiği gerçek söze göre, hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Çünkü O, mahlûkatı önce yoktan yaratır, sonra da îmân edip, sâlih amel işleyenlere adâletle mükâfat vermek üzere yeniden diriltir. İnkâr edenlere ise, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır!"***⁵⁸

خَلَقَ السَّمَوَاتِ بَعِيرٍ عَمَدٍ تَرْوُنَهَا وَالْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۚ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١١﴾

10- O, gökleri gördüğünüz gibi direksiz olarak yarattı. Yer yüzüne de sizi sarsmaması için sâbit dağlar yerleştirdi ve orada her türlü canlıdan üretti. Biz gökten de bir su indirdik ve yeryüzünde her güzel çiftten bitkiler yetiştirdik.

11- İşte bunlar Allâh'ın yarattıklarıdır. Allah'tan başkaları neyi yarattıysa gösterin bakalım bana! Doğrusu o zâlimler, apaçık bir sapıklık içindedirler.

10-11. âyetlere göre, Allah Teâlâ gökleri gözle görülür bir direk olma-
dan yükseltmiş, üstünde yaşayanları sarsmaması için yere yüksek dağlar-
dan kazıklar çakmış, yerde her türlü canlıyı yaratıp yaymış, gökten su in-
dirip her çeşit çifti bitirmiştir. Bunların Allâh'ın yarattıkları olduğu, O'ndan
başka bunları yaratacak başka bir gücün bulunmadığı vurgulanmıştır.

Göklerin görünmeyen direkleri “çekme ve itme gücü” olmalıdır. Ayrıca
bitkilerin, erkekli dişili yaratıldığı bugün bilinen bir gerçektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri, gördüğünüz şekilde direk-
siz olarak yükselten Allah’tır. O, Arş’a egemen olmuş, güneşi ve ayı
buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belirlenmiş bir süreye gö-
re akıp giderler. Allah her işi düzenler, âyetleri açıklar. Umulur ki
Rabbimize kavuşacağınıza kesin olarak inanırsınız.”**⁵⁹

**“O, sizi sarsmaması için yeryüzünde sâbit dağlar yerleştirmiş-
tir. Orada ırmaklar ve dilediğiniz yere şaşırmadan gidebilmeniz için
yollar yarattı.”**⁶⁰

**“Allah her canlıyı sudan yarattı. Onlardan kimisi karnı üstü
sürünür, kimisi iki ayaküstünde yürür, kimisi de dört ayaküstün-
de yürür. Allah ne dilerse yaratır. Çünkü Allah her şeye gücü ye-
tendir.”**⁶¹

**“Nice canlılar var ki rızkını yanında taşıyamaz. Allah onların da
sizin de rızkınızı veriyor. O, her şeyi işitendir, bilendir. Andolsun ki
onlara: “Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı insanların hizmeti-
ne sunan kimdir?” diye sorsan, elbette “Allah” derler. Öyleyse na-
sıl oluyor da çevriliyorlar?”**⁶²

**“Gökleri ve yeri yaratması ve oralarda canlıları yayması O’nun
delillerindendir. Dilediği zaman onun, bütün bunları bir araya top-
lamaya da gücü yeter.”**⁶³ **“Biz yeryüzünü bir beşik, dağları da birer
kazık yapmadık mı?”**⁶⁴

59. Ra’d, 13/2.

60. Nahl, 16/15.

61. Nûr, 24/45.

62. Ankebût, 29/60-61.

63. Şûrâ, 42/29.

64. Nebe, 78/6-7.

MED-CEZİR

Dünya, güneş, gezegenler ve bütün gök cisimleri arasında çekme itme gücü sayesinde bir denge kurulmuştur. Böylece birbirlerinin üzerine düşme veya birbirinden uzaklaşma olmaksızın her biri kendisi için belirlenen yörüngesinde hareketini sürdürürler.

Güneş ve ay, dünyaya çekim kuvveti tatbik ederler. Özellikle ayınki, denizlerde suyun alçalma-yükselmesine sebep olur. Yeni ve dolunay zamanında, her iki cismin çekim kuvvetleri aynı düzlemde ortaya çıktığı için, okyanus, önemli olarak etkilenir. Ayın çekim kuvveti, dünyanın yakın yüzeyinde suyun yüzeyini yükseltirken, daha az bir çekime maruz kalan, uzak yüzeydeki su seviyesinde düşme görülür. Bunun sonucu olarak dünyanın zıt iki yüzünde su seviyesi değişikliği ortaya çıkar. En yüksek durum ay ve güneşin beraber ve zıt bulunması hâlinde, bir ay gününde iki kere ortaya çıkar.

Ayın gecikmesine bağlı olarak, gel-git her gün 50 dakika daha geç ortaya çıkar. Dünyanın dönme hızı, gel-git hızından daha fazla olduğundan dolayı, gel-git olayı dünyanın dönmesi üzerinde bir fren gibi etki yapar. Bu sebeple her 100.000 yılda dünya günü bir saniye artar.⁶⁵

DAĞLARIN BİRER KAZIK OLMASI

Dağlar; dünyanın merkezinden dışa doğru, patlamaların oluşturduğu yükseltilerdir. Bunlar, bir ölçüde arzın patlamalarını baskılar. Nitekim yanardağların, büyük dağların içinde oluşması bunu gösterir. Arzın derinliklerinde gerçekleşen patlama ve hareketlerin sarsıntısını emerek, milimize etmede dağların rolü büyüktür. Dağlar, aynı zamanda deniz sularının yüzünü istilâ etmesine de engel olur. Rüzgârların, bulutların ve yağmurların çeşitli akımlarla dağılmasını da sağlar. Dağların daha bunun gibi nice yararları vardır.

Kur'ân'da dağların önemli bir jeolojik işlevine şöyle dikkat çekilir: **“Yer yüzünde, onları sarsmasın diye, sâbit dağlar yarattık.”**⁶⁶

Dağların toprak seviyesinin oldukça derinlerinde kökleri vardır.⁶⁷ Kazık şeklindeki dağların toprağın içerisine iyice yerleşmiş kökleri vardır.⁶⁸ Kur'ân'ın indirildiği dönemde hiçbir insan tarafından bilinmeyen bu gerçek,

65. Kaynak: www.mobilindustrial.com.tr Türkçebilgi Ansiklopedisi.

66. Enbiyâ, 21/31.

67. EARTH, Press and Siever, s. 413.

68. Anatomy of the Earth, Cailleux, s. 220; Earth Science, Tarbuck and Lutgens, s. 158.

günümüzde modern jeolojinin bulguları sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Bu bulgulara göre, dağlar, yeryüzü kabuğunu oluşturan çok büyük tabakaların hareketleri ve çarpışmaları sonucunda meydana gelir.

Dağların yeryüzünde gördüğümüz kütleleri kadar, yeraltına doğru ilerleyen derin bir uzantıları daha vardır. Kıtaların daha kalın olduğu dağlık bölgelerde yerkabuğu mantoya derinlemesine saplanır. Bir âyette, dağların bu işlevine, “kazık” benzetmesi yapılarak şöyle işaret edilir: **“Biz, yeryüzünü bir döşek kılmadık mı? Dağları da birer kazık?”**⁶⁹

Dağlar yer üstünde olduğu kadar yeraltının derinliklerindeki uzantılarıyla da yerkabuğunun farklı tabakalarını âdeta birer kazık gibi birbirine perçinler. Yerkabuğu sürekli hareket hâlinde olan tabakalardan oluşmaktadır. Dağların bu perçinleme özelliği son derece hareketli bir yapısı olan yerkabuğunu âdeta sâbitleyerek sarsıntıları büyük ölçüde engeller.

Bu özellikleri sayesinde dağlar, yeryüzü tabakalarının birleşim noktalarında yer üstüne ve yeraltına doğru uzanarak bu tabakaları birbirine perçinler. Bu şekilde, yerkabuğunu sâbitleyerek magma tabakası üzerinde ya da kendi tabakaları arasında kaymasını engeller. Kısacası dağları, tahtaları bir arada tutan çivilere benzetebiliriz.

Dağların bu sâbitleyici özelliği bilimsel literatürde “izostasi” terimiyle tanımlanır. İzostasi’nin kelime anlamı şöyledir:

İzostasi; Jeolojide, dağların Dünya yüzeyinin altında oluşturdukları yerçekimi kuvveti sayesinde yerkabuğunun genel dengesinin sağlanmasıdır.

Görüldüğü gibi, modern jeolojik ve sismik araştırmalar sonucunda keşfedilen dağların çok hayâtî bir işlevi, yüzyıllar önce indirilmiş olan Kur’ân-ı Kerîm’de Allâh’ın yaratmasındaki üstün hikmete bir örnek olarak verilmiştir.

﴿ BÂB 2 ﴾

LOKMÂN ﷺ VE OĞLUNA ÖĞÜTLERİ

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَنَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ ۖ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۚ
وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِبَنِيهِ وَهُوَ يَعِظُهُ
يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ ۚ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ
بِوَالِدَيْهِ ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفَصَّالَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي
وَلِوَالِدَيْكَ ۖ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا
لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ
سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿١٥﴾ يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ
فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾
يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى مَا
أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ
وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ۚ
﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ
لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

- 12- Andolsun Biz Lokmân'a hikmet verdik, "Allâh'a şükret!" dedik. Kim şükrederse, kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır!**
- 13- Bir zamanlar Lokmân oğluna öğüt vererek şöyle demişti: "Yavrucuğum! Allâh'a ortak koşma. Çünkü Allâh'a şirk koşmak, hiç şüphesiz büyük bir zulümdür."**
- 14- Biz insana ana-babasını tavsiye ettik. Anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşıdı. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana ve babana şükret diye (tavsiye ettik). Dönüş ancak banadır.**
- 15- Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin ve bana yönelenlerin yoluna uy! Sonunda dönüşünüz ancak Banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber vereceğim."**
- 16- (Lokmân, oğluna öğüt vermeye devam ederek dedi ki): "Yavrucuğum! Yaptığın şey, bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa, bir kayanın içinde, göklerde veya yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu getirir, mizanına koyar. Çünkü Allah her şeyi bütün incelikleriyle bilir, her şeyden haberdardır."**
- 17- "Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış ve başına gelenlere sabret! Doğrusu bunlar, azimli ve kararlı olunması gereken işlerdendir!"**
- 18- "Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri sevmez."**
- 19- "Yürüyüşünde ölçülü ve dengeli ol; sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkinini merkeplerin sesidir!"**

12. âyette sözü edilen ve sûreye ad olan Lokmân bin Bâurâ, Eyyûb عليه السلام'ın kız kardeşinin veya teyzesinin oğlu olduğu nakledilmiştir. Uzun ömür

yaşamış, sanat sahibi imiş, Dâvud ﷺ'a yetişmiş, ondan önce fetvâ verirken, hatta İsrâiloğulları'na yargıçlık yaparken, Hz. Dâvud'dan ilim alınca, fetvâ vermeyi bırakmıştır. Kimileri peygamber olduğunu söylemişse de, çoğunluğa göre o bir hikmet sahibi (hakîm) bilge kişidir.⁷⁰

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allah, hikmeti dilediğine verir. Her kime hikmet verilirse ona birçok hayır verilmiş olur.”**⁷¹ Bilginlerin hikmet tanımını şöyledir: “İnsan nefsinin teorik ilimleri elde edip, pratikte üstün fiilleri gücü ölçüsünde tam bir meleke kazanarak kemâle erdirmesidir.” Yani hikmet, bazen teorik ve bazen bilimsel olarak târif edilirse de tam anlamıyla hikmet, illet ve sebepleri bilerek, gâyeye isâbet edecek şekilde pratiği ilme, ilmi pratiğe uydurmaktır. Bunun için kendine hikmet verilene birçok hayır verilmiş olduğu açıklanmıştır. Allah Teâlâ'nın âlemde hikmetiyle koyup tahsis buyurduğu sebepleri ve hükümleri, yani kânunları keşfederek ondan birtakım bilimsel sonuçlar çıkarma yeteneği, şüphe yok ki, Allâh'ın büyük bir vergisidir. Hakîm (bilge) olan kimseye yakışan da ilim ve pratik (deney ve tecrübeye dayalı ilim) bakımından bunun şükrünü yerine getirmektir.⁷²

Nitekim yukarıdaki âyetin devamında bilim adamlarının başarıyı kendinden bilip, Allâh'a karşı nankörlük etmemeleri gerektiğine dikkat çekilmiştir.

وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى الْمَصِيرِ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

70. Ebussuud, İrşâdü'l-Akli's-Selîm, VII, 71.

71. Bakara, 2/269.

72. Elmalılı, age, VI, 271.

يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾
يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾
وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

13- Bir zamanlar Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: “Yavrucuğum! Allâh’a ortak koşma. Çünkü Allâh’a şirk koşmak, hiç şüphesiz büyük bir zulümdür.”

14- Biz insana ana-babasını da tavsiye ettik. Anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşıdı. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana ve babana şükret diye (tavsiye ettik). Dönüş ancak banadır.

15- Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin ve bana yönelenlerin yoluna uy! Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.”

16- (Lokmân, oğluna öğüt vermeye devam ederek dedi ki): “Yavrucuğum! Yaptığın şey, bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa, bir kayanın içinde, göklerde veya yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu getirir, mizanına koyar. Çünkü Allah en ince şeyleri bilir, her şeyden haberdardır.”

17- “Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret! Çünkü bunlar, azmi gerektiren işlerdendir!”

18- “Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri sevmez.”

19- “Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt, çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir!”

13-19 arası âyetlerde yer alan, Lokmân ﷺ’in, oğluna yaptığı öğütler mürşid ve eğitimciler için her devirde önemini koruyan, altın değerinde öğütlerdir. Kendi adını taşıyan yukarıdaki sûrede açıklanan bu öğütleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Allâh’a ortak koşmamak. Çünkü şirk büyük bir zulümdür. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; ama dilediği kimsenin şirk dışındaki günahlarını bağışlar. Allâh’a şirk koşan, büyük bir günah işleyerek Allâh’a iftira etmiş olur.”**⁷³

“Îmân eden ve îmanlarına bir haksızlık bulaştırmayanlara gelince, işte onlar güvendedir ve onlar doğru yolu bulanlardır.”⁷⁴

Hadislerde şöyle buyrulur: “Allah, üç çeşit zulümden birisi olan şirk bağışlamaz. Çünkü şirk en büyük zulümdür.”⁷⁵ “Allah Teâlâ her günahı bağışlayabilir. Yalnız müşrik (bâzı rivâyetlerde kâfir) olarak öleni, bir de bir mü’mini kasten öldüren mü’mini bağışlamaz.”⁷⁶ “Allâh’a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ölen kimse cennete girer. Allâh’a ortak koşarak ölen kimseye ise cehennem gerekli olur.”⁷⁷

Kudsî bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “Kim bana hiçbir şeyi ortak koşmamak şartıyla dünya dolusu günahla gelse, ben kendisini bir o kadar mağfiretle karşılarım.”⁷⁸

b) Ana-babaya iyilik etmek ve meşrû isteklerinde onlara itaat etmek. 15-16. âyetlerdeki bu öğüt, Ankebût 29/8. âyette tekrar edilen her dinin ortak öğüdüdür. Bunlar ilgisi dolayısıyla Lokmân ﷺ’in öğütleri arasına girmiş “ara cümlesi” olup, Allâh’ın her insana olan tavsiyesidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir zamanlar İsrâiloğulları’ndan: ‘Yalnız Allâh’a kulluk edin, anaya-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik edin ve insanlara güzel söz söyleyin; namazı**

73. Nisâ, 4/48.

74. En’âm, 6/82.

75. Müslim, İman, 197.

76. Ebû Dâvûd, Fiten, 6; Nesâî, Tahrîm, 1; Ahmed bin Hanbel, IV, 99.

77. Müslim, İman, 150-153; Buhârî, İlm, 49, Cenâiz, 1; Tirmizî, İman, 18; İbn Mâce, Diyât, 1.

78. Müslim, Zikr, 22; Tirmizî, Deavât, 99; İbn Mâce, Edeb, 58.

dosdoğru kılın, zekâtı verin!’ diye kesin söz almıştık. Sonra pek azınız dışında sözünüzden döndünüz, hâlâ da yüz çeviriyorsunuz!”⁷⁹

“Biz insana, ana-babasına iyilik yapmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında bir bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.”⁸⁰

Yukarıdaki ana-babaya itaatle ilgili bu âyetlerin Sa’d bin Ebî Vakkas’ın (ö. 55/675) annesi hakkında indiği rivâyet edilmiştir. Sa’d İslâm’a girince annesi buna tepki göstermiş, hatta ölüm orucuna başlamış, iki gün yeme içmeyi terk etmiş. Ancak Sa’d, ‘Anneciğim! Bilesin ki, vallâhi yüz canım olsa da birer birer çıksa, ben bu dîni hiçbir şey için terk edemem, artık dilersen ye, dilersen yeme’ demiş. Bunun üzerine anası yemeğini yemiş. İşte bu iki âyet veya ikinci âyet bu sebeple inmiştir.

Yukarıdaki 14. âyette çocuğun anne karnında taşınması ile süttan kesilmesinin iki yılda olacağı belirtilmiştir. Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve Şâfiî bu âyetin açık anlamına dayanarak süt emme süresinin iki yıl olduğunu söylemiştir. Ebû Hanîfe ise başka yerde geçen: **“Hâmilelik ve süttan kesilme süresi otuz aydır.”⁸¹** âyetini delil alarak, hâmilelik ve süttan kesilmeyi, ayrı ayrı otuzar ay olarak değerlendirmiştir. Çoğunluk ise, bu âyetteki 30 aydan, yukarıdaki âyette belirtilen iki yılı (24 ay) çıkarınca, kalan altı ayı, canlı doğum yapılabilen, en kısa hâmilelik süresi olarak almışlardır. Fetvâya esas olan, çoğunluğun görüşüdür.⁸²

Âyette ana-babaya şükür; onların haklarını gözetmek, itaat ve iyilikle bulunmak ve duâ etmek demektir. **“Ben kime iyilik edeyim”** diye sora-na Allâh’ın elçisi, üç kere **“anana”**, dördüncüde **“babana”** buyurmuştur.⁸³

c) Yerde ve gökte hardal tanesi kadar bir iyilik veya kötülüğün Allâh’ın bilgisi dışında kalmaması. Çünkü Allah her şeyden haberdardır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Biz, kıyâmet günü için adâlet terâzileri kurarız. Artık hiç kimseye haksızlık edilmez. Yapılan iş, bir hardal tanesi ağırlığına bile olsa, onu getiririz. Hesap görücü olarak Biz yeteriz.”⁸⁴

79. Bakara, 2/83.

80. Ankebût, 29/8.

81. Ahkâf, 46/15.

82. Elmalılı, age, VI, 273.

83. Bk. Buhârî, Edeb, 2; Müslim, Birr, 1; Ebû Dâvûd, Edeb, 120.

84. Enbiyâ, 21/47.

“Gaybın anahtarları O’nun yanındadır. Onları O’ndan başka kimse bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O’nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. Yeraltındaki karanlıklarda bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.”⁸⁵

d) Namaz kılmak. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“O takvâ sahipleri gayba î mân ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.”⁸⁶**

e) İyiliği emretmek ve kötülükten men etmeye çalışmak. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten vazgeçirmeye çalışan bir topluluk bulunsun! İşte bunlar, kurtuluşu erenlerdir.”⁸⁷**

f) Başına gelenlere sabretmek. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sabır la ve namaz kılmakla Allah’tan yardım isteyin. Şüphesiz bu, (Allâh’a) saygıyla bağlı olanlardan başkasına ağır gelir!”⁸⁸ “Andolsun, Biz sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme ile deneriz. Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldiği zaman: ‘Biz Allah’tan geldik ve sonunda O’na döneceğiz.’ derler.”⁸⁹**

“Andolsun, siz mallarınız ve canlarınız konusunda sınanacaksınız. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allâh’a ortak koşanlardan, incitici birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah’tan sakınırsanız, işte bu, sabredilmesi ve kararlı olunması gereken işlerdendir.”⁹⁰

g) İnsanları küçümseyip onlardan yüz çevirmemek. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Allâh’a kulluk edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın! Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaş a, yolda kalmış a ve sahip olduğunuz kölelere iyilik edin. Çünkü Allah, kendini beğenenleri ve övünüp duranları sevmez.”⁹¹**

85. En’âm, 6/59.

86. Bakara, 2/3.

87. Âl-i İmrân, 3/104.

88. Bakara, 2/45.

89. Bakara, 2/155-156.

90. Âl-i İmrân, 3/186.

91. Nisâ, 4/36.

h) Yeryüzünde böbürlenerek yürümek, yürüyüşünde ölçülü olmak. Çünkü Allah büyüklük taslayan, övünen kimseyi sevmez. İlgili âyet-te şöyle buyrulur: **“Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü sen ne yeri yarabilirsin, ne de boyca dağlara yetişebilirsin! Bütün bunlar kötü ve yasaklanmış şeyler olup, Rabbinin katında çirkin işlerdir.”**⁹²

i) Konuşurken sesini alçaltmak. Bütün bu öğütler en güzel ahlâk sahibi olmaya yöneliktir.

Çeşitli hadislerde şöyle buyrulur: “Sizin en hayırlınız, ahlâkı en güzel olanınızdır.”⁹³ “Bir mü'min güzel ahlâkı sayesinde, gündüz nâfile oruç tutup, gece namaz kılan kimsenin derecesine ulaşır.”⁹⁴ “İmânı en mükemmel mü'minler, en güzel ahlâka sahip olanlardır.”⁹⁵

“Mizanda güzel ahlâktan daha ağır gelecek bir şey yoktur.”⁹⁶ “İnsanların cennete girmesine sebep olacak iki fazîlet; takvâ ve güzel ahlâk; cehenneme girmesine sebep olacak iki organ ise ağız ve cinsel organdır.”⁹⁷

“Dünya ve âhirette en üstün ahlâk, seninle ilişkisini keseni senin arayıp sorman, sana vermeyene vermen, sana haksızlık yapanı affetmendir.”⁹⁸

Bu öğütlerden sonra Lokmân عليه السلام'ın oğlu küfrü bırakıp, tevhid dînine girmiştir. Abdullah bin Mes'ud şöyle demiştir: **“İmân eden ve imanlarına zulüm karıştırmayanlara gelince,...”**⁹⁹ âyeti inince bu, Rasûlullâh'ın ashâbına ağır geldi. Dediler ki: Hangimizin imânına zulüm karışmıyor? Bunun üzerine, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: “Âyet, bu anlamda değildir. Sen, Lokmân'ın oğluna söylediği, **‘Çünkü şirk, büyük bir zulümdür.’**¹⁰⁰ âyetini işitmedin mi?”¹⁰¹

AİLE FERTLERİ İÇİN DUÂ ETMEK VE ÖĞÜT VERMEK

Duâ, mü'minin Rabbi ile iletişim kurma hâlidir. Kul ister, Rabbi uygun bulursa o anda veya sonraki bir tarihte cevap verir, kimi zaman da cevap âhirete kalır. Doğrudan âhirete yönelik olan duâların sonucu da âhirette görülür.

92. İsrâ, 17/37-38.

93. Buhârî, Menâkıb, 23, Edeb, 38-39; Müslim, Fazâil, 68.

94. Ebû Dâvûd, Edeb, 7; Tirmizî, Birr, 62; Ahmer İbn Hanbel, VI, 187.

95. Ebû Dâvûd, Sünne, 15; Tirmizî, Radâ, 11; İbn Mâce, Nikâh, 50.

96. Ebû Dâvûd, Edeb, 7; Tirmizî, Birr, 62.

97. Tirmizî, Birr, 62; İbn Mâce, Zühd, 29; Ahmed bin Hanbel, II, 392, 442.

98. Ahmed bin Hanbel, III, 438.

99. En'âm, 6/82.

100. Lokmân, 31/13.

101. Buhârî, 31/1.

Kur'ân-ı Kerîm'de aile fertlerinin birbirine yaptıkları duâlara âit çeşitli örnekler bulunur. Burada birkaç örnek vereceğiz. Geçmiş günahlarına tevbe ederek, yeni bir îman ve azimle Allah yoluna yönelenlerin şu şekilde duâ edebilecekleri belirtilir: **“Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takvâ sahiplerine önder kıl, derler.”**¹⁰²

İbrahim ؑ, Hz. Hacer'i ve İsmâil'i, o devirde kimsenin yaşamadığı ıssız bir yer olan hicaz'da bırakırken şu duâyı yapmıştı: **“Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir bölümünü senin Beyt-i Haram'ının yanında, tarım yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. İnsanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir ve mevelerden bunlara rızık ver, umulur ki nîmetlere şükrederler.”**¹⁰³

“Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı sürekli kılanlardan eyle, ey Rabbimiz! Duâmı kabul et. Ey Rabbimiz! hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve mü'minleri bağışla.”¹⁰⁴ İbrahim'in ؑ başka bir duâsı da şöyledir: **“Ey Rabbimiz! Bizi Sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de Sana itaat eden bir ümmet çıkar.”**¹⁰⁵

Ancak hak dinden yüz çeviren ya da ilâhî mesaja kalbi kapalı bulunan kişi için yapılacak duânın da bir faydası olmayabilir. Nitekim bâzı peygamberlerin en yakınları için bâzı duâların geri çevrildiği Kur'ân'da bildirilmektedir. Nûh ؑ'ın oğlu ve Lût ؑ'ın eşi için yaptıkları duâlar buna örnek verilebilir. Hz. Nûh'un oğlu için: **“Ey Nûh! O, senin ailenden değildir, çünkü kötü bir iş işlemiştir. Öyleyse hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme!”**¹⁰⁶ buyurulmuş ve oğlu yükselen sulara boğulmuştur. Hz. Lût'un eşi de, eşcinsellerle mücâdelesinde kocasına yardımcı olmamış ve Lût ؑ îmân edenlerle birlikte kasabayı terk ederken o geride kalmış ve Sedom halkı ile birlikte helâk olmuştur.¹⁰⁷

Hz. Peygamber ﷺ çok sevdiği ve iyiliklerini gördüğü Amcası Ebû Talîb'in İslâm'a girmesini arzu etmiş ve onun ölümüne yaklaştığı bir sırada “şehâdet kelimesini” söylemesini, böylece kıyâmet günü yardım etmesinin mümkün

102. Furkan, 25/74.

103. İbrâhim, 14/37.

104. İbrâhim, 14/40, 41.

105. Bakara, 2/128.

106. Hûd, 11/46, bk. 42, 43 ve 45.

107. Bk. Şuarâ, 26/169; Hicr, 15/58-60; Hûd, 11/81; Neml, 27/57-59; Ahmet Özgen, “Lût” mad. Ş.İ.A. İst. 1991, IV, 31.

olabileceğini bildirmişse de, Ebû Talîb; “Kureyş kadınları; ölümden korktu da Ebû Talîb îmân etti” diye, alay ederler korkusu ile bu teklifi de reddetmişti. Bunun üzerine şu âyet inmiştir: **“Sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Bunun aksine, Allah dilediğine hidâyet verir ve hidâyete girecek olanları en iyi o bilir.”**¹⁰⁸

Sonuç olarak mü'min, aile fertlerinin iffet, salâh ve fazîlet sahibi olmaları için gerekli eğitim, terbiye ve irşad yollarına başvurma yanında, sonucu Yüce Allah'tan istemelidir. Çünkü kişi önce kendisini, sonra aile fertlerini cehennem ateşinden korumakla yükümlüdür.¹⁰⁹ Nitekim Enes b. Mâlik'i (ö. 91/717) annesi Hz. Peygamber'in hizmetine verirken, duâ etmesini istemiş ve Allah elçisi şöyle duâ etmiştir: **“Allâhım! Enes'in malını çoğalt, ona çok çocuk ihsan et ve vereceğin şeyleri ona mübârek kıl.”**¹¹⁰

108. Kasas, 28/56.

109. Bk. Tahrîm, 66/6.

110. Kurtubî, age, IV, 47.

﴿ BÂB 3 ﴾

**ALLÂH'IN NÎMETLERİ, ATALARIN İZİNDE GİTMENİN
YANILTICI OLMASI, EN SAĞLAM KULP, İNKÂRCIYA
ÜZÜLMEK, YARARLANMA VE AĞIR AZÂBA
SÜRÜKLENME, ALLÂH'IN İLMİNİN SINIRSIZLIĞI,
YARATMA İLKESİ, EVRENDE BELLİ SÜRE,
PUTLARIN ACZİ**

الَّذِينَ تَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ۚ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنبِئٍ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۖ أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾ وَمَن يَسْلَمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۚ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ ۖ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَبْعَثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُوَلِّجُ الْآيِلَ فِي النَّهَارِ وَيُوَلِّجُ النَّهَارَ فِي الْآيِلِ وَسَخَّرَ
 الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلُّ يَجْرَى إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ
 خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ
 وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾

- 20- Görmedin mi? Göklerde ne var, yerde ne varsa Allah sizin hizmetinize verdi, nîmetlerini açık ve gizli olarak üzerinize yağdırdı. Buna rağmen insanlardan öylesi var ki, bir bilgiye, bir rehber ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmadan Allah hakkında tartışır durur!
- 21- Onlara, “Allâh’ın indirdiğine uyun!” denildiği zaman, “Hayır, biz atalarımızdan gördüğümüze uyarız.” dediler. Peki, ya şeytan onları alevli ateş azâbına çağırıyorsa?
- 22- Kim iyilik yaparak, tam bir teslimiyetle yüzünü Allâh’a çevirirse, en sağlam kulpa tutunmuş olur. Çünkü bütün işlerin sonu Allâh’a varır!
- 23- İnkâr edenin inkârı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak Bizedir. İşte o zaman yaptıklarını kendilerine haber verimiz. Şüphesiz ki Allah kalplerde olan her şeyi bilir.
- 24- Onları kısa bir süre yararlandırır, sonra da ağır bir azâba sürükleriz.
- 25- Andolsun ki onlara: “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorsan, mutlaka “Allah!” derler. De ki: “(Öyleyse) övgü de yalnız Allâh’a mahsustur.” Ama onların çoğu bilmezler!
- 26- Göklerde ve yerde ne varsa Allâh’ındır. Gerçekten Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.
- 27- Yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, deniz de mürekkep olsa ve ona yedi deniz daha eklense, yine de Allâh’ın sözleri yazmakla tükenmez. Gerçekten Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.
- 28- Sizin yaratılmanız ve yeniden diriltilmeniz, tek kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir. Şüphesiz ki Allah her şeyi işiten ve görendir.

29- Görmedin mi? Allah geceyi gündüze, gündüzü de geceye katıyor. O, güneş ile ayı da buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir süreye kadar akıp gidiyor. Hiç şüphesiz Allah sizin yapmakta olduklarınızdan da haberdardır.

30- Bütün bunlar gösterir ki, Allah gerçeğin ta kendisidir. İnsanların O'ndan başka taptıkları ise bâtıldır. Gerçekten Allah çok yüce, çok büyüktür.

20. âyete göre, göklerde ve yerde bulunan varlıkları insanlara boyun eğdiren, onlara açık ve gizli çeşitli nîmetler veren Allah olduğu hâlde, yine de insanların pek çoğu bir delile dayanmadan O'nun hakkında tartışır.

İbn-i Abbâs'a göre, bu âyetteki açık nîmet, İslâm ve Kur'ân, gizli nîmet ise birtakım gizli günahların affedilmesidir. Günlük hayatta farkında olarak veya olmayarak iki namaz arasında işlenen küçük günahların namaz kıldıkça kendiliğinden affedilmesi, hac yapanın Arafat vakfesi ile ömür boyu işlediği bu gibi günahların silinip gitmesi gibi nîmetler bu niteliktedir.

Hadislerde şöyle buyrulur: “Büyük günah işlenmediği sürece, beş vakit namaz ile cuma namazı, diğer cumaya kadar, bayram namazı diğer bayram namazına kadar, arada işlenen günahlara kefârettir.”¹¹¹

“Sizden birisinin kapısı önünden bir nehir geçse, günde beş kere yıkansa kir kalır mı? “Hayır” dediler. İşte beş vakit namaz da böyledir. Suyun kirleri temizlediği gibi günahları temizler.”¹¹²

Huzeyfe 'ten rivâyete göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: “Bir kimşenin ailesi, malı, çocukları ve komşusu ile ilgili fitnesine; namazı, orucu, sadakası, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkeri kefâret olur.”¹¹³

Fahreddin Râzî'ye göre açık nîmet vücut organları, gizli nîmet ise bunlardaki güçlerdir. İnsan göklerdeki ve yerdeki nîmetlerden aklını kullanarak yararlanır, onları akli sayesinde daha kullanışlı ve yararlı hâle getirir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından sizin hizmetinize vermiştir. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır!**”¹¹⁴

111. Müslim, Tahâre, 14, 16; Tirmizî, Mevâkît, 46; İbn Mâce, Tahâre, 79, 106.

112. Buhârî, Mevâkît, 6; Müslim, Mesâcid, 283.

113. Buhârî, Mevâkît, 4.

114. Câsiye, 45/13.

“Allah, gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip, onunla size rızık olarak çeşitli ürünler bitiren, emriyle denizde seyretmek üzere, gemileri hizmetinize sunan ve ırmakları emrinize âmâde kılandır. Bir düzen içinde seyreden güneş ile ayı da sizin hizmetinize sunan, geceyi ve gündüzü size faydalı kılan O’dur.”¹¹⁵

“O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize vermiştir. Yıldızlar da O’nun buyruğu ile sizin hizmetine verilmiştir. Şüphesiz bütün bunlarda, aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır!”¹¹⁶ “Görmedin mi, Allah bütün yerdekileri ve buyruğu ile denizde akıp giden gemileri sizin hizmetinize verdi? Göğü, izni olmaksızın yerin üzerine düşmesin diye O tutmaktadır. Şüphesiz ki Allah insanlara çok şefkatli, çok merhametlidir.”¹¹⁷

“Buna rağmen insanlardan bâzısı bir bilgiye, bir rehber ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmadan Allah hakkında tartışır durur.”¹¹⁸

21. âyete göre, müşrikler Allâh’ın indirdiğine uymaları istenince, atalarının izinde gideceklerini söylerler. Ya ataları yanılıyor ve kendilerini şeytan yanıltarak ateş azâbına çağırıyorsa ne olacak? sorusu soruluyor. Buna göre, bir toplumun daha önceki atalarının inanç değerleri bâtil ise, sırf önceki kültür değerlerini koruma adı altında, ateşe tapma, yer ve gök tanrıları gibi şirk içeren inançlara kapılma, atalarını tanrılaştırma gibi inanç bozuklukları o toplumu azâba sürükler. Bu arada kendilerine ulaşan hak dîni kabul etmeleri ise gerçeğe ulaşmaları demektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara: ‘Allâh’ın indirdiğine uyun!’ denildiğinde, ‘Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.’ dediler. Ama ya ataları bir şey akıl edememiş ve doğru yolu da bulamamışlarsa?”¹¹⁹**

“Şeytan hakkında şöyle yazılmıştır. Şüphesiz o kendisini dost edineni yoldan çıkarır ve onu alevli ateşin azâbına sürükler.”¹²⁰

“Çünkü şeytan size düşmandır. Siz de onu düşman sayın! O, etrafına toplanan yandaşlarını, alevli ateş ehlinde olsunlar diye çağırır.”¹²¹

115. İbrâhim, 14/32-33.

116. Nahl, 16/12.

117. Hac, 22/65.

118. Hac, 22/8.

119. Bakara, 2/170.

120. Hac, 22/4.

121. Fâtır, 35/6.

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ
الْوُثْقَىٰ ۖ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ
إِنَّا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾
نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

22- Kim iyilik yaparak, tam bir teslimiyetle yüzünü Allâh'a çevirirse, en sağlam kulpa tutunmuş olur. Çünkü bütün işlerin sonu Allâh'a varır!

23- İnkâr edenin inkârı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak Bizedir. İşte o zaman yaptıklarını kendilerine haber veririz. Şüphesiz ki Allah kalplerde olan her şeyi bilir.

24- Onları kısa bir süre yararlandırır, sonra da ağır bir azâba sürükleriz.

22-24. âyetlere göre, özünü Allâh'a teslim edip güzel işler yapan kimse-ler sağlam bir kulpa tutunmuş olurlar. Her şey, sonunda Allâh'a döner ve son hüküm O'na aittir. Hz. Peygamber'den, inkâr edenlere üzülmemesi istenir. Çünkü onların yaptıkları işler Allâh'a gizli değildir. Allah onlara bu dünyada fırsat verir, süre tanır ama âhirette de onlar bir azapla karşılaşacaklardır.

İHSAN

Yukarıdaki ilk âyette “muhsin” kelimesi; iyi davranan, iyilik yapan, iyi iş yapan, Allâh'ı görür gibi davranan kişi demektir. Bunun mastarı olan “ihsan”, hadiste şöyle tanımlanmıştır: “İhsan, Allâh'ı görüyormuşsun gibi O'na ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir.”¹²²

Seyyid Şerîf, ihsan teriminin târifini yaparken yukarıdaki hadîsi zikreder-ek şöyle demektedir: “Basîret nûruyla âlemlerin Rabbinin huzûrunda olduğunu düşünerek kulluğu yerine getirmektir. Hadisteki “sanki onu görüyormuşsun” ifâdesi Allâh'ın bizâtihî görülmesinin maksat olmadığını, Allâh'ın sıfatlarını idrâk ederek kulluk etmenin istenildiğini anlatmaktadır.”¹²³

İhsan yalnız ibadetle ilgili meselelerde mü'minin yükümlü olduğu bir sorumluluk değil, bütün söz ve işlerindeki değişmez tavrıdır. Hz. Peygamber

122. Buhârî, Tefsir, 31/2, İman, 37; Müslim, İman, 57. Ayrıca bk. Nahl, 16/128; Yûnus, 10/26.

123. Seyyid Şerîf Cürcânî, Ta'rifât, s. 12.

"Allah her şeyde ihsan ile davranılmasını kullarının üzerine gerekli kılmıştır. Bundan dolayı, "öldürdüğünüzde güzel davranın, hayvanların kesiminde güzel davranın."¹²⁴ buyurmuştur.

Yapıları iyiliklerin hasbî ve Allah rızası için olmasının gerekliliğine de işaret eden Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "İnsanlar bize iyi davranır sa onlara iyilik yaparız, şayet kötü davranırlarsa onlara kötülük yaparız, diyen kimselerden olmayın. Kendinizi, insanlar iyi davranırsa onlara iyilikle karşılık vermeye, şayet kötülük yaparlarsa onlara zulüm ve haksızlık yapmamaya alıştırın."¹²⁵

Bir kimsenin kendisine yapılan iyilik ve ihsana karşı nankörlük yapması ve bunu inkâr yoluna gitmemesi de gerekir. Aksi hâlde bu durum kendisi için bir azap kaynağı olabilir. Nitekim bir hadîs-i şerifte, kocalarını ve kocalarının iyiliklerini inkâr eden kadınların cehenneme gireceği bildirilmiştir.¹²⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: "**Dinde zorlama yoktur! Çünkü doğrulukla eğrilik apaçık ayrılmıştır. Artık her kim tâğûtu inkâr edip, Allâh'a îmân ederse, kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah her şeyi işitendir, bilendir.**"¹²⁷

"Şayet Biz onları (mü'minleri) yeryüzünde iktidara getirsek namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülüğe engel olurlar. Bütün işlerin sonu Allâh'a âittir."¹²⁸

"Ey Peygamber! Kalpleri inanmadığı hâlde ağızlarıyla "inandık" diyen kimselerden kâfirlikte birbiriyle yarışanlar da, Yahudilerden yalanı can kulağıyla dinleyen ve sana gelmemiş bir topluluk hesabına casusluk yapanlar da seni üzmesin."¹²⁹

"Onların sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün üstünlük, Allâh'ındır. O, hakkıyla işitendir, bilendir."¹³⁰ **"Onların sözleri seni üzmesin. Çünkü Biz onların gizlemiş olduklarını da, açığa vurduklarını da biliriz."**¹³¹

124. Müslim, Sayd, 57; Ebû Dâvûd, Edâhî, 11; Tirmizî, Diyât, 14; Nesaî, Dahâyâ, 22, 26; İbn Mâce, Zebâih, 3.

125. Tirmizî, Birr, 63.

126. Bk. Buhârî, İman, 21; Kûsuf, 9; Müslim, Kûsuf, 17.

127. Bakara, 2/256.

128. Hac, 22/41.

129. Mâide, 5/41.

130. Mâide, 5/41.

131. Yâsin, 36/76.

“Ona şöyle denildi: Ey Nûh! Sana ve seninle beraber olanlardan gelecek ümmetlere vereceğimiz selâmet ve bereketlerle gemiden in! Ancak onların soylarından gelecek bâzı milletleri bir süre faydalandıracğız, sonra da onlara tarafımızdan can yakıcı bir azap dokunacaktır!”¹³²

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾

25- Andolsun ki onlara: “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorsan, mutlaka “Allah!” derler. De ki: “(Öyleyse) övgü de yalnız Allâh’a mahsustur.” Ama onların çoğu bilmezler!

26- Göklerde ve yerde ne varsa Allâh’ındır. Gerçekten Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.

25-26. âyetlere göre, Mekke müşriklerine gökleri ve yeri kimin yarattığı sorulsa, “Allah” diye cevap verecekleri belirtilir. Gerçekten göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh’a âittir. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.

Durum böyle olunca yalnız Allâh’ı övmek ve O’na kulluk etmek gerekmez mi? Oysa onlar temelde Allâh’ın varlığını kabul ettikleri hâlde, başka şeylere de ilâhî güçler atfederek, Allâh ile kullar arasına birtakım araçlar koymakta ve bunlara tapmaktadırlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki onlara: ‘Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı insanların hizmetine sunan kimdir?’ diye sorsan, elbette ‘Allah’ derler. Öyleyse nasıl oluyor da çevriliyorlar?”¹³³ “Andolsun yine sen onlara: ‘Gökten suyu indiren ve onunla, ölümünün ardından toprağa hayat veren kimdir?’ diye sorsan, elbette ‘Allah’ derler. De ki: ‘Öyleyse hamd Allâh’ındır!’ Fakat onların çoğu aklını kullanmazlar.”¹³⁴**

132. Hûd, 11/48.

133. Ankebût, 29/61.

134. Ankebût, 29/63.

“Andolsun ki onlara: ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye sorsan, elbette, ‘Allah’ derler. De ki: ‘O hâlde gördünüz mü, Allah’tan başka çağırdıklarınızı? Eğer Allah bana bir zarar vermek isterse, onlar O’nun vereceği zararı kaldırabilir mi? Ya da Allah, bana bir rahmet vermek dilerse, onlar O’nun vereceği rahmeti durdurabilirler mi?’ De ki: ‘Allah bana yeter. O hâlde güvenenler, ancak O’na güvenip dayansınlar.’”¹³⁵

“Eğer sen onlara: ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye sorsan elbette, ‘Onları çok güçlü ve her şeyi bilen Allah yarattı.’ derler.”¹³⁶

Hiz. Peygamber’in, Allah Teâlâ’yı övmekle ilgili duâsı şöyledir: “Allâhım! Ben seni lâıyk olduğun şekilde medhü sena edemem. Sen kendini nasıl medhü sena etmişsen öylesin!”¹³⁷

وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمْدُهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ
أَبْحُرٍ مَا نَفَذْتُ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

27- Yeryüzündeki ağaclar kalem olsa, deniz de mürekkep olsa ve ona yedi deniz daha eklense, yine de Allâh’ın sözleri yazmakla tükenmez. Gerçekten Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

27. âyete göre, yeryüzündeki ağaclar kalem, denizler mürekkep olsa ve bunlar yedi kat daha artırılarak Allâh’ın ilim ve hikmetine âit sözlerini yazsalar, bunlar tükenir, Allâh’ın sözleri tükenmez.

İlgili âyette şöyle buyrulur:

“De ki: Rabbimin sözleri için, denizler mürekkep olsa, Rabbimin sözleri tükenmeden, denizler tükenirdi. Hatta bir o kadarını daha getirip katsak bile.”¹³⁸

¹³⁵. Zümer, 39/38.

¹³⁶. Zuhurf, 43/9.

¹³⁷. Müslim, Salât, 222; Ebû Dâvûd, Salât, 147, 148.

¹³⁸. Kehf, 18/109.

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَفَنَسٍ وَاحِدَةٍ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾
 أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ
 الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ
 خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ
 وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾

28- Sizin yaratılmanız ve yeniden diriltilmeniz, tek kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir. Şüphesiz ki Allah her şeyi işiten ve görendir.

29- Görmedin mi? Allah geceyi gündüze, gündüzü de geceye katıyor. O, güneş ile ayı da buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir süreye kadar akıp gidiyor. Hiç şüphesiz Allah sizin yapmakta olduklarınızdan da haberdardır.

30- Bütün bunlar gösterir ki, Allah gerçeğin ta kendisidir. İnsanların O'ndan başka taptıkları ise bâtıldır. Gerçekten Allah çok yüce, çok büyüktür.

28-30. âyetlere göre, bütün insanların yaratılması ve yeniden diriltilmesi, Allâh'a göre tek kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibi kolaydır. O, her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir. Gök cisimleri belli ölçüyle ve belli zamana kadar yörüngesinde hareket eder. Bütün bunlar Allah Teâlâ'nın sonsuz kudret sahibi olduğunu gösterir. İnsanların Allâh'ı bırakıp taptıkları ise bunları yapmaktan âciz yaratıklardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu böyledir. Çünkü Allah, geceyi gündüzün içine katar, gündüzü de gecenin içine katar. Şüphesiz Allah her şeyi işitir, görür.”**¹³⁹

“O, geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar. Güneşi ve ayı da buyruğu altına almıştır. Her biri belli bir süreye, belli bir gâyeye doğru akıp gider. İşte bu gördüklerinizi yapan Allah sizin Rabbinizdir. Mülk O'nundur. O'ndan başka taptıklarınız ise, bir çekirdeğin zarına bile sahip olamazlar.”¹⁴⁰

139. Hac, 22/61.

140. Fâtır, 35/13.

“O, gökleri ve yeri altı günde yaratmış, sonra Arş’a egemen olmuştur. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yüksele- ni bilir. Siz nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah yaptık- larınızı görür. Göklerin ve yerin mülkü O’nundur. Bütün işler O’na döndürülür. O, geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. O, kalplerde olanı bilir.”¹⁴¹

“Bütün bunlar gösterir ki, Allah gerçeğin ta kendisidir. Hiç şüp- hesiz ölüleri O diriltir ve O’nun her şeye gücü yeter.”¹⁴²

“Bütün bunlar şunu gösterir: Allah gerçeğin ta kendisidir. Onların Allâh’ı bırakıp taptıkları ise bâtıldır. Şüphesiz ki Allah çok yücedir, çok büyüktür.”¹⁴³

“O gün, Allah onlara, hak ettikleri cezâyı tam olarak verecek ve onlar Allâh’ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklar!”¹⁴⁴

“Allâh’ın huzûrunda, kendisine izin verdiği kimseden başkası- nın şefaati fayda vermez. Onların kalplerinden korku giderilince, birbirlerine: ‘Rabbiniz ne söyledi?’ diye sorarlar; diğerleri: ‘Gerçeği söyledi. O, her şeyden yücedir, büyüktür!’ derler.”¹⁴⁵

“(Onlara denir ki): Siz şunun için bu hâle düştünüz: Allâh’ın bir- liğine îmân etmek için çağrıldığınızda O’nun birliğini inkâr ediyor, O’na ortak koşulunca inanıyordunuz. Artık hüküm o çok yüce ve pek büyük olan Allâh’ındır!”¹⁴⁶

141. Hadîd, 57/4-6.

142. Hac, 22/6.

143. Hac, 22/62.

144. Nûr, 24/25.

145. Sebe’, 34/23.

146. Mü’min, 40/12.

﴿ BÂB 4 ﴾

**GEMİLERİN DENİZDE YÜZMESİ, DENİZ FIRTINASI,
KIYÂMET GÜNÜ KİŞİSEL HESAP,
ŞEYTANIN ALLÂH'IN AFFINA GÜVENDİRMESİ,
BEŞ BİLİNMEYEN GAYB**

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرَى فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ
 إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾ وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ
 دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّيَهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ
 وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ
 وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ
 وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ
 بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٣٣﴾ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا
 فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَآذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ
 أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

31- Görmez misin ki, Allâh'ın lûtfuyla gemiler denizde akıp gider. Allah böylece bir kısım varlık delillerini size göstermek ister. Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden kimseler için nice ibretler vardır!

32- Dağ gibi dalgalar onları kuşattığında, dîni yalnız Allâh'a has kılarak (ihlâsla) O'na duâ ederler. Onları karaya

çıkartıp kurtardığında ise, içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Bizim âyetlerimizi çok hâin, çok nankör olanlardan başkası inkâr etmez.

33- Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının ve babanın çocuğuna, çocuğun da babasına bir yarar sağlamayacağı bir günden korkun! Hiç şüphesiz Allâh'ın vadi haktır. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı şeytan da Allâh'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın!

34- Kiyâmetin ne zaman kopacağıнын bilgisi Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir ve hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse de nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.

31. âyette, gemilerin denizde akıp gitmesine dikkat çekilir. Bununla Allah Teâlâ'nın varlığının bir kısım delillerini göstermek istediği, bunda sabreden ve şükreden kimseler için ibretler olduğu belirtilir.

Nitekim Arşimet suyun kaldırma gücünü fark edip, su üstünde yüzen cismin ağırlık ve hacmi ile ilgili formülü ortaya koyunca, insanlık âlemi deniz araçlarının ağırlık ve hacim olarak taşıyabileceği yüklere göre gemiler inşa etme yoluna gitmişlerdir. Ancak bu konuda Hz. Nûh'un gemisinin içine alınacak insan, hayvan, yiyecek ve bitki türleri ile ilk planlı gemi yapımının örneği olduğunu da unutmamak gerekir.

Nitekim ilgili âyette şöyle buyrulur: **“Sonunda buyruğumuz gelip, geminin kazanı kaynamaya başlayınca, Nûh'a dedik ki: “Her çift hayvandan ikişer tane; aleyhlerinde karar verilmiş olan kimselerin dışında, aileni ve îmân etmiş olanları gemiye bindir!” Ancak onun beraberinde îmân edenler çok az idi.”**¹⁴⁷

Bu âyetteki “feverân”; kuvvet ve şiddetle kaynamak ve fışkırmak, “ten-nûr” ise; kapalı ocak, tandır ve fırın demektir. Türkçe’de “tandır” sözcüğünün karşılığıdır. Buna, “Nûh Tûfânı’nda sular yerden fışkırmaya, kaynamaya başladığı zaman” anlamı da verilmiştir.

Buna göre, “tandır kaynadı...” ifâdesi, Nûh ﷺ’in gemisinin basit bir yelkenli değil, buharlı bir gemi olduğunu düşündürmektedir.¹⁴⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bütün bunlar gösterir ki, Allah gerçeğin ta kendisidir. Onların Allâh’ı bırakıp taptıkları ise bâtıldır. Şüphesiz ki Allah çok yücedir, çok büyüktür.”**¹⁴⁹ **“O gün, Allah onlara, hak ettikleri cezâyı tam olarak verecek ve onlar Allâh’ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklar!”**¹⁵⁰

“Allah katında, O’nun izin verdiği kimseden başkasının şefaati fayda vermez. Onların kalplerinden korku giderilince, birbirlerine: ‘Rabbimiz ne söyledi?’ diye sorarlar; diğerleri: ‘Gerçeği söyledi. O, her şeyden yücedir, büyüktür!’ derler.”¹⁵¹

“(Onlara denir ki): ‘Siz şunun için bu hâle düştünüz: Allâh’ın birliğine îmân etmek için çağrıldığınızda O’nun birliğini inkâr ediyor, O’na ortak koşulunca inanıyordunuz. Artık hüküm o çok yüce ve pek büyük olan Allâh’ındır!’”¹⁵²

“Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz gemileri ve hayvanları sizin hizmetinize veren O’dur.”¹⁵³ **“Şüphesiz ki bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.”**¹⁵⁴

Kitab-ı Mukaddes’te, Nûh’un gemisinde bir volkan gibi püskürenin “O büyük deryânın yarılan kaynakları” olduğu belirtilir.¹⁵⁵

32. âyetle, deniz yolculuğu sırasında şiddetli fırtınaya yakalananların, samimiyetle Allâh’a yalvardıkları, selâmete çıkınca ise içlerinden bir kısmının orta yolu tuttuğu belirtilir. Âyetteki, “orta yolu tutar” ifâdesi, “şükredici olur.” anlamına da elverişlidir. Bu âyetin Ebû Cehil’in oğlu İkrime hakkında indiği nakledilmiştir. İkrime, Mekke fethedilince deniz yoluyla kaçmak istemiş, ancak yolda şiddetli bir fırtınaya tutulmuş ve bu sırada, yaptıklarından pişmanlık duyarak, Rasûlullâh’a varıp af dileyeceğine dâir söz vermişti. Nitekim dönüşünde Hz. Peygamber’in huzûruna çıkmış, müslüman

148. Bk. Elmalılı, Hûd, 11/40. âyet tefsiri.

149. Hac, 22/62.

150. Nûr, 24/25.

151. Sebe’, 34/23.

152. Mü’min, 40/12.

153. Zuhuf, 43/12.

154. Sebe’, 34/19.

155. Bk. Yaratılış, VII, 11 vd.

olduğunu bildirmiş ve bundan sonra ömrünün sonuna kadar müslümanların safında cihâd etmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Size karada ve denizde yolculuk yaptıran O’dur. Siz gemilerde bulunduğunuzda, o gemiler, içindeki-leri tatlı bir rüzgârla götürürken, yolcular bu duruma çok sevinir. Ama birden çok şiddetli bir fırtına çıkar, onları, dalgalar her yandan kuşatır. Onlar, çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca, dîni yalnız Allâh’a âit kılarak, “Eğer bizi bu tehlikeden kurtarırsan, andolsun ki şükredenlerden olacağız!” diyerek Allâh’a duâ ederler. Ama Allah kendilerini kurtarınca, bakarsın ki onlar yeryüzünde, haksız yere taşkınlık yaparlar! Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. Bununla sadece geçici dünya hayatının menfaatini elde edersiniz. Sonunda dönüşünüz yine Bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz!”**¹⁵⁶

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَاحْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٣٣﴾

33- Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının ve babanın çocuğuna, çocuğun da babasına bir yarar sağlamayacağı bir günden korkun! Hiç şüphesiz Allâh’ın vaadi hak-tır. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı şeytan da Allâh’ın affına güvendirerek sizi kandırmasın!

33. âyete göre, âhiret gününde herkes önce kendini kurtarmaya çalışacaktır. Bu yüzden ne babanın oğluna, ne de oğlun babasına bir faydası olmaz. Ancak Rabbi nezdinde itibârı olan peygamberler, şehitler, sâlihler başkalarına şefaât ederek yardımcı olabilir. Bu gibi güzel amel sahibi olan kişinin, kendi aile fertlerine yardımcı olması da mümkündür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün ne mal, ne de oğullar fayda verir. Ancak Allâh’a temiz kalple gelen yarar görür.”**¹⁵⁷

156. Yûnus, 10/22-23.

157. Şuarâ, 26/88, 89.

“İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır.”¹⁵⁸

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratıp bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının!”¹⁵⁹

“Ey insanlar! Allâh’ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı şeytan da sizi Allâh’ın (affına güvendirerek) kandırmasın!”¹⁶⁰

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ
وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ
إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

34- Kıyâmetin ne zaman kopacağına bilgisi Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir ve hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse de nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.

34. âyette, yalnız Allâh’ın bildiği beş bilinmeyen diye anılan şeyler belirtilmiştir. Bunlara “mugayyebât-ı hamse” denir. Bu âyetin Hâris bin Amr adlı birisinin Hz. Peygamber’e sorduğu şu beş soru üzerine indiği rivâyet edilmiştir: a) Kıyâmet ne zaman kopacak? b) Kuraklık var, yağmur ne zaman yağacak? c) Eşim gebe, kız mı, erkek çocuğu mu doğuracak? d) Ben nerede doğduğumu biliyorum, acaba nerede öleceğim? e) Bugün ne yaptığımı biliyorum, yarın ne yapacağım?”¹⁶¹

BEŞ BİLİNMEYEN

Mugayyebât-ı hamse diye bilinen ve Allah’tan başka kimsenin bilmediği beş bilinmeyeni şöyle açıklayabiliriz:

158. Abese, 80/34-36.

159. Nisâ, 4/1.

160. Fâtır, 35/5.

161. Kurtubî, Câmi‘, XIV, 83.

a) Kıyâmetin Kopma Zamanını Sadece Allah Teâlâ Bilir

Bu bilgi Hz. Peygamber'e de verilmemiştir. Hz. Ömer'in rivâyet ettiği ve Cibril hadîsi diye bilinen, *Cebrâil* ﷺ insan şeklinde gelip Allâh'ın Rasûlü'ne; İslâm nedir? İman nedir? İhsan nedir? sorularını sormuş, aldığı cevaplardan sonra: "Bana kıyâmetin kopma zamanını haber ver?" demiş, Hz. Peygamber de buna şu cevabı vermiştir: "Bu konuda kendisine soru sorulan, soru sorandan daha fazla bilgi sahibi değildir." Bunun üzerine; "Kıyâmetin alâmetleri nelerdir?" sorusunu sormuş, Hz. Peygamber buna da şu cevabı vermiştir: "Câriyenin kendi efendisini doğurması ve çıplak ayaklı hayvan çobanlarının yüksek binâlar yapmada birbiriyle yarışmasıdır."¹⁶²

Kıyâmet

Kıyâmet sözlükte geçen anlamıyla yalnız kalkmak, dirilmek anlamında değildir. Bu tâbir canlı ve cansız bütün yaratıkları içine alan genel bir imha ve yeniden dirilme gibi iki safhalı bir olayı ifâde eder. Yani bütün canlıların helâk oldukları güne Kıyâmet dendiği gibi, bütün ölülerin tekrar diriltilecekleri güne de kıyâmet denir.

Kıyâmet, Allah inancından sonra İslâm'ın ikinci temel inancı olan âhiret hayatının ilk aşamasını oluşturur. Genel bir yok oluş ve yeniden dirilişle birlikte gelişecek Haşr, Hesap, Mizan, cennet ve cehennem gibi olaylar hep Kıyâmet gününün gündem içindedir. Bu nedenle âhiret inancı, Kıyâmet ve onunla birlikte gelecek olaylara inançtan başka bir şey değildir. Kıyâmet, kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de 70 kez geçer. Bu olay Kur'ân'da çok çeşitli isimlerle anılır.

Bunların başlıcaları: Yevmü'l-kıyame (kalkış, diriliş günü), el-saa (saat), yevmü'l-âhir (son gün), el-âhire (gelecek hayat), yevmü'd-din (cezâ günü), yevmü'l-hesap (hesap günü), yevmü'l-fası (karar günü), yevmü'l-cem (toplanma günü), yevmü'l-hulud (sonsuzluk, sonsuzlaşma günü), yevmü'l-ba's (diriliş günü), yevmü'l-haşr (pişmanlık günü), yevmü't-teğâbün (kusurların ortaya çıktığı gün), el-karia (şaşırtan felâket), en-naşiye (insanı dehşete düşüren felâket), et-tâmme (her şeyi kuşatan felâket), el-hakka (büyük hakikat) ve el-vâkıa (büyük olay)'dır.

162. Buhârî, İman, 37; Müslim, İman, 1.

Kur'ân-ı Kerîm'de kıyâmet olayından şöyle söz edilir: **“Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Çünkü kıyâmet vaktinin depremi müthiş bir şeydir!”**¹⁶³ **“... Kıyâmet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır.”**¹⁶⁴

“İnkâr edenler, kendilerine o saat ansızın gelinceye, kadar hep şüphe içindedirler.”¹⁶⁵ **“... O saat (kıyâmet), mutlaka gelecektir. Şimdilik onlara güzel muâmele et.”**¹⁶⁶ **“...Kıyâmetin kopması ise, göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibârettir.”**¹⁶⁷

“Onlar üstelik kıyâmeti de yalan saydılar. Biz ise, kıyâmeti inkâr edenler için alevli bir ateş hazırladık.”¹⁶⁸ **“Kıyâmet onlara vâdedilen asıl saattir ve o saat daha belâlı ve daha acıdır.”**¹⁶⁹

Kur'ân-ı Kerîm, kıyâmet olayının kesin olduğunu, yaklaştığını, hatta oluş biçimine ilişkin tasvirleri verdiği hâlde zamanı konusunda bir açıklama yapmaz. Kıyâmet doğrudan doğruya Allâh'ın dilemesine bağlı bir olaydır ve O'ndan başka hiç kimsenin bu konuda bir bilgisi yoktur.

Kur'ân, kıyâmetin ne zaman kopacağı ile ilgili soruları şöyle cevaplar: **“Kıyâmet saatinin bilgisi şüphesiz Allah katındadır.”**¹⁷⁰ **“De ki: ‘Onun bilgisi ancak Rabbinin katındadır. Onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz.’”**¹⁷¹

“Kıyâmet'in ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. Senin neyi ne gerek onun zamanını bildirmek. Onun nihâyeti ancak Rabbine âittir.”¹⁷²

Cibril hadîsinde Hz. Peygamber'in: **“Bu konuda sorulanın sorandan fazla bir bilgisi yoktur.”** diye cevap vermesi, son peygambere de bu konuda bir bilgi ulaşmadığını gösterir.¹⁷³

163. Hac, 22/1.

164. Hac, 22/7.

165. Hac, 22/55.

166. Hicr, 15/85.

167. Nahl, 16/77.

168. Furkan, 25/11.

169. Kamer, 54/46.

170. Lokmân, 31/34.

171. A'râf, 7/187.

172. Nâziât, 79/42-44.

173. Buhârî, İman, 37; Müslim İman, 1.

Kur'ân-ı Kerîm'de kıyâmetin oluş biçimine ilişkin ayrıntılı ve dehşet verici tablolar çizilir. Şöyle ki:

“Sûr'a üflenince, Allâh'ın dilediği bir yana, göklerde olanlar, yerde olanlar hepsi düşüp ölür.”¹⁷⁴

“Kıyâmet vaktinin depremi müthiş bir şeydir! Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unuttur, her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir hâlde görürsün. Oysa onlar sarhoş değildirler...”¹⁷⁵

“O gün gökyüzü, erimiş mâden gibi olur. Dağlar da atılmış yüne döner. Dost, dostu sormaz.”¹⁷⁶

“Gökyüzü yarıldığı zaman, yıldızlar döküldüğü zaman, denizler birbirine katıldığı zaman, kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığı zaman.”¹⁷⁷

“Güneş katlanıp dürüldüğünde, Yıldızlar döküldüğünde, dağlar yürütüldüğünde, gebe develer salıverildiğinde, vahşî hayvanlar toplanıp bir araya getirildiğinde, denizler kaynatıldığında, ruhlar birleştirildiğinde, diri diri toprağa gömülen kıza, sorulduğunda, “Hangi günah sebebiyle öldürüldü? diye. Defterler açıldığında, gökyüzü sıyrılıp alındığında, cehennem tutuşturulduğunda ve cennet yaklaştırıldığında,”¹⁷⁸

Küçük Kıyâmet

Kur'ân ve Sünnet'ten kesin bir delile dayanmamakla birlikte müslümanlar arasında ölüme, küçük kıyâmet (kıyâmet-i suğra) denilmesi gelenekleşmiştir. Bâzı âlimlere göre bu tanımlama, ölümün âhiret hayatına bir geçiş olmasına dayanılarak yapılmıştır. Kimi âlimler ise bu tanımlamanın Kur'ân'a dayandığını öne sürmektedir. Bu âlimlere göre:

“Allâh'a kavuşmayı yalan sayanlar, gerçekten ziyâna uğradı (lar). Nihâyet kendilerine ansızın Saat gelince, onlar (günah) yüklerini sırtlarına yüklenerek (gelirler ve): ‘Orada (hayatta iken), işlediğimiz büyük

174. Zümer, 39/68.

175. Hac, 22/1-2.

176. Meâric, 70/8-10.

177. İnfitâr, 82/1-5.

178. Tekvîr, 81/1-13.

kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize!’ derler...¹⁷⁹ Bu geleneğe göre gerçek kıyâmet, kıyâmet-i kübra (büyük kıyâmet) olarak anılır.

Küçük kıyâmet (ölüm) ile başlayan ve büyük kıyâmete kadar süren dönem kabir hayatı ya da Berzah olarak adlandırılır. Kabir hayatı içinde Münker ve Nekir adlı meleklerin sorgusu ve ölünün mü’min ya da kâfir oluşuna göre mutluluk ya da azap vardır. Kabir Hayatı’na ilişkin bir hadîsinde Hz. Peygamber ﷺ kabri ya cennet bahçelerinden bir bahçe, ya da cehennem çukurlarından bir çukur olarak nitelemiştir.¹⁸⁰ Bir başka hadiste de Münker ve Nekir’in sorgusundan sonra ölünün nîmetlendirildiği ya da azâba uğratıldığı şöyle anlatılır. “Mü’minin mezarı yetmiş arşın genişletilir, aydınlatılır ve ona “Zıfafa giren ve sadece en çok sevdiği kişi tarafından uyandırılan şahıs gibi Mahşer gününe kadar uyumana devam et.” denilir. Münâfık kişinin mezarına da, “Bu adamı alabildiğine sıkıştır.” emri verilir. Yer, cendere gibi adamı, kemikleri hurdahaş oluncaya kadar sıkıştırır ve ölü yenden dirilene kadar böyle işkence görür.”¹⁸¹

Kıyâmet Alâmetleri

Küçük alâmetler: Kıyâmet gününün yaklaşmakta olduğunu haber veren belirtiler. 1) İnsanların binâ yapmakta birbiriyle yarışmaları, 2) İnsanların ölümü temenni etmeleri, 3) Cârîyenin efendisini doğurması, 4) Fırat nehrinin sularının çekilerek, nehir yatağından altın çıkması, 5) İki de hak iddiâsında bulunan iki büyük İslâm ordusunun birbiriyle savaşıması, 6) İslâmî ilimlerin ortadan kalkması, cehâletin artması, 7) Depremlerin çoğalması, 8) Cinâyetlerin çoğalması, fitnelerin zuhur etmesi, 9) Yahudilerle müslümanların savaşmaları, müslümanların Yahudileri öldürmesi, 10) Zinânın açıkça işlenmesi, içki tüketiminin artması, kadınların çoğalıp erkeklerin azalması, 11) Namazın büyük bir yük ve külfet sayılması.

Büyük Alâmetler

Kıyâmetin kopacağına dâir son belirtilerdir. 1) Deccal’in ortaya çıkışı, 2) Duhân’ın çıkışı: Duman anlamına gelir. Kıyâmet kopmadan önce bütün dünyayı saracak. **“O hâlde, semânın âşikar bir duman getireceği gününü gözetle.”**¹⁸² 3) Dabbetü’l-arz’ın çıkışı, 4) Güneşin Batıdan doğması, 5) Hazret-i İsa ﷺ’in inmesi, 6) Ye’cüc ve Me’cüc’ün çıkışı, 7) Çöküntü, 8) Ateş:

179. En’âm, 6/31.

180. Tirmizî, Kıyâmet, 26.

181. Tirmizî, Cenâiz, 70.

182. Duhân, 44/10.

Yemen'den çıkacak olan büyük bir ateşin insanları önüne katarak sürmesi. 9) Mehdi'nin çıkması.

b) Yağmuru O Yağdırır

Gökte hiçbir belirti olmadığı takdirde, meteoroloji önceden yağmurun ne zaman yağacağını bilemez. Oluşum sürecinde, rüzgârın durumuna ve diğer bulgulara göre olan tespitler, var olanı bildirmekten ibârettir.

İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“İnsanlar ümitlerini kesmişken yağmuru indiren ve rahmetini her tarafa yayan da O'dur. O, her türlü övgüye lâyık olan gerçek dost ve gözeticidir.”**¹⁸³ **“Tıpkı bir yağmur gibi ki, onun bitirdiği bitkiler, çiftçilerin hoşuna gider. Sonra da kurur; sen onu sapsarı görürsün. Sonunda çer-çöp olup gider.”**¹⁸⁴

c) Rahimlerde Olanı Ancak Allah Bilir

Doğacak çocuğun canlı doğup doğmayacağını, erkek veya kız oluşu bilimin sınırlarını aşan, yüce Allâh'ın dilemesine bağlı bir konudur. Çocuğun oluşum sürecinde, ya da anne rahmine intikal etmeden önce cinsiyeti, rengi, sağlıklı mı, eksik mi doğacağı husûsu kesin olarak bilinemez. Tıp bilimi mevcut bulgulara göre, olanı belirlemeye çalışır.

Âyetle şöyle buyrulur: **“Allah dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları verir. Yahut onları, hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar. O her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir.”**¹⁸⁵

d) Hiç Kimse Yarın Ne Kazanacağını Bilmez

Kimse yarın ne olacağını, ne kazanacağını, hangi işe gücünün yeteceğini bilemez. Tasarlar, plân yapar, kendine düşen önlemleri alır, hazırlıklarını yapar, buna rağmen çıkacak bir engel, bütün bu hazırlıkları boşa çıkarabilir.¹⁸⁶

İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, Allâh'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (levh-ı mahfûz)dır.”**¹⁸⁷

183. Şûrâ, 42/28.

184. Hâdiud, 57/20.

185. Şûrâ, 42/49-50.

186. Kehf, 18/23.

187. Hüd, 11/6.

e) Hiç Kimse Nerede Öleceğini Bilmez

Sağlıklı iken, kimse ölüm ânını bilemez. Kanser vb. kesin ölüme götüren bir hastalık yüzünden, ölmek üzere olan kişinin durumunu bilmek nesnel bulgulara ve gözlemlere dayandığı için, bunu bilmek ve tespit etmek gayb’la ilgili değildir. Çünkü gözlem ve deneye dayalı nesnel bilgiler sebep-sonuç ilişkisini belirleme “şuhûd âlemi”nin bilinebilen hâllerindendir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.”**¹⁸⁸

“Hiçbir ümmet kendi süresini ne öne alabilir ne de geciktirebilir.”¹⁸⁹

Doğacak çocuğun erkek veya kız olması da bilimin sınırlarını aşan, yüce Allâh’ın dilemesine bağlı bir konudur. Âyette şöyle buyrulur: **“Allah dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları verir. Yahut onları, hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar. O her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.”**¹⁹⁰

Yukarıda verdiğimiz bâzı âyet ve hadislerde, anne karnındaki cenine melek aracılığı ile bilgi yüklemesi yapıldığını belirtmiştik. Bunlar doğacak çocuğun rızık, yaşama süresi, amel, cinsiyet, şakî veya saîd oluşu gibi temel hayat programını kapsamaktadır.¹⁹¹

188. A’raf, 7/34.

189. Mü’minûn, 23/43.

190. Şûrâ, 42/49-50.

191. Bk. Buhârî, Bed’ül-halk, 6, Enbiyâ, 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünne, 16; Tirmizî, Kader, 4.

سُورَةُ السَّجْدَةِ

SECDE SÛRESİ

Secde sûresi Mekke'de inmiş olup, 30 âyettir. 18-20. âyetlerin Medîne'de indiği nakledilmiştir. 15. âyette mü'minlerin nitelikleri sayılırken, Rab'lerinin âyetleri karşısında onların secdeye kapandıkları bildirildiği için, sûre "Secde" ismini almıştır. Sûrede başlıca; insanları şirkten korumak ve tevhid inancını güçlendirmek için Allâh'ın yüceliği, kimi sıfatları, yeri ve göğü yaratması anlatılır, gece namazı kılanlar övülür, inananların karşılaşacağı güzel sonla inkârcıların karşılaşacağı kötü son açıklanır.

Ebû Hüreyre رضي الله عنه'ten, Hz. Peygamber'in cuma günleri sabah namazında ilk rekâtta Secde sûresini, ikinci rekâtta da "Hel etâ ale'l-insan.." (insan) sûresini okuduğu rivâyet edilmiştir.¹

1. Buhârî, Cuma, 10; Sücûdü'l-Kur'ân, 2; Müslim, Cuma, 64-66.

İbn-i Abbâs ؓ'ten gelen rivâyette, Cuma namazında "Cuma ve Münâfikûn" sûrelerini okuduğu ilâvesi vardır.²

Câbir bin Abdullah ؓ'ten şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Şüphesiz Nebî ﷺ, 'Elif lâm Mîm, Tenzilü'l-kitab (32/Secde sûresi)' ile 'Tebârekellezî biyedihi'l-mülk (67/Mülk sûresi)' ni okumadan uyu-mazdı."³

Abdullah bin Mes'ud ؓ Secde sûresinin kabir azâbını önleyeceğini söylemiştir.⁴ Ebû Hürey-re ؓ'ten gelen rivâyet de şöyledir: "Şüphesiz Kur'ân'dan 30 âyetlik bir sûre, bir adama şefaatt etti ve onun günahları mağfiret olundu. Bu "Tebârekellezî bi yedihi'l-mülk" sûresidir."⁵

2. Müslim, Cuma, 64.

3. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'ân, 9, H No: 2892.

4. H. Basri Çantay, Meâl, Secde, 32/30. âyet dipnotu.

5. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'ân, 9, H No: 2891.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN İNDİRİLİŞİ, ALTI GÜNDE YARATMA VE
ARŞ'A İSTİVÂ, ŞEFAAT, EVRENİN YÖNETİMİ,
ALLÂH'IN İLMİ VE GÜCÜ, İNSANIN YARATILIŞ
AŞAMALARI, ÖLÜM VE YENİDEN DİRİLME**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الَمْ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ
افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَيْهِمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ
لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَّا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا
شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ
إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذَلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ
الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَّاءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾
ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ
قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ وَقَالُوا إِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَلَكُ الْمَوْتِ
الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- Bu kitabın, âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından indirilmiş olduğunda hiçbir şüphe yoktur.

3- “Onu Peygamber kendisi uydurdu.” diyorlar öyle mi? Hayır o, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarmak için, Rabbin tarafından gönderilen gerçektir. Umulur ki bunlar doğru yolu bulurlar.

4- Allah ki gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri altı günde yaratmış, sonra da Arş üzerine yerleşmiştir. Sizin için O'ndan başka ne bir dost, ne de bir şefaatçi vardır. Hâlâ düşünüp öğüt almaz mısınız?

5- Allah gökten yere kadar her işi çekip çevirir. Sonra bütün işler, sizin hesâbınızla bin yıl kadar tutan bir günde O'na yükselir.

6- İşte görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak üstün ve çok merhametli olan O'dur.

7- O, her şeyin yaratılışını güzel yaptı ve insanı yaratmaya çamurdan başladı.

8- Sonra da insanın soyunu, süzölmüş bir özden, değersiz bir sudan yarattı.

9- Sonra ona düzgün bir şekil verdi, kendi rûhundan üfledi ve size kulaklar, gözler ve kalpler var etti. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!

10- Bir de dediler ki: “Biz, toprağa karışıp yok olduktan sonra, gerçekten biz mi yeniden yaratılacağız?” Doğrusu onlar, Rab'lerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.

11- De ki: “Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra döndürölüp Rabbinize götürüleceksiniz!”

1-3. âyetlerde, ilk âyetteki harfler “hurûf-ı mukattaa” adını alır. Bunların anlamı tam olarak bilinemez.¹

Müşrikler, “Bu Kur’ân’ı Muhammed kendisi söyleyip, Allâh’ın sözü diye öne sürüyor, yani Allâh’a iftira ediyor.” şeklindeki iddiâları reddediliyor ve Kur’ân’ın gerçek olduğu ve kendilerine bir uyarıcı gelmemiş bir topluma Allah tarafından indirildiği vurgulanıyor. İsmâil عليه السلام’den sonra, Arap toplumuna bir elçi gelmediği için, onlardan “uyarılmamış toplum” olarak söz edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“(Bu Kur’ân) karşı konulmaz kudret ve sonsuz rahmet sahibi olan Allah tarafından Peyderpey indirilmiştir. Ta ki, ataları uyarılmadığı için haktan habersiz kalmış bir toplumu uyarasın!”**²

“İçinde hiçbir şüphe bulunmayan kitap işte budur. O, takvâ sahiplerine doğru yolu gösterir.”³ **“Yoksa: ‘Bunu kendisi uydurdu.’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, haydi onun bir sûresinin benzerini de siz getirin ve hatta bunun için Allah’tan başka yardımcı çağırabileceğiniz kim varsa onları da çağırın!’”**⁴

“Biz (Mûsâ’ya) nidâ ettiğimizde sen Tûr’un yanında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak, senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir toplumu uyarasın, onlar da düşünüp öğüt alsınlar diye (seni de peygamber olarak gönderdik).”⁵

4. âyette, Allâh’ın gökleri, yeri ve bunlar arasındaki şeyleri altı günde yarattığı sonra Arş’a yerleştiği belirtiliyor. Altı günün pazar-cuma arası günler olduğu nakledilmiştir. İbn-i Abbâs her günün, dünya yıllarından bin yıla karşılık olduğunu belirtmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine yerleşen, geceyi, durmadan kendisini izleyen gündüz ile bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları buyruğuna boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Dikkat edin, yaratmak da, buyurmak da O’na âittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah pek yücedir!”**⁶

1. Bk. Bakara, 2/1. âyet.

2. Yâsîn, 36/5-6.

3. Bakara, 2/2.

4. Yûnus, 10/38.

5. Kasas, 28/46.

6. A’râf, 7/54.

“Yine bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü Allâh’ındır. Sizin Allâh’tan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır!”⁷

“Allah, O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O dâimâ diridir, yaratıklarını koruyup gözetendir. O’nu ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. İzni olmadan, O’nun katında şefaât edecek olan kimdir? O, kullarının önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O’nun ilminden, ancak O’nun dilediğini kavrarlar. O’nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır. Onların her ikisini de koruyup gözetmek O’na ağır da gelmez. O çok yücedir, çok büyüktür.”⁸

“Öyle bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası için bir ödemedede bulunamaz, kimseden şefaât kabul olunmaz, kimseden fidiye alınmaz; onlara hiçbir yardım da yapılmaz.”⁹

Günümüz Tevrat’ında: “Çünkü Rab gökleri, yeri, denizi ve onlarda olan bütün şeyleri altı günde yarattı ve yedinci günde istirahat etti.”¹⁰ denilir. Kur’ân’da dinlenme yerine “.. sonra Arş’a yerleşti.” ifâdesi yer alır, çünkü O’nu yorgunluk tutmaz.

يَذَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ
مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذَلِكَ عَالَمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ
الرَّحِيمُ ﴿٦﴾

5- Allah gökten yere kadar her işi çekip çevirir. Sonra bütün işler, sizin hesabınızla bin yıl kadar tutan bir günde O’na yükselir.

6- İşte görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak üstün ve çok merhametli olan O’dur.

5-6. âyetlerde, Allâh’ın emri gökten yere yönelttiği ve bin yıl kadar uzun süren bir günde emrin Allâh’a çıktığı, bunun gaybı ve her şeyi bilen mutlak üstün ve çok merhametli olan Allâh’ın işi olduğu belirtilir.

7. Bakara, 2/107.

8. Bakara, 2/255.

9. Bakara, 2/48.

10. Çıkış, 20/11.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: ‘Ruh Rabbimin işindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.’”**¹¹ **“Melekler ve Ruh (Cebrâil) oraya, uzunluğu elli bin yıl süren bir günde yükselip çıkarlar.”**¹² Bu âyetle meleklerin ve Ruh'un, elli bin yıl kadar uzun bir günde Allâh'ın katına çıktığı belirtilir.

Burada insanlara bin yıl, elli bin yıl gibi uzun gelen süreler, Allah için bir gün gibidir. İbn-i Abbâs “emr”in inişini, “kazâ ve kader gökten yere iner.” olarak açıklamış, kimisi de bunun vahyin Cebrâil ﷺ aracılığı ile inişi olduğunu söylemiştir.¹³ Amr bin Mürre'den gelen bir rivâyette ise gökle yer arasındaki bütün bu düzenlemenin dört melek aracılığı ile gerçekleştiği belirtilmiştir. Bunlar: 1) Cebrâil, 2) Azrâil, 3) İsrâfil, 4) Mikâil adlı meleklerdir.¹⁴

Şunu da belirtelim ki, elli bin yıl uzunluğunda bir gün, kıyâmet günü kâfirler için çok sıkıntılı geçecek olan hesap verme süreciyle ilgili olarak Hz. Peygamber'e sorulmuştur. Ebû Saîd el-Hudrî ﷺ'ten rivâyete göre, şöyle demiştir: *Rasûlullah ﷺ'e, kıyâmet günü uzunluğu elli bin yıldan daha uzun olan bir günden söz ediliyor. Bu uzunluğun anlamı nedir? diye soruldu. O şöyle buyurdu: Canımı kudret elinde tutan Allâh'a yemin olsun ki, o günün zahmet ve meşakkatleri mü'min için dünyada iken kıldığı bir farz namazdan daha hafif geçecektir.”*¹⁵

Elmalılı merhum bu konudaki “tedbir” (yönetme) süreci ile ilgili olarak şu tespiti yapar: “Tedbir: Bir işin arkasını görerek ona göre gereğini belirlemektir. Allah Teâlâ'nın tedbiri ise, hikmetine göre dilemesidir. Şu hâlde burada emir, “Umûr”un tekili olarak “şe'n” (iş) anlamınadır. Yani dünyanın işi melekler gibi, semâvî sebepler ve güçlerle yukarıdan aşağı indirmek sûretiyle tedbir eder ve düzenler. ثُمَّ يَخْرُجُ إِلَيْهِ Sonra da o iş, O'na yükselir. -Bu şekilde bir emir, bir iş başladığı noktaya dönen bir devir ile son bulup kalır, yalnız Allâh'ın ilminde sâbit kalır.

“Bir günde” ki; bâzıları bunu yalnız “Urûc”a bağlamışlarsa da tercih edilen hem يَدْخُرُ “yüdebbiru”, hem يَخْرُجُ “ya'rucu” fiillerinin ikisine birden bağlanmasıdır. Yani o emrin inmesi ve çıkması öyle bir günde, o kadar bir

11. İsrâ, 17/85.

12. Meâric, 70/4.

13. Kurtubî, Câmi', XIV, 80.

14. Bk. Kurtubî, Câmi', XIII, 58, 59. Evrenin yönetimi ile ilgili olarak bk. Ra'd, 13/2.

15. Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 75.

zamanda olur ki, *كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ* “miktârı sizin saydıklarınızdan bin yıl eder.” Demek ki Allâh’ın bir irâdesinin hükmü olan bir emir, bir iş, bir olay bazen böyle bin yıllık bir devir ile biter. Onun bir günü, böyle büyük bir devir teşkil eder. Onun için “gökleri ve yeri altı günde yarattı” denildiği zaman o günleri rastgele günler sanmamak gerekir. Meâric sûresinde, (70/4) geleceği üzere bunun elli bin yıl edeni de vardır. Demek ki, bin yıl denilmesi örnek yoluyladır. Yahut bâzı tefsircilerin dedikleri gibi “bin” tâbiri uzun bir zamandan kinâyedir. Dolayısıyla daha az ve daha çok olmasına engel değildir.”¹⁶

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٧﴾
ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّيْنَاهُ وَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ
رُوحِنَا وَجَعَلْ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾

7- O, her şeyin yaratılışını güzel yaptı ve insanı yaratmaya çamurdan başladı.

8- Sonra da insanın soyunu, süzölmüş bir özden, değersiz bir sudan yarattı.

9- Sonra ona düzgün bir şekil verdi, kendi rûhundan üfledi ve size kulaklar, gözler ve kalpler var etti. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!

7-9. âyetlerde genel olarak varlıkların, özel olarak da insanın yaratılmasında bir tekâmül bulunduğuna işaret edilir. Çünkü âyette, “Allah insanı yarattı” yerine “Allah insanı yaratmaya çamurdan başladı.” deniyor ve daha sonra ona düzgün bir şekil verdiği, kendi rûhundan üflediği, kulaklar, gözler ve kalpler verdiği vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O’dur. O’nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz!”**¹⁷

“Andolsun Biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.

16. Elmalılı, age, VI, 285.

17. En’âm, 6/2.

Hani bir zamanlar, Rabbin meleklerle demişti ki: “Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan bir insan yaratacağım!”¹⁸

“Arkadaşı ona şöyle cevap verdi: “Seni topraktan, sonra meniden (nutfe) yaratan ve ardından da seni insan olarak biçimlendiren Allâh’ı inkâr mı ediyorsun?”¹⁹

“Ey insan! Engin kerem sahibi Rabbine karşı seni aldatan nedir? O Rabbin ki seni yarattı, sana güzel ve düzgün bir şekil verdi, dengeli ve ölçülü yaptı. Kendi dilediği gibi sana bir sûret verdi.”²⁰

“Onun yaratılışını tamamlayıp, rûhumdan üflediğim zaman, siz onun için hemen secdeye kapanın!” Meleklerin hepsi topluca secde ettiler. Yalnız İblis secde edenlerle birlikte olmayı kabul etmedi.”²¹

“Allah sizi, siz hiçbir şey bilmez durumda iken annelerinizin karından çıkarmış, şükretmeniz için de, size kulaklar, gözler ve kalpler vermiştir.”²²

وَقَالُوا إِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفَّيْكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

10- Bir de dediler ki: “Biz, toprağa karışıp yok olduktan sonra, gerçekten biz mi yeniden yaratılacağız?” Doğrusu onlar, Rab’lerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.

11- De ki: “Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra döndürülüp Rabbinize götürüleceksiniz!”

10-11. âyetlerde, müşriklerin ölüp toprak olduktan sonra yeniden diriltilmeyi kabul etmek istemedikleri, ancak ölüm meleğinin rûhu kabz etmesinden sonra, kıyâmet gününde yeniden dirilerek herkesin Allâh’ın huzûrına götürüleceği belirtilmektedir.

18. Hicr, 15/26-28.

19. Kehf, 18/37.

20. İnfitâr, 82/6-8.

21. Hicr, 15/29-31.

22. Nahl, 16/78.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayat-tan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ demişlerdi.”**²³

“Eğer şaşılacak bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: “Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?” demeleridir. İşte Rab’lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağılar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır.”²⁴

“O, kullarının üzerinde her istediğini yapma gücüne sahiptir. Size koruyucular gönderir. Sonunda birinize ölüm gelince elçilerimiz onun canını alırlar. Onlar görevlerinde kusur yapmazlar.”²⁵

23. En’âm, 6/29.

24. Ra’d, 13/5.

25. En’âm, 6/61.

﴿ BÂB 2 ﴾

**KİYÂMET GÜNÜ GÜNAHKÂRLARIN PİŞMANLIĞI,
CEHENNEMİ DOLDURMA, BÜYÜKLÜK TASLAMAYAN
İYİLER, İNANANLAR VE İNKÂRCILAR,
EN BÜYÜK VE EN YAKIN AZAP**

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا
وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ
نَفْسٍ هُدًىٰ وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ
أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا
عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا
ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾
تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ
جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا
لَّا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ
الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوِيَهُمُ
النَّارُ ۖ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا
عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَنَذِيقَنَّ هُمُ مِنَ الْعَذَابِ
الْأَذْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ
ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

- 12- Günahkârların, Rab'leri huzûrunda başları öne eğilmiş olarak: "Ey Rabbimiz! Biz gördük ve işittik, şimdi bizi geri gönder de iyi ameller işleyelim. Çünkü biz artık ke-sin olarak îmân ettik!" derlerken bir görsen!
- 13- Eğer Biz dilemiş olsaydık herkese hidâyet verirdik. Fakat: "Elbette cehennemî cinlerden ve insanlardan bir kısmı-yı la dolduracağız!" diye Benden kesin söz çıkmıştır.
- 14- "Bugününüzle karşılaşmayı unuttuğunuzdan dolayı ta-dın azâbı! Biz de sizi unuttuk. Yaptıklarınızdan dolayı sonsuzluk azâbını tadın bakalım!"
- 15- Bizim âyetlerimize öyle kimseler îmân eder ki, o âyet-lerle kendilerine öğüt verildiği zaman, hiç büyüklenme-den secdeye kapanırlar ve Rab'lerini hamdederek tes-bih ederler.
- 16- Yataklarından kalkıp korku ve ümit içinde Rab'lerine duâ ederler. Kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolun-da harcarlar.
- 17- Yaptıkları iyi işlere karşılık, onlara göz aydınlığı olacak ne gibi mükâfatların hazırlandığını hiç kimse bilemez!
- 18- Hiç îmân eden kimse, fâsık olan gibi olur mu? Elbette bunlar eşit olmazlar!
- 19- Îmân edip sâlih ameller işleyen kimseler için, Me'vâ cen-netleri vardır ki, amellerine karşılık bir ağırılanma yeri olarak hazırlanmıştır.
- 20- Yoldan çıkmış olanların varacakları yer ise ateştir. Ne zaman oradan çıkmak isteseler, onlara: "Haydi tadın bakalım, yalanlayıp durduğunuz ateş azâbını!" diye ge-ri çevrilirler.
- 21- Onlara o en büyük azap gelmezden önce, (dünyada) ya-kın azaptan da tattıracağız. Belki dönerler!
- 22- Rabbinin âyetleri ile öğüt verilip de, sonra bunlardan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir! Gerçekten Biz günahkârlara lââyık oldukları cezâyı veririz.

12-14. âyetlerde, bir kıyâmet sahnesi sunulur. Şöyle ki; dünyada böbürlenerek gezen kimseler suçlu olarak Rab'lerinin huzûruna getirilirler, onlar utançla başları öne eğik olarak Allâh'a yalvarırlar, inanıp güzel işler yapmak üzere yeniden dünyaya gönderilmelerini isterler.

Allah dilese herkesi doğru yola iletebilir. Ancak Allâh'ın ezeli kararına göre, insan irâdesine zorlama yapılmayacak, bunun bir sonucu olarak da cin ve insanlardan bir bölümü cehenneme girecektir. Çünkü Yüce Allah insana akıl ve irâde vermiş, bu yeteneklerini kullanarak gerçeği bulmasını istemiştir. Bu gerçek de yaratanını ve O'nun doğru mesajını araştırıp bulmak ve onunla amel etmekten ibârettir. Bu konuda bir araştırma yapmadan sapıklık içinde kalması bunun sonucuna katlanmasını da beraberinde getirir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: ‘Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimiz’in âyetlerini yalanlamayıp mü’minlerden olsaydık!’ diyecekler. Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler ortaya çıkmıştır. Eğer onlar dünyaya geri gönderilselerdi, kendilerine yasaklanan şeyleri yine yaparlardı. Çünkü onlar gerçekten yalan söylüyorlar. Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayattan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ demişlerdi.”**²⁶

“Hanginizin daha iyi iş yapacağınızı denemek için ölümü de hayatı da yaratan O’dur. O mutlak üstündür, çok bağışlayıcıdır.”²⁷

“İblis dedi: ‘Mâdemki beni azdırdın, o hâlde ben de senin doğru yolunun üzerinde oturacağım. Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaşacağım; böylece sen onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın!’ Allah dedi: ‘Haydi, aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!’”²⁸

“Münâfık erkekler ve münâfık kadınlar birbirlerine benzerler. Kötülüğü emreder, iyiliği engeller ve cimrilik ederler. Onlar Allâh’ı unuttular, Allah da onları unuttu. Çünkü münâfıklar, gerçekten fâsık

26. En’âm, 6/27-29.

27. Mülk, 67/2.

28. A'râf, 7/16-18.

kimselerdir.”²⁹ “Sonra o kendine yazık edenlere: ‘O hâlde, sürekli olan azâbı tadın bakalım! Siz, yapmış olduklarınızın karşılığından başkasıyla mı cezâlandırılacaksınız?’ denilir.”³⁰

Ebû Hüreyre ؓ’ten rivâyet göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Ben, sâlih kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırına gelmeyen nîmetler hazırladım.’ Sonra da yukarıdaki Secde, 32/17. âyeti hatırlatmıştır.”³¹

Muâz bin Cebel ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Cennet yüz derecedir. Her iki derece arasında gökle yer arası kadar mesâfe vardır. Bunların en yükseği Firdevs cennetidir. Oradan dört nehir çıkar. Arş bunun üzerindedir. Allah’tan istediğinizde Firdevs cennetini isteyiniz.”³²

15-17. âyetlerde, Allâh’ın âyetlerine inananların vasıfları belirtiliyor. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Allâh’ın âyetleriyle öğüt verilince saygıdan secdeye kapanırlar. Kur’ân-ı Kerîm’de on dört kadar âyette namaz secdelerinden ayrı olarak, Allah Teâlâ’ya doğrudan secde etmekten söz edilir. Aşağıda tilâvet secdesi denilen bu secde hakkında fikhî bilgi vereceğiz.

TİLÂVET SECDESİ

Kur’ân-ı Kerîm’de on dört yerde geçen secde âyetlerinden birini okuyan veya dinleyen yapması gereken secdeye “tilâvet secdesi” denir. Hz. Peygamber’in, içinde secde âyeti bulunan bir sûreyi okuduğunda secde ettiği, sahâbenin de onunla birlikte secde ettikleri nakledilmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Onlara ne oluyor ki, îmân etmiyorlar ve kendilerine Kur’ân okunduğunda, secde etmiyorlar.”³³** Abdullah bin Ömer ؓ’ten, şöyle demiştir: “Nebî ﷺ, biz yanında olduğumuzda secde âyetini okur, ardından secde eder, biz de onunla birlikte secde ederdik. Öyle ki, içimizden bâzıları, izdihamdan dolayı, secde için yüzünü koyacağı bir yer bulamazdı!”³⁴

29. Tevbe, 9/67.

30. Yûnus, 10/52.

31. Müslim, Cennet, 2, H No: 2824; Buhârî, Bed’ü'l-halk, 8, Tefsir, 32; Tirmizî, 33, H No: 3197.

32. Tirmizî, Cennet, 4; İbn Mâce, Zühd, 39; Ahmed bin Hanbel, V, 316, 321.

33. İnşikâk, 84/21, 22.

34. Buhârî, Sücûd, 8, 9, 12.

Hiz. Peygamber Mekke'de müşriklerin de bulunduğu toplulukta Necm sûresini okumuş, 19 ve 20. âyetlere gelince, Allah için secde etmişti. Bu âyetlerde Lât, Uzza ve Menat adlı putlardan söz edildiği için müşrikler de secde etmiş, böylece mü'minlerle müşrikler arasında, farklı niyetlere dayalı bir eylem birliği oluşmuştu. Tarihte bu olaya Garanik olayı denir. Bu arada Ümeyye bin Halef secde yapmadığı için, bir sahâbe yerden aldığı toprağı yüzüne sürmüş, o da "bu bana yeterli olur" diyerek alay etmişti. Ancak kendisi daha sonra küfür ehli olarak öldürülmüştür³⁵ Necm sûresinde secde âyeti, son âyet olan 72. âyettir. Bu yüzden Hiz. Peygamber'in, putların adının geçtiği âyetlerin hemen ardından, 72. secde âyetine geçmiş olması da muhtemeldir. Zeyd bin Sâbit ؓ'in, "Hiz. Peygamber, daha sonra Necm sûresini okuyunca tilâvet secdesi yapmadı."³⁶ sözlerini de 19. ve 20. âyetler olarak değerlendirmek uygun düşer.

Ebû Hüreyre'den rivâyete göre Nebî ؐ şöyle buyurmuştur: "Âdemoğlu secde âyetini okuyup secde edince, şeytan ağlayarak uzaklaşır ve şöyle der: 'Vay benim hâlime! Âdemoğlu secde etmekle emrolundu ve hemen secde etti, bu yüzden cennet onundur. Ben ise secdeyle emrolundum, fakat secde etmekten kaçındım, bundan dolayı cehennem benimdir.'³⁷

Yukarıdaki delillere dayanarak Hanefîler tilâvet secdesinin vâcib olduğunu söylemiştir. Diğer üç mezhebe göre ise tilâvet secdesi sünnettir. Çoğunluğun delili; Zeyd bin Sâbit ؓ'ten nakledilen; "Hiz. Peygamber'e Necm sûresini okudum ve bizden hiçbir kimse secde etmedi."³⁸ hadîsi ile Hiz. Ömer'in Nahl sûresindeki secde âyetini ikinci cuma namazında okuduğu zaman, cemaatı secde yapıp yapmamakta serbest bırakmasıdır. O şöyle demiştir: Secde eden sevap kazanmış olur, secde etmeyene ise bir günah yoktur. Hiz. Ömer kendisi secde etmemiştir. Abdullah bin Ömer'in rivâyetinde şu ilâve vardır: "Allah bize secde etmeyi farz kılmamıştır. Ancak kendiliğimizden dilersek yaparız."³⁹

Tilâvet secdesi şöyle yapılır: Bu secdeyi yapacak kişinin abdestli, beden ve giysilerinin temiz ve avret yerlerinin de örtülü olması gerekir. Tilâvet secdesi yapmak niyetiyle kıbleye dönülür ve eller kaldırılmaksızın "Allâhu

35. Buhârî, Sücûd, 1, 4, 5.

36. Buhârî, Sücûd, 6.

37. Müslim, İman, 133.

38. Bk. Buhârî, Sücûd, 6; Müslim, Mesâcid, 106; Tirmîzî, Cuma, 52; Nesâî, İftitah, 50; Şevkânî, Neylül'Evtâr, III, 101.

39. Buhârî, Sücûd, 10; Şevkânî, age, III, 102.

ekber” diyerek secdeye varılır. Üç kere “sübhane Rabbiye’l-a’lâ (En yüce olan Rabbimi bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim.)” denildikten sonra, yine Allâhu ekber diyerek secdeden kalkılır. Bu tek secdenin rüknü, Allah Teâlâ’yı yüceltmek için yüzü yere koymaktır. Ancak namazda secde âyetinin, kıraatin sonuna rastlaması durumunda namazın rükûu ve secde yapamayan özür sahipleri için de ima, tilâvet secdesi yerine geçer.

Tilâvet secdesine ayaktan inilmesi, secdeden sonra ayağa kalkılması ve bu sırada, “*gufrâneke Rabbenâ ve ileyke’l-masîr (Ey Rabbimiz! Senin bağışlamayı bekliyoruz, son dönüş Sanadır)*” denilmesi müstehaptır. Tilâvet secdesine varılırken ve kalkarken alınan tekbirler de müstehaptır. Asıl secde ise vâciptir.⁴⁰

Hanefilere göre namaz dışında okunan secde âyetinden dolayı yapılacak secdenin zamanı belirsiz olup geniş zaman içinde yapılabilir. Ancak özürsüz olarak geciktirmek mekruhtur. Ebû Yusuf’a göre bu secde, namaz dışında da hemen yapılması gerekir. Kur’ân okuyanın insan olması, uyanık bulunması ve akıllı olması gerekir. Bu yüzden okuyanın cünüp, hayızlı ve nifas hâlinde olması, kâfir veya mümeyyiz çocuk bulunması yahut sarhoş olması bu hükmü değiştirmez. Çünkü bunların bu okuyuşları geçerli bir okuyuştur. Müslüman olan cünüp veya sarhoş kişi de okuyacağı veya işiteceği bir secde âyetinden dolayı secde ile yükümlü olur. Temizlik ve ayık hâlinde bu secdeyi yapmaları gerekir.

Tilâvet secdesiyle yükümlü olabilmek için her şeyden önce, dinlenen âyetin secde âyeti olduğunun bilinmesi gerekir. Buna göre dinlediği âyetler arasında secde âyetinin bulunduğunu bilmeyen kişinin secde etmesi gerekmez. Yine teyp, radyo ve televizyonda okunan Kur’ân’ı dinlerken secde âyeti geçse ve dinleyen kişi bunun secde âyeti olduğunu bilmiyorsa, onun da secde etmesini beklemek uygun olmaz. Ancak okuyan kişi dinleyicileri bu konuda uyarır veya Kur’ân’ın meâlinden okuyan ya da izleyen kişi, secde âyeti olduğunu anlarsa, secde etmesi gerekir. Secde âyeti, temyiz gücü bulunmayan (yedi yaşından küçük) çocuktan işitilirse, en sağlam görüşe göre tilâvet secdesi gerekmez. Çünkü geçerli bir okuyuş için, okuyanın temyiz gücüne sahip olması gereklidir.

40. Bk. Kâsânî, Bedâi’î, I, 179-195; İbnu’l-Hümâm, Fethu’l-Kadîr, I, 380-392; İbn Âbidîn, Reddû’l-Muhtâr, I, 715-730; Meydânî, age, I, 103-105; İbn Kudâme, Muğnî, I, 616-627; Şirbînî, Muğnî’l-Muhtac, Mısır, ty, I, 214 vd; Zühaylî, el-Fıkhu’l-İslâmî, II, 109 vd.

Fakat âdetli veya loğusa bulunan bir kadına ne okuyacağı ve ne de işiteceği bir secde âyetinden dolayı tilâvet secdesi gerekmez. Çünkü bunlar bu hâlde namaz ile yükümlü değildirler.

Namaz sırasında okunacak secde âyeti için tilâvet secdesi derhâl vâcib olur. Çünkü bu, namazdan bir parça olmuştur, namaz dışında kazâ olunamaz.

Secde âyeti namazda kıyam hâlinde okunsa, eğer bundan sonra üç âyetten fazla okunmayacaksa namaz için yapılacak rükû veya secdelerle, bu tilâvet secdesi de yerine getirilmiş olur. Tilâvet secdesine niyet edilip edilmemesi sonucu değiştirmez. Ancak üç âyetten fazla okunacaksa, bu secde âyetinden dolayı hemen bağımsız olarak rükû veya secde edilmesi gerekir. Secde edilmesi daha fazîletlidir. Bu durumda, namazın rükû ve secdeleriyle bu tilâvet secdesi düşmez.

Secde âyetini namazın içinde okuyan kimse, dilerse okuyacağı âyetlerin miktârına bakmaksızın derhâl "Allâhu ekber" diyerek tilâvet secdesine varır. Tilâvet secdesi niyetiyle yalnız rükûa varması da yeterlidir. Bundan sonra yeniden ayağa kalkar, birkaç âyet daha okur, ondan sonra namazın rükûuna ve secdelerine gider. Namazına devam eder. Eğer bir sûreyi bitirmiş ise, başka bir sûreden birkaç âyet okur. Çünkü tilâvet secdesinden kalkar kalkmaz bu şekilde birkaç âyet okumadan rükû ve secdeye varmak mekruhtur.

Namazın dışında ise, yalnız rükû etmek sûretiyle tilâvet secdesi edâ edilmiş olmaz. Çünkü Allâh'a ta'zim, namaz dışında rükû ile yapılmış olmaz.

Secde âyeti bir namazda birden fazla yerde okunsa sağlam görüşe göre bir tilâvet secdesi yeterlidir. Çünkü meclis birdir. Aynı ayrı rekâtlarda secde âyetinin tekrarlanması da hükmü değiştirmez. Bu Ebû Yusuf'a göredir. İmam Muhammed'e göre, değişik rekâtlarda okunursa meclis değişmiş sayılacağı için secde âyeti sayısınınca tilâvet secdesi gerekir.

İmam secde âyetini okuyup, secdeye varınca, cemaat imâmın rükû ve secdeye vardığını sanarak rükû ve secdeye varsalar bununla namazları bozulmaz. Fakat bir secde daha yaparlarsa namaz fâsit olur.

İmamın cuma ve bayram namazları ile gizli okunan namazlarda secde âyetini okuması mekruhtur. Çünkü cemaatin yanılmasına yol açabilir. Ancak secde âyeti kıraatın sonuna rastlarsa bu sakınca kalkar. Bu

durumda da imâmın bu namazın rükûu ile tilâvet secdesine niyet etmesi gerekir.

Secde âyetini, dinleyenler secde için hazırlıklı iseler açıktan, hazır değil iseler gizlice okumak müstehaptır. Bunda cemaata karşı bir şefkat vardır.

Bir sûre okunup, içinden secde âyetinin atlanması mekruhtur. Yalnız secde âyetinin okunup, diğer âyetlerin okunmamasında ise bir kerahat yoktur. Ancak secde âyeti ile birlikte bir veya birkaç âyetin de okunması müstehaptır. Secde âyeti okununca, hemen secde yapılması mümkün olmadığı takdirde okuyan ve dinleyenin “*Semi’nâ ve eta’nâ, gufrâneke Rabbenâ ve ileyke’l-masîr*” (İşittik ve boyun eğdik. Ey Rabbimiz! Bağışlamanı bekliyoruz.) demesi müstehaptır.

Bir mecliste secde âyetinin birden fazla tekrarlanması hâlinde bir tilâvet secdesi yeterlidir. Secdeyi ilk okuyuştan sonra yapmak daha iyidir. Başka bir görüşe göre, bu secdeyi okuyuşların sonuna bırakmak daha uygundur.

Ancak aynı secde âyeti, ayrı yer ve meclislerde tekrarlanırsa, secdenin de tekrarlanması gerekir. Birkaç secdenin bulunduğu çeşitli âyetleri okuyan kimsenin, meclis bir olsun, ayrı bulunsun her bir âyet için ayrı bir tilâvet secdesi yapılması gerekir.

Kur’ân-ı Kerîm’de on dört yerde bulunan secde âyetlerinin bulunduğu sûreler ve âyet numaraları şunlardır: A’râf, 7/206; Ra’d, 13/15; Nahl, 16/50; İsrâ, 17/109; Meryem, 19/58; Hac, 22/18; Furkan, 25/60; Neml, 27/25; Secde, 32/15; Sâd, 38/25; Fussilet, 41/38; Necm, 53/62; İnşikâk, 84/21 ve Alak, 96/19.

b) Rab’lerini övgü ile tesbih ederler. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Allâh’ı çok anın ve O’nu sabah-akşam tesbih edin.”**⁴¹ **“Bunun için sen onların söylediklerine sabret! Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki, Rabbinin hoşnutluğuna eresin.”**⁴² **“Sen Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol. Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et!”**⁴³

41. Ahzâb, 33/41-42.

42. Tâhâ, 20/130.

43. Hicr, 15/98-99.

c) Yeryüzünde böbürlenerek yürümezler. İlgili âyetlerde şöyle buyuru-
lur: **“Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü sen ne yeri yarabi-
lirsin, ne de boyca dağlara yetişebilirsin!”**⁴⁴ **“(Kurtuluşa erenler) boş
söz ve yararsız şeylerden kaçınırlar.”**⁴⁵

**“Onlar boş bir söz işittiklerinde, ondan yüz çevirirler ve bu sö-
zün sahiplerine: ‘Bizim işimiz bize, sizin işiniz size. Size selâm ol-
sun! Biz kendini bilmezlerle düşüp kalkmak istemiyoruz.’ derler.”**⁴⁶

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Hz. Peygamber bir hadîsinde şöyle
buyurmuştur: *“Kâmet getirildiği zaman namaza koşarak değil, ağır baş-
lı bir şekilde sükûnetle yürüyerek geliniz. Yetişebildiğiniz kadarını imam-
la birlikte kılınız; yetişemediğiniz rekâtları da kendiniz tamamlayınız.”*⁴⁷

d) Geceleri ibadetle meşgul olurlar. İlgili âyette şöyle buyurulur: **“Gece-
nin bir bölümünde uyanıp kalk, sadece sana mahsus olmak üze-
re teheccüd namazı kıl. Umulur ki böylece Rabbin seni Makâm-ı
Mahmûd'a yükseltir.”**⁴⁸

Hz. Peygamber ؐ: *“İnsanın gece yarısı kıldığı namaz günahı söndü-
rür.”* buyurmuş ve arkasından da, yukarıdaki Secde sûresinin 16 ve 17. âyet-
lerini okumuştur.

Yukarıdaki 16. âyete göre, onlar gece namazı kılmak için yataklarından
kalkarlar. Muâz bin Cebel'den; bir gün Allâh'ın Rasûlü ile birlikte sabahla-
mış, ona; *“Kendisini cennete koyacak, cehennemden uzaklaştıracak”* bir
amel sormuş, Hz. Peygamber İslâm'ın beş şartını saydıktan sonra, *“Sana
hayır kapılarını göstereyim mi? Oruç kalkandır, sadaka hatâları söndü-
rür ve gecenin göbeğinde kişinin namazı.”* buyurarak yukarıdaki âyeti ve
sonraki bir âyeti okumuştur.⁴⁹

e) Allah'tan korkarak ve umarak duâ ederler. Mü'min, Allâh'ın rahme-
tinden ne ümitsiz ne de emin olmalı, korku ile ümit arasında bulunmalıdır.
Bir mü'minin işlediği günahların çokluğundan veya işlerinin ters gitmesin-
den dolayı Allah'tan ümit keserek, artık “ben cehennemlik oldum” inancına

44. İsrâ, 17/37.

45. Mü'minûn, 23/3.

46. Kasas, 28/55.

47. Buhârî, Ezân, 20-21, Cuma, 18; Müslim, Mesâcid, 151-155.

48. İsrâ, 17/79.

49. Hâkim, Müstedrek, II, 413.

kapılması câiz olmadığı gibi, yaptığı güzel ameller yüzünden “artık ben cennetlik oldum” diyerek aşırı bir iyimserliğe kapılması da uygun değildir. Çünkü insan yaşadığı sürece, her an irâdesine yön verme, iyiliklere yönelme ve daha önce cehennemlik amellerin sahibi iken bunları, lehine çevirme güç ve yeteneğine sahiptir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Doğrusu kâfirlerden başkası Allâh’ın rahmetinden ümit kesmez.”**⁵⁰ **“Fakat büyük zararı göze alanlar topluluğundan başkası, Allâh’ın azâbından emin olmaz.”**⁵¹ **“Görmedikleri hâlde Rab’lerinin (azâbından) korkanlara gelince; onlar için hem bağışlanma hem de büyük bir mükâfat vardır.”**⁵²

“Onlardan korkmayın, benden korkun! Böylece size olan nîmetimi tamamlayayım. Umulur ki doğru yolu bulursunuz!”⁵³

“O hâlde kim, Rabbine kavuşmayı umuyorsa sâlih amel işlesin ve Rabbine kullukta kimseyi ortak koşmasın!”⁵⁴

f) Allah yolunda infakta bulunurlar. İslâm’da farz olan zekât infak kapsamına girdiği gibi, farzın dışında yapılan hayır hasenât, özellikle kişinin vefâtından sonra da devam edecek olan vakıf gibi hayırlar da infak kapsamındadır. Âyet ve hadislerde “birru ihsan” diye ifâde edilen ve zorunlu olmadığı hâlde sırf daha fazla ecir kazanmak için Allah rızası için yapılan bu hayırlar, Ashâb-ı kirâmın “hayırda yarışmasına” sebep olmuştur. Sahâbe bu hayrı özellikle çok sevdiği maldan yapmayı tercih etmiştir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: **“Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça “iyiye (birr’e)” eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu çok iyi bilir.”**⁵⁵ Birr sözlükte; iyilik, iyilikseverlik, erdemlilik, ihsan, çok hayır gibi anlamlara gelir.

Yukarıdaki âyet inince, Ensâr’ın zenginlerinden Ebû Talha Nebî ’e gelerek, Mescid-i Nebevî’nin karşısında çok sevdiği hurma bahçesini bağışlamak istediğini söyledi. Allâh’ın elçisi şöyle buyurdu: **“Mâşâallah, işte kazançlı mal budur, kazançlı mal budur! Ben bunun gelirini, akrabaların arasında taksim etmeni uygun buluyorum. Çünkü onların daha çok ihtiyâcı var.”** Ebû Talha, bu bahçenin gelirini akrabası ve amcaoğulları

50. Yûsuf, 12/87.

51. A’râf, 7/99.

52. Mülk, 67/12.

53. Bakara, 2/150.

54. Kehf, 18/110.

55. Âl-i İmrân, 3/92.

arasında bölüştürmüştür. İslâm'da ilk vakıf uygulamasının bu olduğu nakledilir.⁵⁶

Hız. Ömer ؓ, Hayber fethinden sonra elde ettiği, sevdiği değerli bahçesini, "Satılmamak, bağışlanmamak ve mîrasla da geçmemek üzere, gelirin yoksullara, yakın hısımlara, düşkünlere, yolda kalmışa, savaşıçılara ve âzâdlık anlaşması yapanlara" vakfetmiştir.⁵⁷

Hadiste şöyle buyrulur: "Âdemoğlu ölünce ameli kesilir. Üç kişi bunun dışındadır: Sadaka-i câriye (çeşme, yol, köprü, mescid, okul ve vakıf gibi), yararlı ilim ve kendisine hayır duâ eden sâlih çocuk bırakan. Bunlardan toplum yararlandıkça amel defteri kapanmaz."⁵⁸

g) Yukarıdaki niteliklere sahip olanlara Allâh'ın vereceği mükâfatı kimse tahmin edemez. Cennet nîmetlerinin dillerin anlatamayacağı kadar zevk veren niteliğinden söz edilir. Bir kudsî hadiste şöyle buyrulur: "Ben iyi kul- larıma öyle şeyler hazırlamışım ki, hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş ve bir insanın hatırından bile geçmemiştir." Bu hadîsi nakleden Ebû Hüreyre, "İsterseniz, Secde 32/17. âyeti okuyunuz." demiştir.⁵⁹

Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: "Cehennemden en son çıkıp cennete geçecek olan kimseye, cennette dünyanın on katı yer verilecektir. İşte, cennetliklerin en aşağı seviyesinde bulunan kişinin derecesi budur."⁶⁰

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ الْمَآوَىٰ نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوِيهِمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

56. Buhârî, Zekât, 42, 44, Tefsir, Sûre, 3/5.

57. Buhârî, Vesâyâ, 22, 28, Şurût, 19, Eymân, 33; Müslim, Vasiyyet, 5, 15, 16; Tirmizî, Ahkâm, 36.

58. Müslim, Vasiyye, 14.

59. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8, Tefsir, 32/1, Tevhid, 35. Bk. Müslim, Cennet, 2-5; Tirmizî, Tefsir, 32/2; 56/1; İbn Mâce, Zühd, 39; Kurtubî, Câmi', XIII, 67, 68; İbn Kesîr, Muhtasar, III, 75; Nisâ, 4/72; Yûnus, 10/26.

60. Buhârî, Rikâk, 51, Tevhid, 36; Müslim, İman, 308.

20- Yoldan çıkmış olanların varacakları yer ise ateştir. Ne zaman oradan çıkmak isteseler, onlara: “Haydi tadın bakalım, yalanlayıp durduğunuz ateş azâbını!” diye geri çevrilirler.

18-20. âyetlerde, mü'minle fâsık kimsenin bir olamayacağı, îmân edip sâlih ameller işleyenlere Me'vâ cennetlerinin hazırlandığı, fâsıklık edenlerin ise cehenneme gireceği, ne zaman oradan çıkmak isteseler, kendilerinin “tadın bakalım, yalanladığınız ateş azâbını” denileceği belirtilir. 19. âyetteki “Me'vâ”, cennetin bir adı olup, “barınak”, “konak”, “kalınacak güzel yer” anlamına gelir.

MÜ'MİN

Allâh'a, Hz. Peygamber'e ve O'nun haber verip de, kesin delillerle bize ulaşan şeylere kalben inanıp tasdik eden kimseye “mü'min” denir. Mü'minler âhirette cennete girecek ve orada pek çok nîmetlere kavuşacaklardır. Günahkâr mü'minler ise, cehennemde hak ettikleri cezâyı çektikten sonra cennete gireceklerdir. Mü'minlerin sonsuza kadar cennette kalacaklarına dâir Kur'ân'da pek çok âyet vardır.

FÂSİK

Allâh'ın emirlerine aykırı hareket eden, günahkâr, kötü huylu, kötü-lük yapmayı alışkanlık hâline getirmiş olan kimse demektir. Bir fıkıh terimi olarak fâsık şöyle târif edilir: Allâh'a itâatı terk eden ve O'na isyana dalan, başka bir deyimle büyük günah işleyerek veya küçük günahı ısrar ederek doğru yoldan çıkan kimse fâsık diye nitelendirilir.

Fısk genel olarak üç grupta toplanabilir: a) Günahı çirkin kabul etmekle birlikte, bazan günah işlemek. b) Yapılan bir günahı ısrarla işlemek. c) Haram ve çirkin olduğunu inkâr ederek bir günah işlemek. Bu sonuncusu küfrü gerektirir ve kişinin dinle ilişkisi kesilir.⁶¹ Mesela; haramlığını inkâr ederek, başka bir deyimle helâl sayarak içki içmek, zinâ etmek bu niteliktedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, bâzı âyetlerde fısk mutlak anlamda kullanılır. Hac'da yapılan fısk,⁶² Allâh'ın adı anılmaksızın kesilen hayvanın etini yemek,⁶³ veya müslümana iftira edenin içine düştüğü fısk hâli,⁶⁴ buna örnek verilebilir.

61. İsfehânî, Müfredât, s. 572; Râzî, et-Tefsîr ul-Kebîr, II, 91; Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, I, 282.

62. Bakara, 2/197.

63. En'âm, 6/121.

64. Nûr, 24/4.

Diğer bâzı âyetlerde ise fîsk ve küfür eş anlamda kullanılır. **“Andolsun ki, Biz sana apaçık âyetler indirdik. Bunları fâsıklardan başkası inkâr etmez.”**⁶⁵

وَلَنُذِيقَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَذْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ
﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ
الْمُجْرِمِينَ مُتَقِمْونَ ﴿٢٢﴾

21- Onlara o en büyük azap gelmezden önce, (dünyada) yakın azaptan da tattıracağız. Belki dönerler!

22- Rabbinin âyetleri ile öğüt verilip de, sonra bunlardan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir! Gerçekten Biz günahkârlara lââyık oldukları cezâyı veririz.

21-22. âyetlerde sözü edilen, en büyük azap âhiret azâbı, yakın azap ise dünya azâbı olup; kıtlık, tutsaklık ve salgın hastalık gibi dünyaya âit sıkıntılarıdır. Nitekim Mekke’de Kureyş kavmi, müslümanların hicretinden sonra yedi yıl süreyle şiddetli kıtlığa uğramıştı. Yakın azâbın, “kabir azâbı” olduğu yorumu da yapılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatıldığında bunlardan yüz çeviren ve daha önce işlediği günahları unutandan daha zâlim kim olabilir? Biz onların kalplerine Kur’ân’ı anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Sen onları doğru yola çağırırsan da bu durumda iken asla doğru yola gelmezler.”**⁶⁶

“Daha önce, bu kitapları insanlara doğru yolu göstermek için (toptan indirdiği gibi), hak ile bâtılı ayıran delilleri de O indirmiştir. Şüphesiz ki, Allâh’ın âyetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah mutlak üstündür, inkârcılardan öç alandır.”⁶⁷

65. Bakara, 2/99; Yûnus, 10/33; Mâide, 5/81.

66. Kehf, 18/57.

67. Âl-i İmrân, 3/4.

﴿ BÂB 3 ﴾

**MÛSÂ VE TEVRAT, SABIR, İBRET ALMAK,
SUYUN İNİŞİ VE BİTKİLER, ÖLÜM SIRASINDA
İMÂN ETMEK, İNKÂRCILARI TERK ETMEK**

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ
هُدًى لِبَنِي إِسْرَآئِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا
صَبَرُوا ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا
مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِينِهِمْ ۖ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ ۖ
أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ
فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾
وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا
يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيْمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ
وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظَرُونَ ﴿٣٠﴾

23- Doğrusu, Biz Mûsâ'ya kitap vermiştik. Sana da kitap verileceği konusunda bir şüphen olmasın. Biz onu İsrâiloğulları için bir hidâyet rehberi yapmıştık.

24- Onlar âyetlerimize kesin bir şekilde î mân ederek sabır ve sebat ettiklerinde, kendi içlerinden buyruğumuzla doğru yolu gösteren önderler çıkardık.

- 25- Şüphesiz ki kıyâmet gününde senin Rabbin, ayrılığa düştükleri şeyler hakkında, onların arasında hükmünü verecektir.**
- 26- Hâlen yurtlarında gezip dolaştıkları kendilerinden önceki nice nesilleri helâk edişimiz, onları doğru yola sevk etmedi mi? Şüphesiz bunda elbette nice ibretler vardır. Hâlâ kulak vermeyecekler mi?**
- 27- Onlar görmedi mi ki, Biz suyu kupkuru topraklara sevk edip, onunla hem hayvanlarının hem de kendilerinin yiyeceği ekini çıkarırız. Hâlâ görmeyecekler mi?**
- 28- Bir de “Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih ne zaman?” diyorlar?**
- 29- De ki: “O fetih günü gelince, şimdi inkâr edenlere o zaman inanmaları bir fayda sağlamaz ve onlara göz de açtırılmaz.”**
- 30- Şimdi sen onlardan yüz çevir ve bekle. Zaten onlar da beklemektedirler!**

23-26. âyetlerde, Hz. Mûsâ'nın İsrâiloğulları'na doğru yolu gösteren bir rehber yapıldığı, onlar îmân edip sabrettikleri sürece kendilerine doğru yolu gösteren yöneticiler tâyin edildiği, kıyâmet günü kendi aralarındaki anlaşmazlıkların hükmünün verileceği, daha önce helâk olan toplumlardan ibret alınması gerektiği belirtilir.

Hz. Mûsâ'ya verilen kitap Tevrat olup, Hz. Muhammed'e de onun gibi bir kitap yani Kur'ân-ı Kerîm verilmiştir. Âyetteki “likâ-kavuşma” daki zamir Kitaba veya Hz. Mûsâ'ya gider. Nitekim Hz. Peygamber Mîraç gecesi Hz. Mûsâ ile mülâkatta bulunmuştur. Diğer yandan burada, Hz. Mûsâ'ya kitap verilisinin kastedilmiş olması yanında, Hz. Mûsâ'ya verilen kitapla, Hz. Muhammed'e verilmekte olan kitabın aynı kaynaktan ve bir kitap olarak verilmekte olduğu kastedilmiş de olabilir. Çünkü Kur'ân, aynı zamanda Tevrat ve eklerinin yanlış bilgilerden ve katmalardan arındırılan, doğru şekillerini de içine almaktadır. Bu takdirde anlam: “Sana da bir kitap verileceğinden şüphlen olmasın.” şeklinde olur.

Yukarıdaki 24. âyette sözü edilen önderlerin peygamberler, fakihler ve âlimler olduğu söylenmiştir. Onların inandığı, Tevrat âyetleri olup Tevrat'ın kendi döneminde geçerli olan kutsal bir kitap olduğunu ifâde eder.⁶⁸

Bu âyete göre, İsrâiloğulları sabrettikleri ve Allâh'ın buyruklarına uydukları zaman, Yüce Allah onların içinden önderler çıkarmış ve onlar hâkim bir topluluk olmuşlardır. Ama dînin özünden ayrılmaya başlayınca liderlik vasfını kaybetmişlerdir. Bu âyetten sabrın önemi de anlaşılmaktadır. Bâzı âlimler, "Sabır ve kesin î mân ile dinde imamlık derecesine erişilir." demişlerdir.⁶⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Biz Mûsâ'ya da kitabı verdik ve İsrâiloğulları'na: 'Beni bırakıp başkasını güvenilip dayanılan bir Rab edinmeyin.' diyerek bu kitabı doğru yolu gösteren bir rehber kıldık."**⁷⁰

"Biz onları buyruğumuzla doğru yolu gösteren önderler yaptık. Onlara hayırlı işler yapmayı, namazı dosdoğru kılmayı ve zekâtı vermeyi vahyettik. Onlar yalnız Bize kulluk ediyorlardı."⁷¹

"Doğrusu Firavun yeryüzünde iyice azmış, halkını çeşitli sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir sınıfı güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o, bozguncular dandı. Biz de istiyorduk ki, o yerde ezilmekte olanlara lûtufta bulunalım, onları önderler yapalım ve kendilerini ezenlerin mülküne mîrasçılar kılalım."⁷²

"Yahudîler: 'Hristiyanların sağlam bir dîni yok.' dediler. Hristiyanlar da: 'Yahudîlerin sağlam bir dîni yok' dediler. Oysa onlar kendilerine inen Kitabı (Tevrat ve İncil'i) okuyup duruyorlar. Bâzı bilgisi olmayanlar da onların sözlerine benzer şeyler söylediler. Allah ayrılığa düştükleri konularda kıyâmet günü aralarında hükümünü verecektir."⁷³

"Şüphesiz ki Allah; î mân edenler, Yahudî olanlar, Sâbiiler, Hristiyanlar, Mecûsiler ve müşrikler arasında kıyâmet gününde hükümünü verecektir. Şüphesiz Allah her şeye şâhittir."⁷⁴

68. Bk. Kurtubî, Câmi', XIII, 73.

69. İbn Kesîr, Tefsir, III, 464.

70. İsrâ, 17/2.

71. Enbiyâ, 21/73.

72. Kasas, 28/4-5.

73. Bakara, 2/113.

74. Hac, 22/17.

“Kendilerinden önce, şimdi yurtlarında gezip dolaştıkları nice kavimleri helâk edişimiz, onları doğru yola sevk etmedi mi? Elbette bunda akıl sahipleri için nice ibretler vardır.”⁷⁵

27. âyette, Allah Teâlâ'nın kupkuru toprağa suyu indirdiği, bununla bitkilerin topraktan çıkıp yeşerdiği, bu bitkilerden hem insanların, hem de hayvanların beslendiği, bütün bunlardan ibret almak gerektiği belirtilmektedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Gökten bir su indiren O'dur. İşte Biz, her çeşit bitkiyi o suyla yetiştirdik. O bitkiden bir filiz çıkardık, ondan da, üst üste dizili başaklar; hurma ağacının tomurcugundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri bitirdik. Onlardan birbirine benzeyen de vardır, benzemeyen de. Onların meyvelerinin bir ham hâline, bir de olgunlaşmış hâline bakın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette nice ibretler vardır.”**⁷⁶

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيْمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْتَظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظَرُونَ ﴿٣٠﴾

28- Bir de “Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih ne zaman?” diyorlar?

29- De ki: “O fetih günü gelince, şimdi inkâr edenlere o zaman inanmaları bir fayda sağlamaz ve onlara göz de açtırılmaz.”

30- Şimdi sen onlardan yüz çevir ve bekle. Zaten onlar da beklemektedirler!

28-30. âyetlerde, müşriklerin “Allah vaad ettiği fetih gününün ne zaman olacağı” sorusuna karşılık, böyle bir gün ansızın geldiği takdirde, daha önce îmân etmeyenlerin, bu belirtiler ortaya çıktıktan sonra îmân etmelerinin bir fayda sağlamayacağı ve kendilerine ek bir süre de tanınmayacağı belirtilmektedir.

75. Tâhâ, 20/128.

76. En'âm, 6/99.

Allâh'ın vaad ettiği o fetih günü için; bir kimsenin ölüm ânı, inananla inanmayanın ayrılacağı kıyâmet günü ya da mü'minlerin zafer kazanacakları Bedir ve Mekke fethi günü yorumları yapılmıştır. Âyetlerin sonunda, müşriklerin bu gibi inkârları karşısında Hz. Peygamber'in sabredip, onların sözlerine aldırmmaması ve onları kendi hâllerine bırakması istenmektedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar îmân etmek için kendilerine meleklerin gelmesini mi veya Rabbinin gelmesini mi yahut Rabbinin göndereceği bâzı âyetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Ancak daha önce îmân etmemiş veya îmân ettiği hâlde îmânında bir hayır kazanmamış olan kimseye, Rabbinin bâzı alâmetlerinin geldiği gün, îmân etmesi bir fayda vermez. De ki, ‘Bekleyin bakalım, şüphesiz biz de beklemekteyiz!’”**⁷⁷

سُورَةُ الْأَنْحَزَابِ

AHZÂB
SÛRESİ

Ahzâb sûresi Medîne döneminde 5-7. hicret yılları arasında inmiştir. 73 âyettir. Ahzâb, hizbin çoğulu olup; düşman toplulukları, gruplar, partiler demektir. Hendek savaşında Medîne'ye saldıran Kureyş, Gatafan ve Benî Kurayza düşman topluluğundan söz edildiği için, bu sûreye "birleşik düşman topluluğu" anlamında "Ahzâb sûresi" denir. Hendek savaşına da "Ahzâb Gazvesi" denir. Sûre'de ayrıca; münâfıkların iç yüzleri, Zeyd ile Zeyneb binti Cahş'ın evlilik olayı, zıhar, îlâ, evlatlık, Hz. Peygamber'in eşlerinin özel durumu ve ehl-i beytin tertemiz yapılmak istenmesi, inanan erkek ve kadınların nitelikleri, Allâh'ın verdiği hüküm konusunda tercih hakkının bulunmaması, Hz. Peygamber'in evlenebileceği kadınlar, Onun evine girme âdâbı ve onu salât ve selamla anma, incitmeme, insanın emâneti yüklenmede aceleci davranması gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KÂFİR VE MÜNÂFIKLARA BOYUN EĞMEMEK,
VAHYE UYMAK, TEVEKKÜL, ZIHAR YEMİNİ, EVLATLIK,
PEYGAMBER EŞLERİ, ZEVİ'L-ERHAM'IN MİRASÇILIĞI,
VASİYET, ALLÂH'IN PEYGAMBERLERDEN SÖZ ALMASI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَلِيمًا حَكِيمًا ۝^١ وَأَتَّبِعْ مَا يُوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝^٢ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝^٣ مَا جَعَلَ اللَّهُ
لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِ ۚ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ الَّتِي تَظَاهَرُونَ مِنْهُنَّ
أُمَّهَاتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ ۚ وَاللَّهُ
يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ۝^٤ أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ
اللَّهِ ۚ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ
عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ ۚ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ
اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝^٥ النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ ۚ وَأَزْوَاجُهُ
أُمَّهَاتُهُمْ ۚ وَأُولَؤُا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ
فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ۝^٦ وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ
نُوحَ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۚ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ۚ
۝^٧ لِيَسْئَلِ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۝^٨

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Ey peygamber! Allah'tan sakın, kâfirlere ve münâfıklara boyun eğme. Şüphe yok ki Allah, her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.**
- 2- Rabbinden sana vahyedilene uy! Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**
- 3- Allâh'a güvenip dayan; çünkü vekil olarak Allah yeter.**
- 4- Allah bir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Zihar yaptığınız (sen bana annemin sırtı gibisin dediğiniz) hanımlarınızı sizin anneleriniz hükmünde kılma ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanıma. Bunlar sizin ağızlarınızla söylediğiniz boş sözlerinizdir. Allah gerçeği söyler ve doğru yola O iletir.**
- 5- Çocukları (evlatlıkları) babalarına nisbet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha doğrudur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu durumda onlar sizin dinde kardeşleriniz ve korumanız altındaki kimselerdir. Bununla birlikte yanılarak yaptıklarınızda size bir günah yoktur. Fakat kalplerinizin bilerek yaptığında günah vardır. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**
- 6- Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır. Onun eşleri de onların anneleridir. Nesep hısımları Allâh'ın kitabına göre, birbirlerine diğer mü'minlerden ve muhâcirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza yapacağınız ma'rufa uygun bir vasiyet müstesnâdır. Bunlar, kitapta böylece yazılmış bulunmaktadır.**
- 7- Biz vaktiyle peygamberlerden söz almıştık: Senden, Nûh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsrâ'dan. Onların hepsinden sağlam bir söz aldık.**
- 8- Allah bu sözü doğruları doğruluklarıyla sorumlu tutmak için aldı. Kâfirler için de can yakıcı bir azap hazırladı.**

1-3. âyetlerde, Hz. Peygamber'e Allâh'ın buyrukları dışına çıkmaktan sakınması, kâfirlere ve münâfıklara boyun eğmemesi, yalnız Allâh'a tevekkül

etmesi emrediliyor. Allâh'ın her şeyi bildiği ve O'nun kendisine dayananları koruyacağı bildiriliyor.

Uhud savaşından sonra Ebû Süfyan, İkrime bin Ebî Cehil, Ebû'l-A'ver ve Amr bin Süfyan es-Sülemî'den oluşan bir Kureyş heyeti, Hz. Muhammed ﷺ'den emân alarak Medîne'ye gelmiş ve münâfıkların reisi Abdullah bin Übey'in evinde misafir olmuşlardı. Hz. Muhammed ﷺ'e, "Sen bizim tanrılarımız Lât ve Menat'ı kötölemekten vazgeç, onların da kendilerine tapanlara aracılık edebileceklerini söyle; biz de seni inancında serbest bırakalım." demişlerdi. İşte yukarıdaki âyetlerin bunun üzerine indiği rivâyet edilmiştir.

İlgili âyetlerde itaat edilecek ve edilmeyecek kimseler şöyle açıklanır: **"Sabah akşam Rab'lerine, O'nun rızasını dileyerek duâ edenlerle birlikte olmaya devam et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlemlerini onlardan başka yana çevirme. Kalbini Bizi anmaktan alıkoyduğumuz; nefsinin tutkularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimselere de itaat etme!"**¹

"Öyleyse kâfirlere boyun eğme ve bu Kur'ân'ı esas alarak, onlara karşı büyük bir gayretle cihâd et!"²

"Biz insana, ana-babasına iyilik yapmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında bir bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim."³

"Sen kâfirlere ve münâfıklara itaat etme ve onların eziyetlerine aldırma! Allâh'a güvenip dayan. Çünkü vekil olarak Allah yeter."⁴

"Öyleyse Rabbinin hükmüne sabret; onlardan hiçbir günahkârı veya hiçbir nanköre boyun eğme!"⁵

Hız. Peygamber bir hadîsinde itaatın ölçüsünü şöyle belirlemiştir: "Allâh'a isyanda kula itaat yoktur. İtaat ancak ma'rûf (iyi bilinen, örfleşmiş olan) şeylerdedir."⁶

Yukarıdaki üçüncü âyetle Hız. Peygamber'den Allâh'a tevekkül etmesi istenmekte ve vekil olarak O'nun yeterli olduğu belirtilmektedir.

1. Kehf, 18/28.

2. Furkan, 25/52.

3. Ankebût, 29/8; Lokmân, 31/15.

4. Ahzâb, 33/48.

5. İnsân, 76/24.

6. Buhârî, Âhad, 1; Müslim, İmâre, 39; Ebû Dâvûd, Cihâd, 87; Nesâî, Bey'a, 34.

TEVEKKÜL

Başkasına güvenmek, Allâh'a güvenmek, O'nun hükmünün mutlaka meydana geleceğine kesin olarak inanmak ve alınması gereken tedbirleri almak anlamlarına gelir. Buna göre tevekkül: Müslümanın yapacağı işlerde tüm zâhiri sebeplere sarılıp, gerekli tedbirleri aldıktan ve kendine düşeni yaptıktan sonra sonucu Allah'tan beklemek demektir. Tevekkül hiçbir zaman çalışmayı bırakıp, "Allâh'ın dediği olur." diyerek kenara çekilmek demek değildir.⁷

Nitekim Allâh'ın Rasûlü, devesini salıvererek Allâh'a tevekkül ettiğini söyleyen bedevîye: *"Deveni bağla, ondan sonra Allâh'a tevekkül et!"* buyurmuştur.⁸

İslâm inancına göre, insanların bütün fiilleri, hâlleri ve sözleri Allah Teâlâ'nın kaza ve takdiri ile meydana gelir. Onun için İslâm alınması gereken tedbirleri aldıktan sonra sonucu tecelli etmesini Allah Teâlâ'dan bekler ve ona güvenip dayanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: ***"O vakit sırf Allah'tan bir rahmet sayesinde onlara yumuşak davrandın! Eğer sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç kuşkusuz onlar senin çevrenden dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet ve onlar için Allah'tan mağfiret dile! İş konusunda onlarla istişâre et! Bir işi yapmaya kesin karar verince de, Allâh'a güvenip dayan. Çünkü Allah, kendine güvenip dayananları sever."***⁹

"Kim Peygamber'e itaat ederse, Allâh'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, seni onların başına bekçi olarak göndermedik. (O münâfıklara bir şey emrettiğin zaman), "Emrine uyduk." derler; ama senin yanından ayrılıp gittiklerinde, onlardan bir kısmı, senin söylediğinin aksine geceleyin planlar yapar. Ama Allah onların geceleyin ne düşünüp kurduklarını yazıyor. Onun için sen onlara aldırma ve sadece Allâh'a güvenip dayan. Çünkü Allah vekil olarak yeter!"¹⁰

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de yanaş ve Allâh'a güvenip dayan. Çünkü O her şeyi işitendir, bilendir."¹¹ ***"Hem bize yollarımızı***

7. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Blak, 1289, III, 122; Elmalılı, age, VII, 5063.

8. Tirmizî, Sıfâtü'l-Kıyâme, 60.

9. Âl-i İmrân, 3/159.

10. Nisâ, 4/80-81.

11. Enfâl, 8/61.

göstermişken, Allâh'a niçin güvenip dayanmayalım? Biz sizin bize yaptığınız eziyetlere elbette sabredeceğiz. O hâlde güvenip dayananlar, yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar!"¹²

"O hâlde Allâh'a güvenip dayan, çünkü sen apaçık gerçek üzerindesin."¹³

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Eğer siz Allâh'a hakkıyla tevekkül ederseniz, o sizi kuşları rızıklandığı gibi rızıklandırır."¹⁴

Hz. Ömer Medîne'de boşa gezen bir gruba: "Siz necisiniz?" diye sordu. Onlar da: "Biz Allâh'a tevekkül edenleriz." dediler. Hz. Ömer: "Hayır, siz mütevekkil değil, müteekkilsiniz. Yani siz yiyicisiniz, yalancısınız. Tohumunu toprağa ekip, sonra Allâh'a güvenip dayanana "mütevekkil" denir." dedi.

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِ ۚ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ الَّتِي تَظَاهَرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَهِكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾

4- Allah bir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Zihar yaptığınız (sen bana annemin sırtı gibisin dedğiniz) hanımlarınızı sizin anneleriniz hükmünde kılmadı ve evlatlıklarını da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınızla söyledığınız boş sözlerinizdir. Allah gerçeği söyler ve doğru yola O iletir.

4. âyete göre, Allah insanın bedeninde iki kalp yaratmamıştır ki, birisi ile bir şeye inansın, diğeriyle de onu inkâr etsin. Yani inançla inkâr hâli bir gönülde birleşmez. Araplar arasında uygulanan zihar ve evlatlık geleneğinde de benzer ikilem vardır. Bir kimsenin iki kalbi olmadığı gibi, eşine zihar yemini yapanın, aynı anda onun hem eşi, hem annesi sayılamayacağı, yine evlat edinmede de çocuğun, öz çocuk olamayacağı belirtilir. Çünkü bir kimsenin hem kendi öz anne babasını, hem de evlat edinenleri öz anne baba gibi tanıması birlikte bulunamaz.

12. İbrâhim, 14/12.

13. Neml, 27/79.

14. İbn Mâce, Zühd, 14.

Abdullah bin Abbâs'a, "Bir adamın içinde iki kalp yaratmamanın" anlamını sordular. O, bu âyetin nüzûl sebebini şu şekilde açıkladı: "Bir gün Allâh'ın Rasûlü namaz kıldırırken aklına bir konu takılmıştı. Bunu öğrenen arkasında namaz kılan münâfıklardan birisi: 'Baksanıza onun iki kalbi var. Biriyle onunla, diğeriyle sizinla oluyor.' dediler. Bunun üzerine: **"Allah bir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır."** âyeti nâzil oldu."¹⁵

ZIHAR VE KEFÂRETİ

Bir erkeğin eşine, "Sen, bana anamın sırtı gibisin, yani bundan sonra bana cinsel yönden annem gibi haramsın." diyerek, onu kendisine haram kılmasıdır. Câhiliye döneminde bu işlem doğrudan boşanma değilse de, cinsel yönden birbirine yabancılaşan eşler, genel olarak bir süre sonra ayrılırlardı. Yukarıdaki âyetle zihar geleneği kısaca kaldırılmış, daha sonra inen Mücâdele sûresinin ilk âyetlerinde ise, bir çeşit yemin olan zihardan dönmek için gösterilmişti.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"İçinizden zihar yapanların hanımları onların anaları değildir. Onların anaları, ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çok çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar. Allah gerçekten çok affedici, çok bağışlayıcıdır. Kadınlarına zihar yapıp da sonra söylediklerinden dönecek olanların, karılarıyla temas etmeden önce, bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Buna imkân bulamayan kimse, karısıyla temas etmeden önce, aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmezse altmış yoksulu doyurmalıdır. Bu hükümler, Allâh'a ve Rasûlü'ne îmân etmeniz içindir. Bunlar Allâh'ın sınırlarıdır. Kâfirler için can yakıcı bir azap vardır."**¹⁶

Bu âyetlere göre zihar ile kadın, erkeğin annesi olmaz. Ama bu söz bir yemin olduğundan, bundan dönmek için kefâret gerekir. Ziharın kefâreti yukarıdaki âyetle şu şekilde belirlenmiştir: a) Köle âzâdı, buna gücü yetmezse, b) İki ay oruç tutmak, buna da gücü yetmezse, c) Altmış yoksulu bir gün doyurmak şıklarından, kişinin durumuna uyan birinin yerine getirilmesiyle olur.

Sahâbeden Havle binti Mâlik ؓ'nın kocası Evs b. Sâmit eşine zihar yapmıştı. Havle Allâh'ın Rasûlü'ne başvurarak ne yapılması gerektiğini sordu. Hz. Peygamber'in, "Allah'tan kork, Evs senin amcanın oğludur. Ona iyi

15. Tirmizî, Tefsir, 33/1; Ahmed bin Hanbel, I, 267.

16. Mücâdile, 58/2-4.

davran." buyurması, eşlerin birbirine yabancılaşmasını çözmüyordu. Bunun üzerine Havle, Cenâb-ı Hakk'a duâ ederek bir kolaylık ihsan etmesini istedi. Arkasından inen yukarıdaki zihar âyetleri ile kefâret esası getirildi ve ailenin gücüne göre 60 yoksula fitre miktârı kefâret olarak tercih edilerek zihar yemini etkisiz hâle getirildi.¹⁷

Zihar, câhiliye döneminde boşamanın en ağır şekliydi. Çünkü ziharla kadın, ebedî haram olan anne gibi haram kınılıyordu. Bu yüzden zihar yapanın, eşini yeniden alması câiz değildi.

İSLÂM'DA EVLAT EDİNME

İslâm'dan önce Arap toplumu arasında evlat edinme vardı. Bizzat Hz. Muhammed de, Mekke döneminde Zeyd bin Hârise'yi evlat edinmişti. Bu olay şöyle olmuştur: Zeyd, henüz küçük bir çocuk iken esir edilmiş, onu Hakîm bin Hızâm, halası Hatice için satın almıştı. Hz. Hatice, Hz. Muhammed'le evlenince, Zeyd'i onun hizmetine vermiştir. Daha sonra öz babası ve amcası Zeyd'i almak üzere gelmişlerse de; tercihte serbest bırakılan Zeyd, "Ben bu zâtтан öyle iyilikler gördüm ki, ondan başkasını tercih etmem." diyerek Hz. Muhammed'in yanında kalmıştır. Bunun üzerine Hz. Muhammed, "*Şâhit olun, Zeyd benim oğlumdur, o bana mîrasçı olacak, ben de ona mîrasçı olacağım.*" diyerek onu evlat edinmişti. Böylece Zeyd'in babası ve amcası, gönülleri rahat bir şekilde geri dönmüşlerdi.¹⁸

Evlatlık uygulaması, Medîne döneminin ilk yıllarında da sürmüş, hicretin 5. yılında inen, yukarıdaki 4 ve 5. âyetlerle bu uygulama kaldırılmıştır. Abdullah bin Ömer (ö. 73/692) şöyle demiştir: "**Çocukları öz babalarına nisbet ederek çağırın.**"¹⁹ âyeti ininceye kadar, biz Zeyd bin Hârise'yi, "Zeyd bin Muhammed (Muhammed'in oğlu Zeyd)" diye çağırıyorduk. Bundan sonra kendi babasına nisbet etmeye başladık."²⁰

Câhiliye döneminde evlatlık, nesep, evlenme engeli, boşanma, mîras ve sıhrî hısımlık gibi konularda öz çocuk gibi sonuçlar doğururdu. Bu yüzden evlat edinen, evlatlığın ayrıldığı eşi ile de evlenemezdi. Çünkü o, evlat edinenin gelini sayılırdı. Ancak yukarıdaki âyetlerle evlatlık ilga edilince, bu arada Zeyd bin Hârise ile evli bulunan Zeynep binti Cahş geçimsizlik nedeniyle boşanmışlardı. Zeynep iddetini tamamlayınca, Cenâb-ı Hakk'ın emri

17. Ebû Dâvûd, Talâk, 17; Ahmed bin Hanbel, VI, 411; Şevkânî, age, VI, 262.

18. Bk. Tirmizî, Tefsir, 33/9, 12; İbn Kesir, Muhtasar, 7. baskı, III, 81; Elmalılı, Azim baskısı, VI, 316.

19. Ahzâb, 33/5.

20. Buhârî, Tefsir, 33/1-2; Müslim. Ferâiz, 15.

üzerine Hz. Muhammed onunla evlenmiş, böylece bir câhiliye âdeti daha değiştirilmişti.²¹

Ancak şunu da belirtelim ki, İslâm'ın evlatlık müessesesini kaldırması yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklarla ilgilenilmeyeceği anlamına gelmez. Bu gibi çocuklar koruyucu aileler nezdinde veya çocuk yuvalarında himâye altına alınır, bakılır, eğitilir, sanat ve meslek sahibi kılınır, evlendirilir. İnanan kişi, bu çeşit amellerinden ötürü büyük ecir kazanır.

Diğer yandan bir çocuğu himâye eden kişi ona sağlığında iken bağış yoluyla dilediği kadar mal verebileceği gibi, vasiyet yoluyla da mal varlığının üçte biri kadar olan bölümünü bırakabilir. Böylece nesep hısımlı olmamakla birlikte böyle bir çocuğun vasiyet yoluyla mîrasçı kapsamına alınması mümkün olur.

أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ^١ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ^٢ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥﴾

5- Çocukları (evlatlıkları) babalarına nisbet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha doğrudur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu durumda onlar sizin dinde kardeşleriniz ve korumanız altındaki kimselerdir. Bununla birlikte yanılarak yaptıklarınızda size bir günah yoktur. Fakat kalplerinizin bilerek yaptığında günah vardır. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

5. âyette, bir aile yanında bulunan, koruma altındaki başkasına âit çocuğun, kendi babasına isnâd edilerek çağırılması isteniyor. Eğer çocuğun babası bilinmiyorsa, o takdirde çocuğun, koruyucu aile nezdindeki statüsü; “din kardeşi, dost veya koruma altındaki kişi” olur.

MEVLÂ - MEVÂLÎ

Mevlâ kelimesi sözlükte; dost, mâlik, sahip, efendi, yardımcı, koruyucu; bir işi idâre edip yürüten; ihsan eden ve iyilik yapan, köle, köle âzâd eden, âzâd edilmiş köle gibi anlamlara gelir. Çoğulu mevâlî gelir.

21. Ayrıntı için bk. Ahzâb, 33/37.

Yukarıdaki âyette “mevâlî”, dostlar, koruma altında olanlar demektir. Velâyet kökünden gelir ve Mevlâ'nın çoğuludur. Mevlâ'nın Arap toplumunda özel bir anlamı vardır. Korunan kişi tek ise, ona Mevlâ (korunan), topluluksa mevâlî (korunanlar) denir. “Falan, falanın Mevlâ'sıdır” demek, onun koruması altına girmiş demektir. Buna Mevlâ, velâ veya mevâlî denir. Bu kişi koruması altına girdiği kimsenin, asabesinden (kan hısımlı) sayılır ve birbirine mîrasçı olurlardı. Bu yüzden Ferâiz (Mîras) ilminde buna, “Mevlâ'l-muvâlât” denir. İslâm'a sonradan giren, Arap olmayan toplumlara mevâlî denmesi de bu geleneğe dayanır. Çünkü onlar, Arapların koruması altına girmiş sayılırdı.²²

İslâm'a göre aralarında yardımlaşma ve dostluk cârî olacağı için kölesini âzâd eden efendiye de âzâd edilen köleye de mevlâ denilir. Aralarını ayırmak için âzâd edene “Mevlây-ı a'la” âzâd edilene de “Mevlây-ı esfel” denilir. Mevlây-ı esfel, mevâlî şeklinde çoğul yapılır ve daha ziyâde bu şekilde kullanılırdı.

İslâm Hukûkunda Başlıca İki TürLü Mevlâ Vardır

a) Mevla'l-itâka: Âzâd edilen kölenin eski sahibi veya köleyi âzâd eden kimsedir. Âzâd edilen köleye Türkçe'de âzâdli denir. Köleyi âzâd eden kişi ile âzâd edildikten sonra âzâdli arasında velâ (bir dostluk ve yardım bağı) kalır. Eğer, ölünce âzâdlinin mîrasçısı yoksa eski efendisi ona mîrasçı olur. Ancak buna karşılık eski efendisi de onun diyet ve erş gibi tazminatını üstlenir.

b) Mevla'l-muvâlât: Bu türLü mevlâlık, akid ve dostluk mevlâlığıdır. Akrabası olmayan bir şahsın, nüfûzlu bir kimseye gelerek kendisine yardım etmesi, cinâyet işlediğinde diyetini ödemesi karşılığında, o kimsenin de bu şahıs öldüğünde mîrasçısı olmak üzere aralarında yaptıkları anlaşmaya “muvâlât akdi”, bu şekilde anlaşmayı kabul eden nüfûzlu kimseye de “mevla'l-muvâlât” (akid ve dostluk mevlâsı) denilir. İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre, câhiliye döneminde uygulanan böyle bir muâmele İslâm geldikten sonra hukûkiliğini kaybetmiştir. Ancak Hanefilere göre böyle bir muvâlât (dostluk) sözleşmesi yapılırsa bu geçerli olur. Mevla'l-muvâlât'ın vâris olabilmesi için akidleştiği kimsenin karısı hariç, başka mîrasçısının olmaması gerekir.²³

İslâm'da mîrasın söz konusu olabilmesi için üç şeyin bulunması gerekir. Mîrasın sebep ve şartlarının bulunması, mîras engellerinin ise bulunmaması gereklidir.

22. Süleyman Ateş, age, VII, 134.

23. Bk. Muhiddin, Bağçeci, Şâmil İslâm Ansik. “Mevlâ” mad.

Mîrasçı Olmanın Sebepleri

Mîrasçı olmanın sebepleri üçtür. Nesep hısımlığı, evlilik ve velâ.

1) Hısımlık: Vârisin, mîras bırakana mîrasçı olabilmesi için aralarında hısımlık bağının bulunması gerekir. Usûl, fûrû, yani ana-baba, dede ve nene gibi kendi neslinden gelineklerle; çocuk, torun gibi kendi neslinden gelenler; yine ölenin kardeşleri ile amcalar bu hısımlardandır. Bunlar mûrise yakınlık derecesine göre mîrasçı olurlar. Daha uzak olanın mîrasçı olması- nı önlerler, buna “hacbetme” denir.

Bu hısımlardan erkek vasıtasıyla mûrise bağlanan erkek hısımlara “asabe” denir. Ölenin babası, babasının babası veya oğlu ya da oğlunun oğlu gibi. Bir de payları muayyen mîrasçılar vardır ki, bunlara “ashâbü'l-ferâiz” (farz sahipleri) denir. Bunlardan kalan mîrası asabe alır. Sadece asabe varsa, mîrasın tamamı bunlara kalır. Farz sahipleri ve asabe yoksa, bunların dışında kalan ve ölenin uzaktan kan hısımları olan “zevî'l-erhâm” mîrasçı olur. Hâla, dayı, kızın kızı gibi.

2) Evlilik: Geçerli bir nikâh akdi eşler arasında mîras hakkı doğurur. Cinsel temasın olup olmaması sonucu etkilemez.

3) Velâ sahibi olmak: Bu, İslâm'ın belirlediği hükmî bir yakınlık olup, köleyi âzâd eden efendinin âzâd ettiği köleye mîrasçı olmasını ifâde eder. Hadiste; “*Velâ, nesep bağı gibi bağ meydana getirir, satılmaz ve hibe edilmez.*” buyrulur. İbn-i Hibbân ve Hâkim bu hadîsi sahih olarak değerlendirmişlerdir. Hanefiler buna, “mevla'l-muvâlât”ı da eklediler. Bu, iki kişinin birbirine koruyucu ve diyet ödemedede yardımcı olmak ve buna karşılık birbirine mîrasçı olmak üzere anlaşmasıdır.

Nesebin Sabit Olma Yolları

Çocuğun ana tarafından nesebi, onu doğuran kadındır. Doğan çocuğun meşrû veya gayrimeşrû bir cinsel birleşmeden olması, nesebin anaya bağlanmasında etkili olmaz. Çocuğun babaya nisbeti ise dört durumda söz konusu olabilir. Bunlar; sahih veya fâsit evlilik, şüpheye dayalı cinsel birleşme veya babanın çocuğun nesebini tanımasından ibârettir.

İslâm, zinâ ürünü çocuğun nesebini erkeğe bağlamayı kabul etmemiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Çocuk yatak sahibi olan erkeğe âittir. Zinâ eden için ise mahrumluk vardır.*”²⁴ Aşağıda, nesebin sâbit olma yollarını açıklayacağız.

24. Buhârî, Büyû', 3, 100, Husûmât, 6, Vesâyâ, 4, Megâzi, 53, Ferâiz, 18, 28; Müslim, Radâ, 36, 38; Ebû Dâvûd, Talâk, 34.

Sahih evlilikte nesebin sâbit olması: Evlilik içinde doğan çocuğun nesebinin, babaya bağlanması gerektiğinde, İslâm fakihleri görüş birliği içindedir. Delil; “Çocuk, yatak sahibi olan erkeğe âittir.” hadîsidir. Burada yatak sahibinden maksat, doğan çocuğun annesi ile evli bulunan erkektir. Ancak çocuğun nesebinin babaya bağlanabilmesi için, aşağıdaki şartların gerçekleşmesi gerekir. Aksi durumda baba çocuğun nesebini reddedebilir.

a) Kocanın baba olabilecek nitelikleri taşıması: Evli erkek ergen olmalı veya kendisine cinsel istek duyulan bir fizikî olgunluğa (murâhık) ulaşmış bulunmalıdır. Hanefilere göre on iki, Hanbelîlere göre on yaşına ulaşan, fakat henüz ergen olmamış bulunan erkek çocuğu “murâhık” sayılır. Buna göre, evli olup, ergen olmayan veya murâhık sayılacak fizikî olgunluğa ulaşmamış bulunan erkekten nesep sâbit olmaz.

Şâfiî ve Mâlikîlere göre, kendisinden nesep sâbit olması için evli erkeğin ergen olması şarttır.

b) Evlilikle doğum arasında en az altı ayın geçmesi: En kısa gebelik süresi altı aydır. Âyetle şöyle buyrulur: “**Çocuğun ana karnında taşınması ile sütten kesilmesinin toplam süresi otuz aydır.**”²⁵ “**Çocuğun sütten ayrılması da iki yıl sürmüştür.**”²⁶ “**Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler.**”²⁷

Yukarıdaki ilk âyet gebelik ve doğumdan sonra sütten ayrılma toplam süresini otuz ay, ikinci ve üçüncü âyetler ise sütten ayrılmayı iki yıl olarak belirleyince, bu iki süre arasındaki altı ay, gebeliğin en kısa süresi olarak ortaya çıkar. Nitekim evlilikten altı ay sonra doğum yapan bir kadının durumu Hz. Osman’a (ö. 35/655) götürülmüş, zinâ had cezâsı uygulamayı düşündüğü sırada Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687) yukarıdaki ilk iki âyeti okuyarak, bunun İslâm’a göre normal bir doğum sayılması gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Halife Osman ﷺ cezâyı uygulamaktan vazgeçmiştir.

Altı aylık en kısa gebelik süresi Ebû Hanîfe’ye göre nikâh akdinden çoğunluk müçtehitlere göre ise cinsel birleşmeden veya cinsel birleşmenin mümkün olduğu tarihten itibâren hesaplanır.²⁸

c) Doğumun evlilikten itibâren altı ayla gebeliğin en uzun süresi arasında gerçekleşmesi: Doğum genellikle dokuz ay sonra gerçekleşir. Gebeliğin

25. Ahkâf, 46/15.

26. Lukmân, 31/14.

27. Bakara, 2/233.

28. Kâsânî, age, III, 211, 212; İbnü'l-Hümâm, age, III, 300; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müçtehid, II, 352.

en uzun süresi ise iki yıldır. Delil Hz. Âişe'den (ö. 57/676) nakledilen şu sözdür: "Çocuk, annesinin karnında iki yıldan fazla kalmaz."²⁹ Buna göre, kocanın ölümü veya boşanma tarihinden itibaren, iki yıl içinde doğacak çocuğun nesebi vefât eden veya boşayan kocaya bağlanır.

Çoğunluk müctehitlere göre, gebeliğin en kısa süresi altı ay, en uzun süresi ise dört yıldır. Delil örf'tür. Nitekim tecrübelerle göre gebeliği dört yıl süren kadınlar vardır. Aclanoğulları kadınlarını buna örnek verebiliriz. Buna göre, bir kadın kocasının ölümü veya boşandığı tarihten itibaren yeniden evlenmediği, herhangi bir erkekle cinsel temasta bulunmadığı, doğum yapmadığı veya iddet beklerken hayız görmediği takdirde dört yıl içinde doğum yaparsa çocuğun nesebi bu ölen veya boşayan kocaya bağlanır. İddeti de bu doğumla sona erer.

Mâlikîlerden meşhur görüşe göre en uzun gebelik süresi beş yıl, İbn-i Hazm (ö. 456/1063) ve Hz. Ömer'e (ö. 23/643) göre dokuz aydır.³⁰ Sonuç olarak, bu konuda açık bir nass bulunmadığı için tecrübelerle dayanarak içtihat yapılmıştır. Günümüzde de bu konuda tıp biliminin verilerine göre, gebelik süresi bir yılı geçmez. Bu durum, çoğunlukla karşılaşılan doğum vakalarına dayanır. Gebeliğin en uzun süresini belirlemek, kocanın ölümü veya boşanma gibi durumlarda, kadının başka erkekten olan gayrimeşrû çocuğunu, evlilik içinde doğmuş gibi göstermek veya onu eski kocasına mîrasçı yapmak gibi bir haksızlığı önlemek için gereklidir.

d) Nikâh akdinden sonra eşlerin bir araya gelme imkânlarının bulunması: Hanefîlere göre eşlerin nikâhtan sonra fiilen birleşmesi veya aklen ya da tasavvur olarak birleşme imkânlarının bulunması çocuğun nesebini babaya bağlamak için yeterlidir. Başka bir deyimle koca, nikâhlı eşinin doğurduğu çocukların nesebini reddetmedikçe, bu çocukların nesebi ona bağlanmış olur.

Eğer koca, eşi ile cinsel temas olmadığı hâlde çocuğun dünyaya geldiğini iddiâ ediyorsa, "mülâane" yolu ile çocuğun nesebini reddedebilir (bk. aşağıda "mülâane-lian" konusu). Çoğunluk mezhep müctehitleri ise eşlerin fiilen ve âdetlere göre bir araya gelmiş olmalarını şart koşarlar. Koca, fiilen birleşme olmadığını ispat ederse, doğacak çocuğun nesebini de reddetmiş sayılır.³¹

29. Dârekutnî ve Beyhakî sünenlerinde nakletmişlerdir.

30. İbn Rüşd, age, II, 352; Zühaylî, age, VII, 676, 677; Bilmen, İstilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu, İstanbul, II, 398.

31. Bk. Hamdi Döndüren, "Neseb" mad. Şâmil İslâm Ansik. V, 84, 85, 86.

Fâsit evlilik: Fâsit nikâh, nesebin sâbit olması bakımından sahih nikâh gibidir. Bununla çocuğun korunması hedeflenmiş ana-babanın nikâh konusunda yaptıkları yanlışlıktan dolayı çocuğun zarar görmesi önlenmek istenmiştir.

Fâsit evlilikte nesebin sâbit olması için üç şartın gerçekleşmesi gerekir. Bunlar sahih evlilikte öngörülen şartlar olup şunlardır.

Kocanın gebe bırakacak durumda olması. Bunun Şâfiî ve Mâlikîlere göre ergen olmakla, Hanefî ve Hanbelîlere göre ise ergen veya murahik bulunmakla gerçekleştiğini yukarıda belirtmiştik. Cinsel birleşmenin gerçekleşmesi gerekir. Fâsit nikâhta, sahih hâlvet (eşlerin yalnız baş başa kalması) nesebin sâbit olması için yeterli sayılmaz. Çünkü nikâh fâsit olunca böyle bir baş başa kalmada cinsel temas helâl değildir.

Kadının cinsel birleşmeden itibâren en erken altı ay sonra doğum yapmış olması gerekir. Burada çocuğun nesebi mülâane yolu ile reddedilemez. Çünkü mülâaneye yalnız sahih evlilikte başvurulabilir. Çoğunluk müçtehitlere göre ise fâsit evlilikte de mülâane yoluyla nesep reddedilebilir.³² Sonuç olarak fâsit nikâhta cinsel birleşmeden sonra eşlerin birbirini terk ettiği veya hâkimin ayrılık kararı verdiği tarihten itibâren kadın gebeliğin en uzun süresi geçmeden önce doğum yapsa, çocuğun nesebi baba yönünden sâbit olur. En uzun gebelik süresi geçtikten sonra doğacak çocuğun nesebi, fâsit nikâhlı eski kocaya bağlanamaz.³³ Şüpheye dayalı cinsel birleşme:

Zinâ sayılmayan ve şüpheye dayalı olan cinsel birleşmede iyi niyet bulunduğu için taraflar korunduğu gibi, doğacak çocuk da nesep bakımından korunmuştur. Şüpheye dayalı birleşmede ne sahih ve ne de fâsit nikâh bulunmaz. Sadece nikâh şüphesi söz konusu olur. Erkeğin daha önce görme yip vekil aracılığı ile evlendiği bir kadın yerine yanlışlıkla başka bir kadınla; yine yatağında bulunan kadınla karanlıkta eşi sanarak veya üç defa boşadığı eşiyle iddet içinde helâl olduğunu sanarak cinsel temasta bulunması, şüpheye dayalı birleşmelerdir. Bunlarda nikâh yoktur, fakat bilmemekten veya yanlışlıktan kaynaklanan bir özür vardır.

Ancak böyle bir şüphe durumu olmaksızın yapılacak cinsel birleşme, zinâ sayılır ve doğacak çocuğun nesebi baba yönünden sâbit olmaz. Delil; *“Çocuk yatak sahibi olan erkeğe âittir. Zinâ edene ise mahrumluk vardır.”*³⁴

32. Bk. Kâsânî, age, III, 211 vd.; İbnü'l-Hümâm, age, 301 vd.; İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr, II, 587 vd.; İbn Kudâme Muğnî, Kahire, 1970, VII, 428 vd.; Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslâmî, Dımaşk, 1985, VII, 686, 687.

33. Zühaylî, age, VII, 687; Döndüren, Delilleriyle İslâm Hukuku, İst. 1983, s: 250 vd.

34. Buhâri, Büyü', 3, 100; Müslim, Radâ', 36, 38; Ebû Dâvûd, Talâk, 34.

hadîsidir. Çünkü zinâ İslâm'ın yasakladığı bir fiil olup, nesep nîmetine bir dayanak yapılamaz.

Nesebi İspat Yolları

Nesep, sahih veya fâsit bir evliliğin varlığı, cinsel birleşmenin şüpheye dayalı olarak vukû bulduğu ispat edilince yahut ikrar ya da beyyine bulununca baba yönünden sâbit olur.

1) Sahih veya fâsit bir evliliğin bulunması: Nikâh akdinin varlığı ispat edilince, diğer şartlar da bulunuyorsa nesep kendiliğinden sâbit sayılır. Şüpheye dayalı cinsel birleşme durumunda çocuk dünyaya gelirse, bu özürlü durumunun ispatı da çocuğun nesebini erkeğe bağlamada bir sebeptir.

2) İkrar yoluyla nesebin sâbit olması: Nesep ikrarı ikiye ayrılır. İkrarda bulunan nesebi ya kendisine veya başkasına bağlamış olur.

Bir erkeğin; “Bu çocuk benimdir” veya “Bu benim babamdır” diye ikrarda bulunması durumunda aşağıdaki şartlar gerçekleşirse nesep sâbit olur.

a) İkrarda bulunanın nesebi, başkasından sâbit olmamalıdır. Nesebi başka erkekten sâbit ise bu ikrar bâtil olur. Çünkü, *“Hz. Peygamber, nesebini kendi babasından başkasına isnâd eden veya kendi efendisinden başkasını efendi edinen kimseye lânet etmiştir.”*³⁵

b) Aradaki yaş farkının baba-çocuk olmaya elverişli bulunması gerekir. Mesela; ikrarda bulunan erkek otuz, nesebi tanınan çocuk yirmi beş yaşında olsa, yaş farkı bu ikrara uygun değildir. Çünkü beş yaşında evlenip çocuk sahibi olmak mümkün değildir.

c) İkrarda bulunanın temyiz gücüne sahip (akıllı) olması gerekir. Çoğunluk fakihlere göre, ayrıca ergenlik çağına ulaşmış olması da gereklidir.

d) Nesebin üçüncü bir kişiye yükletilmemesi de gerekir. Bir kimse; “Bu benim kardeşimdir” diye bir kişi hakkında ikrarda bulunsa, aslında o kimsenin nesebini babasına bağlamış olur. Diğer hısımların karşı çıkması durumunda, bu tanıma yalnız tanıyanı bağlar. Diğer yandan Hanefilere göre nesebi tanınan çocuğun ayrıca sağ olması da şarttır.

Ebû Hanîfe'ye göre, bir kimse “Bu benim kardeşimdir” diyerek, nesebi başkasına, yani babasına bağladığı zaman, ya babasının da bu tanımaya katılması veya tanımının doğru olduğunu beyyine ile ispat etmesi yahut da

35. İbn Mâce, Hudûd, 36.

baba daha önce ölmüşse, mîrasçılardan iki kişinin bu tanımayı kabul etmesi şarttır. Çünkü nesebi tanıma, tanıyan bakımından başkası üzerinde değil, yalnız kendi üzerinde velâyet hakkı doğurduğu için eksik delil teşkil eder. Eğer tanıma, bu yollardan birisi ile desteklenmezse, yalnız tanıyanı bağlar. Mesela; nesebini tanıdığı çocuk yoksulsa, bakımını üstlenir ve babasından gelecek mîrasta da ona ortak olur.

3) Beyyine ile ispat: Beyyine denilen sağlam bir delille ispat edilmesi de nesebi sâbit kılar. Beyyine ile ispat ikrardan daha kuvvetlidir. Çünkü beyyine delillerin en güçlüsüdür. Beyyine sayılan deliller şunlardır: Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre iki erkek veya bir erkek iki kadın; Mâlikîlere göre yalnız iki erkek; Şâfiî, Hanbelî ve Ebû Yusuf'a göre bütün mîrasçılar. Şâhitlik görme veya işitmeye dayanmalıdır. Bizzat görme veya işitmeye dayanmıyorsa, şâhitlik yapmak câiz olmaz. Çünkü Hz. Peygamber bir şahide; "Güneşi görüyor musun?" diye sormuş, "Evet" deyince; "bunun gibi gördüğüne şâhitlik et, aksi hâlde şâhitliği bırak" buyurmuştur.³⁶

Nesebin fizik benzerlikler yolu ile belirlenmesi de mümkündür. İddet beklemekte olan bir kadın evlense, iddeti içinde doğum yapsa, eski koca ve yeni evli bulunduğu koca her ikisi de çocuğun kendilerine âit olduğunu iddiâ etse çocuk hangisine âit olacaktır? Yine buluntu bir çocuğu iki veya üç erkek "Benim çocuğumdur" diye tanımak istese, çocuk hangisine verilecektir?

Hanefîlere göre bir çocuk üzerinde iki erkek birden nesep iddiâsında bulunsa, bunlardan birisi sahih veya fâsit nikâhla yatağın sahibi ise çocuk ona âit olur. Bunlardan her ikisinin de yatak hakkı olmaz veya ikisi birlikte yatak hakkında ortak bulunursa çocuk her ikisine âit sayılır. Bu konuda soy bilgininin, (Soy bilgini; ayak izlerini inceleyerek kişinin babasına veya kardeşine benzerliğini tespit eden kimsedir) görüşü ile amel edilmez.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise fizik benzerliklere dayanarak soy belirlenebilir. Delil, Hz. Âişe'den nakledilen şu hadistir: "Bir gün Rasûlullah ﷺ yüzünde sevinç pırıltıları saçarak yanıma geldi ve soy bilgini Mücezziz'in Zeyd b. Hârise ile oğlu Üsâme b. Zeyd hakkında; "Bu ayakların sahipleri biri diğerinden gelmedir" dediğini nakletti."³⁷ Hz. Peygamber, evlatlık ilga edilmezden önce Zeyd b. Hârise'yi evlat edinmiş ve onu âzâdlı câriyesi

36. Beyhakî rivâyet etmiş, Hâkim senedine sağlam demiştir. Bk. San'ânî Sübûlü's-Selam, Kahire, 1950, IV, 130.

37. Buhârî, Menâkıb, 23, Fazâilü Ashâbî'n-Nebî, 17, Ferâiz, 31; Müslim, Radâ', 38-40; Ebû Dâvûd, Talâk, 31; Tirmizî, Velâ', 5; Nesâî, Talâk, 51.

Ümmü Eymen'le evlendirmişti. İşte Üsâme bu evlilikten doğmuştur. Üsâme çok siyah, babası Zeyd ise beyaz tenli idi. Münâfıklar, babası ile oğlu arasındaki bu renk ayrılığını öne sürerek Üsâme'nin nesebi üzerinde dedikodu yapıyorlardı. Mescidde üstleri örtülü olan oğul ve babanın, örtünün altında kimlerin olduğunu bilmeksizin, yalnız çıplak ayaklarını gören soy bilgini, bu ayaklara dikkatlice bakmış, bu ayaklardan birinin diğerinden gelme olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber bu habere sevinmiş ve nesebin bu yolla sâbit olabileceğini “takrir” yoluyla ifâde buyurmuştur.³⁸

Günümüz tıp biliminde de fizik ve biyolojik benzerliklerden yararlanılarak çocuğun soyunu belirleme çalışmaları yapılmaktadır. Özellikle kan grupları dikkate alınarak, çocuğun babalık iddiâ edilen erkekten olamayacağını tıp söyleyebilirken, kan özelliklerinin benzemesi durumunda, çocuğun bu erkekten veya aynı kan özelliklerini taşıyan benzer bir erkekten de olabileceğini söylemektedir.

Diğer yandan günümüzde “DNA” testi yoluyla çocukla, anne veya babası olduğu iddiâ edilen kişinin “kalıtım özellikleri” arasındaki uyum durumuna göre nesep tespiti yapılabilmektedir. “DNA” testi tıbbın ulaştığı son buluşlardandır. Bununla insan hücrelerine önceki atalarına âit özelliklerden ve kader programından yüklenmiş bulunan bilgilerin şifreleri çözülmeye çalışılmaktadır.³⁹

Sonuç olarak evli olanların çocukları prensip olarak ana-babaya nisbet edilirken, şüpheye dayalı cinsel birleşme durumunda veya buluntu çocukların nesebini belirlemede yalnız nesep iddiâsını veya ikrarını yeterli görmeyip fizik ve biyolojik benzerliklerin de araştırılması, günümüzde DNA testinin yapılması uygun olur. Böylece Hanefilerle, çoğunluğun görüşü birleşmiş bulunur. Bununla nesep konusunda yapılabilecek yanlışlıklar da önlenmiş olur.⁴⁰

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ
بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا
أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾

38. Bk. Elmalılı, age, VI, 316; Zekiyüddin Şa'ban, Usûlû'l-Fikh, Terc. İ. Kâfi Dönmez, Ankara, 1990, s: 65, 66.

39. H. Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, İstanbul, 2010, s. 24, 25.

40. Hamdi Döndüren. Delilleriyle Aile İlmihali, Erkam Yayını, İstanbul kitabından naklen.

6- Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır. Onun eşleri de onların anneleridir. Nesep hısımları Allâh'ın kitabına göre, birbirlerine diğer mü'minlerden ve muhâcirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza yapacağınız ma'rufa uygun bir vasiyet müstesnâdır. Bunlar, kitapta böylece yazılmış bulunmaktadır.

6. âyette, Hz. Peygamber'in bütün mü'minlere, canlarından daha yakın olduğu, hanımlarının da onların anneleri olduğu, nesep hısımlarının mîrasta birbirine daha yakın olduğu bildiriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler, size; Allah'tan, elçisinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevimli ise, artık Allah, emrini getirinceye kadar bekleyin! Allah fâsıklar topluluğunu doğru yola ulaştırmaz.”**⁴¹ “Biz her bir peygambere, Allâh'ın izniyle kendisine itaat edilmesi için göndermişizdir. Şayet onlar, kendilerine zulmettikleri zaman sana gelip de Allah'tan bağışlanma dileseler ve Peygamber de onların bağışlanmasını dileseydi, elbette Allâh'ı affedici ve çok merhametli bulurlardı.

“Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da senin vereceğin hükme karşı içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe îmân etmiş olmazlar.”⁴²

Ebû Hüreyre'den, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Hiçbir mü'min yoktur ki, ben ona, dünya ve âhirette insanların en yakını olmayayım! Siz, ister seniz, Ahzâb 33/6. âyeti okuyunuz. Hangi mü'min bir mal bırakırsa ona, hayattaki akrabası mîrasçı olsun. Kim de arkasında bir borç veya bakıma muhtaç birisini bırakırsa, o da bana gelsin; çünkü ben onun velîsiyim.”**⁴³

Bâzı âlimler, bu hadîse dayanarak, imâmın (devlet başkanının) yoksulların borcunu beytü'l-mâlden vermesi gerektiğini söylemişlerdir. Buna göre, devletin yoksulların geçimini sağlamakla görevli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bunu öncelikle Hz. Peygamber ve dört halife döneminde olduğu gibi, zekât fonu oluşturarak bu fondan karşılamak daha kalıcı bir çözümdür.

41. Tevbe, 9/24.

42. Nisâ, 4/64-65.

43. Buhârî, 33/1, Kefâlet, 5, Nafakât, 10; Müslim, Ferâiz, 15-16, Cuma, 43.

Nitekim günümüz Malezya'sında zekât kamu eliyle uygulanarak fakirlik problemine bir çözüm getirdiği bilinmektedir.

Diğer hadislerde de şöyle buyurulmuştur: “Sizden herhangi biriniz beni çocuklarından, babasından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe (gerçek) inanca ulaşamaz!”⁴⁴ “Üç özellik vardır ki, bunlar kimde bulunursa îmânın tadını alır: a) Allah ve Rasûlü'nü herkesten çok sevmek. b) Sevdiğini Allah için semek. c) Allah onu inkârdan kurtarmışken, tekrar küfre dönmeyi ateşe atılmak gibi kötü görmek.”⁴⁵

Kardeşleştirme: Hz. Muhammed ﷺ Medîne'ye hicretten sonra, her Mekkeli muhâcir bir aileyle Medîneli bir aileyi, “kardeşleştirme” sözleşmesiyle bir araya getirmiş, böylece onları “ortak çalışma, kazanma ve paylaşma” yönlendirmiştir. Onlar birlikte kazanıyor ve birbirlerine mîrasçı da oluyorlardı. İşte yukarıdaki âyet ve bunun benzeri olan, Enfâl sûresi 8/75. âyetinde, **“Allâh'ın kitabına göre, nesep hısımlarının, birbirine diğer mü'minlerden ve muhâcirlerden daha yakın”** olduğu bildirilerek, bu mîras uygulaması kaldırılmıştır. Ancak yukarıdaki âyetinde, farklı olarak “dostlarınızı ma'rufa göre yapacağınız iyilik ve vasiyet bunun dışındadır” buyurularak, “yardımlaşma, birr, sıla, ihsan ve vasiyetle mal bırakma” gibi tasarruflar bundan istisnâ edilmiştir.

ZEVİ'L-ERHÂM'IN MÎRASÇILIĞI

Âyet veya hadislerde mîras payları veya mîrasçılık esasları belirlenmiş bulunanların dışında kalan diğer hısımlar için şu şekilde bir genel düzenleme yapılmıştır: **“Nesep akrabası olanlar, Allâh'ın kitabına göre birbirlerine daha yakındırlar. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi bilendir.”**⁴⁶

Şu âyet de mîras haklarından genel olarak söz eder: **“Ana-baba ve hısımların mîras olarak bıraktıklarında erkeklerin hissesi vardır. Kadınların da ana-baba ve hısımların bıraktıklarında hisseleri vardır. Bunlar az olsun çok olsun farz kılınmış bir hissedir.”**⁴⁷

Mîrastan çevredeki bâzı muhtaç kimselerin de yararlandırılması konusunda şöyle buyrulur: **“Mîras taksim olunurken, vâris olmayan akrabalar, yetimler ve yoksullar da bulunursa, mîrastan onlara da verin ve onlara güzel söz söyleyin.”**⁴⁸

44. Buhârî, İman, 8, Eymân, 3; Müslim, İman, 69, 70; Nesâî, İman, 19; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

45. Buhârî, İman, 9; Müslim, İman, 67.

46. Enfâl, 8/75.

47. Nisâ, 4/7.

48. Nisâ, 4/8.

Hız. Peygamber'in mîrasla ilgili bâzı hadisleri şunlardır: "Mîras paylaşrını, hak sahiplerine veriniz. Kalan miktar, en yakın erkek hısımlındır."⁴⁹ "Müslüman kâfire, kâfir de müslümana mîrasçı olamaz."⁵⁰ "İki farklı dîne mensup olanlar birbirine mîrasçı olamaz."⁵¹

Ubâde b. Sâmit ؓ'in şöyle dediğı rivâyet edilmiştir: "Hz. Peygamber, mîrastan iki nineye, bunu aralarında paylaşmak üzere mîrasa hükmetti."⁵² Abdullah b. Mes'ud (ö. 32/652) Hz. Peygamber'in, mûrisin kızı, oğul kızı ve kız kardeşiyle ilgili bir uygulamasından şu şekilde söz eder: "Rasûlullah ؐ, ölenin kızı için yarım, oğul kızı için üçte ikiye tamamlamak için altıda bir ve geri kalanın kız kardeşe verilmesine hükmetti."⁵³

Mikdâm b. Ma'dikerîb (ö. 87/705) zevi'l-erham'la ilgili şu hadîsi nakletmiştir: "Kim bir mal bırakırsa, bu mîrasçılarındır. Ben, mîrasçısı olmayanın mîrasçısıyım. Gerektiğı durumda diyetini öderim ve mîrasçısı olurum. Dayı, mîrasçısı olmayanın mîrasçısıdır. Onun diyetini öder ve ona mîrasçı olur."⁵⁴

İslâm'da zevi'l-erhâm denilen hısımların mîrasçı olması 8 sınıf mîrasçı arasında 4. sırada yer alır.

MÎRAS PAYLAŞIMI

Taksim edilecek mîras, aşağıdaki sıraya göre mîrasçılara paylaşılır:

1- Ashâbu'l-Ferâiz: Bunlar, alacakları mîras miktarları kitap, Sünnet veya İcmâ ile belirlenmiş bulunan mîrasçılardır. Sayıları 12 olup, 4'ü erkek, 8'i kadındır. Bunlardan on tanesi ölenin nesep bakımından; sağ kalan karı veya koca ise sıhrî yönden hısımdır.

2- Asabe: Mûrise, araya kadın girmeksizin nesep bakımından bağlanan erkek hısımlara "asabe" denir. Oğul, oğlun oğlu, baba, babanın babası, erkek kardeş, onun oğlu, amca gibi.

Asabe, ashâbü'l-ferâiz'den hiç mîrasçı yoksa bütün terikeyi alır. Ashâbü'l-ferâiz'den başka mîrasçı varsa, o hissesini aldıktan sonra kalanı alır.

49. Buhârî, Ferâiz, 5, 7, 9, 10; Müslîm Ferâiz, 2, 3; Tirmizî, Ferâiz, 8.

50. Buhârî, Hac, 44, Megâzi, 48, Ferâiz, 26; Müslîm, Ferâiz, 1.

51. Ebû Dâvûd, Ferâiz, 10; Tirmizî, Ferâiz, 16; İbn Mâce, Ferâiz, 6; Dârimî, Ferâiz, 29.

52. Şevkânî, Neylû'l-Evtâr, Mısır, t.y. VI, 59.

53. Şevkânî, age, VI, 58.

54. Ebû Dâvûd, Ferâiz, 8, Tirmizî, Ferâiz, 12.

3- Hisselerinden başka, kalanı da red yoluyla alan ashâbu'l-ferâiz: Mûrisin asabe olan bir hısımlı yoksa farz sahiplerinden artan mîras, yine hakları oranında farz sahiplerine geri çevrilir. Buna “red” veya “reddiye” işlemin denir.

4- Zevî'l-erhâm: Mûrisin ne asabe ve ne de farz sahiplerinden vârisleri yoksa malı bu sınıfa gider. Asabe olmayan ve farz sahibi de bulunmayan fakat mûrise nesep bakımından bir yakınlığı olan kimselere “zevî'l-erhâm” denir. Teyze, hâla, dayı gibi.

5- Velâ sahibi olmak (mevla'l-muvâlât): Nesebi bilinmeyen bir kimse-nin, birtakım şartlarla başka birini efendi edinmesidir. Bu kimse, gerekli olursa onun adına diyet öder. Buna karşılık da bâzı şartlarla ona mîrasçı olur.

6- Nesebi ikrar yoluyla sâbit olan kimse: Bir kimsenin nesebi baba bakımından sâbit değilken, bir erkek; “Bu benim oğlumdur” diyerek ikrarda bulunsa ve bu ikrarı üzere vefât etse, çocuk bu erkeğe altıncı sırada mîrasçı olur. Bu çeşit mîrasçılık nâdir olarak ortaya çıkabilir.

7- Kendisine üçte birden fazla malın tümü vasiyet edilen kimse. Ancak mîrasçı olacak akrabası varken yapılacak vasiyet mal varlığının üçte biri ile sınırlandırılmıştır. Malın üçte ikisi mahfûs hisse olarak mîrasçıların hakkı sayılır. Mîrasçıların vasiyetin üçte birden fazlasını kabul etme hakkı vardır. Günümüzde tenkis davası ile bu gibi fazlalıklar düşürülebilmektedir.

8- Beytü'l-mâl (İslâm devletinin hazinesi): Yukarıda sayılanlardan hiçbirisi yoksa bütün mal beytü'l-mâle intikal eder.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ
وَعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ ۖ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ۖ ﴿٧﴾ لِيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ
عَنْ صِدْقِهِمْ ۚ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۚ ﴿٨﴾

7- Biz vaktiyle peygamberlerden söz almıştık: Senden, Nûh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İslâ'dan. Onların hepsinden sağlam bir söz aldık.

8- Allah bu sözü doğruları doğruluklarıyla sorumlu tutmak için aldı. Kâfirler için de can yakıcı bir azap hazırladı.

7-8. âyetlere göre peygamberlik birçok güçlülere göğüs germeyi gerektiren zor bir görevdir. Bu yüzden Yüce Allah her peygamberden üstlendiği görevi tam olarak yapacağı konusunda söz aldığı gibi, Hz. Muhammed ﷺ'den de bu konuda söz almıştır. Bu uğurda gerekirse savaşmak da vardır. Güçlülere göğüs geren peygamber ve tâbileri ise buna karşılık âhîret mükâfatı alırlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani Allah peygamberlerden şöyle söz almıştı: ‘Ben size kitap ve hikmet verdim, sonra yanınızda bulunanı tasdik eden bir peygamber geldiğinde, ona mutlaka inancak ve ona yardım edeceksiniz! Bunu kabul ettiniz mi? Ve bu konuda ağır ahdimi yüklediniz mi?’ demişti. Onlar, ‘Kabul ettik.’ dediler. Allah da dedi ki: ‘Öyleyse şâhit olun, ben de sizinle beraber şâhit olanlardanım.’”**⁵⁵

“Allah Nûh’a emrettiği şeyi sizin için de din olarak yasalaştırdı. Aynı şeyi: ‘Dîni dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin’ diye sana da vahyettik; İbrahim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya da emrettik. Ancak kendilerini uymaya çağırdığın bu esas, müşriklere ağır geldi. Allah dilediğini (dîne davet ettirmek için) kendisine seçer ve kendisine yönelenleri de doğru yola iletir.”⁵⁶

“Allah, peygamberleri huzûrunda toplayacağı gün onlara: ‘Ümmetinizden size ne cevap verildi?’ diye soracak. Onlar da: ‘Bizim bir bilgimiz yok, gaybı yalnız sen bilirsin!’ diyecekler.”⁵⁷

“Biz elbette hem kendilerine peygamber gönderilen kimseleri hesâba çekeceğiz, hem de onlara gönderilen peygamberleri sorgulayacağız.”⁵⁸

55. Âl-i İmrân, 3/81.

56. Şûrâ, 42/13.

57. Mâide, 5/109.

58. A'râf, 7/6.

﴿ BÂB 2 ﴾

**HENDEK SAVAŞI, MÜNÂFIKLARIN BOZGUNCULUĞU,
ECELİN DEĞİŞMEMESİ,
SAVAŞA SİRF GANÎMET İÇİN KATILMAK**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا ۖ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾
 إِذْ جَاؤُكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۖ وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِنَّ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاتَوَّاهَا وَمَا تَلَبَّسُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُولُونَ الْآذِبَارَ ۖ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾ قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تُمْتَعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ۖ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا ۖ وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾

أَشْحَةً عَلَيْهِمْ ۖ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ
كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِالسَّيَةِ
حِدَادٍ أَشْحَةً عَلَى الْخَيْرِ ۖ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَخْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ
وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا
وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ
أَنْبَاءِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾

9- Ey îmân edenler! Allâh'ın size olan nîmetini hatırlayın.
Hani size ordular saldırmıştı da, Biz onlara karşı bir rüz-
gâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Çünkü
Allah sizin ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi!

10- Hani onlar hem yukarınızdan, hem aşağıınızdan üstünü-
ze gelmişti de, o zaman korkudan gözler kaymış, yürek-
ler ağızlara gelmişti. Siz Allah hakkında türlü türlü zan-
lara kapılmıştınız!

11- İşte orada mü'minler imtihan edilmiş ve şiddetli bir sar-
sıntı ile sarsılmışlardı!

12- Ve o zaman, münâfıklar ile kalplerinde hastalık bulunan-
lar, “Meğer Allah ve Peygamber'i bize sadece boş vaad-
lerde bulunmuşlar!” diyorlardı.

13- Onlardan bir topluluk da: “Ey Medîne halkı! Sizin bu-
rada duracak yer yok, hemen (evlerinize) dönün!” diyor-
du. İçlerinden başka bir topluluk ise: “Evlerimiz gerçek-
ten korumasız.” diyerek, Peygamber'den izin istiyordu.
Oysa onların evleri korumasız değildi. Ama onlar sade-
ce (savaştan) kaçmak istiyorlardı.

14- Eğer her taraftan Medîne'ye girilecek ve kendilerinden
fitne fesat çıkarmaları istenecek olsa, bunu derhâl ya-
parlardı. Ancak bu takdirde kendileri de orada pek az
kalabilirlerdi!

15- Andolsun ki, onlar geri dönüp kaçmayacaklarına dâir da-
ha önce Allâh'a söz vermişlerdi. Allâh'a verilen söz so-
rumluluğu gerektirir.

- 16- De ki: “Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmanın size bir yararı olmayacaktır. Kaçsanız bile dünya nîmetlerinden ancak kısa bir süre yararlandırılırsınız.”
- 17- De ki: “Allah size bir kötülük dilerse, sizi Allâh’a karşı kim koruyabilir? Ya da size bir nîmet tattırmak dilerse, buna kim engel olabilir? Onlar kendilerine, Allah’tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.
- 18- Allah, içinizden savaştan alıkoyanları ve kardeşlerine, “Haydi bize katılın!” diyenleri biliyor. Zaten onların pek azı savaşa gelir.
- 19- Onlar size karşı pek cimridirler. Hele korku gelip çatınca, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün! Korku gidince de mala düşkünlük göstererek sivri dilleriyle sizi incitirler. Onlar îmân etmiş değillerdir. Bu yüzden Allah, onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allâh’a göre kolaydır.
- 20- Bunlar, düşman birliklerinin bozulup (Medîne’den) gitmedikleri evhamı içindedirler. Oysa o birlikler geri gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar arasında bulunsunlar da, sizinle ilgili haberleri (uzaktan) sorsunlar. Zaten içinizde olsalardı da pek savaşıacak değillerdi.

9. âyette Allah, müslümanlara Hendek savaşındaki bâzı nîmetlerini hatırlatıyor. 9-25 arası âyetlerde, hicretin beşinci yılında meydana gelen ve müslümanların sıkıntıya düştükleri Hendek savaşındaki bâzı olaylara işaret edilmektedir. O gün, Mekkeli Kureyş ordusu önderliğindeki birleşik düşman gücüne karşı, savaşın uzayıp gittiği ve mü’minlerin sıkıntıda bulunduğu bir sırada Allah Teâlâ’nın gönderdiği soğuk va kavurucu bir kasırga ile düşmanın gücü kırılmıştır.

Nitekim diğer Bedir ve Uhud gazvelerinde de Allah Teâlâ’nın bu görünmez güçlerle mü’minleri desteklediği ilgili âyetlerde şöyle haber verilir:

“Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz hâlde Allah size Bedir’de yardım etmişti. O hâlde, Allâh’a karşı gelmekten sakının ki O’na şükretmiş olasınız! O zaman sen mü’minlere şöyle diyordun: ‘İndirilen üç bin melek Rabbinizin size yardım etmesi, sizin için yeterli değil

midir?’ Evet siz sabreder ve Allah’tan sakınırsanız, düşmanlarınız da ansızın saldırırlarsa, Rabbiniz size, nişanlı beş bin meleklerle yardım edecektir. Allah bu yardımı, sırf size bir müjde olsun ve bu sayede kalpleriniz yatışsın diye yaptı. Çünkü yardım sadece, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah katındandır. (Yine bu yardımı), inkâr edenlerden bir bölümünün kökünü kessin veya onları perişan etsin de umutsuz bir hâlde dönüp gitsinler (diye yaptı).”⁵⁹

“Siz Allâh’ın izniyle (Uhud’da) düşmanlarınızı öldürürken, Allah size olan vaadini yerine getirmiştir. Ama Allah size istediğiniz zaferi gösterdikten sonra gevşediniz. (Peygamber’in verdiği) emre itaat konusunda birbirinizle tartıştınız ve emre isyan ettiniz. Sizden kiminiz dünyayı, kiminiz de âhireti istiyordu. Bunun üzerine Allah, denemek için sizi, onların karşısında yenilgiye uğrattı. Ama O, sonunda yine de sizi bağışladı. Çünkü Allah, mü’minlere karşı büyük lûtf sahibidir. O zaman Peygamber arkanızdan sizi çağırıp dururken siz, (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Allah, kaybettiklerinize ve başınıza gelenlere üzülmemeniz için, size keder üstüne keder verdi. Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır. Sonra Allah, bu kederin ardından size bir güven duygusu, bâzılarınızı kendinden geçiren bir uyku hâli indirdi. Bu arada bir grup insan da kendi derdine düşmüş, Allah hakkında, haksız bir şekilde, câhiliye dönemi insanları gibi gerçek dışı şeyler düşünüyor ve “Bu konuda bizim fikrimizi mi sordular?” diyorlardı. De ki: “İş (zafer) tamamen Allâh’a âittir.” Onlar sana açıklayamadıkları şeyleri içlerinde gizliyorlar ve “Bu işte bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik!” diyorlar. De ki: “Eğer evlerinizde olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere çıkıp giderlerdi!” Allah bunu içinizdekileri denemek ve kalplerinizdekini temizlemek için yaptı. Çünkü Allah göğüslerin içinde olanı hakkıyla bilir.”⁶⁰

Hendek gazvesi sırasında ise çıkan bir kasırga düşman çadırlarını yıkmış, perişan olan düşman kuşatmayı kaldırarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Bana Saba rüzgârıyla zafer nasip edildi. Âd kavmi ise batı rüzgârıyla (Debûr) helâk edilmişti.”⁶¹

59. Âl-i İmrân, 3/123-127.

60. Âl-i, İmrân, 3/152-154.

61. Buhârî, İstiskâ, 26, Bed’ü'l-halk, 5, Megâzî, 29; Müslim, İstiskâ, 17.

HENDEK SAVAŞI

Hız. Peygamber ﷺ'in müşriklerle yaptığı büyük ve en önemli savaşlarından birisidir. Uhud savaşından iki yıl sonra, hicret'in beşinci yılının Şevval ayında, (23 Şubat 627) Medîne'nin kuzeyinde cereyan etmiştir.

Kureyş müşrikleri Uhud savaşında başarılı olmuşlardı ama müslümanların gücünü kıramamışlardı. Tam tersine müslümanlar Medîne'deki birlik ve beraberliklerini sağlamlaştırmış, askeri bakımdan daha güçlü bir duruma gelmişlerdi. Bu arada Medîne'de sürekli problem çıkaran Yahudi Benî Nadir Kabîlesi sürülmüş; doğuda Zâtü'r-Rika, kuzeyde Dumetü'l-Cendel'e yapılan seferler kesin zaferle sonuçlanmış, müslümanların gücü ve etkinliği gün geçtikçe daha da artmıştı. Bunun sonucu olarak Mekke müşriklerinin Mısır, Suriye ve Irak yönündeki kervan yolları tamamen müslümanların kontrolüne geçmişti.

Müslümanların bölgeye hâkim bir güç olmaya başlaması İslâm'a katılanların sayısını hızla artırmış, geçen zaman, müslümanların sosyal hayatlarını düzenleme ve yerleştirme yolunda önemli adımlar atmasına fırsat tanımıştı. İslâm'ın bu gözle görülür güçlenişi karşısında müslümanların başlıca düşmanlarından olan Yahudiler, düşmanca faaliyetlerine hız verdiler. Özellikle Medîne'den sürülen Benî Nadir Kabîlesi çevrede İslâm aleyhinde sürekli propaganda yapıyor, İslâm'ın güçlenmesini önlemek için müslümanlara kesin bir darbe vurmanın yollarını arıyordu. Bu çalışmaları sonuçsuz kalmamış, Yahudiler aralarında görüş birliği sağlayarak Kureyş ve diğer müşrik kabîlelerle birleşmenin yolları aramaya başlamışlardı.

Yahudilerden oluşan bir heyet Mekke'ye gelerek kışkırtıcı çalışmalardan sonra Kureyş'e ortak düşmanları olan müslümanlara birlikte saldırmayı Hz. Muhammed'i ve İslâm'ı ortadan kaldırmayı teklif ettiler. Ticaret yollarının kesilmesiyle ekonomik bir çıkmaza düşen ve içlerinde hâlâ Bedir'in acısını taşıyan müşrikler bu teklifi olumlu karşıladı.⁶² Yahudi heyeti ve Kureyş'ten seçilen elli kişi Kâbe örtüsünün altına girip göğüslerini Kâbe duvarına dayayarak tek başlarına kalıncaya kadar müslümanlarla savaşmaya yemin ettiler. Artık tek düşünceleri vardı. Bu savaşı mutlaka başarmak ve İslâm'ı ebediyen yok etmek.⁶³

Yahudiler Kureyş'le anlaştıktan sonra Necid'e giderek Benî Süleym ve Gatafan kabîlelerini de bu ittifaka dâhil etmeye çalıştılar. Gatafan Kabîlesi'ni

62. Taberî, Tarihu't-Taberî, Mısır, 1961, II, 564-5.

63. İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, Beyrut, 1407/1987, II, 254, 255.

Hayber'in bir yıllık hurmasının yarısı karşılığında müslümanlara karşı savaşırmaya râzı ettiler. Arkasından diğer Arap kabîlelerini dolaşarak putperestliğin İslâm'dan üstün olduğunu, fakat müslümanlarla savaşılmadığı takdirde putperestliğin sonunun yaklaştığı propagandasıyla savaşa kışkırttılar. Bu çalışmaları sonunda Fezare, Süleym, Sa'd ve Esedoğulları kabîleleri de ittifaka dâhil oldu.⁶⁴

Savaş hazırlıklarına başlayan Kureyş, üç yüz at, bin beş yüz devenin bulunduğu dört bin kişilik bir ordu donattı. Buna Yahudi ve diğer Arap kabîlelerinin kuvvetleri de eklenince yaklaşık on bin kişilik bir ordu meydana geldi. Bu büyük ordu İslâm'a son ve öldürücü darbeyi vurmâk, Allâh'ın nûrunu boğmak niyet ve umuduyla Medîne'ye yöneldi. Arap yarımadası belki de o güne kadar böyle büyük bir orduya şâhit olmamıştı.⁶⁵

Rasûlullah ﷺ müttetiklerin girişimini haber alır almaz derhâl bir savaş meclisi topladı. Mecliste düşmana karşı ne gibi tedbirler alınması, nasıl bir savaş taktiği izlenmesi gerektiği konusunda istişâre edildi. Ashâbın çoğunluğu Medîne'yi içerden savunmanın uygun olacağı görüşünde idi. Bu görüş benimsendikten sonra Selman-ı Fârisî hazretleri, "bizde, bir şehir üstün kuvvetlerle kuşatıldığı zaman dâimâ çevresine bir hendek kazılır ve şehir bu şekilde savunulur." şeklinde görüş bildirince, Rasûlullah ﷺ bunu uygun görerek savunma planının bu doğrultuda hazırlanmasını emretti. Vakidi'nin Hendek Savaşı sırasında Rasûlullâh'ın Kureyş lideri Ebû Süfyân'a yazdığını söylediği bir mektuba göre ise, şehrin çevresine hendek kazılmasını doğrudan doğruya şânı yüce Allah, Rasûlü'ne ilham etmiştir. Düşmanın geleceği yöne kazılacak hendekle şehrin koruması esas olmakla birlikte Selman-ı Fârisî'nin teklifi içinde Medîne'yi çevreleyen binâlar arasını kapatmak da vardı, zaten şehrin diğer tarafı dağ ve hurmalıklarla çevrili idi.⁶⁶

Rasûlullah ﷺ, vakit kaybetmeden, ileri gelen sahâbelerle birlikte keşfe çıkarak hendek kazılması gereken yerleri tesbit etti. Düşmanın saldırısına açık bulunan yerlerin tespitinden sonra bütün müslümanlar toplanarak hendek kazma çalışmalarına başladılar. Medîne'deki bütün araçlar toplandığı hâlde yine de birçok müslüman araçsız kalmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah, müslümanlarla anlaşmalı bulunan Benî Kurayza Kabilesi'nden ödünç âletler aldırdı. Başta Rasûl ﷺ olmak üzere bütün müslümanlar canla başla çalışıyorlardı. Mevsim kış olduğu için çalışmak oldukça güç ve yorucuydu. Buna rağmen

64. Taberî, age, II, 566.

65. İbn Hişâm, es-Siretî'n-Nebeviyye, Mısır, 1375/1955, II, 214, 216, 220.

66. İbn Hişâm, age, II, 255.

müslümanlar büyük bir coşkuyla çalışıyor, hep bir ağızdan “Bizler ömrümüz oldukça Muhammed’le birlikte savaşa devam etmek üzere bey’at etmişizdir.” anlamında mısralar okuyorlardı. Hendek kazarken Hz. Peygamber’in birçok mucizesinin görüldüğünü yine İslâm tarihçileri nakletmektedirler.⁶⁷

Rasûlullah da coşkuyla çalışan arkadaşları ile birlikte toprak kazıyor, taşıyor, onlarla bir ağızdan şu anlamdaki beyitleri okuyordu: *“Allâh’ın lûtfu ve hidâyeti olmasaydı biz ne hidâyete erer, ne sadakalar verir, ne de ibadet ederdik. Ya Rab! Bizi huzur ve sükûna erdir. Düşmanla karşılaşsaksak bize sebat ve metânet ver. Bize saldıranlar fitne çıkararak fesat peşinde koşuyorlar. Biz ise onlara karşı koyuyoruz.”*

Münâfıklar ise bu işi ağırdan alıyor ve çeşitli bahaneler gösterip çalışmak istemiyorlardı.⁶⁸

Bu şekilde iki hafta boyunca süren gayret sonunda Medîne çevresinin gerekli yerleri hendeklerle kuşatılmış, hendeklerden çıkan topraklar iç tarafa yığılarak siperler oluşturulmuştu.

Hendek kazma çalışmaları biter bitmez Rasûl ﷺ savaşabilecek durumdaki bütün müslümanları topladı. Müslüman mücahitlerin sayısı üç bindi ve otuz altı da at vardı. Müslüman savaşçılar gruplar hâlinde siperlerin gerisine yerleştirildi. Bu sırada Ebû Süfyan komutasındaki ordu Medîne’nin batısından, Necid kabileleri de doğudan Medîne önlerine geldiler.

Kureys ordusu Medîne’nin kuzeyinden dolaşarak Uhud dağı civarına geldi. Ortalığı boş görünce evvelce Uhud savaşında aldıkları mevkiye doğru yaklaştılar. Burada diğer kuvvetlerle birleşerek Uhud-Medîne yolu üzerinde ilerlemeye başladılar. Bir süre sonra Rasûlullâh’ın hendekler gerisinde görülen çadırları karşısına geldiler ve onun karşısında yer aldılar.⁶⁹

Müşrikler çevrede müslümanları göremeyince hızla Medîne üzerine atıldılar. Fakat müslümanlar tarafından kazılan hendeklere gelir gelmez ne yapacaklarını şaşırdılar. O zamanlar böylesi istihkâmlar inşâ etmek Araplar tarafından bilinmiyordu. Rasûlullâh’ın bu değişik savunma yöntemi müşrikleri hayret ve şaşkınlık içinde bıraktı. İçerlerinde bâzıları atlarını hendekler boyu sürerek bir geçit aradı. Fakat hendek gâyet derin kazılmış olduğu için geçmeyi başaramadılar. Bu arada hendek gerisinde mevzilenen müslümanlar düşmanı ok ve taş yağmuruna tuttular. Düşman atlıları da bu şekilde karşılık

67. İbn Hişam, age, II, 217, 219.

68. İbn Hişam age, II, 216; Taberî, age, II, 566, 567.

69. Taberî, age, II, 570.

vermek zorunda kaldılar. Müşrikler bir aya yakın bir süre hendek gerisinde kaldılar. İki taraf arasında herhangi bir savaş olmadı. Birkaçı mübâreze ve karşılıklı ok atmaktan başka ciddi bir hareket olmadı.⁷⁰

Müslümanlar arada sırada saldıran düşmanı bu şekilde karşılayarak savunma süresini uzatıyorlardı. Fakat bu sırada müslümanlarla anlaşması bulunan Benî Kurayza Kabîlesi'nin anlaşmayı bozarak geceleyin Medîne üzerinde baskın yapmak üzere hazırlandıkları söylentisi yayıldı. Bu haber müttefik ordulara göre oldukça zayıf olan müslümanlar arasında büyük bir endişeye yol açtı. Rasûl ﷺ durumun açıklığa kavuşturulması için Kurayza Kabîlesi'ne birisini gönderdi. Benî Kurayza Kabîlesi'nin reisi Kâ'b b. Esed'in Benî Nadir Kabîlesi reisi Nayy b. Ahtab tarafından kandırılmış olduğu ve Kurayzalıların gerçekten anlaşmayı bozmuş oldukları anlaşıldı. Kurayza Kabîlesi ile Evs Kabîlesi arasında dostluk bulunduğu için Evs'in lideri Sa'd b. Muâz ve bazı Evs ileri gelenleri özel olarak Benî Kurayza Kabîlesi'ne gönderildi ise de olumlu bir sonuç alınamadı.

Kur'ân düşmanın gelişini ve durumun ciddiyetini şöyle dile getirir: **“Onlar size yukarıınızdan ve aşağıınızdan gelmişlerdi. Gözler dönmüş, yürekler ağızlara gelmişti. Allah için çeşitli tahminlerde bulunuyordunuz.”**⁷¹ Rasûlullah zaman geçirmeden ortaya çıkan yeni duruma uygun tedbirleri aldı. Müslümanlara hitâben, “bilin ki bunun sonu hayırlıdır. Müslümanların yegâne koruyucusu Allah'tır.” buyurarak müslümanlara güvence verdi. Şehir içinde ve savunma hattı çerçevesinde güvenlik önlemleri bir kat daha artırıldı. Geceleri düşmanın ânî bir baskın yapılmasını önlemek amacıyla devriye kolları çıkarılmaya başlandı.

Gece basar basmaz bütün devriye görevlileri görev yerlerine dağılıyor, Rasûlullah ise savunma hattının en zayıf noktasında bekliyordu. Geceleri çok soğuk olduğu için savaşın zorlukları kendisini daha ağır biçimde hissettiriyordu. Bununla birlikte müslümanlar inançla ve sabırla görevlerini yerine getiriyorlardı.

Bu arada münâfıklar da boş durmuyor birtakım teşvikler ve aldatici sözlerle îmânı zayıf kimseleri kandırmaya çalışıyorlardı. Nitekim Kur'ân bu duruma: **“Münâfıklar ve kalplerinde hastalık olanlar: ‘Allah ve Rasûlü size sadece kuru vaadlerde bulundu.’ diyorlardı.”**⁷² âyetiyle işaret etmektedir.

70. Taberî, age, II, 572.

71. Ahzâb, 33/10.

72. Ahzâb, 33/12.

Kuşatma on beş günden fazla sürdüğü hâlde müşrikler hiçbir sonuç alamadılar. Muhasaranın devamı sabahlara kadar siperlerde bekleyen müslümanları oldukça kötü etkiliyordu. Şehrin dışarıyla bütün bağlarının kesilmiş olması yiyecek sıkıntısının başlamasına neden oldu. Münâfıklar bundan da güç alarak yersiz konuşmalarını çoğalttılar. Eskiden beri meydan savaşlarına alışmış olan müslümanlar düşman karşısında hiçbir şey yapmadan beklemekten sıkılmaya başlamışlardı. Mevsimin şiddeti bu durumu daha da etkiliyordu. Özellikle geceleri çıkan soğukta devriye görevini yapanlar fazlasıyla muzdarip olmaya başladılar. Hatta hayvanlarına yedirecek bir şey bulamaz hâle geldiler. Müslümanların direnci yavaş yavaş kırılmaya yüz tutmuştu. Kur'ân'ın deyimiyle **“İşte orada mü'minler denenmiş ve çok şiddetli sarsıntıya uğramışlardı.”**⁷³

Durumun vahameti karşısında Hz. Peygamber, müşriklerin birliğini bozabilmek için bir ara Gatafanlıların reisleri Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe ve el-Hâris b. Avf b. Ebî Hârise el-Murri'ye haber göndererek dönüp gitmeleri karşılığında Medîne hurmalarının üçte birini onlara vermek üzere anlaşmak istediye de (hatta anlaşma metni bile hazırlanırken) Sa'd b. Mu'az ve Sa'd b. Ubâde ile istişâresi sonucu bu düşüncesinden vazgeçti.⁷⁴

Diğer yandan düşman ordusu baskısını giderek arttırıyordu. Değişik yönlerden peş peşe saldırılarda bulunuluyor, hendeği aşamayarak çâresiz geri dönüyordu. Muhasaranın olağanüstü şiddet kazandığı bir sırada müşrikler ne pahasına olursa olsun hendeği aşmaya karar verdiler. Savaşçılıktaki büyük ustalığı ve kahramanlığı ile şöhret bulan Amr b. Abdîved ile İkrime b. Ebî Cehil, Nevfel b. Abdullah, Dırar b. Hattab, Hübeyre b. Ebî Vehb hendeği geçmek üzere ileriye gönderildi. Ebû Süfyan ve Halid b. Velid de onun arkasından genel bir saldırı için kuvvetlerini ileriye doğru hareket ettirdiler. Amr ve yanındakiler binbir güçlülükle de olsa hendeği aşmayı başardılar.

Amr b. Abdîved atını ileriye sürerek müslümanlardan kendisiyle savaşacak bir savaşçı talep etti. Amr birçok savaşlarda bulunmuş, yiğitlik ve gözüpekliği sayesinde birçok birlikleri dağıtmış gâyet usta bir silahşor, çevik bir süvâri olduğundan, onunla dövüşmeye kimse cesâret edemezdi. Nitekim müslümanlardan da kimse onun isteğine cevap veremedi.

Bu durumu gören Hz. Ali, Amr'a karşı çıkmak için izin istedi. Fakat Rasûlullah izin vermedi. Amr tekrar ileriye atılarak müslümanlara hitâben;

73. Ahzâb, 33/11.

74. İbn Hişam, age, II, 223; Taberî, age, II, 572-3.

“İçinizden kahramanlık meydanına çıkacak kimse yok mu? Hani ölenlerinizin gideceğini söylediğiniz cennet?” diye bağırdı. Müslümanlardan yine ses çıkmayınca Hz. Ali ikinci defa izin istedi. Rasûlullah kendi zırhını çıkarıp Ali'ye giydirdi, beline Zülfikar'ı taktı ve ellerini açarak “*Yâ Rab amcam Ubeyd Bedirde; Hamza Uhud'da şehîd oldular bu Ali ise kardeşimdir ve amcamın oğludur. Onu koru, beni kimsesiz bırakma. Sen vârislerin en hayırlısıdır.*” diye duâ ederek uğurladı.

Amr'ın karşısına çıkan Hz. Ali kendisini tanıttı. Amr, Ali'nin gençliğini ve babasıyla olan dostluğunu ileri sürerek onunla savaşmak istemedi. Hz. Ali ise kendisiyle savaşmayı ve onu öldürmeyi arzuladığını bildirdi. Kendisinin savaşa çıkanların üç tekliflerinden birini kabul ettiğini duyduğunu; eğer öyleyse, üç teklifi olduğunu söyledi. Ya müslüman olmasını, ya savaşı bırakıp gitmesini, ya da kendisiyle dövüşmesini teklif etti. İlk ikisini reddeden Amr dövüşmeyi seçti. İlk saldırı Amr'dan geldi. Vurduğu kılıç darbesi Ali'nin kalcanını parçalayarak başından yaralanmasına neden oldu. Sıra kendisine geldiğinde Ali indirdiği darbe ile Amr'ı cansız yere düşürdü. Müslümanlar sevinçle tekbir getirirken, müşrikler büyük bir hayal kırıklığına uğradılar. Hz. Ali, Amr'ın işini bitirince Dırar ile Hübeyre Ali'nin üzerine yürüdüler. Dırar Hz. Ali'nin yüzüne bakar bakmaz dönüp kaçmaya başladı. Sonradan Dırar bu kaçışın sebebi hakkında: “Ölüm meleği sûrete bürünmüş bana görünmüştü,” diyecektir. Çarpışmaya yeltenen Hübeyre de Hz. Ali'nin bir kılıç vuruşu ile zırhı delinince kurtuluşu kaçmakta buldu.⁷⁵ Hz. Ömer, kaçan kardeşi Dırar'ın peşinden, Zübeyr b. Avvam da Hübeyr'in arkasından koştular. Bu sırada Nevfel b. Abdîllah hendeğe düşmüş, yaralanmıştı. Müslümanlar onu taşla tuttular. Fakat Ali onları durdurdu, hendeğe inerek boynu kırılmış Nevfel'in kafasını uçurdu. Bu kötü sonuç karşısında Ebû Süfyan çâresiz ordugâhına döndü.

Ertesi gün Benî Kurayza Kabîlesi de düşman ordusuna katıldı. Müttefikler böylece kuvvet kazanınca bir kat daha cesâretlenerek saldırılarını sıklaştırmaya, tazyiklerini arttırmaya başladılar. Ok ve taş muharebeleri akşama kadar sürüp gitti. Karanlık basınca müşrikler ordugâhlarına çekildiler. Genel bir saldırı düşüncesi müslümanlar arasındaki endişeyi bir kat daha artırdı.

Bu arada savaşın yönünü değiştirecek önemli bir olay oldu. Düşman saf- larında iken müslüman olan Nuaym b. Mes'ud es-Sakafî gizlice Rasûlullâh'ın ordusuna katıldı. Hz. Peygamber ona Benî Kurayza ile müşriklerin arasını

75. İbn Hişam, age, II. 224-225.

açması için tâlimat verdi. İslâm'a girdiği bilinmediği için rahatça Benî Kurayza lideri Kâ'b b. Esed'in yanına gitti. Kâ'b'ın yanında daha başka Yahudi liderleri de bulunuyordu. Onlara Yahudilere bir iyilik etmek istediğini söyleyerek Kureyş ve Gatafan kabîlelerinin artık savaştan usandığından söz etti, "hatta daha fazla zahmet çekecek olurlarsa sizi bırakıp gidecekler. O zaman siz İslâm ordusuna karşı koyamazsınız. Bu tehlikeyi önlemek için Kureyş ve Gatafan kabîleleri ileri gelenlerinden birkaç kişiyi rehin alın." dedi. Yahudiler bu haberden son derece memnun oldu.

Nuaym, oradan Ebû Süfyân'ın ordugâhına geldi. Ona Kurayzalıların anlaşmayı bozduklarından dolayı pişmanlık duyduklarını ve anlaşmayı gizlice yenilediklerini, hatta suçlarını affettirmek için Kureyş ve Gatafan liderlerinden birkaç kişiyi rehin alarak müslümanlara teslim etmeyi düşündüklerini söyledi. Bu haber Ebû Süfyân'ı vesveseye düşürdü. Derhâl Kurayza liderine İkrime b. Ebî Cehil ve Benî Gatafanlı bir grupla haber göndererek muhasaranın çok uzadığını, askerinin açlıktan şikâyet ettiğini bu nedenle ertesi günü genel bir saldırı ile bu duruma bir son verilmesi gerektiği düşüncesinde olduğunu söyledi. Buna karşılık Kurayzalılar, Kureyş ve Gatafan ile gelenlerinden birkaç kişi rehin verilmedikçe kendilerine güvenemeyeceklerini bildirdiler. Kureyş ve Gatafan liderleri bu haberi işitince Nuaym'ın sözüne hak vererek rehin vermekten kaçındılar. Kurayza Kabîlesi ise onların tavrının Nuaym'ı doğruladığını görünce müttefiklerden ayrılarak onları kendi başlarına bıraktılar.⁷⁶

Kuşatma yine sürüyordu, ama eski şiddetini kaybetmişti. Rasûlullah ﷺ bugünlerde, günümüzde Ahzâb mescidinin bulunduğu yerde ayakta durup ellerini yukarıya kaldırarak müşrik kabîleleri aleyhinde üçgün boyunca duâ ettiler. Üçüncü gün öğle ile ikindi namazı arasında duâsının kabul edildiği kendisine vahyedildi. Ashab bunu Rasûlullâh'ın yüzünde dalgalanan sevinçten anladı. Cebrâil عليه السلام: "Sevininiz, Allah onlara bir rüzgâr saldı." diyerek Allâh'ın müşrikleri bir kasırga ile perişan edeceğini haber vermişti. Allâh'ın Rasûlü hemen iki dizi üzerine çöküp ellerini kaldırdı, gözlerini yere indirdi ve "*bana ve ashâbıma acıdığın için sana şükranlarımı arz ederim Allâhım!*" dedi. Sonrada haberi ashâbına o müjdeledi.

Beklenen rüzgâr birkaç gün sonra geldi. Bu soğuk, dondurucu bir rüzgârdı. Tozları, toprakları müşriklerin gözlerini dolduruyordu. Rüzgâr, onları kendi başlarının derdine düşürmüş, çekilmek, zorunda bırakmıştır. Çadırların

76. İbn Hişam, age II. 230; Taberî, age II, 578-9.

bezlerini, derilerini yırtıyor, direklerini söküyor, sergileri kumlara gömüyor, yakılan ateşleri, ışıkları söndürüyor, develeri, atları birbirine karıştırıyor, hiç kimse kimsenin yanına gidemiyor. Müşrikler ordugâhlarından devamlı tek-bir sesleri, silah şakırtıları duyuyorlardı. Kalplerine büyük bir korku düşmüş, amansız bir paniğe kapılmışlardı. Kur'ân sonradan bu olayı mü'minlere şöyle hatırlatmaktadır:

“Ey mü'minler. Allâh'ın size olan nîmetini hatırlayın. Hani üzerinize ordular gelmişti. Biz de onların üzerine rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah yaptıklarınızı görüyordu.”⁷⁷ **“Allah kâfirleri öfkeleri ile geri çevirdi. Hiçbir şey elde edemediler. Savaşta îmân edenlere Allâh'ın yardımını kâfi geldi. Allah güçlüdür, her şey üstündür.”**⁷⁸

Gece boyunca devam eden fırtına, sabahleyin biraz sükûnet buldu. Allah Rasûlü, Huzeyfe b. Yeman'ı düşman ordusu hakkında bilgi alması için gönderdi. Huzeyfe, düşman ordusunun perişan hâlini görerek geri döndü. Hz. Peygamber bundan son derece memnun oldu ve sonucu beklemeye başladı.⁷⁹

Ebû Süfyan ansızın uğradığı bu büyük felâket üzerine Kurayza Kabîlesi'nin ordudan ayrıldığı ve orduda görüş ayrılıkları çıktığı bahanesiyle kuşatmayı sona erdirerek geri çekilme emrini verdi. Amr İbnû'l-Âs ile Halid b. Velid iki yüz süvâri ile müşriklerin geri çekilişini denetlediler. Müşrikler başarısızlıklarından doğan umutsuzluk ve sıkıntı içinde hızla geri çekilmeye başladılar.

Kureyş ordusu Mekke'ye, Gatafan kabîleleri Necid'e doğru yol alırken müslümanlar savunma hattından çıkarak düşman ordugâhına vardılar. Düşmanın telaş ve heyecan içinde geri çekilirken bırakmış oldukları erzak ve zâhirelere ve Ebû Süfyan'ın Yahudi reislerinden Hayg'a gönderdiği yirmi deveye el koydular. Develer kesildi, hurma dolu sepetler boşaltıldı ve müslümanlara dağıtıldı. Bu ganîmet vasıtasıyla muhasaranın ortaya çıkardığı kıtlık ortadan kalkmıştı. Rasûlullah ﷺ müslümanlara hitâb ederek: **“Ey İslâm mücâhidleri! Emin olunuz ki bu muzafferiyet sizin için ölümsüz bir başarıdır. Bundan böyle Kureyş Kabîlesi size değil, siz Kureyş'e saldıracaksınız,”** buyurdu. Rasûlullah da bu sözleriyle müşriklerin bütün gücünün tükendiğini, artık müslümanların zafer yollarının açıldığını da müjdelemiş oluyordu.

77. Ahzâb, 33/9.

78. Ahzâb; 33/25.

79. İbn Hişâm, age II. 231-2.

Düşman ordusu Hendek kuşatmasını kaldırıp gidince Rasûlullah ﷺ evine gelerek silahlarını çıkarıp yerine koymuş ve yıkanmıştı. Bu arada Cebrâil (عليه السلام) gelerek: “Sen silahını çıkarmışsın. Vallâhi biz melekler henüz silahlarımızı çıkarmadık. Haydi onlara doğru yola çık!” dedi. Peygamber: “Nereye?” diye sorunca, Cibril: Kurayzaoğulları yurduna işaret ederek: “İşte şuraya!” dedi.⁸⁰ Bunun üzerine Allâh'ın Rasûlü, müslümanlara ilan yaptırarak bu savaşta müşriklerle bir olup, kendilerini arkadan vuran Benî Kurayza'ya karşı savaşmak üzere şu emri verdi: “Kim dinler ve itaat ederse, ikinci namazını Benî Kurayza önlerinden başka yerde kılmasın.” Enes bin Mâlik (رضي الله عنه) şöyle demiştir: “Rasûlullah ﷺ Kurayzaoğulları'na doğru yola çıkınca, Cibril'in melek alayının Ganmaoğulları sokağından geçtikleri sırada yükselen tozunu bugün bile hâlâ görür gibiyim.”⁸¹

Bu emri alan müslümanlar harekete geçerek Kurayzaoğulları yurdunu kuşattı ve bu durum 25 gün sürdü. Bir kurtuluş ümidi kalmadığını anlayan Kurayzaoğulları teslim oldu.⁸²

إِذْ جَاؤُكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُلِوا الْفِتْنَةُ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّسُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُؤْلَوْنَ الْإِدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾

80. Buhâri, Megâzi, 32.

81. Buhâri, Megâzi, 32; İbn Sa'd, Tabakât, II, 76.

82. Bk. İbn Hişam, age II. 233-234; Şâmil İslâm Ansiklopedisi, “Hendek Savaşı ve Kurayzaoğulları Savaşı” mad.

- 10- Hani onlar hem yukarınızdan, hem aşağıınızdan üstünüze gelmişti de, o zaman korkudan gözler kaymış, yürekler ağızlara gelmişti. Siz Allah hakkında türlü türlü zanlara kapılmıştınız!
- 11- İşte orada mü'minler imtihan edilmiş ve şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı!
- 12- Ve o zaman, münâfıklar ile kalplerinde hastalık bulunanlar, "Meğer Allah ve Peygamber'i bize sadece boş vaadlerde bulunmuşlar!" diyorlardı.
- 13- Onlardan bir topluluk da: "Ey Medîne halkı! Sizin için burada duracak yer yok, hemen (evlerinize) dönün!" diyordu. İçlerinden başka bir topluluk ise: "Evlerimiz gerçekten korumasız." diyerek, Peygamber'den izin istiyordu. Oysa onların evleri korumasız değildi. Ama onlar sadece (savaşta) kaçmak istiyorlardı.
- 14- Eğer her taraftan Medîne'ye girilecek ve kendilerinden fitne fesat çıkarmaları istenecek olsa, bunu derhâl yaparlardı. Ancak bu takdirde kendileri de orada pek az kalabilirlerdi!
- 15- Andolsun ki, onlar geri dönüp kaçmayacaklarına dâir daha önce Allâh'a söz vermişlerdi. Allâh'a verilen söz sorumluluğu gerektirir.

10-15. âyetlerde Hendek savaşı sırasında İslâm ordusunun psikolojik durumu, bâzı grupların gizli veya açık olarak bozgunculuk yapma niyetleri ve buna karşı alınacak tedbirler şu maddeler altında toplanabilir:

HENDEK SAVAŞININ PSİKOLOJİK ANALİZİ

a) Âyet 10: Düşman kentin üst ve alt yanından saldırıya geçince, müslümanlar büyük bir korkuya kapılmış, kimi münâfıklar Allâh'ın yardım etmeyeceğini sanarak kaçmayı veya izin alıp ayrılmayı düşünmüşlerdi.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **"Bu arada bir grup insan da kendi derdine düşmüş, Allah hakkında, haksız bir şekilde, câhiliye dönemi insanları gibi gerçek dışı şeyler düşünüyor ve 'Bu konuda bizim fikrimizi mi sordular?' diyorlardı. De ki: 'İş (zafer) tamamen Allâh'a âittir.' Onlar sana açıklayamadıkları şeyleri içlerinde gizliyorlar ve**

‘Bu işte bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik!’ diyorlar. De ki: ‘Eğer evlerinizde olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere çıkıp giderlerdi!’”⁸³

b) Âyet 11: Mü'minler böyle bir savaşla deneniyor, bir bakıma samimi-yet testinden geçiyorlardı. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Yoksa siz, kendi nizden önce gelip geçenlerin başına gelen sıkıntıları çekmeden, cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar öyle sıkıntılar dokundu ve öyle sarsıldılar ki, sonunda Peygamber ve beraberindeki îmân edenler: “Allâh’ın yardımı ne zaman?” derlerdi. Dikkat edin! Allâh’ın yardımı yakındır!”**⁸⁴

c) Âyet 12: İnanç zayıflığı olanlar bozgunculuk yapıyordu. Bunlardan birisi olan Muatteb bin Kuşeyr şöyle diyordu: “Bir taraftan Muhammed ﷺ bize İran’ın ve Rum’un fethini vaad ediyor, bir taraftan da biz korkumuzdan meydana çıkamayıp hendek kazıyoruz.”

İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Hani münâfıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar: “Bu insanları dinleri aldattı.” diyorlardı. Oysa kim, Allâh’a güvenip dayanırsa, bilsin ki Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”**⁸⁵

d) Âyet 13: “Yesrib” temelde merkezî bir köyün adı olup, daha sonra “Medîne” diye anılmış ve bütün kente ad olmuştur. Münâfıkların başı Abdullah bin Übey ve adamları Medîne evlerinin korumasız olduğunu öne sürerek, bu gibi moral bozucu sözleri söylüyorlardı. Hâriseoğulları da evlerini korumak üzere, geri dönmek için izin istemişlerdi. Âyetle, bunların asıl niyetinin savaştan kaçmak olduğu belirtilir.

e) Âyet 14: Düşman Medîne’ye girip de, zayıf îmanlı ikiyüzlü davranan kişilerden, dinden dönmelerini ve savaşı bırakmalarını hatta müslümanlara karşı savaşmalarını isteseydi, münâfıklar bunu bile hemen yaparlardı.

f) Âyet 15: Hâriseoğulları daha önce, savaştan geri dönmeyeceklerine dâir söz vermişlerdi, Allah adına verilen böyle bir sözün ayrı bir değeri ve sorumluluğu olduğuna işaret edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Kâfirlerle toplu hâlde karşılaştığınız zaman, sakın onlara arkanızı dönüp kaçmayın!”**⁸⁶

83. Âl-i, İmrân, 3/154.

84. Bakara, 2/214.

85. Enfâl, 8/49.

86. Enfâl, 8/15.

“Mü'minler içinde, Allâh'a verdikleri sözde duran nice erler vardır! Kimileri sözleri gereği canlarını vermiştir, kimileri de sırasını beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde verdikleri sözü değiştirmediler.”⁸⁷
“Yetimin malına, rüşd çağına erişinceye kadar, en güzel olanın dışında yaklaşmayın. Bir de verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen sözde sorumluluk vardır.”⁸⁸

g) Düşmanın gücünü kırmak için Gatafan Kabîlesiyle gizli görüşme yapılmıştır. Şöyle ki; Hendek Gazvesi bir ay kadar uzayınca Allâh'ın Rasûlü, sahâbenin korkusunu gidermek için, Gatafan Kabîlesi'nin liderleri Uyeyne b. Hısn ve Hâris b. Avf'la gizlice görüşerek Kureys'e destek olmamaları karşılığında Medîne hurma hâsılatının üçte birini vermeyi teklif etmişti. Ancak antlaşmayı imzalamadan önce kendileriyle istişâre ettiği Sa'd b. Muâz ile Sa'd b. Ubâde, bunun vahye değil Allah Elçisinin düşmanın gücünü bölmek düşüncesine dayandığını öğrenince, Sa'd b. Muâz şöyle dedi: “Biz ve onlar Allâh'a ortak koşar ve putlara tapardık. O dönemde onlar bizim misafiri-miz olmadıkça veya satın almadıkça bir tek hurmamıza bile göz dikemezdi. Şimdi İslâm'la şereflendiğimiz bu sırada mı onlara mallarımızı vereceğiz?” Bunun üzerine anlaşma yapmaktan vazgeçildi.⁸⁹

قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تُمْتَعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ۖ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمَعْرُوقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ۚ ﴿١٨﴾

16- De ki: “Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmanın size bir yararı olmayacaktır. Kaçsanız bile dünyaya nîmetlerinden ancak kısa bir süre yararlandırılırsınız.”

17- De ki: “Allah size bir kötülük dilerse, sizi Allâh'a karşı kim koruyabilir? Ya da size bir nîmet tattırmak dilerse,

87. Ahzâb, 33/23.

88. İsrâ, 17/34.

89. Serahsî, Usûl, II, 91, 92; Buhârî, Keşf, III, 930. Bk. TD Vakfı'nca 24-26 Mayıs 2002'de düzenlenen “Çağımızda Sosyal Değişme ve İslâm” konulu sempozyumda bildiri olarak sunulmuş ve hakemli “İslâm Huk. Araş. Der.”nde yayınlanmıştır. Sy. 1, yıl: 2003-Konya.

buna kim engel olabilir? Onlar kendilerine, Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.

18- Allah, içinizden savaştan alıkoyanları ve kardeşlerine, "Haydi bize katılın!" diyenleri biliyor. Zaten onların pek azı savaşa gelir.

16-18. âyetlerde, ölümden korkarak savaştan kaçmanın kişiye bir yarar sağlamayacağı, çünkü takdir edilen ecelin değişmeyeceği, yine Allah Teâlâ bir kimse için kötülük veya iyilik dilemişse, buna kimsenin engel olamayacağı, savaştan alıkoyanları veya savaşa katılanları caydırmaya çalışanları Allah Teâlâ'nın bildiği belirtiliyor. Hendek gazvesi sırasında münâfıkların kendi düşüncesinde olanlara: "Peygamberle birlikte savaşa gitmeyin, bizim yanımıza gelin." dedikleri haber veriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Nerede olursanız olun, isterseniz sarp ve sağlam kaleler içinde bulunun, yine ölüm sizi bulur!"**⁹⁰

"De ki: Kendisinden kaçtığınız ölüm, sizi mutlaka bulacaktır. Sonra, görülmeyeni ve görüleni bilen Allâh'a döndürüleceksiniz. O, size yaptıklarınızı haber verecektir."⁹¹

**"Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, Onu O'ndan başkası gidere-
mez; sana bir hayır verirse, şüphesiz ki O her şeye kadîrdir."**⁹²

أَشْحَةً عَلَيْكُمْ ۖ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ
كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِالْسِنَةِ
حَدَادٍ أَشْحَةً عَلَى الْخَيْرِ ۖ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَخْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۖ
وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَخْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا
وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابَ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ
أَنْبَاءِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾

90. Nisâ, 4/78.

91. Cuma, 62/8.

92. En'âm, 6/17.

19- Onlar size karşı pek cimridirler. Hele korku gelip çatınca, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün! Korku gidince de mala düşkünlük göstererek sivri dilleriyle sizi incitirler. Onlar îmân etmiş değildirler. Bu yüzden Allah, onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allâh'a göre kolaydır.

20- Bunlar, düşman birliklerinin bozulup (Medîne'den) gitmedikleri evhamı içindedirler. Oysa o birlikler geri gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar arasında bulunsunlar da, sizinle ilgili haberleri (uzaktan) sorsunlar. Zaten içinde olsalardı da pek savaşıp çıkarmıştı.

19-20. âyetlerde, münâfıkların mü'minlere karşı pek cimri davrandıkları, savaşlarda tehlike geçince mü'minlerin iyiliğini istemeyip, sivri dilleriyle müslümanlara sataştıkları, ancak onların bütün bu yaptıklarının boşa çıktığı belirtilir. Ayrıca bu zihniyette olan kimselerin düşmanın yeniden gelmesi durumunda, çöle giderek olacakları oradan izlemek isteyecekleri haber verilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'ın, lûtfundan kendilerine verdiği nîmetlerde cimrilik edenler, bunun kendileri hakkında hayırlı olduğunu sanmasınlar! Aksine bu onlar için çok kötüdür. Çünkü o cimrilik ettikleri şeyler, kıyâmet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allâh'a âittir. Allah yapmakta olduğunuz her şeyi çok iyi bilmektedir.”**⁹³

“Bu böyledir. Çünkü onlar Allâh'ın indirdiğinden hoşlanmamışlar, bu yüzden Allah da onların işlerini boşa çıkarmıştır.”⁹⁴

“İşte bu, onların Allâh'ın gazabını çeken şeyin peşine düşmeleri ve O'nun râzı olduğu şeyden de hoşlanmamışları yüzündendir! Allah da onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır!”⁹⁵

93. Âl-i İmrân, 3/180.

94. Muhammed, 47/9.

95. Muhammed, 47/28.

﴿ BÂB 3 ﴾

**HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEK AHLÂKI,
MÜ'MİNLERİN SAMİMÎ İTAATİ, ŞEHİTLİK,
MÜNÂFIKLAR, BENÎ KURAYZA'NIN SONU**

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ۖ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ ۖ قَالُوا هَذَا
مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا
وَتَسْلِيمًا ۖ ﴿٢٢﴾ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُمْ
مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّن يَنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ۖ ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ
اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۗ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ۖ ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمَّا يَنَالُوا
خَيْرًا ۗ وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۖ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ۖ ﴿٢٥﴾ وَأَنْزَلَ
الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ
الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ۖ ﴿٢٦﴾ وَأَوْرَثَكُم أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ
وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطُوهَا ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۖ ﴿٢٧﴾

21- Andolsun ki Allâh'ın elçisinde sizin için, Allâh'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allâh'ı çok ananlar için güzel bir örnek vardır.

22- Mü'minler, düşman birliklerini karşılarında gördüklerinde, “İşte bu, Allah ve Rasûlü'nün bize vaad ettiği söz! Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir!” dediler. Bu (ordunun gelişi) onların sadece îmanlarını ve Allâh'a bağlılıklarını arttırmıştı.

23- Mü'minler içinde Allâh'a verdikleri sözde duran nice erler vardır! Onlardan kimileri sözünü yerine getirip can vermiş, kimileri de sırasını beklemektedir. Onlar verdikleri sözü hiçbir şekilde değiştirmemişlerdir.

24- Allah verdiği söze sâdık kalanları, sözlerinde durdukları için mükâfatlandırarak; münâfıklara ise dilerse azap edecek, dilerse tevbe nasip edecektir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

25- Allah, o inkâr edenleri öfkeleriyle geri çevirdi de, hiçbir fayda elde edemediler. Çünkü Allah savaşta mü'minlere yetmişti. Gerçekten Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.

26- Hem ehl-i kitaptan müşriklere yardım edenleri, kalplerine korku salarak kalelerinden indirdi. Siz onlardan bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.

27- Böylece Allah sizi onların yerlerine, yurtlarına, mallarına hatta henüz ayak bile basmadığınız topraklara vâris kıldı. Allah her şeye kâdirdir.

21. âyette, Hz. Peygamber'in bütün söz, fiil ve davranışlarında mü'minler için güzel bir örnek olduğuna işaret edilir.

Hz. Ömer, Allah Rasûlü'nün vefâtından sonra Kâbe tavafı sırasında Hacerü'l-Esved'i öpmüş ve Rasûlullâh'ı örnek aldığını belirterek şöyle demiştir: "Senin bir taş olduğunu biliyorum, bir kimseye ne faydan dokunur ne de zararın. Eğer Rasûlullâh'ın öptüğünü görmeseydim, seni öpmezdim."⁹⁶

HZ. PEYGAMBER'İN AHLÂKI

Hz. Âişe'ye "Allah elçisinin ahlâkı nasıldı?" diye sorulunca, "Onun ahlâkı Kur'ân idi." dedikten sonra, Mü'minûn sûresinin aşağıdaki baştan dokuz âyetini okumuş, "İşte Peygamber'in ahlâkı böyle idi." demiştir.⁹⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Mü'minler gerçekten kurtuluşa ermiştir. Onlar namazlarında huşû içindedirler. Boş söz ve yararsız şeylerden kaçınırlar. Onlar zekât vermek için çalışırlar. Ve onlar ırzlarını korurlar. Sadece kendi eşleri ve sahip oldukları câriyeleriyle yetinirler. Çünkü bunlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar. Kim de**

96. Buhârî, Hac, 50, 60; Müslim, Hac, 249-251.

97. Nesâî, Tefsir, 23/1-9.

bundan ötesini isterse, işte onlar sınırı aşanlardır. Yine onlar, kendilerine emânet edilene ve verdikleri söze riâyet ederler. Ve onlar namazlarına devam ederler.”⁹⁸

“Andolsun ki onlarda sizin için, Allâh’ı ve âhiret gününü umanlar için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse bilsin ki, Allah hiç bir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.”⁹⁹ “Sizin için İbrahim’de ve onunla beraber olanlarda güzel bir örnek vardır.”¹⁰⁰

“Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da senin vereceğin hükme karşı içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe îmân etmiş olmazlar.”¹⁰¹

“Kim Peygamber’e itaat ederse, Allâh’a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, seni onların başına bekçi olarak göndermedik.”¹⁰²

Allâh’ın Rasûlü, müslüman olsun olmasın tüm insanlara karşı son derece nezâketli davranırdı. Tanıyıp tanımadığı herkese selâm verirdi.¹⁰³ İnsanlarla karşılaştığında dâimâ güler yüzlü davranır, musâfaha yapmak için ilk o elini uzatır, karşıdaki elini çekmeden onun elini bırakmazdı.

Hz. Peygamber kendini ziyarete gelenleri güler yüzle karşılar, onlara karşı son derece mütevâzı davranırdı. Kimsenin kalbini kırmaz, insanların yanlışlarını yüzlerine vurmazdı. Birinde bir hatâ ve kusur görünce, bunu isim vermeden ortaya söylerdi. Hastaları ziyaret eder, hatırlarını sorar, gönüllerini alırdı. İnsanlara tebessüm etmenin ve tatlı söz söylemenin sadaka sevabı kazandıracağını söylerdi.¹⁰⁴ Nitekim Allah Rasûlü’nün on yıl süreyle hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik şöyle demiştir: “Nebî ﷺ’e on yıl hizmet ettim. Bir kere bana canı sıkılıp “öf” demedi. Bunu niçin böyle yaptın demedi veya keşke böyle yapsaydın da demedi.”¹⁰⁵

Hz. Peygamber’in söylediği dinî nitelikli her söz, yaptığı her iş ve onayladığı her amel mü’minler için bağlayıcıdır. Çünkü Allah elçisinin kesin olarak sâbit olan söz, fiil ve takrirleri Kur’ân’dan sonra ikinci aslî delildir.

98. Mü’minûn, 23/1-9.

99. Mümtetine, 60/6.

100. Mümtetine, 60/4.

101. Nisâ, 4/65.

102. Nisâ, 4/80.

103. Buhârî, İsti’zân, 4/7.

104. Buhârî, Edeb, 34.

105. Buhârî, Edeb.

Sünnetin çoğu sözlü olarak ifâde edilmiştir. “Ramazan hilâlini görünce oruç tutun. Şevval hilâlini görünce orucu bırakın.”¹⁰⁶ “Bir kimse uyuyarak veya unutarak namazını kaçırsa, hatırlayınca kılsın!”¹⁰⁷

Fiilî sünnete, Hz. Peygamber'in namaz kılışını ve haccedişini örnek verebiliriz. O, bir buçuk yıl Mekke, on yıl da Medîne döneminde beş vakit namaz kılmış ve kıldırılmış, namazın detaylarını sözlü olarak anlatmak yerine şöyle buyurmuştur: “Ben namazı nasıl kılıyorsam, siz de öyle kılın.”¹⁰⁸ Dört kez umre ve bir kez de Vedâ Haccı yapan Nebî ﷺ, fiilî sünnetine dikkat çekerek şöyle buyurmuştur: “Hac ile ilgili ibadetlerinizi benden alınız.”¹⁰⁹

Takriri sünnet ise, Allah elçisinin gördüğü veya işittiği bir işi ikrar ve kabul etmesidir. Kimi zaman, sahâbenin, onun yaptığı bâzı işleri reddetmemesi ve susması da bir onaylama anlamındadır. Mesela; su bulamadığı için teyemmüm abdesti ile namaz kılan birisi, daha sonra suya ulaşınca namazını iâde etmemiş, Hz. Peygamber bunu öğrenince tasvip etmiştir. Hatta bir komutanın, su bulunduğu hâlde, üşüyüp hasta olmaktan korktuğu için teyemmüm abdesti ile sabah namazı kıldırdığını öğrendiği hâlde, gerekçeyi yerinde görmüş ve bu sahâbenin yaptığını onaylamıştır.

Bu duruma göre, hadis-i şerîfler, Kur'ân-ı Kerîm kadar, hatta belki daha çok hüküm bildirirler. Çünkü Hz. Peygamber de emretmiş, yasaklamış, uyarılmış ve müjdelemiştir.¹¹⁰ Bir hadiste şöyle buyrulur: “Sizden biriniz ki birle koltuğuna yaslanarak, Allah, Kur'ân'da olanlardan başka bir şeyi haram kılmamıştır mı sanıyor? Dikkat edin! Ben de emrettim, hüküm koydum ve yasakladım. Onlar (sayıca) Kur'ân'ın misli gibidir. Allah, ehl-i kitap, borçlarını (harac ve cizye) verdikçe, izinsiz evlerine girmenizi ve meyvelerini yemenizi size helâl kılmamıştır.”¹¹¹

Şâtibî şöyle der: “Hüküm çıkarırken yalnız Kur'ân'a bakmak ve onun bir açıklaması olan sünnete bakmamak doğru olmaz; çünkü Kur'ân'da küllî hükümler yer alır. Namaz, oruç, zekât, hac gibi emirleri açıklamak için sünnete başvurmak kaçınılmazdır.”¹¹²

Sünnet, hüküm çıkarmada bağımsız bir kaynak teşkil eder. Sünnetin bir huccet olduğunu gösteren çeşitli deliller vardır. Şöyle ki:

106. Buhârî, Savm, 11; Müslim, Sıyâm, 4, 18.

107. Ebû Dâvûd, Salât, 11; Dârimî, Salât, 26.

108. Buhârî, Ezân, 18, Edeb, 27, Âhâd, 1.

109. Ahmed bin Hanbel, III, 318, 366.

110. Bk. Ahzâb, 33/44, 45; Sebe', 34/28.

111. Ebû Dâvûd, Dâre Kutnî, İrbaz İbn Sâriye'den.

112. Şâtibî, Muvâfakât, Ticâriye tab'ı, III, 369.

“Peygamber size neyi verdiyse onu alın; size neyi yasakladıysa, ondan da uzak durun.”¹¹³ **“Peygambere itaat eden Allâh’a itaat etmiş olur.”**¹¹⁴ **“O elçi, kendiliğinden konuşmaz; onun konuşması ancak indirilen bir vahiy ile dir.”**¹¹⁵

“Yâsîn, hikmet dolu Kur’ân hakkı için, sen şüphesiz gönderilenlerden (Rasûllerden)sin, dosdoğru yol üzerindesin.”¹¹⁶ **“Nûn. Kaleme ve yazdıklarına andolsun ki sen Rabbinin nîmeti ile bir mecnun değilsin ve hiç şüphesiz senin için bitip tükenmeyen bir ecir vardır. Ve hiç şüphesiz sen yüce bir ahlâk üzeresin.”**¹¹⁷

HZ. PEYGAMBER’İN TİCARET AHLÂKI

Hiz. Peygamber ﷺ kendisi de bizzat alışveriş yapmış, borçlanmış, rehin vermiş, ortaklık yapmıştır. O, insanlar çeşitli ticaret muâmeleleri yaparlarken peygamber olmuş ve onları ticaretlerinde serbest bırakmıştır. Ancak ticaret hayatında fâiz, karaborsacılık, yalan, hîle, gabin ve garar gibi haksız kazanca yol açabilen şeyler yasaklanmış, hak sahibinin hakkını alabildiği ve haksızlık yapmak isteyeninin dışlandığı bir ekonomik sistem hedeflenmiştir.

Allah elçisinin, ticaret yapanlara ilişkin öğütlerinden bâzılarını aşağıda vereceğiz: **“Sözü ve muâmelesi doğru tüccar, kıyâmet gününde Arş’ın gölgesi altındadır.”**¹¹⁸ **“Bir kimse, gıda maddelerini toplayıp günün râyîç fiyatı ile satsa, sanki onu yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine ücretsiz dağıtmış gibi ecir alır.”**¹¹⁹

“Ey tüccar topluluğu! Hiç kuşkusuz, alışverişe boş söz ve yalan yere yemin çokça karışır. Bu yüzden, bu eksikliği sadakalarınızla telâfi ediniz!”¹²⁰ **“Dürüst, sözüne ve işine güvenilen tüccar, nebîler, sıddıklar ve şeyhitlerle beraberdir.”**¹²¹

Onun ticarete ortaklıklarla ilgili olarak da çeşitli tavsiyeleri olmuştur. Bu konuda Kur’ân’da genel etik ölçüler verilmekle yetinilir. **“Doğrusu, ortakların çoğu birbirinin haklarına tecavüz ederler. Ancak îmân eden ve iyi işler yapanlar bunun dışındadır. Bunların sayısı ne kadar da**

113. Haşr, 59/7.

114. Nisâ, 4/80.

115. Nisâ, 4/80.

116. Yâsîn, 36/1-4.

117. Kalem, 68/1-4.

118. İbn Mâce, Ticârât, 1.

119. İbn Mâce, Ruhûn, 16.

120. Ebû Dâvûd, Buyû’, 1.

121. Tirmizî, Buyû’, 4; İbn Mâce, Ticârât, 1; Dârimî, Buyû’, 8.

azdır!”¹²² Başka bir âyetle, mîras malında ortaklıktan şöyle söz edilir: **“Eğer ana bir erkek veya kız kardeşlerin sayısı birden fazla ise onlar, (mîras malının) üçte birinde ortaklardır.”**¹²³

Ebû Hüreyre'nin naklettiği kudsî bir hadiste şöyle buyrulur: **“İki ortak birbirine hıyânet etmediği sürece, üçüncüsü benim. Eğer onlar birbirine hıyânet ederlerse, ben aralarından çekilirim.”**¹²⁴ Yine hadislerde şöyle buyurulmuştur: **“Allâh'ın kudret eli, ortaklar birbirine hıyânet etmediği sürece, onların üzerindedir.”**¹²⁵ **“Kârın paylaşılması, ortakların serbestçe belirlediği şartlara göre olur. Zarara katlanma ise, sermaye oranlarına göredir.”**¹²⁶

İslâm'da günlük hayatta verilen sözlere uyulmasına önem verilmiştir. Müslümanın özünün ve sözünün birbirini tutması, sözünün senet sayılması, ya görüldüğün gibi ol, ya da olduğun gibi görün öz deyişleri, toplumun vicdanında yer etmiştir. Büyük ölçüde kul haklarının söz konusu olduğu ticaret hayatında sözünde durmak, ticârî taahhütleri gününde yerine getirmek önemlidir. Aksi hâlde kul hakları ihlalleri ortaya çıkar ve helâlleşme olmadıkça konu âhiretteki hesaplasmaya kalır. Bu yüzden Kur'ân'da:

“Ey îman edenler! Yaptığınız sözleşme hükümlerini yerine getiriniz.”¹²⁷ **“Verdiğiniz sözü yerine getirin, çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.”**¹²⁸ buyrulurken, Allah elçisi de konu ile ilgili genel ilkeyi şöyle belirlemiştir: **“Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak haramı helâl, helâli haram kılan şart bunun dışındadır.”**¹²⁹

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ ۖ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۖ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

22- Mü'minler, düşman birliklerini karşılarında gördüklerinde, “İşte bu, Allah ve Rasûlü'nün bize vaad ettiği söz! Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir!” dediler. Bu (ordunun gelişi) onların sadece îmanlarını ve Allâh'a bağlılıklarını arttırmıştı.

122. Sâd, 38/24.

123. Nisâ, 4/12.

124. Ebû Dâvûd, Buyû', 26.

125. İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 1.

126. Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 475.

127. Mâide, 5/1.

128. İsrâ, 17/34.

129. Buhârî, İcâre, 14; Tirmizî, Ahkâm, 17. Hadisteki son cümle yalnız Tirmizî rivâyetinde vardır.

22. âyete göre, Hendek günü düşmanla ilk olarak karşılaşan mü'minler, bugünün Allah ve elçisinin vaad ettiği zafer günü olduğunu söylemişlerdi. Nitekim Allah Teâlâ biraz güçlük ve sıkıntı çekildikten sonra zaferin müslümanlara âit olacağını bildirmiş, Hz. Muhammed de Hendek savaşında sonucun müslümanların lehine olacağını haber vermişti. Bu haber bir aylık bir kuşatmanın ardından doğrulanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar öyle kimselerdir ki, bir kısım insanlar kendilerine: “Düşmanlarınız, size karşı asker toplamış, onlardan sakının!” dediklerinde bu, onların îmânını arttırdı ve “Allah bize yeter! O, ne güzel vekildir!” dediler.”**¹³⁰

“Mü'minler o kimselerdir ki Allah anıldığında kalpleri ürperir, kendilerine O'nun âyetleri okunduğu zaman, bu onların îmanlarını artırır ve yalnız Rab'lerine güvenip dayanırlar.”¹³¹

“Bir sûre indirildiği zaman, münâfıklardan bâzısı: ‘Bu sûre hanginizin îmânını artırdı?’ der. Ama her inen sûre mü'minlerin îmânını arttırır ve onlar buna sevinirler.”¹³²

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

23- Mü'minler içinde Allâh'a verdikleri sözde duran nice erler vardır! Onlardan kimileri sözünü yerine getirip can vermiş, kimileri de sırasını beklemektedir. Onlar verdikleri sözü hiçbir şekilde değiştirmemişlerdir.

23. âyette, savaşta Allâh'a verdikleri sözde duran, şehîd olarak veya şehîd olma sırasını bekleyerek düşmana karşı direnenler övülmektedir.

Hız. Hamza, Mus'ab bin Umeyr ve Enes bin Nadr gibi sahâbeler Allah yolunda şehîd oluncaya kadar savaşacaklarına dâir söz vermişler ve şehîd olmuşlardı. Zeyd bin Sâbit şöyle demiştir: “Biz (Ebûbekir'in hilâfeti döneminde), Kur'ân sayfalarını mushaflarda toplarken, Rasûlullâh'ı okurken işitmiş olduğum, Ahzâb sûresinden bir âyeti kaybetmiştim. Bunu, Rasûlullâh'ın,

130. Âl-i İmrân, 3/173.

131. Enfâl, 8/2.

132. Tevbe, 9/124.

tek başına şahitliğini, iki şahit olarak kabul ettiği Huzeyme dışında, kim-
senin yanında da bulamadım. Bu, yukarıdaki Ahzâb, 33/23. âyetidir.”¹³³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki, onlar geri dönüp kaç-
mayacaklarına dâir daha önce Allâh’a söz vermişlerdi. Allâh’a veri-
len söz ise sorumluluğu gerektirir.”**¹³⁴

**“Sana (Hudeybiye’de) bey’at edenler, gerçekte Allâh’a bey’at et-
mişlerdir. Allâh’ın eli onların ellerinin üstündedir. Her kim ahdini
bozarsa ancak kendi zararına bozmuş olur. Her kim de Allâh’a ver-
diği sözü yerine getirirse, Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.”**¹³⁵

لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ
عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ
لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۖ وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۖ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾

**24- Allah verdiği söze sâdık kalanları, sözlerinde durdukla-
rı için mükâfatlandırarak; münâfıklara ise dilerse azap
edecek, dilerse tevbe nasip edecektir. Şüphesiz ki Allah
çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

**25- Allah, o inkâr edenleri öfkeleriyle geri çevirdi de, hiçbir
fayda elde edemediler. Allah savaşta mü’minleri kâfir-
lere karşı korudu. Gerçekten Allah çok güçlüdür, mut-
lak üstündür.**

24-25. âyetlerde, Allâh’ın doğruluktan ayrılmayanları mükâfatlandıraca-
ğı, münâfıkları ise dilerse affedeceği, dilerse cezâlandıracağı çünkü O’nun
çok bağışlayan, çok merhamet eden olduğu vurgulanmaktadır. Savaşta kü-
für ehlinin, bir yarar elde edemeden öfkeleriyle geri dönecekleri, çünkü
Allâh’ın çok güçlü ve çok yüce olduğu belirtiliyor.

Nitekim Kureyş ve Gatafan ile Kurayza Yahudileri Hendek Savaşı’nda
sonuç alamadan öfkeleriyle geri dönmüşlerdi. Allah Hendek günü, bir ay
kadar süren düşman kuşatmasının ardından şiddetli bir rüzgâr ve melek or-
duları yardımı ile inananlara destek vermiştir.

133. Buhârî, 33/3.

134. Ahzâb, 33/15.

135. Fetih, 48/10.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur. Allah ya onların tevbesini kabul eder ya da onlara, kendileri zâlim kimseler oldukları için, azap eder.”**¹³⁶

“Savaştan geri kalan başka bir grubun işi de Allâh’a kalmıştır. İster onlara azap eder, dilerse tövbelerini kabul eder. Allah her şeyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”¹³⁷

Hz. Peygamber Hendek Gazvesi sırasında müşrikler aleyhinde şöyle duâ etmiştir: **“Ey Kur’ân’ı indiren ve düşmanlarla hesâbı tez olan Allâhım! Şu Medîne önünde toplananları bozguna uğrat, onları perişan et!”**¹³⁸

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ
الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ وَأَوْرَثَكُم أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ
وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطُوهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

26- Hem ehl-i kitaptan müşriklere yardım edenleri, kalplerine korku salarak kalelerinden indirdi. Siz onlardan bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.

27- Böylece Allah sizi onların yerlerine, yurtlarına, mallarına hatta henüz ayak bile basmadığınız topraklara vâris kıldı. Allah her şeye kâdirdir.

26-27. âyetler, Hendek savaşı sırasında düşmanla işbirliği yaparak, Hz. Peygamber’le olan antlaşmalarını bozan Kurayza Yahudileri hakkında inmiştir. Âyetlerde Allâh’ın onları kalelerinden indirdiği, kalplerine korku düşürdüğü, müslümanların onların bir kısmını öldürüp bir kısmını da tutsak aldığı, arâzilerini, yurtlarını ve henüz ayak basmadıkları bir toprağı da müslümanlara verdiği ve O’nun her şeye gücü yeteceği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz Allâh’ın, hakkında hiçbir delil indirmedeği şeyleri O’na ortak koşmaları yüzünden, inkâr edenlerin kalplerine korku salacağız. Onların varacakları yer cehennemdir. Zâlimlerin dönüp varacağı yer ne kötüdür!”**¹³⁹

136. Âl-i İmrân, 3/128.

137. Tevbe, 9/106.

138. Buhârî, Cihâd, 98, Megâzî, 29; Müslim, Cihâd, 21.

139. Âl-i İmrân, 3/151.

**“Hani Rabbin meleklere: ‘Şüphe yok ki ben sizinle beraberim, siz de mü'minleri destekleyin. Ben, kâfirlerin kalplerine korku sala-
cağım. Siz de onların boyunlarının üzerine vurun ve onlardan her
birinin parmak uçlarına vurun!’ diye vahyediyordu.”¹⁴⁰**

Medîne'de Benî Nadîr'in sürgün olayından söz eden âyette şöyle buyu-
rulur: **“Ehl-i kitaptan kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından çıkaran
O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da, kaleleri-
nin kendilerini, Allâh'a karşı koruyacağını sanıyorlardı. Ama Allah
(azâbı ile) onlara beklemedikleri yerden geliverdi ve böylece kalple-
rine korku düşürdü! Öyle ki, onlar evlerini hem kendi elleriyle, hem
de mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey akıl sahipleri! İbret alınız.”¹⁴¹**

BENÎ KURAYZA SAVAŞI

Hiz. Peygamber, Medîne'ye hicret ettikten sonra, Medîne'deki Arap
ve Yahudi kabîleleri ile yaptığı “Medîne Antlaşması”na, Benî Kurayza, Evs
Kabîlesi'nin müttefiki olarak katılmıştı. Bu antlaşmaya göre Yahudilere mal,
can güvenliği ve din özgürlüğü tanınmıştı. Medîne'ye dıştan bir saldırı olursa,
şehrin savunmasına katılmaları, müslümanların aleyhine ne Kureyş'le
ne de başka bir düşmanla işbirliği yapmamaları hükme bağlanmıştı. Bu ant-
laşmaya sâdık kalmayan ve Hiz. Peygamber'e hıyânet eden Benî Kaynukâ
624 M'de, Benî Nadir Yahudileri ise 625 M'de sürgün edilmişlerdi. Bu sür-
günde Hayber'e yerleşen Benî Nadir, bunun öcünü almak için, Hendek sa-
vaşı öncesinde Kureyş'le ittifak yapmış ve Kurayzaoğulları'nı da savaşın içi-
ne çekmek istemişti. Başlangıçta bu teklife olumsuz bakan Benî Kurayza,
sonunda katıldı. Müslümanların çok sıkışık olduğu en tehlikeli bir zamanda
ihânete uğrayan Hiz. Muhammed, Benî Kurayza'ya karşı da bir saldırı dü-
zenlemek zorunda kaldı.

Hendek savaşı sonunda müşrikler gittikten sonra, müslümanlar da ev-
lerine döndüler. Hiz. Peygamber Ümmü Seleme'nin evinde, seferin toz ve
toprağından henüz yıkanmış iken Cebrâil ﷺ gelmiş ve şöyle demişti: **“Sen
silahını bıraktın mı? Fakat biz melekler silahlarımızı bırakmadık. Onların
üzerine yürü, dedi ve Kurayza tarafını gösterdi.”¹⁴²**

Hiz. Peygamber, sahâbelerine derhâl Medîne'den birkaç mil uzakta bu-
lunan Kurayzaoğulları yurduna yürümelerini emretti ve **“İkindi namazını**

140. Enfâl, 8/12.

141. Haşr, 59/2.

142. Müslim, Cihâd, 65.

Kurayzaoğulları yurdunda kılınız.” dedi. Sancağı Hz. Ali’ye verdi. Abdullah bin Ümmi Mektûm’u Medîne’de kendi yerine bıraktı.

Ardından zırhını giyip, silahlandı ve atına binerek ana birliklerin başına geçti. 3000 yaya ve otuz altı atıyla kale kuşatıldı. Hz. Peygamber önce Yahudi ileri gelenlerine seslenerek İslâm’a çağırırdı. Olumsuz cevap vermeleri üzerine, teslim olmalarını istedi. Bu teklif de reddedilince, çatışma başladı. Kuşatma, karşılıklı ok ve taş atışlarıyla üç hafta kadar sürdü. Düşmanın 600-900 arası savaşılabilen gücü vardı. Bu arada, Medîneli münâfıklar el altından yardım vaadinde bulunmuş, fakat buna fırsat bulamamışlardı. Yardımdan umut kesen Benî Kurayza, daha önceki Benî Nadir’in şartlarıyla, yani mal ve silâhlarını bırakıp, birer deve yükü eşya ile Medîne’den ayrılmayı önerdilerse de, Hz. Peygamber bunu kabul etmedi.

Evs Kabîlesi’nden Sa’d bin Muâz hakem tâyin edildi. Yahudiler, danışmak için Ebû Lübâbe’yi istediler. Sa’d’ın ne karar vereceğini anlamaya çalışıyorlardı. Ebû Lübâbe, elini boğazına götürerek, teslim olurlarsa idam edileceklerini îmâ etti. Ancak, Hz. Peygamber’e hıyânet ettiğini anlayınca hemen Mescid-i Nebevî’ye giderek, kendisini bir direğe bağladı ve “Allah, bu yaptığımı affedinceye kadar, buradan kalkmayacağım.” dedi. Hz. Peygamber: *“Bana gelseydi, onun için bağışlanma dilerdim, mâdemki böyle yapmış, artık Allah kendisini affetmedikçe bağını çözmeyin.”* buyurdu. Yedi gün, aç ve susuz kalan Ebû Lübâbe bayılmıştı. Bu sırada inen Enfâl sûresi 27. âyetle, affedildiği bildirilmiş ve Hz. Peygamber de yanına giderek bağını çözmüştür.¹⁴³

Hakem olan Sa’d bin Muâz, konuyu incelemiş ve Tevrat-Tesniye 20/10-14 teki Yahudi yasasını uygulayarak, savaşılabilen yaştaki tüm erkeklerin öldürülmesine, kadın ve çocukların tutsak edilmesine, mal varlıklarının ganîmet olarak paylaşılmasına karar verdi.¹⁴⁴

Yukarıdaki 27. âyet, Kurayzaoğulları’na âit ev ve arâzîlerin müslümanlara ganîmet olarak verildiğine işaret ettiği gibi, “henüz ayak basmadığınızı toprakları da size vaad etti.” ifâdesi, daha sonra Hayber, İran ve Bizans toprakları gibi yerlerin de müslümanların eline geçeceğini haber vermektedir.

143. İbn Hişam, Sîre, II, 5, 6.

144. Bk. Casim Avcı, “Kurayza/Benî Kurayza” mad. DİA. krş. Mâide, 5/33, 34.

﴿ BÂB 4 ﴾

**KADINA BOŞAMA YETKİSİ VERMEK,
PEYGAMBER EŞİNE İKİ KAT AZAP İKİ KAT ECİR,
KADININ CEZBEDİCİ KONUŞMAMASI,
EHL-İ BEYTİN AYRICALIĞI**

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا
فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا
﴿٢٩﴾ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ
ضِعْفَيْنِ ۖ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ وَمَن يَفْعَلْ مِثْلَ مَا
وَرَسُولُهُ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِيهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۖ وَاعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا
﴿٣١﴾ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ
بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ
فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ
الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ
الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِّنْ آيَاتِ
اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

28- Ey peygamber! Eşlerine de ki: “Eğer siz, dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, haydi geliniz size

boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salı-vereyim.”

29- “Eğer Allâh’ı, Rasûlü’nü ve âhiret yurdunu istiyorsanız, biliniz ki Allah içinizden iyi davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”

30- Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azâbı iki kat katlanır. Bu Allâh’a göre kolaydır.

31- Yine sizden kim Allâh’a ve Peygamber’ine itaat eder ve iyi bir amel işlerse, ona mükâfatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamıştır.

32- Ey peygamber hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah’tan korkuyorsanız (yabancı erkeklere karşı) çekici bir edâ ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin.

33- Evlerinizde oturun, eski câhiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allâh’a ve Rasûlü’ne itaat edin. Ey ehl-i beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.

34- Evlerinizde okunan Allâh’ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın! Şüphesiz ki Allah her şeyin içyüzünü bilendir, her şeyden haberdardır.

28-29. âyetlerde, Hz. Peygamber’e eşleri dünya hayatını istiyorlarsa, onlara dünya geçimliği verip kendilerini serbest bırakabileceği; Allâh’ı, elçisini ve âhiret gününü tercih ederlerse, Allâh’ın onlara büyük bir ecir hazırlamış olduğunu söylemesi emrediliyor.

Yukarıdaki iki âyetin Hz. Peygamber’in eşlerinin ondan, ziynet türü bâzı dünyalık şeyler istemesi, birbirini kıskanmak sûretiyle kendisini üzmeleri, bunun üzerine Hz. Peygamber’in onlara yaklaşmamak üzere yemin edip, (ilâ) ayrı yaşamaya karar vermesi üzerine indiği rivâyet edilmiştir. Burada Hz. Peygamber’in eşlerini ayrılma konusunda serbest bırakması, onlara boşanma yetkisi vermek anlamına gelir. Buna “tefvîz-i talâk” denir.

TEFVÎZ-İ TALÂK (KADINA BOŞAMA YETKİSİ VERMEK)

Medîne döneminde müslümanların durumları iyileşip, maddî imkânlar çoğalmaya başlayınca, Hz. Peygamber'in eşleri diğer hanımlar gibi güzel takı ve giysiler istemişler, bu konuda ileri gidince, Allâh'ın elçisi ile bir aya yakın ayrılık yaşamışlardı. İslâm fakihleri bu ayrılığı "îlâ" olarak nitelerler. Bu bir çeşit, eşler arasında yemine dayalı ayrı yaşama kararını ifâde eder. İslâm gelmezden önce eşine yaklaşmamak üzere yapılan böyle bir yemin süreli veya süresiz olarak, sırf kadına baskı için yapıldı. İslâm bunu aşağıdaki âyetlerle dört ay süreyle sınırladı.

"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler (îlâ yapanlar) için dört ay beklemek vardır. Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır. Eğer onlar boşamaya karar vermişlerse, şüphesiz ki Allah her şeyi işitendir, bilendir."¹⁴⁵ Eğer dört ay içinde barışma olursa, yemin kefâreti verilerek evlilik normal hâle dönecekti. Ayrılık dört ayı geçerse, evlilik kesin boşama ile sora erecektir.

İşte Hz. Peygamber eşleriyle böyle bir süreç yaşarken Ahzâb sûresinin yukarıdaki âyetleri inmiştir: **"Ey peygamber! Eşlerine de ki: Eğer siz, dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin, size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle serbest bırakayım. Eğer siz, Allâh'ı, elçisini ve âhiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah, içinizden iyi işler yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır."**¹⁴⁶

Hz. Peygamber bu âyetler inince, eşlerine isteyenin ayrılabilceğini bildirmiştir. Ancak eşler, gözyaşları içinde, Allah ve elçisini tercih ettiklerini bildirmişlerdir.¹⁴⁷

Evli bir erkek, vekil aracılığı ile boşanabileceği gibi, bu yetkiyi kendi eşine de verebilir. Buna "tefvîz" denir. Sürekli olarak verilince, artık kocanın bundan dönmesi geçerli olmaz. Bunun delili yukarıdaki âyet ve ona dayalı sünnettir.

Hz. Âişe şöyle demiştir: "Yukarıdaki âyetler inince, Allâh'ın Rasûlü, benimle başladı, dedi ki: Sana bir şey söyleyeceğim, fakat ana-babanla görüşüp, izin almadıkça, cevap vermede acele etme!" Âişe dedi ki: O, babamın

145. Bakara, 2/226-227.

146. Ahzâb, 33/28-29.

147. Buhârî, Tefsir, 33/4-5; Müslim, Talâk, 30-35; İbnü'l-Arabî, Ahkâmu'l-Kur'ân, III, 1524.

bana ayrılma konusunda izin vermeyeceğini biliyordu. Allâh'ın Rasûlü, bundan sonra Ahzâb, 33/28, 29. âyetlerini okudu. Ben dedim ki: Hangi konuda, ebeveynimden izin isteyeyim? Şüphesiz ben, Allâh'ı, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu istiyorum. Sonra, Nebî ﷺ'in öbür eşleri de benim yaptığımın benzerini yaptılar.”¹⁴⁸ Başka bir rivâyette, Hz. Âişe, “Bu seçme, bizim aleyhimize bir sonuç doğurmadı.” Bir diğer rivâyette: “Allâh'ın Rasûlü bunu bir boşama olarak saymadı.” demiştir.¹⁴⁹ Buna göre, İslâm hukûkunda, boşanma yetkisi konusunda erkekle kadının “tefvîz-i talâk” müessesesi işletilerek eşit haklara sahip kılınması mümkündür.

Günümüzde resmi nikâh akdedilince, eşler bu nikâhın sona erdirilme şekli konusunda da anlaşmış sayılmaktadır. Buna göre resmi evli olan eşler bu evliliği mahkeme önünde sona erdirme konusunda eşit haklara sahip olmaktadır. Bu da kadına kullanma şartları belli olan bir boşama (tefvîz-i talâk) hakkı vermekten başka bir şey değildir. Boşama konusunda vekâletle sonradan azil yoluyla rücû etmek mümkün olduğu hâlde, tefviz süre zikredilmeden verildiği zaman, evlilik boşanma veya ölümle sona erinceye kadar devam eder.

Hız. Peygamber'in yukarıdaki âyetlerle verdiği boşanma hakkı ise, sınırlı bir süreyi kapsamış ve eşler evliliğe devam etme irâdesini bildirince boşanma meydana gelmemiştir. Hız. Âişe'nin yukarıda verdiğimiz açıklamasından bu durum açıkça anlaşılmaktadır.¹⁵⁰

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ
ضِعْفَيْنِ ۖ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ وَمَن يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ
وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِيهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا
كَرِيمًا ﴿٣١﴾

30- Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azâbı iki kat katlanır. Bu Allâh'a göre kolaydır.

148. Buhârî, 33/4, 5.

149. Buhârî, Talâk, 5, Tefsir, 33/4-5; Müslim, Talâk, 22, 26-35; Ebû Dâvûd, Talâk, 12.

150. Bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, İstanbul, 1995, s. 418 vd.

31- Yine sizden kim Allâh'a ve Peygamber'ine itaat eder ve iyi bir amel işlerse, ona mükâfatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır.

30-31. âyetlerde, Peygamber eşlerinden biri çirkin bir iş yaparsa, ona iki kat azap verileceği, iyi davrandığı zaman da kazandıkları ecrin ikiye katlanacağı belirtilir. Bunun, dünyada uygulanacak cezâyâ ilişkin olduğu yorumu da yapılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte bunlar gerçek mü'minlerdir. Onlara, Rab'lerinin katında dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.”**¹⁵¹

“İmân edip hicret eden ve Allah yolunda savaşımlarla, (muhâcirleri) barındırıp, onlara yardım edenlere gelince; işte onlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için, bağışlanma ve bol rızık vardır.”¹⁵²

“İmân edip, sâlih ameller işleyenler için bağışlanma ve bol rızık vardır.”¹⁵³ **“Kötü kadınlar kötü erkeklerle, kötü erkekler ise kötü kadınlara; iyi kadınlar, iyi erkeklerle, iyi erkekler de iyi kadınlara yararlar. İşte bu iyiler iftiracıların söylediklerinden uzaktır. Onlar için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır!”**¹⁵⁴

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَحْضَعْنَ بِالْقَوْلِ
فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٣٢﴾

32- Ey peygamber hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'tan korkuyorsanız (yabancı erkeklerle karşı) çekici bir edâ ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin.

32. âyette, Hz. Peygamber'in eşlerine, takvâlı davranmaları gerektiği, kendilerinin herhangi bir kadın gibi olmadıkları; şüphe uyandıracak davranışlardan sakınmaları; hasta yürekli kimselerin kalplerinde herhangi bir şehvet

151. Enfâl, 8/4.

152. Enfâl, 8/74.

153. Hac, 22/50.

154. Nûr, 24/26.

arzusu uyandırmamak için söze dalmamaları; çekici bir edâ ile değil ağır başlı konuşmaları ve güzel söz söylemeleri emrediliyor. Hz. Peygamber'in eşlerinden uymaları istenen bu güzel davranış ve insanlara karşı güzel söz söylemek bütün mü'minler için de geçerlidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Vefât iddeti bekleyen kadınlara, kapalı bir biçimde evlenme isteğinizi belli etmenizde veya bu isteği içinizde saklamanızda size bir günah yoktur. Çünkü Allah, gerçekten sizin onlarla evlenmek isteyeceğinizi bilir. Ancak, örfe uygun olan söz söylemeniz dışında, onlara gizlice buluşma sözü vermeyin. Bekleme süresi sona ermeden de, evlilik akdi yapmaya kalkışmayın. Allâh'ın, sizin içinizdekileri bilmekte olduğunu bilin ve O'ndan sakının ve yine bilin ki, Allah çok bağışlayan, cezâ vermekte acele etmeyendir.”**¹⁵⁵

“Güzel bir söz ve bağışlama, ardından incitme gelen sadakadan daha hayırlıdır. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, cezâ vermede acele etmeyendir.”¹⁵⁶

“Allâh'ın, sizi (velî veya vasî olarak) başına diktiği mallarınızı, akli zayıf olanlara (reşid olmayanlara) vermeyin. Ancak bu mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin! Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin. Onların akılca olgunlaştıkları rüşd hâlini görürseniz, hemen mallarını kendilerine verin.”¹⁵⁷

“Mîras paylaşımı sırasında (mîrasçı olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar hazır bulunurlarsa, onlara bir şeyler verin ve kendilerine güzel söz söyleyin.”¹⁵⁸

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَادْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

155. Bakara, 2/235.

156. Bakara, 2/263.

157. Nisâ, 4/5-6.

158. Nisâ, 4/8.

33- Evlerinizde oturun, eski câhiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allâh'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Ey ehl-i beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.

34- Evlerinizde okunan Allâh'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın! Şüphesiz ki Allah her şeyin içyüzünü bilendir, her şeyden haberdardır.

33-34. âyetlerde, Hz. Peygamber'in eşlerinin câhiliye kadınları gibi açılıp saçılmamaları; namazı kılıp zekâtı vermeleri; Allâh'a ve elçisine itaat etmeleri; Allâh'ın âyetlerinin kendi evlerinde okunmasının, ilim ve hikmetin değerini bilmeleri ve buna göre davranmaları emrediliyor. Ayrıca Allah Teâlâ'nın Ehl-i beytten olanları tertemiz yapmak istediği bildiriliyor.

Mü'min kadınlar Nûr sûresi 31 ve bu sûrenin 59. âyetlerinde bildirilen genel tesettürle yükümlü tutuldukları hâlde, Peygamber eşleri diğer kadınlara örnek oldukları için, onların yanlış davranışlardan uzak durmaları özellikle istenmiştir.¹⁵⁹

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allah sizi sıkıntıya sokmak istemez; şükredesiniz diye sizi temizlemek ve size olan nîmetini tamamlamak ister.”**¹⁶⁰ Abdest âyetlerinin sonunda gelen bu cümle, suyla abdestin maddî temizlik, toprakla teyemmüm abdesti almanın manevî ve psikolojik bir temizlik olduğuna işaret edilmiştir.

Bedir savaşı hazırlıkları sırasında inen şu âyette de böyle bir psikolojik arındırmadan söz edilir: **“O zaman Allah, katından bir rahatlatma olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyor; şeytanın pisliğini üzerinizden atmak, böylece sizi temizlemek, kalplerinizi pekiştirmek istiyor ve ayaklarınızı yere sağlam bastırmak için de, üzerinize gökten bir su indiriyordu.”**¹⁶¹

EHL-İ BEYT

Hz. Âişe'den gelen bir rivâyete göre de, bir gün Allâh'ın Rasûlü, siyah kıldan yapılmış bir aba giysi ile gelmiş; oraya gelen Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i bu abanın altına alarak yukarıdaki âyeti okumuştur.¹⁶² Nitekim

159. Bk. Elmalılı, Azim baskısı, VI, 308.

160. Mâide, 5/6.

161. Enfâl, 8/11.

162. Müslim, Fazâilu's-Sahâbe, 61, II, 1883.

yukarıdaki âyetler gelince altı ay kadar, Peygamber Efendimiz'in, sabahları kızı Fatıma'nın kapısına giderek, "Kalkın, ey ehl-i beyt" diye namaz için seslendiği nakledilir.

Hiz. Peygamber'in eşlerinden Ümmü Seleme şöyle demiştir: "Bu 33. âyet benim odamda indi. Allâh'ın elçisine "Ben ehl-i beytten değil miyim?" diye sordum. "Sen, hayra yönelmişsin, peygamberin eşlerinden-sin." buyurdu. Ümmü Seleme devamla: Bu sırada Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin de odanın içinde idiler. Rasûlullah ﷺ onları hırkasıyla örttü ve "Ey Rabbim! Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Öyleyse onlardan kiri gider ve onları tertemiz yap, buyurdu."¹⁶³

Ancak bu rivâyetler, bu dört kişinin dışında ehl-i beyt yoktur, anlamına gelmez. Nitekim İbn-i Abbâs, İkrime ve Mukatil, Hiz. Peygamber'in eşlerinin de ehl-i beyte girdiğini söylemiş, Allâh'ın elçisi, Selman için "Ehl-i beytimdendir." demiştir.¹⁶⁴ Zeyd bin Erkam; Hiz. Ali, Akîl, Câfer ve Abbâs ؓ'ü bu sınıfa sokarken, bu konuda en uygun görüşün şu olduğu nakledilmiştir: Rasûlullah ﷺ'in çocukları, eşleri, Hasan, Hüseyin ehl-i beyttendir. Hiz. Ali de bunlardandır.¹⁶⁵

Rasûl-i Ekrem ﷺ bir gün ashâbına Kur'ân-ı Kerîm'e sınıksı sarılmalarını tavsiye ettikten sonra: "Size bir de ehl-i beytimi bırakıyorum. Allah'tan korkun ve ehl-i beytime iyi davranın! Allah'tan korkun ve ehl-i beytime iyi davranın!" buyurmuştur. Bu hadîsi rivâyet eden Zeyd bin Erkam ؓ'e ehl-i beytin kim olduğu sorulunca, cevap olarak; Hiz. Peygamber'in hanımları ve onun sadaka (zekât) almaları haram olan yakınları demiş, bunlara Allah Rasûlü'nün amcaoğulları Hiz. Ali, Akîl ve Câfer'in aileleriyle amcası Hiz. Abbâs'ın ailesini de ilâve etmiştir.¹⁶⁶

Ehl-i Beytin Geçimi ile İlgili Tasarruflar

Abdullah bin Ömer ؓ Nebî ﷺ'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Hayber fethedilince, Hayber topraklarından çıkacak meyve ve tarım ürünleri üzerinde Allâh'ın Rasûlü yarısı yerli Yahudi halkın olmak üzere muâmele (ziraat ortaklığı) yaptı. Bunlardan hanımlarına -seksen vask kuru hurma, yirmi vask arpa olmak üzere toplam- 100 vask (1 vask = 200 kg, 100 vask = 20.000 kg) veriyordu. Hiz. Ömer kendi halîfelik döneminde

163. Tirmizî, Menâkıb, 60.

164. Tirmizî, Tefsir, 3/7; 33/7.

165. Bk. Kurtubî, İbn Kesîr, Elmalılı, age, Ahzâb, 33/33. âyet tefsîri.

166. Müslim, Fazâilü's-Sahâbe, 36; Ahmed bin Hanbel, IV, 366-367.

Hayber'i taksim etti. Hz. Peygamber'in eşlerini su ve toprak almakla, daha önceki hurma ve arpa almak konusunda muhayyer bıraktı. Bunlardan kimisi su ve toprak tahsisini tercih ederken kimisi de daha önceki vask hesâbıyla mahsul almayı tercih etti. Hz. Âişe su ve toprak tahsisini (iktânı) tercih etmiştir.”¹⁶⁷

Diğer yandan Hz. Peygamber'in aile fertleri ve kızı Hz. Fâtıma için Fedek gelirlerinden tahsisat ayırdığı bilinmektedir. Fedek, Medîne'ye yaklaşık 150 km uzaklıkta olup, Medîne ile Hayber arasında bir Yahudi köyüdür. Beni Sa'd Kabîlesi'nin, Hayber Yahudilerine yardım etmek için Fedek'te toplandıklarını haber alan Hz. Peygamber, 627 M yılında, Hz. Ali عليه السلام komutasındaki bir askeri birliği Fedek'e gönderdi. Fedek Yahudilerinin, Hayber, Teyma, Fedek, Vâdi'l-kurâ Yahudileriyle anlaşp, Beni Sa'd Kabîlesi'nin de yardımıyla müslümanlara karşı savaşa hazırlandıkları ortaya çıktı. Hz. Ali عليه السلام komutasındaki birlik Beni Sa'd'ın karargâhına vardığında onların kaçtıklarını gördü ve ganîmetlerle geri döndü.

Hz. Peygamber Hayber'in fethinden sonra Ensâr'dan Muhayyesa b. Mes'ud'u Fedek Halkı'na İslâm'a davet için gönderdi. Fedeklilerin başkanı Yahudi Yûşâ b. Nun topraklarının yarısı karşılığında Rasûlullah ﷺ ile anlaşma yapmak istediklerini söyledi, Rasûlullah bunu kabul etti.

“Ve Allâh'ın, onların mallarından, Peygamberine verdiği şeyler için siz, gerçekten de ne deve sürdünüz, ne at oynattınız ve fakat Allah, peygamberlerini, dilediği kimselere üstün kılar. Çünkü Allâh'ın her şeye gücü yeter.”¹⁶⁸ âyeti uyarınca, Fedek savaşı teslim olduğu için bu mülk Hz. Peygamber'in tasarrufundaydı. Çünkü müslümanlar Fedek için ne bir savaş yapmış ne de ordu göndermişlerdi. Hz. Peygamber onun gelirlerini misafir, yolcular ve aile fertleri için tahsis etmişti. Hz. Ömer عليه السلام hilâfeti zamanında, Fedek'e bir heyet göndererek geri kalan %50 Fedek arâzilerine değer biçildi, bilirkişinin belirlediği 50.000 dirhem ödenerek geri kalan arâziler de satın alındı ve Yahudiler Suriye bölgesine göç etti.

Hz. Peygamber ﷺ'in vefâtından sonra hanımları, Hayber ve Fedek'teki Rasûlullâh'ın ﷺ hisselerinden mîraslarını istemek için Hz. Osman'ı عليه السلام, Hz. Ebûbekir'e عليه السلام gönderdiler. Bunun üzerine kendisi de Hz. Peygamber ﷺ'in eşlerinden birisi olmasına rağmen Hz. Âişe عليه السلام:

167. Buhâri, Hars, 8.

168. Haşr, 59/6.

“Allah’tan korkmuyor musunuz? Sizler, Rasûlullâh’ın ﷺ şu hadîsini işitmediniz mi? ‘Biz Peygamberler mîras bırakmayız. Bizim bıraktıkları-mız sadakadır. Bu mallar, Muhammed’in ailesinin ânî ihtiyaçları ve misa-firler için sarf edilir. Ben öldükten sonra bu mallar, benden sonra iş başı-na geçen kimsenin tasarrufundadır.’”¹⁶⁹

Rasûlullâh’ın kızı Hz. Fatıma’nın da dönemin Halîfesi Hz. Ebûbekir’den hak istemesi üzerine, Hz. Ebûbekir’in, “Ey Rasûl’ün kızı! Ben Rasûlullâh’ın ﷺ ‘Bunlar, Allâh’ın hayattayken bana yedirdiği bir lokmadır; ben öldük-ten sonra bunlar, müslümanların ortak malıdır.’ dediğini işittim.”¹⁷⁰ diye cevap vermişti.

Sonuç olarak Hz. Ömer ؓ, Fedek arâzisini Ehl-i Beyt’e tahsis etme-miş, ancak idâre ve intifa hakkını kendilerine vermiştir. Bu uygulama, dev-let başkanının takdir yetkisi dâhilinde olan bir durum olduğu için, burada Hz. Ebûbekir ؓ’e bir muhâlefetten söz edilemez. Nitekim Hz. Ali ؓ halîfe olunca, Fedek’in statüsünü ilk üç halîfe döneminde olduğu gibi aynen de-vam ettirmiştir. Bu da ilk üç halîfenin bu konuda ne kadar isâbetli hüküm verdiğine bir delildir.

169. Buhârî, Ferâiz, 3, İ’tisam, 5.

170. Buhârî, Meğâzî, 14; Müslim, Cihad, 49; Ebû Dâvûd, İmâre, 1.

﴿ BÂB 5 ﴾

**MÜ'MİN ERKEK VE KADINLARIN MÜKÂFATI,
ALLÂH'IN HÜKMÜNE UYMAK, EVLATLIĞIN İLGASI,
ZEYD, ZEYNEB BİNTİ CAHŞ, SON PEYGAMBER**

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ
وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ
وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ
وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ
اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُمِئَةٍ إِذَا
قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ
اللَّهُ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ
وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ
مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا
زَوَّجْنَاكَهَا لِكُنَّ لَا يَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا
قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾ مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ
حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ
قَدْرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ
أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ
وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

**35- Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü'min er-
kekler ve mü'min kadınlar, Allâh'a itaat eden erkekler**

ve Allâh'a itaat eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, alçak gönüllü erkekler ve alçak gönüllü kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allâh'ı çok anan erkekler ve Allâh'ı çok anan kadınlar; işte bunlar için Allah bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

36- Allah ve Rasûlü bir işte hüküm verdiği zaman, artık mü'min bir erkek ve mü'min bir kadın için, o iş konusunda kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allâh'a ve Rasûlü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

37- Hani sen, Allâh'ın nîmet verdiği ve senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye, "Eşini yanında tut, Allah'tan kork!" diyordun. Allâh'ın açığa çıkaracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır. Mâdemki Zeyd o kadından ilişkisini kesti, evlatlıklarının karlılarıyla ilişkisini kesince, o kadınlarla evlenme konusunda mü'minler üzerine bir güçlük olmasın diye Biz onu sana nikâhladık. Böylece Allâh'ın buyruğu gerçekleşmiş oldu.

38- Allâh'ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebâl yoktur. Daha önce gelip geçenler hakkında da Allâh'ın âdeti böyle idi. Allâh'ın buyruğu ise, gerçekleşmek üzere yazılmış bir kaderdir.

39- Peygamberler, Allâh'ın gönderdiği emirleri tebliğ eden, Allah'tan korkan ve O'ndan başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir. Hesap görücü olarak Allah yeter!

40- Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allâh'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

35. âyetin, Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme ؓ'nın Allâh'ın elçisi-ne, Kur'an'da, niçin hep erkeklerin anıldığını, kadınların anılmadığını sor-ması üzerine indiği nakledilmiştir. Mücâhid'den rivâyete göre yine Ümmü Seleme'nin, "Ey Allâh'ın Rasûlü! Erkekler din uğruna savaşıyorlar, biz sa-vaşmıyoruz ve bizim mîrastan hakkımız erkeğin yarısı oluyor. Ne olurdu,

biz de erkek olsaydık!” temennisinde bulunması üzerine **“Allâh'ın bâzın-za, bâzınızdan fazla olarak verip üstün kıldığı şeyleri temenni etmeyiniz.”**¹⁷¹ âyetinin indiği rivâyet edilmiştir.¹⁷²

Tirmizî, bu hadîsin “Mürsel” olduğunu kaydetmiştir. Hadîsi, Ümmü Seleme'den Mücâhid rivâyet etmiştir. Mücâhid, ayrıca yukarıdaki temenni âyeti ile ilgili olarak 33/35. âyetin indirildiğini belirtir. Bu konuda başka yolla gelen bir hadis şöyledir: Ümmü Seleme dedi ki: **“Ey Allâh'ın Rasûlü! Allâh'ın, hicretle ilgili olarak kadınlardan söz ettiğini hiç işitmiyoruz. Erkekler din uğruna savaşıyorlar, biz savaşıyoruz ve bizim mîrastan hakkımız erkeğin yarısı oluyor. Ne olurdu, biz de erkek olsaydık!”** Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirmiştir: **“Şüphesiz ki, ben erkek olsun kadın olsun -ki hep birbirinizdensiniz- içinizden çalışan hiçbir kim-
senin yaptığını boşa çıkarmam.”**¹⁷³

Kur'ân'da birçok yerde erkeğe ve kadına birlikte hitâb edilir. Semâvî din-ler, yeryüzünde yaşayan Âdemoğulları'nı ve kızlarını birlikte muhâtap almış ve her cinsin yaratılışına uygun hükümler belirlemiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunun üzerine, Rab'leri onlara şu karşılığı verdi: “Ben sizden, erkek olsun kadın olsun hiçbir çalışa-nın emeğini boşa çıkarmayacağım. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenlere, yurtlarından çıkarılanlara, yolumda ezâya uğratılanlara, savaşanlara ve bu uğurda öldürülenlere gelince; elbette ben, katım-dan bir karşılık olarak onların günahlarını örteceğim ve onları alt-larından ırmaklar akan cennetlere sokacağım. Karşılığın en güze-li, Allah katındadır!”**¹⁷⁴

“De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyleyse, Allâh'ı birleyici ola-rak İbrahim'in dinine uyun. O, Allâh'a ortak koşanlardan değildi.”¹⁷⁵

36. âyete göre, Hz. Peygamber halasının kızı Zeyneb binti Cahş ile âzâd edip evlat edindiği Zeyd bin Hârîse'yi evlendirmek isteyince, halası, Zeyneb ve kardeşi bu evliliğe karşı çıkmışlardı. Ancak Hz. Peygamber'in Zeyd'in isteği üzerine bu evliliğe aracılık etmesini, peygamberin bir isteği olarak de-ğerlendiren hısımları ses çıkarmamış ve evlilik gerçekleşmişti. Ancak işin başından itibâren bu evliliğe istekli olmayan Zeynep'le eşi Zeyd kısa süre

171. Nisâ, 4/32.

172. Tirmizî, Tefsir, 4/7; Âlûsî, age, III, 20; Süyûtî, age, II, 507.

173. Âl-i İmrân, 3/195.

174. Âl-i İmrân, 3/195.

175. Âl-i İmrân, 3/95.

sonra bu evliliğin yürümeyeceğini anlamışlardı. Âyetin bunun üzerine indiği nakledilir.¹⁷⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz her bir peygamberi, Allâh’ın izniyle, kendisine itaat edilmesi için göndermişizdir. Şayet onlar, kendilerine zulmettikleri zaman sana gelip de Allah’tan bağışlanma dilerler ve Peygamber de onların bağışlanmasını dileseydi, elbette Allâh’ı affedici ve çok merhametli bulurlardı. Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da senin vereceğin hükme karşı içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe îmân etmiş olmazlar.”**¹⁷⁷

“Andolsun ki Allâh’ın elçisinde sizin için, Allâh’a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allâh’ı çok ananlar için, güzel bir örnek vardır.”¹⁷⁸

Hadiste şöyle buyrulur: “Sakın, sizden birini, kendisine benden bir emir veya yasak ulaştığı zaman, koltuğuna oturup da: ‘Ben Kur’ân’dan başkasını bilmem; Allâh’ın kitabında na gördüysek ona uyarız.’ derken duymayayım. Şüphesiz, Rasûlullâh’ın haram kıldığı şey, Allâh’ın haram kıldığı şey gibidir.”¹⁷⁹

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

37- Hani sen, Allâh’ın nîmet verdiği ve senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye, “Eşini yanında tut, Allah’tan kork!” diyordun. Allâh’ın açığa çıkaracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâ-yık olan Allah’tır. Mâdemki Zeyd o kadından ilişkisini kes-ti, evlatlıklarının karlılarıyla ilişkisini kesince, o kadınlarla

176. Bk. Buhârî, Tefsir, 33/2; Tirmizî, Tefsir, 33/9, 12; İbn Hacer, İsâbe, III, 24-26.

177. Nisâ, 4/64-65.

178. Ahzâb, 33/21.

179. Ebû Dâvûd, Sünnnet, 5; Tirmizî, İlim, 10.

evlenme konusunda mü'minler üzerine bir güçlük olmasın diye Biz onu sana nikâhladık. Böylece Allâh'ın buyruğu gerçekleşmiş oldu.

37. âyette Hz. Peygamber'in evlatlığı olan Zeyd bin Hârise'nin boşanmış karısıyla evlenmesinin Allâh'ın buyruğu ile olduğu belirtilmektedir.

Sûrenin baş tarafında evlatlığın, insanın gerçek oğlu olmadığı, oğul ile baba arasındaki hükümlerin, evlatlık ile evlat edinen arasında geçerli olmadığı açıklanmıştı. Yukarıdaki âyetler gelinceye kadar evlatlık evlat edinenin kendi öz çocuğu gibi kabul edilir, ona mîrasçı olur, birbirlerinin kızı veya karısıyla evlenemezlerdi.

ZEYD BİN HÂRİSE

Zeyd b. Hârise'nin annesi Su'dâ kendi kavmini ziyarete gitmişti. Zeyd de beraberinde idi. Câhiliye devrinde Benî Kayn b. Cîsr atlıları, Benî Ma'n evlerine baskın yaptılar. Zeyd'i kapıp aldılar, anlayışlı bir çocuk idi, Ukaz panayırına getirdiler, satılığa çıkardılar. Hakîm b. Hızâm, halası Hatice hesâbına dört yüz dirheme onu satın aldı. Hz. Hatice de Rasûlullah kendisi ile evlendiği zaman, onu Rasûlullâh'a hibe etti.

Hârise'nin kabîlesi olan Kelb Kabîlesi'nden birtakım kimseler hacca gelmişler, Zeyd'i görmüşler. Zeyd onlara kendisini tanıtmış, onlar da tanımışlar ve hac dönüşü babasına bildirmişler ve yerini târif etmişler. Bunun üzerine Hârise ve kardeşi Kâ'b onu kurtarmak için fidyesini alıp yola çıktılar. Mekke'ye geldiler. Peygamber ﷺ'i sordular, Mescid'de olduğu söylendi. Yanına gittiler.

Zeyd'in kendi çocukları olduğunu söyleyerek fidyesini verip almak istediler. Hz. Peygamber: *"Haydi, çağırın onu da muhayyer bırakın, eğer sizi tercih ederse, fidyesi sizin olsun; yok eğer beni tercih ederse, vallâhi ben, beni tercih edene karşı fidyeyi tercih etmem."* buyurdu. Bunun üzerine Zeyd b. Hârise'yi çağırdılar. Rasûlullah ﷺ *"Bunları tanıyor musun?"* buyurdu. Zeyd: *"Evet şu babam, şu amcam."* dedi. Rasûlullah: *"Beni biliyorsun, sana olan arkadaşlığımı gördün. Şimdi ya beni tercih et, ya onları."* O zaman Zeyd dedi ki: *"Ben sana karşı kimseyi tercih edemem. Sen benim hem babam, hem amcam yerindesin."* Buna karşı babası ve amcası: *"Yazık sana ey Zeyd, köleliği hürriyete, babana, amcana ve ailene tercih mi ediyorsun?"* dediler. Zeyd de: *"Ben bu zâttan öyle şeyler gördüm ki, ona karşı hiçbir kimseyi tercih edemem."* diye cevap verdi. Rasûlullah bunu görünce, onu Hicr'e çıkardı ve buyurdu ki: *"Şâhit olun, Zeyd benim*

oğlum yerindedir. Bana vâris olacak, ben de ona vâris olacağım.” Bunu görünce babası ile amcasının da gönülleri hoş oldu, memnun olarak geri dönüp gittiler.”¹⁸⁰

ZEYNEB BİNTİ CAHŞ

Enes bin Mâlik’ten rivâyete göre, yukarıdaki 37. âyet Zeyneb binti Cahş ve Zeyd bin Hârise olayı hakkında inmiştir.¹⁸¹ Hz. Peygamber’in içinde gizleyip açıklamadığı, ileride Zeyneb’le kendisinin evleneceğine âit bilgidir. İbn-i Abbâs’a göre, gizlenen şey, Zeyneb’in sevgisidir. Bu bilgi ve sevgiye rağmen Zeyd’e eşinden ayrılmamasını öğütlemesi, bir çelişki doğuruyordu. Ancak Allah elçisi, bu konuda çıkacak dedikodulardan çekindiği için, problemin vahiyle çözülmesini beklemiş olmalıdır.

Zeyneb’in şerefli bir aileye mensup olması ve Zeyd’in ise âzâdlı bir köle olması yüzünden bu evliliğin yürümediği söylenebilir.

Zeyd, Zeyneb’i boşayıp Zeyneb iddetini tamamlayınca, Cenâb-ı Hak, kaldırılan evlatlık hükmünün, aileye yansıyan bir yanının da kalmadığını göstermek üzere, Zeyneb’in Hz. Peygamber’le evliliğini ilan etmiştir. Böylece, dedikodu kapısı kapatılarak bir reform gerçekleşmiştir.

Zeynep ﷺ, Rasûlullâh’ın diğer eşlerine karşı: “Sizi Rasûlullah ﷺ ile aileleriniz evlendirdi. Beni ise yedi kat göklerin üstünden Allah Teâlâ evlendirdi.”¹⁸² diye övünürdü.

Hz. Âişe ؓ’nın da şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Eğer, Allâh’ın Rasûlü Kur’ân’dan bir şey gizleyecek olsaydı, bu âyeti gizlerdi.”¹⁸³

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ۖ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾

38- Allâh’ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber’e herhangi bir vebâl yoktur. Daha önce gelip geçenler hakkında da Allâh’ın âdeti böyle idi. Allâh’ın buyruğu ise, gerçekleşmek üzere yazılmış bir kaderdir.

180. Tirmizî, Tefsir, 33/9, 12; el-İsâbe fî Marifeti’s-Sahâbe, Zeyd b. Hârise mad..

181. Buhârî, Tefsir, 33/6.

182. Buhârî, Tefsir, 33/37, Tevhid, 22.

183. Buhârî, Tevhid, 22; Tirmizî, Tefsir, 33/9-16.

38. âyetle, Hz. Peygamber'in Zeynep'le evlenme işini Allâh'ın buyruğu ile yaptığı, bu yüzden kınanamayacağı, Allâh'ın daha önceki peygamberler hakkında geçerli olan kânunun da bu olduğu belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Daha önce gelip geçmiş olanlar hakkında da Allâh'ın kânunu böyleydi. Sen Allâh'ın kânununda asla bir değişiklik bulamazsın!”**¹⁸⁴

“Eğer inkâr edenler sizinle savaşıyorlardı, arkalarını dönüp kaçarlardı ve sonra da ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirlerdi! Allâh'ın öteden beri süregelen kânunu budur. Sen, asla Allâh'ın kânununda bir değişiklik bulamazsın!”¹⁸⁵

الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ
وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾

39- Peygamberler, Allâh'ın gönderdiği emirleri tebliğ eden, Allah'tan korkan ve O'ndan başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir. Hesap görücü olarak Allah yeter!

39. âyetle, peygamberlerin tebliğ görevine ve Allah'tan başka kimse-den korkmadıklarına dikkat çekilir. Peygamberlerin bu özelliklerini şu şekilde açıklayabiliriz:

1- Tebliğ görevini eksiksiz yapmak. Bütün peygamberlerin ortak olarak beş sıfatı vardır. Bu sıfatlar şunlardır: a) Emânet; peygamberin yalan söylememesi, güvenilir olması demektir. b) Sıdk; doğruluk, konuşmalarında, işinde, muâmelelerinde doğruluk üzere bulunmasıdır. c) Fetânet; akıllı, zekî ve ne yaptığını bilen hikmet ehli kimseler olmaları demektir. d) İsmet; mâsumluk sıfatı olup, onların günah işlememesi, bu koruda ilâhî koruma altında bulunmaları demektir. e) Tebliğ; peygamberlerin asıl görevi hak dîni tebliğden ibârettir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin ve Allâh'a karşı gelmekten sakının! Eğer itaat etmezseniz, şunu bilin ki elçimizin görevi, sadece apaçık tebliğden ibârettir.”**¹⁸⁶

Nûh ؑ kavmine şöyle demişti: **“Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyor ve size öğüt veriyor ve sizin bilmediğiniz şeyleri Allah'tan**

184. Ahzâb, 33/62.

185. Fetih, 48/23.

186. Mâide, 5/92.

gelen vahiy ile biliyorum.”¹⁸⁷ **“Şuayb onlardan yüz çevirdi ve dedi ki: “Ey kavmim! Size Rabbimin vahyini ulaştırdım ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım?”**¹⁸⁸

“Benim görevim, Allah tarafından gönderileni tebliğ etmekten ibârettir. Artık kim, Allâh’a ve Rasûlü’ne karşı gelirse, bilsin ki ona, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşi vardır.”¹⁸⁹

2- Allah’tan korkup, başka kimseden korkmamak. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Sakin onlardan korkmayın! Yalnız Benden korkun! Böylece size olan nîmetimi tamamlayayım. Umulur ki doğru yolu bulursunuz!”**¹⁹⁰

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ
وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

40- Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allâh’ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

40. âyette Hz. Peygamber’in, mü’minlerin içinden hiçbir erkeğin babası olmayıp, Allâh’ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusu olduğu, Allâh’ın her şeyi bildiği belirtilmektedir. Hz. Peygamber hayatta iken inen bu âyet, onun arkasında erkek bir çocuk bırakmayacağını bildirmektedir. Yukarıda 4. âyette **“Allah evlatlıklarınızı öz çocuklarınız kılmamıştır.”** buyurularak, “bir kimseyi evlat edinmekle baba olunmaz” hükmü vurgulanmıştır.

Hiz. Peygamber’in eşi Hatice’den Mekke’de doğan iki oğlundan Kasım iki yaşında, Abdullah (Tayyib veya Tâhir) ise küçük çocukken ölmüştür. Hicretin sekizinci yılında, Medîne’de kıbtî câriyesi Mâriye’den doğan İbrahim de henüz yaşını doldurmadan ölmüştür. Yine Hiz. Hatice’den Rukayye, Zeyneb, Ümmü Kulsüm ve Fâtıma doğmuş, Fâtıma dışında diğerleri Hiz. Peygamber hayatta iken vefât etmiştir. Hiz. Fatıma da Allah Rasûlü’nün vefâtınadan altı ay kadar sonra vefât etmiştir. Hiz. Ali ile evli bulunan Hiz. Fâtıma’dan Hasan ve Hüseyin dünyaya gelmiş ve Allah Rasûlü’nün nesli bu iki torundan devam etmiştir.

187. A’râf, 7/62.

188. A’râf, 7/93.

189. Cin, 72/23.

190. Bakara, 2/150.

Hız. Peygamber son peygamber oluşuyla ilgili olarak şöyle buyurmuş-
tur: “Benimle diğer peygamberlerin durumu ev yapan bir adama benzer. Adam evini yapıp tamamlamış, onu güzelce süslemiş, yalnızca bir tuğla-
sını eksik bırakmıştır. Halk binâyı gezmeye başlar ve bir tuğla eksikliği-
ni görünce, ‘Şu tuğlanın yeri boş kalmasaymış ne güzel olurdu!’ der. İşte
ben, tıpkı o binâda olduğu gibi, peygamberlik binâsında yeri boş bırakı-
lan tuğlayım; ben peygamberlerin sonuncusuyum.”¹⁹¹

Hız. Peygamber’e yukarıdaki beş sıfattan başka özel olarak beş sıfat da-
ha verilmiştir. Câbir bin Abdullah ؓ’ten rivâyete göre Nebî ؑ şöyle buyur-
muştur: “Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş haslet bana ve-
rilmiştir. Bunlar şunlardır: a) Bir aylık mesâfedeki düşmanın kalbine kor-
ku salınmakla yardım olundum. b) Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı,
ümmetimden bir kişiye nerede namaz vakti olursa, orada namazı kılsın.
c) Bana ganîmetler helâl kılındı. d) Önceki peygamberler belli bir kavme
gönderilirken, ben bütün insanlara gönderildim. e) Bana şefaât makâmı
verildi.”¹⁹² Ancak bu üstünlüklerine rağmen Hız. Peygamber övünmeyi ve
övlmeyi sevmezdi.¹⁹³

Nitekim İbn-i Abbâs’ın mescidde kendisinin ve kimi peygamberlerin
üstünlüklerini dile getirdiğini işitince şöyle buyurmuştur: “Hiç kimse, Hız.
Zekerıyyâ’nın oğlu Yahyâ’dan üstün olamaz. O günah işlemediği gibi, gü-
nahı aklından bile geçirmezdi.”¹⁹⁴

Buna göre Hız. Muhammed’in, diğer peygamberlerden ayrıcı özellikleri
ri şu noktalarda toplanabilir: a) O, yaratılmışların en üstünü ve Allâh’ın en
sevgili kuludur.¹⁹⁵ b) Onun peygamberliği bütün insan ve cinleri kapsar.¹⁹⁶ c)
O, son peygamberdir ve görevi kıyâmete kadar sürecektir¹⁹⁷ d) Onun getir-
diği din son dindir ve en mükemmeldir.¹⁹⁸

Hız. Peygamber’den sonra derece olarak Hız. Nûh, İbrahim, Mûsâ ve
İsâ’nın içinde yer aldığı ülü’l-azm peygamberler, daha sonra rasûller ve ne-
bîler gelir.

191. Buhârî, Menâkıb, 18; Müslim, Fazâil, 20/23.

192. Buhârî, Salât, 56, Çağrı neşri, I, 113.

193. Bk. Tirmizî, Tefsir, 17/18; İbn Mâce, Zühd, 37.

194. Bk. Âl-i İmrân, 3/39; Elmalılı, age, II, 150.

195. Âl-i İmrân, 3/110.

196. Sebe’, 34/28.

197. Ahzâb, 33/40.

198. Mâide, 5/3.

﴿ BÂB 6 ﴾

**ALLÂH'I ZİKİR VE TESBİH,
MELEKLERİN İSTİĞFÂRI, PEYGAMBERİN GÖREVLERİ,
KÂFİRLERE VE MÜNÂFIKLARA BOYUN EĞMEMEK,
ZİFAFTAN ÖNCE BOŞANMADA İDDET,
PEYGAMBERE HELÂL OLAN KADINLAR**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۝٤١ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝٤٢ هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ۝٤٣ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ۝٤٤ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝٤٥ وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِأَذْنِهِ وَسِرَاجًا مُّبِينًا ۝٤٦ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ۝٤٧ وَلَا تَطْعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذْيَهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝٤٨ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمِيعَتُهُنَّ وَسِرَّخُوهُنَّ سِرَاحًا جَمِيلًا ۝٤٩ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي آتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عُمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الَّتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ ۚ وَامْرَأَةً مُّؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ

قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا
يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ ۖ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾ تَرْجَى مِنْ تَشَاءُ
مِنْهُمْ ۖ وَتُتَوَى إِلَيْكَ مِنْ تَشَاءُ ۖ وَمَنِ ابْتِغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْكَ ۚ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَ ۚ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ
كُلَّهُنَّ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾
لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ
حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

41- Ey î mân edenler! Allâh'ı çok anın.

42- Ve O'nu sabah- akşam tesbih edin.

43- Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize O rahmetini indirir; O'nun melekleri de sizin için duâ eder. O, mü'minlere karşı çok merhametlidir.

44- Allâh'a kavuşacakları gün, onlar “Selâm” diye karşılanacaklardır. Allah, onlar için güzel bir mükâfat hazırlamıştır.

45- Ey Peygamber! Biz seni bir şâhit, bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

46- O'nun izniyle Allâh'a çağıran bir davetçi ve ışıltı saçan bir kandil olarak (gönderdik).

47- Mü'minlere, Allah'tan kendilerine büyük bir lûtf bulunduğunu müjdele!

48- Sen kâfirlere ve münâfıklara itaat etme; onların eziyetlerine aldırma! Allâh'a güvenip dayan. Çünkü vekil olarak Allah yeter.

49- Ey î mân edenler! Mü'min kadınlarla evlenip de sonra onlara dokunmadan boşadığınız zaman, sizin için onların üzerinde sayacağınız bir iddet yoktur. Bu takdirde onları malca yararlandırıp, kendilerini güzellikle serbest bırakın.

50- Ey Peygamber! Biz sana mehirlerini verdiğin eşlerini, Allâh'ın sana ganîmet olarak verdiği elinin altında bulunan câriyeleri, seninle beraber hicret eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı kızlarını ve teyze kızlarını helâl kıldık. Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini Peygamber'e hibe eden mü'min bir kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık). Şüphe yok ki Biz, eşleri ve ellerinin altında bulunan câriyeleri hakkında mü'minlere hangi kuralları gerekli kıldığımızı biliyoruz. Bunlar sana bir zorluk olmaması içindir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

51- Eşlerinden dilediğinin sırasını erteleyip dilediğini yanına alabilirsin. Sırasını ertelediğin kadınlardan dilediğini yanına almanda da sana bir günah yoktur. Onların gözleri aydın olup üzülmemelerine ve kendilerine verdiğin ile hepsinin hoşnut olmalarına en uygun olan budur. Allah sizin kalplerinizde olanı bilir. Allah her şeyi bilen, yumuşak davranandır.

52- Bundan sonra senin için, câriyelerin dışında, güzellikleri hoşuna gitse de, başka kadınlarla evlenmen veya eşlerini boşayıp onların yerine başkalarını alman helâl olmaz. Allah her şeyi görüp gözetendir.

41-42. âyetlerde, müslümanların Allâh'ı çok anmaları, sabah akşam O'nu tesbih etmeleri emrediliyor. Allâh'ın mü'minlere acıyarak onları karanlıklardan aydınlığa çıkardığı, Allâh'ın mü'minlere karşı çok merhametli olduğu belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Öyleyse siz Beni anın, Ben de sizi anayım; Bana şükredin, Bana karşı nankörlük etmeyin!”**¹⁹⁹ **“Eğer bir korku ve tehlike söz konusu ise, o zaman namazınızı yürürken veya binek üzerinde giderken (kılın)! Güvene eriştiğinizde, bilmediğinizi size öğrettiğinden dolayı Allâh'ı anıp zikredin!”**²⁰⁰

199. Bakara, 2/152.

200. Bakara, 2/239.

“Arafat’tan indiğiniz zaman Meş’ar-i Haram yanında (Müzdelife’de) Allâh’ı anın! Hem O’nu size öğrettiği gibi anın. Doğrusu siz daha önce sapmış kimselerden idiniz.”²⁰¹

“Hac ibadetini bitirdiğiniz zaman, Allâh’ı, önceleri babalarınızı andığınız gibi, hatta daha da güçlü olarak anın! İnsanlardan öyleleri var ki, “Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver!” derler. Öylelerinin âhirette bir payı yoktur.”²⁰²

“Korku hâlinde kıldığınız namazlarınızı bitirince, ayakta durarak, oturarak ve yatarken Allâh’ı zikredin! Güvene kavuştuğunuzda da namazı dosdoğru kılın. Şüphesiz ki namaz, mü’minlere vakitli olarak farz kılınmıştır.”²⁰³

“Ey î mân edenler! Düşman bir toplulukla karşılaştığınız zaman direnin ve Allâh’ı çok zikredin ki başarıya ulaşasınız!”²⁰⁴

“Cuma namazı kılındığında yeryüzüne dağılın ve Allâh’ın lûtfundan nasîbinizi arayın. Allâh’ı çok anın; umulur ki kurtuluşa erersiniz.”²⁰⁵

Ebu'd-Derdâ ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Size emellerinizin en hayırlısını, Allah katında en değerli, derecenizi en fazla yükseltecek, sizin için altın ve gümüş dağıtmaktan daha kazançlı, düşmanla karşılaşp da onların boynunu vurmanızdan, onların da sizi öldürmesinden daha çok sevap kazandıracak amelin ne olduğunu haber vereyim mi? diye sordu. Onlar da: ‘Evet, söyle!’ dediler. Rasûl-i Ekrem de: ‘Allah Teâlâ’yı zikretmektir.’ buyurdu.”²⁰⁶

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Bir topluluk Allâh’ı zikretmek için bir mecliste toplanınca melekler çevrelerinde halka olur, onları rahmet kaplar, kendilerine sekînet hâli iner ve Allah Teâlâ onları katında bulunanlarla anar.”²⁰⁷ Yine Ebû Hüreyre'den, Nebî ﷺ'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “Kulum Beni andığı, Beni anmak için dudakları Benim adımı söyleyerek kıpırdadığı anda, Ben kulumla beraber olurum.”²⁰⁸

201. Bakara, 2/198.

202. Bakara, 2/200.

203. Nisâ, 4/103.

204. Enfâl, 8/45.

205. Cuma, 62/10.

206. Tirmizî, Duâ, 6, H No: 3277; İbn Mâce, Edeb, 53; Ahmed bin Hanbel, V, 195.

207. İbn Mâce, Edeb, 53, H No: 3791.

208. İbn Mâce, Edeb, 53, H No: 3792. Krş. Bakara, 2/152.

Allah Teâlâ'yı tesbih etmekle ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sen Rab-bini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol.”**²⁰⁹ Bu âyetin sonundaki “secde edenlerden ol!” ifâdesi, “Namaza devam edenlerden ol” demektir. Çünkü burada namazdan bir ana parça zikredilerek namazın kendisi kastedilmiştir.

“Sen, onların söylediklerine sabret! Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki, Allâh'ın hoşnutluğuna eresin.”²¹⁰ **“Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin. Kalktığın zaman Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve yıldızların batışının ardından da O'nu tesbih et.”**²¹¹

Allâh'a hamd ile tesbih etmek emri -her ne kadar tekil siyga kullanılmış olsa da- ümmeti de kapsar. Hz. Peygamber Allâh'ı sabah-akşam yüzer defa hamd ederek tesbih etmekten daha büyük bir zikir bulunmadığını haber vermiş ve “Kim günde yüz kere ‘Sübhânallâhi ve bi hamdihî’ derse, hatâları denizin köpüğü kadar çok olsa bile bağışlanır.” buyurmuştur.²¹²

43. âyette, Allah Teâlâ'nın insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak için üzerlerine rahmetini indirdiği, melekleriyle birlikte ihsan ve ikramlarda bulunduğu ve O'nun kullarına karşı çok merhametli olduğu bildiriliyor. Âyette; “Allâh'ın salâtı”, kuluna rahmet etmesi; “meleklerin salâtı”, mü'minler için istiğfâr etmeleri; mü'minlerin salâtı ise, “duâ etmeleri ve bağış istemeleri” anlamına gelir.²¹³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah, îmân edenlerin dostudur; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise tâğûttur, onları aydınlıktan karanlıklara sürükler. İşte onlar cehennemliklerdir ve orada sürekli olarak kalırlar.”**²¹⁴

“Arşı taşıyan ve onun çevresinde bulunan (melekler), Rab'lerini hamd ile tesbih ederler, O'na îmân ederler ve îmân eden mü'minlerin

209. Hicr, 15/89.

210. Tâhâ, 20/130.

211. Tûr, 52/48-49.

212. Buhârî, Daavât, 65; Müslim, Zikir, 28, 29.

213. Bk. Ahzâb, 33/56.

214. Bakara, 2/257.

bağışlanması için de şöyle duâ ederler: Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve bilgin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tevbe edip, senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru!”²¹⁵

“Andolsun ki size kendi içinizden, izzet ve şeref sahibi bir Peygamber gelmiştir. Sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir.”²¹⁶

Hz. Ömer ؓ'ten rivâyete göre şöyle demiştir: “Bir gün Rasûlullah ﷺ'in huzûruna bir grup esir kadınlar getirilmişti. İçlerinden biri çocuğundan ayrı düşmüş, rastladığı her çocuğu kucaklıyor, göğsüne bastırıp emziriyordu. Allâh'ın Rasûlü çevresindekilere: “Şu kadının çocuğunu ateşe atacağına ihtimal veriyor musunuz?” diye sordu. Sahâbiler: “Asla atmaz.” dediler. O zaman Rasûl-i Ekrem şöyle buyurdu: “İşte Allah Teâlâ kullarına, bu kadının yavrusuna olan şefkatinden daha merhametlidir.”²¹⁷

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Temimli Akra' b. Hâbis yanında bulunduğu sırada, Allâh'ın Rasûlü torunu Hasan'ı öpmüş ve sevmişti. Akra' şöyle dedi: Benim on tane çocuğum var, onlardan hiçbirini öpmem.” Rasûlullah ﷺ ona baktı ve şöyle buyurdu: “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz.”²¹⁸

Hz. Âişe ؓ'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullâh'ın huzûruna bir a'rabî gelmişti. Şöyle dedi: Siz küçük çocukları öpüyor, seviyorsunuz. Biz ise onları öpmeyiz. Nebî ﷺ şöyle buyurdu: “Allah senin kalbinden merhameti kaldırmışsa, ben ne yapabilirim ki?”²¹⁹

Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği başka bir hadiste de şöyle buyurulur: “Allah rahmetini 100 parçaya böldü. Bunlardan 99 tanesini kendinde bıraktı. Bir tanesini yeryüzüne indirdi. İşte mahlûkât bu yüzde bir rahmetle birbirine merhamet eder. Hatta bir at yavrusunu emzirirken onu ezmemek için ayağını kaldırır.”²²⁰

215. Mü'min, 40/7.

216. Tevbe, 9/128.

217. Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Tevbe, 22.

218. Buhârî, Edeb, 18.

219. Buhârî, Edeb, 18.

220. Buhârî, Edeb, 19.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۖ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

44- Kendisine kavuşacakları gün, Allâh'ın onlara iltifatı, "selâm" olacaktır. Allah, onlar için çok değerli bir mükâfat hazırlamıştır.

44. âyette, mü'minlerin Allâh'a kavuşacakları gün, esenlik ve güvenlik içinde selâmlanarak karşılanacağı, kendilerine çok değerli bir mükâfat hazırlandığı belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlar cennette: 'Allâhım! Sen her türlü eksiklikten uzaksın!' diye duâ edecek, birbirlerine karşı iyi dilek ve temennilerini ise 'Selâm' şeklinde sunacaklardır. Duâlarının sonunda da: 'Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a hamd olsun!' diyeceklerdir."**²²¹ **"Bir de onlara, çok merhametli olan Rabbin söylediği 'Selâm!' vardır."**²²²

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۖ ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِأَذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ۖ ﴿٤٦﴾ وَبَشِيرٍ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ۖ ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذْيَهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ۖ ﴿٤٨﴾

45- Ey Peygamber! Biz seni bir şâhit, bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

46- O'nun izniyle Allâh'a çağıran bir davetçi ve ışıltı saçan bir kandil olarak (gönderdik).

47- Mü'minlere, Allah'tan kendilerine büyük bir lûtf bulunduğunu müjdele!

48- Sen kâfirlere ve münâfıklara itaat etme; onların eziyetlerine aldırma! Allâh'a güvenip dayan. Çünkü vekil olarak Allah yeter.

221. Yûnus, 10/10.

222. Yâsîn, 36/58.

45-48. âyetlerde, Hz. Peygamber'in bâzı sıfatları ve yapması istenen görevleri belirtilir. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

a) Onun bir şâhit, bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderilmesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz sizi doğru bir yola iletip, orta yolu izleyen bir ümmet kıldık ki, böylece bütün insanlara adâlet örneği ve hakkın şâhitleri olasınız; o Peygamber de size şâhit olsun.”**²²³ **“Şüphesiz Biz seni şâhit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.”**²²⁴

Sahâbeden Atâ bin Yesâr ؓ anlatıyor: Aldullah bin Amr bin Âs ile buluştum. Kendisine Rasûlullah ﷺ'in Tevrat'taki sıfatını sordum. Dedi ki: Rasûlullah ﷺ Tevrat'ta da Kur'ân'daki benzer şekilde anlatılmıştır. Şöyle ki: **“Ey Peygamber! Biz seni bir şâhit, bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Aynı zamanda ümmîlere sığınak yaptık. Elbette sen Benim kulum ve elçimsin. Ben sana ‘mütevekkil’ adını verdim. Bu peygamber kötü huy-lu, katı kalpli ve çarşı pazarda bağırıp çağıran biri değildir. Kötülüğe kötülükle karşılık vermez, fakat affeder ve bağışlar. Allah doğru yoldan sapan milleti onun yol göstermesiyle, ‘Lâ ilâhe illâllah’ diyerek doğru yola iletmedikçe onun rûhunu almaz. Allah bu kelime-i tevhidle kör gözleri, sağır kulakları ve kapalı kalpleri açacaktır.”**²²⁵

b) Allâh'ın izniyle hakka çağıran bir davetçi ve nur saçan bir kandil olması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: İşte benim yolum budur. Ben Allâh'a çağırıyorum. Ben ve bana tâbî olanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah her türlü eksiklikten uzaktır ve ben Ona şirk koşanlardan değilim.”**²²⁶ **“De ki: ‘Ben sadece Allâh'a kulluk etmek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamakla emrolundum. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve son dönüş de O'nadır.”**²²⁷

Cinlerden Kur'ân'ı dinleyen bir grubun, kendi topluluklarına olan daveti şöyle nakledilir: **“Cinler dediler ki: Ey kavmimiz! Doğrusu biz Mûsâ'dan sonra indirilen, kendinden öncekileri doğrulayan, gerçeğe ve doğru yola götüren bir kitap dinledik. Ey kavmimiz! Allâh'ın davetçisine uyun ve ona îmân edin ki, Allah da günahlarınızdan bir**

223. Bakara, 2/143.

224. Fetih, 48/8.

225. Buhârî, Büyû', 50, Tefsir, 48/3.

226. Yûsuf, 12/108.

227. Ra'd, 13/36.

bölümünü bağışlasın ve sizi can yakıcı bir azaptan korusun. Kim Allâh'ın davetçisine uymazsa bilsin ki, yeryüzünde Allâh'ı âciz bırakanacak değildir. Onun Allah'tan başka dostları da yoktur. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.”²²⁸

c) Mü'minlere büyük bir lûtf ve ikram müjdesinin verilmesinin istenmesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'a karşı gelmekten sakının ve mutlaka O'na kavuşacağınızı bilin! Bunu mü'minlere müjdele!”**²²⁹ **“Bunlar; tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoynanlar ve Allâh'ın sınırlarını koruyanlardır. İşte bu mü'minleri (cennetle) müjdele!”**²³⁰

d) Kâfirlere ve münâfıklara itaat etmeyip, onların eziyetlerine aldırma ve Allâh'a güvenip dayanmak. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey peygamber! Allah'tan sakın, kâfirlere ve münâfıklara itaat etme. Şüphe yok ki Allah, her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”**²³¹ **“Kalbini Bizi anmaktan alıkoymuşuz; nefsinin tutkularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimselere de itaat etme!”**²³²

“Sen kâfirlere ve münâfıklara itaat etme ve onların eziyetlerine aldırma! Allâh'a güvenip dayan. Çünkü vekil olarak Allah yeter.”²³³ **“Öyleyse Rabbinin hükmüne sabret; onlardan hiçbir günahkâra veya hiçbir nanköre boyun eğme!”**²³⁴

Hiz. Peygamber bir hadîsinde itaatın ölçüsünü şöyle belirlemiştir: **“Allâh'a isyanda kula itaat yoktur. İtaat ancak ma'rûf (iyi bilinen, örfleşmiş olan) şeylerdedir.”**²³⁵

“İş konusunda onlarla istişâre et! Bir işi yapmaya kesin karar verince de, Allâh'a güvenip dayan. Çünkü Allah, kendine güvenip dayananları sever.”²³⁶

228. Ahkâf, 46/30-32.

229. Bakara, 2/223.

230. Tevbe, 9/112.

231. Ahzâb, 33/1.

232. Kehf, 18/28.

233. Ahzâb, 33/48.

234. İnsân, 76/24.

235. Buhârî, Âhad, 1; Müslim, İmâre, 39; Ebû Dâvûd, Cihâd, 87; Nesâî, Bey'a, 34.

236. Âl-i İmrân, 3/159.

“Hem bize yollarımızı göstermişken, Allâh’a niçin güvenip dayanmayalım? Biz sizin bize yaptığınız eziyetlere elbette sabredeceğiz. O hâlde güvenip dayananlar, yalnız Allâh’a güvenip dayansınlar!”²³⁷

“O hâlde Allâh’a güvenip dayan, çünkü sen apaçık gerçek üzerindesin.”²³⁸

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Eğer siz Allâh’a hakkıyla tevekkül ederseniz, o sizi kuşları rızıklandığı gibi rızıklandırır.”²³⁹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمِئَتُهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

49- Ey îmân edenler! Mü'min kadınlarla evlenip de sonra onlara dokunmadan boşadığınız zaman, sizin için onların üzerinde sayacağınız bir iddet yoktur. Bu takdirde onları malca yararlandırıp, kendilerini güzellikle serbest bırakın.

49. âyette, evlenip cinsel ilişkide bulunmadan önce boşanan kadına, iddet gerekmediği bildirilmektedir. Böyle bir kadın için belirlenmiş bir mehir varsa, yarısına hak kazanır, mehir konuşulmamışsa, “mut’a” denilen bir teselli hediyesi vermek gerekir Bu konuda mut’a; başörtüsü, elbise ve ayak kabı gibi nikâh sırasında ya da daha önce eşe hediye edilen şeylerin, onda bırakılması şeklinde de olabilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer kadınları nikâhtan sonra henüz kendilerine dokunmadan veya onlara bir mehir belirlemeden boşarsanız, (bunda) size bir günah yoktur. Bu durumda onlara mut’a (teselli hediyesi) verin. Eli geniş olan durumuna göre, eli dar olan da kendi durumuna göre, iyi bilinen örfe uygun olarak versin. Bu iyiler üzerine bir borçtur. Eğer onları, kendilerine dokunmadan önce boşar ve mehri de belirlemiş bulunursanız, o zaman, onlar için belirlediğiniz mehrin yarısı vardır. Ancak kadınların haklarından**

237. İbrâhim, 14/12.

238. Neml, 27/79.

239. İbn Mâce, Zühd, 14.

vazgeçmesi veya nikâh düğümü elinde bulunanın bu hakkı bağışlaması durumu müstesnâdır. Sizin bağışlamanız takvâyâ daha yakındır. Birbirinize karşı fazîletli davranmayı elden bırakmayın. Çünkü Allah, yapmakta olduklarınızı görür.”²⁴⁰

İDDET ÇEŞİTLERİ

Evliliğin sona erme durumuna göre iddet çeşitleri ve dayandığı âyetler şunlardır:

a) Nikâhtan sonra cinsel ilişkiye girilmediği veya hâlvat-i sahiha denilen, kimsenin bulunmadığı kilitli kapılar arkasında baş başa kalma durumu olmadığı takdirde, evlilik sona ermişse kadın için iddet bekleme söz konusu olmaz. Yukarıdaki 49. âyette: **“Mü’min kadınlarla evlenip de sonra onlara dokunmadan boşadığınız zaman, sizin için onların üzerinde sayacağınız bir iddet yoktur.”** ifâdesi bunu belirtir. Burada evlilik boşanma, kocanın ölümü veya dinden çıkması gibi sebeple de olsa sonuç değişmez.

b) Boşanan kadının iddeti üç hayız süresidir. **“Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeden) üç hayız ve temizlenme süresince beklerler. Eğer Allâh’a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, Allâh’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri, kendilerine helâl olmaz. Barışmak isterlerse, kocaları onları, bu süre içinde geri almakta, daha çok hak sahibidirler. Kadınların iyi bilinen örfe uygun olarak, görevleri gibi hakları da vardır. Ama erkeklerin onlar üzerinde bir derecesi vardır. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”**²⁴¹

c) Kocanın ölümü hâlinde dört ay, on gün beklenir. **“İçinizden vefât edip de geride eşler bırakan kimselerin hanımları, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün iddet beklerler. İddet süreleri sona erince, artık kendileri hakkında meşrû bir şekilde yapacakları hareketten dolayı size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”**²⁴²

d) Hâmile kadının iddeti doğuma kadardır. **“Hâmile olanların bekleme süresi yüklerini bırakmalarıdır. Kim Allah’tan korkarsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir.”**²⁴³

240. Bakara, 2/236-237.

241. Bakara, 2/228.

242. Bakara, 2/234.

243. Talâk, 65/4.

e) Küçüklerin ve yaşlıların iddeti, üç aydır. **“Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenlerin iddet süresi konusunda şüpheye düşerseniz, onların bekleme süresi üç aydır.”**²⁴⁴

f) Kocası kaybolan kadının iddeti ise şöyle belirlenir: Hanefîlere göre akrayı ölünceye kadar bekler. Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise kadın, son haber tarihinden itibâren dört yıl bekler, bundan sonra eşi yargıya başvurup, “kayıplık kararı” aldırır, dört ay on gün de ölüm iddeti bekleyerek serbest kalır. Osmanlı Devleti, 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnâmesi ile uygulamada Mâlikî mezhebinin görüşünü esas almıştır.

g) Zinâ edenin, başka bir erkekle evlenmek istemesi durumundaki iddeti ise bir hayız süresidir. Bu konuda câriye için uygulanan ve “istibrâ” denen bir âdet görme süresince, âdet görülmemesi durumunda ise bir ay bekleme ilkesi, kıyas yoluyla zinâ edene de uygulanmıştır. Burada amaç hâmilelik olup olmadığını anlamaktır. Bilindiği gibi hâmile bir bayan âdet görmez.

h) Gayrimüslim kadınların iddeti: Müslüman bir erkekle evli bulunan Hristiyan veya Yahudi kadını iddet konusunda müslüman kadın gibidir. Buna göre, müslüman bir kadın evlilik sona erince hangi süre ve ölçülerde iddet beklerse müslümanla evli bulunan ehl-i kitap kadın da aynı ölçüde iddete tâbî bulunur.

Ebû Hanîfe'ye göre, İslâm devletinin tebeası olan gayrimüslim erkeğin (zimmî) yine gayrimüslim (zimmîye) olan eşinin, boşanma veya kocasının ölümü yüzünden iddet beklemesi gerekmez. Ancak kendi dinlerinde bu konuda öngörülen bir prensip varsa buna uyarlar. Delil şu hadistir: Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur: **“Onları (ehl-i kitabı) kendi dinleri üzere bırakınız.”**²⁴⁵ Ancak böyle bir kadın gebe olursa doğuma kadar iddet beklemesi gerekir. Doğumdan önce başka bir erkekle evlenemez. Çünkü nesebi sâbit olan ceninin hakkını gözetmek gerekir.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise zimmet ehli gayrimüslim kadınların da müslüman kadınlar gibi iddet beklemesi gerekir. Çünkü bunlar da İslâm ülkesinin tebeasıdır. Bunlar hakkında diğer bâzı hükümler uygulandığı gibi, iddetle ilgili hükümler de uygulanır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlerin

244. Talâk, 65/4.

245. Mevsilî, el-ihitiyâr Kahire, ty; Bilmen a.g.e., II, 384.

görüşü de böyledir. Ancak Mâlikilere göre gayrimüslim kocadan ayrılan gayrimüslim kadın iddet beklemeye zorlanamaz. Ancak iddet konusunda İslâm mahkemesine başvurmaları durumu müstesnâdır.²⁴⁶

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي أَتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الَّتِي هَاجَزْنَ مَعَكَ^١ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا^٢ خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ^٣ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ^٤ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

50- Ey Peygamber! Biz sana mehirlerini verdiği eşlerini, Allâh'ın sana ganîmet olarak verdiği elinin altında bulunan câriyeleri, seninle beraber hicret eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı kızlarını ve teyze kızlarını helâl kıldık. Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini Peygamber'e hibe eden mü'min bir kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık). Şüphe yok ki Biz, eşleri ve ellerinin altında bulunan câriyeleri hakkında mü'minlere hangi kuralları gerekli kıldığımızı biliyoruz. Bunlar sana bir zorluk olmaması içindir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

50. âyete göre, Hz. Peygamber'le evlenmek isteyen çok kadın vardı. Hz. Âişe şöyle demiştir: “Ben, kendini Peygamber'e bağışlayan kadınları kıskanırdım. Hiç kadın kendini bağışlar mı? derdim. Fakat Allah Ahzâb, 33/51. âyeti indirince, “Demek ki, Rabbin senin her arzunu yerine getiriyor!” dedim.²⁴⁷ Kimi müfessirler, Meymûne, Zeyneb binti Huzeyme, Ümmü Şerîke ve Havle binti Hakîm'in Allah elçisine bu şekilde bağlandıklarını

246. Bilmen, age, II, 384.

247. Buhârî, Tefsir, sûre, 33.

nakletmişlerse de İbn-i Abbâs, Hz. Peygamber'in bu şekilde hiçbir kadınla evlenmediğini söylemiştir.²⁴⁸

Bu âyetle, evliliği dört kadınla sınırlamak velîsiz, şahitsiz ve mehir-siz evlenmemek ve birden çok evlilikte eşler arasında adâleti gözetmek gibi hükümlerin daha önce açıklandığı vurgulanmakta,²⁴⁹ Allah elçisinin ise dört kadınla evlenme sınırlaması dışında tutulduğu, daha önce gecelemede (kasm) eşleri arasında eşit davranmak yerine, bu konuda onun serbest bırakıldığı belirtilmektedir. Bu âyetten sonra, Allah elçisinin bu eşitliği değiştirip değiştirmedığı tam olarak bilinmemekle birlikte, Hz. Sevede'nin, Âişe رضی اللہ عنہا lehine kendi hakkından vazgeçtiği, ancak dört eşine düzenli ve eşit gittiği nakledilmiştir. Bunlar; Âişe, Hafsa, Ümmü Seleme ve Zeyneb رضی اللہ عنہا'dır.²⁵⁰

EVİLİKTE VELÂYET

Hanefilere göre akıllı ve ergen bir kadın evlenme akdinde doğrudan taraf olabilir. Hanefiler bu konuda, evlilikte kadını taraf olarak gösteren âyet ve hadislerle dayanırlar. Yukarıdaki 50. âyetle bir kadının Hz. Peygamber'e doğrudan evlenme teklif etmesi hâlinde, onun bu teklifi kabul edebileceğinden söz edilir. Burada velîden söz edilmemesi kadının evlilikte bir taraf olduğunu gösterir. **“Bir erkek, karısını (üçüncü kez) boşarsa, artık bu kadın başka bir erkekle evlenmedikçe, ona helâl olmaz.”**²⁵¹ âyetinde de, doğrudan kadının evliliğinden söz edilmiştir.

Hadislerde şöyle buyrulur: *“Bekâr kadın, kendisi hakkında velîsinden daha fazla hak sahibidir.”*²⁵² *“Dul kadın hakkında velîsinin yapabileceği bir iş yoktur.”*²⁵³

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise, kadın için nikâhta erkek bir velîsinin irâde beyanı gereklidir. Buna göre kadın nikâhta doğrudan taraf olamaz. Kadının yaşının küçük veya büyük olması, dul veya bâkire bulunması da sonucu değiştirmez. Dayandıkları deliller şunlardır: Kur'ân'da, **“Kadınların, ayrıldıkları kocalarıyla yeniden evlenmelerine engel**

248. Bk. Buhârî, Tefsir, 33/7, Nikâh, 29; Müslim, Radâ, 49, Nikâh, 1; Mâlik, Muvatta, Radâ, 49; İbn Mâce, Nikâh, 57; Ahmed bin Hanbel, VI, 158; Elmalılı, Azim baskısı, VI, 327; Süleyman Ateş, age, VII, 185.

249. Bk. Nisâ, 4/3.

250. Bk. Hâzin, V, 269; Süleyman Ateş, age, VII, 184.

251. Bakara, 2/230.

252. Ebû Dâvûd, Nikâh, 25.

253. Ebû Dâvûd, Nikâh, 25; Ahmed bin Hanbel, I, 334.

olmayın.”²⁵⁴ Burada velîlerin, boşanan kadının kocasıyla yeniden evlenmesine engel olmaması istenmektedir. Eğer kadının bizzat evlenme yetkisi olsaydı, velîye böyle bir yasak koymanın anlamı kalmazdı. Yine, **“İçinizden bekârları evlendirin.”**²⁵⁵ ve **“İslâm’ı kabul etmedikçe, (mü’min kadınları) Allâh’a ortak koşan erkeklerle evlendirmeyin.”**²⁵⁶ gibi âyetlerde evlenecek olan kız ve erkeğin dışındakilere hitâb edilmekte ve velâyet yetkisi onlara verilmektedir. Kimi hadisler de, bu âyetlerin uygulanma şartlarını belirler: Ezcümle, **“Bir kadın, velîsinin izin olmadan evlenirse, onun nikâhı geçersizdir.”**²⁵⁷ **“Kadın, kadını evlendiremez, kadın bizzat kendisini de evlendiremez.”**²⁵⁸ **“Velîsiz nikâh olmaz.”**²⁵⁹

Hanefiler, çoğunluğun yukarıdaki görüşünü ve dayandıkları delilleri aşğıdaki şekilde eleştirmişlerdir:

Bakara sûresi 232. âyet, nikâh fiilini erkeğe değil, aksine kadına isnâd eder. Çünkü nüzûl sebebi incelendiğinde bu âyetin, sahâbeden Ma’kıl bin Yesar ؓ’in, dul kız kardeşinin yeniden eski kocasıyla evlenmesine karşı çıkması üzerine inmiştir. Velînin yetkisi kaldırılınca, kadının serbest irâdesiyle evlenebileceği sonucu çıkar. Bekârları evlendirmeyi emreden âyet ise yalnız velîlere değil, İslâm toplumuna ve yöneticilere bir hitaptır. Diğer yandan Hanefiler “velîsiz nikâh olmayacağını bildiren” hadislerin zayıf, hatta kimisinin mürsel (sahâbe veya tâbiînden olan râvi atlanarak nakledilen hadis) olduğunu ortaya koymuş ve velîsiz evlenme konusunda, Ebû Dâvûd’un Nikâh 25’te naklettiği, **“Bekâr kadının kendisini evlendirmede velîsinden daha fazla hak sahibi olduğunu”** bildiren hadîse dayanmışlardır. Diğer yandan, çoğunluğun dayandığı hadisler sağlam kabul edilse bile, bunların kesin emir bildirmek yerine, aile büyüklerine saygı ve edep çerçevesinde, kızların evliliğinde velî iznin alınması “müstehap bir fiil” olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu serbestlik sonucunda kadının bilerek veya bilmeyerek dengi olmayan bir erkekle veya mehir konusunda aldanması durumunda, velîye bu evliliği feshettirme ya da mehir konusundaki eksikliği tamamlatma hakkı tanınmıştır.²⁶⁰

Evlilikte kamu velâyeti: Günümüzde resmî nikâhla evli olan eşlerin evlenme ve boşanma süreçlerini şu şekilde değerlendirmek mümkündür. Resmî

254. Bakara, 2/232.

255. Nûr, 24/32.

256. Bakara, 2/221.

257. Ebû Dâvûd, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 14; Dârimî, Nikâh, 11.

258. İbn Mâce, Nikâh, 15.

259. Buhârî, Nikâh, 36; Ebû Dâvûd, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 14.

260. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, Erkam Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 287-289.

nikâh akdedildikten sonra yapılacak dînî nikâh, resmî nikâhın İslâm'a da uygunluğunun onaylanması anlamına gelir. İslâm'ın belirlediği evlilik şartları ile medenî hukukta yer alan şartlar arasında, inanç ayrılığı, süt hısımlığı gibi kimi farklar bulunduğu için, bu kontrol sisteminin sürdürülmesinde gereklilik vardır. Diğer yandan resmî tescilin yapılması, ileriye yönelik birtakım hak, alacak ve borçların yazıyla tespitini öngören, Müdâyene âyeti ile de uyum gösterir.²⁶¹

تُرْجَى مَنْ تَشَاءُ مِنْهُمْ وَتُتْرَى إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتِغَيْتَ مِمَّنْ
عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ
وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ
عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾

51- Eşlerinden dilediğinin sırasını erteleyip dilediğini yanına alabilirsin. Sırasını ertelediğin kadınlardan dilediğini yanına almanda da sana bir günah yoktur. Onların gözleri aydın olup üzülmemelerine ve kendilerine verdiğin ile hepsinin hoşnut olmalarına en uygun olan budur. Allah sizin kalplerinizde olanı bilir. Allah her şeyi bilen, yumuşak davranandır.

51. âyette Hz. Peygamber'e eşleri arasında seçim yapma hakkı verildiği, fakat onun eşlerinin kalmasını tercih ettiği rivâyet edilmiştir. Kimileri bu tercihin dört eşle karı koca hayatı yaşamak, dilediği zaman da bunları diğer eşleri ile değiştirmek üzere, Allah elçisinin serbest bırakıldığını söylemişlerdir.²⁶²

Yukarıda 28 ve 29. âyetlerde, Allah elçisinin eşlerine onunla birlikte kalmak veya ayrılmak şıklarından birisini seçmeleri teklif edilmiş, hepsi Rasûlullah ﷺ ile birlikte kalmayı tercih etmişlerdi.

Hiz. Âişe'nin anlattığına göre; **“Eşlerinden dilediğinin sırasını erteleyip dilediğini yanına alabilirsin.”** âyeti Rasûl-i Ekrem'e, istediği eşinin yanına sıra gözetmeden gidebilme ve orada kalabilme yetkisi verdiği hâlde, o böyle durumlarda bile, o gece yanına kalacağı eşinden izin

261. Bk. Bakara, 2/282.

262. Bk. Kurtubî, Câmi', XIV, 138, 139; M. Hamidullah, Aziz Kur'ân, Ahzâb, 33/51. âyet dipnotu.

isterdi. Hz. Peygamber benden izin isteyince ona: ‘Ey Allâh’ın elçisi! Eğer izin vermek bana âit bir hak ise, ben senin üzerine hiç kimseyi tercih etmek istemem.’ derdim.”²⁶³

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ
حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ ۖ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

52- Bundan sonra senin için, câriyelerin dışında, güzellikleri hoşuna gitse de, başka kadınlarla evlenmen veya eşlerini boşayıp onların yerine başkalarını alman helâl olmaz. Allah her şeyi görüp gözetendir.

52. âyet, Hz. Peygamber’e evli bulunduğu eşleri dışında artık başka bir bayanla evlenme yasağı getirmiştir. Ancak sahip olduğu câriyeler bundan istisnâ edilmiştir.

Nitekim Medîne döneminde, bir ara eşlerin dünyalık istemeleri ve kısıncılıkla peygamberi üzmeleri sonucu kendilerinden uzak kalmak konusunda “îlâ” yemini yapan Hz. Peygamber, bir aya yakın eşlerinden ayrı kaldıktan sonra inen bu sûrenin 28-29. âyetlerinde belirtildiği gibi, eşlerini ayırmakla, evliliğe devam etmek konusunda serbest bırakmış, fakat hepsi Hz. Peygamber’i tercih etmişlerdi. Allâh’ın Rasûlü de îlâ yeminini “yemin kefâreti” vererek etkisiz kılmıştır.

﴿ BÂB 7 ﴾

**EVLERE GİRİŞ ÇIKIŞ ÂDÂBI, PEYGAMBER EŞLERİ,
ALLÂH'IN İLMİ, EŞLERİN GÖRÜŞEBİLECEĞİ KİMSELER,
PEYGAMBER'E YAPILAN DUÂ VE SALEVÂT**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرٍ نَاطِرِينَ إِنِ هِيَ إِلَّا دُعِيَّةٌ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ ۚ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ ۚ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ۚ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ۚ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا ۚ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ إِنْ تُبَدُّوا شَيْئًا أَوْ تُخَفُّوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءَ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءَ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ۚ وَاتَّقِينَ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾ إِنْ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾ إِنْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾

53- Ey îmân edenler! Siz zamanını gözetmekesizin, bir yemeğe davet edilmedikçe, Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak davet olunduğunuz vakit girin! Yemeği yediğinizde de birbirinizle söze dalmadan hemen dağılın! Çünkü bu durum peygamberi üzmemekte fakat bunu size söylemekten utanmaktadır. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamber'in eşlerinden bir şey isteyeceğiniz zaman, perde arkasından isteyin! Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temizdir. Sizin Allâh'ın elçisini üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarıyla evlenmeniz asla câiz olamaz. Çünkü bu Allah katında büyük bir günahıdır.

54- Siz bir şeyi ister açığa vurun, ister gizleyin; şüphesiz ki Allah, her şeyi bilmektedir.

55- Peygamber eşlerine; babaları, oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları ve ellerinin altında bulunan câriyeleri konusunda bir günah yoktur. Bununla birlikte (ey Peygamber eşleri!) Allah'tan korkun. Çünkü Allah her şeye şâhittir.

56- Hiç şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ederler. Ey îmân edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selam verin.

57- Allâh'ı ve Rasûlü'nü incitenleri ise Allah dünyada da âhrette de lânetlemiş ve onlar için aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır.

58- Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları yapmadıkları bir şeyden dolayı incitenler, şüphesiz bir iftirayı ve apaçık bir günahı yüklenmişlerdir!

53-54. âyetlerde, Hz. Peygamber'in eşlerinden bir şey istemek veya sormak gerektiğinde perde arkasından istemek gerektiği, bundan böyle Rasûlullah'ın vefâtından sonra onun hanımlarıyla, başkalarının evlenme yasağı bulunduğu, bu konularla ilgili düşünceler açığa vurulsa da gizli de tutulsa, Allah Teâlâ'nın her şeyi bildiği vurgulanmıştır. Bu âyet, Hz. Peygamber'in

evine yemekten önce gelen, yemek hazır oluncaya kadar orada bekleyen ve yemekten sonra da kalkmayarak sözü uzatan kişilerle ilgili olarak inmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır. Onun eşleri de onların anneleridir.”**²⁶⁴ **“De ki: İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir. O, göklerde ve yerde olan her şeyi bilir. Allah her şeye kâdirdir.”**²⁶⁵

Rasûlullah ﷺ'in Medîne'deki evi çok geniş olmadığı için, gelen giden misafirler yüzünden darlık oluyor, Hz. Peygamber sıkıldığı hâlde, bunu insanların yüzüne karşı söyleyemiyordu. Buna göre, günlük hayatta gidilen davet ve toplantılarda da, ziyaretin kısa tutulması, yemek yenilip maksat hâsıl olduktan sonra, davet sahibine sıkıntı vermeden ayrılmak İslâmî edeplerdendir.

Hz. Ömer'in, “Ey Allâh'ın elçisi! Senin huzûruna ahlâklı olan da, fâcır olan da giriyor, mü'minlerin anneleri olan hanımlarınıza örtünmelerini (hicabı), yani perde arkasından konuşmayı emretseniz” demiş ve bunun üzerine örtünme âyeti inmiştir.²⁶⁶

Hicab, sözlükte; engel olmak, örtmek, gizlemek anlamına gelen “hacb” kökünden türemiş, bir isim olup, “perde, iki nesne arasına konan engel, örtü” anlamında kullanılır.²⁶⁷

VELÎME YEMEĞİ

Enes bin Mâlik'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ Zeyneb binti Cahş ile evlenince ziyafet vermiş, Enes bin Mâlik ﷺ çağrılacak kimse kalmayınca kadar, toplulukları davet etmiş, birbiri ardından yemekler yenilmiş, ancak üç kişilik bir topluluk, yemekten sonra söze dalmış, Hz. Peygamber eşlerinin yanına giderek, onlarla bir süre görüşüp geldiği hâlde, hâlâ onların kalkıp gitmemesi kendisini üzmüştü. Yukarıdaki âyet bu davetle ilgili olarak inmiştir.²⁶⁸

Bu âyette genel olarak düğün yemeği (velîme) davetine katılmak da tavsiye edilmektedir. Hadiste şöyle buyrulur: **“Sizden biriniz düğün yemeğine davet edildiği zaman ona katılsın.”**²⁶⁹ Hz. Peygamber düğün yemeği olmasa da, yemek davetine katılmayı genel olarak tavsiye etmiştir.²⁷⁰

264. Ahzâb, 33/6.

265. Âl-i İmrân, 3/29.

266. Buhârî, Tefsir, 33/8.

267. Lisânü'l-Arab, “hcb” kökü.

268. Buhârî, Tefsir, 33/8, Nikâh, 64, 67, At'ime, 59, İsti'zân, 10, 33; Müslim, Nikâh, 94-95.

269. Buhârî, Nikâh, 71; Müslim, Nikâh, 96-98.

270. Buhârî, Nikâh, 74; Müslim, Nikâh, 100-102, 105, 106.

Böylece Hz. Peygamber'in eşlerinin, yabancı bir erkeğe muhâtap olması durumunda, perde arkasından konuşma uygulaması başlatılmıştır. Bu olayı nakleden Enes bin Mâlik رضي الله عنه, Hz. Peygamber'in ev hizmetlerinde bulunan ve o sırada 15 yaşlarında olan bir gençti. Enes şöyle demiştir: “O gece, Rasûlullah ﷺ, benimle kendisi arasına perde astı ve hicab âyeti indi.”²⁷¹

Nûr sûresinin aşağıdaki âyetlerinde, mü'minlerin birbirlerinin evlerine girmek için uymaları gereken kurallar ve kadının yabancılara göstermemesi gereken süs ve süs yerleri hakkında, herkesi içine alan genel hükümler şöyle bildirilmiştir.

“Ey îmân edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip, ev halkına selâm vermeden girmeyin! Bu sizin için daha hayırlıdır. Herhalde bunu düşünüp anlarsınız! Eğer orada kimse bulamazsanız, girmenize izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Size, “Geri dönün!” denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha temizdir. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir. İçinde oturulmayan, ancak yararlanma hakkınız bulunan evlere girmenizde size bir günah yoktur. Allah sizin açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilir. Mü'min erkeklere söyle; gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu, kendileri için daha temizdir. Allah onların yapmakta olduklarından haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle! Gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Kendiliğinden görünenin dışında süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine salınsınlar. Süslerini, kocaları veya babaları veya kocalarının babaları veya kendi oğulları veya kocalarının oğulları veya erkek kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğulları veya kız kardeşlerinin oğulları veya kendi kadınları veya sahip oldukları köleleri veya cinsel arzu taşımayan tâbî erkeklerden yahut henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri süsleri bilinsin diye yürürken ayaklarını yere vursunlar. Ey îmân edenler! Hepiniz topluca Allâh'a tevbe edin ki kurtuluşa eresiniz!”²⁷²

Aile konusunda genel hükümlerin yukarıdaki Nûr sûresi âyetlerinde yer alması, Ahzâb sûresindeki hükümlerin Peygamber ailesine âit olduğunu

271. Buhârî, 33/8.

272. Nûr, 24/27-31.

gösterir. Bununla birlikte, Hz. Peygamber ve ailesi bütün ümmete örnektir. Onların uyduğu edep kurallarına, diğer mü'minlerin de uyması, toplumda en güzel davranış şekillerinin yayılması için önemlidir.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا بَنَاتِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءَ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ
وَأَتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

55- Peygamber eşlerine; babaları, oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları ve ellerinin altında bulunan câriye-leri konusunda bir günah yoktur. Bununla birlikte (ey Peygamber eşleri!) Allah'tan korkun. Çünkü Allah her şeye şâhittir.

55. âyette, Hz. Peygamber'in eşlerinin babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, diğer müslüman kadınlar ve sahip oldukları kölelerle perde olmaksızın görüşmelerinde bir sakınca olmadığı belirtilmiştir.

Bu âyette zikredilmemiş olan amca ve dayılar da baba gibi mahremdirler. Sütbaba, süt amca, süt dayı ve sütkardeş de özler gibi mahrem olurlar. Nitekim hicab âyeti indikten sonra, Allâh'ın elçisi Hz. Âişe'nin sorusu üzerine süt amcası Eflah'ın yanına çıkmasına izin vermiştir.²⁷³

Âyetteki, **“kendi kadınları...hakkında bir günah yoktur.”** ifâdesindeki zamir, üslûp birliği ve gâlip ihtimale göredir. Genellikle kadınlar birbirleriyle karşılaşır, burada kastedilen kadın cinsidir. Bu yüzden bütün kadınlar birbirlerine mahremdirler.²⁷⁴

Hz. Ömer'in, vâlisi Ebû Ubeyde'ye yazdığı bir mektupla, Müslim ve gayrimüslim bayanların aynı hamama girmelerine engel olmasını istemesi, gayrimüslimlerin hamam âdâbına uygun davranmaması yüzünden olmalıdır.²⁷⁵

273. Tirmizî, Radâ, 2.

274. Süleyman Ateş, age, VII, 195.

275. Bk. Kurtubî, Câmi', XII, 155; İbn Kesîr, Muhtasar, II, 600, 601.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ
وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

56- Hiç şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ederler. Ey îmân edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selam verin.

56. âyette Yüce Allâh'ın, Peygamber'e salâtı, ona rahmet etmesi ve onun şânını yüceltmesi; meleklerin salâtı, Peygamber'in şânını yüceltmele-ri, mü'minlere bağış dilemeleri; mü'minlerin salâtı ise, duâ ve istiğfâr etme-leri anlamındadır.²⁷⁶

Yukarıdaki âyet inince Allâh'ın elçisine: “Sana selâm vermeyi biliyo-ruz, ama sana nasıl salât edilir?” diye sordular. Bunun üzerine Allâh'ın elçisi, “Salli-bârik” duâlarını okumalarını bildirmiştir.²⁷⁷ En kısa salât şekli, “Allâhümme salli alâ seyyidînâ Muhammed (Allâhım, Efendimiz Muhammed'in şânını yücelt!)” cümlesidir. “Esselâmü aleyke yâ Rasûlallah (Ey Allâh'ın Rasûlü! Sana selâm olsun!)” cümlesi de en kısa selâm şeklidir. Hz. Peygamber'e çok salât ve selâm getirmek, onun sevgisini celbeder ve şefaataına sebep olur. Nitekim Allâh'ın Rasûlü bir gece sabaha kadar üm-meti için Allâh'a yalvarmış, Rabbi ona Cebrâil عليه السلامı göndererek şu müjde-yi vermiştir: “Biz seni ümmetin hakkında hoşnut edeceğiz ve asla üzme-yeceğiz.”²⁷⁸ İsrâ sûresinde de: “**Rabbinin seni övülmüş olan ‘Makâm-ı Mahmûd’a ulaştırması umulur.**”²⁷⁹ müjdesi verilmiştir. Onunla gönül bir-liğinin meydana gelmesi, öncelikle Kur’ân ve sünnete göre amel etmekle ve ona salâtü selâm getirmekle olur.

Hanefilere göre, namazda, Hz. Muhammed'e “selâm”ın bulunduğu “te-hiyyât”ı okumak vâcip, salli-bârik duâlarını okumak ise sünnettir. İmam Mâlik'e göre, ömründe bir kere olsun salevât getirenden bu farz düşer. Şâfiîlere göre ise salevâtтан maksat, namazda tehiyyât'tan sonra okunan “salli-bârik” duâlarıdır.

Hız. Peygamber'den, salât ve selâmın fazîleti ile ilgili pek çok hadis ri-vâyet edilmiştir. Bâzıları şunlardır:

276. krş. Ahzâb, 33/43.

277. Buhârî, Tefsir, 33/10; Tirmizî, Tefsir, 33/23.

278. Müslim, İman, 346.

279. İsrâ, 17/79.

“Kabrimi bayram yerine çevirmeyin. Bana salât ve selâm edin. Çünkü nerede olursanız olun sizin salât ve selâmlarınız bana ulaşır.”²⁸⁰ “Günlerin en üstünü cuma günüdür. O gün bana çok salât ve selâm getiriniz. Çünkü sizin salât ve selâmınız o gün bana hemen sunulur. Sahâbenin: Ey Allâh'ın Rasûlü sen ölüp toprak olduktan sonra salât ve selâmlarımız sana nasıl sunulur?” diye sorması üzerine şöyle buyurdu: Allah, toprağa peygamberlerin cesedini çürütmeyi yasaklamıştır.”²⁸¹

“Kim bana bir defa salevât getirirse, Allah buna karşılık ona on defa salât (rahmet) eder.”²⁸² “Yeryüzünde Allâh'ın gezici melekleri vardır. Onlar ümmetimin selamlarını bana ulaştırırlar.”²⁸³ “Kim bana bir salât okursa, onun on günahı silinir ve makâmı on derece yükseltilir.”²⁸⁴

Ebû Talha el-Ensârî anlatıyor: “Bir gün Allâh'ın elçisini çok neşeli ve sevinçli gördüm. Sebebini sorunca şöyle buyurdu: Niçin sevinçli olmayayım? Cebrâil yanımdan henüz ayrıldı, bana dedi ki: Ey Muhammed! Ümmetinden kim sana bir salât getirirse, Allah ona on iyilik sevabı yazar, onun on günahını siler, onu on derece yükseltir ve bir melek onun, sana söylediğinin aynısını ona söyler. Dedim ki: Ey Cebrâil! O melek kimdir? Dedi ki: Allah azze ve celle senin yaratılışından, dirileceğin güne kadar bir melek görevlendirmiştir ki, ümmetinden sana salât eden herkes için şöyle desin: Allah sana da salât etsin (Sallallâhu aleyke).”²⁸⁵

İslâm âlimleri, Hz. Peygamber'in doğum (mevlid) gününü kutlama konusunda bu âyeti delil getirirler.²⁸⁶ Yüce Allâh'ın en son ve en büyük elçisine binlerce salât ve selâm olsun!

Namazda sallı bârik duâları okumak: Farzların, vitir namazının ve müekked sünnetlerin son oturushlarında, gayri müekked sünnetler ile diğer nâfile namazların da her oturushunda tehiyyâttan sonra Hz. Peygamber'e ve âline salavât getirmek sünnettir.

“Salli-bârik” duâları diye kısaltılan, namazlardaki salavâtın başlangıcını Kâ'b bin Ucre ﷺ şöyle anlatır: “Hz. Peygamber bizim yanımıza geldi. Biz dedik ki: “Ey Allâh'ın Rasûlü! Allah bize, sana nasıl selâm vereceğimizi

280. Ebû Dâvûd, Menâsik, 97.

281. Ebû Dâvûd, Salât, 201, Vitir, 26; Nesâî, Cuma, 5.

282. Müslim, Salât, 11; Ebû Dâvûd, Salât, 36; Tirmizî, Salât, 40; Nesâî, Ezân, 37.

283. Nesâî, Sehv, 46; Ahmed bin Hanbel, I, 387, 441, 452; Dârimî, Rikâk, 58.

284. Müslim, Salât, 17; Tirmizî, Salât, 532; Nesâî, Ezân, 37.

285. Dârimî, Rikâk, 58; Tergîb, II, 497.

286. Ayrıca bk. Duhâ, 93/11.

bildirdi. Sen de bize, sana nasıl salât getireceğimizi öğret. Bunun üzeri-
ne bize salât duâlarını şöyle öğretti:

“Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin, kemâ sal-
leyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme, inneke hamîdun mecîd.

Ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin, kemâ bârekte alâ
İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme, inneke hamîdun mecîd.”

“Ey Allâhım! Peygamberimiz Muhammed’e ve O’nun ailesine salât
et, onların şeref ve kadrini yücelt, Hz. İbrahim ve ailesine salât ettiğin gi-
bi. Ve yine Muhammed’i ve ailesini mübârek kıl, onların feyz ve bereket-
lerini dâimâ arttır, Hz. İbrahim ve ailesini mübârek kıldığın gibi. Şüphe
yok ki sen hamîdsin, mecîdsin, bütün övgü, azamet ve celâl sana âittir.”²⁸⁷

Hiz. İbrahim ile ilgili bu salli-bârik duâlarının okunduğu namazlarda,
Muhammed ve İbrahim isimlerinden önce, “efendimiz, büyüğümüz” anla-
mındaki “seyyidinâ” lâfzını ilâve etmek mendup sayılmıştır.

Burada, İbrahim ﷺ’in özel olarak zikredilmesi, rahmet ve bereketin
onun üzerinde birleşmesi yüzündendir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, melek-
lerin Hz. İbrahim’in ailesine hitâben; **“Ey ev halkı! Allâh’ın rahmeti ve
bereketi üzerinizdedir.”** dedikleri belirtilir.²⁸⁸

Hiz. Muhammed’in âli; Hâşim ve Abdülmuttaliboğulları kabîleleridir.
İbrahim ﷺ’in âli ise; İsmâil, İshak ve onların evlatlarıdır.²⁸⁹ Namaz dışın-
da Hiz. Peygamber’e salavât getirmek vâcip değil, menduptur. Ömründe bir
defa salavât getirmek farz, Hiz. Peygamber’in adı anıldıkça salavâtın tekrar-
lanması ise müstehaptır.²⁹⁰

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ
عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾

**57- Allâh’ı ve Rasûlü’nü incitenleri ise Allah dünyada da âhi-
rette de lânetlemiştir ve onlar için aşağılayıcı bir azap ha-
zırlamıştır.**

287. Buhârî, Tefsir, 33/10, Enbiyâ, 10, Deavât, 31, 32; Müslim, Salât, 65, 66, 69; Tirmizî, Tefsir, 33/23;
Vitr, 20; Ebû Dâvûd, Salât, 179; Nesâî, Sehv, 49, 50-54; İbn Hanbel, I, 162, III, 47, IV, 118, 241.

288. Hüd, 11/73.

289. İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr I, 479; Zühaylî, age, I, 719-721.

290. İbn Âbidîn, age, I, 480; Zeylâî, Tebyînü’l-Hakâik, I, 108.

57. âyetinde, Allâh'ı ve elçisini incitenlerin dünyada da âhirette de Allâh'ın lânetine uğrayacağı ve onların alçaltıcı bir azapla karşılaşacağı belirtilir. Bu ve bundan sonraki âyetin, yukarıda anlatılan Hz. Peygamber'in Zeyneb binti Cahş veya Safiye ile evlenmesini çekiştirenler hakkında indiği rivâyet edilmiştir. Allâh'ın elçisini incitmek, Allâh'ı incitmek demektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Münâfıklardan bir kısmı da: ‘O, her söylenene kulak veriyor!’ diyerek Peygamber’i incitirler. De ki: ‘O, sizin iyiliğinize olanları dinleyen hayırlı bir kulaktır, Allâh’a îmân eder, mü’minlere güvenir ve sizden îmân edenler için de bir rahmettir. Allâh’ın Peygamberine ezâ edip incitenlere, can yakıcı bir azap vardır.”**²⁹¹

“Ey îmân edenler! Kendi görüşünüzü Allâh’ın ve Rasûlû’nün verdiği hükmün önüne geçirmeyin. Allâh’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz ki Allah her şeyi işitendir, bilendir. Ey îmân edenler! Seslerinizi Peygamber’in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinizle konuştuğunuz gibi onunla da öyle yüksek sesle konuşmayın; yoksa siz farkında olmadan amelleriniz boşa gider. Allâh’ın elçisinin huzûrunda seslerini kısıyanlar, Allâh’ın kalplerini takvâ ile sınıdığı kimselerdir. Onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır. Sana odaların arkasından seslenenlerin çoğu, akli ermeyen kimselerdir. Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar bekleselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”²⁹²

Bir kudsî hadiste yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“Kim benim bir velîme (dostuma) düşmanlık ederse, ben ona savaş açarım. Kulum bana, en çok farz kıldığım ibadetlerle yaklaşır. Nâfilelerle de bana yaklaştırmaya devam eder. Sonunda, bana o derece yaklaşır ki, ben onu severim. Ben onu sevince de, onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden isterse veririm, bana sığırsa onu korurum. Ölümden korkan mü’minin canını, istemeyerek alırım, çünkü ben onun üzülmesini istemem.”*²⁹³ Başka bir kudsî hadis de şöyledir: *“Âdemoğlu dehre (feleğe) sövmekle beni incitir. Çünkü felek benim. Gece ve gündüzü kendi elimle döndürürüm.”*²⁹⁴

291. Tevbe, 9/61.

292. Hucurât, 49/1-5.

293. Buhârî, Rikâk, 38.

294. Buhârî, Tefsir, 33, Tevhid, 35; Müslim, Elfâz, 2, 3; Ebû Dâvûd, Edeb, 169; Ahmed bin Hanbel, II, 238.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا
بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٨﴾

58- Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları yapmadıkları bir şeyden dolayı incitenler, şüphesiz bir iftirayı ve apaçık bir günahı yüklenmişlerdir!

58. âyette mü'min erkek ve kadınları haksız yere incitenlerin bir iftirayı ve apaçık bir günahı yükledikleri vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O namuslu, bir şeyden habersiz, mü'min kadınlara zinâ iftirası atanlar, bu dünyada da âhirette de lânetlenmişlerdir. Onlar için büyük bir azap vardır. O gün dilleri, elleri ve ayakları, yapmış olduklarına şahitlik edecektir. O gün, Allah onlara, hak ettikleri cezâyı tam olarak verecek ve onlar Allâh'ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklar!”**²⁹⁵

Hiz. Peygamber bir gün ashâbına: “Gıybet nedir, bilir misiniz?” dedi. Sahâbe: “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.” dediler. O şöyle buyurdu: “Gıybet; din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır.” Onlar: “Söylediğim ayıp o kardeşimizde varsa, ne dersiniz?” demesi üzerine, Allah Rasûlü şöyle buyurdu: “Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet etmiş, yoksa ona iftira etmiş olursun.”²⁹⁶

Aşağıda ta'zir cezâsı ile ilgili bir değerlendirme yazımızı veriyoruz:

TA'ZİR CEZÂSİ

Sözlükte yasaklamak, men etmek, eğitmek, saygı göstermek, ululamak, yardım etmek ve şiddetle dövmek, demektir. “A-ze-re” kökünden “tef'îl” babında bir mastardır. İslâm hukûkunda âyet ve hadislerle had cezâsı konulmamış olan suçlar veya bâzı mâsiyetler için İslâm devletinin serbestçe belirleyip uyguladığı cezâları ifâde eder. Bu suçlar ya Allah hakkı ile ilgili olur; özürsüz olarak Ramazan orucunu tutmamak, namazı terk etmek, fâiz yemek, insanların geçeceği yola pislik atmak gibi; yahut da kul hakkı niteliğinde bulunabilir; yabancı kadınla zinâ dışında ilişkiler kurmak, on dirhemden (iki koyun parası) az bir malı çalmak veya koruma altında bulunmayan

295. Nûr, 24/23-25.

296. Müslim, Birr, 70; Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Birr, 23.

bir şeyi almak, emânete hıyânet etmek, rüşvet almak, sövmek ve başkalarına ezâ vermek gibi.

Had cezâları dışında hangi söz, fiil veya davranışların ne miktar cezâyı gerektireceğini İslâm Devleti belirler. Ancak bu belirlemede de birtakım esaslara uyulur. Mesela, bâzı hakaret çeşitleri kişi, aile veya belde örfüne göre değişebilir. Ebû Hanîfe'ye göre, bir kimsenin diğerine köpek, eşek ve öküz gibi bir hayvan ismiyle hitâb etmesi ta'zir cezâsını gerektirmez. Çünkü bu, gerçekleşmesi düşünülemeyen bir şeyle iftira etmek anlamına gelir ki bu yalanın ayıbı söyleyene döner, ancak diğer bâzı müctehitlere göre benzeri kişilere ezâ veren, onları üzen söz, fiil ve davranışlar ta'zir cezâsını gerektirir.²⁹⁷

Ta'zir cezâlarını da hadlerde olduğu gibi İslâm Devlet başkanı veya yetki verdiği kimseler uygular. Bu cezâlar hapis, sürgün, siyaseten öldürme, bâzı mâlî cezâlar, dövme, azarlama şekillerinde olabilir. Başlıca ta'zir cezâları şunlardır:

1- Hapis Cezâsı

Müctehitlerden bir bölümü hapis cezâsının meşrû olduğunu söylemişlerdir. Delilleri Hz. Peygamber ﷺ'in zan altında olan bir adamı hapsedip, sonra serbest bırakmasıdır.²⁹⁸ Bu hapis cezâsı ihtiyatî bir tedbirdir. Bir hadiste şöyle buyrulur: “Varlıklı kişinin borcunu geciktirmesi, şikâyet edilip cezâlandırılmasını meşrû kılar.”²⁹⁹ Bu hadis; gücü yeten kimsenin, borcunu geciktirmesi hâlinde borcunu ödeyinceye kadar hapsedilebileceğine delil getirilmiştir.³⁰⁰

Diğer yandan ilk dört halifeden Hz. Ömer cezâevi yaptırmış, Hz. Osman ile Hz. Ali de bu konu da onu izlemiştir.

Hanefilere göre hapis cezâsının meşrûluğu yol kesip soygun yapanlara verilecek cezâyı bildiren âyetteki; “... **Yahut veryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir.**”³⁰¹ ifâdesidir. Burada “sürgünden” maksat hapsedmektir. Çünkü yol kesen eşkıyanın başka bir beldeye sürgün edilmesinin, onun topluma verebileceği zararı önleyemeyeceği açıktır.³⁰²

297. İbnü'l-Kayyim, İ'lamü'l-Muvakkîn, Kahire, 1325-1326, II, 99; İbn Nüceym el-Misrî, el-Bahnu'r-Râik, Mısır, 1334, VIII, 240; Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh, VI, 197, 198.

298. Ebû Dâvûd, Akdiye, 29; Tirmizî, Diyât, 20; Nesaî, Sârık, 2.

299. Buhârî, İstikrâz, 13; Ebû Dâvûd, Akdiye, 29; Nesaî, Büyû, 100; İbn Mâce, Sadakât, 18; Ahmed bin Hanbel, IV, 222, 388, 389.

300. Şevkânî, Neylül'Evtâr, Mısır, t.y., V, 240.

301. Mâide, 5/33.

302. Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, II, 412; Zeylai, Tebyinü'l-Hakâik, III, 207; İbn Kudâme, el-Muğnî, IX, 328.

Hapis cezâsını gerekli kılan hâller: Karâfi'ye göre sekiz durumda, suçluyu hapsedmek câiz olur.

a) Suçlu, mağdurun ortada olmaması hâlinde cezânın uygulanmasına imkân vermek için hapsedilir. b) Hakkı vermekten kaçınan kimse, hakkın alınabilmesi amacıyla hapsedilir. c) Zenginlik veya yoksulluk durumu bilinmeyen kimse, soruşturma süresince hapsedilir. d) Suçlunun Allâh'a isyanını engellemek için hapsedilir. e) Yapması gereken hukûkî bir tasarrufu yapmaktan kaçınan kimse bu tasarrufu yapıncaya kadar hapsedilir. Mesela, iki kız kardeşle veya anne kızla birlikte evli iken İslâm'a giren bir gayrimüslim, eşleri arasında tercih yapıncaya kadar hapsedilir. f) Bir ayn'ı veya zimmetteki borcu belirsiz olarak ikrar eden kimse, bunları belirlemekten kaçınırsa, belirleyinceye kadar hapsedilir. "Ayn; şu elbisedir veya hayvandır" yahut "Borç; şu kadar paradır" demesi gibi. g) Şâfiîlere göre, oruç gibi bizzat yerine getirmesi gereken Allah hakkından kaçınan kimse hapsedilir. (h) Kaçak köle, sahibinin bulunması için hapsedilir.³⁰³

2- Siyaseten Öldürme ile Ta'zir

Hanefî ve Mâlikîlere göre, İslâm Devleti suçlarda tekrarı, suç işlemeyi alışkanlık hâline getirmek veya eşcinsellik gibi bâzı suçları işleyenlere ölüm cezâsı verebilir. Buna "siyaseten katl" denir. Bunun için hâkim kararı gerekir. Mesela; Allâh'a, meleklerden veya peygamberlerden birisine söven kimse müslüman ise öldürülür. Bu konu da şu âyete dayanan bir görüş birliği vardır: **"Şüphesiz Allâh'a karşı gelen ve Rasûlü'ne eziyet edenleri Allah, dünyada da âhirette de lânetlemiş ve onlar için hor ve hakir yapan bir azap hazırlamıştır."**³⁰⁴

Kısaca, yaptığı kötülükler, öldürmedikçe önlenemeyecek kimse siyaseten öldürülür. Hırsızlığı alışkanlık hâline getiren kimse ile başkalarına bozuk inançlarını telkine çalışan zındık gibi. İslâm âlimlerinin çoğuna göre sihir yapanın hükmü de böyledir.³⁰⁵

Mâlikî ve Hanbelîlere göre, müslümanlar aleyhine, düşman adına casusluk yapan müslüman casus öldürülür. Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî aksi görüştedir. Diğer yandan Şâfiîlerden bir toplulukla, Ahmed b. Hanbel kitap ve sünnete aykırı olan bid'atlara çağırان kimsenin öldürölmesini câiz görürler.³⁰⁶

303. Karâfi, el-Furûk, IV, 79; Zühaylî, age, VI, 199.

304. Ahzâb, 33/57.

305. İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr, III, 196; Zühaylî, age, VI, 200.

306. İbn Teymiyye, es-Siyâsetü's-Şer'iyye, s. 114, Hisbe, s. 48; Şîrâzî, Mühezzeb, II, 242.

Düşman harbî bir casusun öldürülebileceği konusunda ise görüş birliği vardır.

3- Mal ile Ta'zir Cezâsı

Müçtehitlerin çoğuna göre suçlunun malına el koyarak ta'zir cezâsı uygulamak câiz değildir. Çünkü bunda, başkasının malını haksız yere yemek vardır. Ancak Mâlikî mezhebinden meşhur görüşe, Hanbelîlere ve Şâfiîlerin iki görüşünden birisine göre bâzı yerlerde mâlî nitelikli ta'zir cezâsı uygulanabilir. Bu görüşün delili zekâtını vermeyen kimsenin cezâ olarak malının yarısının müsâdere edilebileceğini bildiren hadisle,³⁰⁷ Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin içki satılan bâzı iş yerlerini yaktırmalarıdır.³⁰⁸

Ebû Yusuf'a göre, suçlunun malı devlet tarafından geçici olarak alınır, daha sonra geri verilir. Çünkü şer' bir sebep olmaksızın başkasının malını almak câiz değildir.³⁰⁹

İbn-i Âbidîn, mâlî cezâ ile ilgili olarak şöyle der: "Kanaatimce, hâkim, suçlunun malını alıp, yanında alıkoyar. Onun tövbe etmesinden ümit keserse bu malı uygun bulduğu yere sarf eder. Devletin mal sahiplerinden müsâderesine gelince; bu sadece beytül-mâl memurları için aldıklarını beytül-mâl koymak şartıyla câiz olur."³¹⁰

Nitekim Hz. Ömer, bir dilencinin yanında ihtiyâcının üstünde yiyecek bulunca bunları müsâdere etmiştir. Kısaca, gayrimeşrû yoldan kazanılan mallar müsâdere edilebilir.

Ta'zir cezâsının uygulanma şartları: Had cezâlarında olduğu gibi, ta'zir cezâlarının uygulanması için İslâm devletinin varlığı ön şarttır. Çünkü cezâlar ancak hâkim hükmüne dayanır ve infazı devletin yaptırım gücüne dayanır. Müslümanlar fert olarak had veya ta'zir cezâsı uygulamaya kalkarlarsa fesat, kargaşa ve anarşi doğar. Diğer yandan hakkında had cezâsı bulunmayan bir suçu işleyen cezâ ehliyeti için akıllı olması yeterlidir. Bu yüzden erkek veya kadın, müslim veya kâfir, ergen ve mümeyyiz küçük her akıllı ta'zir cezâlarının muhâtabıdır. Gayri mümeyyiz küçüğe ise cezâ değil, te'dib amacıyla ta'zir uygulanır.³¹¹

307. Şevkânî, age, IV, 121, 123.

308. İbn Teymiyye, Hisbe, s. 49 vd; İbnü'l-Kayyim, age, II, 98.

309. Zühaylî, age, VI, 201, 202.

310. İbn Âbidîn, age, III, 195 vd.

311. Kâsânî, age, VII, 63.

Sonuç olarak, bir münkeri (haram-mekruh) işleyen veya başkasına haksız olarak ezâ veren herkese ta'zir cezâsı uygulanabilir. Bu kişinin mü'min veya kafir olması da sonucu değiştirmez.³¹²

Ta'zir cezâsının miktârı: Ta'zirin miktârı, suçun miktârı ile bağlantılı olur. Hâkim suçlunun durumuna ve suçun niteliğine göre ağır söz, hapis, dayak, eşcinsellikte olduğu gibi öldürme veya velilikten azletme gibi bir cezâyı uygular. Ölüm cezâsı asarak da infaz edilebilir. Suçlunun yemesine, içmesine ve abdest almasına engel olunmaz. Namazını îmâ ile kılar ve iâde etmez. Sakalını tıraş etme, bir organını kesme veya yaralama şeklinde bir cezâ verilmesi câiz değildir.

Dayak cezâsının en azı için belirli bir sınır yoktur. Üç kamçı ve daha çok olabileceği gibi suçlunun durumuna göre bundan az da olabilir. Dayağın üst sınırı konusunda görüş ayrılığı vardır.

Ebû Hanîfe, Muhammed, Şâfiî ve Hanbelîlere göre ta'zir cezâsı, şer'î had cezâlarının en alt sınırına ulaşmamalıdır. Bundan bir kamçı eksik bırakılır. Şâfiîlere göre hürler için hadlerin en alt sınırı kırk değnek olup, bu da şarap içene verilen cezâdan ibârettir.

Diğer müçtehitler kölelere uygulanan yarı cezâyı ölçü alarak yine kırk değnek miktârını esas almışlardır. Çünkü seksen değnek olan zinâ iftirası cezâsı kölelere kırk değnektir.

Ta'zirden, had cezâsının miktârını aşmama esası şu hadîse dayanır: *"Kim had cezâsı olmayan bir konuda had cezâsına ulaşan bir ta'zir cezâsı verirse, o zulüm yapmış olur."*³¹³

Diğer yandan cezânın suç ve mâsiyetin ağırlığına göre belirlenmesi gerekir. Âyet ve hadislerde suç sayılıp cezâ konulan hususlar, cezâ miktârını belirleme, idârecilere bırakılanlardan daha ağır kabul edilmiştir. Bu nedenle, iki şeyden hafif olanın ağır olanına ulaşması câiz olur.

Ebû Yusuf'a göre, ta'zir cezâsı hürler için olan seksen değneğe ulaşmama, bundan beş değnek eksik bulunmalıdır. Çünkü nass'lardaki cezâlar hürler muhâtap alınarak belirlenmiştir. Bu görüş Hz. Ali'nin uygulamasına dayanır.

Mâlikîlere göre ise, İslâm Devleti had cezâsına eşit bu cezânın altında veya üstünde ta'zir cezâsı koyabilir. Ma'n b. Zaide olayı buna delildir. Bu zât

312. İbn Âbidîn, age, III, 199, 203, 206; Zühaylî, age, VI, 205.

313. Zeylaî, Nasbü'r-Râye, III, 354; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, VI, 281.

Hız. Ömer döneminde beytü'l-mâl mührünü taklid ederek hazineden mal çekmiş, durum Halîfeye ulaşınca, önce yüz değnek ve hapis cezâsı vermiş, daha sonra yüz değnek daha verilmiş, üçüncüde, tekrar dayak ve sürgün cezâsı verilmiştir.³¹⁴ Burada Ma'n b. Zâide'nin; "Mühür taklidi" "beytü'l-mâlden haksız mal alma" ve "başkalarına hîle kapısını açma" suçlarını işlediği görülür. Mâlikîlerin bu görüşünü Hz. Ali'den nakledilen şu uygulama da destekler: Hz. Ali, yabancı bir kadınla zinâ etmeksizin bir arada bulunan kimseye yüz değneği iki eksiği ile uygulamıştır.³¹⁵

Ta'zir Cezâsının Özellikleri

Ta'zir cezâsı kul hakkı ile ilgili olduğu zaman uygulanması vâcib olur, af yoluna gidilemez. Çünkü hâkimin kul haklarını düşürme yetkisi yoktur. Eğer ta'zirin konusu Allah haklarından ise İslâm Devleti maslahat olan yer ve zamanlarda bu cezâdan vazgeçebilir veya bu konuda af çıkarabilir. İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457) bu konuda şöyle der: "*Allah hakkı ile ilgili olan ta'zir cezâsını İslâm Devlet başkanının uygulaması gerekir. Ancak suçlunun infazdan önce boyun eğdiği anlaşılırsa, cezâdan vazgeçilmesi câiz olur.*"³¹⁶

Şâfiîlere göre ta'zir cezâsı insana âit hakla ilgili olmadıkça İslâm Devlet başkanı tarafından terk edilebilir. Çünkü Hz. Peygamber, "*İyi hâl gösterenlerin hadleri dışındaki cezâlarını kaldırınız*"³¹⁷ buyurmuştur. Diğer yandan yabancı bir kadınla cinsel ilişki dışındaki şeyleri yapan bir erkek, Hz. Peygamber'e gelerek durumunu sorunca, Allah elçisi ona, "*Bizimle birlikte namaz kılmadın mı?*" demiş, adamın "*Evet*" demesi üzerine de; "**Şüphesiz iyilikler kötülükleri yok eder.**"³¹⁸ âyetini okumuştur.³¹⁹ Bunun üzerine adam; "*Ey Allâh'ın elçisi! Âyet benim için midir?*" diye sormuş, Hz. Peygamber ﷺ, "*Ümmetimin hepsi içindir*" buyurmuştur.³²⁰ Ta'zir cezâsını terk etmek câiz olmasaydı, Hz. Peygamber'in bu sahâbeye cezâlandırması gerekirdi.

314. İbn Kudâme, Muğnî, VIII, 325.

315. Zühaylî, age, 206, 207.

316. İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Mısır, 1316, IV, 212, 213; İbn Âbidin, Reddû'l-Muhtâr, III, 205; Zühaylî, age, VI, 208.

317. Ebû Dâvûd, Hudûd, 5; Ahmed bin Hanbel, VI, 181.

318. Hûd, 11/114.

319. Ebû Dâvûd, Hudûd, 31; Tirmizî, Tefsîru Sûre II/114.

320. Buhârî, Mevâkît, 45, Tefsîru Sûre, 11/6; Müslim, Tevbe, 39, 40; Ahmed bin Hanbel, 1, 386, 430; İbn Kesir, Tahk. M. Ali es-Sâbûnî, Beyrut, 1402/1981, II, 235.

Mâlikî ve Hanbelîlere göre, ta'zir cezâlarını İslâm Devleti uygun bulduğu sürece hâkimin bu cezâları terk etmesi câiz olmaz; çünkü ta'zir, Allah hakkı için meşrû bir boyun eğdirme yoludur. Bu yüzden hadler gibi bağlayıcı olur.³²¹

Diğer yandan ta'zirin infazında ağır şekil esas alınır. Çünkü mesela değnekte hafif olan sayı alındığı için, ikinci bir hafifletme yoluna gitmek uygun düşmez. Aksi hâlde cezânın yaptırım gücü zayıflar.³²²

Baba oğlunu, koca karısını veya öğretmen öğrencisini eğitmek için meşrû tedibi sırasında bu kimseler telef olsa; Ebû Hanîfe ve Şâfiî'ye göre, bu durumda tazminat gerekir. Çünkü bu mübah bir terbiye şekli olup, yoldan geçiş gibi, başkasına zarar vermeme şartıyla sınırlanmıştır. Ebû Yusuf, İmam Muhammed, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre, bu durumlar da tazminat gerekmez. Çünkü te'dib, boyun eğdirmek ve men etmek için meşrû kılınmış bir fiildir. Bu yüzden hadlerde olduğu gibi burada tazmin söz konusu olmaz.³²³

Ta'zir Cezâsını Vermeye Yetkili Olanlar

Ta'zir cezâsını hadlerde olduğu gibi, İslâm Devleti uygular. Bunun dışın da baba ve kocadan başka ta'zir cezâsı vermeye yetkili hiçbir kimse yoktur.

Baba için küçük çocuğunu terbiye etmek, öğretimi, ahlâklanması, kötülükten sakındırılması için ta'zir cezâsı vermek, bir haktır. Namazı emretmek, kılmazsa te'dib uygulamak bu niteliktedir. Hidâne çağında anne de bu konuda baba gibidir. Baba ergenlik çağına giren çocuğuna artık ta'zir cezâsı uygulayamaz.

Koca da karısına, itaatsizlik hâlinde ve namaz kılmak, oruç tutmak gibi Allah hakkının edâsı konusunda ta'zir uygulayabilir.³²⁴

Ta'zir gerektiren suçun ispat yolları: Hanefîlere göre ta'zirlik suç, diğer kul haklarının ispat araçları gibi delillerle sâbit olur. İkrar, beyyine, yemin-den kaçınma, hâkimin özel bilgisi gibi ispat araçları bunlardandır. Yine bu konuda kadınların şâhitliği erkeklerle birlikte kabul edilir. Şâhitlik üstüne şâhitlik ve hâkimin hâkime yazı yazması da bu araçlardandır.

321. Zühaylî, age, VI, 207, 208.

322. İbnü'l-Hümâm, age, III, 199.

323. Şerahsî, Mebsût, XVI, 13; İbn Âbidin, age, V, 401; Sevkanî, age, VII, 140-145; Şirâzî, Mühezzeb, II, 271, 289; Şirbini, Muğnî'l-Muhtâc, IV, 199 vd.; Ali Haydar, Duraru'l Hukkâm, II, 77; İbn Kudâme, Muğnî, VIII, 327.

324. Şirâzî, age, II, 275; Zühaylî, age, VI, 212, 213.

Ebû Hanîfe'den, ta'zirlerde kadınların şâhitliğinin kabul edilmeyeceği görüşü nakledilir.³²⁵

Had veya ta'zir infaz edilirken suçlunun ölmesi: Şâfiîler dışında çoğunluğa göre, devlet başkanı bir kimseye ta'zir veya had cezâsı uygulasa, adam bu sebeple ölse tazminat gerekmez. Çünkü ta'zir boyun eğdirme ve engelleme için meşrû kılınan bir cezâdır. Had gibi, bununla telef olanın tazmini de gerekmez. Çünkü devlet başkanı had ve ta'ziri uygulamakla yükümlüdür.³²⁶

Şâfiîlere göre, hadler için tazmin gerekmezse de ta'zir cezâsı tazmini gerektirir. Çünkü ta'zir telefle sonuçlanmaması esasına bağlanmıştır. Bunda amaç helâk değil terbiyedir. Telefin meydana gelmesi meşrû sınırın aşıldığı anlamına gelir.³²⁷

Osmanlı Devleti'nin 264 madde ve zeyillerinden ibâret son cezâ kânununda yer alan ta'zir cezâsı çeşitleri bize, uygulama konusunda bir fikir vermektedir. Bu yüzden adı geçen kânunun ilk maddelerini sâdeleştirerek vereceğiz:

Madde 1: Doğrudan doğruya hükûmet aleyhine işlenen suçların, cezâsını vermek devlete âit olduğu gibi, bir şahıs aleyhinde işlenen suçların, kamu düzenini bozması yönü dahi, yine devlete âit olduğundan; tâyin ve icrâsı şer'an ulû'l-emr'e âit olan ta'zir'in miktarları dahi işbu kâunnâme kapsamında yer almıştır. Ancak bununla birlikte şer'an belirlenmiş olan şahsa âit haklara hâlel gelmeyecektir.

Madde 2: Kânunen hakkında cezâ konulan cürümler üç çeşittir. a) Cinâyet, b) Cunha, c) Kabahat.

Madde 3: Cinâyet; korkutucu cezâyı gerektiren fiillerdir. Korkutucu nitelikteki cezâlar şunlardır: a) İdam, b) Teşhirle birlikte sürekli veya geçici olarak küreğe koymak, c) Kale bend olmak, d) Sürekli sürgün, e) Sürekli olarak rütbe ve memuriyetten mahrûmiyet, f) Medenî haklardan iskat.

Madde 4: Cunha; te'dîbe yönelik cezâyı gerekli kılan fiillerdir. Te'dîb edici cezâlar şunlardır: a) Bir haftadan uzun hapis cezâsı, b) Geçici sürgün, c) Memuriyetten tard, d) Para cezâsı.

325. Kâsânî, age, VII, 65; İbn Âbidîn, III, 205.

326. İbnü'l-Hümâm, age, IV, 217; Zeylaî, Tebyîn, III, 211; İbn Âbidîn, III, 208; İbn Kudâme, age, VIII, 310, vd.

327. Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 352; Şevkânî, age, VII, 143, 138; Zühaylî, age, VI, 210, 211.

Madde 5: Kabahat; tekdîr sayılan muâmeleleri kapsayan fiil ve hareketlerdir. Tekdîr niteliğindeki cezâlar şunlardır: a) Yirmi dört saatten bir haftaya kadar hapis, b) Yüz kuruşa kadar para cezâsı.

Madde 6: Kânunun belirlediği yerlerde, işbu cezâlar, bazan yalnız ve bazan da birlikte hüküm ve icrâ olunur.

Madde 7: Geçici sürgün, hapis, geçici kale bendlik ve geçici kürek cezâlarına müstahak olanlar, cezâ yerlerinden firar ederlerse, yakalandıklarında, geri kalan süreye, asıl cezâ süresinin üçte birinden yarısına kadar bir süre eklenerek, cezâları artırılır. Eğer, sürekli sürgün cezâsına hak eden kimse, sürgün yerinden kaçarsa, sürekli olarak kale bend kılınır. Sürekli kale bendlikten firar eden kimse, sürekli olarak kürek cezâsına konulur.³²⁸

19. maddede “teşhîr” cezâsının, hâkim karar özetinin büyük harflerle yazılmış özetinin, hükümlünün göğsüne asılarak, şehir veya köy meydanında iki saat kaldıktan sonra, ayaklarına pranga vurularak, cezâ yerine götürüleceği belirtilir. Aynı maddenin “zeyl”inde ise, müslümanlardan ulemâ, meşâyih, hatipler ve imamlar ile, başka dinlerden rûhânîlik sıfatı bulunanların “teşhîr” cezâsından muâf oldukları ifâde edilir.

328. Cüzdan-ı Kavân-i Osmâniye, İstanbul, 1312/1894.

﴿ BÂB 8 ﴾

**HANIMLARDA CİLBÂB, MÜNÂFIKLAR,
KALPLERİNDE HASTALIK OLANLAR,
ALLÂH'IN SÜNNETİ, KİYÂMETİN KOPMA ZAMANI,
İNKÂRCILARIN AZÂBI VE
TOPLUMU SAPTIRANLARIN CEZÂSI**

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾ لِّئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَلْعُونِينَ أَيْنَ مَا ثَقِفُوا أُخِذُوا وَقَتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾ يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۚ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ ۚ وَمَا يُذِيرُكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَ ﴿٦٧﴾ رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنَهُمُ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾

59- Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle, dış örtülerini (cilbablarını) üzerlerine alsınlar. Onların tanınması ve incitilmemesi için en uygun olan budur. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

- 60- Andolsun ki, eğer münâfıklar ve kalplerinde bir hastalık bulunanlar ve Medîne’de yalan haber yayanlar, bu yaptıklarından vazgeçmezlerse, mutlaka seni onların üzerine göndeririz de, pek azı dışında, artık orada sana komşuluk edemezler.
- 61- Lânetlenmiş olarak nerede bulunurlarsa yakalanıp mutlaka öldürülürler.
- 62- Daha önce gelip geçmiş olanlar hakkında da Allâh’ın kânunu böyleydi. Sen Allâh’ın kânununda asla bir değişiklik bulamazsın!
- 63- İnsanlar sana kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: “Onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de kıyâmetin vakti yakındır!”
- 64- Şu bir gerçek ki Allah kâfirlere lânet etmiş ve onlar için çılgın bir ateş hazırlamıştır.
- 65- Orada ebedî olarak kalırlar, hiçbir dost ve yardımcı da bulamazlar.
- 66- O gün yüzleri ateşte çevrilip dururken: “Yazık bize! Keşke Allâh’a itaat etseydik, Peygambere itaat etseydik!” derler.
- 67- Yine derler ki: “Ey Rabbimiz! Biz önderlerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan çıkardılar.”
- 68- “Ey Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lânetle rahmetinden uzaklaştır!”

59. âyette, Hz. Peygamber’in hanımlarına ve diğer hür kadınlara, tanınmaları ve incitilmemeleri için, mahrem olmayan erkeklerin yanında cılbablarını üstlerine almaları emredilmektedir.

İSLÂM’DA TESETTÜR

Örtünmenin gerekliliği; kitap, sünnet ve icmâ delillerine dayanır. Kur’ân’da örtünmenin Hz. Âdem ve Havva ile cennet hayatında başladığı ve çıplaklığın çirkin bir şey olduğu bildirilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Böylece İblis, onları aldattı. Onlar ağacın (meyvesini) tadınca, avret yerleri kendilerine göründü. Cennet yapraklarını üzerlerine üst üste yamayıp örtmeye başladılar. Rab’leri**

onlara şöyle nidâ etti: “Ben size bu ağacı yasak etmedim mi? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?”³²⁹

**“Ey Âdemoğulları! Biz size ayıp yerlerinizi örtecek giysi ve süs-
lenecek elbise indirdik. Takvâ elbisesi (duygusu) ise daha hayırlıdır.
Bu, Allâh'ın âyetlerdendir. Belki düşünüp öğüt alırlar!”³³⁰**

**“Mü'min kadınlara söyle! Gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını koru-
sunlar. Kendiliğinden görünenin dışında süslerini göstermesinler.
Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar. Süslerini, kocaları veya
babaları veya kocalarının babaları veya kendi oğulları veya kocala-
rının oğulları veya erkek kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğul-
ları veya kız kardeşlerinin oğulları veya kendi kadınları veya sahip
oldukları köleleri veya cinsel arzu taşımayan tâbî erkeklerden ya-
hut henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuk-
lardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri süsleri bilinsin di-
ye yürürken ayaklarını yere vurmasınlar. Ey îmân edenler! Hepiniz
topluca Allâh'a tevbe edin ki kurtuluşa eresiniz!”³³¹**

Müslümanların namazda ve Kâbe'yi tavaf sırasında, örtünmesi ge-
rektiğini bildiren ve Mekke döneminde inen âyetle şöyle buyrulur: **“Ey
Âdemoğulları! Her mescide gelişte ziynetinizi (giysinizi) giyin.”³³²**

Yabancı erkeklerin yanında örtünmenin amacı, cinsel yönden iffetli ve
temiz bir hayat sürmektir. Bu erkek için de geçerlidir. Nûr sûresindeki âyet-
lerde, kadının ve erkeğin gözlerini harama bakmaktan sakınmaları istenir-
ken, kadınların süslerini göstermemeleri ve başörtülerini, giysilerinin yaka-
larından açık kalan yerleri örtecek şekilde örtünmeleri istenmiş ve yanları-
na ev içi giysilerle çıkabilecekleri hısımlar ve yakınları sayılmıştır.³³³

Yukarıdaki cilbâb âyeti,³³⁴ bu sûrenin iniş süreci olan hicretin 5-7. yıl-
ları arasında Medîne'de inmiştir. Âyetteki “cilbâb”ın çoğulu “celâbîb” olup
sözlükte; bol giysi, gömlek ve başörtüsü gibi anlamlara gelir. Kadını baş-
tan aşağı örten çarşaf, ferâce, manto gibi giysiler de cilbâb kapsamına gi-
rer. Elmalılı (ö. 1358/1939) cilbâbı bir fıkıh terimi olarak şöyle tanımlamış-
tır: Kadınların elbiselerinin üstüne giydikleri her çeşit giysi; kadını tepeden

329. A'râf, 7/22.

330. A'râf, 7/26.

331. Nûr, 24/31.

332. A'râf, 7/31.

333. Ayrıntı için bk. Nûr, 24/30, 31.

334. Ahzâb, 33/59.

tırnağa örten giysi; kadınların örtündükleri her çeşit elbise ve başka şeylerdir.³³⁵

Ünlü müfessir Kurtubî (ö. 671/1273) cilbâb terimi için şunları söyler: “Cilbâb, başörtüsünden daha büyük olan bir dış giysidir. Abdullah bin Abbâs (ö. 68/687) ve Abdullah bin Mes’ud’dan (ö. 32/652) cilbâba, “ridâ (bedenin üst kısmını örten giysi ya da örtü)” anlamı verdikleri nakledilmiştir. Kadının başörtüsü veya peçe anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur. Doğru olan şudur ki, cilbâb; dıştan, bedenin bütününü örten giysidir.”³³⁶

Diğer yandan, kadın yaşlılığı yüzünden âdetten kesilmiş olur ve evlenme isteği kalmamış bulunursa, onun dış giysisini bırakabileceği bildirilmiştir.³³⁷

Hiz. Âişe’den rivâyete göre, bir gün Hiz. Ebûbekir’in kızı Esmâ (ö. 73/692) ince bir giysi ile Rasûlullah ﷺ’in huzûruna girmek istemişti. Allâh’ın elçisi ona şöyle buyurdu: “Ey Esmâ! Şüphesiz kadın, ergenlik çağına ulaşınca, onun şu ve şu yerlerinden başka bir yerinin görünmesi uygun değildir.” Hiz. Peygamber bunu söylerken yüzüne ve avuçlarına işaret etmişti.³³⁸

Ebû Dâvûd bu hadîse “mürsel” demiştir. Çünkü râvi Hâlid bin Düreyk bunu Hiz. Âişe’den bizzat işitmemiştir.³³⁹ Hiz. Âişe’den nakledilen başka bir hadis de şudur: “Allah ergen kadının namazını başörtüsüz kabul etmez.”³⁴⁰

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَلْعُونِينَ أَيْنَ مَا تُقَفُّوا أَخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

60- Andolsun ki, eğer münâfıklar ve kalplerinde bir hastalık bulunanlar ve Medîne’de yalan haber yayanlar, bu yaptıklarından vazgeçmezlerse, mutlaka seni onların üzerine göndeririz de, pek azı dışında, artık orada sana komşuluk edemezler.

335. Elmalılı, age, VI, 337.

336. Kurtubî, Câmi’, XIV, 156.

337. Bk. Nûr, 24/60.

338. Ebû Dâvûd, Libâs, 31.

339. Bk. Heysemî, Mecmau’z-Zevâid, V, 137; Kurtubî, Câmi’, XII, 152.

340. İbn Mâce, Tahâre, 132; Ebû Dâvûd, Salât, 84; Tirmizî, Salât, 160; Ahmed bin Hanbel, IV, 151, 218, 259. krş. Kitab-ı Mukaddes, Korintoslulara Mektup, bâb: 1, 11/5, 6.

61- Lânetlenmiş olarak nerede bulunurlarsa yakalanıp mutlaka öldürülürler.

62- Daha önce gelip geçmiş olanlar hakkında da Allâh'ın kânunu böyleydi. Sen Allâh'ın kânununda asla bir değişiklik bulamazsın!

60-62. âyetlerde, Allah Teâlâ münâfıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve kentte kötü haber yayanlar, bu yaptıklarından vazgeçemedikleri takdirde, Peygamber'i onların üstüne salacağını, artık Medîne'de tutunamayacaklarını, her yerde lânetlenip, nerede bulunurlarsa öldürüleceklerini, bunun öteden beri uygulanan İlâhî bir yasa olduğunu ve bunun değişmeyeceğini bildirmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: ***"Allâh'ın kendisine emrettiği bir şeyden dolayı, Peygamber'e herhangi bir vebâl yoktur. Daha önce gelip geçen bütün peygamberler hakkında Allâh'ın yasası böyledir. Allâh'ın buyruğu ise yazılmış bir kaderdir."***³⁴¹

"Allâh'ın öteden beri süregelen yasası böyledir. Sen, Allâh'ın yasasında bir değişiklik bulamazsın!"³⁴²

يَسْأَلُ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَمَا يُذِيرُكَ لَعَلَّ
السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾

63- İnsanlar sana kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de kıyâmetin vakti yakındır!"

63. âyette, kıyâmetin veya azap vaktinin ne zaman olacağını soran müşriklere cevap olarak, bunun zamanını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği, ancak bunun çok yakın olabileceği vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: ***"Sana kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır. Onu, tam zamanında açığa çıkaracak olan ancak O'dur. Kıyâmet (in bilgisi), göklere de yere de ağır gelmiştir. O, size ansızın gelir. Sanki sen onu biliyor da saklamışsın gibi sana soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi ancak Allah katındadır." Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler."***³⁴³

341. Ahzâb, 33/38.

342. Fetih, 48/23.

343. A'râf, 7/187.

“Şüphesiz ki kıyâmet vakti hakkındaki bilgi Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir ve hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse de nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.”³⁴⁴

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا^{٦٤} خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا
لَا يَجْدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا^{٦٥} يَوْمَ ثَقُلَتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ
يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ^{٦٦} وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا
سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا^{٦٧} رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ
وَالْعَنَهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا^{٦٨}

64- Şu bir gerçek ki Allah kâfirlere lânet etmiş ve onlar için çılgın bir ateş hazırlamıştır.

65- Orada ebedî olarak kalırlar, hiçbir dost ve yardımcı da bulamazlar.

66- O gün yüzleri ateşte çevrilip dururken: “Yazık bize! Keşke Allâh’a itaat etseydik, Peygambere itaat etseydik!” derler.

67- Yine derler ki: “Ey Rabbimiz! Biz önderlerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan çıkardılar.”

68- “Ey Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lânetle rahmetinden uzaklaştır!”

64-68. âyetlerde, Allâh’ın inkârcılara lânet ettiği, onlar için çılgın bir ateş azâbı hazırladığı, bundan kurtulmak için bir dost ve yardımcı da bulamayacakları ve onların azap içindeki durumları tasvir ediliyor. Onlar azap sırasında pişmanlık için, kendilerini bu duruma düşüren ve saptıranlara lânet ederler ve onlara iki kat azap verilmesini isterler.

KÂFİRLERİN KİYÂMET GÜNÜ KARŞILAŞACAĞI SIKINTILAR

Kâfirlerin kıyâmet günü karşılaşacağı sıkıntıları şöylece sıralayabiliriz:

a) Allah onları lânetlemiş ve onlar için alevli bir ateş azâbı hazırlamıştır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İndirdiğimiz açık delilleri ve doğru**

yolu, insanlara kitapta açıklamamızdan sonra gizleyenlere gelince; onlara hem Allah lânet eder, hem de lânet edenler lânet ederler. Ancak tevbe edip durumunu düzeltenler ve gerçeği açıkça söyleyenler bunun dışındadır. İşte ben, onların tevbelerini kabul ederim. Çünkü ben, tevbeleri çok kabul eden, çok merhamet edenim. Ama âyetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak can vermiş olanlara gelince; işte Allâh'ın, meleklerin ve insanların lâneti onların üzerinedir! Onlar sürekli olarak o lânetin içinde kalırlar; ne azapları hafifletilir ne de onlara göz açtırılır!”³⁴⁵

“İmân ettikten, Peygamber'in gerçek olduğuna şehâdet ettikten ve kendilerine açık deliller geldikten sonra inkâr eden bir toplumu, Allah nasıl doğru yola ulaştırır? Allah, zâlimler topluluğunu doğru yola ulaştırmaz. İşte bunların cezâsı, Allâh'ın, meleklerin ve bütün insanların lânetine uğramalarıdır. Onlar, bu lânetin içinde sürekli olarak kalırlar; onların ne azapları hafifletilir ne de yüzlerine bakılır! Ancak, bundan sonra tevbe edip durumlarını düzeltenler bunun dışındadır. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”³⁴⁶

b) Onlar cehennemde ebediyyen kalırlar, bir dost ve yardımcı da bulamazlar. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “Allah kulluğundan yüz çeviren ve böbürlenenlere can yakıcı bir azap verir. Bunlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulurlar.”³⁴⁷

“De ki: Allah size bir kötülük dilerse, sizi Allah'tan kim koruyabilir? Ya da size bir nîmet tattırmak dilerse, buna kim engel olabilir? Onlar kendilerine, Allah'tan başka ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulabilirler.”³⁴⁸

“Eğer kâfirler tevbe etmezlerse, Allah onları dünyada da âhirette de can yakıcı bir azâbın içine sokacaktır. Yeryüzünde kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.”³⁴⁹

c) Azapla karşılaşınca, pişmanlık duyarlar ve keşke Allâh'a ve Peygamberine itaat etseydik! derler. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzak dururlar. Onlar sadece kendilerini helâk

345. Bakara, 159-162.

346. Âl-i İmrân, 3/86-89.

347. Nisâ, 4/173.

348. Ahzâb, 33/17.

349. Tevbe, 9/74.

ederler, fakat bunun farkına varamazlar! Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: ‘Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimiz’in âyetlerini yalanlamayıp mü’minlerden olsaydık!’ diyecekler.”³⁵⁰

d) Kendilerini toplum önderlerinin ve büyüklerinin yoldan çıkardığını söylerler. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı görerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur! Kötülerin arkasından gidenler: ‘Keşke, dünyaya bir kez daha dönebilsek de, onların bizi tanımazdan geldikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!’ diyecekler. İşte böylece Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine yığılmış hasretler hâlinde gösterecektir. Onlar bu ateşten çıkacak değillerdir!”³⁵¹**

“Haklarında azap hükmü kesinleşmiş olanlar şöyle diyecek: Ey Rabbimiz! İşte azdırdıklarımız şunlardır. Biz nasıl azmışsak onları da öyle azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp Sana geldik. Zaten onlar bize tapmıyorlardı!”³⁵²

“İnkâr edenler cehennemde: ‘Ey Rabbimiz! Bizi saptıran cin ve insanları bize göster de aşağılanmışlardan olsunlar diye onları ayaklarımızın altına alalım!’ derler.”³⁵³

e) Kendilerini saptıranlara ik kat azap verilmesini ve ilâhî rahmetten uzaklaştırmalarını isterler. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar peygambere: ‘Kalplerimiz perdelidir.’ dediler. Hayır, küfür ve isyanları sebebiyle Allah onlara lânet etmiştir. Bu yüzden pek azı îmân eder. Daha önce onlar kâfirlere karşı zafer kazanmayı isteyip dururken, kendilerine Allah katından, ellerindeki (Tevrat’ı) doğrulayan bir kitap gelip de, (Tevrat’tan) öğrendikleri bilgileri karşılarında görünce onu inkâr ettiler. İşte Allâh’ın lâneti böyle kâfirlerin üzerinedir!”³⁵⁴**

350. En'âm, 6/26-27.

351. Bakara, 2/166-167.

352. Kasas, 28/63.

353. Fussilet, 41/29.

354. Bakara, 2/88-89.

﴿ BÂB 9 ﴾

**MÛSÂ'YA EZİYET, DOĞRU SÖZLÜLÜK,
İNSANIN EMÂNETİ YÜKLENMESİ,
ŞİRK KOŞANA VE NİFAK YAPANA AZAP,
ÎMÂN EDENE MÜKÂFAT**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا^ط
وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا
سَدِيدًا<sup>٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ^ط وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ^ط
إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا<sup>٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ
وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ^ط
وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾</sup></sup>

**69- Ey îmân edenler! Siz Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olma-
yın! Allah onu, onların söylediklerinden temize çıkarmış-
tı. Çünkü o, Allah katında itibarlı bir kişiydi!**

**70- Ey îmân edenler! Allâh'a karşı gelmekten sakının ve doğ-
ru söz söyleyin.**

**71- Böylece Allah işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağış-
lasın! Kim Allâh'a ve Rasûlü'ne itaat ederse büyük bir
kurtuluşa ermiş olur.**

72- Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zâlim, çok câhildir.

73- Çünkü Allah, münâfık erkeklere ve münâfık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek; mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların ise tevbelerini kabul edecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

69. âyete göre, insanlar Hz. Mûsâ'ya sakat olduğu yolunda iftira etmiş, ancak Allah onu temize çıkarmıştır. Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, Allâh'ın elçisi, yukarıdaki âyeti okuyarak, Hz. Mûsâ için, “O çok hayalî bir kimse idi.” buyurmuştur. Hz. Mûsâ çok edepli olduğu için sıkı örtünürdü. Kavminin yanında çıplak olarak yıkanmadığı için, bedeninde bir sakatlık olduğu dedikodusunu çıkarmışlardı. Bir gün Şam'da bir su kaynağında yalnız başına yıkanırken, çıkardığı giysilerinin, üzerine koyduğu taşla birlikte uzaklaştığını görmüş, bunların arkasından, çıplak olarak, topluluk olan bir yere kadar gitmek zorunda kalmıştı. İnsanlar onun bedeninde bir eksiklik olmadığını görmüşler ve böylece o temize çıkmıştı.³⁵⁵

İsrâiloğulları'nın Hz. Mûsâ'yı incittikleri bâzı olaylar Kur'ân'da şöyle zikredilir: **“Siz o zaman: ‘Ey Mûsâ! Biz Allâh'ı açıkça görmedikçe sana asla inanmayız!’ demiştiniz de, bakıp dururken sizi hemen yıldırım çarpmıştı!”**³⁵⁶

“Bir zamanlar siz: ‘Ey Mûsâ! Biz bir tek yemekle yetinemeyiz. Bizim için Rabbine duâ et de, bize yerin bitirdiği şeylerden; sebze, acur, sarımsak, mercimek ve soğandan versin!’ demiştiniz. Bunun üzerine Mûsâ: ‘Daha iyiyi, daha kötü olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyleyse kasabaya (Mısır'a) geri dönün; çünkü istediğiniz şeyler sizin için orada var.’ dedi. İşte böylece onların üzerlerine aşâğılık ve yoksulluk damgası vuruldu ve Allâh'ın gazabına uğradılar. Çünkü onlar, Allâh'ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve peygamberleri haksız yere öldürüyorlardı. Bütün bunlar, sadece isyan etmeleri ve taşkınlık yapmaları yüzünden idi.”³⁵⁷

355. Bk. Buhârî, Gusl, 20, Enbiyâ, 28; Müslim, Hayz, 75, Fazâil, 155, 156.

356. Bakara, 2/55.

357. Bakara, 2/61.

“İsrâiloğulları: ‘Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları sürece, biz oraya asla girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin ve ikiniz birlikte savaşın; biz burada oturup bekleyeceğiz!’ dediler. O zaman Mûsâ Rabbine: ‘Ey Rabbin! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Bu yüzden Sen, yoldan çıkmış bu kavimle bizim aramızı ayır!’ dedi. Allah dedi ki: ‘O hâlde, o belde onlara kırk yıl süreyle yasaklanmıştır. Bu süre içinde onlar, yeryüzünde başıboş dolaşıp duracaklardır. Artık sen de yoldan çıkmış bu toplum için üzülme!’”³⁵⁸

Tefsir kaynaklarında Hz. Peygamber’e de benzer eziyetlerin yapıldığına yer verilir. Bunların başında Hz. Muhammed’in, evlatlığı Zeyd b. Hârise’nin evli bulunduğu Zeyneb binti Cahş ile evlenmesi, “Geliniyle evlendi” ya da “Evlatlığının eşiyle evlendi” şeklindeki eleştiriler başta olmak üzere sadece münâfıklar arasında değil, sahâbiler arasında da dedikodular yapılmıştır. Bu evlilik Yahudi ve Hristiyan kaynaklarında yapılan tartışma konularının başında gelir. Hâlbuki İslâm bununla, evlat edinme uygulamasını kaldırmayı ve daha önceki evlatlıkla ilgili bağlayıcı bir hükmün kalmadığını belirtmeyi amaçlamıştır. Nitekim aşağıdaki ilgili âyetlerde bu husus açıkça belirtilir:

“Hani sen, Allâh’ın nîmet verdiği ve senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye, “Eşini yanında tut, Allah’tan kork!” diyordun. Allâh’ın açığa çıkaracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâayık olan Allah’tır. Mâdemki Zeyd o kadından ilişkisini kesti, evlatlıklarının karılarıyla ilişkisini kesince, o kadınlarla evlenme konusunda mü’minler üzerine bir güçlük olmasın diye Biz onu sana nikâhladık. Böylece Allâh’ın buyruğu gerçekleşmiş oldu. Allâh’ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber’e herhangi bir vebâl yoktur. Daha önce gelip geçenler hakkında da Allâh’ın âdeti böyle idi. Allâh’ın buyruğu ise, gerçekleşmek üzere yazılmış bir kaderdir.”³⁵⁹

Tefsîrini yapmaya çalıştığımız yukarıdaki, “Mûsâ’ya eziyet edenler gibi olmayın!” ihtarının doğrudan sahâbeye yönelik olması, bu âyetin açıkça Zeyneb husûsunda Hz. Muhammed ﷺ’i inciten sahâbilere yönelik olduğunu belirtmektedir.³⁶⁰

358. Mâide, 5/24-26.

359. Ahzâb, 33/37-38.

360. Âlûsî, Rûhu'l-Meânî, c. 22, s. 94; 53 Ebû Hayyân, el-Bahrü'l-Muhîd, c. 7, s. 242. Geniş bilgi için bk. Yasin Meral, “Ahzâb, 33/69. âyet tefsiri”, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Der., 57: 2 (2016), s. 47-67.

70-71. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın insanlara karşı gerçeği söyleyenlerin işlerini düzeltereği ve günahlarını bağışlayacağı belirtiliyor. Allâh'a ve Rasûlü'ne itaat edenlerin isteklerine kavuşacakları vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendileri geride güçsüz evlatlar bıraktıkları takdirde, onların geleceğinden endişe duyacak olanlar, aynı endişeyi diğer insanlar için de duysunlar! Allah'tan sakınsınlar ve gerçeği söylesinler.”**³⁶¹

“Ey îmân edenler! Kendi aleyhinize, ana-babanız ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için şahitlik eden kimseler olun. Hakkında şahitlik ettiğiniz kimseler zengin de olsa, fakir de olsa, adâletten ayrılmayın.”³⁶²

“Allah yolunda öldürülenlere gelince; Allah onların yaptıkları işleri, asla boşa çıkarmaz. Allah onları amaçlarına eriştirir, durumlarını düzeltir. Ve onları, kendilerine anlattığı cennete koyar.”³⁶³

Mîras paylaşım esaslarını belirten Nisâ, 4/11-12. âyetlerden sonra şöyle buyrulur: **“İşte bu hükümler Allâh'ın belirlediği sınırlardır. Kim Allâh'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur! Buna karşılık kim de, Allâh'a ve Rasûlü'ne isyan edip, O'nun belirlediği sınırları aşarsa, Allah onu, sürekli olarak kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır.”**³⁶⁴

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ
يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾
لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ
اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

72- Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zâlim, çok câhildir.

361. Nisâ, 4/9.

362. Nisâ, 4/135.

363. Muhammed, 47/4-6.

364. Nisâ, 4/13-14.

73- Çünkü Allah, münâfık erkeklere ve münâfık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek; mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların ise tevbelerini kabul edecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

72-73. âyetlerde, Yüce Allah emânetin, göklerin, yerin ve dağların çekmeyeceği kadar ağır, önemli bir şey olduğunu, bunu taşıma sorumluluğunu insanın yüklendiğini; bunun gereğine göre davranmayan müşrik, münâfık erkek ve kadınların, Allâh'ın azâbına uğrayacaklarını, çok merhametli olan Allâh'ın, tevbe eden mü'min erkek ve kadınların hatâlarını bağışlayacağını bildirmektedir.

Emânet, genel olarak, insanın yükümlü olduğu tüm emir ve yasaklardır. Farzlar, itaat, namus, halîfelik, Lâ ilâhe illâllah sözü, kişinin organları, Allâh'ı bilme, namazı kılma, zekâtı verme, Ramazan orucunu tutma, hacetme, doğru söyleme, borcu ödeme, ölçü ve tartıyı tam yapma ve kişinin yanına emânet olarak bırakılan şeyler bu kapsama girer.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirmiş olsaydık, onu mutlaka Allah korkusundan baş eğmiş, paramparça olmuş görürdün. İşte bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.”**³⁶⁵

“Sonra bunun arkasından kalpleriniz katılaştı, Şimdi onlar taşlar gibi, hatta daha da duygusuz. Çünkü taşların öylesi var ki içinden ırmaklar kaynar; öylesi var ki çatlar da bağrından su fışkırır ve öylesi de var ki Allah korkusundan yerlerde yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gâfil değildir.”³⁶⁶

“Bundan sonra duman hâlindeki göğe yöneldi ve hem ona, hem de yerküreye: “İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin!” dedi. Her ikisi de, “İsteyerek geldik!” dediler.”³⁶⁷

“Gök yarıldığı; Rabbine kulak verip boyun eğecek hâle getirildiği zaman; yer uzatılıp dümdüz edildiği; İçindekileri atıp boşaldığı; ve Rabbine kulak verip boyun eğecek hâle getirildiği zaman, (insanoğlu dünyada yaptıkları ile karşılaşır).”³⁶⁸

365. Haşr, 59/21.

366. Bakara, 2/74.

367. Fussilet, 41/11.

368. İnşikâk, 84/1-5.

Abdullah bin Amr ؓ'dan, Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur: “Dört şey sende varsa, artık dünyadan kaybettiklerine üzülme: Emâneti korumak, doğru söylemek, güzel ahlâk ve helâl rızık.”³⁶⁹ Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, bir gün Allâh'ın elçisi konuşurken, bir A'rabî, “Kıyâmet ne zaman kopacak?” diye sordu. Hz. Peygamber, uzunca süre sözüne devam etti, sonunda, o kişi nerede? diye sordu. Adam, buradayım, deyince, “Emânet zâyî olduğu zaman kıyâmeti gözet!” buyurdu. Adamın, “Emânet nasıl zâyî olur?” sorusuna ise, “İş, ehli olmayana verilince kıyâmeti gözetle!” diye cevap verdi.³⁷⁰

İnsanın çok zâlim olması; zulüm ve haksızlığa yatkın bulunması ve emâneti üstlendiği hâlde gereği gibi yerine getirememekten dolayı kendine yazık etmesidir. Çok câhil oluşu ise; bilgisizlikten çok, işin önemini ve âhiret riskini anlamak istememesidir.

369. Ahmed bin Hanbel, II, 177.

370. Buhârî, İlm, 2, Rikâk, 35; Ahmed bin Hanbel, II, 361.

سُورَةُ سَبَاءٍ

SEBE‘ SÛRESİ

Sebe‘ sûresi Mekke döneminde inmiştir. 54 âyet-tir. Yalnız 6. âyeti Medîne’de inmiştir. Yemen’de bir bölge veya kabîle adı olan Sebe‘ kavminin başına gelenler, nankörlük edenlere ibretlik bir olay olarak gösterilir. Sebe‘ kavmi, Neml sûresinde sözü geçen Melike Belkis zamanında Hz. Süleyman’ın tevhid dinini tebliği ile îmân etmiş; fakat daha sonra eriştikleri bolluk yüzünden şımararak azâbı hak etmişti. Sûre adını 15. âyette zikredilen bu kıssadan alır. Sûre’de; Allâh’ın bilgisinin her şeyi kuşattığı ve sonsuz gücü, yeniden dirilme, inkârcıların öne sürdüğü iddiâlar, bunlara verilen cevaplar ve onların kötü sonu, şükreden kullara örnek verilen Hz. Dâvud ve Süleyman’ın kimi mucizeleri, İblis’in şaşırtma gücü, şefaât, rızık, hak ve bâtıl gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

ALLÂH'IN ÖVÜLMESİ, İLMİ,
YENİDEN DİRİLME VE KİYÂMET, İBRET ALMA

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي
 الْآخِرَةِ ۖ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ
 مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۖ وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾
 وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ ۖ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ
 الْغَيْبِ ۚ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا
 أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ۚ ﴿٣﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا
 وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۖ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا
 فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزِ أَلِيمٍ ﴿٥﴾ وَيَرَى الَّذِينَ
 أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ ۖ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطِ
 الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنْبِئُكُمْ
 إِذَا مُرِّقْتُمْ كُلَّ مُمْرَقٍ ۚ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا
 أَمْ بِهِ جِنَّةٌ ۚ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ
 ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۖ
 إِنَّ نَاشِئَنَا نَحْشِفُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطُ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ ۖ
 إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٩﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Hamd, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allâh'a âittir. Hamd, âhirette de O'na mahsustur. O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.
- 2- O, yere gireni, yerden çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. O, çok merhametli olan, çok bağışlayandır.
- 3- İnkâr edenler: "Bize kıyâmet saati gelmez!" dediler. De ki: "Hayır, öyle değil, gaybı bilen Rabbim hakkı için o, size mutlaka gelecektir. O'nun ilminden, göklerde ve yerde zerre kadar bir şey bile gizli kalmaz. Bundan küçük olsun, büyük olsun, ne varsa hepsi apaçık bir kitapta yazılmıştır!
- 4- Çünkü Allah îmân edip sâlih ameller işleyenlere mükâfat verecektir. Onlar için bir mağfiret ve bol rızık vardır.
- 5- Âyetlerimizi etkisiz bırakmak için çalışanlara ise, en kötüsünden can yakıcı bir azap vardır.
- 6- Kendilerine ilim verilmiş olanlar, Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu ve onun mutlak üstün, her türlü övgüye lâayık olan Allâh'ın yoluna ilettiğini bilirler.
- 7- İnkâr edenler şöyle dediler: "Siz ölüp, bedeniniz paramparça olduğu zaman, size yeniden dirileceğinizi söyleyerek haber veren kişiyi size gösterelim mi?"
- 8- "Acaba o, Allah adına yalan mı uyduruyor, yoksa kendisinde bir delilik mi var?" Doğrusu, âhirete inanmayanlar azapta ve derin bir aldaniş içindedirler.
- 9- Onlar, kendilerini önlerinden, arkalarından ve bütün çevrelerinden kuşatan gökyüzünü ve yeryüzünü görmediler mi? Dilesek onları yerin dibine batırır veya gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda, Allâh'a yönelen her kul için açık bir ibret vardır.

1-2. âyetlerde, her şeyin yaratıcısı ve sahibi olan Allah Teâlâ'nın her türlü övgüye ve ibadete lâayık tek İlâh olduğu, yere gireni, yerden çıkanı, gökten ineni, göğe yükseleni, her şeyi bildiği belirtilir. O'nun çok merhametli, çok bağışlayıcı olduğu vurgulanır. Kur'ân-ı Kerîm'de beş sûrenin başında ve

birçok sûre içlerinde “hamd” sözcüğü, genel olarak Cenâb-ı Hakk’ın vermiş olduğu nîmetlere karşılık, insanın O’na teşekkürünü ifâde eden bir övgü ifâdesidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, Allah’tır. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Başında da sonunda da hamd yalnız O’na âittir. Hükümrânlık O’na âittir ve siz sonunda O’na döneceksiniz!”**¹ **“Göklerde ve yerde hamd O’na âittir. Gündüzün sonunda ve öğleye eriştiğinizde de (O’nu tesbih edin!).”**²

“O, gökleri ve yeri altı günde yaratmış, sonra Arş’a egemen olmuştur. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Siz nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.”³

Hadislerde şöyle buyrulur: *“Elhamdülillah duâsı mizanı, sübhânalâh ve elhamdülillah sözleri ise yer ile gökler arasını sevapla doldurur.”*⁴ *“Zikrin en üstünü lâ ilâhe illâllah demek, duânın en üstünü de elhamdülillah demektir.”*⁵

3-4. âyetlerde, kıyâmetin ne zaman kopacağını ancak Allah Teâlâ’nın bileceği belirtilir. Zamanı gelince kıyâmet kopacak, mutlaka âhiret hesaplaşması olacaktır. Her şeyin bilgisi Levh-i Mahfûz’da yazılıdır.⁶ Allâh’ın bilgisinin yer aldığı, koruma altındaki bu kitabın niteliğini Allah bilir. Ancak onu şöyle bir örnekle anlatabiliriz: Nasıl ki ulu bir ağacın küçük tohumunda, onun kökü, dalları, yaprak ve meyveleri gizli ve proje olarak mevcutsa, Levh-i Mahfûz’da da her şeyin bilgisinin özü ve projesi mevcuttur. 4. âyet- te, böyle bir bilgi tespitinin yapılmasının nedeni, îmân edip iyi amel işleyenlere karşılığını vermek olduğu belirtilir.

Yukarıdaki 3. âyette, göklerde ve yerde zerre miktârından daha büyük veya daha küçük her şeyin bilgisinin Levh-i Mahfûz’da kayıtlı olması, câmit varlıkların en küçük zerresi kabul edilen atomun da daha küçük parçalara ayrılabilmesine işaret eder. Nitekim günümüz fizik bilimi atomun da parçalanıp zerrelere ayrılabilmesini ortaya koymuştur. Atomun yapısı akıllara durgunluk veren özellikler taşır.

1. Kasas, 28/70.

2. Rûm, 30/18.

3. Tegâbün, 64/1.

4. Müslim, Tahâret, 1; Tirmizî, Deavât, 86.

5. Tirmizî, Deavât, 9; İbn Mâce, Edeb, 55.

6. Bk. Âl-i İmrân, 3/7.

Maddenin temel yapı-taşları olan atomlar ve atomların oluşturduğu moleküller, elektron, proton ve nötron olarak adlandırılan parçacıklardan oluşurlar. Elektron ve protonlar elektrik yüküne sahiptir. Elektronlar eksi (-) protonlarsa (+) yüklüdür. Nötronlar elektrik yükü taşımazlar.⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki, başına gelen kötülük ten sonra Biz ona tarafımızdan bir rahmet tattıracak olsak: ‘Bu benim hakkımdır, kıyâmetin kopacağını sanmıyorum, Rabbime götürülmüş olsam bile, mutlaka O’nun katında benim için bundan daha güzeli vardır!’ der. Biz o inkâr edenlere yaptıkları şeyleri mutlaka haber vereceğiz ve elbette onlara ağır azap tattıracağız!”**⁸

“Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar, dokuz yıl da ilâve ettiler. De ki: Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Çünkü göklerin ve yerin gaybı, O’nundur. Gerçekten O, ne güzel görendir, ne güzel işitendir! Onların O’ndan başka bir yardımcısı yoktur ve O, kendi hükmüne kimseyi ortak etmez.”⁹

“Dilerse O sizi yok eder ve tıpkı sizi başka insanların soyundan yarattığı gibi, sizden sonra yerinize de dilediğini getirir. Size olacağı bildirilen şeyler mutlaka yerine gelir. Siz ona engel olamazsınız.”¹⁰

“Ne durumda bulunursan bulun, Kur’ân’dan ne okursan oku, siz de hangi ameli işlerseniz işleyin, siz ona dalıp gitmişken, mutlaka sizi görüp gözetleriz! Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.”¹¹

“İşte bunlar gerçek mü’minlerdir. Onlara, Rab’lerinin katında dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.”¹²

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزٍ أَلِيمٍ ﴿٥﴾

5- Âyetlerimizi etkisiz bırakmak için çalışanlara ise, en kötüsünden can yakıcı bir azap vardır.

7. TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, Mart, 2008, Sayfa 106.

8. Fussilet, 41/50.

9. Kehf, 18/26.

10. En’âm, 6/133-134.

11. Yûnus, 10/61.

12. Enfâl, 8/4. Bk. 74; Hac, 22/50; Nûr, 24/26; Sebe’, 34/4.

5. âyette, Allâh'ın âyetlerini etkisiz kılmak için çalışanlara en kötüsünden can yakıcı bir azâbın olduğu bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âyetlerimizi etkisiz kılmak için çalışanlara gelince; işte bunlar cehennemliklerdir.”**¹³ **“Âyetlerimizi etkisiz bırakmak için çalışanlar ise, tutuklanıp cehennem azâbı içinde sürekli olarak kalacaklardır.”**¹⁴

“İşte bu Kur'ân bir rehberdir. Rab'lerinin âyetlerini inkâr edenlere gelince, onlar için en kötüsünden, can yakıcı bir azap vardır!”¹⁵

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ وَيَهْدِي
إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾

6- Kendilerine ilim verilmiş olanlar, Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu ve onun mutlak üstün, her türlü öv-güye lâyık olan Allâh'ın yoluna ilettiğini bilirler.

6. âyete göre, kendilerine ilim verilenler, ashâb-ı kirâm ve onların yolundan giden mü'minler veya Abdullah bin Selâm ve arkadaşları gibi kitap ehlinde iken İslâm'a giren âlimler yorumu yapılmıştır. Kendilerine bilgi verilenlerin, kitap ehli olduğu görüşünde olanlar bu âyetin Medîne'de indiğini söylemişlerdir. Ancak sûrenin bütünlüğü içinde bu âyetin de Mekke'de inmiş olması gerekir. Çünkü Kur'ân'ın doğruluğuna şahitlik eden kitap ehli Mekke'de de vardı.

Nitekim bir süre Suriye bölgesinde, Musul, Nusaybin ve Ammuriye Hristiyan din adamları arasında bu dinin eğitimini alan Selman el-Fârisî de, Ammuriye'de yanında kaldığı bilgi sahibi rahibin yönlendirmesi ile Hicaz'da bir peygamberin çıkacağı haberini almıştı. Rahibin Selman'a verdiği bilgi şuydu: “Bir peygamberin gelmesi yakındır. O, İbrahim'in dini üzere gönderilecek ve kavminin arasından hicret edip, içinde hurma bahçeleri olan iki harra arasındaki bir yere gidecektir. Onun peygamber olduğunu belirten âlâmetleri vardır. O, hediye edilen şeyleri yer, fakat sadaka kabul etmez. İki omuzu arasında nübüvvet mührü vardır. Görünce onu tanırsın. O ülkeye gidip ona katılmayı başarabileceğine inanıyorsan bunu yap.” Selman

13. Hac, 22/51.

14. Sebe', 34/38.

15. Câsiye, 45/11.

bunun üzerine bir kervanla Hicaz yoluna çıkmış, fakat yolda ihânete uğramış ve Kurayzaoğulları'ndan bir Yahudiye köle olarak satılmıştı. Böylece Hz. Peygamber hicret edip Medine'ye geldiği gün, daha Kubâ'da iken ona ulaşmış ve bir peygamber olduğuna kanaat getirmiştir.¹⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine ilim verilmiş olanlar, ‘Bugün, rezillik ve kötülük inkâr edenleredir!’ diyeceklerdir.”**¹⁷ **“De ki: Kur’ân’a ister inanın, ister inanmayın! Daha önce kendilerine ilim verilenlere Kur’ân okunduğu zaman, hemen yüzüstü secdeye kapanırlar. Ve şöyle derler: ‘Rabbimiz her türlü kusurdan uzaktır. Rabbimiz’in sözü mutlaka yerine getirilir!’ Ve onlar ağlayarak yüzüstü secdeye kapanırlar. Bu durum onların Allâh’a bağlılığını daha da arttırır.”**¹⁸

“Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar, o Kur’ân’ın, Rabbinden gelen bir gerçek olduğunu bilsinler de ona inansınlar; böylece kalpleri ona saygıyla bağlansın. Gerçekten Allah, îmân edenleri doğru yola ulaştırandır.”¹⁹

“İşte bu Kur’ân, kendisinden önceki kitapları onaylayan, bütün şehirlerin anası olan Mekke ile çevresindekileri uyarman için Bizim sana indirdiğimiz mübârek bir kitaptır. Âhirete îmân edenler buna da îmân ederler ve onlar namazlarını kılmaya devam ederler.”²⁰

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُبَيِّنُكُمْ إِذَا مَرِقْتُمْ كُلَّ مُمَرِّقٍ
 إِنَّكُمْ لَهِيَ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾ أَفَتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ
 لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾

7- İnkâr edenler şöyle dediler: “Siz ölüp, bedeniniz paramparça olduğu zaman, size yeniden dirileceğinizi söyleyerek haber veren kişiyi size gösterelim mi?”

8- “Acaba o, Allah adına yalan mı uyduruyor, yoksa kendisinde bir delilik mi var?” Doğrusu, âhirete inanmayanlar azapta ve derin bir aldanış içindedirler.

16. Ahmed bin Hanbel, V, 442-443; İbn Sa'd, Tabakât, IV, 77, 78; İbnü'l-Esir, Usdül-Gâbe, II, 417418.

17. Nahl, 16/27.

18. İsrâ, 17/107-109.

19. Hac, 22/54. Bk. Kasas, 28/80; Ankebût, 29/49; Rûm, 30/56; Muhammed, 47/16; Mücâdele, 58/11.

20. En'âm, 6/92.

7-8. âyetlere göre, inkârcılar; çürüyüp toprak olan insanın yeniden dirileceğini söyleyen peygamberle alay ediyorlar, onun Allah adına yalan uydurduğunu veya cinnet geçiren biri olduğunu ileri sürüyorlardı. Bunların azap-ta ve derin bir aldanış içinde oldukları vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer şaşılacak bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: “Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?” demeleridir. İşte Rab’lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağılar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır.”**²¹

“Kendilerine dünya hayatında nîmet ve refah verdiğimiz hâlde, âhirete kavuşmayı yalanlayıp inkâr eden kavminin ileri gelenleri şöyle dediler: “Bu da sizin gibi bir insan! Sizin yediğinizden yemekte, içtiğinizden içmektedir. Eğer kendiniz gibi bir insana boyun eğerseniz, o takdirde siz mutlaka ziyâna uğrarsınız! O size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını hâline geldiğiniz zaman, yeniden (kabir-den) çıkarılacağınızı mı vaad ediyor? Heyhat, bu size vaad edilen şey ne kadar uzak! Çünkü bu dünya hayatından başka bir hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız; bir daha diriltilecek değiliz. Bu adam, yalnızca Allâh’a karşı yalan uyduran biridir. Biz ona inanacak değiliz!”²²

“Eğer o Peygamber bâzı sözler uydurup Bize iftira etseydi. Elbette onu kısıkrak yakalardık. Sonra onun can damarını keserdik. Sizden hiç kimse buna engel de olamazdı.”²³ **“Onlar dediler ki: Ey kendisine Kur’ân indirilen! Sen gerçekten bir mecnunsun!”**²⁴

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
 إِنَّ نَسْفًا نَحْصِفُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطُ عَلَيْهِمْ كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ
 إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٩﴾

9- Onlar, kendilerini önlerinden, arkalarından ve bütün çevrelerinden kuşatan gökyüzünü ve yeryüzünü görmediler mi? Dilesek onları yerin dibine batırır veya gökten

21. Ra'd, 13/5.

22. Mü'minûn, 23/33-38.

23. Hâkkâ, 69/44-47.

24. Hicr, 15/6.

üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda, Allâh'a yönelen her kul için açık bir ibret vardır.

9. âyete göre, Allâh'ın her şeye gücü yeter, o dilerse gökten parçalar düşürüp, insanları helâk edebilir. Nitekim Eyke toplumu, üstlerine gökten parçalar düşmek sûretiyle yok olmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kötülük planları yapanlar, Allâh'ın kendilerini yere batırmayacağından ya da farkına varmadıkları bir yerden, kendilerine azâbın gelmeyeceğinden güvende midirler?”**²⁵

“Yoksa Allâh'ın sizi karada yerin dibine geçirivermesinden ve ya üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermesinden güvende misiniz? O zaman kendinize sizi koruyup gözetecek bir vekil de bulamazsınız.”²⁶

“Sonunda, Biz Kârûn'u da sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık, Allah'tan başka ona yardım edecek ne adamları kaldı, ne de kendini savunup kurtaracak durumdaydı! Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler şöyle demeye başladılar: “Vah bize! Meğer Allah, kullarından dilediğine bol, dilediğine de az veriyormuş! Eğer Allah, bize lûtufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Meğer inkâr edenler gerçekten kurtuluşa eremezlermiş!”²⁷

“Yoksa siz gökte olanın, sizi yere batırmayacağından emin mi oldunuz? O zaman bir de bakarsınız yer sallanıp duruyor! Veya gökte olanın, üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermeyeceğinden emin mi oldunuz? Bu tehdidimin nasıl bir şey olduğunu yakında bileceksiniz!”²⁸

**“Yahut ileri sürdüğün gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırma-
lı ya da Allâh'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin!”**²⁹

“Yeryüzünü de döşedik ve üzerinde sağlam dağlar diktik! Orada güzel görünümlü her türden bitkiler yetiştirdik. Bunlar, Allâh'a yönelen her kulun gönül gözünü açmak ve ona öğüt vermek içindir.”³⁰

25. Nahl, 16/45.

26. İsrâ, 17/68.

27. Kasas, 28/81-82.

28. Mülk, 67/16-17.

29. İsrâ, 17/92.

30. Kâf, 50/7-8.

﴿ BÂB 2 ﴾

**DÂVUD VE SÜLEYMAN PEYGAMBERLER VE
MÛCİZELERİ, SEBE' KAVMİ VE HELÂKİ**

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِىِ مَعَهُ وَالطَّيْرَ ۚ وَالنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ۚ
 ﴿١٠﴾ أَنْ اْعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا
 تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾ وَلَسَلِيمَنَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ
 وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۚ وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۚ وَمَن
 يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ
 مِنْ مَّحَارِبٍ وَتَمَثَّلَ وَجْفَانِ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ ۚ اْعْمَلُوا
 أَلْ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ
 الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَاتَهُ ۚ فَلَمَّا خِرَّ
 تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْعَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ
 ﴿١٤﴾ لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ ۚ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۚ كُلُوا
 مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَعْرَضُوا
 فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَىٰ أُكُلٍ خَمْطٍ
 وَأَثَلٍ وَشَيْءٍ مِّنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا ۚ وَهَلْ
 نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا
 قُرَىٰ ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ ۚ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَيَوْمًا مُّسِينًا ﴿١٨﴾
 فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ
 وَمَزَفْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾
 وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُوْثِقُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ
 مِنْهَا فِي شَكٍّ ۚ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِیْظٌ ﴿٢١﴾

- 10- Andolsun ki Biz Dâvud'a tarafımızdan bir lûtufta bulunmuştuk. "Ey dağlar ve kuşlar, onunla birlikte tesbih edin!" dedik ve demiri de onun için yumuşattık.
- 11- Geniş zırhlar îmal et, dokumasını ölçülü yap, dedik. (Ey Dâvud hânedanı!) Siz de iyi işler yapın. Şüphesiz ben yaptıklarınızı görmekteyim, diye (vahyettik).
- 12- Süleyman'ın emrine de, sabah gidişi bir aylık mesâfe, akşam dönüşü yine bir aylık mesâfe olan rüzgârı verdik. Onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı onun önünde çalışırdı. Onlardan kim buyruğumuzdan çıksa, ona alevli azâbı tattırırdık.
- 13- Cinler, Süleyman'a mâbetler, heykeller, havuz gibi leğenler ve sâbit kazanlardan ne isterse yaparlardı. Çalışın ey Dâvud ailesi, şükür için çalışın! Çünkü kullarım içinde çok şükredenler azdır!
- 14- Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onlara onun öldüğünü, ancak dayandığı değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. Süleyman yere yıkılınca ortaya çıktı ki, cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde bekleyip durmazlardı.
- 15- Andolsun ki Sebe' kavmi için oturdukları yerlerde bir ibret vardır. Sağ ve soldan iki bahçe! "Rabbinizin rızkından yiyin de O'na şükredin! İşte güzel bir belde ve çok bağışlayan bir Rab!" (denildi).
- 16- Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların o güzel iki bahçesini, buruk yemişli, acı meyveli ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki harap bahçeye çevirdik.
- 17- Nankörlük yaptıkları için onları böyle cezâlandırırdık. Biz nankörlük edenden başkasını cezâlandırır mıyız?

18- Biz onlarla, içlerini bereketli kıldığımız beldeler arasında, sırt sırta nice kentler var ettik ve bunlar arasında geliş-gidişi düzenledik. “Buralarda geceleri ve gündüzleri korkusuzca gezip dolaşın!” (dedik).

19- Buna karşı onlar: “Ey Rabbimiz! Yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştı!” dediler ve kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, ibret kıssaları hâline çevirdik ve onları büsbütün parçaladık. Şüphesiz ki bunda çok sabreden ve çok şükreden kimseler için ibretler vardır.

20- Andolsun ki İblis, onlar hakkındaki tahminini doğru çıkardı. Mü'minlerden bir zümre dışındakilerin hepsi ona uydular.

21- Oysa İblis'in onlar üzerinde zorlayıcı bir gücü yoktu; ama âhirete îmân edenlerle ondan şüphe edenleri işte Biz böylece ayırt ederiz. Rabbin gerçekten her şeyi gözetip koruyandır.

10-11. âyetlerde, Allah Teâlâ Dâvud Peygambere verdiği nîmetleri anıyor. Allah, ona öyle güzel bir ses vermişti ki o, tesbih ettiği, ilâhî okuduğu zaman dağlar onun sesiyle çınlar, kuşlar onun sesine katılırdı. Hz. Dâvud'un elinde demir yumuşatılıyor ve onunla düzenli savaş zırhları örülüyordu. Diğer yandan kuşların tesbihi gibi, canlı cansız her şeyin Allâh'ı tesbih ettiği bildiriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yedi gök ve yer ile bunların içindekiler Allâh'ı tesbih eder. Hiçbir şey yoktur ki O'nu överek tesbih etmiş olmasın! Ama siz onların tesbihini anlayamazsınız.”**³¹

“Allah, Dâvud'a hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediği bâzı şeyleri öğretti. Eğer Allâh'ın, insanları birbirleriyle savması olmasaydı, yeryüzü mutlaka bozulur, giderdi. Fakat Allah, âlemlere karşı lûtf sahibidir.”³²

“Andolsun ki Biz Dâvud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik. Onlar da: ‘Bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allâh'a hamd olsun!’ dediler.”³³ **“Biz Dâvud'a Süleyman'ı bahsettik. Süleyman ne güzel kuldu! Gerçekten o, tesbih edip Allâh'a yönelirdi.”**³⁴

31. İsrâ, 17/44.

32. Bakara, 2/251.

33. Neml, 27/15.

34. Sâd, 38/30.

“Sen onların söylediklerine sabret ve güçlü kulumuz Dâvud’u hatırla! Çünkü o tesbih ve zikirle Bize yönelmişti. Biz, dağları onun emrine verdik. Akşam-sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi. Her yandan toplanıp gelen kuşları da onun emrine verdik. Bunların hepsi de onun emrine itaat ederdi. Biz, hem onun mülkünü güçlendirmiş, hem de ona, hikmet ve doğru ile yanlışı ayırt etme yeteneği vermiştik.”³⁵

“Dâvud’u ve Süleyman’ı da an. Hani onlar, halka âit davaların girdiği bir ekin tarlası hakkında hüküm vermişlerdi. Biz de hükümlerine tanık olmuştuk. Biz o davanın hükmünü Süleyman’a iyice öğrettik. Onların her birine hikmet ve ilim vermiştik. Dağları ve kuşları birlikte tesbih etsinler diye, Dâvud’un emrine verdik. Bütün bunları yapan Bizdik.”³⁶

“Savaşın şiddetinden sizi korumak için, ona zırh yapma sanatını öğrettik. Hâlâ şükretmez misiniz?”³⁷

Mikdâm ؑ’ten rivâyete göre Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Hiç kimse el emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir yiyecek yememiştir. Allâh’ın peygamberi Dâvud ؑ da elinin emeğiyle kazandığını yedi.” Ebû Hüreyre rivâyetinde: “Dâvud ؑ, elinin emeğiyle kazandığından başkasını yemezdi.” şeklindedir.³⁸

Elmalılı merhum şöyle der: Dâvud’a öyle güzel bir ses, öyle şanlı bir edâ verilmiştir ki akşam, sabah tesbih ettikçe onun sesine bütün dağlar ve kuşlar katılırlar, çınlar öterlerdi. Demek ki güzel sesle nağmeler Dâvud’un özel bir üstünlüğü, kuşları dahi başına toplayan bir mûcizesi olmuştu. Bu anlamdan dolayı, Dâvûdî ses meşhur olduğu gibi, Dâvud’un Mezmurları da (Zebur’un bölümleri) meşhurdur. Bu güzel sanatı, İslâm’da kesin olarak kınanmış bir sanat sananlar olmuştur. Fakat bilmek gerekir ki, kınanmış olan fâsıklığa yol açan nağmelerdir. Yoksa Kur’ân okunurken, tertil (Kur’ân’ı usûlüne göre okuma) ve sesini güzelleştirme emrolunan bir şeydir. Bu konuda sahih hadis kitaplarında birçok hadisler vardır. Birçokları “gına”nın yani mûsikînin etkisini rûhânî sanırlar. Böyle bir zan, rûhu hevâ sanmaktır. Ses bir hava titreşimi olduğu için, müziğin doğrudan doğruya verdiği etki ve heyecan, bir öpücük zevki gibi cismânî ve sinirsel bir etkidir. “Teganni” ancak bir kelimenin, bir sözün anlamını rûha duyurmaya hizmet etmesi itibâriyladır

35. Sâd, 38/17.

36. Enbiyâ, 21/78-79.

37. Enbiyâ, 21/80.

38. Buhârî, Büyû’, 15.

ki rûhânî bir değer alabilir. Fâsıklar hep şehvete yönelen konularla cismânî heyecan aradıkları için, anlamı öldürerek sadece sinirlere basan kuru nağmelerle cismânî etki arar. Bu ise rûhânî bilinci eğitmek değil, yok etmektir. Belki fâsık için tam olarak kendinden geçip hiçbir şey hissetmeyerek mest olmak bir zevktir. Fakat dînin, şerîatin vermek istediği zevk bu değil, güzel anlamlı, kutsal bilinçli bir hayat yaşatmaktır.

Şerîat istiyor ki, Kur'ân okunurken ses güzelleştirilsin, makamla okunsun, ancak ifâdenin metnini bozarak, anlamı unutturarak kuru ses izleyen fâsıkların bestesiyle ve nağmeleriyle değil, sözlerin tecvidini, fasihliğini bozmadan anlamını, belâgatini incelikleriyle duyuracak bir seda ile okunsun ki, buna Peygamberin hadîsinde “Lühûn-ı Arap”, kıraat ilminde ise “Tecvid” denilmiştir. Bu sûretle biz Kur'ân okunurken Hz. Dâvud'un mûcizesini yaşamış oluruz. Nitekim Kur'ân'ı güzel okuyan hakkında, “Dâvud ehlinin mizmarlarından bir mizmar verilmiştir.” diye övülmüştür.

Hz. Dâvud'un dağları boyun eğdiren, uçan kuşları durduran mûcizesi de kuru bir ses oyunundan ibâret, kuru bir terennüm değil, ruhtan kopup Allâh'a arz olunan kutsama ve tesbihler idi.³⁹

Diğer yandan, demir Hz. Dâvud'un elinde yumuşuyor, bal mumu gibi ona istediği şekli verebiliyordu. **“Biz ona sizin için, savaşınızın şiddetinden korumak üzere zırh sanatını öğrettik.”**⁴⁰

Yukarıdaki âyetler, Dâvud ve Süleyman'ın, demir ve bakırı eritip ondan âletler yapmayı bulduklarını anlatır.⁴¹

Hz. Dâvud'a öğretilen zırh yapma sanatının amacı, **“savaşın şiddetinden korunmaktır.”**⁴² Bu durum zırhlı araçların önemini ortaya koyar. Çünkü zırh saldırıdan çok bir savunma aracıdır.

وَلَسَلَيْمَنَّ الرِّيحَ عُدُوَّهَا شَهْرٌ وَرَوَّاحُهَا شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ
وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا
نَذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾

39. Elmalılı, age, VI, 353, 354.

40. Enbiyâ, 21/80. krş. Mezmurlar, XCVI, 11, 12; XCVII, 5; CXIV, 4.

41. Bk. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXV, 247.

42. Bk. Enbiyâ, 21/80.

12- Süleyman'ın emrine de, sabah gidişi bir aylık mesâfe, akşam dönüşü yine bir aylık mesâfe olan rüzgârı verdik. Onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı onun önünde çalışırdı. Onlardan kim buyruğumuzdan çıksa, ona alevli azâbı tattırırdık.

12. âyette, Allah Teâlâ rüzgârı Süleyman'ın emrine verdiği, bir aylık uzaktaki yere sabah gidip, akşam döndüğü, bakırı erittiği, cinlerden bir grubun Süleyman'ın emrinde çalıştığı ve onun emri dışına çıkmadığı belirtilir. Âyetteki “gudüvv” sabah ile öğle arasına, “ravâh” ise öğle ile akşam arasına denir. Sabahleyin yürümeye “gudüvv”, öğleden sonra yürümeye “ravâh” denir.

Buna göre, Süleyman ﷺ'in, yaya yürüyüşü ile günde, sabah gidiş; 6 saat x 5 km = 30 km, 30 km x 30 gün = 900 km ve akşam da dönüş, 900 km olmak üzere, en azından, 1800 km'lik bir mesâfeyi rüzgâr enerjisi ile kattığı anlaşılmaktadır. Günümüzde rüzgâr enerjisi santralî kurarak elektrik üretiminin, en ucuz ve en temiz enerji kaynağı olduğu bilinmektedir. Burada, bu enerjiye Yüce Allah tarafından dikkat çekilmiş olmalıdır.⁴³

Âyetteki, “ayne'l-kıtr”a, erimiş bakır kaynağı, anlamı yanında, “kıtr” kelimesine, katran yani petrol anlamı da verilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Süleyman'ın emrine de güçlü rüzgârı verdik; onun emriyle, içinde bereketler yarattığımız yere doğru esiyordu. Biz her şeyi bilmekteyiz.”**⁴⁴ **“Bunun üzerine rüzgârı onun emrine verdik. Öyle ki rüzgâr onun emriyle istediği yere akıp giderdi.”**⁴⁵

“Şeytanlar arasında Süleyman için dalgıçlık yapan ve daha başka işler görenler vardı. Onların hepsini Biz gözetim altında tutardık.”⁴⁶

“Süleyman dedi ki: ‘Ey ileri gelenler! Onlar teslim olup bana gelmezden önce, hanginiz o kraliçenin tahtını bana getirebilir?’ Cinlerden bir İfrit (kötü bir cin): ‘Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten buna gücüm yeter, ben güvenilir biriyim.’ dedi. Yanında Kitap’tan ilim bulunan biri ise: ‘Sen gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm.’ dedi. Süleyman, tahtı yanı başında

43. Bk. Enbiyâ, 21/81; Sâd, 38/36.

44. Enbiyâ, 21/81.

45. Sâd, 38/36.

46. Enbiyâ, 21/82.

kurulmuş görünce, dedi ki: 'Bu Rabbimin lûtfundandır. Kendisine şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor. Kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur; kim de nankörlük ederse bilsin ki Rabbim onun şükrüne muhtaç değildir, çok lûtufta ve kerem sahibidir.'"⁴⁷

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ ۖ اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

13- Cinler, Süleyman'a mâbetler, heykeller, havuz gibi leğenler ve sâbit kazanlardan ne isterse yaparlardı. Çalışın ey Dâvud ailesi, şükür için çalışın! Çünkü kullarım içinde çok şükredenler azdır!

13. âyete göre, Allah cinleri de Hz. Süleyman'ın hizmetine vermiştir. Bu cinler ona mihraplar yani mâbetler, saraylar, heykeller, havuz kadar büyük leğenler, yerinden kaldırılamayacak kadar büyük kazanlar yaparlar ve ona öyle hizmet ederlerdi.

Demek ki o toplumda çok yemekler pişiriliyor, pek büyük sofralar kuruluyormuş. "Çalışın ey Dâvud ailesi, o büyük şükür için çalışın." Yani o büyük nimet ve refah içinde tembelliğe zevk ve eğlenceye dalmayın, çalışın. Hem çalışmanız, bu nimetlerin şükrünü edâ etmek, her birini yerinde harcayarak Allah Teâlâ'ya daha güzel amellerle kulluk etmek için olsun.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Andolsun şükrederseniz elbette size olan nimetleri artırırım."**⁴⁸ **"Bununla birlikte kullarım içinde çok şükreden azdır."**⁴⁹ **"Andolsun Biz sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada sizin için geçim imkânları sağladık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!"**⁵⁰

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ'nın en çok beğendiği namaz, Dâvud عليه السلام'ın namazı, en çok beğendiği oruç da yine Dâvud عليه السلام'ın orucudur. Dâvud عليه السلام gecenin ilk yarısında uyur, üçte birinde namaz kılar. Gecenin altıda birinde yine uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı."⁵¹

47. Neml, 27/38-40.

48. İbrâhim, 14/7.

49. Sebe', 34/13.

50. A'râf, 7/10.

51. Buhârî, Teheccüd, 7, Enbiyâ, 37-38; Müslim, Sıyâm, 189-190.

Şekûr: Çok şükreden, bütün gücünü şükretmeye harcayan, kalbi, dili ve diğer organları hem îtikad, hem îtiraf, hem çalışmakla ve çoğu zaman da şükür ile meşgul olandır. İbn-i Abbâs'tan bir rivâyette: Şekîr, bütün durumlarında şükür hâlinde bulunandır. Süleyman عليه السلام Allâh'a şükür vird edinmiş o az sayıda olan çok şükreden kullardandır.⁵²

Rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer bir adamın, "Allâhım, beni o az olanlardan kıl!" diye duâ ettiğini duymuş: "Bu nasıl duâ!" diye sormuş. O zât, "İşitiyorum ki, demiş, Allah, "Kullarım içinde çok şükreden azdır." buyuruyor. Beni de azlardan kılmasını istiyorum." Bunun üzerine Hz. Ömer "Herkes Ömer'den daha bilgili" demiş.⁵³

Süleyman عليه السلام'ın kurduğu medeniyet içinde muhteşem yapılar, Sebe' Kraliçesi Belkis geldiğinde, onu hayran bırakacak ve gerçek dine girmesine sebep olacaktır. Bunlar, Süleyman عليه السلام döneminde, Yüce Allâh'ın yol göstermesi ve verdiği imkânlarla, ne derece üstün bir medeniyet kurulduğunu gösterir.

Tevrat'ta, Dâvud'un yerine, kral olarak geçen oğlu Süleyman'ın kurduğu medeniyet konusunda oldukça detaylı bilgi verilir.⁵⁴

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ
مِنْسَاتَهُ فَلَمَّا خَرَ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبِ مَا لَبِثُوا
فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

14- Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onlara onun öldüğünü, ancak dayandığı değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. Süleyman yere yıkılınca ortaya çıktı ki, cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde bekleyip durmazlardı.

14. âyete göre, Hz. Süleyman namazda iken vefât edince, bedeni uzun süre bastonuna dayalı olarak kalmış, cinler onu yaşıyor sandıkları için, önceki ağır ve meşakkatli işleri yapmaya devam etmişlerdi. Baston, bir ağaç kurdunun kemirmesiyle kırılmış, cinler onun öldüğünü o zaman anlamışlardı.

52. Bk. Neml, 27/19.

53. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, VI, 682; Elmalılı, age, VI, 357.

54. Bk. Krallar, 1/6-8.

Eğer onlar gaybı bilselerdi, Hz. Süleyman'ın vefâtını anlamaları gerekirdi. Buna göre gaybı Allah'tan ve O'nun bildirdiği kimselerden başkası bilemez.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جِئَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَى أُكُلٍ خَمْطٍ وَاثِلٍ وَشَىءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ ۖ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَرَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَرِّقٍ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

15- Andolsun ki Sebe' kavmi için oturdukları yerlerde bir ibret vardır. Sağ ve soldan iki bahçe! “Rabbimizin rızkından yiyin de O'na şükredin! İşte güzel bir belde ve çok bağışlayan bir Rab!” (denildi).

16- Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların o güzel iki bahçesini, buruk yemişli, acı meyveli ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki harap bahçeye çevirdik.

17- Nankörlük yaptıkları için onları böyle cezâlandırdık. Biz nankörlük edenden başkasını cezâlandırır mıyız?

18- Biz onlarla, içlerini bereketli kıldığımız beldeler arasında, sırt sırta nice kentler var ettik ve bunlar arasında geliş-gidişi düzenledik. “Buralarda geceleri ve gündüzleri korkusuzca gezip dolaşın!” (dedik).

19- Buna karşı onlar: “Ey Rabbimiz! Yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştı!” dediler ve kendilerine yalık ettiler. Biz de onları, ibret kıssaları hâline çevirdik ve onları büsbütün parçaladık. Şüphesiz ki bunda çok sabreden ve çok şükreden kimseler için ibretler vardır.

15-19. âyetlerde Allâh'ın verdiği nîmete ve mülke nankörlük eden Sebe' kavmi anlatılır. Bunların Hz. Süleyman ve kraliçe Belkis dönemindeki kısımları da Neml sûresi 27/23-44 arası âyetlerde daha geniş olarak anlatılır. Daha sonra hak dinden ayrıлып aşırı gitmeleri ve helâk olmaları bu sûrede ve ilgili başka yerlerde nakledilir.

SEBE' KAVMI

Bunlar önceleri güneşe taparlarken, Kraliçe Belkis yönetiminde, Hz. Süleyman'ın buyruğuna girerek, ülkelerini kurtarmışlar ve ileri bir uygarlık kurmuşlardı. Merkezleri, Yemen'de Me'rib kenti idi.

Ancak bu kavim zamanla yine bozulmuş, bu kez Allah üzerlerine, Arim selini göndermiş, bütün bahçelerini tahrip ederek onları cezâlandırmıştı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Meryem oğlu Îsâ dedi ki: ‘Ey Allâhım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bir bayram ve senden bir mucize olsun. Bizi rızıklandır; sen, rızık verenlerin en hayırlısısın!’ Allah dedi: ‘Şüphesiz ki Ben onu size indireceğim. Ancak bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, onu dünyada hiç kimseye etmediğim bir azapla cezâlandırırım!’”**⁵⁵

“Allah bir kenti örnek olarak verdi. Bu kent güvenli, huzurlu idi. Oraya her yerden rızık bol bol geliyordu. Sonra onlar Allâh'ın nîmetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıkları işler yüzünden açlık ve korku sıkıntısını tattırdı. Andolsun ki, onlara kendilerinden peygamber geldi de onu yalanladılar. Onlar zulümlerine devam ederlerken kendilerini azap yakalayiverdi.”⁵⁶

“Ya da sizi tekrar denize döndürüp üstünüze her şeyi kırıp geçiren bir fırtına göndererek hepinizi yaptığınız nankörlükten dolayı boğuvermesinden güvende misiniz? Sonra sizi, bize karşı izleyip koruyacak birini de bulamazsınız!”⁵⁷

Yemen'le Suriye arasında gerçekleşen Sebe'liler uygarlığı, yukarıdaki 15. âyette, بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ “beldetün tayyibetün (güzel bir belde)” olarak anılmıştır ki, güzel bir tevafuk olarak, Molla Câmi, bu ifâdenin, ebced hesâbıyla İstanbul'un fetih tarihi olan (857 H/1453 M) yi işaret ettiğini ortaya koymuştur.

55. Mâide, 5/114-115.

56. Nahl, 16/112-113.

57. İsrâ, 17/69.

EBCED HESÂBİ

Cümel, cifr veya sayı sembolizmi de denilen bu sistem, İbrânî, Âramî ve Süryânî alfabesine âit sessiz harflerin yer aldığı aşağıdaki sekiz kelime ile ezberleme kolaylığına kavuşturulmuştur. “**Ebced, Hevvez, Huttiy, Kelemen, Se'fes, Karaşet, Sehz, Dazığ.**”

Bu kelimelerin sayı değerleri, bir'den bin'e kadar olup sıralaması şöyledir: **Ebced:** Elif=1, Ba=2, Cim=3, Dal=4. **Hevvez:** He=5, Vav=6, Ze=7. **Huttiy:** Ha=8, Tı=9, Ya=10. **Kelemen:** Kef=20, Lam=30, Mim=40, Nun=50. **Se'fes:** Sin=60, Ayn=70, Fe=80, Sad=90. **Karaşet:** Kâf=100, Ra=200, Şın=300, Te=400. **Sehz:** Se (üç noktalı)=500, Hı=600, Zel=700. **Dazığ:** Dad=800, Zı=900, Gayn=1000.

Bu sayı değerlerini, 15. âyette “Beldetün tayyibetun” sıfat tamlamasındaki harflere şöylece uygulayabiliriz: Be=2 + Lam=30 + Dal=4 + Te=400 + Tı=9 + Ye=10 + Be=2 + Te=400 = 857 Hicrî, (1453 M) İstanbul'un fetihine uygun düşer.⁵⁸

Bu gibi harf sayı değeri hesaplarıyla yıldıznâme bakımı, geleceğe âit kimi bilgilere sahip olma, efsun ve muskacılık yapma gibi çalışmalar da görülür.

Kitap ve sünnette, harflerin sayı değerleriyle ilgili açık bir delil yoktur. Allâh'ın elçisine gelen bir grup Yahudi, kimi sûrelerin başındaki, hurufu muhattaa denilen harflere anlam vermek istemişlerdi. Bunlar, İslâm ümmetinin ömrünü; “Elif, lâm, mîm” için: Elif=1 + Lam=30 + Mim=40 = 71 sayısını bularak, 71 yıl olduğunu iddiâ ettiler. Fakat kendilerine, “Kâf, hâ, yâ, ayn, sâd” gibi, başka sûrelerin başındaki harfler hatırlatılınca, hesap yapmaya kalkışmışlar, işin içinden çıkamayarak, gülünç duruma düşmüşlerdi.⁵⁹

Yukarıdaki 13. âyete göre, sel baskınından sonra, yerli halk, Sebe' yurdunu terk ederek, Gassan Kabîlesi Şam'a, Enmâroğulları Yesrib'e (Medîne), Cüzam Kabîlesi Tihâme'ye ve Ezd Kabîlesi de Amman'a yerleşmiştir. 16. âyete göre Sebe' kavmi Me'rib Seddi'nin çökmesi sonucunda helâk olmuştur. Ebulfidâ tarihine göre “Bu seddi (baraj), Me'rib yurdunda, Sebe' bin Yeşcub yapmış ve uzak vâdilerden, yetmiş kadar akarsuyun yönünü oraya çevirmişti.” Keşşâf ise, bu barajın iki dağın arasının taş ve zift ile

58. Bilgi için bk. İbnu'l-Arabî, Futuhât, I, 231, 361; İbn-i Haldûn, Mukaddime, Terc. S. Uludağ, I, 403, 407; DÎA, “Ebced” md.

59. Bk. İbnu'l-Arabî, Futuhât, I, 231, 361; İbn-i Haldûn, Mukaddime, Terc. S. Uludağ, I, 403, 407; Mustafa Uzun, DÎA. “Ebced” mad.

kapatılarak, Belkıs tarafından inşâ edildiğini ve sulama kanalları açıldığını belirtmiştir.⁶⁰

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾
وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُوْثِقُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ
مِنْهَا فِي شَكٍّ ۖ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيزٌ ﴿٢١﴾

20- Andolsun ki İblis, onlar hakkındaki tahminini doğru çıkardı. Mü'minlerden bir zümre dışındakilerin hepsi ona uydular.

21- Oysa İblis'in onlar üzerinde zorlayıcı bir gücü yoktu; ama âhirete îmân edenlerle ondan şüphe edenleri işte Biz böylece ayırt ederiz. Rabbin gerçekten her şeyi gözetip koruyandır.

20-21. âyetlere göre, İblis Sebe' kavmini aldatacağını tahmin etmiş, bu tahmininde yanılmamış ve onları aldatmıştır. Ancak gerçekte İblis'in onların üzerinde bir zorlama gücü bulunmuyordu, bu konuda asıl kararı veren, öldükten sonra dirilmeyi inkâr ederek, azgınlık yolunu serbest irâdeleriyle tercih eden Sebe' kavmi idi ve bu sebeple de yaptıklarının karşılığını bulmuşlardı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah şeytanı lânetlemiş, o da şöyle demişti: ‘Andolsun ki, ben, kullarımdan belli bir pay alacağım. Onları mutlaka saptıracağım, boş kuruntulara boğacağım, onlara hayvanların kulaklarını yarmalarını ve Allâh'ın yaratma düzenini değiştirmelerini emredeceğim!’ Allâh'ı bırakıp da şeytanı dost edinen kimse, elbette apaçık bir ziyâna düşmüş olur. Böylece şeytan, onlara vaatlerde bulunur, onlara umutlar verir. Oysa şeytanın onlara olan vaatleri, aldatmacadan başka bir şey değildir.”**⁶¹

“İblis dedi: ‘Mâdemki beni azdırdın, o hâlde ben de senin doğru yolunun üzerinde oturacağım. Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaşıacağım; böylece sen onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın!’ Allah dedi: ‘Haydi,

60. Bk. Elmalılı, Tefsir, VI, 359, 360.

61. Nisâ, 4/118-120.

aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!”⁶²

“İblis dedi: ‘Ey Rabbim! Beni azdırmana karşılık, ben de yeryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracacağım! Ancak içlerinden ihlâslı kulların müstesnâdır.’ Allah dedi: ‘İşte bana varan dosdoğru yol budur. Azgınlardan sana uyanlar dışında, benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur.”⁶³

“İblis dedi: ‘Ey Rabbim! Öyleyse, insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver!’ Allah dedi: ‘Haydi, sen belli vakte kadar süre verilenlerdensin.’ İblis dedi: ‘Senin mutlak gücüne andolsun ki, onların hepsini azdıracacağım! Ancak senin ihlâsa erdirilmiş kulların bunun dışındadır.”⁶⁴

“Âhirette hesap görme işi bitince, şeytan şöyle diyecek: ‘Allah size gerçek olanı vaad etti, ben de size vaad ettim, ama ben sözümünden caydım! Benim sizin üzerinizde zorlayıcı bir gücüm yoktu. Sadece sizi çağırdım, siz de benim çağırma koştunuz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın! Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Aslında ben daha işin başında, beni Allâh’a ortak koşmanıza karşı çıkmıştım.’ Şüphesiz zâlimler için can yakıcı bir azap vardır.”⁶⁵

“Eğer yine de yüz çevirirseniz bilin ki, ben görevimi yaptım ve size bildirmem gerekeni bildirdim. Rabbim sizin yerinize başka bir kavmi getirmek isterse getirir ve siz O’na kesinlikle bir zarar veremezsiniz. Çünkü Rabbim her şeyi görüp gözetendir.”⁶⁶

62. Arâf, 7/16-18.

63. Hicr, 15/39-42.

64. Sâd, 38/79-83.

65. İbrâhim, 14/22.

66. Hûd, 11/57.

﴿ BÂB 3 ﴾

**PUTLARIN ACZİ, ŞEFAAT, RIZIK,
KİŞİSEL SORUMLULUK, TEBLİĞ VE UYARMA,
KIYÂMET VAKTİNİN DEĞİŞMEMESİ**

قُلْ اَدْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِى السَّمٰوٰتِ وَلَا فِى الْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيْهِمَا مِنْ شَرْكٍَ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيْرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهٗ اِلَّا لِمَنْ اِذْنٌ لَهُ ۚ حَتّٰى اِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوْا الْحَقُّ ۖ وَهُوَ الْعَلِىُّ الْكَبِيْرُ ﴿٢٣﴾ قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۖ قُلِ اللّٰهُ ۚ وَاِنَّا اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هٰدًى اَوْ فِى ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢٤﴾ قُلْ لَا تَسْتَلُوْنَ عَمَّا اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْئَلُ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ۖ وَهُوَ الْفَتّٰحُ الْعَلِيْمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ اَرُونِى الْذِيْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَكَاءَ كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٧﴾ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيْرًا وَنَذِيْرًا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لَكُمْ مِيعَادُ يَوْمٍ لَا تَسْتَاْخِرُوْنَ عَنْهُ سَاعَةً وَّلَا تَسْتَقْدِمُوْنَ ۙ ﴿٣٠﴾

22- De ki: “Allah’tan başka tanrı saydığınız şeyleri çağırın! Onlar ne göklerde, ne de yerde zerre ağırlığınca bir güce sahip değillerdir. Onların, ne göklerde ve yerde bir ortaklığı, ne de Allâh’ın onlardan bir yardımcısı vardır.”

- 23-** Allah katında, O'nun izin verdiği kimseden başkasının şefaati fayda vermez. Onların kalplerinden korku giderilince, birbirlerine, “Rabbimiz ne söyledi?” diye sorarlar; diğerleri: “Gerçeği söyledi. O, her şeyden yücedir, büyüktür!” derler.
- 24-** De ki: “Size göklerden ve yerden kim rızık veriyor?” De ki: “Allah! Öyleyse doğru yolda veya apaçık bir sapıklık içinde olan biz miyiz, yoksa siz misiniz?”
- 25-** De ki: “Bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz; sizin yaptıklarınızdan da biz sorumlu değiliz.”
- 26-** De ki: “Rabbimiz, hepimizi bir araya toplayacak, sonra aramızda adâletle hüküm verecektir. Çünkü O, en adâletli hüküm veren, her şeyi hakkıyla bilendir.”
- 27-** De ki: “Allâh'ın yanına yakıştırdığınız ortakları bana gösterin! Hayır, bunu yapamayacaksınız; çünkü O, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'tır.”
- 28-** Biz, seni bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik; ama insanların çoğu bunu bilmezler.
- 29-** Onlar, “Doğru söylüyorsanız, bu tehdit ettiğiniz azap ne zaman gelecek?” diyorlar.
- 30-** De ki: “Sizin için öyle bir gün belirlenmiştir ki, ondan ne bir saat geri kalabilir, ne de ileri geçebilirsiniz!”

22. âyette, Allâh'ı bırakıp tapılan putların hiçbir güce sahip olmadıkları, yerde ve göklerde zerre ağırlığınca bir şeye sahip veya ortak olmadıkları, Allâh'ın bir yardımcıya ihtiyâcının da bulunmadığı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizin, Allâh'ı bırakıp taptıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter, ne de kendilerine bir yardımcı dokunur. Onları doğru yola çağırırsanız, duymazlar. Onların sana baktıklarını sanırsın; oysa onlar görmezler!”**⁶⁷ **“De ki: Allâh'ı bırakıp da ilâh diye taptıklarınızı çağırın bakalım; onlar sizden ne bir sıkıntıyı giderebilirler, ne de onu değiştirebilirler.”**⁶⁸

67. A'râf, 7/197-198.

68. İsrâ, 17/56.

“De ki: Allâh’ı bırakıp da tapmakta olduğunuz ortaklarınızı gördünüz mü? Gösterin bana, onlar yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların, göklerde bir ortaklığı mı var? Ya da Biz kendilerine bir kitap vermişiz de, ondan bir delil üzerinde mi buluyorlar? Hayır, o zâlimler birbirlerine aldatmadan başka bir şey vaad etmiyorlar.”⁶⁹

“De ki: Söyleyin bakalım; Allâh’ı bırakıp taptığınız şeyler yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, bundan önceye âit bir kitap veya bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin! Allâh’ı bırakıp da, kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapan-dan daha şaşkın kim olabilir? Üstelik bunlar, onların tapmalarından habersizdirler.”⁷⁰

“Ben onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de kendilerinin yaratılışına şâhit tutmadım. Ben yoldan çıkaranları kendime yardımcı da yapmış değilim.”⁷¹

23. âyete göre, Allâh’ın huzûrunda ancak O’nun şefaât izni verdiği kim-seler şefaât edebilir. Peygamberin uyarısını kabul etmeyen inkârcı kimse-ler âhiret günü, ilk korku ve şaşkınlıkları geçince, Allâh’ın dünyada ne söy-lediğini, kendilerinden neler istendiğini hatırlayarak, birbirlerine “Rabbiniz ne buyurmuştu?” sorusunu sorarlar ve “Meğer Allâh’ın bize haber verdiği kıyâmet, âhiret hesâbı ve cezâsı doğru imiş!” diyerek, onu yalanlamakla bü-yük bir hatâ ettiklerini kabul ederler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey İsrâîloğulları! Size verdiğim nî-metimi ve sizi bir zamanlar âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın! Öyle bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası için bir ödemedede bulunamaz, kimseden şefaât kabul olunmaz, kimseden fidye alınmaz; onlara hiçbir yardım da yapılmaz.”**⁷²

“Allah, O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O dâimâ diridir, yarat-tıklarını koruyup gözetendir. O’nu ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. İzni olmadan, O’nun katında şefaât edecek olan kimdir? O, kullarının önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O’nun ilminden,

69. Fâtır, 35/40.

70. Ahkâf, 46/4-5.

71. Kehf, 18/51.

72. Bakara, 2/47-48.

ancak O'nun dilediğini kavrurlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır. Onların her ikisini de koruyup gözetmek O'na ağır da gelmez. O çok yücedir, çok büyüktür.”⁷³

“Melekler Allâh'ın sözünün önüne geçmezler. Hep O'nun buyruğu ile hareket ederler. Allah, onların geleceğini de geçmişini de bilir. Onlar Allâh'ın hoşnut olduğu kimseden başkasına şefa'at etmezler ve hepsi O'nun korkusundan titrerler.”⁷⁴

Câbir bin Abdullah ؑ'ten rivâyete göre, Hz. Peygamber'in her ezandan sonra okunmasını tavsiye ettiği vesile duâsı şöyledir: “Ezanı işiten kimse şöyle duâ etsin: Allâhümme Rabbe hâzihî'd-da'veti't tâmmeh ve ve's-salâti'l-kâimeh. Âti Muhammedeni'l-vesîlete ve'l-fazîlete ve'b'ashü makâmen mahmûdenillezî vaadteh. Bu duâyı okuyan için kıyâmet günü şefa'atim helâl olur.”⁷⁵

Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: “Her peygamberin geri çevrilmeyen bir duâsı vardır. Onlar daha hayatta iken makbûl duâlarını yapmışlardır. Ben ise bu hakkımı ümmetime şefa'at etmek için âhirete sakladım.”⁷⁶

24. âyette, göklerden ve yerden rızık verenin Allah Teâlâ olduğu, aksini iddiâ edenin doğru yolda olmadığı belirtilir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Size gökten ve yerden rızık veren kim? İşitme ve görmeyi sağlayan kim? Ölüden diriye, diriden ölüyü çıkaran kim? Kâinatın bütün işlerini yöneten kim?’ Onlar, ‘Allah!’ diye cevap verecekler. O zaman şöyle de: Peki, o hâlde O'na karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?”**⁷⁷

“Onlar mı hayırlı yoksa mahlukatı ilk defa yaratan, öldükten sonra da tekrar diriltecek olan ve sizi gökten ve yerden rızıklandıran Allah mı? Allah'la beraber başka bir ilâh öyle mi? De ki: “Haydi, doğru söylüyorsanız delilinizi getirin!”⁷⁸

“De ki: Herkes beklemektedir, siz de bekleyin bakalım! Çünkü doğru yol sahiplerinin ve doğru yola ulaşanların kimler olduğunu yakında bileceksiniz!”⁷⁹

73. Bakara, 2/255.

74. Enbiyâ, 21/27-28.

75. Buhârî, Ezân, 8.

76. Müslim, İman, 338, 339; Tirmizî, Deavât, 131; İbn Mâce, Zühd, 37.

77. Yûnus, 10/31.

78. Neml, 27/64.

79. Tâhâ, 20/35.

قُلْ لَا تَسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِي الَّذِينَ أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

25- De ki: “Bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz; sizin yaptıklarınızdan da biz sorumlu değiliz.”

26- De ki: “Rabbimiz, hepimizi bir araya toplayacak, sonra aramızda adâletle hüküm verecektir. Çünkü O, en adâletli hüküm veren, her şeyi hakkıyla bilendir.”

27- De ki: “Allâh’ın yanına yakıştırdığınız ortakları bana gösterin! Hayır, bunu yapamayacaksınız; çünkü O, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah’tır.”

25-27. âyetlerde, herkesin kendi yaptıklarından sorumlu olacağı, Allah Teâlâ’nın kıyâmet günü adâletle hüküm vereceği, o gün Allah’tan başka kendisine tapılanların bir fayda vermeyeceği belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da size. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilecek değilsiniz.”**⁸⁰

“İşte bunlar Allâh’ın yarattıklarıdır. Haydi, Allah’tan başkaları neyi yarattıysa gösterin bakalım bana! Doğrusu o zâlimler, apaçık bir şaşkınlık içindedirler.”⁸¹

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

28- Biz, seni bütün insanlara bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderdik; ama insanların çoğu bunu bilmezler.

28. âyette, Hz. Muhammed ﷺ’in bütün insanlara bir müjdecî ve uyarıcı olarak gönderildiği, fakat insanların çoğunun bunun farkında olmadığı belirtilir. Bu âyet İslâm davetinin evrensel olduğunu gösterir. Bu evrensellik şu

80. Bakara, 2/134.

81. Lokmân, 31/11.

âyette de görülür: **“De ki: Ben sizin hepinize gönderilen Allâh'ın elçisiyim.”**⁸² Yukarıdaki 28. âyetin meâlinde esas aldığımız “bütün insanlara” ifâdesi, âyetteki “kâffeten” kelimesinin “hepsi” anlamına göredir.

Bu kelime “keffe” kökünden ism-i fâil olarak alınırsa, “küfürden men edici olarak” anlamına gelir. Kelime sonundaki “te” harfi de mübalağa için olur. Bu takdirde âyetin anlamı şöyle olur: **“Biz seni insanları küfürden men edici, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.”** Meâllerde genel olarak ilk anlamın esas alındığı görülür. Doğru olan da budur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu Kur'ân, sizi ve kendisine ulaşan herkesi onunla uyarmam için bana vahyolundu.”**⁸³ **“Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. De ki: ‘Bana, ilâhınızın tek ilâh olduğu vahyolunuyor. Şimdi siz müslüman olacak mısınız?’ Eğer yine yüz çevirirlerse de ki: ‘Ben size Allâh'ın vahyini eşit bir şekilde bildirdim. Artık tehdit edildiğiniz şey (kıyâmet günü) yakın mı, uzak mı olduğunu bilemem!’**⁸⁴

“Allah o Peygamberi mü'minlerden henüz kendilerine katılmamış bulunan, başka kimselere de göndermiştir. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”⁸⁵

“Hiç şüphesiz Biz seni bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak din ile gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.”⁸⁶

Hadiste şöyle buyurulmuştur: **“Bana, daha önceki peygamberlere verilmeyen beş şey verildi: a) Benden önceki peygamberler yalnız kendi kavimlerine gönderilmişti, ben ise bütün insanlara gönderildim. b) Bana ganimetler helâl kılındı. Benden önce kimseye helâl kılınmamıştı. c) Yeryüzü bana tertemiz mescid kılındı. Bu yüzden ümmetime namaz vakti nerede yetişirse, orada namazını kılsın. d) Ben, bir aylık mesâfedeki düşmanın kalbine korku salınmakla yardım olundum. e) Bana şefaet makâmı verildi.”**⁸⁷

82. A'râf, 7/158.

83. En'âm, 6/19.

84. Enbiyâ, 21/107-109.

85. Cuma, 62/3.

86. Bakara, 2/119.

87. Buhârî, Teyemmüm, 1, Salât, 56, Gusl, 26; Müslim, Mesâcid, 3; Nesâî, Gusl, 26; Dârimî, Salât, 111, Siyer, 28.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لَكُمْ مِيعَادُ يَوْمٍ
لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

29- Onlar, “Doğru söylüyorsanız, bu tehdit ettiğiniz azap ne zaman gelecek?” diyorlar.

30- De ki: “Sizin için, belli bir gün belirlenmiştir. Öyle ki ondan ne bir an geri kalabilirsiniz, ne de ileri geçebilirsiniz!”

29-30. âyetler, Kur’ân’ın tehdit ettiği azap ile alay eden ve “Hani senin bizi korkuttuğun azap ne zaman gelecek, onun aslı yoktur!” diyenlere bir cevaptır. O azâbın belli bir zamanı olduğu, o zaman gelince ne öne almaya ne de sonraya bırakmaya kimsenin gücü yetmeyeceği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: Onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır. Onu, tam zamanında açığa çıkaracak olan ancak O’dur. Kıyâmet (in bilgisi), göklere de yere de ağır gelmiştir. O, size ansızın gelir. Sanki sen onu biliyor da saklamışsın gibi sana soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allah katındadır.”** Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler.”⁸⁸

“Bir de: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, bu bizi korkuttuğunuz azap ne zaman?’ diyorlar. Kâfirler, yüzlerinden ve sırtlarından ateşi savamayacakları ve kendilerine de kimsenin yardım edemeyeceği o zamanı bir bilseleldi! Belki de o (kıyâmet günü), onlara ansızın gelecek ve kendilerini şaşkına çevirecektir! Artık, ne onu geri çevirebilirler, ne de kendilerine süre tanınır!”⁸⁹

“Senin merhamet sahibi olan Rabbin gerçekten çok bağışlayıcıdır. Eğer Allah işledikleri günahlar yüzünden onları hemen cezâlandırarak olsaydı, onlara azâbı hemen verirdi! Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, o geldiği zaman artık bundan kaçıp kurtulacak bir sığınak bulamazlar.”⁹⁰

“Her ümmetin bir ömrü vardır. Vâdesi dolunca ne bir an geciktirebilir, ne de öne alabilirler.”⁹¹

88. A'râf, 7/187.

89. Enbiyâ, 21/38-40.

90. Kehf, 18/58.

91. A'râf, 7/34.

﴿ BÂB 4 ﴾

**BÜYÜKLÜK TASLAYAN İNKÂRCILARLA GÜÇSÜZ
DÜŞÜRÜLENLERİN ÂHİRETTE KONUŞMALARI,
VARLIKLI VE ŞİMARIK KİŞİLERİN UYARILMASI**

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ۖ وَلَوْ تَرَىٰ
إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ
يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾
قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا أَنْخُنْ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَىٰ
بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا لِلَّذِينَ
اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ
أَنْدَادًا ۖ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۖ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ
الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي
قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا
نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا ۖ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ﴿٣٥﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

31- İnkâr edenler: “Biz ne bu Kur’ân’a, ne de bundan önceki-
lere inanırız.” dediler. Sen o zâlimleri, Rab’lerinin huzû-
runda durdurulmuş ve birbirlerine söz atarken bir gör-
sen! Güçsüzler, büyüklük taslayanlara: “Siz olmasaydı-
nız, elbette biz inanan insanlar olurduk!” derler.

32- Büyüklük taslayanlar zayıf düşürülenlere, “Size hidâyet geldikten sonra, sizi ondan biz mi engelledik? Hayır, siz kendiniz suç işliyordunuz!” derler.

33- Zayıf düşürülenler de büyüklük taslayanlara: “Hayır, (işiniz) gece, gündüz hilekârlıktı. Çünkü siz bize Allâh’ı inkâr etmemizi ve O’na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz.” derler. Bunlar azâbı gördüklerinde, pişmanlıklarını açıkça ifâde ederler. Biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar geçirmiştir. Onlar yaptıklarının karşılığında başka bir şeyle mi cezâlandırılıyorlar?

34- Biz hangi ülkeye uyarıcı bir peygamber göndermişsek, oranın refah içinde şırmamış ileri gelenleri: “Biz size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz.” demişlerdir.

35- Ve yine demişlerdi ki: “Biz malca da evlatça da sizden daha çoğuz. Dolayısıyla biz azâba uğratılacak değiliz.”

36- De ki: “Rabbim, rızkı dilediğine genişletir, dilediğine kırsar. Ama insanların çoğu bilmezler.”

31. âyette, kâfirlerin ne Kur’ân’a ne de önceki semâvî kitaplara inanmadıkları, güçsüz düşürülenlerin kıyâmet günü büyüklük taslayanlara: “Siz olmasaydınız, biz mü’min olurduk ve bugünkü azapla karşılaşmazdık.” diyerek onları suçlayacakları belirtilir.

Mekke müşrikleri İncil, Tevrat, Zebur gibi semâvî kitaplardan haberdar oldukları hâlde dillerini anlamadıkları ve onları getiren peygamberler de kendi toplumlarından olmadığı için, toplum olarak Yahudi veya Hristiyan dînine girmemişlerdi. Diğer yandan onların âyette belirtilen sözü, bir kızgınlık sırasında söylemiş olmaları muhtemeldir. Nitekim Mekke’de, kitap ehli olanlara Hz. Muhammed’in durumunu sorup, onlar da onun niteliklerinin, önceki kutsal kitaplarda bulunduğunu söyleyince, puta tapanlar kızmış ve bu sözü o zaman söylemişlerdi. Kısaca onlar, Kur’ân’ı kabul etmedikleri gibi, İncil ve Tevrat gibi önceki ilâhî mesajları da reddetmişlerdi.

Bu inkârcıların âhîret buluşmasında, kendilerini inkârın içine iten ve saptıran kimselerle tartışmaya girecekleri ve birbirlerini suçlayacakları belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: ‘Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimiz’in âyetlerini yalanlamayıp mü’minlerden olsaydık!’ diyecekler. Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler ortaya çıkmıştır. Eğer onlar dünyaya geri gönderilselerdi, kendilerine yasaklanan şeyleri yine yaparlardı. Çünkü onlar gerçekten yalan söylüyorlar. Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayattan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ demişlerdi. Onları, Rab’lerine arz olundukları zaman bir görseydin! Rab’leri: ‘Bu, gerçek değil miymiş?’ diyecek. Onlar da: ‘Rabbimiz’e andolsun ki elbette gerçekmiş!’ diyecekler. Rab’leri, “Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı tadın azâbı!” diyecek.”**⁹²

“O günahkârları Rab’leri huzûrunda başları öne eğilmiş hâlde bir görsen! ‘Ey Rabbimiz! Biz gördük ve işittik, şimdi bizi dünyaya geri gönder de sâlih ameller işleyelim. Şüphesiz ki biz artık kesin olarak inandık!’ derler.”⁹³

“O zulmedenler azap ile yüz yüze geldikleri zaman, bütün gücün gerçekten Allâh’a âit bulunduğunu ve Allâh’ın azâbının çok şiddetli olduğunu keşke şimdiden anlayabilselerdi! İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı görerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütününü kopmuştur! Kötülerin arkasından gidenler: ‘Keşke, dünyaya bir kez daha dönebilsek de, onların bizi tanımazdan geldikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!’ diyecekler. İşte böylece Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine yığılmış hasretler hâlinde gösterecektir! Onlar bu cehennemden çıkacak değillerdir!”⁹⁴

32-33. âyetlere göre, kâfirler âhiret günü kendilerini bu duruma düşüren kimseleri suçlayarak: “Siz olmasaydınız biz inanırdık, bu duruma düşmezdik!” diyecekler. Dünyada büyüklük taslayan ve onları saptıran önderler ise bu suçlamayı kabul etmeyecek ve “Size hidâyet geldi de dünyada biz mi engel olduk? Niçin hidâyet yoluna girip kendinizi kurtarmadınız?” diye cevap verecekler. Azâbı görünce hepsi dünyada yaptıklarına pişman olurlar, fakat bu pişmanlık bir fayda sağlamaz. Onlar yaptıklarının karşılığı ile cezâlandırılırlar.

92. En’âm, 6/27-30.

93. Secde, 32/12.

94. Bakara, 2/165-167.

Kur'ân-ı Kerîm'deki, "Allah zâlimler, fâsıklar, kâfirler toplumuna hidâyet etmez." gibi ifâdeler, bu gibi kimselerin o günkü durumları ile ilgilidir. Nitekim Mekke halkından zulüm, fısı ve küfür hâli zikredilerek kötülenen pek çok kimse daha sonra müslüman olmuş ve İslâm'a büyük hizmetler yapmıştır. Ensâr ve muhâcirlerin çekirdek kadrosunun İslâm'dan önce müşrik toplulukları olduğu unutulmamalıdır. Hâlid bin Velid, Uhud savaşı gibi ilk gazvelerde askeri dehasını müşriklerin safında kullanmış, ancak İslâm'a girince, bütün bilgi ve becerisini İslâm ordularının içinde bir nefer ve kumandan olarak kullanmayı sürdürmüştür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Sizin için, yeryüzünü bir döşek, göğü (üzerinize) bir tavan yapan, gökten su indirip, onunla size rızık olarak ürünler çıkaran O'dur. Öyleyse, bunu bile bile Allâh'a eşler koşmayın!"**⁹⁵

"Zulmeden herkes, yeryüzündeki bütün servete sahip olsa, o gün canını kurtarmak için hepsini feda eder. Onlar azâbı gördüklerinde için için büyük bir pişmanlık duyarlar. Aralarında adâletle hüküm verilir ve onlar haksızlığa uğratılmazlar."⁹⁶

"Eğer şaşılacak bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: 'Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?' demeleridir. İşte Rab'lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağılar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır."⁹⁷

"Biz onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine kadar dayanmıştır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır!"⁹⁸

"O Kitabı ve peygamberlerimizle gönderdiklerimiz şeyleri yalan sayanlar, yakında bilecekler! O zaman, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu hâlde sürüklenecekler. Kaynar suda, sonra da ateşte yakılacaklar. Sonra onlara şöyle denilecek: Allâh'a ortak koştuklarınız nerede?"⁹⁹

95. Bakara, 2/22.

96. Yûnus, 10/54.

97. Ra'd, 13/5.

98. Yâsîn, 36/8.

99. Mû'min, 40/70-73.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ﴿٣٥﴾

34- Biz hangi ülkeye uyarıcı bir peygamber göndermişsek, oranın refah içinde şımarmış ileri gelenleri: “Biz size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz.” demişlerdir.

35- Ve yine demişlerdi ki: “Biz malca da evlatça da sizden daha çoğuz. Dolayısıyla biz azâba uğratılacak değiliz.”

34-35. âyetlerde, Hz. Peygamber'i teselli için kendilerine uyarıcı gönderilen her kent sâkinlerinden özellikle varlıklı şımarık zenginlerin, servet ve mevkillerine güvenerek o uyarıcıyı inkâr ettikleri belirtilir. Bunlar; “Biz malca ve evlatça güçlüyüz, Allah bizi sevmese bu kadar serveti ve gücü vermezdi, bu yüzden Allah bize azap etmez.” derler ve dünyada böyle olduğu gibi, âhirette de Allah katında îtibarlı kimseler olacaklarını sanırlar. Ancak onların büyük bir aldanma içinde oldukları çeşitli âyetlerde haber verilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, oranın refah içinde şımarmış ileri gelenlerine buyruğumuzu göndeririz; ama onlar buna karşı gelerek orada kötülük işlerler; böylece o ülke helâk edilmeyi hak etmiş olur. Biz de orayı yerle bir ederiz.”**¹⁰⁰

“(Ey münâfıklar!) Sizin hâliniz sizden öncekilerin hâline benzetmektedir. Üstelik onlar, hem sizden daha güçlü, hem de mal ve çocuk bakımından daha üstün idiler. Sonra onlar bu dünyadan paylarını aldılar. Siz de, daha öncekilerin paylarını alıp yararlandıkları gibi, paylarınızı alıp yararlandınız ve o bâtıla dalanlar gibi siz de daldınız! Onların amelleri, dünyada da âhirette de boşa gitmiştir. İşte en büyük zarara uğrayanlar onlardır!”¹⁰¹

“Bu adamın başka malı mülkü de vardı. Bu sebeple arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: ‘Ben malca senden zenginim ve adamca da senden güçlüyüm!’ Bağına girdi, o kendine yazık ediyordu. Dedi ki: ‘Bunun yok olacağını hiç sanmıyorum! Kıyâmetin kopacağını da

100. İsrâ, 17/16.

101. Tevbe, 9/69.

sanmıyorum. Bununla birlikte eğer Rabbime döndürülecek olursam, herhalde bundan daha iyi bir sonuç bulurum!”¹⁰²

“Kârûn dedi ki: ‘Bu servet bana, bendeki bilgi sayesinde verildi.’ Ama o, Allâh’ın kendisinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü ve daha zengin kimseleri helâk ettiğini bilmiyor muydu? Ancak suçlulara, günahları sorulmaz! Derken Kârûn ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler: ‘Keşke, Kârûn’a verilenin benzeri bizim de olsaydı! O, gerçekten şanslı biri!’ dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise: ‘Yazıklar olsun size! İmân edip iyi iş yapanlara göre Allâh’ın vereceği mükâfat daha üstündür. Ama ona da ancak sabredenler ulaşabilir.’ dediler. Sonunda, Biz Kârûn’u da sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık, Allah’tan başka ona yardım edecek ne adamları kaldı, ne de kendini savunup kurtaracak durumdaydı!”¹⁰³

“Kendilerinden önce yeryüzünde size vermediğimiz imkânları verdiğimiz nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Biz onların üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve ırmakları altlarından akar duruma getirmiştik. Sonra günahları yüzünden onları helâk ettik ve onların ardından başka nesiller getirdik.”¹⁰⁴

“Onlar hiç yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş, bakmadılar mı? Oysa onlar kendilerinden daha güçlü idiler, toprağı işlemişler ve yeryüzünü bunlardan daha fazla îmar etmişlerdi. Peygamberleri bunlara da apaçık deliller getirmişlerdi. Allah elbette ki onlara haksızlık edecek değildi; fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.”¹⁰⁵

قُلْ إِنْ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

36- De ki: “Rabbim, rızkı dilediğine genişletir, dilediğine kırsar. Ama insanların çoğu bilmezler.”

102. Kehf, 18/34-36.

103. Kasas, 28/78-81.

104. En'âm, 6/6.

105. Rûm, 30/9. Bk. Mü'min, 40/82.

36. âyette, Allah Teâlâ'nın dilediği kimsenin rızkını genişletip dilediği-ninkini de daraltacağı, fakat insanların çoğunun bunu bilmediği belirtilmek-tedir. Allah kimi zaman küfür ehlinin rızkını genişletip, mü'minin rızkını da-raltabilir. Bu bir imtihan amacını taşır, bu durum küfür ehline Allah katın-da bir şeref kazandırma olmadığı gibi, mü'min için de bir haksızlığa uğra-ma anlamına gelmez.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allah dilediğine rızkı genişletir ve da-raltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya ha-yatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”**¹⁰⁶ **“Bu dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”**¹⁰⁷

“Biliniz ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranız-da övünme ve daha çok mal ve çocuk sahibi olma yarışından ibâ-rettir.”¹⁰⁸

“Andolsun ki, sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz eksiltmekle deneriz. Sabredenlere müjdele! O sabredenler başlarına bir belâ geldiği zaman: “Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz.” derler. İşte Rab'lerinden bağışlama-lar ve rahmet hep onlar içindir. Doğru yolu bulanlar da onlardır.”¹⁰⁹

Hız. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Dünya hayatı geçici bir yararlanma ve oyalanmadan ibârettir.”¹¹⁰ “Âhiret hayatına göre dün-ya hayatı, sizden birinizin parmağını denize daldırmasına benzer. O kişi parmağının ne kadar suyla döndüğüne baksın.”¹¹¹

106. Ra'd, 13/26.

107. Âl-i İmrân, 3/14.

108. Hadîd, 57/20.

109. Bakara, 2/155-157.

110. Müslim, Radâ', 64.

111. Müslim, Cennet, 55.

﴿ BÂB 5 ﴾

**ALLÂH'A YAKLAŞTIRACAK AMELLER,
RIZIK PLANLAMASI, MELEK,
CİN VEYA PUTLARA TAPMAK**

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضَّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي
الْعُرْفَاتِ آمِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ فِي
الْعَذَابِ مُخَضَّرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ إِنْ رَبِّي يَنصِبُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
وَيَقْدِرُ لَهُ ۖ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٣٩﴾
وَيَوْمَ يَخْشَرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ
﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ ۚ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ ۚ
أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا
ضَرًّا ۖ وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ
﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ
أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانُوا يَعْبُدُونَ ۖ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا إِفْكٌ مُفْتَرَىٰ ۖ
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ ۖ إِنَّ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾
وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ۖ
﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ وَمَا بَلَّغُوا مِغْسَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا
رُسُلَهُ ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ۚ ﴿٤٥﴾

- 37- Sizi Bizim huzûrumuza yaklaştıracak olan ne mallarınız ne de çocuklarınızdır. Ancak îmân edip sâlih amel işleyen müstesnâdır. Onlar için, yaptıklarına karşılık kat kat mükâfat vardır. Onlar cennetin yüksek köşklerinde güven içinde olurlar.**
- 38- Âyetlerimizi etkisiz bırakmak için çalışanlara gelince, onlar da cehennem azâbı ile yüz yüze bırakılacaklardır.**
- 39- De ki: “Gerçekten Rabbim, kullarından dilediği kimse-nin rızkını genişletir, dilediğine de kısar. Siz hayra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır!**
- 40- O gün Allah, onların hepsini bir araya toplar, sonra meleklerle: “Bunlar size mi tapıyorlardı?” der.**
- 41- Melekler der ki: “Seni tenzih ederiz! Bizim onlara karşı sığınacak velîmiz sensin. Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmışlardı.”**
- 42- O gün birbirinize ne bir yararınız dokunur, ne de bir zararınız. Biz zâlim olanlara, “Yalanlamakta olduğunuz ateş azâbını tadın bakalım!” deriz.**
- 43- Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman: “Bu, atalarınızın taptığından sizi çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir.” demişlerdi. Ve yine demişlerdi ki: “Bu Kur’ân, uydurulmuş yalandan başka bir şey değil.” O inkâr edenler de, gerçek kendilerine geldiğinde: “Bu, apaçık sihirden başka bir şey değil!” dediler.**
- 44- Oysa Biz onlara okuyup inceleyecekleri kitaplar vermediğimiz gibi senden önce onlara bir uyarıcı (peygamber) de göndermemiştik!**
- 45- Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) yalanlamışlardı. Hem bunlar, öncekilere verdiklerimizin onda birine erişmemişlerdi. Böyleyken, peygamberlerimi yalanladılar da, Beni inkâr edişin sonu nasıl olmuştu!**

37-38. âyetlerde, insanı Allâh’a yaklaştıracak olanın mal ve çocuklar değil, îman ve güzel ameller olduğu, bunların mükâfatının cennet olacağı,

Allâh'ın âyetleriyle mücâdele etmeye kalkışanların ise sürekli olarak kalmak üzere cehenneme girecekleri belirtiliyor.

Buna göre bir kimsenin bol rızıkla zengin olması, tek başına o kişinin haklı ve Allah katında sevilen birisi olduğunu göstermediği gibi, dar rızıkla yoksul düşmesi de Allah katında sevilmeyen bir kişi olduğunu göstermez. Nice zenginler vardır ki şakî ve günahkârdır, nice yoksullar vardır ki takvâ sahibidir. Buna göre, insanları Allâh'a yaklaştıran bol servet veya çok çocuk olması değil, îman ve iyi ameldir. Kim inanır güzel ameller yaparsa, bunun karşılığını kat kat alır, cennette yüksek köşklerde güven içinde oturur. Asıl olan, malından Allah yolunda harcamak ve çocuklarına iyi-yi-kötüyü tanıtip, onlara güzel terbiye vermektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte bunlar sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamları ile mükâfatlandırılacak ve orada saygı ve selâm ile karşılanacaklar. Orada sürekli olarak kalacaklar. Orası ne güzel durulacak bir yer ve ne güzel bir makamdır!”**¹¹²

“Îmân edip iyi ameller işlemiş olanları, içinde sürekli kalmak üzere, altlarından ırmaklar akan cennetteki köşklere yerleştireceğiz. İyi işler yapanların mükâfatı ne güzeldir! Ki onlar sabretmişler ve yalnız Rab'lerine güvenip dayanmışlardır.”¹¹³

“Ama o Rab'lerinden sakınıp korkanlar için (cennette), altlarından ırmaklar akan, üst üste yapılmış yüksek köşkler vardır. Bu Allâh'ın verdiği sözdür. Allah verdiği sözden caymaz.”¹¹⁴

“Onların hepsi bir araya toplanıp, Bizim huzûrumuza getirileceklerdir.”¹¹⁵

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Allah sizin bedenlerinize ve şekillerinize bakmaz, fakat kalplerinize bakar. Bu arada parmaklarıyla göğsüne işaret etmiştir.”**¹¹⁶ Yine Ebû Hüreyre'den gelen başka bir rivâyet şöyledir: **“Allah sizin şekillerinize ve mallarınıza bakmaz, fakat kalplerinize ve amellerinize bakar.”**¹¹⁷

112. Furkan, 25/75-76.

113. Ankebût, 29/58.

114. Zümer, 39/20.

115. Yâsîn, 36/32.

116. Müslim, Birr, 33; İbn Mâce, Zühd, 9; Ahmed bin Hanbel, II, 284-285, 539.

117. Müslim, Birr, 34.

39. âyette, Allâh'ın dilediği kimseye bol rızık vereceği, dilediğinin rızıkını daraltacağı ve insanın yaptığı iyiliğin zâyî olmayacağı vurgulanıyor. Allah için yapılacak harcamanın malı eksiltmeyeceği, Cenâb-ı Hakk'ın onun yerine başkasını vereceği, çünkü O'nun rızık verenlerin en hayırlısı olduğu belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah dilediğine rızık genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”**¹¹⁸

“Kâfir olanlar için dünya hayatı cazip kılındı. Onlar îmân edenlerle alay ederler. Hâlbuki Allah'tan sakınan o mü'minler, kıyâmet günü onlardan üstündür. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.”¹¹⁹

“De ki: Ey mülkün sahibi Allâhım! Sen mülkü dilediğine verir ve dilediğinden de onu geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır, yalnız Senin elindedir. Şüphesiz Senin her şeye gücün yeter. Geceyi gündüze katarsın, gündüzü geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsın!”¹²⁰

“Ben cinleri ve insanları yalnız Beni tanısinlar, bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben onlardan herhangi bir rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum. Şüphesiz rızık veren, o çok büyük güç sahibi olan Allah'tır.”¹²¹

Bir kudsî hadiste şöyle buyurulmuştur: **“Ey insanoğlu! Sen başkalarına ver ki, Ben de sana vereyim.”**¹²²

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Her gün sabah olunca iki melek iner. Bunlardan biri: Allâhım! Malını verene yenisini ver! diye duâ eder. Diğeri de: Allâhım! Cimrilik edenin malını yok et! diye bedduâ eder.”**¹²³ Buhârî bu hadisle ilgili olarak şu âyeti zikretmiştir: **“Artık kim bağışta bulunur ve kötülükten sakınır; Ve en güzel olanı doğrularsa; Biz de ona, iyilik yolunu kolaylaştırırız.”**¹²⁴

118. Ra'd, 13/26.

119. Bakara, 2/212.

120. Âl-i İmrân, 3/26-27.

121. Zâriyât, 51/56-58.

122. Buhârî, Tefsir, 11/2, Nafakât, 1; Müslim, Zekât, 36-37.

123. Buhârî, Zekât, 27; Müslim, Zekât, 57.

124. Leyl, 92/5-7.

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle demiştir: “Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Ey Âdemoğlu! Allah için harca ki, sana daha bol verilsin.”¹²⁵

Ebû Mes'ud el-Ensâri ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Bir müslüman mükâfatını Allah'tan bekleyerek kendi aile fertlerine harcamada bulunsa, bu kendisi için bir sadaka olur.”¹²⁶ Buhârî bu hadisle bağlantılı ve infakla ilgili olarak şu âyeti zikretmiştir: “**Yine sana neyi infâk edeceklerini soruyorlar. De ki: İhtiyaçtan fazla olanı (infâk edin). İşte böylece Allah size âyetlerini açıklıyor. Umulur ki düşünürsünüz.**”¹²⁷

Abdullah bin Amr bin Âs ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “İhtiyâcını karşılayacak kadar mala sahip olduğu hâlde müslüman olan ve Allâh'ın kendisine verdikleri ile kanaat eden kimse kurtulmuştur.”¹²⁸

40-42. âyetlerde bir kıyâmet sahnesi sunulmaktadır. Şöyle ki; kıyâmet günü bütün insanlar, cinler ve melekler toplandığında, Allah Teâlâ müşriklerin meleklerle mi taptıklarını soracak. Melekler, gerçekte onların kendilerine değil cinlere taptıklarını söyleyecek. O gün kimsenin kimseye bir faydası veya zararı olmayacak. Zâlimler kendileri için hazırlanan ateş azâbıyla karşılaşacaktır.

Yukarıdaki âyetlerde müşriklerin melek sandıkları cinlere taptıkları belirtilmektedir. Cinler gözle görülmeyen gizli varlıklardır. Melekler de böyledir. Ancak melekler yüce varlıklardır, kötülük düşünmezler, onlardan insana zarar gelmez. Cinlerin kötülükleri olan şeytanlar, insanın içine attıkları kötü düşünce ve duygularla onu saptırmaya çalışırlar. İşte müşriklerin Allâh'a ortak yaptıkları cinler, bu şekilde habis cinlerdir, melekler değildir. Fakat müşrikler onları melek sanarak, onların verdiği kötü telkinlere aldanıp onlara tapmışlardır.

Yukarıdaki 41. âyette meleklerin söylediği, “**Onların çoğu cinlere inanıyorlardı.**” ifâdesi, müşriklerin içinde meleklerle veya sadece Allâh'a inananların da bulunduğunu gösterir. Bunlar, Mekke'de az da olsa var olan hanıfler olmalıdır. 42. âyette, “**O gün birinizin diğerine ne bir yarar, ne de bir zarar vermeye gücü yetmez.**” ifâdesi hem meleklerle hem de müşriklere hitaptır. Çünkü kıyâmet günü ne insanların melek ve cinlere, ne de

125. Buhârî, Tefsir, 11/2, Nafakât, 1, Tevhid, 35; Müslim, Zekât, 36, 37; İbn Mâce, Kefârât, 15.

126. Buhârî, Nafakât, 1.

127. Bakara, 2/219.

128. Müslim, Zekât, 125; Tirmizî, Zühhd, 35.

melek ve cinlerin insanlara yarar veya zarar vermeye gücü yetmez. Bu yüzden Allah'tan başkasına tapmanın o gün kişiye bir yararı olmaz, ama çok zararı olur. Müşrikler taptıkları meleklerin kendilerine şefaathane olacaklarını sanıyorlardı. Oysa Allah izin vermedikçe kimse kimseye şefaathane edemez. Bu husus çeşitli âyetlerde açıkça belirtilmiştir.¹²⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah, kendisine ortak koşulmasını başışlamaz. Bunun dışındaki günahları dilediğine başışlar.”**¹³⁰ **“Allah zâlimleri doğru yola iletmez.”**¹³¹ **“Allâh'a ortak koşmak en büyük zulümdür.”**¹³²

“Allâh'ın kendisine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiği bir kimsenin, insanlara, “Allâh'ı bırakıp da bana kul olun!” demesi yakışmaz. Aksine onun: ‘Öğrettiğiniz ve okuduğunuz kitap gereğince Rabbe kulluk edenler olunuz!’ (demesi uygundur). Ve hiçbir zaman size: ‘Melekleri ve peygamberleri Rabler edinin!’ diye de emretmez. Siz, müslüman olduktan sonra, size inkârcı olmanızı mı emredecek?”¹³³

“Ne İsa Mesih ne de gözde melekler Allâh'ın kulu olmaktan geri dururlar. Kim, büyüklük taslayarak, O'na kulluk etmekten kaçınırsa, bilsin ki Allah onların hepsini kendi huzûrunda toplayacaktır.”¹³⁴ **“Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve melekler Allâh'a secde ederler, onlar büyüklük taslamazlar.”**¹³⁵

“Hani Allah: Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara: ‘Allâh'ı bırakıp, beni ve annemi iki ilâh edinin!’ diye sen mi söylemiştin, dediği zaman, İsa der ki: “Seni tenzih ederim; hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer onu söylemiş olsaydım, şüphesiz Sen bunu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin. Hâlbuki ben Senin zâtında olanı bilmem. Çünkü gaybleri en iyi bilen yalnız sensin!”¹³⁶

“Fakat insanlardan bâzı kimseler, cinlerden bâzı kimselere sığınıyor ve onların azgınlığını arttırıyordu.”¹³⁷

129. Bk. Meryem, 19/88; Enbiyâ, 21/28; Sebe', 34/23.

130. Nisâ, 4/48.

131. Bakara, 2/258; Âl-i İmrân, 3/86.

132. Lokmân, 31/13.

133. Âl-i İmrân, 3/79-80.

134. Nisâ, 4/172.

135. Nahl, 16/49.

136. Mâide, 5/116.

137. Cin, 72/6.

“O gün Rabbin, onları Allah’tan başka taptıkları şeylerle toplar ve der ki: ‘Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yolu kaybettiler?’ Onlar: ‘Seni tenzih ederiz! Seni bırakıp da, başka dostlar edinmek bize yaraşmaz! Ama sen, onlara ve atalarına o kadar bol nîmet verdin ki sonunda seni anmayı unuttular ve helâki hak eden bir kavim oldular.’ derler.”¹³⁸

“Allah kıyâmet gününde onlara seslenecek ve: ‘Bana ortak olduğunu iddiâ ettikleriniz nerede?’ diyecek. Haklarında azap hükmü kesinleşmiş olanlar şöyle diyecek: ‘Ey Rabbimiz! İşte azdırdıklarımız şunlardır. Biz nasıl azmışsak onları da öyle azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp Sana geldik. Zaten onlar bize tapmıyorlardı!’ Onlara: ‘Allâh’a ortak olduklarını iddiâ ettiklerinizi çağırın!’ denilecek. Onlar da onları çağıracaklar; ama çağırılanlar bunlara cevap veremeyecek ve karşılarında azâbı görecekler. Ne olurdu daha önce doğru yolu bulsalar!”¹³⁹

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ
عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا إِفْكٌ مُفْتَرًى وَقَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾

43- Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman: “Bu, atalarınızın taptığından sizi çevirmek isteyen bir adamdan başkası değildir.” demişlerdi. Ve yine demişlerdi ki: “Bu Kur’ân, uydurulmuş yalandan başka bir şey değil.” O inkâr edenler de, gerçek kendilerine geldiğinde: “Bu, apaçık sihirden başka bir şey değil!” dediler.

43. âyete göre, Mekke müşrik önderleri, insanların Hz. Muhammed’e inanmasına engel olmak için şu hususları öne sürmüşlerdi:

a) Hz. Muhammed’in müşrikleri atalarının dininden döndürmek istediği iddiâsı: İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlara: ‘Allâh’ın indirdiğine uyun!’ denildiğinde, ‘Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.’ dediler. Ama ya ataları bir şey akıl edememiş ve doğru yolu da bulamamışlarsa?”**¹⁴⁰

138. Furkan, 25/17-18.

139. Kasas, 28/62-64.

140. Bakara, 2/170.

b) Onun söylediklerinin uydurma olduğu ve kendi söylediği sözleri, Allâh'ın sözü diye öne sürdüğü iddiâsı: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnkâr edenler: ‘Bu Kur’ân, onun uydurduğu yalandan başka bir şey değildir. Bu konuda kendisine başka bir topluluk da yardım etmiştir.’ dediler. Böylece haksız ve asılsız bir söz uydurdular.”**¹⁴¹

“İnkâr edenler, îmân edenler için dediler ki: ‘Eğer bu işte bir hayır olsaydı, onlar ona uymakta bizi geçemezlerdi!’ Ama onlar bununla doğru yola girmeyince de, ‘Bu eski bir yalandır.’ diyeceklerdir.”¹⁴²

c) Gelen ilâhî mesajın apaçık bir büyü sanılması: Önceki peygamberler döneminde de, kavimleri onlara karşı gelmiş ve gelen ilâhî mesaja sihir, peygambere de sihirbaz demişlerdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Firavun’un kavminden ileri gelenler dediler ki: ‘Bu, gâyet usta bir sihirbazmış!’”**¹⁴³

“Andolsun ki Biz Mûsâ’yı mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun’a, Hâmân’a ve Kârûn’a gönderdik. Ama onlar ‘Bu, çok yalancı bir sihirbazdır!’ dediler.”¹⁴⁴

وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ
﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَّغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا
رُسُلِي ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

44- Oysa Biz onlara okuyup inceleyecekleri kitaplar vermediğimiz gibi senden önce onlara bir uyarıcı (peygamber) de göndermemiştik!

45- Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) yalanlamışlardı. Hem bunlar, öncekilere verdiklerimizin onda birine erişmemişlerdi. Böyleyken, peygamberlerimi yalanladılar da, Beni inkâr edişin sonu nasıl olmuştu!

44-45. âyetlere göre, Yüce Allah Mekkelilere Hz. İsmâîl'den beri ne bir kitap ne de bir peygamber göndermiştir. Bu yüzden yaptıkları şirkler, bir

141. Furkan, 25/4.

142. Ahkâf, 46/11.

143. A'râf, 7/109.

144. Gâfir, 40/23-24.

kutsal kitaba veya bir uyarıcı peygambere dayanmaz. Bunu kendileri uydurmuştur. Daha önceki kavimler de peygamberlerini yalanlamış, ancak bu sebeple helâkle karşılaşmışlardı. Onların başına gelenlerden ibret almak gerekmez mi? 45. âyette kastedilen Mekkeliler olup, bunlar daha önceki kavimlere verilen güç, nîmet ve uzun ömrün onda birine bile erişemedikleri belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(Ey münâfıklar!) **Sizin hâliniz sizden öncekilerin hâline benzemektedir. Üstelik onlar, hem sizden daha güçlü, hem de mal ve çocuk bakımından daha üstün idiler. Sonra onlar bu dünyadan paylarını aldılar. Siz de, daha öncekilerin paylarını alıp yararlandıkları gibi, paylarınızı alıp yararlandınız ve o bâtıla dalanlar gibi siz de daldınız! Onların amelleri, dünyada da âhirette de boşa gitmiştir. İşte en büyük zarara uğrayanlar onlardır! Onlara, kendilerinden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan kasabaların haberi gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık mucizeler getirmişti. Demek ki Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.**”¹⁴⁵

“Kârûn dedi ki: ‘Bu (servet) bana, bendeki bilgi sayesinde verildi.’ O, Allâh’ın kendisinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü ve ondan daha çok servet toplamış olan kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor mu? Ancak suçlulara, günahları sorulmaz! Derken Kârûn ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler: ‘Keşke, Kârûn’a verilenin benzeri bizim de olsaydı! O, gerçekten şanslı biri!’ dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise: ‘Yazıklar olsun size! İmân edip iyi iş yapanlara göre Allâh’ın vereceği mükâfat daha üstündür. Ama ona da ancak sabredenler ulaşabilir.’ dediler. Sonunda, Biz Kârûn’u da sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık, Allah’tan başka ona yardım edecek ne adamları kaldı, ne de kendini savunup kurtaracak durumdaydı!”¹⁴⁶

145. Tevbe, 9/69-70.

146. Kasas, 28/78-81.

﴿ BÂB 6 ﴾

**HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİ,
TEBLİĞ İÇİN BİR ÜCRET ALMAMASI,
HAKKIN BÂTILI YOK ETMESİ,
ÖLÜM SIRASINDAKİ PİŞMANLIK**

قُلْ إِنَّمَا أَعْظَمُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفَرَادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا
بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾
قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى
كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنْ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَٰمُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾
قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا
أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنْ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ
﴿٥٠﴾ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فَرَغُوا فَلَا قُوَّةَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾
وَقَالُوا أَمَّا بِهِ ؕ وَأَنَّىٰ لَهُمُ التَّنَٰوُسُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ
مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا
يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

46- De ki: “Size bir tek öğüt vereceğim: İkişer ikişer ve teker teker Allâh’a yönelin ve düşünün! Arkadaşınızda hiçbir delilik yoktur! O, ancak şiddetli bir azap gelip çatmadan önce sizi uyanan bir peygamberdir.”

47- De ki: “Ben sizden bir ücret istemişsem, o sizin olsun. Bilin ki benim ücretim ancak Allâh’a âittir. O, her şeye şâhittir.”

48- De ki: “Hiç şüphesiz benim Rabbim, gerçeği ortaya koyar. Çünkü O, gaybleri çok iyi bilendir.

- 49- De ki: “Hak geldi; artık bâtil ne yeni bir şey ortaya koyabilir, ne de gideni geri getirebilir!”**
- 50- De ki: “Eğer ben saparsam, ancak kendi zararına sapmış olurum. Eğer doğru yolu bulmuşsam, bu da Rabbimin bana vahyettikleri sayesinde. Çünkü O her şeyi işitir, her şeye çok yakındır.”**
- 51- Onları dehşete düştükleri zaman bir görsen! Artık kurtuluş yoktur, çünkü yakın bir yerden yakalanmışlardır.**
- 52- Ve “Şimdi O’na îmân ettik.” demişlerdir. Ama artık (âhîret gibi) uzak bir yerden îmâna kavuşmak onlar için nasıl mümkün olabilir!**
- 53- Oysa daha önce O’nu inkâr etmişlerdi, uzak bir yerden, gayb hakkında atıp tutuyorlardı.**
- 54- Artık, daha önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle istekleri arasına bir perde çekilmiştir. Doğrusu onlar kendilerini endişeye düşüren bir korku içindeydiler.**

46-50. âyetlerde Hz. Muhammed’in Mekke müşriklerine karşı söylemesi istenen sözler yer alır. İbn-i Abbâs ؓ’ten rivâyete göre, bir gün Nebî ؐ Safâ tepesine çıkarak seslenmişti. Kureyş toplandı ve ne istediğini sordu. Hz. Peygamber: “Size şu yakında düşman bulunduğunu söylesem, bana inanır mısınız?” dedi. Evet, dediler. Buyurdu ki: “Ben, çetin bir azâbın öncesinde sizi uyan bir peygamberden başkası değilim.” Ebû Leheb’in: Ellerin kurusun, bizi bunun için mi topladın? demesi üzerine “Tebbet sûresi” inmiştir.

Bu sûrede şöyle buyrulur: **“Ebû Leheb’in iki eli kurusun! Kurudu da! Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. O, alevli bir ateşe yaslanacak. Karısı da odun taşıyıcı olarak; boynunda hurma lifinden bir ip olduğu hâlde (cehenneme girecek).”**¹⁴⁷

Yukarıdaki 46-50 arası âyetlerde verilen öğütleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Hz. Peygamber’de bir cinnet hâlinin bulunmaması ve onun uyarıcı bir peygamber olması: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, aralarında yaşayan arkadaşlarında bir akıl bozukluğu olmadığını hiç**

düşünmediler mi? O, sadece apaçık uyararı birisidir.”¹⁴⁸ “Yoksa peygamberlerini tanımadıkları için mi onu inkâr ediyorlar? Veya “Onda bir delilik var!” mı diyorlar? Hayır, o kendilerine gerçeği getirmiştir, fakat onların çoğu gerçekten hoşlanmıyorlar.”¹⁴⁹

“Arkadaşınız (Muhammed) asla bir mecnun değildir.”¹⁵⁰ “Nûn. Kaleme ve onların yazdıklarına yemin olsun! Rabbinin nîmeti sayesinde, sen bir mecnun değilsin!”¹⁵¹

b) Peygamberlik görevi için bir ücret istememesi: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte o peygamberler Allâh'ın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy! De ki: “Ben, buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Çünkü bu (Kur'ân), âlemlere bir öğütten ibârettir.”¹⁵² “Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim mükâfatımı verecek olan ancak âlemlerin Rabbidir.”¹⁵³**

c) Allah Teâlâ'nın hakkı ortaya çıkarması ve O'nun bütün gizlilikleri bilmesi: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Aksine Biz hakkı, bâtılın üzerine öyle atarız ki, onun işini bitirir, bir de bakarsın ki bâtıl yok olup gitmiştir. Allâh'a yakıştırdığınız sıfatlardan dolayı yazıklar olsun size!”¹⁵⁴**

“Allah, peygamberleri huzûrunda toplayacağı gün onlara: ‘Ümetinizden size ne cevap verildi?’ diye soracak. Onlar da: ‘Bizim bir bilgimiz yok, gaybı yalnız sen bilirsin!’ diyecekler.”¹⁵⁵ “(Münâfıklar) Allâh'ın onların sırlarını ve gizli konuşmalarını bilip durduğunu ve yine Allâh'ın gaybla ilgili her şeyi bildiğini hâlâ anlamadılar mı?”¹⁵⁶

“Hani Allah: “Ey Meryem oğlu İlsâ! İnsanlara: ‘Allâh'ı bırakıp, beni ve annemi iki ilâh edinin!’ diye sen mi söylemiştin, dediği zaman, İlsâ der ki: “Seni tenzih ederim; hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer onu söylemiş olsaydım, şüphesiz Sen bunu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin. Hâlbuki ben Senin zâtında olanı bilmem. Çünkü gaybleri en iyi bilen yalnız sensin!”¹⁵⁷

148. A'râf, 7/184.

149. Mü'minûn, 23/69-70.

150. Tekvîr, 81/22.

151. Kalem, 68/1-2.

152. En'âm, 6/90.

153. Şuarâ, 26/127, 145, 164, 180.

154. Enbiyâ, 21/18.

155. Mâide, 5/109.

156. Tevbe, 9/78.

157. Mâide, 5/116.

d) Hak gelince, artık bâtılın yeni bir şey ortaya koyamaması ve eskiyi de geri getirememesi: 49. âyetle “hak”, İslâm ve Kur’ân demektir. Bâtıl da gerçek olmayan, puta tapıcılık, ateistliktir. Hakkın yanında bâtılın ayakta durması ve devam etmesi artık mümkün olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Hak geldi, bâtıl yok oldu. Zaten bâtıl yok olmaya mahkûmdur.”**¹⁵⁸ **“De ki: ‘Ey insanlar! İşte size Rabbinizden gerçek geldi. Artık, doğru yola giren, kendisi için girmiş olur. Doğru yoldan sapan da, kendi zararına sapmış olur. Ben sizin üzerinize vekil değilim!’”**¹⁵⁹

“O, gökten bir su indirdi de dereler kendi ölçüsünce çağlayıp aktı. Sel, üste çıkan köpüğü taşıdı. Süs veya eşya yapmak için ateşte yakıp erittikleri mâdenlerde de bunun gibi bir köpük (posa) vardır. İşte Allah, hak ile bâtılı böyle benzetme ile anlatır. Köpük yok olup gider, insanlara yararlı olan ise yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle güzel örnekler verir.”¹⁶⁰

Mekke fethedildiği gün, Allâh’ın Rasûlü oraya girdiğinde Kâbe duvarlarına monte edilmiş 360 kadar put vardı. Rasûl-i Ekrem elindeki sopayla putlara dokunarak, yukarıdaki: **“De ki: Hak geldi. Artık bâtıl ne yeni bir şey ortaya koyabilir, ne de gideni geri getirebilir.”**¹⁶¹ âyetini okumuştur.¹⁶²

e) Doğru yoldan sapanın zararının kendisine olması, doğru yolun vahye dayalı hak dinde aranması: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Ey insanlar! İşte size Rabbinizden gerçek geldi. Artık, doğru yola giren, kendisi için girmiş olur. Doğru yoldan sapan da, kendi zararına sapmış olur. Ben sizin üzerinize vekil değilim!’ Sana vahyedilene uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. Çünkü O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”**¹⁶³

“Eğer Allah bize doğru göstermeseydi, biz doğru yolu bulamazdık. Şüphesiz Rabbimiz’in elçileri bize gerçeği getirmişler!”¹⁶⁴

“Kullarım sana beni sorunca, (de ki): Hiç şüphesiz ben çok yakınım. Bana duâ edince, duâ edenin duâsına karşılık veririm. O hâlde

158. İsrâ, 17/81.

159. Yûnus, 10/108.

160. Ra’d, 13/17.

161. Sebe’, 34/49.

162. Buhârî, Megâzî, 48, Tefsir, 17/12; Müslim, Cihâd, 87.

163. Yûnus, 10/108-109.

164. A’râf, 7/43.

onlar da benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki, doğru yolu bulabilsinler!”¹⁶⁵

**“Andolsun ki, insanı Biz yarattık ve nefsinin ona neleri fısılda-
dığını da çok iyi biliriz. Çünkü Biz ona şah damarından daha yakı-
nız. Onun sağında ve solunda oturmuş iki melek her şeyi kaydet-
mektedir. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında kendisini gözetle-
yen, dediklerini yazmaya hazır bir melek bulunmasın!”¹⁶⁶**

Ölüm sırasında Allah Teâlâ'nın rûha olan yakınlığı şöyle belirtilir: **“Can
boğaza dayandığı zaman; siz de o zaman bakıp durursunuz; o an-
da Biz ona, sizden daha yakınız, ama siz görmezsiniz.”¹⁶⁷**

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فَزَعُوا فَلَا قُوَّةَ وَاحْذُوا مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُوا
أَمَّا بِهِ ؕ وَأَنَّىٰ لَهُمُ التَّنَاطُشُ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ
قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

**51- Onları dehşete düştükleri zaman bir görsen! Artık kur-
tuluş yoktur, çünkü yakın bir yerden yakalanmışlardır.**

**52- Ve “Şimdi O'na îmân ettik.” demişlerdir. Ama artık (âhi-
ret gibi) uzak bir yerden îmâna kavuşmak onlar için na-
sıl mümkün olabilir!**

**53- Oysa daha önce O'nu inkâr etmişlerdi, uzak bir yerden,
gayb hakkında atıp tutuyorlardı.**

51-53. âyetlerde, küfür ehlinin dehşete düştükleri zamanki hâlleri tasvir
ediliyor. Bu zaman ya ölüm ânı ya da kabirlerinden kalkış vaktidir. Onlar
hiç beklemedikleri bir şekilde yakın yerden yakalanırlar. O zaman: “Şimdi
artık inanıyoruz, Allah, Kur'ân, âhîret bir gerçekmiş.” derler, ama bu ikrar-
ları geçerli olmaz. Çünkü daha önce inkâr etmişlerdi.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Melekler, o kâfirlerin yüzlerine ve sırt-
larına vurarak: ‘Tadin bakalım, cehennem azâbını!’ diyerek, canla-
rını alırken onların hâlini bir görseydin!”¹⁶⁸**

165. Bakara, 2/186.

166. Kâf, 50/16-18.

167. Vâkıa, 56/83-85.

168. Enfâl, 8/50.

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا
فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

54- Artık, daha önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle istekleri arasına bir perde çekilmiştir. Doğrusu onlar kendilerini endişeye düşüren bir korku içindeydiler.

54. âyete göre, küfür ehlinin âhiretteki arzu ve beklentisi şudur: O günkü îmanlarının yarar sağlaması ve böylece cennete girebilmek, bu olmadığı takdirde yeniden dünyaya dönerek, iyi amellerle cenneti hak etmektir. Ancak bu, boş bir temenniden ibârettir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar dediler: ‘Ey Sâlih! Sen bundan önce, aramızda kendinden (hayır) umulan bir kimse idin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmayı bize yasak mı ediyorsun? Doğrusu çağırdığın şey konusunda, biz ciddi bir şüphe içindeyiz!’”**¹⁶⁹

“Andolsun Biz Mûsâ’ya Kitab’ı verdik. Ancak onun hakkında görüş ayrılığına düşüldü. Eğer Rabbin tarafından daha önce geçmiş bir söz olmasaydı, işleri bitirilmiş olurdu! Gerçekten onlar, Kur’ân hakkında derin bir şüphe içindedirler.”¹⁷⁰

“Sizden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavimleri ile onlardan sonra gelenlerin haberi size gelmedi mi? Onları Allah’tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine apaçık deliller getirdi de onlar, ellerini ağızlarına götürerek: “Biz size gönderileni inkâr ettik; çünkü bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz!” dediler.”¹⁷¹

“Onlar, kendilerine bilgi geldikten sonra, ancak aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden, belli bir süreye kadar yaşatma sözü geçmiş olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Onlardan sonra, kitaba vâris kılınanlar da, Kur’ân hakkında derin bir şüphe içindedirler.”¹⁷²

169. Hûd, 11/62; Fussilet, 41/45.

170. Hûd, 11/110.

171. İbrâhim, 14/9.

172. Şûrâ, 42/14.

سُورَةُ فَاطِرٍ

FÂTİR
SÛRESİ

Fâtır sûresi, Mekke’de inen ilk sûrelerden olup 45 âyettir. Adını, ilk âyette geçen “Fâtır (örneksiz, benzersiz yaratıcı)”dan almıştır. İlk âyetinde meleklerden söz edildiği için buna “Melâike sûresi” de denir. Sûrede; kâinatın sayfaları bir kitap gibi okuyucunun gözü önüne getirilir, Allah Teâlâ’nın bir olduğunu belirten tevhid delilleri ortaya konulur. Yine sûrede; Allâh’ın insanlara uyguladığı değişmeyen yasası, nîmetleri, rahmeti, varlığının ve büyüklüğünün delili olan ibretli tabiat olayları, inançlı ve inkârcı kişilerin karşılaştırılması, şeytan, melekler, sıkıntıların sonu, âhiret ve yaratılış gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

ALLÂH'IN ÖVÜLMESİ, LÜTFU, VAADİ,
ŞEYTANIN DÜŞMANLIĞI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَكَةِ رُسُلًا أُولَى
أَجْنَحَةٍ مَثْنَى وَثُلثَ وَرُبَاعٌ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا
وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ يَا أَيُّهَا
النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَانِي تُؤَفَّكُونَ ﴿٣﴾ وَإِنْ يَكْذِبُوكَ فَقَدْ
كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ
وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٥﴾
إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ
أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Gökleri ve yeri herhangi bir örneği olmadan var eden; melekleri ikiye, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allâh'a hamd olsun. O, yaratmada dilediği artırmayı yapar. Şüphesiz ki Allah her şeye gücü yetendir.

- 2- Allâh'ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutacak, kısacak yoktur. O'nun tutup kısıtığını O'ndan sonra salıverecek de yoktur. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.
- 3- Ey insanlar! Allâh'ın üzerinizdeki nîmetini hatırlayın! Gökten ve yerden size rızık verecek, Allah'tan başka bir yaratıcı mı var? O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse nasıl oluyor da, çevriliyorsunuz!
- 4- Eğer onlar seni yalanlıyorlarsa, senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Bütün işler ancak Allâh'a döndürülür.
- 5- Ey insanlar! Allâh'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı şeytan da sizi Allâh'ın (affına güvendirerek) kandırmasın!
- 6- Çünkü şeytan size düşmandır. Siz de onu düşman sayın! O, etrafına toplanan yandaşlarını, alevli ateş ehlinde olunsunlar diye çağırır.
- 7- İnkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. İmân edip iyi ameller işleyenlere ise, bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

1. âyette, Allah Teâlâ'nın her türlü övgüye lâyık olduğu, gökleri ve yeri belli bir örneği olmaksızın var ettiği, melekleri de iki, üç ve dörder kanatlı olarak yarattığı, yaratma işini dilediği kadar artırabileceği belirtilir.

Âyetteki "Fâtır" sözcüğü, fatara kökünden ism-i fâil olup, fatr mastarı, bir şeyi uzunlamasına yarmak demektir. Fatara'llahü el-halka: Allah yokluğu yarıp yarattıklarını ortaya çıkardı, demektir. Bu âyette gökleri ve yeri yaratan, üçer, dörder kanatlı melekleri yaratıp kendisiyle kulları arasında elçiler yapan Allah övülüyor. Allâh'ın vereceği rahmet ve nîmete kimse'nin engel olamayacağı, vermediğini de O'ndan başka kimsenin veremeyeceği vurgulanmaktadır.

Araplar meleklerle taparlardı. Melekleri Allâh'ın yarattığı belirtilerek, onlara değil, onları yaratan Allâh'a tapmak gerektiği anlatılmış olmaktadır.

Abdullah bin Mes'ud ؓ'ten rivâyete göre Rasûlullah ﷺ Cebrâil ؑ'ı altı yüz kanadı ile görmüştür. Tirmizî'nin Hz. Âişe'den naklettiğine göre Allâh'ın Elçisi, Cebrâil ؑ'ı kendi şekli ile iki kez görmüştür. Bir kez, Sidre-i

Müntehâ'nın yanında, bir kez de Ciyâd (atlar) içinde görmüştür ki, altı yüz kanadı vardı, ufku kaplamıştı.¹

Tevrat ve İncil'de de meleklerin kanatlı oluşlarından ve Allah ile peygamberleri arasında elçilik yaptıklarından söz edilir.

Âyetteki, "Allah yaratmayı dilediği kadar artırır." ifâdesi şu anlama gelebilir. O, yarattıklarına standardı aşmayacak şekilde ek yetenek ve nitelikler verir. Yüz, ses, saç ve göz güzelliği, keskin akıl, cesâret bunlar arasında sayılabilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allâh'a mahsustur."**² **"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allâh'a mahsustur. İnkâr edenler hâlâ putları Rab'leri ile denk tutuyorlar!"**³

"De ki: 'Hiçbir çocuk edinmeyen, mülk ve saltanatında ortağı bulunmayan, âciz olmadığı için bir yardımcıya ihtiyaç duymayan Allâh'a hamd olsun!' Ve tekbir getirerek O'nun yüceliğini ilan et!"⁴ **"Hamd, kulu Muhammed'e kitabı indiren ve onda hiçbir tutarsızlığa yer vermeyen Allâh'a âittir."**⁵

"Hamd, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allâh'a âittir. Hamd, âhirette de O'na mahsustur. O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır."⁶

"Ey Rabbim! Gerçekten Sen bana mülk ve saltanat verdin ve rüya tâbirini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen, dünyada da âhirette de benim işlerimi görensın! Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"⁷

"De ki: Ey gökleri ve yeri yoktan var eden, görülmeyeni ve görüleni bilen Allâhım! Hakkında görüş ayrılığına düşmekte oldukları şeyler hakkında, kullarının arasında hükmü ancak Sen verirsın!"⁸

1. Bk. Necm, 53/18; Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 7, Tefsir, Sûre, 53/1; Müslim, İman, 280, 282; Tirmizî, Tefsir, Sûre, 53/2, 3.

2. Fâtiha, 1/2.

3. En'âm, 6/1.

4. İsrâ, 17/111.

5. Kehf, 18/1.

6. Sebe', 34/1.

7. Yûsuf, 12/101.

8. Zümer, 39/46.

Âyetteki meleklerin kanatları için kullanılan “cenah” kelimesi Arapçada “yön, güç, kuvvet” gibi anlamlara da gelir. Burada meleklerde kanatlar kuş kanadına benzetilerek onların istedikleri yere belki ışık hızı ve daha seri bir şekilde ulaştıklarını anlatmak için, gökyüzünde uçan her varlığın, hava tabakasındaki dengesini sağlayıp ilerlemesi, iniş ve çıkışlarını sağlaması bakımından, insanların daha kolay anlayabileceği bir benzetme yöntemi seçilmiş olabilir. Nitekim kuşlara kıyasla icâd edilen uçaklar da kanat esasına göre gökyüzünde hareket eder ve yönlerini kanatların yardımı ile tâyin ederler. Kanat sayısının zikredilmesi çokluk bildirebilir.⁹

2-3. âyetlerde, Allah Teâlâ bir kul için rahmetini dilerse onu kimsenin engelleyemeyeceği, rahmetini esirgeyince de bunu kimsenin veremeyeceği, yerden ve gökten insana Allah’tan başka kimsenin rızık veremeyeceği, başka bir yaratıcı veya ilâh bulunmadığı vurgulanıyor. Âyette sözü edilen rahmet kapsamına; nîmet, rızık, mal, mülk, güvenlik, sağlık, peygamberlik vb. girer.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, Onu O’ndan başkası gideremez; sana bir hayır verirse, şüphesiz ki O her şeye kadîrdir. O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.”**¹⁰

“Allâh’ın üzerinizdeki nîmetini ve size öğüt vermek için indirdiği kitabı ve hikmeti hatırlayın da Allâh’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi bilmektedir.”¹¹

“Hepiniz, Allâh’ın ipine sımsıkı sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allâh’ın, üzerinizdeki nîmetini düşünün! Hani siz birbirinize düşman idiniz; ama O, kalplerinizi birleştirmiş ve O’nun nîmeti sayesinde kardeşler oluvermiştiniz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yolu bulasınız.”¹²

“Allâh’ın size olan nîmetini ve “İşittik ve itaat ettik.” dediğiniz zaman, O’nun sizden aldığı sözü hatırlayın! Allah’tan sakının. Çünkü Allah, kalplerde olanı hakkıyla bilir.”¹³

“De ki: ‘Size gökten ve yerden rızık veren kim? İşitme ve görmeyi sağlayan kim? Ölüden diriye diriden ölüyü çıkaran kim? Kâinatın

9. Buhârî, Tefsir, 53/1; Müslim, İman, 280-282.

10. En’âm, 6/17-18.

11. Bakara, 2/231.

12. Âl-i İmrân, 3/103.

13. Mâide, 5/7.

bütün işlerini yöneten kim?’ Onlar: ‘Allah!’ diye cevap verecekler. O zaman şöyle de: Peki, o hâlde O’na karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?”¹⁴

“Tohumu ve çekirdeği çatlatan şüphesiz Allah’tır. Ölüden diriye O çıkarır; diriden ölüyü çıkaran da O’dur. İşte Allah budur! O hâlde nasıl olur da O’ndan yüz çevirirsiniz?”¹⁵

Muğîre bin Şu’be ؓ, Muâviye’ye yazdığı bir mektupta, Nebî ؑ’in her farz namazın arkasında selâm verdikten sonra şöyle duâ ettiğini nakletmiştir: (Lâ ilâhe illâllâhu vahdehû lâ şerike lehû. Lehu’l-mülkü ve lehu’l-hamdü ve hüve ala külli şey’in kadîr. Allâhümme lâ mânia limâ a’tahte. Ve lâ mu’tiye limâ menâ’te. Ve lâ yenfeu zâ’l-ceddi minke’l-ceddu).

Anlamı: “Allah’tan başka ilâh yoktur, yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O her şeye kadîrdir. Allâhım! Senin verdiğine engel olacak, vermediğini de verecek bir kimse yoktur. Senin yardımın olmadan, hiçbir zengine malı fayda vermez.”¹⁶

وَأِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ ۖ وَالَىٰ اللَّهُ تُزْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾

4- Eğer onlar seni yalanlıyorlarsa, senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Bütün işler ancak Allâh’a döndürülür.

4. âyette, müşriklerin yalanlamasına üzülen Hz. Peygamber ؑ teselli edilir. Önceki elçilerin de yalanlandığı, işlerin, sonunda Allâh’a döndürüleceği belirtilir. Allah, peygamberlerini yalanlayanları cezâlandırır, onlara uyanları ise mükâfatlandırır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer onlar seni yalanladılarsa, bil ki senden önce, açık deliller, hikmetli sayfalar ve aydınlatıcı kitap getirmiş olan birçok peygamberler de yalanlanmıştı.”¹⁷ “Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allâh’ın ve meleklerin gelmesini mi bekliyorlar? Hâlbuki iş bitirilmiştir. Çünkü bütün işler yalnızca Allâh’a döndürülür.”¹⁸**

14. Yûnus, 10/31.

15. En’âm, 6/95.

16. Buhârî, Ezân, 155; İ’tisâm, 3; Müslim, Mesâcid, 137, 138.

17. Âl-i İmrân, 3/184.

18. Bakara, 2/210.

“Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allâh’ındır. Bütün işler, ancak Allâh’a döndürülür.”¹⁹ **“Allah düşmanla karşılaştığınızda, yapılması gereken bir işi yerine getirmek için, onları sizin gözlerinizi az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu! Bütün işler Allâh’a döndürülür.”**²⁰

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۖ وَلَا يَغُرَّنَكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ۚ إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾

5- Ey insanlar! Allâh’ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı şeytan da sizi Allâh’ın (affına güvendirerek) kandırmasın!

**6- Çünkü şeytan size düşmandır. Siz de onu düşman sayın! O, etrafına toplanan yandaşlarını, alevli ateş ehlinde ol-
sunlar diye çağırır.**

5-6. âyetlerde, Allâh’ın insanlara haber verdiği dünya ve âhiret mükâfat ve cezâsının gerçek olduğu, şu dünyanın çekiciliğine aldanmamaları öğütleniyor. Allâh’ın gerçek olarak verdiği söz; yeniden dirilme, mahşerde hesap verme ve cezâ konusundaki sözüdür.

Âyetteki, “garra” kökünden “gırre” mastarı bilmemek, gaflet içinde olmak; “gurûr” mastarı aldatmak, gâfil avlamak; “garûr” ise mübalağalı ism-i fâil olarak, çok aldatan demektir. Burada çok aldatıcı olan şeytan kastedilmiş olup, insanlar onun tuzağına düşmemeleri için uyarılmıştır.

Ancak bu âyetlerin amacı dünya hayatının kötü olduğunu ve ondan el etek çekmek gerektiğini söylemek değildir. Kur’ân, dünya için çalışıp kazanmayı, ancak dünyayı temel bir gâye hâline getirmemeyi öğütler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının ve babanın çocuğuna, çocuğun da babasına bir yarar sağlamayacağı bir günden korkun! Hiç kuşkusuz Allâh’ın vaadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı olan şeytan da sizi Allâh’ın affına güvendirerek kandırmasın!”**²¹

19. Âl-i İmrân, 3/109.

20. Enfâl, 8/44.

21. Lokmân, 31/33.

“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan nîmetlerin helâl ve temiz olanlarından yiyin ve şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır. Şeytan size hep kötü ve çirkin işleri emreder ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi ister.”²²

“Hayvanlardan yük taşıyacak ve yününden döşek yapılacak olanları da yaratan yine O’dur. Allâh’ın size rızık olarak verdiklerinden yiyin ve şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.”²³

“Şeytan hakkında şöyle yazılmıştır. Şüphesiz o kendisini dost edineni yoldan çıkarır ve onu alevli ateşin azâbına sürükler.”²⁴

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾

7- İnkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. İmân edip iyi ameller işleyenlere ise, bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

7. âyette, inkâr edenler için şiddetli azap, imân edip sâlih ameller işleyenler için ise bağışlanma ve büyük bir mükâfat olduğu belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hiç imân eden kimse, fâsık olan gibi olur mu? Elbette bunlar eşit olmazlar! İmân edip iyi ameller işleyen kimseler için, Me’vâ cennetleri vardır ki, amellerine karşılık bir ağırlanma yeri olarak hazırlanmıştır.”**²⁵

“İşte azap böyledir! Âhiret azâbı daha da büyüktür. Keşke bilmiş olsalardı! Takvâ sahipleri için, Rab’leri katında nîmetleri bol cennetler vardır. Yoksa Biz Allâh’a teslimiyet gösterenleri, günah-kârlarla bir tutar mıyız?”²⁶

22. Bakara, 2/168.

23. En’âm, 6/142.

24. Hac, 22/4.

25. Secde, 32/18-20.

26. Kalem, 68/33-35.

﴿ BÂB 2 ﴾

**KÖTÜLÜĞÜ GÜZEL GÖRMEK,
BİTKİ GİBİ YENİDEN DİRİLME,
İNSANIN ÜREMESİ, ECEL,
İKİ DENİZ SUYUNUN FARKLI OLUŞU,
PUTLARIN ACZİ**

أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَاهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي
مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا
يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فُسْقَنَاهُ إِلَى بَلَدٍ
مَيِّتٍ فَأَخْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ الثُّشُورُ ﴿٩﴾ مَنْ كَانَ
يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ
الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ
أُولَئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ
أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمِّرُ مِنْ
مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقِصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ
﴿١١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ
أَجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا
وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاحِرَ لِيَتَّبِعُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۖ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
 كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۚ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ
 مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دَعَاءَكُمْ
 وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ ۚ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكْفُرُونَ بَشْرِكُمْ
 وَلَا يُبَيِّنُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

8- Kötü işi kendisine süslenip de, onu güzel görmeye başlayan kimse (ile kötülüğü hiç istemeyen kimse bir) olur mu? Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Öyleyse onlar için üzülererek kendini helâk etme! Çünkü Allah onların yapmakta oldukları şeyleri çok iyi biliyor.

9- Rüzgârları gönderip bir bulut kaldıran da Allah'tır. Derken Biz o bulutu ölü bir beldeye göndeririz de, onunla yeryüzüne ölümünden sonra hayat verimiz. İşte öldükten sonra yeniden diriliş de böyledir.

10- Her kim güç ve şeref istiyorsa, bilsin ki bütün güç ve şeref sadece Allâh'ındır. O'na, ancak güzel sözler yükselir, onları da sâlih amel yükseltir. Kötülüklerle tuzak kuranlara gelince; onlar için şiddetli bir azap vardır. Üstelik onları tuzağı da bozular.

11- Allah sizi bir topraktan, sonra meniden (nutfe) yarattı, sonra da sizi eşler hâline getirdi. O'nun bilgisi dışında ne bir dişi gebe kalır, ne de doğurur. Bir yaşatılana çok ömür verilmesi de, ömründen eksiltme yapılması da ancak bir kitapta yazılıdır. Şüphe yok ki bu Allâh'a göre kolaydır.

12- İki deniz birbirine eşit olmaz. İşte şu tatlıdır, susuzluğu giderir, içimi de hoştur; şu da tuzludur, acıdır. Bununla birlikte onların her birinden taze et (balık) yer ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız. Gemilerin de suyu yara yara gittiklerini görürsün. Bütün bunlar Allâh'ın lûtfundan rızıklarınızı aramanız ve şükretmeniz içindir.

13- O, geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar. Güneşi ve ayı da buyruğu altına almıştır. Her biri belli bir süreye, belli bir gâyeye doğru akıp gider. İşte bu gördüklerinizi yapan Allah sizin Rabbinizdir. Mülk O'nundur. O'ndan başka taptıklarınız ise, bir çekirdeğin zarına bile sahip olamazlar.

14- Onlara yalvarsanız, duânızı işitmezler. İşitseler de size cevap veremezler. Kıyâmet gününde de, kendilerini Allâh'a ortak koştuğunuzu inkâr edeceklerdir. Sana hiç kimse, her şeyi bilen Allah gibi haber veremez!"

8. âyette yaptıkları kötülüğü iyilik sanan kimselerin durumu anlatılıyor. Şeytan birtakım kötülükleri süslü gösterdiği için, onun tuzağına düşen kimseler, bu gibi işleri güzel sanırlar. Akıllarıyla düşünüp o işin kötü olduğunu anlamak istemezler. Allâh'ın dilediğini doğru yola iletmesi, dilediğini de sap-tırması, insanın kendine âit bir irâde gücünün bulunmadığı anlamına gelmez. Kul, serbest irâdesiyle bir istekte bulunur, Allah onun isteğine göre fi-li yaratır, hayırlı bir işse ondan hoşnut olur, kötü bir işse rızası bulunmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Kendilerine azâbımız gelince bo-yun eğip yalvarmaları gerekmez miydi? Ama tam aksine kalpleri iyice katılaştı. Çünkü şeytan, yapmakta olduklarını onlara güzel gösterdi."**²⁷

"Âyetlerimizi yalan sayıp, kendilerine zulmedenlerin durumu ne kötü bir örnektir! Allah kime yol gösterirse, o artık doğru yolu bul-muştur. Kimi de yoldan saptırırsa, işte onlar ziyâna uğrayanlardır."²⁸

"Onların söylediklerinin seni üzmemekte olduğunu Biz elbette bili-yoruz. Gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zâlimler, Allâh'ın âyetlerini inkâr ediyorlar. Senden önce de birçok peygamber yalan-landı. Ama onlar, kendilerine yardımımız gelinceye kadar, bu yalan-lanmalara ve eziyetlere karşı sabrettiler. Allâh'ın sözlerini değişt-i-recek bir güç yoktur. O peygamberlerin başından geçen bâzı haber-ler sana da geldi."²⁹

27. En'âm, 6/43.

28. A'râf, 7/177-178.

29. En'âm, 6/33-34.

9. âyetle, yağmurun yağması sonucunda kuru toprağın canlanması ve tohumun yarılp filizlenmesi ile kıyâmet günü insanın yeniden yaratılması arasında bir fark bulunmadığı vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rüzgârları, rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. O rüzgârlar yağmur yüklü bulutları yüklenince, Biz onu kurak bir bölgeye süreriz, yağmuru oraya indirir, o suyla da her türlü ürünü çıkarırız. İşte Biz ölüleri de (kabirlerinden) böyle çıkaracağız. Belki bunu düşünüp öğüt alırsınız!”**³⁰

“O, ölüden diriye, diriden de ölüyü çıkarır; yeryüzünü ölümünün ardından O diriltir. İşte siz de (kabirlerinizden) böyle çıkarılacaksınız!”³¹

Dünyada her diri olan bitki, hayvan ve insanın sudan yaratıldığı, yani temelde yaşamını sürdürmesinin suya bağlı olduğu çeşitli âyetlerde belirtilir. Bâzıları şunlardır:

“O inkâr edenler gökler ve yer birbirine bitişik iken, onları Bizim ayırdığımızı ve canlı olan her şeyi sudan yarattığımızı görmediler mi? Hâlâ îmân etmeyecekler mi?”³² **“Görmedin mi ki, Allah gökten bir su indirmekle yeryüzü yemyeşil oluveriyor? Doğrusu Allah çok lûtufla sahibidir, her şeyden haberdardır.”**³³ **“Allâh'ın gökten bir su indirdiğini görmedin mi? Biz onunla çeşitli renklerde meyveler çıkardık. Bunun gibi dağlarda da beyazlı, kırmızılı, siyah ve çeşitli renklerde yollar açtık.”**³⁴

BULUTLAR VE SU

Bulutlar nemli havanın yükselmesiyle oluşur. Hava yükseldiğinde soğur, soğuyan hava doyunlaşır ve su buharı havadaki ufak tanecikler üzerinde yoğunlaşır. Oluşan su, su taneciklerini oluşturur. Su, havadan ağır olduğu için havanın suyu kaldıramaması ve suyun düşmesi beklenirdi. Ancak bu tanecikler o kadar küçük ve hafiftir ki havada asılı kalırlar. Havada asılı kalan bu su tanecikleri ise bulutları oluşturur. Bu taneciklerin küçüklüğünü şu kıyaslama daha iyi anlatabilir: Bir yağmur damlası, buluttaki bir milyon kadar su taneciğinin bir araya gelmesiyle oluşur.

30. A'râf, 7/57.

31. Rûm, 30/19.

32. Enbiyâ, 21/30.

33. Hac, 22/63.

34. Fâtır, 35/27.

Dünyada sürekli olarak, bir ölümden sonra dirilme olayı gerçekleşir. Kuru toprak yağmur düşünce dirilir, kışın dökülen yaprakların yerinde, ilkbaharda yeni yapraklar yeşerir, yeni bir canlılık ve ürün dönemi başlar.

İnsanın kıyâmet günü dirilmesi, ruh ve cesetle birlikte olacaktır. Çünkü Üzeyir عليه السلام'ın bir asır sonra diriltilecek eşiği,³⁵ yine üç asrın üzerinde uyutulduktan sonra, canlanan bedenleriyle bir süre daha yaşayan Ashâb-ı Kehf,³⁶ insanın yeniden kuyruk sokumundaki bir yaratıcı hücre olan “acbü’z-zeneb”ten yaratılacağını bildiren hadisler³⁷ dikkate alınırsa, Cenâb-ı Hakk’ın, dünyadaki bedenî ıslah ile âhiret bedeni hâline dönüştürmesi de güç değildir. Ancak, âhiretteki lezzet ve acılara duyarlı olacak olan ruh olunca, bedeninin eski bedenden farklı bir beden olması da önemli değildir.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا ۖ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ
وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ۚ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَمَكْرُ أُولَئِكَ هُوَ يُبْورُ ﴿١٠﴾

10- Her kim güç ve şeref istiyorsa, bilsin ki bütün güç ve şeref sadece Allâh’ındır. O’na, ancak güzel sözler yükselir, onları da sâlih amel yükseltir. Kötülüklerle tuzak kuranlara gelince; onlar için şiddetli bir azap vardır. Üstelik onların tuzağı da bozulur.

10. âyete göre dünya ve âhirette bütün güç, izzet ve şeref Allâh’ındır. Güç ve şeref kazanmak isteyen, bunu Allah’tan başkasına taparak veya başkasından beklemek yerine, Yüce Allah’tan istemelidir. Çünkü Allâh’ın yüceltiğini kimse düşüremez, O’nun düşürdüğünü de kimse yüceltemez. Kısaca izzeti elde etmek güzel söz ve fiilî itaatle olur. Yoksa gurur, tembellik, şeytanlık ve kötülüklerle Allah katında izzet ve şeref kazanmak mümkün olmaz.

GÜZEL SÖZ

Güzel sözler yazılı olan sayfalar, O’nun göğüne veya Arş’ına yükselir ve kabule ulaşır. Güzel sözcükler; kelime-i tevhîd, tesbih (sübhânallah),

35. Bakara, 2/259.

36. Kehf, 18/9-26.

37. Buhârî, Tefsir, Sûre, 39/3, 78/1; Müslim, Fiten, 141, 142; Ebû Dâvûd, Sünnet, 22. Bk. İbrâhim, 14/48; Kâf, 50/4.

tahmîd (elhamdü lillâh), tekbir (Allâhu ekber), duâ, istiğfar ve zikirlerin hepsini içine alır. Bunların hepsi şu cümlede toplanır: “Sübhânallâhi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllâhu vallahu ekber (Allâh'ı bütün eksik sıfatlardan tenzih ederim, her türlü övgüye lâyık olan Allah'tır, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur, Allah en yücedir.)” Bu söz, iyi amelle birlikte, Allâh'a arz olunca kabul edilir. Hadiste bildirildiğine göre, Yüce Allah, bir sözü amel-siz kabul etmez. O, sözü, ameli ve niyeti, ancak sünnete uygun olarak yapılıncaya kabul eder.³⁸

Hiz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: “Kim, sübhânallah, elhamdülillah, Allah ekber ve lâ ilâhe illâllah diyerek Allâh'ı zikrederse, bu zikirler Arş'ın etrafında arı uğultusu gibi bir sesle sizin adınıza Allâh'ı zikrederek dönüp dururlar. Allah katında durmadan zikredilmeyi, anılmayı istemez misiniz?”³⁹ Kul Allah Teâlâ'yı andığı anda, Allâh'ın da onu andığı âyetle şöyle haber verilir: **“Siz Beni anın, Ben de sizi anayım; Bana şükredin, Bana karşı nankörlük etmeyin! Ey îmân edenler! Sabır ve namazla Benden yardım isteyin. Çünkü Allah, sabredenlerle beraberdir.”**⁴⁰

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmektedirler. Yoksa onlar kâfirlerin yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet ve şeref yalnızca Allâh'a âittir.”**⁴¹

“De ki: ‘Ey mülkün sahibi Allâhım! Sen mülkü dilediğine verir ve dilediğinden de onu geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır, yalnız Senin elindedir. Şüphesiz Sen her şeye kâdîrsin! Geceyi gündüze katarsın, gündüzü geceye katarsın. Ölüden diriye çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsın!’ Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dostlar edinmesin. Kim böyle yaparsa, Allah'tan ilişkisini kesmiş olur. Ancak, onlardan (gelebilecek bir zarardan) korunmanız durumu müstesnâdır. Allah sizi, asıl kendisine karşı gelmekten sakındırıyor. Sonunda dönüş Allâh'adır.”⁴²

“Görmedin mi, Allah nasıl bir benzetme yaptı: Güzel söz kökü yerde, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Allah, düşünüp öğüt almaları için,

38. Hâkim, Müstedrek, II, 425; Âlûsî, Tefsir, XI, 174.

39. İbn Mâce, Edeb, 56; Ahmed bin Hanbel, IV, 268.

40. Bakara, 2/152-153.

41. Nisâ, 4/139.

42. Âl-i İmrân, 3/26-28.

insanlara böyle örnekler sunmaktadır. Kötü bir sözün durumu da gövdesi toprağın üstünden koparılmış olan ve bu yüzden sâbit olmayan kötü bir ağaca benzer."⁴³

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا ۖ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أَنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۖ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمْرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

11- Allah sizi bir topraktan, sonra meniden (nutfe) yarattı, sonra da sizi eşler hâline getirdi. O'nun bilgisi dışında ne bir dişi gebe kalır, ne de doğurur. Bir yaşatılana çok ömür verilmesi de, ömründen eksiltme yapılması da ancak bir kitapta yazılıdır. Şüphe yok ki bu Allâh'a göre kolaydır.

11. âyete göre, Hz. Âdem ve Havva topraktan yaratılmış, diğer insanlar onların çocuk ve torunları erkek ve dişi olarak erkeğin menisi kadının yumurtalık hücresinin birleşmesiyle yaratılmış ve çoğalmıştır. Her gebe kalma, doğum ve ecel Allâh'ın bilgisinin yazılı olduğu Levh-i Mahfûz'da kayıtlıdır. Bu bilginin dışında, rastlantı söz konusu olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Eğer öldükten sonra, yeniden dirilme konusunda şüphede iseniz, bilin ki Biz sizi topraktan, sonra meni damlasından, sonra aşılانmış yumurtadan, sonra da yapısı (önce) belirsiz (sonra) belirli bir et parçasından yaratık ki size gücümüzü gösterelim. Biz dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için sizi bırakırız. Sizden kiminiz (erken) vefât ettirilir, kiminiz de ömrünün en düşkün çağına kadar ulaştırılır; öyle ki, önceden bilirken artık bir şey bilmez hâle gelir. Sen yeryüzünü de kupkuru ve cansız bir hâlde görürsün; fakat Biz üzerine yağmur indirdiğimizde o, hareket eder, kabarır ve her çiftten iç açıcı bitkiler verir.”**⁴⁴

43. İbrâhim, 14/24-26.

44. Hac, 22/5.

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratıp bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının!”⁴⁵

“Allah her dışının neyi yüklediğini ve rahimlerin neyi eksiltip artırdığını bilir. O'nun katında her şey ölçü ileler.”⁴⁶

“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O'dur. O'nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz!”⁴⁷

Diğer yandan bâzı amellerin rızkın çoğalmasına ve ömrün uzamasına sebep olabileceği hadiste şöyle bildirilmiştir: “Rızkının çoğalmasını ve ömrünün uzamasını isteyen kimse, akrabasını gözetip kollasın!”⁴⁸

Hısım akraba ile ilgisini kesmek, bir kimsenin hayatını çekilmez hâle getirir, dünya kendisine dar gelmeye başlar ve aile içindeki bu gerginlikle ömrünün kıaldığını düşünür. Hz. Peygamber sıla-i rahmin kesilmesiyle ilgili olarak şu âyeti hatırlatmıştır: **“Demek ki siz iş başına geçecek olsanız, yeryüzünde bozgunculuk yapacak ve akrabalık bağlarını keseceksiniz öyle mi? İşte bunlar Allâh'ın lânetlediği, kulaklarını sağır ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.”⁴⁹**

ÇOCUĞUN ERKEK VEYA KIZ OLUŞU

Doğacak çocuğun erkek veya kız olması da bilimin sınırlarını aşan, yüce Allâh'ın dilemesine bağlı olan bir konudur. Âyetle şöyle buyrulur: **“Allah dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları verir. Yahut onları, hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar. O her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.”⁵⁰**

Anne karnında cinsiyetin oluşumu şöyle gelişir. Erkek sperm ana hücrelerinde $44 + XY = 46$ kromozom bulunur. Erginlik çağından itibaren başlayan “mayoz” bölünme ile bu ana hücreden $22 + X = 23$ kromozomlu dişilik karakteri taşıyan bir sperm ile $22 + Y = 23$ kromozomlu erkeklik karakteri

45. Nisâ, 4/1.

46. Ra'd, 13/8.

47. En'âm, 6/2.

48. Buhârî, Edeb, 12, Buyû', 13; Müslim, Birr, 20-21.

49. Muhammed, 47/22-23.

50. Şûrâ, 42/49-50.

taşıyan bir sperm hücresi meydana gelir. Kadındaki yumurta ana hücresinin erginlik çağından itibaren “mayoz” bölünmesi sonunda ise sürekli olarak $22 + X = 23$ kromozomlu dişilik karakteri taşıyan iki yumurta hücresi ortaya çıkar. Sonuçta sperm ile yumurta hücresinin birleşmesinden 46 kromozomlu ya erkek karakterli ya da dişi karakterli bir zigot teşekkül eder. Kadının rahminde oluşan zigotun (alaka) gelişerek insanı oluşturduğunu yukarıda belirtmiştik.

Tıp ilmi erkek sperm hücresinde erkek ve dişilik (yani X ve Y) karakteri, kadının yumurta hücresinde ise yalnız dişilik karakteri (X) bulunduğu günümüzden ancak 40 yıl kadar önce belirleyebilmiştir. Hâlbuki Yüce Allah aşağıdaki âyeti ile bunu 6. M yüzyılda haber vermiştir: **“Allah meniden (erkek sperm hücresinden) iki eşi, erkek ve dişiye yarattı.”**⁵¹ Bütün bunların bir rastlantı sonucu olduğu söylenebilir mi? Yüce Allâh’ın bilgisi ve gücü dışında hiçbir canlının hareket yeteneği bulunmadığı şu âyetle ifâde buyurulmuştur: **“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allâh’ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (levh-i mahfûz) dır.”**⁵²

Kadının ay hâinden temizlendikten yaklaşık on gün sonra serbest bıraktığı aşılarmaya elverişli bir tane dişi yumurta hücresine karşılık, erkeğin nutfesinde 200-300 milyon arası sperm hücresi bulunduğu bilinmektedir. Bu spermlerden yumurta hücresine yalnız 500 ilâ 1000 kadarı ulaşır ve bir tanesi yumurtayı aşılır. İşte sperm sayısının %50’nin altına düşmesi hâlinde kısırlıktan söz edilir.

Diğer yandan sperm hücresi, kadına âit dişi yumurtaya ulaşınca, yumurta hücresi “fertilizin” buna karşılık sperm hücresi ise “antifertilizin” denilen bir madde salgılar. Eğer bu iki madde uyuşabilirse, sperm hücreleri yumurtanın yüzeyine tutunabilir. Aksi hâlde tutunmaları ve ceninin teşekkülü mümkün olmaz. Bu, farklı türe âit sperm hücrelerinin yumurta hücresine yaklaşmalarını önlemek ve türün dejenere olmasını engellemek için önemli bir tedbirdir. Bu yüzden farklı türler olan maymundan insana veya insandan maymun türüne geçiş biyolojik bakımdan mümkün değildir.

51. Kıyâmet, 75/39.

52. Hûd, 11/6.

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ
وَمِنْ كُلِّ تَاكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى
الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاحِرَ لَبَتَّعُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

**12- İki deniz birbirine eşit olmaz. İşte şu tatlıdır, susuzluğu giderir, içimi de hoştur; şu da tuzludur, acıdır. Bununla birlikte onların her birinden taze et (balık) yer ve takına-
cağınız süs eşyası çıkarırsınız. Gemilerin de suyu yara
yara gittiklerini görürsün. Bütün bunlar Allâh'ın lûtfun-
dan rızıklarınızı aramanız ve şükretmeniz içindir.**

12. âyette, Allâh'ın kudretini gösteren bâzı tabiat olaylarına ve insanla-
ra olan nîmetlerine işaret ediliyor. Deniz suyu ile göl ve nehir suları bir de-
ğildir. Biri tuzlu, diğeri tatlı ve içilebilir kıvamdadır. Balık eti bunlardan elde
edilir; yine inci, mercan, sedef gibi süs eşyası denizlerden çıkarılır. Ayrıca
suyun kaldırma gücü sayesinde gemiler suyun üzerinde yüzer ve insanlar
rahat deniz yolculuğu yapar ve deniz ürünlerinden yararlanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İki denizi birbirine salıveren O'dur.
Şu tatlı ve susuzluğu giderici, bu da tuzlu ve acıdır. O, ikisinin ara-
sına birbirine geçmelerine engel bir perde koymuştur. O sudan bir
insan yaratıp ona bir soy bahşeden ve sıhriyet bağı ile akraba ya-
pan O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter.”**⁵³

**“Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz gemileri ve hayvanları sizin
hizmetinize veren O'dur.”**⁵⁴

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾

**13- O, geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar. Güneşi ve
ayı da buyruğu altına almıştır. Her biri belli bir süreye,
belli bir gâyeye doğru akıp gider. İşte bu gördüklerinizi**

53. Furkan, 25/53-54.

54. Zuhuruf, 43/12.

yapan Allah sizin Rabbinizdir. Mülk O'nundur. O'ndan başka taptıklarınız ise, bir çekirdeğin zarına bile sahip olamazlar.

13. âyetle, gece ve gündüzün oluşması, güneş ve ayın insanın istifâde-sine sunulması, bunlar için belli bir süre belirlenmesi, bütün mülk ve salta-natın sahibi olan Allâh'ın kudretiyle gerçekleşir. Allâh'ı bırakıp müşriklerin taptığı putlar ise bir çekirdeğin zarını bile yaratma gücüne sahip değildir. Gece ve gündüz, dünyanın eğimi yüzünden, kutuplardan ekvatora doğru uzayıp kısalarak iç içe devam eder.

GÜNEŞ VE AY'IN HAREKETİ

Yukarıdaki âyet, güneş ve ayın kendi eksenini çevresinde ve bir yörünge üzerinde kendileri için belirlenen bir zamana doğru hareket ettiklerini, bu süre dolunca düşebileceklerini, yani kıyâmet denilen olayla evrenin sonu-nun geleceğine işaret etmektedir. Diğer yandan, Yâsîn sûresi 36/38. âyet-te, güneş hakkında, **“... kendisi için belirlenen yer ve zamana doğru akıp gider”** ifâdesi, güneşin sistemiyle birlikte ileri bir noktaya doğru hare-ket ettiğini gösterir. Bu gibi göklere ilişkin âyetler, astronomi uzmanlarının ufkunu açacak ipuçlarını vermektedir.⁵⁵

Günümüzde yapay uydular, uzaydaki yörünge dönüşlerini, yıldız ve ge-zegenlerin gerek kendi eksenleri, gerekse yörüngeleri üzerindeki dönüş ve hareketlerinin bağlı olduğu yasalara göre sürdürmekte, belirli sürenin bitme-siyle düşmekte, ya da kontrollü olarak yere indirilmektedirler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Geceyi gündüze katarsın, gündü-zü geceye katarsın. Ölüden diriye çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkara-rırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsin!”**⁵⁶ **“Bu böyledir. Çünkü Allah, geceyi gündüzün içine katar, gündüzü de gecenin içine ka-tar. Şüphesiz Allah her şeyi iştir, görür.”**⁵⁷

“Görmedin mi, Allah geceyi gündüze, gündüzü de geceye katı-yor. O, güneş ile ayı da buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir süreye kadar akıp gidiyor. Hiç kuşkusuz Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”⁵⁸

55. Ayrıca bk. Lokmân, 31/29; Zümer, 39/5.

56. Âl-i İmrân, 3/27.

57. Hac, 22/61.

58. Lokmân, 31/29.

“Gökleri, gördüğünüz şekilde direksiz olarak yükselten Allah’tır. O, Arş’a egemen olmuş, güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belirlenmiş bir süreye göre akıp giderler. Allah her işi düzenler, âyetleri açıklar. Umulur ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanırsınız.”⁵⁹

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ ۖ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ ۖ وَيَوْمَ
الْقِيَمَةِ يَكْفُرُونَ بَشِرِكِكُمْ ۖ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

14- Onlara yalvarsanız, duânızı işitmezler. İşitseler de size cevap veremezler. Kıyâmet gününde de, kendilerini Allâh’a ortak koştuğunuzu inkâr edeceklerdir. Sana hiç kimse, her şeyi bilen Allah gibi haber veremez!”

14. âyete göre, Allah’tan başka tapılan şeyler, yapılan duâları işitmezler, işitseler de cevap veremezler, zaten kıyâmet günü de bu tapınmayı kabul etmeyeceklerdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizin, Allâh’ı bırakıp taptıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter, ne de kendilerine bir yardımı dokunur. Onları doğru yola çağırırsanız, duymazlar. Onların sana baktıklarını sanırsın; oysa onlar görmezler!”**⁶⁰

“Allâh’a ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri gördükleri zaman derler ki: ‘Ey Rabbimiz! Seni bırakıp da kendilerine taptığımız ortaklarımız işte bunlar!’ Taptıkları da onlara: ‘Siz gerçekten yalan söylüyorsunuz!’ diye söz atarlar.”⁶¹

59. Ra’d, 13/2.

60. A’raf, 7/197-198.

61. Nahl, 16/86.

﴿ BÂB 3 ﴾

**ALLÂH'IN HER ŞEYDEN MÜSTAĞNÎ OLMASI,
KİŞİSEL SORUMLULUK, KÖRLE GÖREN,
DİRİYLE ÖLÜ KARŞILAŞTIRMASI,
PEYGAMBER'İN TEBLİĞİ**

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾
 إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ
 ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ
 مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ
 وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ
 ﴿١٨﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۖ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ
 ﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ۚ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ۚ
 إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنْتَ
 إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا
 فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَإِنْ يَكْذِبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ جَاءَتْهُمْ
 رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ
 كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

**15- Ey insanlar! Siz Allâh'a muhtaçsınız. Allah ise hiçbir şe-
ye muhtaç değildir ve her türlü övgüye lâyıktır.**

16- Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni bir nesil getirir.

17- Bu da Allâh'a göre zor bir şey değildir.

18- Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez. Yükü ağır olan kimse, onu taşımak için başkasını çağırrsa, bu çağırdığı kişi yakını bile olsa, onun yükünden bir şey yüklenmez. Sen ancak görmedikleri hâlde, Rab'lerinden korkanları ve namazı dosdoğru kılanları uyarabilirsin! Kim arınırsa, ancak kendisi için arınmış olur. Sonunda dönüş ancak Allâh'adır.

19- Görmeyenle gören bir olmaz.

20- Karanlıklarla aydınlık da bir olmaz.

21- Gölge ile sıcaklık da.

22- Dirilerle ölümler de eşit olmaz. Gerçi Allah dilediği kimseye işittirirse de sen, kabirlerde olanlara işittirecek değilsin!

23- Sen sadece bir uyarıcısın!

24- Şüphesiz Biz seni bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak hak din ile gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın!

25- Onlar seni yalanlıyorlarsa (üzülme), onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Onlara peygamberleri apaçık mucizelerle, sahifelerle ve aydınlatıcı kitapla gelmişlerdi.

26- Sonra ben o inkâr edenleri tutup kısıkvrak yakaladım. Beni inkâr nasıl oldu?

15-17. âyetlerde, bütün insanların ve bütün varlıklar âleminin Allâh'a muhtaç olduğu, O'nun ise hiçbir şeye muhtaç olmadığı ve övgüye lâyık tek İlâh olduğu belirtilir. O öyle güçlüdür ki, dilerse kendisine kulluk etmeyen, ortak koşan insanları götürür ve yerlerine yepyeni bir halk getirir. Bunu yapmak Allâh'a göre kolaydır.

Buna göre, insana akıl ve irâde gibi, diğer canlılardan farklı yetenekler verilmişse de, doğumundan ölümüne kadar her nefeste oksijen tüketmesi ve karbon dioksit çıkarmak zorunda bulunması, belli sürelerde yeme-içme zorunluluğu gibi nedenlerle, her an yaratıcısının verdiği nîmetlere muhtaçtır. Âyette **“İnsan zayıf olarak yaratıldı.”**⁶² buyrulur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize başkalarını getirir. Allah buna gücü yetendir. Kim dünya nîmetini isterse, bilsin ki dünya ve âhiretin nîmeti Allah katındadır. Allah, hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.”**⁶³

“Allah, sizin tevbelerinizi kabul etmek ister, o nefsinin isteklerine uyanlar ise, sizin büsbütün yoldan çıkmanızı isterler. Allah sizden yükünüzü hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.”⁶⁴

“Siz öyle kimselersiniz ki, Allah yolunda harcamanız istendiğinde, bir kısmınız cimrilik ediyor. Hâlbuki kim cimrilik ederse, kendi zararına cimrilik etmiş olur. Çünkü gerçekten Allah zengin, siz ise muhtaçsınız. Eğer siz yüz çevirerseniz, Allah yerinize başka bir kavim getirir de onlar sizin gibi olmazlar!”⁶⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah Teâlâ’nın hiçbir kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmadığını bildiren birçok âyet vardır. **“Artık kim (Allâh’ın emrini) inkâr ederse, Allah bütün âlemlerden müstağnîdir!”**⁶⁶ **“Andolsun Biz Lokmân’a da hikmet verdik ve “Allâh’a şükret!” dedik. Kim şükrederse, kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır!”**⁶⁷

“Mûsâ demişti ki: ‘Siz ve veryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah her şeyden müstağnîdir ve her türlü övgüye lâyıktır.’”⁶⁸

“Kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur; kim de nankörlük ederse bilsin ki Rabbim onun şükrüne muhtaç değildir, çok lûtufta ve kerem sahibidir.”⁶⁹

“Kim cihâd ederse, ancak kendisi için cihâd etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnîdir.”⁷⁰ **“Eğer inkâr ederseniz, bilin ki Allah size muhtaç değildir. Fakat kulları için küfre râzı olmaz. Eğer şükrederseniz, sizin için ona râzı olur.”**⁷¹

63. Nisâ, 4/133-134.

64. Nisâ, 4/27-28.

65. Muhammed, 47/38.

66. Âl-i İmrân, 3/97.

67. Lokmân, 31/12.

68. İbrâhim, 14/8.

69. Neml, 27/40.

70. Ankebût, 29/6.

71. Zümer, 39/7.

“Onlar, peygamberleri kendilerine apaçık deliller getirdiğinde: “Bize bir beşer mi yol gösterecek?” diyerek inkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da, hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi. Çünkü Allah müstağnîdir, övgüye lâyık olandır.”⁷²

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۚ وَالِىَ اللَّهُ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

18- Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez. Yükü ağır olan kimse, onu taşımak için başkasını çağırrsa, bu çağırdığı kişi yakını bile olsa, onun yükünden bir şey yüklenmez. Sen ancak görmedikleri hâlde, Rab'lerinden korkanları ve namazı dosdoğru kılanları uyarabilirsin! Kim arınırsa, ancak kendisi için arınmış olur. Sonunda dönüş ancak Allâh'adır.

18. âyette, herkesin kendi yaptığından sorumlu olduğu, akraba bile olsa kıyâmet gününde, kimsenin bir başkasının yükünü çekmeyeceği belirtiliyor. Müşrikler, “Allâh’a inanmamak günah ise, biz sizin günahını da yükleniriz.” diyerek insanların, İslâm’a girmesine engel olmaya çalışıyorlardı. Âyet onlara bir cevaptır.

Diğer yandan yukarıdaki âyetle, **“Onlar kendi yüklerini, kendi yükleriyle birlikte başka yükleri de taşıyacaklardır.”**⁷³ âyeti arasında bir çelişki olduğu akla gelebilir. Bu son âyette, kendi günah yükü ile birlikte başkasının günah yükünü taşıyacak olan kişiler, başkalarını yoldan çıkarıp kötülük yapmasına sebep olan kimselerdir. Onlar kendi günahlarını çektikleri gibi, başkalarını günaha sokmanın da cezâsını çekerler.

Nitekim hadiste şöyle buyrulur: **“Her kim bir kötü âdet çıkarırsa, ona hem onun günahı, hem de onu işleyenlerin günahı vardır.”**⁷⁴

Buna göre, bir kimse şunu şöyle yap da günahı varsa benim boynuma olsun diye kefil olarak diğerini bir günaha soksa, o boynuna aldığı günahı

72. Tegâbün, 64/6.

73. Ankebût, 29/13.

74. Buhârî, İ'tisam, 15; Müslim, İlim, 15, Zekât, 69; Nesâî, Zekât, 6; İbn Mâce, Mukaddime, 14; Dârimî, Mukaddime, 44; Ahmed bin Hanbel, IV, 362, 357, 359, 360, 361; Tirmizî, İlim, 45.

çekmeyecek değildir, ancak sevk ettiği kimseyi kurtarmış olmayacak, onun çekeceğini çekmeyecek; birisi aldandığının cezâsını çekecek, diğeri de aldattığının cezâsını çekecektir.⁷⁵

Normal şartlarda, kıyâmet günü en yakın hısımlı bile, başkasının günah yükünü taşımaya râzı olmaz. Çünkü herkes kendi derdine düşmüş olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir de inkâr edenler, o îmân etmiş olanlara: “Siz, bizim yolumuza uyun, sizin günahlarınızı biz yükleniriz!” dediler. Oysa kendileri onların günahlarından hiçbir şey yüklenecek değildir. Onlar kesinlikle yalancılardır. Andolsun onlar, hem kendi günahlarını, kendi günahlarıyla birlikte daha başka günahlar da yüklenecekler ve elbette, uydurdukları şeylerden dolayı kıyâmet gününde mutlaka sorguya çekileceklerdir.”**⁷⁶

“Kim hidâyet yolunu seçerse, bunu kendi iyiliği için seçmiş olur. Kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe, hiç kimseye azap edecek değiliz.”⁷⁷

“İşte o gün kişi kaçır: Kardeşinden; anasından, babasından; karısından ve çocuklarından. Çünkü o gün herkesin, kendine yetecek bir işi vardır.”⁷⁸

“Sen ancak Kur’ân’a uyan ve görmediği hâlde Rahmân’dan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylelerini, bağışlanma ile ve ardı arkası kesilmeyecek değerli bir mükâfatla müjdele!”⁷⁹

“Şüphesiz nefsinı kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş. Onu kötülöklere gömen de ziyâna uğramıştır.”⁸⁰

Nefsini maddî ve manevî kirlerden arındırmak kalp temizliği ile olur. Bunun da Allâh’a karşı gelmekten sakınma duygusu olan takvâ ile yakın bir ilişkisi vardır.

İslâm’da kalp temizliğine büyük önem verilmiştir. Çünkü vahiy de ilham da kalbe gelir. Kalp ilâhî nazar yeridir. Aşağıdaki âyetler kalp temizliğinin

75. Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Eser Yayinevi, İstanbul, 1971, VI, 382.

76. Ankebût, 29/12-13.

77. İsrâ, 17/15.

78. Abese, 80/34-37.

79. Yâsîn, 36/11.

80. Şems, 91/9-10.

önemini belirtmektedir. **“O gün ne mal ne de çocuklar bir yarar sağlamaz. Ancak Allâh’a tertemiz bir kalple gelenler bunun dışında-
dır.”**⁸¹ **“Allah sekîneti (huzûru) mü’minlerin kalplerine indirmiştir.”**⁸² **“Kalpler ancak Allâh’ı zikretmekle itmi’nan bulur.”**⁸³

İman kalbin onayından ibâret olduğu gibi, ibadetlerden alınacak ecir de, hâlis bir niyetin varlığına bağlıdır. Hâlis niyet de kalpte gerçekleşir. Kalp insandaki duyguların merkezini oluşturur. Hadislerde şöyle buyrulur: *“İnsanın bedeninde bir et parçası vardır. O iyi olursa beden tümüyle iyi, kötü olursa tümüyle kötü olur. Dikkat edin, bu et parçası kalptir.”*⁸⁴ *“Sana başkaları fetvâ verse de, sen fetvâyı kalbine danış.”*⁸⁵ *“İyi, gönle yatan, günah ise gönlü tırmalayan şeydir.”*⁸⁶

Kur’ân ve hadislerde takvâya büyük önem verilmiştir. Hz. Peygamber kalbine işaret ederek *“İşte takvâ buradadır.”* buyurmuştur.⁸⁷ Takvâ sahibine “muttaki” denir.

Âl-i İmrân sûresi 134-136. âyetlerinde takvâ sahiplerinin nitelikleri şöyle belirlenmiştir: a) Bollukta ve darlıkta Allah için harcamak, b) Öfkesini yenmek, c) Affedici olmak, d) Sürekli iyilik yapmak, e) Çirkin bir günah işleyince, Allâh’ı hatırlayıp hemen tevbe etmek, f) Kötülükte ısrar etmemek. İnanarak yapılacak bu sâlih amellerin kişiyi cennete götüreceği açıkça ifâde edilmiştir.

Bakara sûresinin ilk âyetlerinde takvâ sahiplerinin nitelikleri şöyle sıralanmıştır: a) gayba îmân etmek, b) Namazı dosdoğru kılmak, c) Allâh’ın verdiği bağış yapmak, d) Kur’ân’a ve daha önce indirilen kitaplara inanmak, e) Âhiret gününe inanmak. Bu nitelikleri taşıyanların Allah’tan gelen doğru yol üzerinde oldukları ve kurtuluşa erecekleri bildirilmiştir.⁸⁸

Takvâ hâli; Allâh’a karşı gelmekten sakınma, saygı ve sevgi ekseni olarak gerçekleşir. Allah’tan korkma âyet ve hadislerde daha çok “havfullah-mehâfetullah ve haşyetullah” tamlamaları ile ifâde edilmiştir. Bu, günah işleyenlerin ve haksızlık edenlerin Allâh’ın azâbından ve hışmından korkmalarını ifâde eder. Aşağıdaki âyetlerde böyle bir korku yer alır: **“Eğer**

81. Şuarâ, 26/88, 89.

82. Fetih, 48/4.

83. Yûnus, 10/74.

84. Buhârî, İman, 39; Müslim, Mûsâkât, 107.

85. Dârimî, Buyû’, 2; Ahmed bin Hanbel, IV, 228.

86. Ahmed bin Hanbel, IV, 194, 228.

87. Ahmed bin Hanbel, V, 379.

88. Bakara, 2/3-5.

inanıyorsanız, biliniz ki en çok korkulmaya lâyık olan Allah'tır.”⁸⁹
“Onlardan değil, benden korkun.”⁹⁰ **“Onlar, Rab’lerinden de kötü azaptan da korkarlar.”⁹¹** **“Onlar, Allah’tan başka hiçbir kimseden korkmazlar.”⁹²**

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾
 وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ
 إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾

19- Görmeyenle gören bir olmaz.

20- Karanlıklarla aydınlık da bir olmaz.

21- Gölge ile sıcaklık da.

**22- Dirilerle ölümler de eşit olmaz. Gerçi Allah dilediği kimseye
 iştiririrse de sen, kabirlerde olanlara iştirtirecek değilsin!**

19-22. âyetlerde, inananlarla inanmayanların durumu karşılaştırılıyor. İmân eden kimse gören, inanmayan kişi ise görmeyen kimse gibidir. Yine inançsızlık karanlık, inanmak ışıktır. İmân, yakıcı sıcakta insanı serinleten gölge, imansızlık ise yakıcı sıcaktır. İnananlar diri, inanmayanlar ölü gibidir. Ölümler ses işitmezler. Ancak Allah dilediğine hakkın sesini duyurur. Ama kabre girmiş olana bir şey duyurmak, artık onu uyarmak, bilgi sahibi yapmak mümkün olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana Rabbinden indirilenin gerçek olduğunu bilenle, bunu göremeyecek kadar kör olan kimse bir olur mu? Ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alırlar.”⁹³**

**“Bu iki topluluğun durumu; kör ile sağır ve görenle işiten kim-
 senin durumuna benzer ki bu ikisinin durumu bir olur mu? Hâlâ dü-
 şünüp öğüt almayacak mısınız?”⁹⁴**

**“Şüphesiz ki sen ölümlere duyuramazsın; arkasını dönmüş gi-
 derlerken çağrını sağırlara da iştirtiremezsin. Sen körleri de içinde**

89. Tevbe, 9/13; Ahzâb, 33/37.

90. Âl-i İmrân, 3/175.

91. Ra'd, 13/28.

92. Tevbe, 9/18; Ahzâb, 33/39.

93. Ra'd, 13/19.

94. Hûd, 11/24.

bulundukları şaşkınlıklarından kurtarıp doğru yola iletemezsin! Ancak teslimiyet göstererek âyetlerimize îmân edeceklere duyurabilirsin!”⁹⁵

إِنَّ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾

23- Sen sadece bir uyarıcısın!

24- Şüphesiz Biz seni bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak hak din ile gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın!

23-24. âyetlerde, Hz. Muhammed'in insanlara hem uyarıcı hem de müjdeleyici olarak hak din ile gönderildiği, her ümmetin de gönderilen bir peygamberle uyarıldığı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Şüphesiz ben, evet ben apaçık bir uyarıcıyım!”⁹⁶ “Andolsun, Biz Nûh’u kavmine peygamber olarak gönderdik. ‘Ben (dedi) size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.”⁹⁷ “De ki: Ey insanlar! Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım.”⁹⁸**

“Hiç şüphesiz Biz seni bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak din ile gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.”⁹⁹

“Onu Peygamber kendisi uydurdu, diyorlar öyle mi? Hayır o, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için, Rabbin tarafından gönderilen gerçektir. Umulur ki bunlar doğru yolu bulurlar.”¹⁰⁰

“(Bu Kur’ân) karşı konulmaz kudret ve sonsuz rahmet sahibi olan Allah tarafından Peyderpey indirilmiştir. Ta ki, ataları uyarılmadığı için haktan habersiz kalmış bir toplumu uyarasın!”¹⁰¹

95. Rûm, 30/52-53.

96. Hicr, 15/89.

97. Hûd, 11/25.

98. Hac, 22/49.

99. Bakara, 2/119.

100. Secde, 32/3.

101. Yâsîn, 36/5-6.

وَأَن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالْزُبُرِ
وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

25- Onlar seni yalanlıyorlarsa (üzülme), onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Onlara peygamberleri apaçık mûcizelerle, sahifelerle ve aydınlatıcı kitapla gelmişlerdi.

26- Sonra ben o inkâr edenleri tutup kısıkvırak yakaladım. Beni inkâr nasıl oldu?

25-26. âyetlerde, Hz. Peygamber'e kendisini yalanladıkları için üzülmesi, çünkü daha önceki peygamberlerin de mûcize ve hikmet dolu sayfalar ve aydınlatıcı kitaplar getirdikleri hâlde yalanlandıkları, ancak bu yaptıklarından dolayı cezâlarını buldukları haber veriliyor.

Âyetteki, "hikmet dolu sayfalar" diye çevirdiğimiz "zübür"; sayfalar, yazılı belgeler demektir. Bununla; Hz. Âdem, İdris, Şit ve İbrahim ؑ'a gönderilen sayfalar; Kitap'la da Tevrat, İncil ve Zebûr kastedilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Eğer onlar seni yalanladılarsa, bil ki senden önce, açık deliller, hikmetli sayfalar ve aydınlatıcı kitap getirmiş olan birçok peygamberler de yalanlanmıştı."**¹⁰²

"İşte bu ülkelerde olup bitenlerin bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz peygamberleri onlara açık deliller getirdi. Fakat daha önceden yalanladıkları için, inanmak istemediler. İşte Allah, kâfirlerin kalplerini böyle mühürler!"¹⁰³

"Medyen halkı da yalanladı. Aynı şekilde Mûsâ da yalanlanmıştı! Ben o inkâr edenlere önce bir süre tanıdım, sonra da onları yakalayverdim! Beni inkâr etmek nasıl oluyormuş görsünler!"¹⁰⁴

"Onlardan öncekiler de (elçilerini) yalanlamışlardı. Hem bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine erişmediler. Böyleyken, peygamberlerimizi yalanladılar da, Beni inkâr edişin sonu nasıl oldu?"¹⁰⁵

102. Âl-i İmrân, 3/184.

103. A'râf, 7/101.

104. Hac, 22/44.

105. Sebe', 34/45.

﴿ BÂB 4 ﴾

BİTKİLERİN CANLANMASI, ALLAH'TAN ANCAK ÂLİMLERİN KORKMASI, KUR'ÂN OKUMANIN FAZİLETİ, SÜREKLİ KAZANÇ, ÖNCEKİ KİTAPLARI ONAYLAMAK, CENNET VE CEHENNEM EHLİNİN KONUŞMALARI

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ۖ فَخَرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا
 أَلْوَانُهَا ۖ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ
 سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَأَلْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ ۖ
 إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ إِنَّ
 الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا
 وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ ۖ ﴿٢٩﴾ لِيُؤْفِقَهُمْ أَجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ
 مِنْ فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾ وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ
 هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾
 ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ ۖ
 وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ ۖ إِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ
 الْكَبِيرُ ۚ ﴿٣٢﴾ جَنَّاتٌ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ
 ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ ۚ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ۖ ﴿٣٤﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ
 الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَافُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ يَصْطَرِّخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۖ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾

- 27- Allâh'ın gökten bir su indirdiğini görmedin mi? Biz onunla çeşitli renklerde meyveler çıkardık. Bunun gibi, dağlarda da beyazlı, kırmızılı, siyah ve çeşitli renklerde yollar açtık.
- 28- Yine bunun gibi insanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da türlü renklerde olanlar vardır. Kulları içinde ancak âlimler Allah'tan korkar. Şüphe yok ki Allah mutlak üstündür, çok bağışlayandır.
- 29- Allâh'ın kitabını okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık bağışta bulunanlar, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler.
- 30- Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam olarak verecek ve lûtfundan onlara fazlasını da ihsan edecektir. Çünkü O çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir.
- 31- Kendisinden öncekileri tasdik edici olarak sana vahyettiğimiz kitap gerçeğin ta kendisidir. Şüphe yok ki Allah, kullarından haberdardır, her şeyi görendir.
- 32- Sonra o kitaba kullarımızdan seçtiklerimizi mîrasçı kıldık. Onlardan kimi kendisine zulmeder, kimi orta yolu tutar, kimi de Allâh'ın izniyle hayır işlerinde öne geçmek için yarışır. İşte bu büyük bir lûtuftur.
- 33- Onların gireceği yer Adn cennetleridir. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Giysileri de ipektir.
- 34- Onlar orada şöyle demektedirler: "Bizden tasayı giden Allâh'a hamd olsun! Şüphe yok ki Rabbimiz çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir."

35- “O, lûtfuyla bizi kalınacak bir yurda yerleştirdi. Orada bize ne bir yorgunluk dokunacak ne de orada bize bir usanç gelecektir.”

**36- İnkâr edenlere gelince, onlar için de cehennem ateşi var-
dır. Onların ne hayatlarına son verilip ölümlerine, ne
de azaplarının hafifletilmesine müsaade edilir! İşte Biz
inkârda ileri giden her bir nankörü böyle cezâlandırırız!**

**37- Onlar orada şöyle feryat ederler: “Ey Rabbimiz! Bizi bu-
radan çıkar da, daha önce yapmış olduklarımızın yerine
sâlih amel yapalım!” Size düşünecek olan kimsenin dü-
şüneceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uya-
rıcı da gelmişti! Şimdi azâbı tadın bakalım! Çünkü zâ-
limler için bir yardımcı da yoktur!**

27. âyette, Allah Teâlâ'nın gökten indirdiği su ile çeşitli toprak ürünle-
rinin çıktığı, dağlarda yukarıdan çeşitli görünümü olan dağ yollarının oluş-
tuğu belirtilir. Âyette dağ yolları ifâdesiyle; dağ yamaçlarından geçen ve or-
manların içinde uzayıp giden yollar gibi, dağların üst kısımlarındaki açık
alanlar, yanmakta olan kıpkızıl yanardağlar, ya da sönmüş yanardağ çuku-
runda oluşan göller kastedilmiş olabilir. Nitekim bunların günümüzde uçak-
tan bakılınca görülen şekilleri böyledir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökten bir su indiren O'dur. İşte
Biz, her çeşit bitkiyi o suyla yetiştirdik. O bitkiden bir filiz çıkar-
dık, ondan da, üst üste dizili başaklar; hurma ağacının tomurcu-
ğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri
bitirdik. Onlardan birbirine benzeyen de vardır, benzemeyen de.
Onların meyvelerinin bir ham hâline, bir de olgunlaşmış hâline ba-
kın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette nice
ibretler vardır.”**¹⁰⁶

**“Görmedin mi, Allah gökten bir su indirip onu yeraltındaki kay-
naklara katmakta, sonra da onunla türlü renklerde ekin çıkarmak-
tadır. Sonra bu ekin olgunlaşıp sararır. Sonunda Allah onu bir çö-
pe çevirir. Elbette bunda temiz akıl sahipleri için bir öğüt vardır!”**¹⁰⁷

106. En'âm, 6/99.

107. Zümer, 39/21.

“Yeryüzünde sizin için yarattığı değişik renklerdeki şeyleri de sizin hizmetinize vermiştir. Elbette bunda da, öğüt alan bir toplum için ibret vardır!”¹⁰⁸

28. âyetinde çeşitli renkte insan, hayvan ve davarların bulunduğu, kulları içinde Allah’tan gereği gibi âlimlerin korktuğu, Allâh’ın mutlak üstün ve çok bağışlayıcı olduğu belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Doğrusu Biz sizi bir erkekle bir dışiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabîlelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah katında en üstün olanınız, O’na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Gerçekten Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”¹⁰⁹**

“Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da Allâh’ın varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda bilenler için ibretler vardır!”¹¹⁰

İSLÂM’IN İLME VERDİĞİ ÖNEM

Yukarıdaki 28. âyetinde bilgenden kastedilen, Cenâb-ı Hakk’ın sıfatlarını bilip, O’nu ulu ve yüce sayan âlimlerdir. Ebû Hanîfe, Ömer bin Abdülaziz ve İbn-i Sîrîn’e göre “haşyet (korku)”dan maksat, ulu tanıma ve büyük saygıdır.

İlmi özendiren pek çok âyet vardır. Bâzıları şunlardır: **“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”¹¹¹ “Allah, içinizden îmân edenlerle, kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltir.”¹¹²**

“De ki: Rabbim! Benim ilmimi artır.”¹¹³ “İndirdiğimiz açık kanıtları ve yol göstermeyi, -biz insanlara açıkça belirttikten sonra- gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet edenler lânet eder. Ancak tevbe edip, durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıklayanlar bunun dışındadır. Onları bağışlarım, çünkü ben tevbeyle çok kabul ederim, çok bağışlayanım.”¹¹⁴

108. Nahl, 16/13.

109. Hucurât, 49/13.

110. Rûm, 30/22.

111. Zümer, 39/9.

112. Mücadele, 58/11.

113. Tâhâ, 20/114.

114. Bakara, 2/159-160.

Hadislerde şöyle buyrulur: “İlim elde etmek için yola giden kimseye Allah cennet yollarından birini açar. Melekler onlara karşı memnun olduklarını göstermek için kanatlarını yere sererler. Göklerde ve yerde olan her şey, hatta su içindeki balıklar, âlim kişi için Allah’tan rahmet diler. Âlim kişinin, bilmeden ibadet edene üstünlüğü, dolunayın yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin mîrasçılarıdır. Peygamberler ne altın ne de gümüş bırakmışlardır, onlar mîras olarak sadece ilmi bırakmışlardır. Kim ilmi almışsa büyük ve değerli bir şey almış demektir.”¹¹⁵

Hız. Peygamber’in ilimle ilgili duâsı: “Allâhım! Bana öğrettiklerinle beni yararlandır. Bana yarar sağlayacak ilim öğret, ilmimi artır.”¹¹⁶

Hız. Peygamber’den ilimle ve âlimlerle ilgili olarak rivâyet edilen hadislerden bâzıları şunlardır: “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir. Gök ehli onlara karşı sevgi besler ve öldükleri zaman denizdeki balıklar kıyâmete kadar onların günahlarının affı için duâ ederler.”¹¹⁷ Enes ؓ’ten hadis: “Âlimler komutan, takvâ sahipleri efendilerdir. Onlarla oturmak da kârlı bir iştir.”¹¹⁸

“Her kim bir yola girer ve onda ilim talep ederse, Allah Teâlâ onu cennet yollarından bir yola götürür ve melekler ilim talep edenlere yaptıklarından hoşlandıklarından dolayı kanat gererler. Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler ne dinar ne de dirhem mîras bırakmadılar. Ancak ilim mîras bıraktılar. Şu hâlde o ilmi alan, büyük bir pay almış olur.”¹¹⁹

İbn-i Ömer’den rivâyete göre Nebî ؐ şöyle buyurmuştur: “Âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanıyla tartıldı da ondan ağır geldi.”¹²⁰

“Kendisinden istifâde edilen âlim, bir âbiddeden daha hayırlıdır.”¹²¹

“Öğrenmek istediğinizi öğrenin, fakat bildiğinizle amel etmediğiniz sürece ilmin size bir yararı olmaz.”¹²²

115. Ebû Dâvûd, İlim, 2.

116. Tirmizî, Deavât, 128.

117. Buhârî, İlim, 10; Ebû Dâvûd, İlim, 1; İbn Mâce, Mukaddime, 17; Dârimî, Mukaddime, 32; Ahmed bin Hanbel, V, 196.

118. Keşfü'l-Hafâ, II, 83 (1746).

119. Buhârî, İlim, 10; Ebû Dâvûd, İlim, 1; Tirmizî, Kur'ân, 10, İlim, 19; İbn Mâce, Mukaddime, 17; Ahmed bin Hanbel, II, 252, 325, 407.

120. Feyzü'l-Kâdir, VI, 362 (4793); Hatîb, Tarîhu Bağdad, II, 163.

121. Deylemi, Firdevs, III, 41 (4100).

122. Hatîb, Tarîhu Bağdad, X, 94; Feyzü'l-Kâdir, III, 253.

“İlimden istediğinizi öğrenin. Fakat amel etmedikçe, Allâh’a yemin olsun ki ilim toplamakla sevap elde edemezsiniz.”¹²³

“Allah bir kimse için hayır dilerse, onu dinde fakih kılar.”¹²⁴

“İbadetin en fazîletli olanı fıkıh, dînin en fazîletlisi de takvâdır.”¹²⁵
 “Âlimlere ikram ediniz. Çünkü onlar Peygamberlerin mîrasçılarıdır. Kim onlara ikram ederse Allah ve Rasûlü’ne ikram etmiş olur.”¹²⁶

“Âlimleri karşılayan beni karşılamış, onları ziyaret eden beni ziyaret etmiş ve onların meclisinde bulunan, benim meclisimde bulunmuş olur. Benim meclisimde bulunan da sanki Rabbim’in meclisinde bulunmuş gibidir.”¹²⁷

“İlim ortadan kaldırılmadan önce ilim öğrenin. Çünkü her biriniz, ya-
 nındakine ne zaman muhtaç olacağını bilmez.”¹²⁸

“Ey insanlar ilim kaldırılmadan önce nasîbinizi alın. Denildi ki: “Yâ Rasûlâllah Kur’ân bizim aramızda iken ilim nasıl kaldırılır? Buyurdu ki: “Hay seni anası yitiresi! İşte Yahudi ve Hristiyanlar, aralarında kitapları var. Fakat peygamberlerinin getirdiğinden bir harfe tutunmaz olmuşlardır. Haberiniz olsun ki, ilmin gitmesi, hepsinin gitmesidir. İlmin gitmesi, cümlesinin gitmesidir. İlmin gitmesi, cümlesinin gitmesidir. (bu son kısmı üç defa tekrar etti.)”¹²⁹

“Allah Teâlâ, ilmi kullardan soymak sûretiyle çekip almaz. Ancak ilmi, âlimleri almak sûretiyle ortadan kaldırır. Allah hiçbir âlim bırakmayınca da, insanlar birtakım câhil başlar edinirler ve onlara sorular sorarlar, onlar da ilimsiz fetvâ verirler. Bu yüzden de hem kendileri saparlar hem de başkalarını saptırırlar.”¹³⁰

“Dînin felâketine yol açan üç sebep vardır: Günahkâr fakih, zâlim devlet başkanı ve câhil müçtehitir.”¹³¹ “Fakihler, dünyaya dalmadıkları ve sul-

123. Feyzû'l-Kâdir, III, 254 (3324).

124. Buhârî, İlim, 10, Humus, 7, İ'tisam, 10; Müslim, İmâre, 175, Zekât, 98, 100; Tirmizî, İlim, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 17; Dârimî, Mukaddime, 24, Rikâk, 1; Muvatta, Kader, 8; Ahmed bin Hanbel, I, 306; II, 234; IV, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101.

125. Feyzû'l-Kâdir, II, 43 (1280).

126. Feyzû'l-Kâdir, II, 93 (1428); Hatîb, Tarîhu Bağdad, IV, 438.

127. Hindi, Kenzü'l-Ummal, 10 (288883).

128. Dârimî, Mukaddime, 19; Deylemî, Firdevs, II, 41 (2236).

129. Dârimî, Mukaddime, 26.

130. Buhârî, İlim, 34; Müslim, İlim, 13, 14; Tirmizî, İlim, 5; İbn Mâce, Mukaddime, 8; Ahmed bin Hanbel, II, 162, 190, 203.

131. Feyzû'l-Kâdir, I, 52 (11).

tana uymadıkları sürece peygamberlerin güvenilir vârisleridirler. Ancak bunu yaparlarsa o zaman onlardan sakının.”¹³²

“Ümmetimin aleyhine en çok korktuğum şey, dil bilen münâfıktır.”¹³³
Hz. Ömer ؓ'ten hadis: “Ümmetimin aleyhine en çok korktuğum şey, sap-tırıcı liderlerdir.”¹³⁴

“Eğer bir kimseye Allah Teâlâ bir ilim vermiş de o da onu gizlemişse, Kıyâmet günü Allah Teâlâ da ona ateşten bir gem vurur.”

“İlim amelden hayırlıdır, dînin güçlenmesi ise, takvâ ile. Âlim, az da olsa ilmiyle amel edendir.”¹³⁵

“Size mükemmel bir fakihi haber vereyim mi? Allâh'ın rahmet ve merhametinden insanları ümitsizliğe sevk etmeyen, Allâh'ın tuzağından on-ları emin kılmayan ve dünyaya rağbet için Kur'ân'ı bırakmayan kimsedir. Haberinizi olsun ki anlaşılmayan bir ibadette ve üzerinde düşünülmeyen ilimde hayır yoktur.”¹³⁶

“Âhir zamanda bir kavim ortaya çıkar. Câhiller başa geçerek insan-lara fetvâ verirler. Böylece hem kendileri sapar hem de başkalarını sap-tırırlar.”¹³⁷

“Kötü âlimler kıyâmet günü getirilir, cehennem ateşine atılır. Her bi-ri, cehennemde bir kamış ile değirmen döndüren merkep gibi dolaşır du-rur. Ona: “Vay sana, biz seninle doğru yolu bulmuştuk, bu hâlin de ne?” diye sorarlar. O da der ki: “Ben, sizi nehyettiğim şeyleri tutmaz aksini yapardım.”¹³⁸

“Kıyâmet gününde insanların en şiddetli azap çeken, Allâh'ın ilmiyle kendisine bir menfaat vermediği âlimdir.”¹³⁹ Tirmizî, İbn-i Ömer ؓ'ten naklediyor: “Her kim Allah'tan başkası için ilim elde ederse, cehennem-deki yerine hazırlansın.”¹⁴⁰

132. Hindî, Kenzü'l-Ummâl, X, (28953).

133. Ahmed bin Hanbel, I, 22, 44.

134. İbn Mâce, Fiten, 9; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, VI, 46; Ahmed bin Hanbel, VI, 441.

135. Hindî, Kenzü'l-Ummâl, X, 28657, 28664; Keşfü'l-Hafâ, II, 85 (1755); Feyzü'l-Kadîr, IV, 385 (5707); Hatib, Tarihu Bağdad, IV, 436.

136. Hindî, Kenzü'l-Ummâl, X, 28943, 29388; Dârimî, Mukaddime, 29.

137. Buhârî, İlim, 34; Müslim, İlim, 13; Tirmizî, İlim, 5; İbn Mâce, Mukaddime, 8; Dârimî, Mukaddime, 26; Ahmed bin Hanbel, II, 126, 190.

138. Hindî, Kenzü'l-Ummâl, X, 29097.

139. Hindi, Kenzü'l-Ummâl, X, 29099.

140. Tirmizî, İlim, 6.

*“İlim elde edin ve ilim için kararlılık ve ağır başlılıkla da öğrenin. Kendisinden ilim öğreneceğiniz kimseye karşı alçak gönüllü olun.”*¹⁴¹

Kısacası, ilmin ve âlimlerin gerek fazileti ve gerekse musîbeti hakkında, hadis kitaplarında pek çok hadis mevcuttur. Nitekim Kenzü'l-Ummâl'de yüzlerce nakledilmektedir. Bütün bunlardan anlaşılan husus ise, ilmin fazilet ve üstünlük bakımından amelden üstün olması ve Allâh'ın yanında yüksek derecelere ulaşan âlimlerin, kendilerini ilme verip ilmiyle amel eden âlimler olmasıdır.¹⁴²

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِّيُؤْفِقَهُمُ أَجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

29- Allâh'ın kitabını okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık bağışta bulunanlar, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler.

30- Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam olarak verecek ve lûtfundan onlara fazlasını da ihsan edecektir. Çünkü O çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir.

29-30. âyetlerde, Kur'ân okumanın, namazı kılmanın ve Allah yolunda infakta bulunmanın mükâfatının tam olarak ve lûtfundan da artırarak verileceği bildiriliyor. Buna göre; “ticareten len tebûr yani asla zarara uğramayacak ticaret” için üç şart öngörülmüştür: a) Allâh'ın kitabını okumak. b) Namazlarını gerektiği şekilde kılmak. c) Gizli ve açık olarak Allah yolunda harcamak.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık olarak hayra harcayanların Rab'leri katında ecir ve mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.”**¹⁴³

“Allah, îmân edip iyi işler yapanların mükâfatlarını tam olarak verecek ve onlara lûtfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Ancak kulluğundan yüz çeviren ve böbürlenenele gelince onlara

141. Feyzü'l-Kadîr, III, 253 (3322).

142. Elmalılı, VII, 464, 465.

143. Bakara, 2/274.

can yakıcı bir şekilde azap eder. Bunlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulurlar.”¹⁴⁴

“Ey î mân edenler! Sizi can yakıcı bir azaptan kurtaracak olan bir ticareti size göstereyim mi? Allâh'a ve Rasûlü'ne î mân eder, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşırsınız. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. (Böyle yaparsanız) O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerindeki çok güzel meskenlere yerleştirir. İşte büyük kurtuluş budur!”¹⁴⁵

“Onlar, ne ticaretin, ne de alışverişi Allâh'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymadığı kimselerdir.”¹⁴⁶

Hiz. Peygamber'e Hira Nûr dağında iken ilk vahiy olarak Alak sûresinin ilk beş âyetinin geldiği nakledilir. Bu âyetlerde okumanın ve öğrenmenin üstünlüğünden, insanın yaratılışı ve kalemin özelliğinden söz edilerek şöyle buyrulur: **“Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir. O, kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediğini bildirendir.”¹⁴⁷**

Allah Rasûlü'nün Kur'ân öğrenimine verdiği değeri ve bunun Allah katındaki önemi şu hadiste açıkça görülür. Saîd b. el-Müseyyeb rah'ın Ebû Zer rah'ten naklettiğine göre, Rasûlullah rah Ebû Zer rah'e şöyle buyurmuştur: **“Ey Ebâ Zer! Allâh'ın kitabından bir âyet öğrenmek üzere evinden çıkıp bir âyet öğrenmen, senin için yüz rekât (nâfile) namaz kılmaktan daha hayırlıdır. Yine ilimden bir konu öğrenmek üzere evinden çıkıp, bir konu öğrenmen, bununla amel edilsin, edilmesin bin rekât (nâfile) namaz kılmaktan daha hayırlıdır.”¹⁴⁸**

KUR'ÂN OKUMANIN FAZİLETİ

Namazda Kur'ân okumanın farz oluşu yanında,¹⁴⁹ namaz dışında da Kur'ân okumak, okutmak, ezberlemek, dinlemek ve onun âyetleri üzerinde düşünmek gibi görevler vardır.

144. Nisâ, 4/173.

145. Saf, 61/10-12.

146. Nûr, 24/37.

147. Alak, 96/1-5.

148. İbn Mâce, Mukaddime, 16, H No: 219. Münzirî hadisin isnâdının hasen olduğunu söylemiş, ancak Zevâid'de Abdullah b. Ziyâd bunun zayıf olduğunu ortaya koymuştur. Ali b. Zeyd b. Cüd'ân şöyle demiştir: Bu hadis için iki şahit vardır ve Tirmizî bunları tesbit etmiştir.

149. Müzzemmil, 73/20.

Nitekim Allah Teâlâ'nın "sâlihler" sınıfına kattığı kimseler arasında Kur'ân okuyanlar da vardır. Ehl-i kitaptan müslüman olup, istikâmet ehli bir topluluktan söz eden bir âyette, onların gece vakitlerinde secdeye kapanarak Allâh'ın âyetlerini okudukları belirtilir.¹⁵⁰

Hiz. Ali ve Hiz. Osman'dan rivâyete göre, Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *"Sizin en hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve başkalarına da öğreteninizdir."*¹⁵¹ Tâbiîn neslinin büyüklerinden olan ve Kûfe'de insanlara kırk yıldan fazla Kur'ân öğreten Ebû Abdırrahman es-Sülemî (ö. 74/693), bu hadîse işaret ederek: Beni şu bulunduğum yerde (Kur'ân okutmak için oturtan) işte bu hadistir, demiş ve Haccac zamanına kadar Kur'ân öğretmiştir.¹⁵²

Allâh'ın Rasûlü Kur'ân ehlini, Allâh'ın ehli ve kendisi için seçtiği kimseler olarak nitelendirmiştir. Enes b. Mâlik şöyle demiştir: *"Rasûlullah ﷺ, şüphesiz ki insanlar içinde Allâh'ın ehli olan kimseler vardır. Ashâb-ı kirâm, bunların kimler olduğunu sorunca, Kur'ân ehli olanlar, Allâh'ın ehli ve kendisi için seçtiği kimselerdir, buyurmuştur."*¹⁵³

Enes b. Mâlik'ten rivâyete göre, Allâh'ın Rasûlü bir gün Übey b. Kâ'b'a: *"Allah bana, lem yekünillezîne keferû, sûresini sana okumamı emretti, buyurdu. Übey, Ey Allâh'ın Rasûlü! Yüce Allah benim adımlı da andı mı? diye sordu. Hiz. Peygamber, "Evet, andı" diye tasdik etti. Bunun üzerine Übey sevincinden ağladı."*¹⁵⁴

Abdullah b. Mes'ud nakleder: Hiz. Peygamber bana haydi Kur'ân oku, dedi. Ben, Kur'ân sana indirildiği hâlde, ben onu sana karşı mı okuyayım? dedim. Allâh'ın Rasûlü: *"Ben Kur'ân'ı başkasından dinlemeyi severim."* buyurdu.¹⁵⁵

Hiz. Peygamber Tebük Seferinde (9/630), Neccâroğulları'nın bayrağını Zeyd b. Sâbit'e vermiş ve *"Zeyd, Kur'ân'ı çok iyi bilir; Kur'ân önceliklidir."* buyurmuştur.¹⁵⁶

150. Âl-i İmrân, 3/113.

151. Buhârî, Fazâilü'l-Kur'ân, 21; Ebû Dâvûd, Salât, Vitir, 14; Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'ân, 15; İbn Mâce, Mukaddime, 16, H No: 211, 212.

152. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'ân, 15; Ebû Amr Dâni, Câmiu'l-Beyân, vr. 21b.

153. İbn Mâce, Mukaddime, 18; Ahmed bin Hanbel, III, 127, Beyrut, ts.

154. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 16, Tefsîru'l-Kur'ân, lem yekünillezî, VI, 80; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 39.

155. Buhârî, Fazâilü'l-Kur'ân, 31; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 40.

156. Kâmil Mîras, Tecrid-i Sarîh, VIII, 276.

Cemaate imamlık yapacak kimsenin Kur'ân'ı en iyi bilenler arasından seçilmesi gerekir. Hadiste şöyle buyrulur: *“Cemaate, Allâh'ın kitabını en iyi okuyanları ve okuma husûsunda en önde gelenleri imam olur.”*¹⁵⁷

Hz. Peygamber'in bu konu ile ilgili daha pek çok hadîsi vardır. Biz birkaçını zikredeceğiz:

*“Kur'ân'ı öğreniniz. Şüphesiz ki onu okumakla, her harfine on sevapla mükâfatlandırılırsınız.”*¹⁵⁸

*“Kur'ân'ı okuyunuz, şüphesiz ki o kıyâmet gününde sahibine şefaati olarak gelecektir.”*¹⁵⁹

Abdullah b. Mes'ud ؓ'ten gelen rivâyet şöyledir: *“Kim Allah Kitabından bir harf okursa, ona bir hasene vardır. Hasene de on katıyladır. Ben (elif-lâm-mîm) bir harftir, demiyorum. Fakat (elif) bir harftir, (lâm) bir harftir, (mîm) bir harftir.”*¹⁶⁰

Hiz. Ali'den gelen bir rivâyette Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *“Kim Kur'ân'ı okur ve onu ezberlerse, Allah onu cennetine koyar ve ailesinden cehenneme girmeyi hak eden on kişiye şefaati etme hakkı tanır.”*¹⁶¹ Tirmizî'nin rivâyetinde *“Kur'ân'daki helâli helâl, haramı haram olarak kabul ederse”* ilâvesi vardır. Ancak Tirmizî bu son rivâyet için *“garîb”* demiştir.¹⁶²

Ukbe b. Âmir ؓ, Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *“Kur'ân'ı açıktan okuyan, sadakayı açıktan veren, gizli okuyan, sadakayı gizli veren kimse gibidir.”*¹⁶³ Ancak ilim ehli, bunun gösteriştan sakınıp sakınmama ile ilgili olduğunu söylemiştir.

Ebû Hüreyre'den Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğu nakledilmiştir: *“Eulerinizi kabirler hâline getirmeyiniz. Şüphesiz ki şeytan, içinde Bakara sûresinin okunduğunu işittiği evden uzaklaşır.”*¹⁶⁴

“Bir topluluk, Allâh'ın eulerinden bir evde, Allâh'ın kitabını okumak ve aralarında müzâkere etmek üzere bir araya gelirse, bu topluluğu melekler

157. Müslim, Mesâcid, 53; Ebû Dâvûd, Salât, 60.

158. Dârimî, Fazâilü'l-Kur'ân, 1.

159. Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 42, H No: 252.

160. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'ân, 16, H No: 2910.

161. İbn Mâce, Mukaddime, 16, H No: 216.

162. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'ân, 13.

163. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'ân, 20, H No: 2919.

164. Ahmed bin Hanbel, II, 337.

kuşatır, üzerlerine huzur iner ve onları rahmet kaplar. Allah kendi yanındakilere onları anar.”¹⁶⁵

Saffân bin Assâl, Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *“İlim talep etmek için kendi evinin dışına çıkan kimseye, yaptıkları işten râzı oldukları için melekler kanatlarını serer.”¹⁶⁶*

Hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Kur’ân ehli olan kimseye şöyle denilecek: Oku ve yüksel! Tıpkı dünyada okuduğun gibi oku. Çünkü senin de-recen, okuyacağın son âyetin mertebesidir.”¹⁶⁷*

H. Âişe'den rivâyete göre, Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *“Kur’ân'ı ezberleyip hiç zorlanmadan okuyan meleklerle beraberdir. Zorlanarak oku-yana da iki sevap vardır.”¹⁶⁸*

İbn-i Abbâs'tan, Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *“İçinde Kur'an'dan bir şey bulunmayan kimse, harap olmuş ev gibidir.”¹⁶⁹*

Hadislerde şöyle buyurulur: *“Allâh'ın kitabından bir sûreyi okuyarak yatağına giren kimseye Allah bir melek görevlendirir. Uyanıp kalkıncaya kadar, ona zarar verecek hiçbir şey yaklaşamaz.”¹⁷⁰*

“Kur’ân'ı kalpleriniz birleştigi sürece okuyunuz. Kalben ondan ayrıldığınız zaman okumayı bırakınız.”¹⁷¹

“Şüphesiz ki, şu Kur’ân bir ucu Allâh'ın, diğer ucu sizin elinizde olan bir iptir. Ona sımsıkı sarılınız. Bundan sonra sapmaz ve yok ol-mazsınız.”¹⁷²

“Şüphesiz ki Allah, Kur’ân ile amel eden toplumları yükseltir, diğer-lerini alçaltır.”¹⁷³

Bütün bu âyet ve hadisler İslâm'ın Kur’ân öğrenme ve öğretmenin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Ancak bu öğrenme ve öğretmeye Kur’ân'ın

165. Ebû Dâvûd, Salât-ı Vitr, 14; Tirmizî, Kıraat, 12; İbn Mâce, Mukaddime, 17.

166. İbn Mâce, Mukaddime, 17.

167. Ebû Dâvûd, Salât-ı Vitr, 60; Tirmizî, Fazâilü'l-Kur’ân, 18; İbn Mâce, Edeb, 52.

168. Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 38; Ebû Dâvûd, Salât-ı Vitr, 14; Tirmizî, Fazâilü'l-Kur’ân, 13.

169. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur’ân, 18; Dârimî, Fazâilü'l-Kur’ân, 1.

170. Tirmizî, Deavât, 23.

171. Buhârî, Fazâilü'l-Kur’ân, 37; Müslim, İlm, 1.

172. Süyûtî, İtkân, II, 152, Beyrut, 1973.

173. Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 47; İbn Mâce, Mukaddime, 16; Dârimî, Fazâilü'l-Kur’ân, 9. Bk. Abdurrahman Çetin, Kur’ân İlimleri ve Kur’ân-ı Kerim Tarihi.

anlamlarının ve âyetleri üzerinde müzâkere yapmanın da girdiğinde şüp-
he yoktur. Çünkü Kur'ân öğrenmenin amacı hem okumak, hem de gere-
ği ile amel etmektir.

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ
عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ
يَاذَنِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

**31- Kendisinden öncekileri tasdik edici olarak sana vahyet-
tiğimiz kitap gerçeğin ta kendisidir. Şüphe yok ki Allah,
kullarından haberdardır, her şeyi görendir.**

**32- Sonra o kitaba kullarımızdan seçtiklerimizi mîrasçı kıl-
dık. Onlardan kimi kendisine zulmeder, kimi orta yolu
tutar, kimi de Allâh'ın izniyle hayır işlerinde öne geçmek
için yarışır. İşte bu büyük bir lûtuftur.**

31-32. âyetlerde, Kur'ân'ın kendinden önceki Tevrat, Zebur ve İncil'i doğruladığı, Allâh'ın kullarının her hâlini görüp bildiği, Kur'ân'a mîrasçı olanlardan nefsine zulmeden, dengeli olan, orta yolu tutan ve hayırda öne geçenlerin bulunduğu vurgulanır.

Hız. Peygamber'e vahyedilen mesaja "el-Kitap" denilmesi yadırganma-
malıdır. Çünkü onun döneminde, gelen vahyin tamamı kâtiplerce yazılıp,
yazılı belge (kitab-mektûb) hâlini aldığı, Hız. Ebûbekir döneminde, en az iki
tanıkla metin kontrolü yapıldıktan sonra, "Mushaf-ı Şerif (İmam nüsha)"nın
meydana getirildiği, Hız. Osman döneminde çoğaltılan bu nüshanın, hâlen
yeryüzünde elde bulunan Kur'ân nüshalarına modellik yaptığı bilinmekte-
dir. Bütün bunları, önceden bilen yüce yaratıcının, Kur'ân'a, inişi sırasında,
"Kitab/el-Kitap" ifâdesini kullanması, "yazılı vahiy mesajı" anlamındadır.

Buna göre, 31 ve 32. âyetlerde geçen, "el-Kitap"la kastedilenin, daha
önceki Tevrat ve ekleri; "seçilen kulların" da, günümüzdeki Kitap ehli oldu-
ğu yorumu zorlama bir yorumdur.¹⁷⁴

Kur'ân'da, Tevrat, Zebur ve İncil'den Arapça üslûpla, metin nakli yapılan, belki özetle ya da genişletilerek verilen çok sayıda âyet, kıssa ve metinlerin bulunduğu kuşku yoktur. Bu durum, birbirinin devamı olan, birbirini tamamlayan tevhid dinlerinin kaçınılmaz özelliğidir. Ancak, Kur'ân-ı Kerim bir bütünlük içinde, Cenâb-ı Hakk'ın son mesajı olup, önceki semâvî kitaplar için de bir mihenk taşıdır. Asıl doğrular ve gerçekler onda toplanmıştır. Bu yüzden, önceki kutsal kitapların orijinallikleri yok olduğu için, onların Kur'ân ve sahih sünnetle karşılaştırılıp, doğruluk kontrolü yapılmadıkça, topluca kabul ya da red uygun olmaz. İçlerinde vahiy mesaj öğütleri de vardır, ama tahrifler, insan eliyle ek ve çıkarmalar yapıldığı da bir gerçektir.

Sonuç olarak, 32. âyette, Kitab'a ve elçiye mîrasçı kılınanlar; sahâbe, tâbiîn, tebe-i tâbiîn ve daha sonra kıyâmete kadar gelecek olan kuşaklardan, Kur'ân'ı okuyan, anlayan, araştıran ve onun içeriğini günlük hayatında yaşayan müslümanlardır.

Nefsine zulmeden, Kur'ân'la amelde eksiği olan; orta yolu tutan, vakitinin çoğunda Kur'ân'la amel eden; hayırda öne geçmek için yarışan, kendisi amel ettiği gibi başkasına da öğretip amel etmesine sebep olan kimse-dir. Çoğunluğa göre, "sâbikûn (hayırda yarışanlar)" asıl peygamber vârisidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Yanınızdakini (Tevrat'ı) tasdik edici olarak indirdiğim (Kur'ân)a îmân edin, onu inkâr edenlerin ilki siz olmayın, benim âyetlerimi az bir değer karşılığında değiştirmeyin ve ancak Bana karşı gelmekten sakının!"**¹⁷⁵

"Hani Meryem oğlu İlsâ: 'Ey İsrâiloğulları! Ben size Allâh'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir Peygamber'i müjdeleyici olarak gönderildim.' demişti. Ancak o (İlsâ'nın müjdelediği elçi) onlara apaçık deliller getirince: 'Bu, apaçık bir sihirdir.' dediler."¹⁷⁶

"Eğer kitap ehli îmân edip Allah'tan sakınsalardı, Biz onların günahlarını örter ve kendilerini nîmeti bol cennetlere sokardık. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rab'lerinden kendilerine indirilmiş olanı tam olarak uygulamış olsalardı, kuşkusuz üstlerindeki ve ayaklarının altındaki nîmetlerden yerlerdi. Gerçi onların içinde orta yolu tutan bir topluluk vardır. Ama çoğunun yapmakta oldukları ne kötüdür!"¹⁷⁷

175. Bakara, 2/41.

176. Saf, 61/6.

177. Mâide, 5/65-66.

“Dağ gibi dalgalar onları kuşattığında, sadece Allâh’a yönelerek bütün samimiyetleriyle O’na yalvarırlar. Onları karaya çıkarıp kurtardığında ise, içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Bizim âyetlerimizi, ancak çok hâin, çok nankör kimse inkâr eder!”¹⁷⁸

“İman ve amelde öne geçenler ise hepsinden ileridedirler. İşte bunlar, Allâh’a yaklaştırılanlar. Nîmet cennetlerinde olanlardır.”¹⁷⁹

“Kimin kitabı sağından verilirse; kolay bir hesapla hesâba çekilecek. Ve sevinçli olarak ailesine dönecektir. Kimin kitabı da arkasından verilirse; derhâl yok olmayı isteyecek. Ve alevli bir ateşe girecektir.”¹⁸⁰

جَنَاتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا
وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ
إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ
لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾

33- Onların gireceği yer Adn cennetleridir. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Giysileri de ipektir.

34- Onlar orada şöyle demektedirler: “Bizden tasayı giden Allâh’a hamd olsun! Şüphe yok ki Rabbimiz çok bağışlayan, şükürün karşılığını bol bol verendir.”

35- “O, lûtfuyla bizi, kalınacak bir yurda yerleştirdi. Orada bize ne bir yorgunluk dokunacak ne de orada bize bir usanç gelecektir.”

33-35. âyetlerde, hayırda öne geçenlerin Adn cennetine girecekleri, orada güzel nîmetlere kavuşacakları, dünyada güzel amellerin ve şükürün karşılığını veren Allâh’a hamd edecekleri, bu güzel yurttaki Allâh’ın lûtfuyla yorgunluk ve usanma olmaksızın kalacakları belirtilir. Bunlardan “tasanın giderilmesi”; cehennem korkusunun, ölüm endişesinin ve dünya üzüntüsünün kaldırılmasıdır.

178. Lokmân, 31/32.

179. Vâkıa, 56/10-12.

180. İnşikâk, 84/7-12.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz onların kalplerindeki bütün kinleri çıkarıp atacağız. Önlerinden ırmaklar çağıldayıp akacak. Onlar şöyle diyecekler: ‘Bizi bu nîmetlere kavuşturan Allâh’a hamd olsun! Eğer Allah bize doğru göstermeseydi, biz doğru yolu bulamazdık. Şüphesiz Rabbimiz’in elçileri bize gerçeği getirmişler!’ Onlara şöyle seslenilecek: ‘Yapmış olduğunuz iyi işler sebebiyle, kazandığınız cennet işte budur!’”**¹⁸¹

“Onlar cennette: ‘Allâhım! Sen her türlü eksiklikten uzaksın!’ diye duâ edecek, birbirlerine karşı iyi dilek ve temennilerini ise ‘Selâm’ şeklinde sunacaklardır. Duâlarının sonunda da: ‘Âlemlerin Rabbi olan Allâh’a hamd olsun!’ diyeceklerdir.”¹⁸²

“Onlar da: ‘Verdiği sözü yerine getiren ve bizi bu cennet yurdu- na yerleştiren Allâh’a hamd olsun! Artık cennetin dilediğimiz yerin- de otururuz.’ derler. Bak, çalışanların mükâfatı ne kadar güzel!”¹⁸³

“Biz o cennetliklerin göğüslerindeki kin ve nefreti çıkarıp ata- rız. Hepsi kardeşler olarak sevinç içinde karşılıklı divanlara oturur- lar. Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmayacak ve oradan çıkara- rılacak da değildir.”¹⁸⁴

Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: “Hiç kimseyi ameli cennete götüremez.” Sahâbe: “Senide mi yâ Rasûlullah!” deyince: “Rabbim, lûtufta ve merhametiyle beni kuşatmazsa, beni de amelim cennete götüremez. Bu sebeple doğru olunuz, Rabbinizin rızasını kazanıp O’na yakın olmaya çalışınız. Sizden biriniz ölümü temenni etmesin, eğer güzel hâli varsa bu- nun daha da artması umulur, kötü hâli varsa iyileşmesi umulur.” buyur- du.¹⁸⁵ “Mü’minin nûru abdest suyunun ulaştığı yere kadar varır.”¹⁸⁶

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ
عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَافِرٍ ﴿٣٦﴾

181. A'râf, 7/43.

182. Yûnus, 10/10.

183. Zümer, 39/74.

184. Hicr, 15/47-48.

185. Buhârî, Merdâ, 19; Müslim, Münâfikîn, 71-78.

186. Müslim, Tahâret, 40; Nesâî, Tahâret, 110; Ahmed bin Hanbel, II, 371.

36- İnkâr edenlere gelince, onlar için de cehennem ateşi vardır. Onların ne hayatlarına son verilip ölümlerine, ne de azaplarının hafifletilmesine müsaade edilir! İşte Biz inkârda ileri giden her bir nankörü böyle cezâlandırırız!

36. âyette, “kadâ” kökünden “lâ yukdâ” fiili “alâ” harfi cerri ile gelince; “aleyhine hükmedilmez, ölümüne karar verilmez, ölmesine imkân verilmez.” anlamlarına gelir.¹⁸⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O zâlimler, azapla yüz yüze geldikleri zaman, artık onlardan ne azap hafifletilir, ne de kendilerine süre verilir!”**¹⁸⁸

“Her kim Rabbine kâfir olarak gelirse, hiç şüphesiz onun için cehennem vardır. Orada ne ölür, ne de dirilir.”¹⁸⁹

“Onlar cehennem bekçisine: ‘Ey Mâlik! Rabbin artık canımızı alsın!’ diye seslenirler. O da onlara: ‘Siz böylece kalacaksınız!’ der.”¹⁹⁰

وَهُمْ يَصْطَرِحُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۖ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾

37- Onlar orada şöyle feryat ederler: “Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar da, daha önce yapmış olduklarımızın yerine sâlih amel yapalım!” Size düşünecek olan kimsenin düşüneceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da gelmişti! Şimdi azâbı tadın bakalım! Çünkü zâlimler için bir yardımcı da yoktur!

37. âyete göre, inkârcılar cehenneme girince, yeniden dünyaya dönüp iyi işler yapmak için yalvarırlar. Ancak kendilerine, dünyada yeteri kadar süre ve imkân verildiği, uyarıcı peygamber ve kitaplar gönderildiği hatırlatılır

187. Benzer âyetler için bk. Yûnus, 10/18; Ra'd, 13/33.

188. Nahl, 16/85.

189. Tâhâ, 20/74.

190. Zuhurf, 43/77.

ve bu istekleri geri çevrilir. Dünyada Allâh'a ve elçisine karşı geldikleri için kendilerine, “azâbı tadın bakalım!” denilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Günahkârların, Rab’leri huzûrun-da, başları öne eğilmiş olarak: ‘Ey Rabbimiz! Biz gördük ve işittik, şimdi bizi (dünyaya) geri gönder de iyi ameller işleyelim. Çünkü biz artık kesin olarak inandık!’ derlerken bir görsen!”**¹⁹¹

“Rab’lerini inkâr edenler için cehennem azâbı vardır. O, ne kötü varılacak yerdir! Oraya atıldıkları zaman, cehennemin kaynar-ken çıkardığı uğultuyu işitirler. Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara: ‘Size uyarıcı bir peygamber gelmemiş miydi?’ diye sorarlar. Onlar şöyle derler: ‘Evet, doğrusu bize uyarıcı bir peygamber gel-mişti, fakat biz (onu) yalanlamış ve ‘Allah bir şey indirmemiştir, siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz!’ demiştik.”¹⁹²

“Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: ‘Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimiz’in âyet-lerini yalanlamayıp mü’minlerden olsaydık!’ diyecekler.”¹⁹³

Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: “Allah, kendisine altmış yaş ömür vermiş olan kişinin bahane öne sürme imkânını ortadan kaldırmış-tır.”¹⁹⁴

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: “Ümmetimin ömrü altmış yetmiş yaş arasındır. Bunu geçenler ise pek azdır.”¹⁹⁵

191. Secde, 32/12.

192. Mülk, 67/6-9.

193. En'âm, 6/27.

194. Buhârî, Rikâk, 5.

195. Tirmizî, Deavât, 102, Zühd, 23; İbn Mâce, Zühd, 27.

﴿ BÂB 5 ﴾

**ALLÂH'IN İLMİ,
İNSANLARIN YERYÜZÜNDE HALÎFELİĞİ,
PUTLARIN ACZİ, GÖK CİSİMLERİ ARASINDA DENGİ,
BÜYÜKLÜK TASLAYANLARA KARŞI ALLÂH'IN SÜNNETİ,
CEZÂDA ERTELEME**

إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾
هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ ۖ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَلَا يَزِيدُ
الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا مَقْتًا ۚ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا
خَسَارًا ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي
مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ ۚ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا
فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْهُ ۚ بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا
﴿٤٠﴾ إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا ۚ وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ
أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ ۚ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ
جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۚ فَلَمَّا
جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ۚ ﴿٤٢﴾ اسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرُ
السَّيِّئِ ۖ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ
الْأَوَّلِينَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ
وَلَا فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ
بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهَرٍهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ
مُسمىٰ ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

38- Allah göklerin ve yerin gaybını bilir. O, göğüslerde olanı da bilendir.

39- Sizi yeryüzünde halîfeler yapan O'dur. Artık kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir. Çünkü kâfirlere nankörlükleri Rab'leri katında, öfke ve gazaptan başka bir şey artırmaz. Yine kâfirlere nankörlükleri ziyandan başka bir şey artırmaz.

40- De ki: "Allah'tan başka tapmakta olduklarınızı gördünüz mü? Gösterin bana, onlar yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların, göklerde bir ortaklığı mı var? Ya da Biz kendilerine bir kitap vermişiz de, ondan bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır, o zâlimler birbirlerini yalan vaatlerle aldatıp duruyorlar.

41- Doğrusu gökleri ve yeri, sistemleri bozulmasın diye Allah tutuyor. Andolsun ki, eğer sistemleri bozuluverirse onları, Allah'tan başka hiç kimse tutamaz. Gerçekten O, çok yumuşak davranan, çok bağışlayandır.

42- Onlar kendilerine uyarıcı bir peygamber gelirse, başka hiçbir ümmetin erişemeyeceği kadar doğru yolda olacaklarına dâir olanca güçleriyle Allâh'a yemin etmişlerdi. Kendilerine uyarıcı geldiğinde ise, bu onların haktan daha çok uzaklaşmalarına yol açtı.

43- Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taşıyor ve kötülük tuzakları kuruyorlardı. Oysa kötü tuzak sahibine geri döner. O hâlde onlar daha öncekilere uygulanan ilâhî kânundan başka bir şey mi bekliyorlar? Sen Allâh'ın

kânununda (sünnetinde) asla bir değişme bulamazsın. Sen Allâh'ın kânununda asla bir sapma da bulamazsın.

44- Onlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş bakmadılar mı? Oysa öncekiler bunlardan daha da güçlüydü. Göklerde ve yerde hiçbir şey Allâh'ı âciz bırakamaz. Çünkü O her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir.

45- Eğer Allah insanları işledikleri günahlar yüzünden hemen cezâlandıracak olsaydı, yeryüzünde tek bir canlı bırakmazdı. Fakat Allah belirlenmiş bir vakte kadar onlara süre tanıyor. Vakitleri gelince (gereğini yapar). Şüphe yok ki Allah, kullarını görmektedir.

38-39. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın göklerin ve yerin gaybını ve insanın kalbinde gizli olanı bildiği belirtilir ve O'nun müslümanları yeryüzünde hükümran halîfeler yapacağına, onların ileride büyük devletler kurup başlarına halîfeler geçeceğine işaret edilir. İnkâr edenin bu inkârının kendi aleyhine olacağı, Allâh'ın gazabını ve inkârcının kendi ziyânını artıracığı vurgulanır.

Burada göklerin ve yerin gaybından maksat, orada cereyan eden ve görünmeyen kânunlar, nizamlar ve sistemlerdir. Fizik, kimya, biyoloji, tıp ve astronomi bilimi gibi pozitif bilimler bu kânunların bir kısmını deney ve tecrübe ile bilinir hâle getirmektedir.

GAYBA İNANMAK

Beş duyunun algılama alanı dışında kalan ve insanın bilgi sınırını aşan şeylerdir.¹⁹⁶ Allah, melek, cennet, cehennem gibi duyular ötesini ifâde eder. Gayba îman; öncelikle îmânın altı esasını kapsar. Allâh'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, âhîret gününe ve hayırla şerrin Allah'tan geldiğine inanmak gibi. Gayb mutlak ve izâfî diye ikiye ayrılır. İzâfî gayb; sezgi ve algılama alanı dışında kalmakla birlikte kendisine sağlam bir delille ulaşılabilen gayb âlemidir. Kur'ân ve sünnette haber verilen gayb bilgileri bu niteликтir. İmân esasları gibi. Mutlak gayb ise insanın görgü ve sezgi alanından bulunmayan ve hakkında bir haber (delil) de verilmemiş olan şeylerdir.

¹⁹⁶. İsfahânî, Müfredât, III, 192.

Cenâb-ı Hakk'ın zâtı, meleklerin niteliği, kıyâmet, cennet, cehennem ve insanın kader programı bu niteliktedir. Gaybın yalnız Allah tarafından bilin-
diğini bildiren âyetlerde bu çeşit gayb kastedilir.¹⁹⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O takvâ sahipleri gayba îmân ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.”**¹⁹⁸

“Hiç şüphe yok ki, Allah göklerin ve yerin gaybını bilir. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.”¹⁹⁹

“Siz öyle kimselersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri hâlde, siz onları seversiniz. Siz, bütün kitaplara inanırsınız; onlar ise, sizinle karşılaştıklarında, ‘Îmân ettik’ derler; kendi başlarına kaldıklarında ise, size olan kin ve öfkelerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısıırırlar. De ki: Kininizden dolayı kahrolup ölün! Çünkü Allah kalplerde olan her şeyi bilmektedir.”²⁰⁰

“De ki: Eğer evlerinizde olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürölüp düşecekleri yerlere çıkıp giderlerdi!” Allah bunu içinizdekileri denemek ve kalplerinizdekini temizlemek için yaptı. **Çünkü Allah göğüslerin içinde olanı hakkıyla bilir.”**²⁰¹

“Onlar, mü'minlerle karşılaştıkları zaman: Biz de îmân ettik, derler. Şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise: Hiç şüphesiz biz sizlerle birlikteyiz. Biz, onlarla sadece alay ediyoruz, derler. Oysa Allah, taşkınlıkları içinde serserice dolaşmalarına fırsat vererek, onlarla alay etmektedir.”²⁰²

“Allâh'ın size olan nîmetini ve “İşittik ve itaat ettik.” dediğiniz zaman, O'nun sizden aldığı sözü hatırlayın! Allah'tan sakının. Çünkü Allah, kalplerde olanı hakkıyla bilir.”²⁰³

“O vakit Allah sana onları rüyanda az gösterdi. Eğer sana onları çok gösterseydi korkacaktınız ve savaş konusunda birbirinizle

197. Bk. Neml, 27/65; Yûnus, 10/20; En'âm, 6/50, 59; Âl-i İmrân, 3/44, 179; Cin, 72/26, 27. Bk. Elmalılı, age, I, 164, 165.

198. Bakara, 2/3.

199. Hucurât, 49/18.

200. Âl-i İmrân, 3/119.

201. Âl-i İmrân, 3/154.

202. Bakara, 2/14, 15.

203. Mâide, 5/7.

anlaşmazlığa düşecektiniz. Ama Allah, sizi bundan kurtardı. Çünkü O, kalplerde olanı hakkıyla bilendir.”²⁰⁴

HİLÂFET

Yukarıdaki 39. âyetin indiği ve müslümanların sayısının çok az olduğu Mekke dönemi düşünülürse, Kur'ân'ın bu müjdesinin bir gayb haberi olduğu anlaşılır. Çünkü Hz. Peygamber'in âhirete irtihâlinden sonra hilâfet dönemi başlamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani bir zamanlar Rabbin meleklerle: ‘Ben, yeryüzünde bir halîfe yaratacağım.’ dedi. Onlar: ‘Biz seni överek tesbih ve takdis edip dururken, sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah da onlara: ‘Hiç şüphesiz, Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.’ demişti.”**²⁰⁵

“Sizi yeryüzünün halîfeleri yapan, size verdikleriyle sizi denemek için, kiminizi derece bakımından kiminizden üstün kılan O’dur. Şüphesiz Rabbin, cezâlandırması çok çabuk olandır. Bununla birlikte O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”²⁰⁶ **“Sonra onların ardından, ne yapacağınızı görmek için, bu dünyada onların yerine sizi getirdik.”**²⁰⁷

“Ey Dâvud! Biz seni yeryüzünde halîfe yaptık. İnsanlar arasında adâletle hükmet! Sakın tutkularına uyma ki seni Allah yolundan saptırmasın. Çünkü Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttukları için, kendilerine çok şiddetli bir azap vardır.”²⁰⁸

Ebû Saîd el-Hudrî ؓ’ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz ki dünya tatlı ve çekicidir. Allah onun yönetimini size verecek ve nasıl davranacağınıza bakacaktır. Bu sebeple dünyadan sakının!”**²⁰⁹

Hilâfetle ilgili tarihçe ve temel bilgileri içeren bir araştırmamızı aşağıda veriyoruz.

204. Enfâl, 8/43.

205. Bakara, 2/30.

206. En’âm, 6/165.

207. Yûnus, 10/14.

208. Sâd, 38/26.

209. Müslim, Zikir, 99; Tirmizî, Fiten, 26.

Hilâfetin Tarihçesi

Allâh'ın hâkimiyet hakkının bir tecellisi olarak İslâm hükümlerini uygulamaya koymaktan sorumlu makâma “Hilâfet” denir. İslâm yönetiminin hem teorik hem de pratik açıdan kendine özgü olan bu makam genellikle “halîfelik” veya “hilâfet” diye adlandırılmaktadır. Bu makâma gelebilmek için belirli özelliklere sahip olmanın yanında, belirli yoldan o makâma gelmiş olmak da gerekir.

Hilâfet, kelime anlamıyla, başkasının yerine onun adına görev yapmak veya tasarruflarda bulunmak demektir.²¹⁰ Halîfe ise, başkası tarafından kendi adına iş görmek üzere görevlendirilen kişiye denir.²¹¹ Başkasının adına görev yapmanın veya tasarruflarda bulunmanın ise birkaç nedeni vardır. Ya yerine görev yapılan kimsenin âciz olması söz konusudur veya halîfe olarak tâyin edilen kimsenin değerini yükseltme amacı güdülmüştür.²¹² Yerine görev yapılan kimsenin hazır olmaması ya da ölümü durumunda hilâfet, Hz. Peygamber ﷺ'in risâlet dışında kalan görevlerini yüklenmek demektir.

İslâm hukukçuları ‘hilâfet’ terimini, genellikle Hz. Peygamber ﷺ'in yerine geçmek anlamına kullanmışlardır. “Gerçekte hilâfet, şerîati Allah'tan alıp tebliğ eden Peygamber'in yerine geçip dîni korumak ve dünya işlerini de düzene sokmak.”²¹³ demektir; en yüksek başkanlık ve amme velâyetidir; dîni koruma ve dünya işlerini düzenleme makâmıdır. Bu makâma getirilene halîfe adı verilir.

Bu makâma geçen, toplumu sevk ve idârede Hz. Peygamber'e halef olmuştur. Bu nedenle “Peygamber'in halîfesi” demekte sakınca görülmemiştir. Fakat genellikle yalnızca “halîfe” demekle yetinilir. Hz. Peygamber'in hadislerinde “hilâfet” ve onunla aynı kökten türeyen kelimeler, yerine göre terim anlamıyla, yerine göre kelime anlamıyla kullanılmıştır.²¹⁴

Halîfe'ye “Allâh'ın halîfesi” demenin câiz olduğunu söyleyenler: **“O, si zi veryüzünün halîfeleri yapandır.”**²¹⁵ anlamındaki âyeti delil gösterirler.

210. İbn Teymiyye Mecmuu'l-Fetâvâ, XXXV, 43; age, Kettânî, et-Terâtibu'l-İdâriyye, I, 2.

211. İbn Hazm, Fisal, IV, 107.

212. Rağıb el-İsfahânî, el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân, s. 156.

213. İbn-i Haldûn, Mukaddime, 191.

214. Buhârî, Meğâzi, 37; Ahkâm, 43; Müslim, Hac, 425; İmâre, 61; Ebû Dâvûd, Cihâd, 72; Tirmizî, Deavât, 41, 46; Nesâî, İstiâze, 43 vs.

215. En'am, 6/165.

Bunun câiz olmadığını söyleyenler de Hz. Ebûbekir ؓ'ın kendisine Allâh'ın halîfesi denilmesine izin vermediğini söylerler.²¹⁶

Îlâhî emirler göz önünde bulundurulmadan kurulan yönetimlere hiçbir zaman 'hilâfet' adı lâıyk görülemez. **“O, sizi yeryüzünde halîfeler yapandır. Artık kim küfrederse küfrü kendi zararınadır. Kâfirlerin küfrü kendilerine Rab'leri katında şiddetli buğzdan başka bir şey artırmaz. Kâfirlerin küfrü kendilerine hüsrandan başka bir şey artırmaz.”**²¹⁷

“Allah, içinizden îmân edip de güzel amelde bulunanlara yeminle vaad etti ki, kendilerinden evvel gelenleri (kafirlerin yerine) nasıl halîfe yaptı ise, onları da muhakkak (müşriklerin yerine geçirip) halîfe kılacak; onlara kendileri için beğendiği dîni (İslâm'ı) herhalde payidar kılacak; onların korkularını güvenliğe çevirecektir. Ta ki onlar bu güvenlik içinde bana ibadet etsinler bana hiçbir şeyi ortak tutmasınlar. Kim bundan sonra nankörlük ederse artık onlar fâsıkların ta kendileridir.”²¹⁸

Demek ki asıl önemli olan, bu yüce makâmın gereklerinin yerine getirilmesidir. Bunlar da Allâh'ın hükümlerini mutlak ölçü kabul etmek; sâlih amel işlemek ve Allâh'a karşı gelmemek, küfre sapmamaktır. Kendisinde bu özellikler bulunmayan hiçbir yönetim “İslâmî” olma özelliği kazanamaz; İslâmî kavramlarla nitelendirilemez.

Halîfelik makâmına geçen kimse için “halîfe” adı kadar kullanılmış ikinci bir unvan daha vardır ki, o da: “İmam”dır. İmam, sözüne veya davranışlarına uyulan kimse demektir.²¹⁹

İmâmet de terim olarak: ‘Dînî, dünyevî ve her konuda en yüksek başkanlık demektir’.²²⁰ Ancak bunun yerine halîfelik kavramının kullanılması'nın daha tercih edilir bir adlandırma olduğu da belirtilmiştir.²²¹ Bu makâmı işgal edene halîfe veya İmam denmesinin nedenlerine gelince:

216. Mâverdî, el-Ahkâmü's-Sultâniyye, Çev. A. Şafak, s. 19; Ferra, el-Ahkâmü's-Sultâniyye, s. 27; İbn-i Haldûn aynı yer; İbn Teymiyye, age, XXXV, 44-5.

217. Fâtır, 35/39.

218. Nûr, 24/55.

219. Râğîb, age, 24.

220. age, Cürcânî, Şerhu'l-Mevâkıf, 602; M. E. Zehra, Mevzu'atu'l-Fikh, I, “Al” mad., 3. kısım; Elmalılı, I, 491.

221. age, Cürcânî age, aynı yer.

İlk halîfenin Rasûlullah ﷺ'den sonra gelip risâlet dışında kalan görevleri yerine getirme husûsunda onun yerini almış olması; asıl hâkim Allah olduğundan, O'nun yeryüzündeki hâkimiyetini temsil etmesi ve 'bu temsilini (hilâfet) görevi bütün mü'minlere yöneltmiş bulunduğundan,²²² mü'minlerin onu seçimle ve akidle bu makâma getirmeleri dolayısıyla, İslâm Devleti başkanına hafife adı verilir. Ona "İmam" denmesinin nedeni ise; İslâm Devlet başkanının namaz kıldıran imâma benzetilmiş olmasındandır. İmamın arkasında namaz kılan cemaatin imâma uymaları nasıl bir zorunluluk ise, toplumun da aynı şekilde devlet başkanına itaat etmesi gerekir. Bu nedenle devlet başkanlığına: "el-İmâmetü'l-Kübrâ" veya "el-İmâmetü'l-Uzmâ" (büyük imamlık) da denilir. Aslında İslâm Devlet başkanının belirli bir isimle adlandırma zorunluluğu yoktur. Ona verilen isimden çok onun işgal ettiği makâmın özellikleri ve bunların yitilmesi önemlidir.

İslâm yönetimini kastederek "hilâfet" ile birlikte "meliklik" ve "saltanat" terimlerinin de kullanıldığını görmek mümkündür.

Meliklik genellikle, babadan oğula geçen yöneticilik anlamında kullanılmıştır. Bu nedenle İslâm'da meliklik -bu anlamıyla- söz konusu değildir. Bu anlamıyla meliklik, İsrâiloğulları'nın yönetimlerinde görülmüştür. Bunu da Kur'ân-ı Kerîm'in bâzı âyetlerinden anlamaktayız.²²³

İslâm yönetim düzeni, yeryüzünde Rasûlullah ﷺ'in önderliğinde gerçekleşmeye başladığı dönemlerde dünyada var olan diğer siyasal düzenler 'kuvvet' temeli üzerinde yükselmekteydi. Bu düzenlerin politikaları da üstünlük kurmak ve insanları baskı altında tutmak ve tahakküm ilkelerine dayanıyordu.

Bu tür yönetimlere ve onların politikalarına en açık iki örnek, biri İslâm'ın doğduğu yer olan Arap yarımadasının kuzeydoğusunda yer alan İran imparatorluğu; diğeri ise kuzeybatısında bulunan Bizans imparatorluğu idi. Müslümanlar bu iki düzeni tanımlamak için o dönemlerde İran rejimi hakkında "kısraviyye" yani kısralar düzeni; Bizans rejimi hakkında da "Kayseriyye" yani "Kayserler düzeni" terimlerini kullanıyorlardı.

Aynı şekilde her iki düzeni tanımlamak amacıyla "mülk" kavramı da kullanılırdı. Bununla da anlatılmak istenen bir tek kişinin toplumun yönetimine egemen olduğu mutlak ve baskıya dayalı yönetimlerin düzenlemeleri

222. Bk. En'âm, 6/165.

223. Bk. Mâide, 5/20; Bakara, 2/247; Sâd, 38/35. Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. İbn Teymiyye Mecmu'ul-Fetâvâ, XXXV. 33 vd.

idi. Bu kişi ülkeyi kişisel arzu ve isteklerine göre yönetir ve irâdesinin üstünde herhangi bir kânun veya otorite kabul etmez ve tanımazdı.

Özellikle ilk müslümanlar, böyle bir yönetim biçimini kesinlikle kabul edemez, içlerine sindiremezlerdi. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, bu tür 'melikî' düzenlere Firavun gibi kişileri örnek göstererek onlardan nefret ettirdiği gibi; **'Şüphesiz, melikler bir ülkeye girdiklerinde orayı ifsâd ederler, o ülke halkının aziz olanlarını zelil kılarlar. (Evet) onlar böyle yaparlar...'**²²⁴ âyetiyle de genel olarak melikler hakkındaki olumsuz hükmünü belirtmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm melikî yönetimlerin temelinin zulme dayalı olduğunu belirtir ve bâzı, zâlim meliklerden de söz eder:

"Arkalarında her sağlam gemiyi zorla alan bir melik vardı."²²⁵

Buna göre Kur'ân-ı Kerîm, Kisraların, Kayserlerin, Firavunların yönetim biçimini gâyet açık bir dille eleştirmekte ve reddetmektedir. Bu ruh ile yetişen ilk müslüman nesil bu tür yönetim şekillerine karşı oldukça hassas idi; onlar İslâmî yönetimin melikliğe dönüşmemesi için büyük bir özen gösteriyorlardı.²²⁶

Hz. Ömer رضي الله عنه bir gün Selman رضي الله عنه'a: "Ben melik miyim, halîfe miyim?" diye sorar. Selman da: "Eğer sen müslümanlardan bir dirhem veya daha az bir miktar toplayacak ve bunu hakkı olmayan bir yere harcayacak olursan, meliksin, halîfe değilsin." der. Haksız tasarrufları yanında melikin insanları zora koştığı da bildirilmiştir. Bu bakımdan Hz. Ömer'e çevresinde bulunanlar: "Hamd olsun ki sen melik değilsin." demişlerdir.²²⁷ Abdullah b. Ömer رضي الله عنه de ümmetin topluca bey'at etmediği kimseye halîfe demenin doğru olamayacağını bildirmiştir.²²⁸

Hilâfet ile saltanat arasındaki farka gelince: Hilâfet şûrâ esasına dayanır. Yani halîfe müslümanların istişâresi ve seçimi (bey'at) sonucunda işbaşına gelir. Saltanat ise buna yer yoktur. Saltanat babadan oğula geçen bir hak olarak kabul edilir.

İbn-i Hazm; hilâfetin verâsete dayanmayacağını söyler ve İslâm'ın soya dayanan saltanatı tanımadığını şöyle belirtir: "Müslümanlar arasındaki

224. Neml, 27/34.

225. Kehf, 18/79.

226. Bk. M. Ziyauddin er-Reyyis, en-Nazariyyâtü's-Siyâsiyyetü'l-İslâmiyye, Kahire, 1979, s. 114 vd..

227. İbn Sa'd, Tabakât, III, 306-7; age, Kettânî, age, I, 13; Kandehevî, Hadislerle Müslümanlık, II, 632.

228. Tecrid-i Sarîh Tercümesi, VII, 175.

imâmette verâsetin câiz olmadığını Rafıziler dışında kabul etmeyen yoktur. Onlar hem erginlik yaşına gelmemiş kimsenin İmam olabileceğini kabul ederler, hem de bu konuda verâseti câiz görürler.²²⁹

Buna göre halîfelik, her türlü tasarruf ve adâlet ölçüleri içinde yapılmalıdır; Meliklik öyle değildir. Saltanatta başkanlık verâsetle geçer, halîfelik makâmına ise şûrâ (seçim) ile gelir.

Hz. Peygamber ﷺ, halîfeliğin melikliğe dönüşmesi hâlinde kötü yönde pek büyük olayların meydana geleceğini, kıyâmeti andıran büyük olayların yaşanacağını anlatmıştır.²³⁰ Anlaşılan Hz. Peygamber ﷺ bu hadisle Hz. Osman'ın hilâfetine son yıllarında başlayan ve Muâviye'nin başa geçmesiyle sonuçlanan olaylara işaret etmektedir.

Halîfeliğin Süresi

Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurur: “Hilâfet, ümmetim arasında otuz yıl devam edecektir. Bundan sonra melikliğe dönelecektir.” Bu da şöyle yorumlanmıştır: “Ebûbekir'in halîfeliği iki yıl, Ömer'in on, Osman'ın on iki, Ali'nin altı yıllık halîfelik sürelerinin toplamı, otuz yıl etmektedir.”²³¹

Taftâzânî aynı hadîse dayanarak Muâviye'nin ve ondan sonra gelenlerin halîfe sayılamayacaklarını, bunların emîr veya hükümdar (kral) olabileceklerini söylemekle birlikte, bunun mutlak bir ölçü olamayacağını da belirtir.

Çünkü Ömer b. Abdülaziz gibi bâzı kimselerin Râşid halîfelerin yolunu izledikleri açıktır. Dolayısıyla hadîsle anlatılmak istenen şey, kâmil bir halîfeliğin bazen olacağı, bazen de bulunmayacağı husûsudur.²³²

Hilâfet Türleri

Kur'ân-ı Kerîm'de konu ile ilgili âyetlerden anladığımıza göre Allah Teâlâ, genel anlamda bütün insanları yeryüzünün halîfeleri olarak yaratmıştır. Yani bütün insanlar ilk planda Allâh'a îmân etmekle ve bu îmânın sonucu olarak onun hâkimiyetini kabul etmekle yükümlü tutulmuşlardır. İnsanın halîfeliği, onun Allah adına uygulamalarda bulunması demektir. Bu uygulamada Allâh'ın kânunları mutlak ölçüdür. İnsan, halîfeliğini ifâ ederken bu

229. İbn Hazm, Fısal, IV, 166'dan nakleden M. Ebû Zehra, İslâm'da Fıkhî Mezhebler Tarihi, IV, 73.

230. Ebû Dâvûd, Cihâd, 35.

231. Ebû Dâvûd, Sünnet, 8: Tirmizî, Fiten, 49.

232. Taftâzânî, Şerhu'l-Akâid, s. 180.

ölçünün dışına çıkamaz, bu hükümlere aykırı hareket edemez. Çünkü Allah Teâlâ yeryüzünde kendi adına uygulamalarda bulunmak üzere “halife” olarak görevlendirdiği insana mutlak bir serbestlik vermiş değildir. İnsan için birtakım sınırlar çizilmiş, bunları aşmaması istenmiştir.

Bakara sûresinin hemen ilk âyetlerinde,²³³ Allâh'ın yeryüzünde halife yaratmak istediğini meleklerle bildirdiği anlatılıyor. Yeryüzünde halife kılınan, Hz. Âdem'dir; dolayısıyla da onun suyundan gelecek bütün insanlardır. Halife kılınan bu ilk insan ve eşi için bile birtakım sınırlamalar söz konusudur.²³⁴ Bu sınırlamalara uymak, insanın bu yüce makamda kalabilmesinin temel şartıdır.²³⁵ Bu ölçülerin dışına taşanlar ise ateş azâbına düşmekle tehdit edilir. Diğer bir deyişle; insanlardan istenen, halîfelik makâmının gereklerini yerine getirmeleridir. Bu ise, Allâh'ın belirlemiş olduğu sınırlar içinde kalmakla mümkün olur.

Bu anlamda bütün insanlar Allâh'ın yeryüzünde halife tâyin ettiği kimselerdir. Tüm insanların bu şekilde görevlendirilmiş olmalarına “umûmi hilâfet” diyoruz. Âdem'in soyundan gelen herkes bunun kapsamı içindedir. İnsan halîfeliğinin sonucu olarak yüklenmiş olduğu “emânet”in gereklerini yerine getirmekle yükümlüdür.

Allah, bu yükümlülüğü yerine getirmeyenleri, yerlerine başkalarını getirmekle” tehdit ediyor. Buna göre halîfelik makâmında, yalnızca bu makâmın gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirenler kalabiliyor. Yalnızca bu kişilerin bu makamda kalabilmelerine de “husûsî hilâfet” adını veriyoruz. Tarih boyunca bu anlamda toplumlar birbirlerinin yerine geçmiş ve Allâh'ın halîfeliği onlar tarafından gerçekleştirilmiştir. İşte Allâh'ın **“Halife yapacağına ve onları yeryüzünde hâkim kılacağına yemin ile söz verdiği kimse-ler.”**²³⁶ Onun dînini yeryüzünde hâkim kılanlar ve insanları “tâğût”ların ta-sallutundan kurtarma savaşını sürdürenlerdir.

İster genel, isterse özel anlamda olsun, hilâfet, “Allâh'ın dînini hâkim kılmak” özünü taşır. Bu öz, onun sosyal alanda da hissedilir olup, gerçekleşmesiyle ve teşkilatlanmasıyla siyasal bir görünüm kazanır.

Allah, Hz. Dâvud'a kendisini yeryüzünde halife kıldığını bildirmekle birlikte ona: **“İnsanlar arasında hak ile (Allâh'ın hükümleri ile)**

233. Âyet, 30 vd.

234. Bakara, 2/35.

235. Bakara, 2/38.

236. Nûr, 24/55.

hükmetmeyi²³⁷ âyetinde emretmiştir. Hz. İbrahim de kendisinin insanlara İmam kılındığı haberini Allah'tan alınca, soyundan geleceklerin de bu makâma yükseltilmelerini istemiş, Allah ise **“Bu ahdinin zâlimler hakkında söz konusu olmayacağını”**²³⁸ bildirmiştir.

O hâlde halîfelik, Allâh'ın hâkimiyetinin her alanda bütün açıklığıyla ortaya çıkması demektir. Bütün insanlar bununla görevlidirler. Böyle bir makâma yükselmek isteyen, daha doğrusu bu makamdan düşmek istenmeyen toplum da ona göre davranmak zorundadır. Bu tür toplumun en yüksek temsilcisi ise, Allâh'ın yeryüzündeki halîfelerinin kendi hür irâdeleriyle seçtikleri “halîfe”dir. Halîfe bu emâneti yüklenebilecek nitelikte olmalıdır. Çünkü emânetlerin ehil kimselere verilmesi, Kur'ân'ın emirleri arasındadır.²³⁹

Halîfenin Belirlenmesi

Hz. Peygamber ﷺ hayatta olduğu sürece peygamberlik görevinin yanı sıra devlet başkanlığını da şahsında toplamıştı. Bu nedenle Hz. Peygamber hayatta iken, kurulan ilk İslâm devletinin başkanını belirlemek gibi bir problem ile karşılaşmış değildi. Diğer yandan Hz. Peygamber ﷺ kendisinden sonraki halîfeyi belirleyen herhangi bir söz de söylememişti. Durumun böyle olması nedeniyle Hz. Ebûbekir ؓ halîfe seçilene kadar bâzı farklı görüşlerin ortaya çıktığını görüyoruz. Ancak bu durumlar geçici ve oldukça kısa bir süre için söz konusu olmuş; bir süre sonra unutulup gitmiştir. Yani bu görüş ayrılıkları Hz. Peygamber ﷺ'in vefâtından sonra Hz. Ebûbekir halîfe seçilinceye kadar devam etmiş ve onun seçilmesiyle tam anlamıyla son bulmuştur.

Ancak daha sonraki dönemlerde Hz. Ali ؓ'in halîfeliği zamanında başlayan ve gittikçe yayılan karışıklıklar sonucunda ondan önceki halîfelerin halîfelikleri tartışma konusu yapılmıştır. Bu tartışmalar, Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'yi vasiyet ettiği iddiâsıyla başlatılmış; pek çok yanlış görüşlerin, düşüncelerin, İslâm dünyasında yayılmasına neden olmuştur. Geçmiş dönemlerin kapatılmış sayfeleri tekrar aralanmış, ileri-geri, doğru-yanlış pek çok fikirler ortaya atılmıştır.

237. Sâd, 38/26.

238. Bakara, 2/214.

239. Nisâ, 4/58.

Aslında Hz. Peygamber ﷺ'in kendisinden sonraki halîfenin kim olacağına dâir açık hiçbir tavsiyede bulunmadığı husûsu, başta Hz. Ali (عليه السلام) olmak üzere pek çok sahâbenin açıkça ifâde ettiği bir husustur.²⁴⁰

Sahâbeler söz birliği hâlinde böyle bir tavsiyenin olmadığını ifâde etmişlerdir. Çünkü öyle bir şey olsaydı, onları bu tavsiyenin dışına çıkıp önceleleri Ensâr'ın, Sa'd b. Ubâde'yi seçmek istemeleri ve sonradan da hep birlikte Hz. Ebûbekir (عليه السلام)'in halîfeliğinde karar kılmaları mümkün olmazdı. Böyle bir şeyi kabul edecek olursak onların hep birlikte Hz. Peygamber'in emirlerine aykırı hareket etmiş olduklarını da kabul etmemiz gerekecektir ki bu ise imkânsızdır.

İmamın özelliklerinin en çok Hz. Ali'de toplandığı iddiâsını ileri sürenler ise, büyük bir ihtimalle Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkındaki övücü sözlerinden hareket ederler. Oysa Hz. Peygamber'in pek çok sahâbe hakkında övücü sözler söylediği bilinen bir gerçektir. Bu tür hadislerin hepsini hilâfet için bir gerekçe olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu tür hadislerin pek çoğu özel nedenlere bağlı bulunmaktadır. Bunları imâmet konusunu da içine alacak şekilde genişletmek doğru olmaz. Hadislerin maksatlarına ters düşer.²⁴¹

Râşid Halîfeler Dönemi ve Belirlenme Usulleri

Hz. Peygamber ﷺ'den sonra gelen ilk dört halîfenin halîfelik süreleri, Saâdet Asrı'nın ikinci dönemini teşkil eder. İslâm hukukçalarının büyük bir çoğunluğu bu dönemdeki uygulamalara, alınan kararlara büyük bir önem verir ve bunları İslâm hukûkunun kaynakları arasında görürler. Çünkü onların uygulamaları Hz. Peygamber'e zaman itibârıyla en yakın olmak, onun eğitiminden geçmiş olmak, vahyin nüzûlüne tanık olmak, sünneti yakından tanımak gibi ayırıcı özellikler nedeniyle önem taşır, başkalarının fikir ve düşüncelerine göre üstünlük arz ederler. Hakkında nass bulunmayan konularda Râşid Halîfelerin uygulamaları oldukça değerlidir. Bunun nedeni ise, onların, hem veliyyü'l-emr olarak mü'minlerin kendilerine itaat etmekle yükümlü olmaları; hem de İslâm'ın özünü en iyi kavramış bulunmalarıdır. Bununla ilgili verilecek örnekler pek çoktur. Mesela; Hz. Ebûbekir'in zekât

240. Müslim, Vasiyye, 18, 19; Edâhî, 43; Tirmizî, Fiten, 48; Nesâî, Vesâyâ, 2; İbn Mâce, Cenâiz, 64; Vesâyâ, 1; İbn Kuteybe, el-İmâme ve's-Siyâse, I, 6.

241. Müslim'in Fazâilu's-Sahâbe, 31'de zikrettiği ve Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye "Sen bana Hârûn'un Mûsâ'ya yakınlığı kadar yakınsın." hadisinin, onu halîfeliğe aday göstermek anlamına gelemeyeceğine dâir açıklamalar için bk. İbn Hazm, Fisal, IV, 94-95; Kurtubî, Tefsir, I, 267-268; Tecrid-i Sarih Tercümesi, IX, 363.

vermeyenlerle ilgili olarak aldığı karar, Hz. Ömer ؓ'in Irak topraklarıyla ilgili görüşleri ve bunları etrafındakilere de delilleriyle birlikte açıklayıp kabul ettirmesi, Hz. Ali'nin ؓ, Hâricîlerle savaşmak ile ilgili tutumları kendi konularında oldukça önemlidir.

Çünkü bütün bunlarla ilk defa karşılaşılıyordu ve bunların İslâmî bir çözüme bağlanmaları gerekli idi. Yine Hz. Peygamber ﷺ'in vefâtından hemen sonra onun yerine geçecek devlet başkanını belirlemek konusu ortaya çıktı. Hz. Ebûbekir'den sonra gelen diğer üç halife de farklı şekillerde belirlendi. Onlarla ilgili durumlar İslâm hukûkunda devlet başkanının başa geçiş yollarının farklı olabileceği görüşünü ortaya çıkardı. Bu konuda kesin ve açık bir hükmün bulunmayışı, bu tabii sonucu doğurmuştur. Bu ise İslâm'ın, her çağda her toplum için uygulanabilir olmasının kanıtları arasındadır.

Hız. Ebûbekir'in Halife Seçilmesi

Hız. Ebûbekir ؓ'in Sahâbe arasındaki yeri son derece üstündü. Sahâbenin kendileri bile aralarında en fazîletli kişinin Hız. Ebûbekir olduğunu çeşitli vesilelerle ifâde etmişlerdir. İbn-i Ömer ؓ, Hız. Peygamber ﷺ zamanında Hız. Ebûbekir'i bütün sahabilerden üstün gördüklerini ifâde eder.²⁴² Bunda da onun Hız. Peygamber'e olan yakınlığı, İslâm için yapmış olduğu fedakârlıklar ve üstün meziyetleri rol oynamıştır.

Hız. Ebûbekir'in üstünlüğünü ortaya koyan pek çok hadis rivâyet edilmiştir.²⁴³

Ashâb-ı kirâm, Hız. Peygamber'in Hız. Ebûbekir'e karşı işaret edilen tavrı ve onun hakkındaki sözlerini onun halife olması gerektiğine dâir en azından bir işaret olarak kabul etmişlerdi. Bunda da haklı idiler. Çünkü Hız. Peygamber'in halifesi olmak için gereken her türlü nitelik, öncelikle onda toplanmış bulunuyordu. Müslümanlar için ondan daha hayırlı bir halife adayı bulunamazdı. Rasûlullah şöyle buyurmuştu: *"Siz şu emirlik (devlet başkanlığı) husûsunda insanların en hayırlılarını, emîr olmazdan önce emîr olmayı pek kötü gören ve onu arzu etmeyen kimseler bulursunuz."*²⁴⁴ Hız. Ebûbekir de halife olduktan sonra: "emirliği hiçbir zaman düşünmediğini,

242. Buhârî, Fazâilu Ashâbi'n-Nebî, 4.

243. Bk. Buhârî, el-Amel fi's-Salah, 3, 6; Ezân, 38, 46, 47, 68, 70; Salat, 80; Fazâilu Ashâbi'n-Nebî, 3, 5, 6; Sehiy, 9; Sulh, 1; Müslim Fazâilu's-Sahâbe, 10; Ebû Dâvûd, Sünnet, 11; Tirmizî, Menâkib, 14, 16, 17; Nesâî, İmâmet, I, 7, 15; Kudât, 24; İbn Mâce, İkâme, 142.

244. Tecrid-i Sarih Tercümesi, IX, 216, 1421-2.

Allah'tan onu dilemediğini hutbelerinin birinde hazır olanlara açıkça söylemiştir.²⁴⁵

Rasûlullâh'ın vefâtından hemen sonra Ensâr, Benî Saîde Sakifesi denilen yerde toplanmış ve Sa'd b. Ubâde'yi halife seçmek istemişlerdi. Ancak bu konuda onlar arasında da görüş ayrılığı bulunuyordu. Bu konuda tartışmaların devam ettiği sırada Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde ile birlikte gelmiş olan Hz. Ebûbekir söz alarak, Kur'ân'da Ensâr kadar Muhâcirlerden de övgüyle söz edildiğini ifade etti. Ancak bu işte Arapların Kureys'ten başkalarına itaat etmeyeceklerini anlattı ve bu nedenle Ebû Ubeyde ile Ömer'den birisine bey'at edilmesini istediye de, ikisi de bu teklifi reddettiler ve bu işe Hz. Ebûbekir'in seçilmesi gerektiğini bildirdiler. Başta Beşir b. Sa'd, Ebû Ubeyde ve Hz. Ömer ﷺ olmak üzere hazır bulunanların tümü ona bey'at ettiler. O anda bey'at etmeyen Sa'd b. Ubâde ve hazır bulunmayan Hz. Ali ile diğer bâzı Hâşimîler sonraları teker teker bey'at ettiler. Böylece Hz. Ebûbekir aralıklarla üç defa minbere çıkıp her gün bu görevi kabul etmediğini bildirdi ve yerine başka birisini seçmelerini müslümanlardan istediye de, onlar kendisinin halîfeliğinde ısrar ettiler. Böylelikle Hz. Ebûbekir ﷺ'in halîfeliği kesinleşmiş oldu.²⁴⁶

Hız. Ömer'in Halife Seçilmesi

Hız. Ebûbekir ﷺ'in vefâtı ile sonuçlanan hastalığı sırasında müslümanlar kendisinden sonraki halife adayını belirlemek istemişlerdi. Hız. Ebûbekir, işi Ensâr ve Muhâcirlerin ileri gelenleri ile istişâre etmiş, onların, katılımından çekinmekle birlikte Hız. Ömer ﷺ'ten başkasını bu makâma lâıyk görmediklerini anlamıştı. Kendisi de aynı görüşü paylaşıyordu. Hız. Osman ﷺ'i çağırıp bu konuyu yazı ile belgelemek istedi. Bâzı kaynaklarda hafife adayının adını yazdırmadan baygınlık geçirdiği ve Hız. Osman'ın müslümanların ihtilafını önlemek amacıyla Hız. Ömer'in adını yazdığı bildirilmektedir. Baygınlığı geçtikten sonra ne yazdığını okumasını Hız. Osman'dan isteyen Hız. Ebûbekir, Hız. Ömer'in adının okunmasından memnun olmuş ve bu davranışını övmüştür. Hız. Ebûbekir, Hız. Ömer'i kendi yerine halife adayı göstermeden önce de müslümanlara, kendileri için bir halife adayı belirlemesini isteyip istemediklerini sorunca, onlar bu konuda durumu en iyi

245. İbn Kuteybe, age, I, 19; Kandehlevî, age, II, 614.

246. İbn Sa'd Tabakât, III, 178 vd.; İbnü'l-Esir, el-Kamil, Beyrut, 1400/1980; 220 vd; İbn Kuteybe age, I, 7-20; Kandehlevî, age, II, 606, 616; Hamidullah, İslâm Peygamberi, çev. s. Tuğ, İstanbul, 1969; II, 315-319; Ashâb-ı Kirâm, I, 177-184; Şiblî, Asr-ı Saâdet, IV, 33-40 vd.

kendisinin değerlendireceğini belirterek ondan aday belirlemesini istemişlerdi. Hz. Ebûbekir de onlara Hz. Ömer'i tavsiye etmiş idi.

Hz. Ebûbekir, bu tavsiyesini yazı ile de belgeledikten sonra, halkın toplanmasını emretti ve onlara şu sözleri söyledi:

“Sizin başınıza geçecek, size namaz kıldırarak, düşmanlarınızla savaşacak birisinin varlığı kaçınılmazdır. Arzu ederseniz, toplanır, dilediğimizi seçer, başınıza getirirsiniz. Dilerseniz görüşümü sizin için açıklarım. Allâh’a andolsun ki sizin hakkınızda hayırdan başka bir şey istemem.”

Halk kendilerine bir aday belirlemesini istedi. Bundan sonra Hz. Ebûbekir, yazdırmış olduğu mektubu onlara gösterip, orada adı yazılı olan kişiye bey’at edip etmeyeceklerini sordu. Onlar da mektupta adı yazılı olanın Ömer ؓ olduğunu bildiklerini açıklayarak bey’atte bulundular.²⁴⁷ Bundan sonra İslâm devletinin diğer bölgeleri de vâli veya temsilcileri aracılığıyla bey’atte bulundular.

Devlet idâresindeki tecrübeleriyle Hz. Ebûbekir bu işi Hz. Ömer’den başkasının başarı ile yürütemeyeceğini anlamıştı. İleri gelen müslümanlar da aynı kanaati paylaşıyorlardı. Bununla birlikte onun kanaatlerinden yararlanmayı da ihmâl etmek istemediler. Fakat her şeye rağmen Hz. Ebûbekir’in aday göstermesi onlar için bağlayıcı değildi. Sahâbe bey’at edip etmemekte serbest idiler.

İslâm hukukçuları bu olaydan, görevi sona eren ya da vefât etmek üzere bulunan devlet başkanının, müslümanlara kendisinden sonraki adayı gösterebileceği sonucunu çıkarmışlardır.

Hz. Osman’ın Halîfe Seçilmesi

Hz. Osman ؓ’in seçimi, kendisinden önceki iki halîfenin de seçimin-den farklı bir biçimde olmuştur.

Hz. Ömer’in sûikast sonucu yaralanmasından sonra, etrafındakiler ondan yerine bir halîfe adayı göstermesini istediler. O da: “Eğer yerime halîfe adayı göstermeyecek olursam, benden daha hayırlı olan (Rasûlullah) da kendi yerine yönetici adayı göstermeyi terk etmişti. Edecek olursam, benden hayırlı olan (Ebûbekir) de kendi yerine halîfe adayı göstermişti.” diye cevaplandırdı. Bundan sonra:

²⁴⁷. İbn Sa’d age, III, 199 vd.; İbnü’l-Esir, age, IV, 128-131; Şibli, Bütün Yönleriyle Hz. Ömer, I, 117-8.

“Bu işe, Rasûlullâh'ın kendilerinden hoşnut olarak ayrıldığı şu altı kişiden daha lâîk kimse bulamıyorum.” diyerek onların isimlerini şöylece sıralamıştır: Ali, Osman, Zübeyr, Talha, Sa'd bin Ebî Vakkas, Abdurrahman bin Avf ؓ.

Bu altı kişiden kendi aralarından halifeyi seçmeleri için kendilerine üç günlük bir süre tanıdı. Ayrıca halife adayı olmamak şartıyla oğlu Abdullâh'ın toplantıya katılmasını istedi. Yine görüşmelerine katılmak, fakat oy kullanmamak şartıyla, Ensâr'ın yaşlılarını; Hz. Hasan'ı, Abdullah b. Abbâs'ı da aralarına almalarını istedi.

Hz. Ömer'in vefât ve defninden sonra toplanan bu Şûrâ heyeti, Abdurrahman b. Avf'ın ihtilâfı azaltacak bir teklifini kabul ederek, üçü kendi istekleriyle reylerini, şu şekilde kullandılar: Zübeyr, Hz. Ali'ye; Talha, Osman'a; Sa'd de Abdurrahman b. Avf'a, Bundan sonra Abdurrahman b. Avf, Hz. Osman ile Hz. Ali'ye “Arkadaşlar, hangimiz adaylıktan vazgeçerse seçme işini ona bırakalım.” dedi. Hz. Ali ile Hz. Osman'ın sustuklarını gören Abdurrahman, onlara: “Öyle ise bununla uğraşmayı bana bırakıyor musunuz? Çünkü ben size rakip değilim. Allah şahittir ki ben ikinizden bu işe daha lâîk olanınızı seçmeye çalışacağım.” dedi. Onlar da: “Evet” dediler. Üç gün üç gece bütün halk tabakalarıyla ilişki kuran, hatta Medîne'ye girip çıkan kervanlara da bu konuda sorular soran Hz. Abdurrahman, genel kamu oyu yoklaması yaptı ve son olarak bir toplantı yaptı. Bu toplantıda önce Hz. Ali'ye: “Yâ Ali, eğer ben seni emîr seçersem, İslâm ümmetine şüphesiz ki adâletli davranırsın. Eğer Osman'ı seçersem, şüphesiz ki onun da sözünü dinler, emirlerine itaat edersin.” dedi. Sonra Hz. Osman'a da aynı sözleri söyledikten ve bu şekilde her ikisinden de söz aldıktan sonra, Hz. Osman'a: “Ey Osman, elini uzat” dedi ve ona bey'at etti. Hz. Ali de, bey'at ettikten sonra kapılar açıldı ve halk da bey'at etti.²⁴⁸

Hz. Ali'nin Halife Seçilmesi

Medîne'de toplanan isyancılar arasından birkaç kişi tarafından Hz. Osman ؓ'ın şehîd edilmesi, İslâm devletinin başkansız kalması sonucunu doğurmuştu. Hz. Osman ؓ'ın şehîd edilmesinden sonra isyancılar, bir kısmı Hz. Ali'ye, bir kısmı sahâbenin daha başka ileri gelenlerine, başkanlık için bey'at etmek üzere başvurmuşlar ve hepsinden ret cevabı almışlardı. Bir çıkmaza düşen isyancılar, sonunda bir günlük süre içinde bir halife adayına

248. İbn Sa'd, age, III, 61-2; İbnü'l-Esir, age, III, 34 vd; İbn Kuteybe, age, I, 26-30; Tecrid-i Sarîh Tercümesi, IX, 360-1; Kandehlevî, II, 627-9; Şiblî, Asr-ı Saâdet, V, 10-1; age, Mâverdi, age, 14.

bey'at edilmeyecek olursa Hz. Ali'yi birkaç ileri gelen sahâbi ile birlikte öldüreceklerini bildirdiler. Bunun üzerine sahâbenin ısrârı karşısında Hz. Ali, halîfeliği kabul etmek zorunda kaldı.

İsyancıların halîfeliği kabul etmesi için Hz. Ali'ye başvurmalarının birinde, Hz. Ali onlara bu işe kendilerinin değil, Bedir Ashâbı ile Şûrâ ehlinin yetkili olduğunu bildirmişti.

Hz. Ali'ye çoğunluk bey'at etmekle birlikte, bey'at etmeyenler de vardı. Bu bey'at etmeyenler arasında sahâbeden olan kimseler de bulunuyordu. Hatta Şam halkı, başta Muâviye olmak üzere, toptan bey'at etmemişti. Böylelikle, Hz. Ali'nin halîfeliği çoğunluğun bey'ati ile gerçekleşmiş oluyordu.²⁴⁹

Râşid halîfelerin başa geçme şekilleri ile ilgili açıklamalar, kısaca bunlardan ibârettir. Bu dört halife hakkında Hz. Peygamber'in övücü, değerlerini açıklayıcı pek çok hadîsi vardır.²⁵⁰ Ashab da bu kanaatleri paylaşıyordu. Ondan sonra gelenler de -bâzı fırkaların dışında- hepsi hakkında olumlu düşünür. Onları başa geçme şekillerinin meşrûluğu kadar, uygulamalarının da İslâm'ın özüne tam anlamıyla uygunluk gösterdiği açıkça kabul edilir. Bu nedenle Râşid Halîfeler dönemi uygulamaları, her yönüyle kaynak kabul edilmiştir. Bu arada Râşid halîfelerin siyâsî uygulamalarında da İslâm idâre hukûkunun çok önemli noktalarını açıklığa kavuşturdukları şüphesizdir. Hz. Peygamber ﷺ'in peygamber olmasıyla başlayan Saâdet Asrı, Hz. Ali'nin şehîd edilmesiyle sona erer. Bu parlak dönem, müslümanların yalnızca övündükleri tarihî bir mîras değildir. Aynı zamanda çağlar boyunca İslâm toplumlarının "boyasıyla boyanmak istedikleri" eşsiz bir dönemdir. Çünkü bu çağın insanları, **"İnsanların yararına çıkarılmış, Allâh'a inanmaları nedeniyle, iyilikleri emreden, kötülüklerden vazgeçirmeye çalışan en hayırlı bir ümmettir."**²⁵¹

Hz. Ali'nin başa geçmesine rağmen Şam vâlisi Muâviye b. Ebî Süfyan Hz. Osman'ın katillerinin bulunmasını ileri sürerek, ona bey'at etmekten kaçınmıştır. Mesele Hz. Ali'nin şehîd edilmesi, sonradan Hz. Hasan'ın halîfeliğinden Muâviye lehine feragati üzerine, belirli bir süre için siyâsî planda da olsa kapanmış oluyordu. Hz. Hasan, Muâviye'den sonra halîfeliğe kendisi

249. İbn Sa'd age, III, 31-2; İbnü'l-Esir age, III, 98; İbn Kuteybe age, I, 47-52; Şiblî, Asr-ı Saâdet, V, 76; Ashâb-ı Kirâm, I, 307.

250. Bk. Buhârî, Fazâilu's Sahâbe, 7, 8, 9; Ebû Dâvûd, Sünnet, 8; Dârimî, Sünen, Rü'ya, 13, vs.

251. Âl-i İmrân, 3/110.

geçmek şartıyla feragatte bulunmuştu. Ancak bir süre sonra Hz. Hasan'ın vefâtıyla, Muâviye'nin kendisinden sonra oğlu Yezid'i veliaht tâyin edip, onun için hayattayken bey'at alması, Râşid Halîfeler dönemine son vermiş oldu. Artık nebevî hilâfetin yerini meliklik (krallık) almış oluyordu. Bu durum böylece sonuna kadar devam etti; devlet başkanlığı belirli ailelerin tekelinde kalmış oldu. Zaman zaman başa geçen bâzı yöneticiler âdil uygulamalarda bulundular; Şeriat hükümlerinin dışına çıkmadılar. Bu arada İslâm'a aykırı bir sürü iş yapıldı. Devlet eliyle yapılan İslâm'a aykırı bu uygulamalar, zamanla arttı; bazen de azaldı. Fakat günahkârlıklarına rağmen bu yöneticiler, İslâm dışı bir düzeni arzulamış veya bütünüyle İslâm'a aykırı hükümler getirmiş değildirler.

İlk olarak halîfeliğin tartışılabilir ölçüler içinde bile olsa, melikliğe veya saltanata dönüşmesi, elbette ki İslâm'dan önemli bir sapmadır. Siyâsî hayatta başlayan bu sapmalar artmış ve bunlar yakın bir tarihte kelimenin tam anlamıyla İslâm toplumunun 'özünün değişmesi' ile sonuçlanmıştır.²⁵²

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْهُ بَلْ إِنَّ يَعْدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾
إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

40- De ki: “Allah’tan başka tapmakta olduklarınızı gördünüz mü? Gösterin bana, onlar yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların, göklerde bir ortaklığı mı var? Ya da Biz kendilerine bir kitap vermişiz de, ondan bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır, o zâlimler birbirlerini yalan vaatlerle aldatıp duruyorlar.

41- Doğrusu gökleri ve yeri, sistemleri bozulmasın diye Allah tutuyor. Andolsun ki, eğer sistemleri bozuluverirse onları, Allah’tan başka hiç kimse tutamaz. Gerçekten O, çok yumuşak davranan, çok bağışlayandır.

40-41. âyetlerde, Mekke müşriklerine tapmakta oldukları putların hangi güce sahip oldukları soruluyor. Onlar yerde ve gökte neyi yaratmıştır? Onların Allâh'ın ortağı olduğunu bildiren bir kitap, bir delil mi inmiştir? Bu soruların arkasından onların birbirlerini aldattıkları ve saptırdıkları belirtilir.

Bundan sonra Allâh'ın göz kamaştıran gücüne örnek verilir. Yıkılıp yok olmaması için gökleri ve yeri tutanın Allah Teâlâ olduğu, bunlar yıkılsa, yine O'ndan başkasının buna engel olamayacağı, ancak Allah Teâlâ'nın cezâ vermede acele etmediği ve çok bağışlayıcı olduğu belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Söyleyin bakalım; Allâh’ı bırakıp taptığınız şeyler yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, bundan önceye âit bir kitap veya bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin!’ Allâh’ı bırakıp da, kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha şaşkın kim olabilir? Üstelik bunlar, onların tapmalarından habersizdirler.”**²⁵³

“Yoksa onlar, bir yaratan olmadan mı yaratıldılar? Yahut kendileri mi yaratıcıdır? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar düşünüp gerçeği anlamazlar.”²⁵⁴

“Yoksa Biz bundan önce kendilerine bir kitap verdik de, ona mı sarılıyorlar? Hayır, onlar sadece: ‘Kuşkusuz, biz atalarımızı bu din üzerinde bulduk, biz onların izinde gidiyoruz.’ dediler.”²⁵⁵

“İşte Biz her peygambere, insan ve cin şeytanlarını böylece düşman ettik. Onlar birbirlerine, aldatmak için yaldızlı sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin dileseydi onlar bunu yapamazdı. Artık sen onları uydurdukları yalanlarla baş başa bırak.”²⁵⁶

“Görmedin mi, Allah bütün yerdekileri ve buyruğu ile denizde akıp giden gemileri sizin hizmetinize verdi? Göğü, izni olmaksızın yerin üzerine düşmesin diye O tutmaktadır. Şüphesiz ki Allah insanlara çok şefkatli, çok merhametlidir.”²⁵⁷

253. Ahkâf, 46/4-5.

254. Tûr, 52/35-36.

255. Zuhruf, 43/21-22.

256. En'âm, 6/112.

257. Hac, 22/65.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî ؓ'ten rivâyete göre şöyle demiştir: “Rasûlullah ﷺ ayağa kalkarak bize şu beş şeyi söyledi: 1) Allah uyumaz, uyuması da düşünülemez. 2) İnsanların amellerini ve rızıklarını ölçtüğü terâziyi yükseltir, alçaltır. 3) Kullarının gündüz yaptığı amellerden önce gece yaptıkları, gece yaptığı amellerden önce de gündüz yaptıkları O'na arz edilir. 4) O'nun görülmesini engelleyen bir nur vardır. 5) Şayet o perdeyi açsaydı, azamet ve celâli gördüğü bütün varlıkları yakıp kül ederdi.”²⁵⁸

Hz. Mûsâ'nın Sînâ dağındaki mülâkat sırasında Allah Teâlâ'yı görmek istemesinin sonucu bir âyette şöyle belirtilir: “**Mûsâ belirlemiş olduğumuz vakitte, (Sînâ dağına) geldi. Rabbi onunla konuşunca, “Rabbim! Bana kendini göster de seni göreyim!” dedi. (Rabbi), “Sen beni asla göremezsın, ama şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sen de beni görebilirsin!” Rabbi o dağa tecelli edince, dağı paramparça etti, Mûsâ da düşüp bayıldı! Ayılınca dedi ki: “Seni tenzih ederim, sana tevbe ettim ve ben îmân edenlerin ilkiyim!”**”²⁵⁹

Daha önce Hz. İbrahim de Rabbini değil ama O'nun nasıl yarattığını görmek istemişti. Ona da şu cevap verilmişti: “**Bir zamanlar İbrahim: ‘Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster!’ demişti. Allah: ‘Yoksa inanmıyor musun?’ dedi. İbrahim: ‘Elbette inanıyorum; fakat bunu kalbimin iyice yatışması için istiyorum.’ dedi. Allah dedi: ‘Öyleyse, dört tane kuş al ve onları kendine alıştır, sonra onları (kesip) her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır, sana koşa koşa gelirler. Bil ki Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.**”²⁶⁰

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ
إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾

42- Onlar kendilerine uyarıcı bir peygamber gelirse, başka hiçbir ümmetin erişemeyeceği kadar doğru yolda olacaklarına dâir olanca güçleriyle Allâh'a yemin etmişlerdi. Kendilerine uyarıcı geldiğinde ise, bu onların haktan daha çok uzaklaşmalarına yol açtı.

258. Müslim, İman, 293; İbn Mâce, Mukaddime, 13; Ahmed bin Hanbel, IV, 400, 405.

259. A'râf, 7/143.

260. Bakara, 2/260.

42. âyete göre, Kureyş kitap ehlinin peygamberlerini yalanladıklarına âit bilgi kendilerine gelince; “Allah, Yahudi ve Hristiyanlara lânet etsin! Vallâhi, eğer bize bir peygamber gelseydi, onlardan daha doğru yolda olurduk.” demişlerdi. Ancak bir uyarıcı peygamber olan Hz. Muhammed ﷺ gelince yeminlerini unutup haktan daha da uzaklaştılar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, kendilerine bir mûcize gelirse, mutlaka îmân edeceklerine dâir Allâh’a olanca güçleriyle yemin ettiler. De ki: Mûcizeler ancak Allah elindedir. Ama mûcize gelse de inanmayacaklarının farkında değil misiniz?”**²⁶¹

“Onlar şöyle diyorlardı: ‘Eğer yanımızda, öncekilere verilen kitaplardan bir kitap olsaydı; biz de Allâh’ın ihlâsa erdirilmiş kullarından olurduk!’ Oysa onlara kitap geldi, ama onu inkâr ettiler. Yakında bilecekler!”²⁶²

“Düşünüp öğüt alsınlar diye Biz bu Kur’ân’da sözü çeşitli şekillerde açıkladık. Fakat bu, onların nefretini artırmaktan başka bir şey sağlamıyor.”²⁶³

اِسْتِكْبَارًا فِى الْاَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۖ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلَّا
بَاِهْلِهِ ۖ فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا سُنَّتَ الْاَوَّلِيْنَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا
وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيْلًا ﴿٤٣﴾

43- Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taşıyor ve kötülük tuzakları kuruyorlardı. Oysa kötü tuzak sahibine geri döner. O hâlde onlar daha öncekilere uygulanan ilâhî kâ-nundan başka bir şey mi bekliyorlar? Sen Allâh’ın kâ-nununda (sünnetinde) asla bir değişme bulamazsın. Sen Allâh’ın kânununda asla bir sapma da bulamazsın.

43. âyette, Kureyş’in yeryüzünde büyüklük tasladığı, kötülük tuzakları tasarladığı, ancak bu tuzakların kendi ayaklarına dolandığı, çünkü bu konuda Allah Teâlâ’nın daha önceki milletlere uyguladığı “sünnetullah”ın geçerli olduğu, sünnetullah ilkesinin ise asla değişmeyeceği ve onda bir sapmanın da söz konusu olmayacağı vurgulanır.

261. En’âm, 6/109.

262. Sâffât, 37/167-170.

263. İsrâ, 17/41.

SÜNNETULLAH

Allâh'ın sünneti; O'nun yasası, kânunu demektir. Allâh'ın evreni yönetirken koyduğu kurallar, yarattıkları hakkındaki hüküm ve âdetleri kastedilir. Tabiat olaylarında sebep-sonuç ilişkisi, fizik, kimya, biyoloji, astronomi vb. pozitif bilimlerde görülen standart ilişkiler, canlılarda doğma, büyüme, ölme ve üreme gibi oluşumlar hep sünnetullahın değişmez ilkelerine göre gerçekleşir. Tabiat kânunları denilen bu kurallar aynı şartlar altında değişmeden sürüp gider.

Toplumdaki aşırı dengesizlikleri düzene sokmak üzere, Cenâb-ı Hakk'ın tabiat olaylarına müdâhalesi de, başka bir sünnetullah olarak ortaya çıkar. Buna göre, sünnetullah üçe ayrılır.

a) Mûcizeleri gördüğü hâlde ısrar ve inatla, dönemin peygamberini inkâr edenleri Allâh'ın helâk ederek cezâlandırması: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Firavun ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve hesap için Bize döndürülmeyeceklerini sandılar. Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize döktük. Bir bak, o zâlimlerin sonu nasıl oldu!”**²⁶⁴

“Kârûn, Firavun ve Hâmân'ı da (yok ettik). Andolsun Mûsâ onlara apaçık mûcizeler getirmişti de; onlar o yerde büyüklük taslamışlardı. Ancak azâbımızdan kaçıp kurtulamadılar!”²⁶⁵

“Âd kavmine gelince; onlar yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve ‘Bizden daha güçlü kim var?’ dediler. Onlar, kendilerini yaratan Allâh'ın, onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar yine de Bizim âyetlerimizi bile bile inkâr ediyorlardı. Biz de onlara dünya hayatında rezillik azâbını tattıralım diye, o uğursuz günlerde, üzerlerine dondurucu bir kasırga gönderdik. Âhiret azâbı ise elbette daha çok rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez. Semûd kavmine gelince; onlara doğru yolu gösterdik; ama körlüğü, doğru yola tercih ettiler. Böylece yaptıkları yüzünden, o alçalıcı azâbın yıldırımı onları çarptı.”²⁶⁶

b) Bir toplum, çoğunlukla kendi özündeki etik değerleri değiştirip bozmadıkça, Allâh'ın o toplumu değiştirmemeye söz vermesi: **“İnsanın önünde**

264. Kasas, 28/39-40.

265. Ankebût, 29/39.

266. Fussilet, 41/15-17.

ve arkasında, Allâh'ın buyruğu ile onu koruyan izleyiciler (melekler) vardır. Bir toplum kendi durumlarını değiştirmedikçe Allah onların durumlarını değiştirmez. Allah bir topluma kötülük dileyince, artık onu geri çevirecek yoktur. Zaten onların, Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.”²⁶⁷

c) Evrenin yaratılışı ve yönetimi ile ilgili olarak konulan fizik, kimya, biyoloji vb. kânunlar olup, bunlar belli kurallara göre varlığını sürdürür. Normal şartlarda bunların değişmezliği asıldır. Ateşin yakması, suyun kaldırması, yerin cisimleri kendine doğru çekmesi gibi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri herhangi bir örneği olmadan var eden; melekleri ikiye, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allâh'a hamd olsun. O, yaratmada dilediği artırmayı yapar. Şüphesiz ki Allah her şeye gücü yetendir.”**²⁶⁸

“Gökten belli bir ölçüye göre su indiren O'dur ki, Biz onunla ölü bir beldeye yeniden hayat verdik. İşte siz de kabirlerinizden böyle diriltilip çıkarılacaksınız. Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz gemileri ve hayvanları sizin hizmetinize veren O'dur.”²⁶⁹

“Onların, Allah'tan başka taptıkları hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onların kendileri yaratılmışlardır. Onlar ölüdürler, diri değildirler. Ne zaman dirileceklerini de bilmezler.”²⁷⁰

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ
وَلَا فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾

44- Onlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş bakmadılar mı? Oysa öncekiler bunlardan daha da güçlüydü. Göklerde ve yerde hiçbir şey Allâh'ı âciz bırakamaz. Çünkü O her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir.

267. Ra'd, 13/11.

268. Fâtır, 35/1.

269. Zuhuf, 43/11, 12.

270. Nahl, 16/20-21.

44. âyette, yeryüzünde gezip daha önce kendilerinden çok daha güçlü olup da helâk edilen kavimlerin kalıntılarından ibret alınması, göklerde ve yerde Allâh'ın elinden kaçıp kurtulma imkânının bulunmadığı, Allâh'ın her şeye kadîr olduğu belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar hiç yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş, bakmadılar mı? Oysa onlar kendilerinden daha güçlü idiler, toprağı işlemişler ve yeryüzünü bunlardan daha fazla îmar etmişlerdi. Peygamberleri bunlara da apaçık deliller getirmişlerdi. Allah elbette ki onlara haksızlık edecek değildi; fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.”**²⁷¹

“Kendilerinden önce yeryüzünde size vermediğimiz imkânları verdiğimiz nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Biz onların üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve ırmakları altlarından akar duruma getirmiştik. Sonra günahları yüzünden onları helâk ettik ve onların ardından başka nesiller getirdik.”²⁷²

“Biz onlardan önce nice kuşakları helâk ettik. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler ve beldelerde kaçacak delik aradılar! Hiç kuruluş var mı? Şüphesiz ki bunda akıllı olan veya hazır bulunup da kulak veren kimseler için elbette bir öğüt vardır!”²⁷³

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

45- Eğer Allah insanları işledikleri günahlar yüzünden hemen cezâlandıracak olsaydı, yeryüzünde tek bir canlı bırakmazdı. Fakat Allah belirlenmiş bir vakte kadar onlara süre tanıyor. Vakitleri gelince (gereğini yapar). Şüphe yok ki Allah, kullarını görmektedir.

45. âyete göre, Allah Teâlâ insanları işledikleri günahlar yüzünden hemen cezâlandırmak isteseydi, yeryüzünde canlı kalmayacağı, ancak O'nun

271. Rûm, 30/9.

272. En'âm, 6/6.

273. Kâf, 50/36-37.

kendilerine belli bir vakte kadar süre tanıdığı, bu süre dolunca gerekenin yapılacağı belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allah insanları, yapmış oldukları kötülüklerden dolayı hemen cezâlandırarak olsaydı, yeryüzünde tek canlı bırakmazdı. Fakat onları belli bir süreye kadar ertelemektedir. Bununla birlikte onlar, süreleri geldiğinde onu, ne bir an erteleyebilirler, ne de öne alabilirler.”**²⁷⁴

“Peygamberleri onlara şöyle dedi: ‘Hiç gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah hakkında şüphe olur mu? Oysa O, sizin günahlarınızı bağışlamak için size çağrıda bulunuyor ve belirlenen ecel gelinceye kadar size süre veriyor.’”²⁷⁵

“Zâlimlerin yaptıklarından Allâh’ın habersiz olduğunu sanma! O sadece onların hesâbını, gözlerin dehşetten donup kalacağı bir güne ertelemektedir.”²⁷⁶

“Eceli geldiğinde hiç kimsenin ölümünü Allah geri bırakacak değildir. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.”²⁷⁷

“Her ümmetin bir eceli vardır. Vâdesi dolunca ne bir an geciktirebilir, ne de öne alabilirler.”²⁷⁸

274. Nahl, 16/61.

275. İbrâhim, 14/10.

276. İbrâhim, 14/42.

277. Münâfikûn, 63/11.

278. A'râf, 7/34.

سُورَةُ يُسَٰ

YÂSÎN
SÛRESİ

Yâsîn sûresi Mekke döneminde inmiş olup, 83 âyettir. Yalnız 45. âyet Medîne'de inmiştir. Sûrede; göklerde ve yerde Allâh'ın birliğini gösteren tevhid delilleri ve Allâh'ın nîmetleri zikredilir. Küfür ehlinin duyarsızlığı, elçilere inanmayan Antakyalıların başına gelenler, ay ve güneşin hareketi, inanç konuları, öldükten sonra dirilme, Sûr'a üfürme, kıyâmet sahneleri, âhîret hayatı, cennet ve cehennem, Allâh'ın varlığı ve üstün gücü gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN ÖZELLİKLERİ VE PEYGAMBER'İN TEBLİĞİ,
HER ŞEYİN APAÇIK BİR KİTAPTA YAZILI OLMASI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَسُّ ١﴾ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ٢﴾ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ٣﴾ عَلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ٤﴾ تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ٥﴾ لَتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ
فَهُمْ غَافِلُونَ ٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ٧﴾
إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ ٨﴾
وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا
يُبْصِرُونَ ٩﴾ وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ١٠﴾
إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْعَلِيمَ ١١﴾ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ
وَأَجْرِ كَرِيمٍ ١٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ ١٣﴾
وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ١٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Yâ Sîn.

2- O hikmet dolu Kur'ân'a Andolsun.

3- Hiç şüphesiz sen peygamberlerdensin.

4- Dosdoğru bir yol üzerindesin.

5-6- (Bu Kur'ân) ataları uyarılmamış, bu sebeple kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için, mutlak üstün ve sonsuz rahmet sahibi olan Allah tarafından peyderpey indirilmiştir.

- 7- Andolsun ki onların çoğu için Allâh'ın azap sözü bir hak olmuştur. Çünkü onlar î mân etmiyorlar.**
- 8- Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine kadar dayanmıştır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır!**
- 9- Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çekip, kendilerini kuşatmışlardır. Bu yüzden artık göremezler.**
- 10- Onları uyarsan da uyarmasan da, onlar için birdir, artık î mân etmezler.**
- 11- Sen ancak Kur'ân'a uyan ve görmediği hâlde Rahmân'dan korkan kimseyi uyabilirsin. İşte böylesini, bağışlanma ile ve ardı arkası kesilmeyecek değerli bir mükâfatla müjdele!**
- 12- Şüphesiz ölüleri diriltecek olan Biziz. Onların yaptıkları işleri de, arkada bıraktıkları izleri de yazarız. Biz her şeyi apaçık bir kitapta sayıp yazmışızdır.**

1. âyette, “Yâsîn” sözcüğü, hurûf-i mukattaa (kesik kesik harfler)’den olup, Tayy Kabîlesi’nin dilinde, “Ey insan” demektir. “Ey efendi” anlamı da verilmiştir. Kastedilen Hz. Muhammed’dir. Bu sûre gibi Sâd (38), Zuhruf (43), Duhân (44) ve Kâf (50) sûreleri de hurûf-ı mukattaa ile birlikte Kur’ân-ı Kerîm’e yeminle başlamaktadır.

YÂSÎN SÛRESİ VE FAZÎLETİ

Sûrenin fazîleti ile ilgili olarak nakledilen hadislerden bâzıları şunlardır: “Şüphesiz her şeyin bir kalbi vardır. Kur’ân’ın kalbi de Yâsîn’dir. Kim, Yâsîn’i okursa, Allah onun okumasına, Kur’ân’ı on kez okumuş gibi sevap yazar.”¹

“Yâsîn, Kur’ân’ın kalbidir. Allâh’ı ve âhiret gününü arzu ederek Yâsîn okuyan kimsenin geçmiş günahları affedilir. Onu ölülerinize okuyunuz.”² İbn-i Hibban’a göre, “Ölülerinize Yâsîn okuyunuz.” hadîsinden kastedilen, ölmek üzere bulunan kimseye okuyunuz, demektir.³

1. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur’ân, 7. Tirmizî, bu hadis için “garîb” demiştir. Dârimî, Fazâilü'l-Kur’ân, 21; Ahmed bin Hanbel, V, 26.

2. Ebû Dâvûd, Cenâiz, 20; İbn Mâce, Cenâiz, 4; Ahmed bin Hanbel, V, 26.

3. Bk. Şevkânî, Neylül-Evtâr, IV, 24.

Yukarıdaki rivâyetlere dayanan kimi âlimlere göre, bu sûre bir zorluk sırasında okunursa, Allah onu kolaylaştırır. Nitekim ölüm sırasında okunursa rahmet ve bereket iner, kişinin ölümü kolaylaşır.⁴ İbn-i Ebi'd-Dünyâ ile İbn-i Merduye'nin rivâyet ettikleri şu hadis de bunu destekler: *"Herhangi bir ölünün başucunda Yâsîn sûresi okunursa, mutlaka Allah ona kolaylık verir."*⁵

Elmalılı merhum bu konuda şu tesbiti yapar: Müteahhir âlimlerden (son devir âlimlerinden) bâzıları hadîsi açık anlamı ile almışlar, Yâsîn sûresi kişi öldükten sonra arkasından okunur demişlerdir. Bâzıları da kabrinin başında okunması görüşünde bulunmuşlardır. İbn-i Adiy ve diğerlerinin rivâyet ettiği şu haber de bunu destekler: *"Her kim anasının-babasının veya bunlardan birinin kabrini her cuma ziyaret eder de, yanlarında "Yâsîn sûresi" ni okursa, her harfinin sayısınca günahları bağışlanır."* Bu konuda daha başka hadisler de nakledilmiştir. Ma'kıl b. Yesâr'dan, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurduğu nakledilmiştir: *"Kur'ân'ın kalbi Yâsîn'dir. Bir kimse Allah rızası ve âhiret sevabı umarak bu sûreyi okursa günahları bağışlanır. Onu ölümlerinizi üzerine okuyunuz."*⁶

Cündeb ﷺ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: *"Her kim bir gecede Allâh'ın rızasını isteyerek Yâsîn sûresini okursa günahları bağışlanır."*⁷

2-5. âyetlerde, Allah Teâlâ hikmet dolu Kur'ân'a yemin ederek, Hz. Muhammed'in dosdoğru yol üzerinde gönderilen bir peygamber olduğunu, Kur'ân'ın mutlak üstün ve çok merhametli olan Allah Teâlâ tarafından peyderpey indirildiğini bildirmektedir.

Yukarıdaki 3. âyette, Hz. Peygamber'in de insanlık tarihi boyunca gönderilen diğer peygamberler gibi Allah Teâlâ tarafından görevlendirildiğine ve bütün peygamberlerin aynı kaynaktan yetki aldığına ve birbirini desteklediğine işaret edilir.

Hz. Peygamber gibi bütün peygamberlerin "Allah tarafından gönderilmiş elçilerden" olduğu çeşitli âyetlerde vurgulanmıştır.⁸

4. İbn Kesîr, Muhtasar Tefsir, III, 154.

5. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, VII, 38; Hindî, Kenzü'l-Ummâl, XV, 42186.

6. Ahmed bin Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî; İbn Mâce ve Hâkim. Hadisin sözleri Nesâî'ye aittir. Hâkim, sahih olduğunu söylemiştir.

7. Mâlik, İbn Hibban, Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II, 633, H No: 8937; Hindî, age, I, 2690, 2691; Ahmed bin Hanbel, V, 26; Elmalılı, age, VI, 395, 396.

8. Bk. Bakara, 2/252; A'râf, 7/77; Furkan, 25/20; Şuarâ, 26/21; Kasas, 28/27; Sâffât, 37/123, 133, 139.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O Kur’ân, yeri ve yüce gökleri yaratan Allah tarafından Peyderpey indirilmiştir.”**⁹ **“Şüphesiz bu Kur’ân, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.”**¹⁰

“Bu kitabın, âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından indirilmiş olduğunda hiçbir şüphe yoktur.”¹¹ **“Bu kitap, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafından parça parça indirilmiştir.”**¹²

“Kur’ân’a ne önünden ne arkasından bir noksanlık erişmez. O, tam hüküm ve hikmet sahibi olan ve her türlü övgüye lâyık bulunan Allah tarafından indirilmiştir.”¹³ **“Biz bu Kur’ân’ı sana parça parça indirdik.”**¹⁴

6. âyette, Hz. Peygamber’in ataları uyarılmamış bir toplumu uyarmak için gönderildiği bildirilmiştir. Arap toplumu, kendilerine İsmâil ﷺ’den sonra doğrudan bir elçi gönderilmediği için, “ataları uyarılmamış” diye nitelenir. Hz. Peygamber ise, yalnız Arap toplumuna değil, bütün insanlara ve cinlere elçi olarak gönderilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu Kur’ân, kendisinden önceki kitapları onaylayan, bütün şehirlerin anası olan Mekke ile çevresindekileri uyarman için Bizim sana indirdiğimiz mübârek bir kitaptır. Âhirete îmân edenler buna da îmân ederler ve onlar namazlarını kılmaya devam ederler.”**¹⁵

“Bu, kendisiyle insanları uyarman, mü’minlere öğüt vermek için sana indirilen bir Kitap’tır. Artık bundan dolayı göğsünde bir sıkıntı duymayasın!”¹⁶ **“Biz (Mûsâ’ya) nidâ ettiğimizde sen Tûr’un yanında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak, senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir toplumu uyarasın, onlar da düşünüp öğüt alsınlar diye (seni de peygamber olarak gönderdik).”**¹⁷

“Onu Peygamber kendisi uydurdu.” diyorlar öyle mi? Hayır o, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için, Rabbin tarafından gönderilen gerçektir. Umulur ki bunlar doğru yolu bulurlar.”¹⁸

9. Tâhâ, 20/4.

10. Şuarâ, 26/192.

11. Secde, 32/2.

12. Zümer, 39/1. Bk. Mü’min, 40/2; Câsiye, 45/2; Ahkâf, 46/2.

13. Fussilet, 41/42.

14. İnsân, 76/23.

15. En’âm, 6/92.

16. A’râf, 7/2.

17. Kasas, 28/46.

18. Secde, 32/3.

“Böylece Biz sana Arapça bir Kur’ân vahyettik ki, kentlerin anası olan Mekke halkını ve çevresinde bulunanları uyarasın ve kendisinde hiçbir şüphe olmayan toplanma gününün dehşetini onlara haber veresin! (O gün) bir grup cennette, bir grup çılgın alevli cehennemdedir.”¹⁹

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾

7- Andolsun ki onların çoğu için Allâh’ın azap sözü bir hak olmuştur. Çünkü onlar îmân etmiyorlar.

7. âyette, Mekke müşriklerinin çoğuna, îmân etmeyecekleri belli olduğu için azap sözünün hak olduğu belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İblis dedi: ‘Mâdemki beni azdırdın, o hâlde ben de senin doğru yolunun üzerinde oturacağım. Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaşıacağım; böylece sen onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın!’ Allah dedi: ‘Haydi, aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!’”²⁰**

“Rabbinin, yoldan çıkanlar hakkında, ‘Onlar artık îmân etmezler!’ sözü böylece gerçekleşmiş oldu.”²¹

“Eğer Rabbin dileseydi, insanları bir tek ümmet yapardı. Fakat onların anlaşmazlıkları yine de sürüp giderdi. Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnâdır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Böylece Rabbinin: ‘Ben, cehennemi tümüyle cinler ve insanlarla dolduracağım!’ sözü yerini buldu.”²²

“Haklarında azap hükmü kesinleşmiş olanlar şöyle diyecek: ‘Ey Rabbimiz! İşte azdırdıklarımız şunlardır. Biz nasıl azmışsak onları da öyle azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp Sana geldik. Zaten onlar bize tapmıyorlardı!’”²³

19. Şûrâ, 42/7.

20. A'râf, 7/16-18.

21. Yûnus, 10/33.

22. Hûd, 11/118-119.

23. Kasas, 28/63.

“Eğer Biz dilemiş olsaydık herkese hidâyet verirdik. Fakat benim: ‘Elbette cehennemi cinlerden ve insanlardan dolduracağım!’ şeklindeki sözüm mutlaka gerçekleşecektir.”²⁴

“Diri olanı uyarsın ve kâfirler hakkındaki azap sözü yerini bulsun diye (Biz ona Kur’ân’ı verdik).”²⁵

“Biz onlara birtakım kötü arkadaşlar sardırdık. Böylece onların önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini, onlara süslü gösterdiler. (Bunun sonunda), kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan topluluklarına uygulanan (azap) sözü, onlara da gerekli oldu. Çünkü onlar hep ziyanda idiler.”²⁶

إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ ﴿٨﴾
وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا
يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

8- Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine kadar dayanmıştır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır!

9- Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çekip, kendilerini kuşatmışızdır. Bu yüzden artık göremezler.

10- Onları uyarsan da uyarmasan da, onlar için birdir, artık îmân etmezler.

8-10. âyetlerde inanmayanların, dik başlı ve hidâyete kapalı olan psikolojik hâlleri tasvir edilir. Onların önleri ve arkaları duvarlarla kuşatılmış gibi olup, bunları uyarmanın da bir yararı olmaz. Yukarıdaki 9. âyet, küfürde aşırı giden kişilere îman yollarının kapalı olduğunu ifâde eder. Onlar gerçeği göremezler.

Sûrenin başından ilk on âyetin, Mekke döneminde Hz. Peygamber’in Kâbe’de namaz kılarken secdeye bulunduğu sırada, kimi Kureyş müşriklerinin onu tutmak ya da saldırmak istemeleri üzerine indiği rivâyet edilmiştir.²⁷

24. Secde, 32/13.

25. Yâsîn, 36/70.

26. Fussilet, 41/25.

27. Süyûtî, Lübbâb, İbn Abbas’tan.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer şaşacağın bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: ‘Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?’ demeleridir. İşte Rab’lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağılar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır.”**²⁸

“Bunlar azâbı gördüklerinde, pişmanlıklarını açıkça ifâde ederler. Biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar geçirmişizdir. Onlar yaptıklarının karşılığından başka bir şeyle mi cezâlandırılıyorlar?”²⁹

“Onlar Kitabı ve peygamberlerimizle gönderdiklerimizi yalan sayanlardır. Yakında gerçeği öğrenecekler! O zaman, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu hâlde sürüklenecekler. Kaynar suda, sonra da ateşte yakılacaklar. Sonra onlara şöyle denilecek: ‘Allâh’a ortak koştuklarınız nerede?’”³⁰

“Doğrusu Biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırlamışızdır.”³¹

“Onlar dediler ki: ‘Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda anlaşmamıza engel bir perde vardır. Sen istediğini yap, çünkü biz de yapmaktayız!’”³²

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبَ ۚ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ
وَأَجْرِ كَرِيمٍ ﴿١١﴾

11- Sen ancak Kur’ân’a uyan ve görmediği hâlde Rahmân’dan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini, bağışlanma ile ve ardı arkası kesilmeyecek değerli bir mükâfatla müjdele!

11. âyette, Kur’ân’a uyan ve Allah’tan korkan kimseye uyarının fayda vereceği, bağışlanmaya ve ardı arkası kesilmeyen mükâfata lâyık olanların da bunlar olduğu belirtilir.

28. Ra’d, 13/5.

29. Sebe’, 34/33.

30. Mü’min, 40/70-73.

31. İnsân, 76/4.

32. Fussilet, 41/5.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hiç şüphesiz, inkâr edenleri azap ile uyarasan da uyarmasan da onlar için birdir; îmân etmezler. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerine de bir perde inmiştir. Onlar için büyük bir azap vardır.”**³³

“Sen ancak görmedikleri hâlde, Rab’lerinden korkanları ve na mazi dosdoğru kılanları uyabilirsin! Kim arınırsa, ancak kendisi için arınmış olur. Sonunda varış ancak Allâh’adır.”³⁴

“İşte size vaad olunan cennet budur. O, dâimâ Allâh’a yönelen, kendini koruyan; görmediği hâlde Rahmân’dan korkan ve Allâh’a yönelmiş bir kalp ile gelen kimselere mahsustur.”³⁵

“Görmedikleri hâlde Rab’lerinin (azâbından) korkanlara gelince; onlar için hem bağışlanma hem de büyük bir mükâfat vardır.”³⁶

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ ۚ وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ
فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

12- Şüphesiz ölüleri diriltecek olan Biziz. Onların yaptıkları işleri de, arkada bıraktıkları izleri de yazarız. Biz her şeyi apaçık bir kitapta sayıp yazmışızdır.

12. âyette, insanların bizzat yapıp, amel olarak önden gönderdiği işler; namaz, oruç, sadaka gibi iyi amellerdir. Geride bıraktıkları eserler de; hayırlı çocuk, toplum yararına yapılan iyilikler ve yararlı ilim gibi şeylerdir. Hadiste şöyle buyrulur: **“İnsan ölünce ameli kesilir. Yalnız üç şey bunun dışında dır. Sadaka-i câriye, yararlı ilim ve kendine hayır duâ eden sâlih çocuk.”**³⁷

Âyetteki “imâmun mubîn”, her şeyi açıklayan kitap, Allâh’ın bilgi hazinesi olup Levh-i Mahfûz diye meşhur olmuştur.³⁸ İmamun mubîn’in insanların yaptıkları işlerin yazıldığı amel defterleri olduğunu söyleyenler de vardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gaybın anahtarları O’nun yanındadır. Onları O’ndan başka kimse bilmez. O, karada ve denizde ne**

33. Bakara, 2/6-7.

34. Fâtır, 35/18.

35. Kâf, 50/32-33.

36. Mülk, 67/12.

37. Müslim, Vasiyye, 14; Ebû Dâvûd, Vasâyâ, 14; Tirmizî, Ahkâm, 36.

38. Bk. Hûd, 11/6; Tâhâ, 20/52; Kamer, 54/52, 53; Burûc, 85/21, 22.

varsa bilir. O'nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. Yeraltındaki karanlıklarda bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.”³⁹

“Ne durumda bulunursan bulun, Kur'ân'dan ne okursan oku, siz de hangi ameli işlerseniz işleyin, siz ona dalıp gitmişken, mutlaka sizi görüp gözetleriz! Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.”⁴⁰

“Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allâh'a âit olmasın. O, canlının bir süre kalacağı yeri de, sürekli olarak kalacağı yeri de bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır.”⁴¹

“İnkâr edenler: ‘Bize kıyâmet saati gelmez!’ dediler. De ki: ‘Hayır, öyle değil, gaybı bilen Rabbim hakkı için o, size mutlaka gelecektir. O'nun ilminden, göklerde ve yerde zerre kadar bir şey bile gizli kalmaz. Çünkü bundan küçük olsun, büyük olsun, ne varsa hepsi apaçık bir kitapta yazılmıştır!’”⁴²

“Biz onu, düşünüp anlayasınız diye Arapça bir Kur'ân yaptık. Gerçekten o, Bizim katımızdaki Ana Kitap'ta bulunan çok yüce, hikmet dolu bir kitaptır.”⁴³

Hiz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: “İslâm'da iyi bir çığır açan kimseye, bunun sevabı vardır. O çığırda yürüyenlerin sevabından da kendisine verilir. Ancak onların sevabından bir şey eksilmez. Her kim de kötü bir çığır açarsa, o kişiye açtığı kötü çığırın günahı vardır. O kötü yolda gidenlerin günahından ona pay ayrılır. Fakat onların günahından da bir şey eksilmez.”⁴⁴

Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: “Kaderi yazan kalem artık yazmaz olmuş, yazıları değişmeyecek şekilde kesinleşmiştir.”⁴⁵

39. En'âm, 6/59.

40. Yûnus, 10/61.

41. Hûd, 11/6.

42. Sebe', 34/3.

43. Zuhurf, 43/4.

44. Müslim, Zekât, 69; Nesâî, Zekât, 64; İbn Mâce, Mukaddime, 14.

45. Tirmizî, Kıyâmet, 59; Ahmed bin Hanbel, I, 293.

﴿ BÂB 2 ﴾

ANTAKYALILARA GÖNDERİLEN ÜÇ ELÇİ, HABÎB EN-NECCÂR, KAVMİN HELÂKİ

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾ إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ ۖ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾ قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۖ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَائِرُكُم مَّعَكُمْ ۗ أَئِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ إِلَهَةً إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّي إِذَا لَفَى ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّي أَمِنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ ۗ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُندٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

13- Onlara, şu şehir halkını (Antakyalıları) örnek ver. Hani oraya elçiler gelmişti!

14- O zaman Biz onlara iki elçi göndermiştik. Onları yalandırlar. Bunun üzerine üçüncü bir elçi gönderdik. Onlar: “Şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz.” dediler.

15- Onlar ise: “Siz de bizim gibi birer insansınız. Rahmân, herhangi bir şey indirmedir. Siz yalan söylüyorsunuz.” dediler.

16- Elçiler: “Rabbimiz biliyor ki, dediler, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.”

17- “Bize düşen, açık bir şekilde Allâh’ın buyruklarını size tebliğ etmekten başka bir şey değildir!”

18- Şehir halkı dediler: “Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun ki sizi taşlarız ve mutlaka bizden size can yakıcı bir cezâ dokunur!”

19- Elçiler şöyle dediler: “Uğursuzluğunuz sizin kendinizdenidir. Size öğüt verilmesi bir uğursuzluk mudur? Hayır, siz aşırı giden bir toplumsunuz!”

20- O sırada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi. “Ey kavmim” dedi. “Bu elçilere uyun!”

21- “Sizden bir ücret istemeyen bu kişilere uyun! Çünkü onlar hidâyete ermiş kimselerdir.”

22- “Bana gelince, ben niçin beni yaratana kulluk etmeye yim? Sonunda siz de O’na döneceksiniz!”

- 23- “Ben, hiç O’ndan başka ilâhlar edinebilir miyim? Eğer o Rahmân olan Allah, bana bir zarar dileyecek olsa, onların şefaati bana hiçbir yarar sağlamaz, beni kurtarmazlar.”**
- 24- “İşte o zaman ben, apaçık bir sapıklık içinde olurum.”**
- 25- “Şüphesiz ben, sizin Rabbinize îmân ettim. Gelin beni dinleyin!”**
- 26- (Sonra ona), “Gir cennetel!” denildi. “Keşke, dedi, kavmim bilseydi!”**
- 27- “Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikram edilen kullarından kıldığını!”**
- 28- Ondan sonra Biz onun kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik ve indirecek de değildik.**
- 29- Sadece korkunç bir çılgılık oldu, onlar da bir anda sö-nüp gittiler!**
- 30- Yazıklar olsun şu kullara! Ne zaman kendilerine bir peygamber gelecek olsa mutlaka onunla alay etmeye kalkışır!l!**
- 31- Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Gidenlerin hiçbiri de geri dönüp gelmiyor.**
- 32- Sonunda onların hepsi Bizim huzûrumuzda toplanacaktır.**

13-14. âyetlere göre, bir kente iki elçi gönderilmiş, kent halkı onları yalanlayınca Allah onlara yardımcı olarak bir elçi daha göndermiştir. Bu üç elçi, kendilerinin halkı irşâd için gönderildiklerini söyleyerek, onları tevhid dînine davet etmişlerdi.

Bu kentin Antakya, halkının da Roma halkı olduğu söylenmiştir. O dönemde Antakya Yunan Sulukî Devleti’nin başkentidir. Katâde ve diğerlerine göre, Hz. Îsâ, havârilere Yuhanna ve Pavlus’u tebliğ için Antakya kralına göndermişti. Kral, mucizeler gösteren bu elçileri hapsetti. Hz. Îsâ, arkadan Şem’un’u gönderdi. Güzel tedbiri ile kralın yakını olmayı başaran Şem’un, hapisteki arkadaşlarını tanımıyor gibi davranıp, onların saraya getirilerek

dinlenmesini istedi. Kral ve bir kısım Romalı, elçilerin etkili sözleri ve mücizeleri karşısında î mân ettiler. Ama büyük çoğunluk inkâr etti ve inkârcılar üstün geldi.⁴⁶

İbn-i Kesir'e göre, buradaki elçilerden kastedilen, havâriler olmayıp, Allâh'ın elçileridir. Antakya da, bilinen Antakya değildir. Çünkü Hz. Îsâ'ya inanan ilk kent Antakya halkı olup, bu halkın helâk edildiğine dâir açık bir delil yoktur.⁴⁷

Antakya yöresi halkı günümüzde çok ziyaret edilen ve ona âit olduğu sanılan bir kabrin bulunduğu Silpius dağına onun adını vermişlerdir. Yeni Ahid'de sözü edilen Agabus'un Habîb en-Neccâr olduğu ileri sürülmüşse de bunu ispat eden bir delil bulunmamaktadır.⁴⁸

Yukarıdaki 14. âyetle ilgili olarak Elmalılı merhumun değerlendirmesi özetle şöyledir:

“Hani Biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalanlamışlardı.” âyetinin açık anlamı, bunların Allah tarafından peygamberlik verilmiş elçiler olduğunu gösterir. Ebû Hayyan der ki: “Siz ancak bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz.” denilmiş olması da buna delâlet eder. Çünkü bu konuşma peygamberlere karşı olur.⁴⁹ İbn-i Abbâs'ın ve Kâ'b'ın görüşü de budur. Fakat Katâde ve diğerleri demişlerdir ki, bunlar Havârilerden olup Îsâ ﷺ bunları göğe kaldırılışı sırasında gönderdi. Buna göre أَرْسَلْنَا “biz gönderdik” buyurulması, Hz. Îsâ tarafından gönderilmeleri de Allah Teâlâ'nın emriyle olduğundan dolayı olmuş oluyor. Bâzıları bu ikisinin Yuhanna ile Pavlus olduğunu, “Biz (o peygamberleri) bir üçüncüsü ile destekledik.” Bu üçüncüsünün de Şem'unussafâ olduğunu söylemişlerdir. Fakat açıklamanın asıl hedefinin temsil olması bakımından bunun bu şekilde ifâde buyurulması, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin şan ve şerefini temsilde açık denemek kadar bir işaretle göstermek içindir. Yani ikinin bir üçüncü ile takviyesi, Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'nın sonradan Hz. Muhammed'in peygamberliği ile, **“Kendisinden öncekileri tasdik edici olarak.”**⁵⁰ güç ve takviyesini temsil ediyor. Önce Mûsâ ve Îsâ'yı göndermiştik, bunları yalanladılar, sonra da Muhammed ﷺ ile bunlara güç ve kuvvet verdik

46. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXV, 54.

47. İbn Kesir, Tefsir, III, 570, 571.

48. Bk. Resullerin İşleri, 11/28, 21/10.

49. Ebû Hayyan, age, VII, 326.

50. Âl-i İmrân, 3/3.

denilmiş gibi oluyor. Elçiler o şehre vardılar da, فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ “haberiniz olsun biz, sizlere gönderilmiş elçileriz.” dediler.⁵¹

Muhammed Esed ise bu kıssanın tamamen temsili olduğunu “şehrin” üç büyük dînin içinden çıktığı kültürel çevreyi, üç peygamberin “Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed” i, îmân eden kişinin de her dinde bulunan îmân etmiş kimseleri ifâde ettiğini belirtmiştir.⁵²

15-17. âyetlerde, kavmin bu elçilere birer beşer olması ve kendilerine indirilen bir kitap bulunmaması sebebiyle karşı çıktıkları, elçilerin ise görevlerinin hakkı tebliğden ibâret olduğunu bildirdikleri haber verilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Peygamberleri onlara şöyle dedi: ‘Hiç gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah hakkında şüphe olur mu? Oysa O, sizin günahlarınızı bağışlamak için size çağrıda bulunuyor ve belirlenen ecel gelinceye kadar size süre veriyor.’ Onlar dediler ki: ‘Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Bizi atalarımızın taptığı şeylerden uzaklaştırmak istiyorsunuz. O hâlde, bize apaçık bir delil getirin!’”**⁵³

“Onlar eğer müslüman olurlarsa doğru yolu bulmuş olurlar. Müslüman olmayıp yüz çevirirlerse, sana düşen sadece tebliğ etmektir! Allah, kullarını zaten görüyor.”⁵⁴

18-19. âyetlerde uğurlu ve uğursuz oluş hâli, kadere yön verdiği düşünülen bir çeşit kuşa benzetilmiştir. Elçiler kent halkına, kendilerinin sadece duyuru görevi yaptıklarını, uğursuzluklarının, kendi olumsuz, ahlâk dışı davranışlarından kaynaklandığını söylemişlerdi.

Onlar tevhid dînini sevmedikleri için, bunu uğursuzluk saymışlardı. Câhillerin âdeti, sevdiklerini uğurlu kabul etmek, hoşlanmadıkları bir durum olunca da, bunu uğursuz saymaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Başlarına bir iyilik gelince, onlar: ‘Bu, zaten bizim hakkımızdı.’ dediler. Başlarına bir kötülük geldiğinde ise, bunu Mûsâ ve onunla birlikte olanların uğursuzluğuna**

51. Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Yâsîn, 36/14. âyet tefsiri.

52. M. Esed, Kur’ân Mesajı, terc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1996, II, 898-899. Bu konuda geniş bilgi için bk. Taberî, Tefsir, XXII, 155-162, XXIII, 1-4; Abdullah Aydemir, “Ashâbü'l-Karye”, DİA, III, 468-469; Süleyman Ateş, “Habîb en-Neccâr”, DİA, XIV, 373-374.

53. İbrâhim, 14/10.

54. Âl-i İmrân, 3/20.

yordular. Oysa gerçek şudur ki, onların uğursuzluğu ancak Allah katındandır. Fakat onların çoğu bunu bilmezler!”⁵⁵

“Her insanın amelini boynuna doladık. Kıyâmet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız. ‘Kitabını oku! Bugün kendi kendini sorgulayacak durumdasın!’ denir.”⁵⁶

“Onlar: ‘Sen ve seninle birlikte bulunanlar yüzünden uğursuzluğa uğradık.’ dediler. Sâlih dedi: ‘Size gelen uğursuzluğun sebebi Allah katında bellidir. Doğrusu siz sınanmakta olan bir toplumsunuz.’”⁵⁷

UĞUR - UĞURSUZLUK

Yukarıdaki 19. âyette, “Tâir” kuş demektir. Câhiliye döneminde “kuş uçurma” (ıyâfet-i tayr) denilen bir falcılık geleneği vardı. Bir yere gidecekleri zaman bir kuş uçururlar, kuş sağa giderse uğur, sola giderse uğursuzluk sayarlardı. Yine bunun gibi, karga ve benzeri kuşların çığlık atmasından da uğursuzluk anlamı çıkarırlardı. Yukarıdaki âyette, kavim bu elçilerin beldeye uğursuzluk getirdiğini ileri sürmüşlerdi. Elçiler ise uğursuzluğun kendi durumlarıyla ilgili olduğunu, çünkü halka öğüt vermenin ve Allâh’ın emirlerini duyurmanın uğursuzlukla bir ilgisi olamayacağını söylemişlerdi.

Nitekim Hz. Peygamber: “Uğursuzluk ve baykuş yoktur.”⁵⁸ Çünkü kişiye ulaşacak bir iyilik veya kötülük Allah katındandır. Kişi Allâh’a olan güveni ve bağlılığı ile birtakım musibetlere engel olabilir, iyi niyet ve çabası ile güzelliklere kavuşabilir. Ezelde belirlenen kader programı günü geldikçe tecelli eder. Allah kader planından dilediğini siler, dilediğini sâbit bırakır, çünkü kitapların anası olan levh-i mahfuz O’nun katındadır.

Yine Muâviye bin Hakem’in, “Aramızda uğursuzluğa inananlar var!” demesi üzerine, Hz. Peygamber: “Bu, onların göğüslerinde hissettikleri bir duygudur. Bu duygu onları işlerinden alıkoymasın!” buyurmuştur.⁵⁹

İslâm inancına göre hayır da şer de Allah’tandır. Kul serbest irâdesiyle bunlardan hangisine yönelirse, Allah onu yaratır ve ona bu fiili işleme fırsatı verir. Ancak Allah Teâlâ’nın hayra rızası var, şerre ise rızası yoktur.

55. A’raf, 7/131.

56. İsrâ, 17/13.

57. Neml, 27/47.

58. Buhârî, Buyû’, 36, Tıb, 19, 25, 43-45, 53, 54; Müslim, Selâm, 102, 109, 111-114, 116; Tirmizî, Siyer, 46, Kader, 9.

59. Müslim, Mesâcid, 33.

İnsanların karşılaştıkları sıkıntılara, çoğu zaman kendi eksik ve kusurları yüzünden uğrarlar.

Nitekim Mısır toplumu Hz. Yusuf döneminde de yedi yıl çok şiddetli kıtlık yılları geçirmiştir. Ancak bunun ardından gelen yıllarda gelen bolluklarla bu sıkıntılı dönem sona ermiştir. Ancak bu geçiş döneminde, daha muhtedel birisi olan Mısır kralı, Hz. Yusuf'u hazinenin ve ekonomik işlerin başına getirerek adâletli bir sistem kurmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kral dedi ki: “Ben rüyamda yedi zayıf ineğin yedi semiz ineği yediğini ve yine yedi yeşil başak ve bir o kadar da kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumunu biliyorsanız, bana gördüğüm rüyanın yorumunu yapın!”**⁶⁰

“Yusuf dedi: Siz yedi yıl boyunca, âdetiniz üzere ekip biçersiniz -ancak yiyeceğiniz az miktar dışında- biçtiğinizi başağında bırakırsınız. Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelir ki (tohumluk için) sakladığınız az miktar dışında, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirir. Sonra bunun ardından bir yıl gelecek ki o yılda, insanlara yarım olunacak ve yine o yılda (meyve) sıkacaklar!”⁶¹

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ
 ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ
 الَّذِي فطرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَاتَاخُذُ مِنْ دُونِهِ إِلَهًا إِنْ يُرِدْنِ
 الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّي إِذَا
 لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّي أَمِنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾

20- O sırada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi. “Ey kavmim” dedi. “Bu elçilere uyun!”

21- “Sizden bir ücret istemeyen bu kişilere uyun! Çünkü onlar hidâyete ermiş kimselerdir.”

22- “Bana gelince, ben niçin beni yaratana kulluk etmeyeyim? Sonunda siz de O’na döneceksiniz!”

60. Yûsuf, 12/43.

61. Yûsuf, 12/47-49.

23- “Ben, hiç O’ndan başka ilâhlar edinebilir miyim? Eğer o Rahmân olan Allah, bana bir zarar dileyecek olsa, onların şefaati bana hiçbir yarar sağlamaz, beni kurtarmazlar.”

24- “İşte o zaman ben, apaçık bir sapıklık içinde olurum.”

25- “Şüphesiz ben, sizin Rabbinize îmân ettim. Gelin beni dinleyin!”

20-25. âyetlere göre, o inatçı kavim, elçilerle bu şekilde tartışırken, kentten uzak yerinden biri koşarak gelmiş, hemşerilerine öğüt vererek bu elçilere uymalarını tavsiye etmiş, Allah’tan başka şeylere tapmanın sapıklık olduğunu belirterek, inancını açığa vurmuştu. Bundan sonraki 20-25 arası âyetler bu kişinin sözleridir.

Âyette sözü edilen bu mü’min kişinin adı Habib b. Mûsâ, Habîb b. İsrâîl veya Habib b. Mer’î’dir. Bu zât daha çok marangozluk (neccâr) yaptığı için İslâmî kaynaklarda Habîb en-Neccâr diye anılır. Önceleri sözde ma’budların ahşap heykellerini yapan bir marangoz iken, elçilerin mucizelerini görünce hidâyete erdiği ve toplumunu da îmân etmeye çağırdığı rivâyet edilmiştir.

Habib Hz. İlsâ’ya inanıyor ve Hz. Muhammed’in geleceğini de kitaptan okuyordu. Antakyalıların, gelen elçileri yalanladıklarını görünce, kentten öbür ucundan koşarak gelmiş ve özellikle bu elçilerin iki özelliğine dikkat çekmişti: a) Öğütlerine karşılık bir ücret istememeleri, b) Doğru yol üzerinde bulunmaları.

Bâzı eserlerde Habib’in günlük kazancının yarısını ailesine ayırıp diğer yarısını hayır yolunda harcadığı, cüzzam hastalığına yakalandığı için şehirden uzak bir yerde oturup ibadetle meşgul olduğu belirtilir.

Yukarıdaki 25. âyete göre, Yâsîn sahibi unvânını alan Habîb en-Neccâr, âyetlerde zikredilen sözleri söyleyip îmân ettiğini açıklayınca onu taş tutmuşlar ve şehîd etmişlerdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte o peygamberler Allâh’ın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy! De ki: ‘Ben, buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Çünkü bu (Kur’ân), âlemlere bir öğütten ibârettir.”**⁶²

“Ey kavmim! Bunun için sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim yalnız Allâh’a âittir.”⁶³ **“Eğer yüz çevirerseniz, zaten ben sizden bir ücret istemiş değilim. Benim ücretim ancak Allâh’a âittir ve bana müslümanlardan olmam emrolundu.”**⁶⁴

**“Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, Onu O’ndan başkası gidere-
mez; sana bir hayır verirse, şüphesiz ki O her şeye kadîrdir. O, kul-
larının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, tam hüküm ve hik-
met sahibidir, her şeyden haberdardır.”**⁶⁵

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ ۖ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي
وَجَعَلَ لِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾

**26- (Sonra ona), “Gir cennete!” denildi. “Keşke, dedi, kav-
mim bilseydi!”**

**27- “Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikram edilen kul-
larından kıldığını!”**

26-27. âyetlere göre, îmânı yüzünden şehîd edilen bu zâta, melekler ta-
rafından “Cennete gir!” denilmiştir. Cennete girip, kendisine verilen nîmet-
lerden son derece memnun kalan bu zât, kavminin kendisinin bu durumu-
nu bilmesini temenni etmiştir.⁶⁶ Şehîd edilen birisi olarak Habîb en-Nec-
câr’ın, bir öfke ve intikam hissiyle değil, “keşke kavmim benim bu nîmet-
ler içindeki durumumu bilse de îmân etse” diye güzel bir temennide bulun-
ması dikkat çekicidir.

Sonraki âyetlerin söz geliminden anlaşıldığına göre, Yüce Allah, Habîb
en-Neccâr’ı öldürenleri korkunç bir sesle helâk etmiştir.

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُندٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ
﴿٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾

63. Hûd, 11/29, 51.

64. Yûnus, 10/72.

65. En’âm, 6/17-18.

66. Kurtubî, Câmi’, XV, 14, 15; İbn Kesîr, Muhtasar Tefsir, III, 160.

28- Biz ondan sonra, kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik ve indirecek de değildik.

29- Sadece korkunç bir çığlık oldu, onlar da bir anda sönüverdiler!

28-29. âyetlere göre, bir peygamberin veya Allah dostunun şehîd edilmesi durumunda, Allâh'ın gökten melek ordusu indirmesi âdeti değildir. Cebrâîl عليه السلام 'ın bir çığlığı, o beldeyi yok etmek için yeterlidir. Nitekim Antakya için de aynı şey olmuş ve belde bir balon gibi, ya da yanan ateş gibi sönüvermiştir. Kimi müfessirler bu sönüşü, Hristiyanlığın daveti karşısında "Roma İmparatorluğu"nun çöküşü olarak yorumlamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"O zâlimleri ise korkunç bir ses yakaladı. Kendi yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada daha önce hiç yaşamamışlardı! Biliniz ki, Semûd kavmi de Rab'lerini inkâr etmişti. Biliniz ki, Semûd kavmi işte böylece Allâh'ın rahmetinden uzak kılındı!"**⁶⁷

"Nitekim o korkunç ses onları yakaladı da kendilerini sel süpürüntüsü hâline getiriverdik. Uzak olsun o zâlimler topluluğu!"⁶⁸

"Onların beklediği bir tek çığlıktır ki, birbirleriyle çekişip dururken onları yakalayır. İşte o anda onlar ne bir vasiyette bulunabilirler, ne de ailelerine dönebilirler!"⁶⁹

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ كُلُّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

30- Yazıklar olsun şu kullara! Ne zaman kendilerine bir peygamber gelecek olsa mutlaka onunla alay etmeye kalkışırlar!

31- Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Gidenlerin hiçbiri de geri dönüp gelmiyor.

67. Hûd, 11/67-68.

68. Mü'minûn, 23/41.

69. Yâsîn, 36/49-50.

32- Sonunda onların hepsi Bizim huzûrumuzda toplanacaktır.

30-32. âyetlerde, Allah Teâlâ kendilerine gelen peygamberle alay edenleri kınıyor, bu gibi toplumların sonunun hatırlanması gerektiğini, çünkü bunlardan hiçbirinin geri dönüşü olmadığını belirtiyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerinden önce yeryüzünde size vermediğimiz imkânları verdiğimiz nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Biz onların üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve ırmakları altlarından akar duruma getirmiştik. Sonra günahları yüzünden onları helâk ettik ve onların ardından başka nesiller getirdik.”**⁷⁰

“Kendisine güzel bir şey vaad ettiğimiz ve ona kavuşacak olan kimse; sırf kendisine dünya hayatının geçici nîmetlerini verdiğimiz, sonra da kıyâmet günü (azap için) huzûrumuza getirilecek kimse gibi olur mu?”⁷¹

70. En'âm, 6/6.

71. Kasas, 28/61.

﴿ BÂB 3 ﴾

**TOPRAK VE BİTKİLERİN SUYLA CANLANMASI,
GECE, GÜNEŞ, AY, NÛH'UN GEMİSİ,
MÜŞRİKLER VE YOKSULA YARDIM,
KIYÂMET ZAMANI**

وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيِّتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ^١ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ^٢ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ^٣ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ^٤ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا^٥ ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ^٦ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ^٧ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ^٨ ﴿٤٠﴾ وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلِكِ الْمَشْحُونِ^٩ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ^{١٠} ﴿٤٢﴾ وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ^{١١} ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ^{١٢} ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ^{١٣} ﴿٤٦﴾

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا
 أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٧﴾
 وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا
 صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً
 وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

- 33- Ölü toprak onlar için bir ibret delilidir. Biz ona hayat verdik, ondan taneler çıkardık. İşte onlar bundan yiyorlar.
- 34- Biz orada nice hurma bahçeleri, üzüm bağları meydana getirdik; içlerinden pınarlar fışkırttık.
- 35- Bunu, her birinin ürününden ve kendi elleriyle ürettiklerinden yesinler diye yaptık. Hâlâ şükretmeyecekler mi?
- 36- Yerin bitirdiklerini, insanların kendilerini ve daha bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah her türlü eksiklikten uzaktır!
- 37- Gece de onlar için bir ibret delilidir. Biz ondan gündüzü sıyrıp çekeriz de onlar birden karanlıkta kalıverirler!
- 38- Güneş de kendisi için belirlenmiş yörüngesinde akıp gider. Bütün bunlar mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allâh'ın takdiridir.
- 39- Ay'a gelince, ona da birtakım konaklar belirledik. Sonunda o, eğri hurma dalı gibi olur da geri döner.
- 40- Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Çünkü onlardan her biri bir yörüngede yüzmektedir.
- 41- Onların zürriyetlerini dopdolu bir gemide taşımamız da onlar için büyük bir delildir.
- 42- Bunun gibi, binecekleri daha nice şeyleri Biz onlar için yaratmışızdır.
- 43- Dilersek onları suda boğarız da ne onların feryadına koşan olur, ne de onlar kurtarılırlar.

- 44- Ancak Bizim tarafımızdan bir rahmet ve belli bir süreye kadar dünyadan yararlandırmamız müstesnâdır.
- 45- Onlara: “Yapmakta olduğunuz ve yapıp da arkada bıraktığınız işlerde Allah’tan sakının; umulur ki size merhamet olunur!” denildiği zaman (aldırmazlar).
- 46- Onlara Rab’lerinin âyetlerinden bir âyet gelse mutlaka yüz çevirirler!
- 47- Kendilerine: “Allâh’ın size rızık olarak verdiği şeylerden hayra harcayın!” denildiği zaman, o inkâr edenler mü’minlere dediler ki: “Allâh’ın dilediği takdirde doyuracağı kimseleri, biz mi doyuracağız? Siz gerçekten apaçık bir şaşkınlık içindesiniz!”
- 48- Yine onlar, “Eğer doğru söylüyorsanız, bizi tehdit edip durduğunuz bu şey ne zaman gerçekleşecek?” diyorlar.
- 49- Onların beklediği bir tek çılgıktır ki, birbirleriyle çekişip dururken onları yakalayiverir.
- 50- İşte o zaman onlar ne bir vasiyet yapmaya fırsat bulabilirler, ne de ailelerine dönebilirler!

33-35. âyetlere göre ölmüş, kupkuru olmuş yeri, yağdırdığı yağmurla canlandıran; ekinler, taneler çıkaran, yeryüzünde hurma ve üzüm bahçeleri oluşturan; çeşmeler, kaynaklar fışkırtan Allah’tır. Bütün bu nîmetlerden ve kendi el emekleri ile elde ettikleri rızıklardan yararlanan insanın, bunları yaratana şükretmesi gerekmez mi? Ölü toprağın bakım ve sulama ile canlanıp tohumu bitirmesi gibi, insan da öldükten sonra dirilecektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini öte yana çevirip geçerler.”**⁷²

“O, ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarır; yeryüzünü ölümünün ardından O diriltir. İşte siz de kabirlerinizden böyle çıkarılacaksınız!”⁷³

“Gökten bir su indiren O’dur. İşte Biz, her çeşit bitkiyi o suyla yetiştirdik. O bitkiden bir filiz çıkardık, ondan da, üst üste dizili

72. Yûsuf, 12/105.

73. Rûm, 30/19.

başaklar; hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri bitirdik. Onlardan birbirine benzeyen de vardır, benzemeyen de. Onların meyvelerinin bir ham hâline, bir de olgunlaşmış hâline bakın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette nice ibretler vardır.”⁷⁴

36-37. âyetlerde, yerin bitirdiklerini, insanı ve bilinmeyen daha nice şeyleri çift çift yaratan Allâh'ın her şeyden münezzeh olduğu, gecenin ve gündüzün birbiri ardından gelişinin bir ibret delili olduğu belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeryüzünü yayıp döşeyen, onun üzerinde sâbit dağlar ve ırmaklar var eden, orada her çeşit üründen çift çift yaratan ve gündüzü geceyle örten O'dur. Bütün bunlarda düşünen bir toplum için deliller vardır. Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekin tarlaları, dallı budaklı, dalsız budaksız hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir sudan sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde birini diğerine üstün kılarız. Bütün bunlarda, akıllı kullanan bir toplum için nice ibretler vardır.”⁷⁵**

Günümüzde pozitif bilim zerreden küreye her şeyin çift yaratıldığını ortaya koymuştur. Canlılar ve bitkiler erkekli dişili yaratıldığı gibi, câmit varlıklar dediğimiz maddî varlıkların da pozitif negatif, artı eksi değerleri çiftler olarak varlık dengesini sağlamaktadır.

Maddenin temel yapı-taşları olan atomlar ve atomların oluşturduğu moleküller, elektron, proton ve nötron olarak adlandırılan parçacıklardan oluşurlar. Elektron ve protonlar elektrik yüküne sahiptir. Elektronlar eksi (-) protonlarsa (+) yüklüdür. Nötronlar elektrik yükü taşımazlar.

Eğer bir cisim bir şekilde eksi yükten daha fazla artı yük içeriyorsa, cismin toplam yükü artı olur. Bunun tersi de geçerlidir. Elektrik yükü bulunan iki cismi birbirine yaklaştırırsanız, aralarında görünmez bir kuvvet olduğunu görürsünüz. Eğer her iki cismin yükü aynıysa (artı ve artı ya da eksi ve eksi), cisimler birbirini iter. Farklı yüklerse (artı ve eksi) birbirini çeker.

Normal koşullarda, farklı yükler birbirini çektiği, aynı yükler de ittiği için, atomlar ve moleküller yüklerini dengelemek için, yani yüksüz olma yönünde çaba gösterirler.

74. En'âm, 6/99.

75. Ra'd, 13/3-4.

Kur'ân'da hayatın esasının su oluşu⁷⁶ ve Allâh'ın her şeyi çift yarattığı bildirilmiştir. Çift yaratılma insan, hayvan ve bâzı bitkiler için biliniyordu. Bugünkü bilim, bütün bitkilerin erkekli dişili olduğunu, hepsinde erkeklik dişilik hücrelerinin bulunduğunu ispat etmiştir. Kur'ân'da buna şöyle yer verilir: **“Allah meyvelerin hepsinden yine kendilerinin içinde ikişer ikişer yaratmıştır.”**⁷⁷ Başka bir âyetle; **“Her şeyden çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız.”**⁷⁸

Bu son âyetlerde çift yaratılmanın cansız varlıklara da teşmil edildiği görülür. Mıknatista artı ve eksi kutuplar, atomun yapısında, birisi artı diğeri eksi iki gücün bulunması bu çifte kişiliği düşündürmektedir.

Yine çift yaratılmanın başka bir görüntüsü, bitkiler arasında aşılایıcı rüzgârlardır. Pozitif bilimlerin yakın bir zamanda fark ettiği bu gerçek Kur'ân'ın, **“Biz aşılایıcı rüzgârlar gönderdik.”**⁷⁹ âyeti ile ifâde edilmiştir.

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ۚ ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾

38- Güneş de kendisi için belirlenmiş yörüngesinde akıp gider. Bütün bunlar mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allâh'ın takdiridir.

38. âyetle, güneşin kendisi için belirlenen bir yere veya zamana doğru akıp gittiği, bunun mutlak üstün ve her şeyi bilen Allâh'ın takdiri olduğu belirtilir.

Âyetteki “müstakar” kelimesi; zaman ve yer ismi olarak alınınca, güneşin kendisi için belirlenen yere veya zamana doğru, yörüngesinde hareket ederek akıp gitmekte olduğunu ifâde eder. Nitekim bir âyetle: **“Güneş toplanıp dūrılduğu zaman.”**⁸⁰ ifâdesi bu hareketin bir gün duracağına işaret eder.

Ebû Zer ؓ'ten nakledilen bir hadiste şöyle buyrulur: **“Güneşin durma yeri Arş'ın altındadır.”**⁸¹ Ebû Zer, başka bir rivâyette şöyle anlatır: Güneş

76. Enbiyâ, 21/30; Maurice Bucaille, Müsbet İlim Yönünden Tevrat İncil ve Kur'ân, Terc, Mehmet Ali Sönmez, Konya, 1979, s. 297.

77. Ra'd, 13/3.

78. Zâriyât, 51/49.

79. Hicr, 15/22.

80. Tekvîr, 81/1.

81. Buhârî, Tevhid, 23; Müslim, İman, 251.

batarken, mescidin içinde Nebî ﷺ ile birlikte idim. Buyurdu ki: “Ey Ebû Zer! Güneş nereye batır? Ben, Allah ve elçisi daha iyi bilir, dedim. Buyurdu ki: Güneş, sonunda secde ederek Arş'ın altına varır. Yukarıdaki âyet bunu ifâde eder.”⁸²

Dünya, ay ve gezegenleri de içine alan güneş sistemi Samanyolu galaksisi içinde yer alan yıldız sistemlerinden biridir. Samanyolu da, sayısı milyarlarca ifâde edilen galaksilerden (gökada) sadece biridir. Astronomi araştırmaları güneşin parlaklık ve büyüklük açısından vasat, sıradan bir yıldız olduğunu, fakat yere en yakın olması yüzünden, diğer yıldızlardan daha parlak ve büyük göründüğünü ortaya koymuştur.

Sonunda güneşin sistemiyle birlikte ulaşılacak yeri, onun yuvası, son durağı olmalıdır. Bu âyet, güneşin kendi eksenini çevresinde döndüğünü ifâde ettiği gibi, güneş sistemiyle birlikte yıldızlar âlemi içindeki hareketini de kapsamaktadır⁸³ Güneşin sistemiyle birlikte akıp gitmesi, Herkül takım-yıldızına doğru, yani Samanyolu içinde saatte 72.000 km hızla 250 milyon yılda tamamladığı hesaplanan bir dönüşü kastedilmiş olmalıdır. Diğer yandan, güneş sisteminin yerin oluşumundan beri bu şekilde, on dokuz dönüş yaptığı hesaplanmıştır. Bu da bize, yıldızlar âleminin büyüklüğü konusunda bir fikir vermektedir.⁸⁴

GÜNEŞ HAKKINDA ASTRONOMİK BİLGİ

Güneşin dünyaya uzaklığı 149.637.000 km, en yakın yıldız olan Proxima Centauri dört ışık yılı uzaktadır. Işık hızının saniyede 300.000 km olduğu düşünülürse, evrenin genişliği idrâk sınırlarını aşar. Güneş sıcak gazlardan oluşan çok büyük bir küredir. Dış yüzeyinin sıcaklığı yaklaşık 6000 °C derecedir. Çekirdek sıcaklığının ise 14 milyon °C derece olduğu sanılmaktadır.

Güneş ışınları eğer dünyaya dik vursa 1 m²'lik bir alanı 1,360 Watt'lık bir güçle ısıtır. Yüzeyindeki 6.000 dereceye varan sıcaklığı yaratan, akıl almaz enerji Güneş'in içinde üretilir.

Güneş, çapı 1,4 milyon km olan çok büyük bir gaz küresine benzer. Çoğunlukla da evrende en sık rastlanan ve en hafif iki element olan hidrojen ve helyumdan oluşur. Merkezinde ise 12 milyon dereceye kadar yükselen

82. Bk. Buhârî, Tevhid, 23, Tefsir, 36/1; Müslim, İman, 251.

83. Bk. Zümer, 39/5.

84. Bk. Celâl Yeniçeri, “Güneş”, DİA, XIV, 291, 292; Yavuz Unat, “Güneş”, DİA, XIV, 293.

bir sıcaklık vardır ve buradaki basınç, yeryüzündeki hava basıncından 100 milyar kat daha çoktur. Bu koşullar hidrojenin helyuma dönüşmesine, bu da çok büyük miktarda enerjinin açığa çıkmasına yol açar.

Böylece Güneş bizim sistemimizde kendi kendine ışık veren tek uzay cismidir. Gezegenler, Ay ve Dünya yalnız kendi üstlerine vuran Güneş ışıklarını yansıtırlar.⁸⁵

Patrik Moore'nin TÜBİTAK yayınları arasında çıkan "Gezegenler Kılavuzu" adlı eserinde güneş sistemi ile ilgili çarpıcı bilgiler yer alır. Şöyle ki: Güneş sistemini gösteren bir plana bakıldığı zaman önce nisbeten küçük olan dört gezegen görülür. Bunlar; Merkür, Venüs, Dünya ve Mars gezegenleridir. Sonra küçük gezegen olarak adlandırılan binlerce asteroitlerin hareket ettiği geniş bir aralık yer alır. Sonra dört büyük gezegene sıra gelir. Bunlar da; Jüpiter, Satürn, Uranüs, Neptün ve en dışta da Plüton gezegeni bulunur. Gezegen kurallarına pek uymayan Plüton yakın bir tarihte, 1930'da keşfedilmiştir. Neptün ve Plüton'un ötesinde ise en yakın gece yıldızlarına kadar gaz ve toz bulutundan başka bir şey yoktur. Güneşin dünyaya uzaklığı 149.637.000 km, en yakın yıldız olan Proksima Centauri dört ışık yılı uzaktadır. Işık hızının saniyede 300.000 km olduğu düşünülürse, evrenin genişliği idrâk sınırlarını aşar.

Güneş sıcak gazlardan oluşan çok büyük bir küredir. Dış yüzeyinin sıcaklığı yaklaşık 6000 C derecedir. Çekirdek sıcaklığının ise 14 milyon C derece olduğu sanılmaktadır. Güneşin içinden dünya büyüklüğünde bir milyon küre çıkarılsa yine güneş bitmeyeceği hesaplanır. Çünkü güneş en büyük gezegen olan Jüpiter'den 1000 kat daha büyüktür. Güneşin çevreye yaydığı ısı ve ışık enerjisi yüzünden saniyede 4 milyon ton kütle kaybettiği hesaplanmıştır. Ancak bu enerjiyi çekirdek tepkimelerinden sağlamaktadır.

Günümüzde genel olarak benimsenen görüşe göre evren -uzay, zaman, madde, her şey- 15-20 milyar yıl önce meydana gelen "Büyük Patlama" ile oluşmuştur. Ancak bu patlamanın nasıl ve niçin olduğu bilinmiyor.

Patlamadan sonra önce galaksiler oluşmuş, sonra galaksilerin içinde yıldızlar ortaya çıkmıştır. Güneşin yaklaşık 5 milyar yaşında olduğu dikkate alınır, onun "ilk kuşak" yıldızlardan olmadığı sonucuna varılır. Nitekim güneş, süpernova patlamaları sırasında eski yıldızların püskürttüğü maddelerden

85. <http://www.bizeozgu.com/sosyal-bilgiler/1697-gunesin-yapisi-ve-ozellikleri.html>.

oluşturmuştur. Evrendeki birçok gök cisminde olduğu gibi güneşin de çoğunluğunu hidrojen gazı oluşturur (%70'ten fazlasını). Elementlerin en hafifi hidrojen'dir; hem hafiflik hem de güneşte bulunma sıralamasında ikinci sırayı Helyum gazı alır.

Dünyanın güneşten genç olduğu konusunda hiçbir şüphe yoktur. Dünya yaklaşık 4,57 milyar yaşındadır, diyebiliriz. Bu konuda arkeolojik araştırmalar ve fosiller dünyanın başlangıcı konusunda bizleri sağlıklı bilgilere ulaştırabilir. Daha önce Kilise'nin yaptığı hesaplamalar gerçekten uzaktır. Nitekim Armagh Başpiskoposu Ussher 1654'te, Dünya'nın MÖ 4004 yılının 26 Ekim sabahı saat dokuzda yaratıldığını iddiâ etmişti.

Büyük fizikçi Lord Kelvin de Dünya'nın yaşının on milyon yıldan biraz fazla olduğunu ileri sürmüştü. Lord Kelvin'in hesaplaması şöyle olmuştur: Dünya güneş kadar sıcak olsaydı, Güneş'in yüzey sıcaklığı 6000 °C derece olduğuna göre, bu sıcaklığın bugünkü sıcaklığa düşmesi için geçmesi gereken zaman ne kadarsa, dünyanın başlangıcı da o kadar olmalıdır.

Patrik Moore'ye göre ise gerçek hesaplama şöyle olabilir: Dünyada doğal olarak bulunan 92 temel madde veya elementin en ağırı uranyumdur. Kalıcı bir element olmayan uranyum, kendiliğinden bozularak, son bozulma ürünü olan kurşuna dönüşür. Bilimsel adı U^{238} olan özel bir uranyum tipinin atomlarının yarısının kurşuna dönüşmesi için gerekli zaman 4,5 milyar yıldır. Bu "yarı ömür" radyum için sadece 1620 yıldır. Uranyum dönüşmesi sonucunda oluşan kurşun ile normal kurşun birbirinden ayırt edilebilir. Dolayısıyla uranyum kurşunu ile kalan uranyum miktarları arasındaki orana bakarak bozulmanın ne zaman başladığını tespit etmek mümkün olur.⁸⁶

Bilim Adamlarının Güneşle İlgili Açıkladığı On Gerçek

- 1) Kendi etrafında saniyede 220 km hızla dönüyor.
- 2) Yüzeyine 109 adet, içine ise 1 milyon adet dünya sığabilecek büyüklüktedir.
- 3) Bâzı bölgelerinde değişse bile ortalama sıcaklığı 15 milyon derecedir.
- 4) Her 11 yılda bir dönüşünü tamamlayarak kuzey ve güney manyetik kutupları yer değiştiriyor.
- 5) Güneşin günümüzden 4,6 milyar sene önce meydana geldiği tahmin ediliyor.

86. Patrik Moore, *Gezegenler Kılavuzu*, terc. Özlem Özbal, TÜBİTAK, 14. baskı, Ankara, 2004, s. 2-9.

- 6) %75'i hidrojen, geri kalanı ise ağırlıklı olarak helyumdan oluşuyor.
- 7) Ağırlığı 70 kg olan birisinin ağırlığı, güneşte 2 tona çıkıyor.
- 8) Yerçekimi kuvveti dünyadakinden tam 28 kat daha fazladır.
- 9) Hareketlerine göre zaman zaman değişse bile dünyamızdan yaklaşık 150 milyon km uzaklıkta bulunuyor.
- 10) Güneş ışınları 150 milyon km'lik mesâfeyi 8 dakika 19 saniyede kat ederek dünyamıza ulaşmaktadır.

Bu arada NASA'nın Hubble Uzay Teleskobu, 13,2 milyar yıl öncesine âit olan ve daha önce hiç gözlemlenmemiş 3 bin yeni galaksi (yıldız kümesi) görüntüledi. Uzaydan elde edilen fotoğraflar Büyük Patlama'dan (Big Bang) sadece 500 milyon yıl sonraki evreni gözler önüne seriyor.

وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ
يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ
يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

39- Ay'a gelince, ona da birtakım konaklar belirledik. Sonunda o, eğri hurma dalı gibi olur da geri döner.

40- Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Çünkü onlardan her biri bir yörüngede yüz-mektedir.

39-40. âyetlerde, ay için menziller belirlendiği, ayın görüntüsünün buna göre oluştuğu, ne güneşin ayı, ne de gecenin gündüzü geçemeyeceği, bunların her birinin kendine âit birer yörüngede hareketlerini sürdürdükleri vurgulanır. Buna göre, güneş ve ay gibi, diğer gök cisimlerinin de kendilerine âit yörüngelerde hareket ettikleri anlaşılmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Güneşi bir ışık, Ay'ı bir nur yapan, yılların sayısını ve hesâbını bilesiniz diye, Ay'a nice konak yerleri belirleyen O'dur. Allah bunları, bir anlam ve amaca göre yaratmıştır. O, bilmek isteyen bir toplum için âyetlerini açıklamaktadır.”**⁸⁷

“Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O’dur. Bunların her biri belli bir yörüngede yüzmektedir.”⁸⁸

AY HAKKINDA ASTRONOMİK BİLGİ

Ayın çapı yaklaşık 3476 km olup, dünya çapının %27’si, yüzölçümü dünyanın yüzölçümünün %7,4’ü, hacmi ise dünya hacminin %2’si kadardır.

Ay, Güneş’ten sonra gökyüzündeki en parlak objedir. Ancak ay üzerinde gördüğümüz ışık, ayın kendisinden kaynaklanmaz. Ay, Güneş’ten gelen ışığı yansıtarak aydınlatır. Aslında Ay yüzeyi oldukça siyahtır. Dolayısıyla üzerine gelen ışığın sadece %3’ünü yansıtır. Ancak bu bile geceyi aydınlatmaya yeter. Ayın gökyüzünde görünüşü konusunda en çok göze çarpan özelliği, “Ay evreleridir” Güneş, hâliyle, Ay’ın sadece kendisine bakan yüzünü aydınlatabilir. Bu yüzden, Ay’ın, Dünya’nın Güneş’e bakan tarafında olması durumunda, Ay hiç görülmez. Ay’ın bu hâline “Yeni Ay” denir. Eğer Ay, Dünya’nın Güneş’e bakan yönünün tam tersinde ise, bu sefer Ay tam olarak görülür ve bu hâle “Dolunay” adı verilir. Dolayısıyla, Ay’ın bu evrelerinin izlenmesiyle zaman belirlenmiş olur. Ay’ın, iki “Yeni Ay” arasındaki hareketi yaklaşık 29 gün sürer.⁸⁹

وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾

41- Onların zürriyetlerini dopdolu bir gemide taşımamız da onlar için büyük bir delildir.

42- Bunun gibi, binecekleri daha nice şeyleri Biz onlar için yaratmışızdır.

41-42. âyetlere göre, Hz. Nûh’a inananlar ve hayvanlardan çiftler gemiye alınmış, böylece insan soyu, yeryüzünü suların kapladığı bir dönemde tek gemi içinde toplanmıştır. Sular çekilmeye başlayınca gemi Cudi dağına oturmuş ve gemideki insanlar ve hayvanlardan çiftler oradan yeryüzüne

88. Enbiyâ, 21/33.

89. Penn State Univer., Prof. D. Fox, Astro I Ders notları, 30.06.2014 tarihinde alındı. <http://www2.astro.psu.edu/users/dfox/A001/Notes/lec02.html>.

dağılmıştır. Böylece dünya yaşamı, canlılar için yeni bir başlangıç olmuştur. 42. âyette, insan ve yük taşımak amacıyla yaratılan hayvanlar yanın-
da insan eliyle yapılan deniz, kara ve hava, hatta uzay taşıt araçlarına işa-
ret vardır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz ge-
mileri ve hayvanları sizin hizmetinize veren O’dur.”**⁹⁰

وَأِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً
مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾

**43- Dilersek onları suda boğarız da ne onların feryadına ko-
şan olur, ne de onlar kurtarılırlar.**

**44- Ancak Bizim tarafımızdan bir rahmet ve belli bir süreye
kadar dünyadan yararlandırmamız müstesnâdır.**

43-44. âyetlere göre Allah istese bindikleri gemiyi batırıp insanları bo-
ğar. Ne kadar bağırsalar imdatlarına koşan olmaz. Deniz fırtınası veya bir
deniz kazâsı sonucu gemiye rağmen yolcuların boğulması her zaman ihtil-
mal içindedir. Ancak kurtulduktan sonra, bundan ibret alıp durumunu dü-
zelterler Allâh'ın merhametine kavuşmuş olurlar. İnkâra dönenlere ise ye-
ni bir süre tanınmış demektir.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾
وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾

**45- Onlara: “Yapmakta olduğunuz ve yapıp da arkada bı-
raktığınız işlerde Allah’tan sakının; umulur ki size mer-
hamet olunur!” denildiği zaman (aldırmazlar).**

**46- Onlara Rab’lerinin âyetlerinden bir âyet gelse mutlaka
yüz çevirirler!**

45-46. âyetlere göre, geçmişte yapılanlarla gelecekte yapılacak olan
ameller konusunda Allah’tan sakınılırsa, O’nun rahmetinin tecelli edeceği

belirtilir; ancak insanların hangi âyeti, ibretli bir delili görse, ibret almayıp haktan yüz çevirdiğine dikkat çekilir.

Âyetteki “Önünüzde bulunan”, dünya azâbı, sizden önce geçmiş milletlerin başına gelen olaylar veya geçmiş günahlar demektir. “Arkanızda bulunanlar” ise, âhiretteki azap demektir. İnsanın bunlardan sakınması istenmiştir.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٧﴾
وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾

47- Kendilerine: “Allâh’ın size rızık olarak verdiği şeylerden hayra harcayın!” denildiği zaman, o inkâr edenler mü’minlere dediler ki: “Allâh’ın dilediği takdirde doyuracağı kimseleri, biz mi doyuracağız? Siz gerçekten apaçık bir şaşkınlık içindesiniz!”

48- Yine onlar, “Eğer doğru söylüyorsanız, bizi tehdit edip durduğunuz bu şey ne zaman gerçekleşecek?” diyorlar.

47-48. âyetlere göre, mü’minler Allâh’a ortak koşmakta olan inkârcılara, Mekke’nin yoksullarına yardım etmelerini söyleyince, onlar, “Siz şaşkınsınız. Bize ne, Allah dilese onları besler. Allâh’ın beslemediğini biz mi besleyeceğiz?” derlerdi. Bir de kıyâmetin ne zaman kopacağını sorarlardı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, bu bizi korkuttuğunuz azap ne zaman?’ diyorlar. Kâfirler, yüzlerinden ve sırtlarından ateşi savamayacakları ve kendilerine de kimsenin yardım edemeyeceği o zamanı bir bilselerdi! Belki de o (kıyâmet günü), onlara ansızın gelecek ve kendilerini şaşkına çevirecektir! Artık, ne onu geri çevirebilirler, ne de kendilerine süre tanınır!”**⁹¹

مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾
فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

49- Onların beklediği bir tek çığlıktır ki, birbirleriyle çekişip dururken onları yakalayiverir.

50- İşte o zaman onlar ne bir vasiyet yapmaya fırsat bulabilirler, ne de ailelerine dönebilirler!

49-50. âyetlere göre, İsrâfil عليه السلام'ın Sûr'a ilk olarak üflemesi ile kıyâmet kopar. Bu, insanlar birbirleriyle hasımlaşmış dururken ansızın olur, öyle ki insan bir vasiyet yapma imkânı bulamadığı gibi, evine de dönemedi iş bitmiş olur.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Sûr'a üflenince, Allâh'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde kim varsa hepsi ölecektir. Sonra ona bir daha üflenince, bir de ne göresin, onlar ayağa kalkmış bakıyorlar!”**⁹² Birinci Sûr'da ölmeyip kalanların; Cebrâil, Mikâil, İsrâfil, Azrâil عليه السلام ve Hamele-i Arş ya da Rıdvan melekleri, hûriler, cennetin hazinedarı olan Mâlik ile cehennem bekçileri olan zebâniler olduğu belirtilmiştir.

﴿ BÂB 4 ﴾

**SÛR'UN ÜFLENMESİ, HESAP İÇİN TOPLANMA,
CENNET VE CEHENNEMLİKLER**

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥١﴾ قَالُوا
يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ
﴿٥٢﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ
﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾
إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي
ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَكِيُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ
﴿٥٧﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾ وَامْتَّازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ
﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدِ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ
مُبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَإِنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ
مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنتُمْ
تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾ إِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾ الْيَوْمَ نَخْتِمُ
عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ
﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى يُبْصِرُونَ
﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا
يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾

- 51- Sûr'a üfürülür. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkarak Rab'lerine doğru koşmaktadırlar.
- 52- Onlar: "Eyvah başımıza gelenlere! Bizi bu yattığımız yerden kim kaldırdı? Çok merhametli olan Allâh'ın vaad ettiği işte bu imiş! Meğer gönderilen peygamberler doğru söylemişler!" derler.
- 53- Sadece bir tek çılgılık olmuştur. Bir de bakarsın ki onların hepsi Bizim huzûrumuza getirilmişlerdir!
- 54- O gün hiçbir kimseye en küçük bir haksızlık yapılmaz ve siz ancak yaptıklarınızın karşılığını görürsünüz!
- 55- O gün cennet halkı, gerçekten nîmet içinde eğlenmektedirler.
- 56- Eşleriyle birlikte gölgelerde, koltuklar üzerine yaslanmışlardır.
- 57- Orada onlar için her çeşit meyve vardır. Canları ne isterse her şey vardır.
- 58- Bir de onlara, çok merhametli olan Rabden selâm sözü vardır.
- 59- "Ey günahkârlar! Bugün siz bir tarafa ayrılın!"
- 60- "Ey Âdemoğulları! Ben size şu öğütte bulunmadım mı? Şeytana tapmayın, çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır."
- 61- "Ve Bana kulluk edin, dosdoğru yol budur."
- 62- Böyle iken o, sizden birçok kuşakları saptırdı. Hiç aklınızı kullanmıyor muydunuz?
- 63- İşte bu, size vaad olunan cehennemdir!
- 64- İnkâr etmenizden dolayı, bugün girin oraya!
- 65- O gün Biz onların ağızlarını mühürleriz de yaptıklarını Bize elleri söyler, ayakları da şahitlik eder.
- 66- Hem Biz dileseydik, onların gözlerini silme kör ederdik de yola dökülür kalırlardı, artık nasıl göreceklerdi?
- 67- Yine dileseydik, onların şeklini değiştirip dondururduk da oldukları yerde kalır, ne ileri, ne de geri gitmeye güçleri yetmezdi!

51-52. âyetlerde, ölenlerin dirilme sahnesi anlatılmaktadır. Bu, Sûr'a "ikinci üfürme" olup, bununla insanlar kabirlerinden kalkarlar. Birinci ses öldürücü korkunç ses, Sûr'a üfleyişten çıkan ses ise, ölümlere can vermekte, kabirde yatanları ayağa kaldırmakta ve onları hesap vermek üzere Rab'lerinin huzûrunda toplanmaya çağırılmaktadır. Bu kalkış sırasında insanlar birbirlerini, "Bizi yattığımız yerden kim kaldırdı?" diye sorarlar. Sonra da, "Demek ki Allâh'ın size haber verdiği gün bugün imiş, meğer peygamberler doğru söylemişler!" deyip gerçeği kabul ederler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratan O'dur. "Ol!" dediği gün her şey oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üfürüleceği gün de hükümlerlik O'nundur. O, görülmeyeni de görüleni de bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır."**⁹³ **"O gün Biz insanları birbiri içinde dalgalanır bir hâlde bırakacağız. Sûr'a üfürülecek ve insanların hepsini bir araya getireceğiz."**⁹⁴ **"O gün Sûr'a üfürülecek ve o günde Biz suçluları korkudan gömgök olmuş bir hâlde bir araya toplayacağız."**⁹⁵

"Sûr'a üfürüldüğü zaman, artık o gün, aralarında ne akrabalık bağı kalacak ne de birbirlerini arayıp soracaklardır."⁹⁶ **"Sûr'a üfürüleceği gün Allâh'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde bulunanlar dehşete kapılır! Hepsi boyunları bükük olarak O'nun huzûruna gelirler."**⁹⁷

"Sûr'a üfürülür. Göklerde kim var, yerde kim varsa -Allâh'ın diledikleri dışında- hepsi düşüp ölür. Sonra Sûr'a bir daha üfürülür. O anda hepsi kalkmış bakışmaktadır!"⁹⁸

"Sûr'a bir defa üflendiğinde; yeryüzü ve dağlar yerlerinden kaldırılıp, tek bir vuruşla darmadağın edildiğinde; işte o gün olacak olan olmuştur."⁹⁹

"Sûr'a üfürüldüğü gün, bölük bölük Allâh'a gelirsiniz. Gökyüzü açılır ve kapı kapı olur. Dağlar yürütülür, bir serap olur."¹⁰⁰

93. En'âm, 6/73.

94. Kehf, 18/99.

95. Tâhâ, 20/102.

96. Mü'minûn, 23/101.

97. Neml, 27/87.

98. Zümer, 39/68.

99. Hâkkâ, 69/13-15.

100. Nebe, 78/18-20.

“Sûr’a üfürülür: İşte o tehdit günü budur! O gün herkes, yanında bir sevk memuru ve bir de şâhitle birlikte gelir.”¹⁰¹

“Cennet ehli cehennem ehline: ‘Biz, Rabbimiz’in bize vaad ettiğinin gerçek olduğunu gördük; siz de Rabbinizin size vaad ettiğinin gerçek olduğunu gördünüz mü?’ diye seslenir. Onlar, ‘Evet!’ derler ve içlerinden bir münâdî: ‘Allâh’ın lâneti zâlimlerin üzerine olsun!’ diye seslenir.”¹⁰²

Hadiste şöyle buyrulur: “Sûr’a iki üfürme arasında kırk yıl vardır. İlk üfürme ile Allah bütün canlıları öldürür. Diğer üfürme ile ise, bütün ölenleri diriltir.”¹⁰³

53-54. âyetlerde, üçüncü Sûr’un sadece bir tek çılgık olacağı ve bununla insanların Rab’lerinin huzûrunda toplanacağı belirtiliyor. Artık o yüce mahkemede kimseye haksızlık edilmez ve herkes dünyada yaptıklarının karşılığını bulur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün insanlar bu sesi gerçekten işitecekler. İşte bu (kabirlerden) çıkış günüdür.”¹⁰⁴**

“Allâh’ın huzûruna çıkarılacağınız günden sakının! O gün herkese kazandığının karşılığı tam olarak verilir ve onlar asla haksızlığa uğratılmazlar!”¹⁰⁵

55-57. âyetlerde, cennet ehlinin nîmetler içinde eşleriyle zevk ve safâ sürecekleri, canları ne isterse yerine getirileceği bildirilir.¹⁰⁶ Buna göre cenneti hak edenler Âdem oğulları ve Âdem kızları ile kişinin eşi ve kendisine helâl kılınan kadın ve hûrilerdir.

CENNET NÎMETLERİ

Cennete girmeyi hak eden ve dünyada işlediği sâlih amellerin derecesine göre kavuşacağı nîmetler Kur’ân-ı Kerîm’in çeşitli yerlerinde açıklanmıştır. Bu nîmetlerin daha dünyada iken ölüm sırasında meleklerin gelişi ile başlayacağı şöyle belirtilir:

“Rabbimiz Allah’tır.” deyip, sonra da dosdoğru yolda yürüyene gelince, onların üzerine (ölüm sırasında) melekler iner ve derler

101. Kâf, 50/20.

102. A’râf, 7/44.

103. Kurtubî, Câmi’, XV, 28.

104. Kâf, 50/42.

105. Bakara, 2/281.

106. Mefâtihu'l-Gayb, XXVI, 91.

ki: “Korkmayın, üzülmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin! Biz dünya hayatında da, âhirette de sizin dostlarınızız. Orada size, çok bağışlayan, çok merhametli olan Allah’tan bir ağırlama olarak canlarınızın çektiği her şey var, orada size istediğiniz her şey var!”¹⁰⁷

Cennete giriş ve cennet hayatı çeşitli âyetlerde şöyle haber verilir: **“Şüphə yok ki Allâh’a karşı gelmekten sakınan takvâ sahipleri cennetlerde ve nîmet içindedirler. Rab’lerinin kendilerine verdikleriyle sevinirler. Rab’leri onları cehennem azâbından da korumuştur.”¹⁰⁸** **“O Rabbin ki yaratıp düzene koydu. Her şeyin miktârını, biçimini belirleyip doğru yolu gösterdi.”¹⁰⁹**

“Bu güzel hayat, babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekleri Adn cennetleridir. Melekler de her kapıdan onların yanlarına varırlar.”¹¹⁰ **“Ey Rabbimiz! Hem onları, hem onların atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları vaad etmiş olduğun “Adn cennetleri”ne koy. Şüphesiz ki sen, gerçekten mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olansın!”¹¹¹** **“Ey benim kullarım! Bugün size ne korku vardır ne de keder! Bizim âyetlerimize îmân edip hâlis müslüman olmuş kullarım! Haydi siz de eşleriniz de, sevinç içinde girin cennete!”¹¹²**

“Îmân edip sâlih amel işleyenlere gelince, onları da altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştireceğiz; orada ebedî olarak kalacaklardır. Onlar için orada tertemiz eşler vardır. Biz onları serin ve hoş gölgeler altına alacağız.”¹¹³

“Takvâ sahiplerine vaad edilen cennetin özelliği şöyledir: Altından ırmaklar akar, meyveleri ve gölgeleri sürekliidir. Allâh’a karşı gelmekten sakınanların mutlu sonu budur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir!”¹¹⁴

“İşte onlara, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine yaslanarak, altın bileziklerle bezenecekler,

107. Fussilet, 41/30-32.

108. Tûr, 52/17-18.

109. Gâşîye, 88/2, 3.

110. Ra’d, 13/23.

111. Mü’min, 40/8.

112. Zuhruf, 43/68-70.

113. Nisâ, 4/57.

114. Ra’d, 13/35.

ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler. Ne güzel bir mükâfat! Ne güzel bir konaklama yeri!”¹¹⁵

“Yaptıklarınıza karşılık sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanmış olarak âfiyetle yiyin, için!. Biz onlara güzel gözlü hûrileri eş yapmışızdır.”¹¹⁶

“Onlar örtüleri atlastan minderlere yaslanmışlardır. İki cennetin meyveleri de yanı başlarındadır.”¹¹⁷

Zuhruf sûresinde ilk olarak Allah Teâlâ tarafından cennete davet ve ilk cennet nîmetleri şöyle belirtilir:

“Ey benim kullarım! Bugün size ne korku vardır ne de keder! Bizim âyetlerimize îmân edip hâlis müslüman olmuş kullarım! Haydi siz de eşleriniz de, sevinç içinde girin cennete!” Onların aralarında, altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canların çektiği ve gözlerin hoşlandığı her şey vardır! Ve siz orada ebedî olarak kalacaksınız. İşte bu, yapmış olduğunuz ameller sebebiyle, size mîras olarak verilen cennettir. Orada, sizin için bol bol meyveler vardır. Onlardan yersiniz.”¹¹⁸

İnsân sûresinde şu beş niteliğe sahip olan mü'minlere cennette verilecek nîmetler bildirilir. Bu nitelikler şunlardır: a) Verdiği sözü ve yaptığı adakları yerine getirmek. b) Âhîret gününün dehşetinden korkmak. c) Kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirmek. d) Yardımda bulundukları kimselerden bir karşılık ve bir teşekkür beklememek. e) Allâh'ın azâbından korkmak.

İşte bu niteliklere sahip olanların cennet nîmetleri devamı âyetlerde şöyle sıralanır:

“İşte bu yüzden Allah onları, o günün azâbından korur, yüzlerine bir güzellik ve sevinç verir (11). Sabretmelerine karşılık onlara cennet ve ipekli giysiler lûtfeder (12). Orada koltuklara yaslanmışlardır. Ne yakıcı güneş sıcağı görürler orada, ne de dondurucu bir soğuk (13). Cennet ağaçlarının gölgeleri üzerlerine sarkmış ve meyveleri de hemen koparılacak gibi önlerine eğilmiştir (14). Aralarında

115. Kehf, 18/31.

116. Tûr, 52/19-20.

117. Rahmân, 55/54.

118. Zuhruf, 43/68-73.

gümüştten kaplar ve billur kupalar dolaştırılır (15). Gümüştten öyle kadehler ki, sâkîler bunu ölçüsünce tâyin ve takdir ederler (16). Onlara orada karışımı zencefil olan kadehten içirilir (17). Bu orada bir pınardır ki adına Selsebil denir (18). Aralarında öyle ölümsüz gençler dolaşır ki onları görsen, kendilerini etrafa saçılmış inciler sanırsın! (19). Orada nereye baksan, karşında bir nîmet ve büyük bir saltanat görürsün! (20). Onların üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın giysiler vardır. Gümüş bilezikler takınmışlardır. Rab'leri onlara tertemiz bir içki içirmiştir (21). Onlara (şöyle denir): Bütün bunlar, sizin için bir mükâfattır; böylece sizin çalışmanız karşılığını bulmuştur.”¹¹⁹

Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'ten, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Hiç kuşku yok ki, cennet ehli, kadınlarıyla her cinsel birleşmeye girdikçe, bu kadınlar yeniden bâkireler olarak geri dönerler.”¹²⁰

سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَجِيمٍ ﴿٥٨﴾

58- Bir de onlara, çok merhametli olan Rabden selâm sözü vardır.

58. âyete göre, Allah Teâlâ cennet ehline sözlü olarak esenlik dileyecektir. Hadiste şöyle buyrulur: “Cennet ehli, nîmetlerle zevk içinde iken, bir ışık parıldar, başlarını kaldırıp bakınca, bir de ne görsünler, üzerlerinde Rab, kendilerini cemalinin şerefi ile şereflendirmiş; “es-selâmü aleykum yâ ehle'l-cenneh! (Ey cennet ehli! Size selam olsun!)” diye seslenir.” İşte, سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَجِيمٍ ilâhî sözü budur. Bunun üzerine onlara nazar buyrulur, onlar da O'na bakarlar ve baktıkları sürece diğer nîmetlerden hiçbir şeye iltifat etmezler. Perdeleninceye kadar bu durum devam eder ki, o zaman da üzerlerinde ve yurtlarında nur kalıcı olur.”¹²¹

İlgili âyette şöyle buyrulur: “Onlar cennette: ‘Allâhım! Sen her türlü eksiklikten uzaksın!’ diye duâ edecek, birbirlerine karşı iyi dilek ve temennilerini ise ‘selâm’ şeklinde sunacaklardır. Duâlarının sonunda da: ‘Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a hamd olsun!’ diyeceklerdir.”¹²²

119. İnsân, 76/11-22.

120. Kurtubî, Câmi', XV, 31.

121. İbn Mâce, Mukaddime, 13, H No: 184.

122. Yûnus, 10/10.

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ آغْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ
 أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَإِنْ اعْبُدُونِي
 هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا
 تَفْقَهُونَ ﴿٦٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾ إِصْلَوْهَا الْيَوْمَ
 بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾

59- “Ey günahkârlar! Bugün siz bir tarafa ayrılın!”

60- “Ey Âdemoğulları! Ben size şu öğütte bulunmadım mı? Şeytana tapmayın, çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır.”

61- “Ve Bana kulluk edin, dosdoğru yol budur.”

62- Böyle iken o, sizden birçok kuşakları saptırdı. Hiç aklınızı kullanmıyor muydunuz?

63- İşte bu, size vaad olunan cehennemdir!

64- İnkâr etmenizden dolayı, bugün girin oraya!

59-64. âyetlerde, kâfirlerin dünya hayatında şeytana uymamaları, çünkü onun apaçık bir düşman olduğu konusunda uyarıldıkları, kendilerinden yalnız Allâh’a kulluk etmelerinin istendiği, ancak onların kendi irâdeleriyle şeytanın izinden gidip küfür yolunu tercih ettikleri için cehenneme girecekleri belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “*Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan nimetlerin helâl ve temiz olanlarından yiyin ve şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır. Şeytan size hep kötü ve çirkin işleri emreder ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi ister.*”¹²³

“Andolsun ki İblis, onlar hakkındaki tahminini doğru çıkardı. Mü’minlerden bir zümre dışındakilerin hepsi ona uydular. Oysa İblis’in onlar üzerinde zorlayıcı bir gücü yoktu; ama âhirete îmân edenlerle ondan şüphe edenleri işte Biz böylece ayırt edeceğiz. Rabbin gerçekten her şeyi gözetip koruyandır.”¹²⁴

123. Bakara, 2/168-169.

124. Sebe’, 34/20-21.

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾

65- O gün Biz onların ağızlarını mühürleriz de yaptıklarını Bize elleri söyler, ayakları da şahitlik eder.

66- Biz dileseydik, onların gözlerini silme kör ederdik de yola dökülür kalırlardı, artık nasıl göreceklerdi?

67- Yine dileseydik, onların şeklini değiştirip dondururduk da oldukları yerde kalır, ne ileri, ne de geri gitmeye güçleri yetmezdi!

65-67. âyetlerde, kıyâmet günü, dünyada işlenen fiilleri insanın organları dile gelerek ikrar ve itiraf edeceği, yalanlama imkânı bulunmayacağı, Cenâb-ı Hak dilerse insanın duyu organlarını giderebileceği, nitekim ileri yaşlarda bunun gerçekleştiği, bütün bunlardan ibret alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

İyi veya kötü, yapılan her iş, yapanın rûhunda bir iz bırakır. Ruh beden-den ayrılınca, yaptığı her işin yazıldığı bir kitap gibidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kıyâmet günü ona şöyle denir: ‘Kitabını oku, bugün kendi hesâbını kendin göreceksin!’”**¹²⁵ **“O gün, yaptıklarına dilleri, elleri ve ayakları tanıklık edecektir.”**¹²⁶

“O namuslu, bir şeyden habersiz, mü’min kadınlara zinâ iftirası atanlar, bu dünyada da âhirette de lânetlenmişlerdir. Onlar için büyük bir azap vardır. O gün dilleri, elleri ve ayakları, yapmış olduklarına şahitlik edecektir.”¹²⁷

“Sonunda oraya vardıkları zaman kulakları, gözleri ve derileri, yaptıkları işler hakkında, onların aleyhinde şahitlik eder. Onlar derilerine: ‘Niçin aleyhimize tanıklık ettiniz?’ derler. Derileri de: ‘Bizi, her şeyi konuşturan Allah konuşturdu. Sizi ilk defa yaratan O’dur. Yine O’na döndürülüyorsunuz.’ diye cevap verirler. Siz

125. İsrâ, 17/14.

126. Nûr, 24/24.

127. Nûr, 24/23-24.

kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize tanıklık edeceklerini sanmıyordunuz. Üstelik siz, yaptıklarınızın birçoğunu Allâh'ın bilmediğini sanıyordunuz!”¹²⁸

“Ey kendilerine kitap verilenler! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden veya onları cumartesi adamlarını (Yahudileri) lânetlediği gibi lânetlemeden önce, sizin yanınızda bulunan (Teurat)'ı tasdik etmek üzere indirdiğimiz kitaba îmân edin. Yoksa Allâh'ın buyruğu mutlaka yerine gelecektir.”¹²⁹ “Onlar Lût'un misafirlerine kötülük yapmaya niyetlendiler. Biz de onların gözlerini kör ettik. ‘Haydi, azâbımı ve uyarılarımı tadın!’ (dedik).”¹³⁰

Hadîs-i şerîflerde şöyle buyrulur: “Kul, kıyâmet gününde, kendi lehine, tanık getirilmesini ister. Bunun üzerine, ağzına mühür vurulur ve uzuvarına “konuşun” denilir. Onlar da bütün yaptıklarını söylerler.”¹³¹

“Mü'min bir kimse, bir günah işlediği zaman, kalbinde bir siyah nokta belirir. Teube eder, vazgeçerse kalbi cilâlanır, temizlenir. Ama günahı artırırsa, siyahlık da artar. İşte Allâh'ın Kitabı'nda, “Hayır, yaptıkları işler, kalplerinin üzerine pas olmuştur.”¹³² dediği pas, bu pastır.”¹³³

Enes bin Mâlik ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ kıyâmet günü Allah Teâlâ ile bir kulun konuşmasını şöyle nakleder: “Kul, ey Rabbim! Beni zulümden korumadın mı?” diye sorunca, Allah Teâlâ: ‘Evet korudum.’ buyurur. Bunun üzerine kul: ‘Kendimden bir şâhit getirilmesinden başkasına râzî değilim.’ der. Allah Teâlâ da: ‘Bugün sana tek şâhit olarak nefsin, çok şâhit olarak Kirâmen Kâtibin melekleri yeter.’ buyurur. Rasûl-i Ekrem sözüne şöyle devam etti: ‘Kulun ağzı mühürlenir, organlarına da: ‘Konuş!’ denir. O zaman kendi organları yaptıklarını haber verir. Sonra o kimse'nin konuşmasına izin verilir. O da organlarını azarlayarak, ben sizin için çalışıp yoruluyordum.’ der.”¹³⁴

128. Fussilet, 41/20-22.

129. Nisâ, 4/47.

130. Kamer, 54/37.

131. Müslim, Zühd, 16.

132. Mutaffifin, 83/14.

133. Müslim, İman, 65; Tirmizî, Tefsir, 83; İbn Mâce, Zühd, 29.

134. Müslim, Zühd, 17.

﴿ BÂB 5 ﴾

**YAŞLILIK, KUR'ÂN'DA ÖĞÜTLER,
HAYVANLARDAN YARARLANMAK, PUTLARIN ACZI,
İLK YARATMA VE YENİDEN YARATMA, HER ŞEYİN
ALLÂH'IN TASARRUFUNDA VE O'NA ÂİT OLMASI**

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَّمْنَاهُ
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾ لِيُنذِرَ مَنْ
كَانَ حَيًّا وَيَحِقِّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا
لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ
فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ
أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ ﴿٧٤﴾
لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُخَضَّرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَخْرُجُكَ
قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾ أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا
خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ
خَلْقَهُ قَالِ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا
أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ
الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ تُوقَدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾
إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ فَسُبْحَانَ الَّذِي
بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

- 68- Kime uzun ömür verirsek Biz onun yaratılışını (gelişmesini) tersine çeviririz. Hâlâ akıllarını kullanmayacaklar mı?**
- 69- Biz Peygamber'e şiiir öğretmedik; bu ona yakışmaz da. Ona verdiklerimiz ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.**
- 70- Diri olanları uyarsın ve kâfirler hakkındaki azap sözü yerini bulsun diye (Biz ona Kur'ân'ı verdik).**
- 71- Onlar görmediler mi ki, Biz kudretimizin eseri olarak, onlar için birtakım hayvanlar yarattık da kendileri bunlara sahip oluyorlar!**
- 72- Bu hayvanları onların emrine verdik; kimine binerler, kiminden yerler.**
- 73- Bunlarda kendileri için birçok yararlar ve içecekler vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?**
- 74- Onlar, yardım göreceklerini umarak, Allah'tan başka ilâhlar edindiler.**
- 75- Oysa ilâhların bunlara yardım etmeye güçleri yetmez. Aksine kendileri o tanrıları korumak için hazır askerlerdir!**
- 76- Onların sözleri seni üzmesin. Çünkü Biz onların gizlemiş olduklarını da, açığa vurduklarını da biliyoruz.**
- 77- İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir hasım kesildi?**
- 78- Kendi yaratılışını unuttu da Bize bir örnek vermeye kalkıştı: "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" dedi.**
- 79- De ki: "Onları ilk defa kim yaratmışsa O diriltecek. Çünkü O her şeyin yaratılışını bilendir."**
- 80- "Size yeşil ağaçtan ateş çıkaran O'dur. Siz de ateşinizi ondan tutuşturursunuz!"**
- 81- "Gökleri ve yeri yaratan, bunlar gibisini yaratamaz mı? Elbette yaratır. Çünkü O her şeyi hakkıyla yaratan, her şeyi bilendir.**
- 82- Onun işi, Bir şeyin olmasını dilediği zaman, ona sadece "Ol!" demektir. O da hemen oluverir.**

83- Her şeyin mülkü ve tasarrufu elinde bulunan Allah, her türlü eksiklikten münezzehtir. Siz sonunda O'na döndürüleceksiniz!

68. âyete göre, insan yaşlandıkça onun güç ve yeteneklerinde bir azalma meydana gelir, yani o güçlü durumdan zayıf duruma, gençlikten yaşlılığa geçer, demektir. Hz. Peygamber'in, erzeli'l-umur'dan (ömrün en kötü durumundan) Allâh'a sığındığı bilinmektedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Sizi Allah yoktan yarattı, sonra da sizi vefât ettirecektir. İçinizden kimisi, bildiği şeylerin hiçbirini bilemez hâle geldiği, ömrünün en kötü dönemine geri götürülür. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilen, her şeye gücü yetendir.”**¹³⁵

Rivâyete göre sahâbeden Sa'd bin Ebî Vakkas ؓ oğullarına, yazıyı öğrettiği gibi şu kelimeleri öğretir ve şöyle derdi: “Rasûlullah ؐ, her namazın ardından şu duâlar ile Allâh'a sığınırđı:

“Allâhümme innî eûzü bike mine'l buhli ve eûzü bike mine'l cübni ve eûzü bike min en uredde ilâ erzeli'l umuri ve eûzü bike min fitneti'd-dün-yâ ve eûzü bike min azâbi'l-kabri.” Anlamı: “Allâhım! Cimrilikten sana sığınırım. Korkaklıktan sana sığınırım. Düşkün ve bakıma muhtaç bir ihtiyarlık hâlinden (erzel-i umur) sana sığınırım. Dünya fitnesinden sana sığınırım. Kabir azâbından sana sığınırım.”¹³⁶

69-70. âyetlerde, Kur'ân'ın bir şiir kitabı ve Hz. Muhammed ؐ'ın de bir şâir olmadığı, Kur'ân'ın bir öğüt kitabı olduğu vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara: ‘Allah’tan başka hiçbir ilâh yok.’ denildiği zaman, büyüklük taşıyorlardı. ‘Biz cinlenmiş bir şâir için, ilâhlarımızı mı terk edelim?’ diyorlardı. Hayır o, gerçeği getirdi ve bütün peygamberleri tasdik etti.”**¹³⁷

“Yoksa onlar: ‘O bir şâirdir; bekleyelim, zaman içinde helâk olur gider’ mi diyorlar? De ki: ‘Bekleyin bakalım! Ben de sizinle birlikte bekliyorum!’”¹³⁸

135. Nahl, 16/70.

136. Bk. Buhârî, Ezân, 149; Müslim, Zikr, 50, 52, Mesâcid, 134.

137. Sâffât, 37/35-37.

138. Tûr, 52/30.

“O bir şâir sözü değildir. Ne kadar az î mân ediyorsunuz! O bir kâhin sözü de değildir. Ne kadar az düşünüyorsunuz! O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.”¹³⁹

“Onlar dediler: ‘Hayır, bunlar karışık rüyalar; belki onu kendisi uydurdu; belki de o bir şâirdir! Böyle değilse önceki peygamberler gibi, o da bize bir mûcize getirsin!’ Bunlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir kent halkı da î mân etmemişti, şimdi bunlar mı î mân edecek?”¹⁴⁰

“Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisini insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp oradan çıkmayacak durumdaki kimse gibi olur mu? İşte kâfirlere, yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.”¹⁴¹

İslâm'ın şîir ve şâire yaklaşımı şu âyetlerde belirtilmiştir: **“Şâirlere gelince; onlara da şaşkınlara uyarlar. Görmez misin, onlar her vâdide şaşkın şaşkın dolaşırlar. Ve onlar yapmayacakları şeyleri söylerler. Ancak î mân edip sâlih amel işleyenler, Allâh'ı çok ananlar ve haksızlığa uğradıklarında, kendilerini savunanlar böyle değildir. Haksızlık yapanlar, nasıl bir dönüşle döndürüleceklerini yakında bileceklerdir!”**¹⁴²

Yukarıdaki şâirlerle ilgili âyetlerin şâir Hassan bin Sâbit, Abdullah bin Revaha ve Kâ'b bin Mâlik hakkında indiği nakledilmiştir. Bunlar yukarıdaki şâirleri kötüleyen âyetler karşısında kendi durumlarını sorunca, Hz. Peygamber, **“Ancak inanıp iyi işler yapanlar müstesnâdır...”** âyetini okumuş, **“İşte onlar sizlersiniz.”** buyurmuştur.¹⁴³

Diğer yandan, Allah elçisinin, Hassan bin Sâbit ve Kâ'b bin Mâlik'e: **“Kureyş'i hicvediniz, nefsimi kudret elinde tutan Allâh'a yemin ederim ki, sizin hicviniz, onları ok yağmuruna tutmaktan daha etkilidir.”**¹⁴⁴ Hassan bin Sâbit'e de: **“Söyle, Rûhu'l-kudüs seninle birlikte dir.”** veya **“Rûhu'l-kudüs sana yardım edecektir.”** dediği rivâyet edilmiştir.¹⁴⁵

Faydalı şîiri Allah Rasûlü teşvik ederek şöyle buyurmuştur: **“Beyanın sihirli olanı, şîirin de hikmetli olanı vardır.”**¹⁴⁶

139. Hâkkâ, 69/41-43.

140. Enbiyâ, 21/5-6.

141. En'âm, 6/122.

142. Şuarâ, 26/224-227.

143. İbn Kesîr, Tefsir, III, 355.

144. Müslim, Fazâil, 157.

145. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 6, Megâzî, 30, Edeb, 91; Müslim, Fazâil, 153.

146. Buhârî, Tîb, 51; İbn Mâce, Edeb, 41.

Şâir Kâ'b bin Züheyr'in İslâm'ı kabulü: Kâ'b, İslâm'dan önce (câhiliye döneminde) şiirleri Kâbe duvarlarına asılan 'Mualleka' şâirlerinden Züheyr'in oğludur. Kâ'b da babası gibi güçlü bir şâirdi. Fakat devamlı olarak Hz. Peygamber ﷺ ve İslâmiyet'i hicvederdi. Bu yüzden Rasûlullah ﷺ'in "yakaladığınız yerde öldürün" dediği kimseler arasında bulunuyordu.

Mekke fethedilince, Tâif'e kaçmıştı. Tâif halkı da müslüman olunca, sığınacak yer bulamadı. Kardeşi Büceyr daha önce müslüman olmuştu. Kâ'b'a bir mektup yazdı. Rasûlullah ﷺ'in, müslüman olup af dileyenleri bağışladığını anlattı. Medîne'ye gelip müslüman olmasını öğütledi. Başka kurtuluş yolu yoktu.

Kâ'b Rasûlullah ﷺ'i öven bir şiir hazırlayıp gizlice Medîneye geldi. Sabah namazında Mescide gidip Rasûlullah ﷺ'le birlikte sabah namazını kıldı. Namazdan sonra Rasûlullah ﷺ'in önünde diz çökerek oturdu:

– Yâ Rasûlallah, Kâ'b, geçmişine tevbe ederek müslüman oldu. Huzûrunuza getirsem, onu affeder misiniz? diye sordu.

– Evet, diye cevap alınca kendini tanıttı.

– Kâ'b bin Züheyr benim, dedi. Ensârdan biri üzerine atılıp hemen Kâ'b'i öldürmek istedi. Fakat Hz. Rasûlullah ﷺ izin vermedi.

– O, tevbe etti, müslüman olarak geldi, buyurdu. Bunun üzerine Kâ'b önceden hazırladığı kasidesini okumaya başladı.¹⁴⁷

"Rasûlullah, her şeyin kendisiyle aydınlandığı bir nurdur, Şerri kesip atmak için çekilmiş Allâh'ın kılıçlarından biridir." anlamındaki beyitler Rasûl-i Ekrem ﷺ'in pek hoşuna, gitmişti. Hemen bürdesini (hırkasını) çıkarıp, şâire giydirdi. Bu yüzden bu şiir "Kaside-i Bürde" adıyla şöhret buldu.

Bu hırka Kâ'b'ın ölümünden sonra mîrasçıları tarafından 20 bin dirhem (yaklaşık 60 kg) gümüş karşılığında Emevî Devleti'nin kurucusu Muâviye'ye satılmıştır. Emevîlerden Abbâsîlere, Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından feth edilmesiyle de 'Mukaddes emânetler' arasında Osmanlılara geçti. Hâlen Topkapı Sarayı Müzesi "Hırka-i Saâdet Dâiresi"nde, III. Murat tarafından yaptırılmış olan mahfaza içinde korunmaktadır.

İmam Bûsîrî'nin (ö. 695-1296) Hz. Peygamber için yazdığı "el-Kevâkıbü'd-Dürriyye fî Medhi Hayri'l-Berîyye" adını verdiği manzume de, şâirin

147. İbn Hişâm, IV, 144-158; Târih-i Din-i İslâm, IV, 1-445.

tutulduğu hastalıktan kurtulmasına vesile olduğu için “Kasîde-i Bürde” adını almıştır. Kâ'b'ın kasîdesi ile isim karışıklığı olmaması için Osmanlı döneminde bu ikinci kasîdeye “Kasîde-i Bür'e” denilmiştir.¹⁴⁸

71-75. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın küçük ve büyük baş hayvanları insanların yararı için yaratıp, insanlara boyun eğdirdiğini; insanların onlardan kiminin gücünden, kiminin etinden ve sütünden yararlandıklarını, buna karşılık insanların Allâh'a şükretmeleri gerekirken, Allah'tan başka tanrılara taparak nankörlük ettiklerini bildiriyor. Oysa bu tanrılar kendilerine yardım edemez, aksine onlar tanrıları korumak için hazır asker gibi beklemektedirler.

İlk âyetteki en'âm, hayvanlar anlamına gelir. Tekili “neam” olup koyun, keçi, sığır, manda ve deve gibi eti yenen küçük ve büyük baş hayvanları ifâde eder. İslâm'dan önce câhiliye Araplarının bu hayvanlardan bir kısmını helâl bir kısmını haram sayma konusundaki yanlış inançlarının belirtildiği bir sûrenin adı “En'âm sûresi” olmuştur. Türkçemizde bu gibi eti yenen kara hayvanlarına “davar” denir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Davarları da O yarattı. Onlarda si- zi ısıtacak yünler ve daha başka yararlar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz.”**¹⁴⁹

“Müşrikler, Allâh'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan birçok pay ayırıp, kendi zanlarına: ‘Bu, Allah için, bu da ortaklarımız olan (putlarımız) için.’ demişlerdi. Ancak ortakları için olan, Allâh'a ulaşmazken, Allah için ayrılan, ortaklarına ulaşıyordu! Onlar ne kötü hüküm veriyorlar!”¹⁵⁰

“Onlar, boş inançlarına göre dediler ki: ‘Bu hayvanlar ile ekinler haramdır. Onları bizim dilediğimiz kimselerden başkası yiyemez. Birtakım hayvanların sırtlarına binmek haramdır.’ Bir kısım hayvanlar da vardır ki, keserken üzerlerine Allâh'ın adını anmazlar. Onlar bu konuda Allâh'a iftirada bulundular. Allah da, iftiralarından dolayı onlara cezâlarını verecektir. Bir de şöyle dediler: ‘Şu hayvanların karnındakiler (canlı doğarsa), yalnızca bizim erkeklerimize âittir, eşlerimize haram kılınmıştır. Ölü doğarsa, onlar da

148. Bilgi için bk. Kenan Demirayak- Mahmut Kaya, DİA, “Kasîdetü'l-Bürde” mad.; Ahmet Özalp, ŞİA, “Şiir” mad.

149. Nahl, 16/5.

150. En'âm, 6/136.

buna ortaklırlar.” Allah, bu nitelemelerinden dolayı, onlara cezâlarını verecektir. Çünkü O, tam hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir. Bir bilgiye dayanmaksızın çocuklarını öldürenlerle Allâh’ın kendilerine rızık olarak verdiklerini, Allah adına yalan uydurarak haram sayanlar ziyâna uğramışlardır. Bunlar sapmışlar ve doğru yolu da bulamamışlardır.”¹⁵¹

“De ki: Kim sapıklık içinde ise, Rahmân olan Allah, ona uzunca bir süre versin! (Ancak bunun onlara bir yararı olmaz). Sonunda kendilerine vaad edilen azâbı veya kıyâmetin kopuşunu gördükleri zaman, kimin yerce daha kötü ve adamca daha zayıf olduğunu bileceklerdir!”¹⁵²

“Size Rahmân olan Allah’tan başka yardım edecek ordunuz hangisidir? Kâfirler apaçık bir aldanış içindedirler!”¹⁵³

فَلَا يَخْزُنَكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَغْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُغْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

76- Onların sözleri seni üzmesin. Çünkü Biz onların gizlemiş olduklarını da, açığa vurduklarını da biliyoruz.

76. âyette, Hz. Peygamber’in müşriklerin sözlerine üzülmemesi istenmekte, Allah Teâlâ’nın onların gizlediklerini de açığa vurduklarını bildiği belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onların söylediklerinin seni üzmemekte olduğunu Biz elbette biliyoruz. Gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zâlimler, Allâh’ın âyetlerini inkâr ediyorlar. Senden önce de birçok peygamber yalanlandı. Ama onlar, kendilerine yardımımız gelinceye kadar, bu yalanlanmalara ve eziyetlere karşı sabrettiler. Allâh’ın sözlerini değiştirecek bir güç yoktur. O peygamberlerin başından geçen bâzı haberler sana da geldi.”**¹⁵⁴

“Yoksa onlar, gizlediklerini de açığa vurduklarını da Allâh’ın bildiğini bilmiyorlar mı?”¹⁵⁵

151. En’âm, 6/138-140.

152. Meryem, 19/75.

153. Mülk, 67/20.

154. En’âm, 6/33-34.

155. Bakara, 2/77.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٧٧﴾
وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾
قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

77- İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir hasım kesildi?

78- Kendi yaratılışını unuttu da Bize bir örnek vermeye kalkıştı: “Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?” dedi.

79- De ki: “Onları ilk defa kim yaratmışsa O diriltecek. Çünkü O her şeyin yaratılışını bilendir.”

77-79. âyetlere göre, âhireti inkâr eden kimse, kendisinin, meni damlasındaki gözle bile görülemeyecek kadar küçük bir sperm hücresinin, kadının yumurta hücresi ile birleşmesinden yaratıldığını görmüyor mu? Bu kadar küçük bir zerreden; düşünen, konuşan, aklıyla çeşitli tabiat olaylarına hâkim olabilen insan varlığının yaratılışı az mûcize midir? İnsanı ve evreni yüce kudreti ile yaratan ve yöneten Allah, öldükten sonra insanı yeniden diriltemez mi?

Bu iki âyetin iniş sebebi şudur: Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden Mekke müşriklerinden Âs bin Vâil veya Übey bin Halef, eline bir insan kemiği alarak Hz. Muhammed'e gelmiş ve “Bu kemiği çürüdükten sonra, Allah mı diriltecek?” demişti. Hz. Peygamber de, “Evet o, seni de diriltecek ve cenneme atacaktır.” buyurdu.

Güç olan ilk olarak yapma ve yaratmadır. Evreni ve insanı ilk defa yaratmaya gücü yeten Allâh'ın, ölümünden sonra onu yeniden diriltmesi daha kolaydır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayat-tan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ demişlerdi.”**¹⁵⁶ **“Onlar şöyle derler: ‘Bizi tekrar kim diriltecek?’ De ki: ‘Sizi ilk defa yaratmış olan o kudret sahibi (diriltecek)!’ Sana başlarını sallayarak: ‘Bu ne zaman olacak?’ derler. De ki: ‘Çok yakında olabilir! (Allah) sizi çağıracağı gün, O’na hamd ederek çağırısına uyarsınız ve dünyada pek az bir süre kaldığınızı sanırsınız!’”**¹⁵⁷

156. En'âm, 6/29.

157. İsrâ, 17/51-52.

Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Sizden önceki ümmetlerden bir adama Allah bol servet vermişti. Yaşamaktan ümidini kesince ailesine dedi ki: Ben hayır yapamadım, ölünce cesedimi yakın, kemiklerimi ufalayıp rüzgârlı bir günde denize savurun. Ailesi onun dediklerini yaptı. Allah Teâlâ bu adamın zerrelerini bir araya getirip, niçin böyle yaptığını sordu: Adam: Senin azâbından korktuğum için böyle yaptım, yâ Rabbî, deyince, Cenâb-ı Hak onu bağışladı.”¹⁵⁸

İslâm ümmetine malının üçte birine kadar kısmı üzerinde vasiyetle hayır yapma hakkı tanındığı için, bâzı ibadet eksikleri bu yolla telâfi edilebilir. Hz. Peygamber ﷺ'in Sa'd bin Ebî Vakkas'a hastalığı sırasında şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: “Malının üçte birini vasiyet edebilirsin. Senin, mîrasçıların varlıklı olarak bırakman, insanlara el açacak muhtaç bir durumda bırakmandan daha hayırlıdır.”¹⁵⁹

Mesela zekâtın kazâsı, oruç fidyesi, haccın niyâbeten yapılması, adağın yerine getirilmesi, hatta İmam Muhammed'e göre, her bir farz namaz için bir fidye tasadduk edilmesi gibi kefâret ve telâfiler bunlar arasında sayılabilir. Diğer yandan yine bir kimse mal varlığının üçte birini dilediği hayır kurumuna vasiyet edebileceği gibi, bununla sadaka-i câriye olarak yol, köprü, çeşme, câmi, okul, fakirler için aşevi ve benzeri vakıf kurulmasını da isteyebilir. Mü'min olarak bu dünyadan ayrılan böyle bir kişi, arkadan gelecek bu gibi hayırların eciriyle âhîret hayatında derece kazanabilir.

Büsr bin Cahhâş ؓ'ten rivâyete göre, bir gün Allâh'ın Rasûlü, işaret parmağını diliyle ıslatıp, parmağındaki tükürük zerresini göstererek şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ey Âdemoğlu! Ben seni böyle bir zerreden yaratmışken, Benim âciz olduğumu nasıl söylersin? Sonra eliyle boğazını göstererek: ‘Canın şuraya gelince sadaka veriyorum,’ dersin. O sırada sadaka vermenin ne faydası var?”¹⁶⁰

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾

80- “Size yeşil ağaçtan ateş çıkaran O'dur. Siz de ateşinizi ondan tutuşturursunuz!”

158. Buhârî, Enbiyâ, 54, Rikâk, 25, Tevhid, 35; Müslim, Tevbe, 27-28.

159. Buhârî, Cenâiz, 37, Menâkıbu'l-Ensâr, 49, Merdâ, 16; Müslim, Vasiyye, 5; İbn Mâce, Vasâyâ, 5; Mâlik, Muvatta, Vasiyye, 4.

160. İbn Mâce, Vesâyâ, 4; Ahmed bin Hanbel, IV, 210.

80. âyette, iki ağaç parçasını birbirine sürterek çıkacak kıvılcımlarla ateşin tutuşturulmasına işaret edilir. Nitekim ağaç türünde sürtme sonucu ısınma ve ateşe dönüşüp yanma özelliği vardır. Fakat Arabistan çöllerinde Marh ve Afar diye iki ağaç vardır ki, yeşil de olsa, birbirine sürtülünce çakmak vazifesi görür ve ateş yakmada kullanılır.

SÜRTME YOLUYLA ATEŞ ELDE ETMEK

Tarihte Buşmanlar Kabilesi'nden iki erkeğin, ince ağaç liflerini tahta parçalarının sürtünmesi yoluyla tutuşturup alev elde ettikleri nakledilir.

Alevin denetim altına alınmasından bilinçli üretimine geçiş yüzbinlerce yıl alan büyük bir adımdır. İsrâil'de, Şeria Nehri kıyısında bulunan kalıntılar, insanın 790 bin yıl önce ateş ürettiğini ve kullandığını göstermektedir.

Odun yakılabileceği düşüncesini uyandıran ilk kıvılcımın, çakmaktaşı- nı piritlere sürterken mi, yoksa ağaç içinde delik açmaya çalışırken mi çıktığı bilinmemektedir. Avrupa'daki Neolitik yerleşim bölgelerinde çakmaktaşı ve piritlerin yanı sıra alev delgileri de bulunmuştur. İlkel toplumlarda en yaygın od yakma yöntemi sürtmeydi. Bambudan yapılmış küçük bir tüp içindeki havanın sıkıştırılmasıyla ısı ve alev üreten od pistonu Güneydoğu Asya, Endonezya ve Filipinler'de geliştirilip kullanılan karmaşık bir aygıttı. Bundan tümüyle bağımsız olarak 1800'lerde Avrupa'da da metalden bir od pistonu geliştirildi. İngiliz kimyacı John Walker, içinde fosfor sülfat bulunan ve sürtülünce yanan kibriti 1827'de icad etti. Modern teknoloji ve bilim tarihi, büyük ölçüde oddan sağlanarak insanoğlunun kullanımına sunulan enerji toplamındaki sürekli artış olarak nitelenebilir. Enerji üretimindeki artışın büyük bölümü hem miktar, hem çeşit bakımından od kullanımının artmasıyla sağlanmıştır. Atom enerjisinin denetim altına alınması, od kullanımında atılan son adım sayılabilir.¹⁶¹

Kibrit: Günlük hayatta çok yaygın kullanılan bir tutuşturucu. 1669'da Hamburglu simyacı Hennig Brand, fosforu, altın elde etmek isterken keşfetti. Her ne kadar fosfor, ateş için kullanılmadıysa da ancak 160 yıl sonra kibrit imâlinde kullanılmaya başlandı. 1680'de Godfrey Haukwitz ve Robert Böyle, fosforla kaplı kağıtla beraber sülfürle kaplı ahşap çöplerini beraberce piyasaya çıkardılar. Çöplerin üzerine kâğıt katlandığında ve çöp çekildiğinde alev ortaya çıkmaktaydı. Ancak fosforun çok pahalı olması sebebiyle,

161. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ateş>.

bundan zengin tabaka faydalanabiliyordu. Çakmak taşı ve çelik kullanımı 1781'e kadar devam etti. Fransa'da yapılan kibritte, kâğıdın ucu fosfor ile kaplıydı. Ayrıca üzerinde cam vardı. Cam kırıldığında kâğıt alev almaktaydı. İtalya'da yapılan kibrit ise, küçük bir kutu fosfor oksitli çizgilere sahipti. Sülfür uçlu çubuklar, kutuya sürüldüğünde ateş almaktaydı.

Kibrit imalatında ABD'yi, İngiltere, BDT, İsveç takip etmekteydi. Ancak İkinci Dünya Savaşından sonra Japonya ucuz kibritleriyle ön sıraya geçti. Daha sonraları çakmakların yaygınlaşması, elektrikli âletlerin ortaya çıkması, kibrit imalatının belirli bir seviyenin üstüne geçmesini önledi.

Türkiye'de önceleri Avrupa ülkelerinden ithal edilen kibritin, 1 Haziran 1929 yılında çıkan bir kânunla yapımı, ithali ve satışı, İnhisarlar Genel Müdürlüğüne verildi. İlk fabrika, adı sonradan Tekel Müdürlüğü olan bu teşkilat tarafından İstanbul Büyükdere'de yaptırıldı (1932). Aradan yirmi yıl geçtikten sonra kibrit yapımı ithali ve satışı serbest bırakıldı (1952). Bunun üzerine Tekel'in kibrit fabrikaları yanında özel teşebbüse âit Kav, Malazlar gibi fabrikalar da kuruldu. Memleketimizdeki kibrit istihsalı ihtiyâcı karşılayacak seviyede olduğu gibi, ihraç da edilmektedir.¹⁶²

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ
بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾

81- “Gökleri ve yeri yaratan, bunlar gibisini yaratamaz mı? Elbette yaratır. Çünkü O her şeyi hakkıyla yaratan, her şeyi bilendir.

81. âyette gökleri ve yeri yaratan Allâh'ın, bu insanların benzerlerini yaratmaya da gücünün yeteceği vurgulanıyor. Bu ifâdeden, kıyâmet günü kabirlerden kalkınca rûhun üzerine giydirilecek bedeninin, bu dünyadaki bedenle aynı değil, fakat onun benzeri olacağı anlaşılmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, gökleri ve yeri yaratan Allâh'ın, kendileri gibilerini yaratmaya gücü yeteceğini görüp bilmediler mi? Allah onlar için, kendinde hiçbir şüphe olmayan bir süre belirlemiştir. Böyle iken yine de zâlimler inkârcılıkta ısrar ederler.”**¹⁶³

162. <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/kibrit>.

163. İsrâ, 17/99.

“Şüphesiz senin Rabbin tam ve mükemmel biçimde yaratan, her şeyi gerçek niteliği ile bilendir.”¹⁶⁴ **“Aranızda ölümü takdir eden Biziz. Ne yerinize benzerlerinizi getirmekten, ne de bilmediğiniz bir âlemde ve şekilde sizi tekrar yaratmaktan kimse Bizi alıkoymak değildir.”**¹⁶⁵

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

82- Onun işi, Bir şeyin olmasını dilediği zaman, ona sadece “Ol!” demektir. O da hemen oluverir.

82. âyete göre, Allah Teâlâ bir şeyi yaratmak isteyince, ona sadece “ol” der, o da oluverir. Bu, Allâh’ın ezeli olan “tekvîn” sıfatını ifâde eder. Allah bu sıfatıyla var olanı yok eder, yok olanı da var eder. Yaratmak, rızık vermek, azap etmek, diriltmek ve öldürmek gibi bütün fiiller tekvîn sıfatına bağlıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır ve O, bir şeyin olmasını dilediği zaman, ona sadece “ol!” der, o da oluverir.”**¹⁶⁶ **“Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, sözümüz ona “Ol” dememizdir ve o şey hemen oluverir.”**¹⁶⁷

TEKVÎN

“Yaratmak, yok olanı yokluktan varlıklar âlemine çıkarmak” demektir. O, ezeli ilmiyle bilip dilediği her şeyi sonsuz gücü ile yaratmıştır. Yaratmak, rızık vermek, diriltmek, öldürmek, nîmet vermek, azap etmek ve şekil vermek Allâh’ın tekvîn sıfatının sonuçlarıdır. Pozitif bilimin ortaya koyduğu “hiçbir şey yoktan var olmaz, var olan bir şey de yok olmaz” önermesi, Allâh’ın değişmeyen kânununun (sünnetüllah) bir ifâdesi olabilir. Ancak bu, Yüce Allah için bağlayıcı bir önerme olamaz. Çünkü yaratma sıfatı devam eden bir süreçtir ve ikiye ayrılır. Birincisi yok olan bir şeyi yoktan var etmektir. İkincisi ise, var olan madde üzerinde değişiklik ve terkiplerle yeni oluşumlar meydana getirmektir. Bu ikincisinde yaratma ve yoktan var etme “mecaz” olarak kullanılır. Hz. Âdem’in beden kısmının yoktan var edilmek yerine, dünya toprağından yaratılması, toprağın yeni şekil ve oluşumla, canlı hücre yapısının ortaya çıkması ve rûhun üflenmesi ile de canlılığın

164. Hicr, 15/86.

165. Vâkıa, 56/60-61.

166. Bakara, 2/117.

167. Nahl, 16/40.

meydana gelmesi böyle bir yaratmadır. İnsanın hiç yoktan anne karnında teşekkülü, doğup büyümesi de böyle bir yaratmanın sonucudur. Yaratmak gibi, rızık vermek, azap etmek, diriltmek, öldürmek gibi bütün fiiller de tekvîn sıfatına bağlıdır.

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

83- Her şeyin mülkü ve tasarrufu elinde bulunan Allah, her türlü eksiklikten münezzehtir. Siz sonunda O'na döndürüleceksiniz!

83. âyette, melekûtu elinde tutan Allâh'ın bütün noksan sıfatlardan münezzehtir olduğu ve sonunda O'nun huzûruna dönüleceği belirtilir. Âyetteki “melekût”, “mülk”ün mübalağa kipi olup “tam bir hâkimiyetle saltanatın yönetim sırları” anlamına gelir. Avf bin Mâlik, Hz. Muhammed'in ilk rekâtta Bakara, ikincide Âl-i İmrân ve bir sûre okuyarak kıldığı bir gece namazının ilk rükûunda şöyle dediğini nakletmiştir: “*‘Ceberût, melekût, Kibriya ve azamet sahibi olan Allâh'ın şânı ne yücedir!’*”¹⁶⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “*Göklerin ve yerin muhteşem saltanatına, Allâh'ın yarattığı herhangi bir şeye bakıp ibret almadılar mı ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğini hiç düşünmediler mi? Onlar Kur'ân'a inanmadıktan sonra artık hangi söze inanacaklar?’*”¹⁶⁹

“*De ki: ‘Eğer biliyorsanız, söyleyin bakalım; her şeyin hükümranlığı elinde olan, koruyup kollayan, ama kendisi korunup kollanmayan kimdir?’ Onlar: ‘Allah'tır!’ diyecekler. De ki: Öyleyse nasıl oluyor da, böyle yalanların büyüüne kapılıyorsunuz?’*”¹⁷⁰

“*İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allâh'ındır. Dikkat edin, Allâh'ın verdiği söz gerçektir. Ama onların çoğu bilmezler. Yaşatan da öldüren de O'dur. Siz sonunda O'na döneceksiniz.*”¹⁷¹

168. Ebû Dâvûd, Salât, 147, Nesâî, Tatbîk, 12, 25, 73, 86.

169. A'râf, 7/185.

170. Mû'minûn, 23/88.

171. Yûnus, 10/55-56.